

FUNDACIÓ NOGUERA

ESTUDIS, 60

LA BARCELONA REVOLUCIONÀRIA I LIBERAL: EXALTATS, MILICIANS I CONSPIRADORS

Jordi Roca Vernet

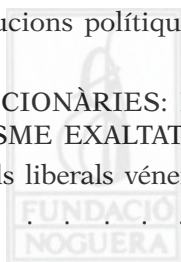

BARCELONA, 2011

© Jordi Roca Vernet, 2011
Edita: Pagès Editors, S L
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: desembre de 2011
ISBN: 978-84-9975-169-6
Dipòsit legal: L-1.290-2011
Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S L
Rel·ligat: Enquadernacions Prats XXI S L

SUMARI

PRÒLEG. ELS ORÍGENS DE LA POLÍTICA MODERNA EUROPEA, PRENENT COM A PRETEXT BARCELONA.	7
INTRODUCCIÓ	11
EL PRONUNCIAMENT I LA FORMACIÓ DE LES JUNTES	25
Pronunciament: societats secretes i mobilització popular	31
La proscripció revolucionària	46
De les juntes tradicionals a les revolucionàries	55
SOCIETATS I TERTÚLIES PATRIÒTIQUES: LES ASSEMBLEES REVOLUCIONÀRIES DELS LIBERALS	73
Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics	82
La fi de les societats patriòtiques	94
Tertúlia de Sant Andreu de Palomar	98
El <i>Voto de Barcelona</i> i la remodelació del Govern.	103
Tertúlia Patriòtica de Barcelona	111
L'afer de l'avi, el coronel Costa	123
De la tertúlia vigilant a la tertúlia vigilada	138
Tertúlia Patriòtica de Lacy	148
Opinions del moviment liberal exaltat.	163
Els socis a les institucions polítiques liberals	175
LES JORNADES REVOLUCIONÀRIES: LA MOBILITZACIÓ POPULAR DEL LIBERALISME EXALTAT	191
La primera: les pors dels liberals vénen de Nàpols, 3 d'abril de 1821	195

De la irrupció del liberalisme popular a la seva divisió .	200
La conspiració revolucionària del reaccionari Bessières. .	216
La segona: l'assalt al poder dels liberals exaltats, 5 de setembre de 1822	234
Opinions enfrontades sobre l'embranchida revolucionària.	254
La tercera: el Govern revolucionari, 15 d'abril de 1823 . .	261
Violència revolucionària i anticlericalisme	267
La quarta: les purgues, 4 d'agost de 1823	275
La repressió exaltada de la dissidència	282
Trets en comú de les jornades revolucionàries.	290
 SOCIETATS SECRETES LIBERALS	 297
Moderats: societat constitucional del <i>anillo</i> al Palau de la Virreina	298
Moviment liberal exaltat: paramaçons, comuners i carbonaris.	307
 CONCLUSIONS	 329
 FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA	 343
 ANNEXOS	 377

PRÒLEG

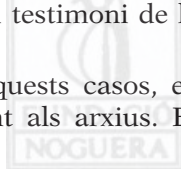
ELS ORÍGENS DE LA POLÍTICA MODERNA EUROPEA, PRENENT COM A PRETEXT BARCELONA

En comptades ocasions la nova historiografia catalana pot gaudir de l'efecte combinat nascut de la preparació, l'obertura teòrica i la gosadia intel·lectual, que es presenta en la persona de Jordi Roca Vernet. Un tipus de trajectòria viscuda per aquells als qui la tesi doctoral no és un simple expedient acadèmic, o un accident en el camí, sinó una via fèrtil on projectar noves mirades i compartir interrogants.

El llibre constitueix l'anàlisi més completa existent sobre la història política barcelonina en uns anys fundacionals de la nova política liberal i d'allò que hom ha anomenat els orígens de la modernitat política europea, del bressol dels espais públics liberals fecundats per noves associacions, clubs i tertúlies, formes encara deutores de les antigues corporacions i el modern individualisme. Un estudi que ens indica la manera com les societats secretes liberals actuaven com a noves organitzacions polítiques, ja fos en el si de la tertúlia patriòtica o bé creant clubs polítics, com en el cas del gabinet de lectura del Palau de la Virreina del Perú.

Uns anys especialment importants en la mesura que representen alhora la culminació del procés de canvi obert durant la guerra del Francès, i el naixement de noves generacions i formes de fer política. Una recerca feta a partir de la reconstrucció de les xarxes socials i polítiques que bastiren el moviment liberal exaltat i moderat; en aquest sentit, resulta una aportació rellevant l'anàlisi de la identitat dels socis de la tertúlia patriòtica de Lacy i llur presència en la trama institucional, una manifestació significativa del procés de substitució de les autoritats polítiques locals i testimoni de la projecció i vertebració del moviment liberal exaltat.

Com sol passar en aquests casos, els reptes teòrics van acompanyats d'un treball pacient als arxius. El buidatge sistemàtic de la

premsa barcelonina ha permès reconstruir des d'una vessant social i cultural la història del moviment liberal, ajudat també dels fons procedents de l'arxiu del Congreso de Diputados, de la Diputació i de l'Ajuntament de Barcelona. Unes dades nodrides amb els fons privats de diverses autoritats del Trienni, amb els minuciosos informes elaborats pels cònsols del Piemont i de França, de la documentació del prefecte dels Pirineus Orientals, o dels detallats expedients dels liberals exiliats a França, després de la fi del Trienni i elaborats per la policia gal·la.

El llibre posa de relleu com el Trienni constituí un moment extremadament convuls. Les jornades revolucionàries a la capital catalana seguiren un patró de comportament fixat d'antuvi: veus i arguments conduents a emprendre mesures excepcionals per a salvar la nació, l'aparició de noves formes de representació pública fruit de l'exercici de la sobirania i la participació ciutadana i, finalment, la imposició a les autoritats liberals d'una llista de ciutadans que s'havien de proscriure de la ciutat. L'autor aconsegueix identificar els col·lectius i individus que van integrar el moviment liberal exaltat barceloní, a través de la tertúlia patriòtica de Lacy. Un espai capaç d'articular un moviment heterogeni en el qual s'integraven les societats secretes (comuners, paramaçons i carbonaris), i un bon nombre de milicians procedents dels sectors populars del liberalisme.

L'originalitat de la tertúlia patriòtica prové de ser interpretada com una assemblea política on es representava l'exercici de la sobirania dels ciutadans de Barcelona, la plasmació pràctica d'una nova cultura política, que imposava la seva voluntat a les institucions liberals fins a esdevenir progressivament una plataforma política amb expressió electoral i amb voluntat de fer-se amb el control de l'ajuntament. Aquesta evolució hagués estat tota una altra sinó comptés amb una bona vinculació amb el liberalisme popular, enquadrat en els primers dos batallons de la Milícia Nacional Voluntària de Barcelona, i l'ús reiterat d'un discurs polític basat en la identificació amb el poble i la exaltació de l'acció política al marge de les institucions liberals oficials.

L'autor fa bé de fer palès les semblances del moviment exaltat amb el jacobinisme francès, tot i que més heterogeni, localista, i on el discurs radical i igualitari es va circumscriure només a la minoria robespierrista. La seva recerca demostra com les semblances amb el jacobinisme francès i la Revolució es van multiplicar arran del fallit cop d'estat de juliol de 1822, i durant tot el darrer any del Trienni: l'establiment d'un govern revolucionari a la ciutat que va anar més enllà dels límits de la Constitució de 1812, l'ús de la violència revolucionària per a eliminar els enemics interiors i exteriors, la imposició de contribucions i préstecs forçosos entre els ciutadans més adinerats,

l'apel·lació constant a les mesures d'excepció per tal de governar la ciutat i la província i la mobilització dels ciutadans, i finalment el sorgiment d'una nova moral de la política en substitució de la catòlica tradicional. Una temàtica, la del sorgiment d'una nova cultura constitucional, que en Jordi Roca coneix prou bé, i a la qual ha dedicat publicacions clarificadores. En definitiva, un llibre imprescindible i amb una gran virtut, la de situar les dinàmiques de canvi cultural i de politització liberal, en sentit moderat o exaltat, uns anys abans del cicle continuat de bullangues dels anys trenta i quaranta. Situats en una cruïlla prèvia, oberta el 1808, i que indica el caràcter avançat i singular del procés revolucionari català respecte de l'espanyol.

Lluís FERRAN TOLEDANO

Universitat Autònoma de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Barcelona gestà la imatge de ciutat revolucionària durant els anys del Trienni Liberal (1820-1823), quan desencadenà una proposta revolucionària excepcional comparable a la de les principals ciutats franceses durant la seva Revolució (1789-1799). Durant la guerra del Francès (1808-1814), la ciutat fou ocupada per les tropes napoleòniques, des del primer fins al darrer dia del conflicte, i en el moment que es retiraren la Constitució de 1812 ja havia estat derogada per Ferran VII. En aquells moments, Barcelona era un dels grans ports de la Mediterrània occidental però, essencialment, era una ciutat industrial¹ que s'esforçava a recuperar-se dels perjudicis derivats de la guerra. La capital catalana tenia una població resident que sobrepassava les cent mil persones i unes quinze mil s'hi desplaçaven a diari des dels diversos pobles del pla.² Les seves dimensions i la població la convertiren en una de les grans ciutats europees, si s'obvien de la comparació les grans metròpolis com Londres, París o Nàpols.

Els anys del Trienni es convertiren en l'inici de la segona onada revolucionària europea que s'estengué per Portugal, el Piemont, Nàpols i Grècia alhora que suscità fallits conats revolucionaris a França, Rússia i el Sacre Imperi Germànic. La revolució va créixer arreu d'Europa i Barcelona forjà per primera vegada la seva imatge de ciutat revolucionària, atraient liberals i revolucionaris d'arreu. Els italians i els francesos eren els visitants més nombrosos i somiaven a liderar un

1. THOMSON, James (1994): *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*. Edicions 62. Barcelona.

2. LÓPEZ, Pilar (1993): "L'evolució demogràfica". A: *El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*. Jaume SOBREQÜÉS (dir.): *Història de Barcelona*. Vol. 5. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, p. 110-166.

procés revolucionari que s'expandís als seus països d'origen. La població de Barcelona tenia un planter de liberals i revolucionaris, i les seves idees tingueren una bona acollida entre el descontent món popular. En aquell temps, s'hi constituí un moviment liberal revolucionari que perseverà per fer-se amb el suport dels sectors populars i per determinar el rumb de la revolució.

La història de la revolució barcelonina és la de l'emmiration i la de les pors associades a la Revolució Francesa. La dinàmica de cap altre ciutat de la monarquia s'assemblà tant a la del procés revolucionari francès³ i caldria inserir-la en l'abast supranacional de la revolució.⁴ Barcelona patí el terror revolucionari; la mobilització popular incidí constantment en les institucions liberals provincials i municipals; el moviment liberal exaltat cercà d'identificar-se amb

3. COMELLAS, José Luis (1958a): *Los realistas en el Trienio constitucional (1820-1823)*. Estudio General de Navarra. Pamplona; RÚJULA, Pedro (2000): *Constitución o Muerte. El trienio liberal y los levantamientos realistas en Aragón. (1820-1823)*. Rolde. Saragossa; AGUILAR, María Jesús (1999): *La imagen del trienio liberal en Asturias*. Universidad de Oviedo, Vicerrectorado de Extensión Universitaria Servicio de Publicaciones. Oviedo; CASTAÑEDA CONTRERAS, Juan Manuel (1989): *La Laguna en el trienio liberal*. Gobierno de Canarias, Tenerife; GARCÍA LEÓN, José M^a (1999): *Cádiz en el trienio liberal (1820-1823)*. Fundación Municipal de Cultura de Cádiz. Cádiz; GUILLÉN GÓMEZ, Antonio (2000): *Una aproximación al trienio liberal en Almería: Milicia Nacional Voluntaria (1820-1823)*. Instituto de Estudios Almerienses. Diputación de Almería. Almería; LARA, Isidoro (1996): *Jaén (1820-1823). La lucha por la libertad durante el trienio liberal*. Ayuntamiento de Jaén. Jaén; BARREIRO, Xosé Ramón (1982): *Liberales y absolutistas en Galicia (1808-1833)*. Xerais. Vigo; LLANOS ARAMBURU, Félix (1998): *El trienio liberal en Guipúzcoa (1820-1823)*. Universidad de Deusto. Sant Sebastià; TORRAS, Jaume (1976): *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*. Ariel. Barcelona; SAIZ GARCÍA, Jacinto (1976): *El trienio constitucional en Girona*. Tesis inédita de Licenciatura. Bellaterra; FERRER I BOSCH, M. Antònia (1976): *La ciudad de Tarragona durante el trienio liberal (1820-1823)*. Tesis doctoral inédita. Universitat de Barcelona. Barcelona; ANGUERA, Pere (ed.) (1985): *Lliure poble de Porrera*. Ajuntament de Porrera. Porrera; GELABERTÓ I ORÚE, Joan Carles (1991): *La revolució liberal i la guerra civil a la marina de la Selva*. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró; MARTÍNEZ DE PRESNO, Jorge Pablo (1995): *Revolució Liberal i Contrarrevolució a l'Anoia (1820-1823)*. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona; PAGÈS I PONS, Joan (1980): *Olot durant el trienni liberal (1820-1823)*. Olot; SÁNCHEZ I AGUSTÍ, Ferran (1987): *Notícia del còlera i d'altres epidèmies. Bandolers, realistes i liberals a la Catalunya central (1820-1827)*. Diputació de Barcelona. Sallent; COSTA I OLLÉ, Francesc (1989): *Mataró revolucionari contra el rei i la Religió*. Col·lecció "Creu del Terme" 1. Edicions La Rambla. Mataró; TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu (1997): *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona; ARNABAT MATA, Ramon (1997): *Liberals i realistes. El Trienni liberal al Penedès (1820-1823)*. Col·lecció "Josep Lladonosa". La Mañana. Lleida; VINAIXA MIRÓ, Joan R. (1998): *La postguerra del francès i la revolta realista de 1822 a l'Ebre*. Columna Tresmall. Barcelona; ARNABAT MATA, Ramon (2002b): *Verds i blancs. El trienni liberal a Reus al Baix Camp (1820-1823)*. Associació d'Estudis Reusencs. Reus; SÁNCHEZ CÁRCLEN, Antoni (2006): *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*. Universitat de Lleida. Lleida.

4. JOURDAN, ANNIE (2004): *La Révolution, une exception française?* Flammarion. París.

el poble; la Tertúlia Patriòtica de Lacy esdevingué una assemblea política oberta on els liberals exaltats representaren l'exercici de la sobirania dels ciutadans; es constituí un govern revolucionari aliè a la Constitució de 1812 que concentrà el poder polític, militar i judicial en mans de les faccions revolucionàries; les societats secretes liberals s'erigiren en grups polítics que anhelaven fer-se amb el control dels òrgans revolucionaris, i només la llunyania de les Corts i la manca dels ressorts de la capitalitat política impediren que la radicalització de la revolució ampliés el seu abast.

La història que el lector té entre les seves mans és la del moviment liberal revolucionari de Barcelona, analitzada a partir de les jornades revolucionàries, assemblees polítiques i societats secretes. Les seves pràctiques polítiques ompliren de contingut el moviment liberal exaltat i cercaren d'expressar la unitat dels revolucionaris amb el descontentament del món popular barceloní. En el si del moviment exaltat o revolucionari confluïren tota mena de liberals arrauxats —fins i tot alguns antics moderats—, els radicals i el liberalisme popular. Les societats secretes organitzaren les diverses faccions ideològiques del liberalisme revolucionari mentre la Milícia Nacional Voluntària (MNV) enquadrava la mobilització popular. Totes aquelles primerenques organitzacions polítiques actuaren conjuntament a través de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i de les formes menys acurades de representació de la sobirania popular ciutadana de Barcelona, coordinant les accions polítiques del moviment liberal exaltat.

La ràpida i superficial politització liberal de la ciutadania barcelonina comportà la gestació d'un discurs polític basat en la supremacia de l'acció política dels ciutadans com expressió de la seva sobirania amb independència de les institucions liberals. La política revolucionària apel·là des d'un bon començament a l'adopció de mesures extraordinàries que subvertien la legalitat constitucional, emparant-se en l'amenaça que assolava la nació. El liberalisme radical volgué imposar un projecte revolucionari mitjançant la designació permanent d'una situació d'excepcionalitat política o d'emergència nacional. El moviment liberal exaltat s'apropià del recurs de la pàtria amenaçada per adduir mesures extraordinàries contra els eclesiàstics, el monarca, els especuladors, els contrabandistes i els moderats, considerant-los a tots contrarevolucionaris. Els liberals revolucionaris s'erigiren en intèrprets de la Constitució i sancionaren la preeminència de l'esperit revolucionari de la norma constitucional en detriment de la seva lletra. El moviment liberal exaltat emprà aquells arguments per coordinar la pluralitat de ciutadans encarnats pels milicians, els soldats i els membres de les societats secretes.

L'anàlisi de la vertebració del moviment liberal exaltat a través de la Tertúlia Patriòtica de Lacy permet comprendre com actuà i es configurà aquell col·lectiu polític, i quins mecanismes adduïren per fer arribar la seva veu a les esferes de poder. D'altra banda, el moderantisme s'articulà políticament en un començament a través de la societat secreta de l'"anillo" i posteriorment amb la voluntat d'ampliar l'àbast social de la societat fundà el gabinet de lectura del Palau de la Virreina del Perú que s'erigí en un autèntic club polític sense les pretensions exaltades de convertir-se en un assemblea política representativa de la ciutadania de Barcelona ni voler erigir-se en un espai obert de comunió política entre l'elit liberal i la resta de la ciutadania. Els moderats utilitzaren el club per coordinar les seves decisions polítiques des dels diversos centres de poder i per generar un consens entre les institucions polítiques i els sectors benestants de la ciutat.

Moderats i exaltats feren servir aquells espais de sociabilitat per accedir a les institucions liberals i controlar-les. Mentre els primers constituïren una plataforma electoral per consolidar el seu poder, els exaltats convertiren la tertúlia patriòtica en una junta revolucionària permanent que representava l'exercici de la sobirania dels ciutadans, justificant així la seva coacció sobre les autoritats liberals, alhora que esdevenia també una plataforma electoral en les setmanes prèvies a la celebració dels comicis. Els exaltats utilitzaren la tertúlia com un òrgan de poder que els conferia legitimitat, sense vulnerar la legalitat, per endegar el procés de substitució de les autoritats polítiques electes mitjançant les vies establertes per la Constitució. La unitat d'acció del moviment exaltat es mantingué, tot i algunes desavinences, mentre no es renovaren totes les autoritats electes. Però una vegada assoliren el control de les institucions liberals esclataren els enfrontaments entre les distintes faccions del moviment exaltat, capitalitzades pels sectors majoritaris de les diverses societats secretes.

La reconstrucció de la llista de socis i assistents a la Tertúlia Patriòtica de Lacy ha permès conèixer qui hi havia darrere del moviment exaltat i de quina manera es projectà cap a les institucions liberals on cada vegada adquirí més presència. L'estudi minuciós d'aquell col·lectiu social a través del seu recorregut polític durant el Trienni ha ajudat a conèixer la dinàmica de formació del moviment i les diverses faccions o societats secretes que operaven en el seu si. Per comprendre la presència dels socis de la tertúlia a les institucions liberals barcelonines, calia reconstruir les xarxes polítiques institucionals i esbrinar quins ciutadans ostentaven càrrecs polítics electes, quins eren els càrrecs designats pels representants municipals i provincials, i quins foren electors i escolliren l'Ajuntament, la Diputació Provincial de Barce-

lona i els diputats a Corts. Tot plegat, significava refer les xarxes de sociabilitat institucional i electoral per dirimir com s'incrementava la presència del moviment liberal exaltat durant el darrer any i mig del Trienni. S'ha fet contrastant les fonts documentals, a fi d'eliminar els possibles errors inevitables emprant només una sola font i s'han resseguit els avatars polítics per poder tenir en compte possibles baixes i substitucions del personal polític. L'anàlisi dels càrrecs designats i dels òrgans polítics extraordinaris (junes i comissions revolucionàries) ha incrementat notablement la llista de la classe política associada als òrgans de poder del municipi i de la Diputació, i s'ha comparat amb l'avenç del moviment liberal exaltat, vertebrat políticament en les activitats, discursos i accions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

L'anàlisi del poder polític des de la perspectiva social ha generat un munt d'aportacions historiogràfiques sobre les elits polítiques, econòmiques i culturals. Els historiadors de la revolució liberal han abordat el procés de renovació i definició de les noves elits. La majoria de recerques s'han dedicat a estudiar la classe política des d'una òptica socioprofessional menystenint la seva agrupació en diversos col·lectius polítics. La història política de les darreres dècades del segle xx i de la primera del xxi ha usat noves metodologies per comprendre l'organització política de les elits més enllà de la seva condició social. En aquest camp, destaquen els estudis de Cruz,⁵ Burdiel,⁶ Fuentes Aragonés,⁷ Luis,⁸ Romeo⁹ o Casals.¹⁰ Els historiadors no han d'obviar que la història la protagonitzaren els homes, i que la construcció de categories socials i polítiques només s'utilitza com un mitjà per inserir la història individual en la col·lectiva ja que no són un fi en si mateixes. La tecnologia de començaments del segle xxi permet connectar la identitat individual amb la col·lectiva sense eliminar-ne cap de la narració històrica.

5. CRUZ, Jesús (2000): *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española*. Marcial Pons. Madrid.

6. BURDIEL, Isabel (1987): *La política de los notables. Moderados y progresistas durante el régimen del Estatuto Real (1834-1836)*. Institució Alfons el Magnànim. València.

7. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (2002b): "La formación de la clase política del liberalismo español. Análisis de los cargos públicos del Trienio Liberal". *Historia Constitucional*, núm. 3, p. 19-37.

8. LUIS, Jean-Philippe (1997): "Libéralisme et fontion publique: l'exemple du Trienio Liberal (1820-1823)". *Trienio*, núm. 30, p. 47-63.

9. ROMEO MATEO, María Cruz (1993): *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta. (1814-1833)*. Col·lecció "Ensayo e Investigación". Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant.

10. CASALS, Quintí (2002): *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Universitat de Lleida. Lleida.

La premsa ha estat una font menystinguda per la recerca històrica i, més enllà d'esdevenir un altaveu de l'opinió d'una petita o gran minoria de ciutadans, també s'ha d'entendre com una font excepcional sobre processos socials i polítics més complexos. Aquesta investigació ha fet un seguiment sistemàtic i complet de la premsa periòdica publicada durant els anys del Trienni a Barcelona, quelcom que fins ara no s'havia fet. La recerca ha obtingut els seus fruits, reconstruint completament les publicacions diàries (*Diario de Barcelona*; *Diario Constitucional*, *Político y Mercantil de Barcelona*; *El Indicador Catalán*, i *Diario de la ciudad de Barcelona*), posant al descobert noves capçaleres periòdiques (*Revista Nacional y Política* i *El Grito de Riego*) i aprofundint en l'estudi de les ja conegudes (*Gaceta de Cataluña*; *Gaceta Extraordinaria de Barcelona*; *Seminario Nacional*, *Político y Mercantil*; *Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes*, i *Voz del Pueblo*). Els diaris no foren òrgans monolítics, sempre vinculats al mateix credo polític, sinó que patiren els vaivens de la quotidianitat política. La premsa fou l'artífex de la vertebració de les diverses tendències polítiques que configuraren el liberalisme. Llavors, els diaris —també— canviaven de directors i redactors alhora que feien girs polítics absolutament inversemblants. La història de la premsa¹¹ és cabdal per entendre el joc d'enfrontaments i les aproximacions entre les diverses faccions del liberalisme revolucionari. Des de les pàgines de les publicacions més revolucionàries es configurà el discurs polític del moviment liberal exaltat que amalgamà les divergències ideològiques de les societats secretes. La història del moviment exaltat ha privilegiat l'estudi de la premsa per comprendre com interpretaren les diverses opcions del liberalisme exaltat tot el que succeí a Barcelona durant el Trienni. Els diaris són l'única font documental que explica la pluralitat i la unitat d'acció del moviment exaltat.

11. ZAVALA, Iris M^a (1980): "La prensa exaltada en el trienio constitucional: el Zurriago". A: *Románticos y socialistas*. Siglo veintiuno. Madrid; DUFOUR, Gerard (1987): "Una efímera revista religiosa durante el trienio liberal. El verdadero amigo de la religión". *Trienio*, núm. 9, p. 165-176; FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (1991): *La génesis del fuerismo. Prensa e ideas políticas en la crisis del Antiguo Régimen (País Vasco, 1750-1840)*. Siglo. Madrid; FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (1994): "Estructura de la prensa española en el Trienio liberal: difusión y tendencias". *Trienio*, núm. 24, p. 165-196; SEOANE, María Cruz (1996): *Historia del periodismo en España*, vol. 2. *El siglo XIX*. Alianza Universidad Textos. Madrid; BERMEJO CABRERO, José Luis (1996): "Prensa política en los orígenes del constitucionalismo". *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 66, p. 615-651; FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco; FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (1997): *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Síntesis. Madrid; GHANIME, Albert (2002): "Aproximació als periòdics i als periodistes de la Barcelona de 1820 a 1839". *Cercles. Revista d'Història Cultural*. núm. 5, p. 52-78; i GUILLAMET, Jaume (2004): *Els orígens de la premsa a Catalunya, catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Arxiu Municipal de Barcelona. Barcelona.

L'ocultació i tergiversació del fets i la manca de sèries completes han estat dues de les principals dificultats que s'han hagut de vèncer emprant les fonts d'hemeroteca, i s'han resolt contrastant contínuament el relat elaborat sobre els esdeveniments amb el que publicaven els altres diaris i el que deien d'altres fonts. La recerca en arxius i biblioteques de Madrid, Lisboa, París, Roma i Torí ha contribuït a omplir alguns dels buits documentals que existien sobre la premsa barcelonina del Trienni. La lectura pública dels diaris en cafès i tertúlies afavorí la popularització de la política i estimulà la mobilització popular, reforçant els lligams de pertinença a una identitat política i eixamplant l'abast social de la premsa:

Yo agradezco el esfuerzo heroico de tantos escritores ilustrados y elocuentes, como hoy se afanan en sostener la razón, y convencido de que los escritos pequeños son los más adecuados por su módico precio y corto volumen, a que la verdad penetre por todas partes, me he animado a contribuir a este fin grandioso.¹²

L'opinió publicada no ha de cenyir-se exclusivament a la premsa, sinó que també ha d'incloure la publicació de pamflets, libels, opuscles i fulletons de contingut polític. La tasca de l'historiador és ordenar tota aquella documentació per fer un discurs intel·ligible capaç de relatar els fets i les seves interpretacions. Les fonts publicades no són les úniques utilitzades i s'han estudiat dietaris i correspondències de particulars per oferir un contrapès a la lletra impresa, oferint una visió parcialment reveladora sobre els temors i els anhels del canvi polític en un petit grup de ciutadans. Una documentació que esdevé un complement idoni per omplir el descens de la pluralitat informativa que es produí el 1823. Els arxius personals que s'han resseguit són els del baró de Castellet, membre del Consell d'Estat; Antonio Elola y Acevedo, intendent de Catalunya el 1821; Francesc Renart i Arús i Bonaventura Sans i de Gregorio, regidors de Barcelona; Erasme Janer i de Gònima, fabricant i integrant de la Comissió de Fàbriques, i Francisco de Paula Copons y Navia, governador militar de Barcelona el 1820. Aquestes veus transcendents de la vida política barcelonina també s'han posat en relació amb d'altres de menys públiques, però igualment rellevants, com els dietaris de Mateu Crespi i el d'un milicià anònim. En aquesta tipologia de fonts documentals, no s'ha descuidat la documentació generada per les principals institucions polítiques: l'Ajuntament i la Diputació provincial catalana i barcelonina, incloent-hi les actes secretes d'algunes de les principals juntes revolucionàries del Trienni i les Corts.

12. *La Revista Nacional y Patriótica*, núm. 1, 1820, Barcelona, p. 5.

Els arxius dels ministeris d'afers estrangers francès i italià emmagatzemaven noves visions i nous observadors sobre el que ocorregué durant el Trienni Liberal a Barcelona. El cònsol piemontès Antonio Bresciano escrigué desenes d'informes acuradíssims sobre la vida política d'una ciutat on s'aplegaven multitud de compatriotes exiliats arran de l'ocupació de les tropes austríaques del regne del Piemont. A diferència del cònsol francès, que hagué de marxar el març de 1823 quan esclatà el conflicte bèl·lic entre les tropes de Lluís XVIII, sota mandat de la Santa Aliança, i les constitucionals espanyoles, Bresciano no fugí i prosseguí la seva tasca, descrivint la inèrcia revolucionària de Barcelona. En els informes del cònsol francès aflora el seu tarannà contrarevolucionari, evocant contínuament i exagerada el clima d'excitació revolucionària i el terror que viu la ciutat des de finals d'estiu de 1822. La contraposició dels reports del cònsol francès i del piemontès evidencia la divergència de percepcions al voltant dels conflictes polítics i socials. Només la contrastació permanent de les fonts documentals permet reduir l'efecte del biaix de la percepció política de l'observador. Això no obstant, la gran font documental francesa per comprendre la dinàmica política barcelonina són els expedients policials dels refugiats espanyols, on consten llargues descripcions sobre l'actuació política dels exiliats, arran de les informacions recollides per la policia a partir de les notes preses pels seus confidents. També l'administració del departament dels Pirineus Orientals emeté nombrosos informes sobre tot allò del qual tenien constància que succeïa a la capital catalana, durant i després del Trienni.

La història política del Trienni¹³ a Barcelona tenia força llacunes que impedièn de conèixer adequadament els avatars de les institucions liberals. La història de la capital catalana s'havia abordat des de diverses perspectives: Antoni Moliner¹⁴ estudià el procés de formació de juntes durant la revolució de 1820; Alberto Gil Novales¹⁵ s'ocupà de les societats patriòtiques barcelonines; Antonio Palomeque,¹⁶ Alfredo

13. ARNABAT MATA, Ramon (2004b): "El Trienni liberal a Catalunya (1820-1823) aproximació a les aportacions historiogràfiques dels darrers cinquanta anys". A: Josep Fontana. *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 982-998.

14. MOLINER PRADA, Antoni (1997a): "Las juntas durante el trienio liberal". *Hispania*, LVII/1 núm. 195, p. 147-181; MOLINER PRADA, Antonio (1997b): *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Milenio. Lleida.

15. GIL NOVALES, Alberto (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid.

16. PALOMEQUE TORRES, Antonio (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Universitat de Barcelona. Barcelona.

Saénz-Rico¹⁷ i Jordi Monés¹⁸ bastiren la història de la ciutat a partir dels seus centres educatius barcelonins; Francesc Curet,¹⁹ de manera intuïtiva i perspicaç, elaborà un estudi sobre les pràctiques culturals i polítiques de la societat barcelonina del Trienni basant-se en la premsa; Josep Fontana²⁰ acoblà la dinàmica sociopolítica del Trienni a Barcelona a la revolució liberal en una anàlisi de la primera meitat del segle XIX; Alex Sánchez²¹ i Ernest Lluch²² desenvoluparen la història dels projectes econòmics d'aquells anys; Juanjo Romero²³ abordà la història del primer associacionisme obrer durant la dècada dels vint, i finalment la història de la burgesia fou descrita per Josep Mestre,²⁴ Joan Fuster²⁵ i Àngels Solà.²⁶ L'anàlisi més completa de la història política de Barcelona l'ha ofert Ramon Arnabat,²⁷ estudiant la premsa i la Diputació barcelonina per inserir la dinàmica de la ciutat en els canvis socials, econòmics i polítics que es produïren a Catalunya durant el Trienni Liberal. D'altra banda, els estudis Antonio Fuentes García,²⁸

17. SAÉNZ-RICO URBINA, Alfredo (1973): *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, (1820-1823)*. Universitat de Barcelona. Barcelona.

18. MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi (1987): *L'obra educativa de la Junta de Comerç*. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Barcelona.

19. CURET, Francesc (1971): *Rebomboris i bullangues de Barcelona*. Vol. II. Bruguera. Barcelona.

20. FONTANA, Josep (1961): *La revolució de 1820 a Catalunya*. Dalmau. Barcelona; FONTANA, Josep (1988): *La fi de l'antic règim i la industrialització 1787-1868*. A: Pierre VILAR (dir.): *Història de Catalunya*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona.

21. SÁNCHEZ, Alexandre (ed.) (1990): *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*. Altafulla. Barcelona.

22. LLUCH, Ernest (1976): *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Edicions 62. Barcelona.

23. ROMERO MARÍN, Juanjo (2000): "Segmentación laboral y asociacionismo obrero, Barcelona 1820-1855". *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocol*, núm. 17, p. 243-289; ROMERO MARÍN, Juanjo (2005): *La construcción de la cultura del oficio durante la industrialización. Barcelona, 1814-1860*. Icària. Barcelona.

24. MESTRE, Jesús (1985): *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. Barcelona.

25. FUSTER SOBREPÈRE, Joan (2006): *Barcelona i l'Estat centralista: indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*. Eumo. Vic.

26. SOLÀ I PARERA, Àngels (1981): "Tres notes entorn les actituds i valors de l'alta burgesia barcelonina a mitjan segle XIX". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, núm. 3/4, p. 101-128.

27. ARNABAT MATA, Ramon (2001): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic; ARNABAT MATA, Ramon (2004a): "La revolució liberal a Barcelona. Política de classes i classes de política". *Quaderns d'Història de Barcelona*, núm. 10, p. 11-58.

28. FUENTES GARCÍA, Antonio (1973): *Aproximación al Trienio constitucional en Barcelona (1820-1823)*. Tesi de llicenciatura inèdita de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

Eliseu Toscas,²⁹ Ferran Ayala,³⁰ Josep Sarrión³¹ i Ramon Arnabat³² sobre la els avatars polítics de l'Ajuntament de Barcelona i dels pobles del seu pla s'havien concentrat gairebé exclusivament en l'anàlisi socio-professional del personal polític. L'anàlisi de la diputació catalana i la primera barcelonina el dugueren a terme Josep Sarrión,³³ Esteban Canales,³⁴ respectivament i Manel Risques³⁵ estudià com s'inseriren els presidents de la Diputació provincial catalana i barcelonina, el cap polític, en la dinàmica social i política de Barcelona.

El desconeixement de la història política de la Barcelona del Trienni —sobretot la del darrer any— impedié comprendre de quina manera es formà el moviment exaltat, si abans no s'afrontava l'estudi sobre el procés revolucionari. Des de la tardor de 1822 fins a la seva rendició, la ciutat viu en una situació d'agitació permanent que accelerà el procés revolucionari, fins al punt de constituir-s'hi un govern revolucionari per defensar-la. La formació d'una junta de govern de caire revolucionari, emanada del poder polític i dominada per alguns dels socis de la tertúlia, significà, paradoxalment, la desaparició de la tertúlia com a centre preeminent del moviment exaltat i la seva consegüent decadència. La marginació del poder polític de la tertúlia significà la fi del *Diario de la Ciudad de Barcelona* —el seu òrgan de

29. TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu (1993): "Elements de continuïtat política local a la Barcelona del primer terç del segle XIX". *Afers*, núm. 15, p. 163-174; TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu (1995): "Els lligams polítics entre Barcelona i Sarrià al segle XIX: la connexió Vives". *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocols*, núm. 13, Barcelona, p. 253-278; TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu (1996): "La oposición campo ciudad en Cataluña durante el trienio liberal". *Trienio*, núm. 28, p. 15-50.

30. TOSCAS I SANTAMANS Eliseu; AYALA, Ferran (1995): "Aspectes del poder polític local a Barcelona del Trieni 1820-1823". *Gausac*, núm. 7, p. 39-43.

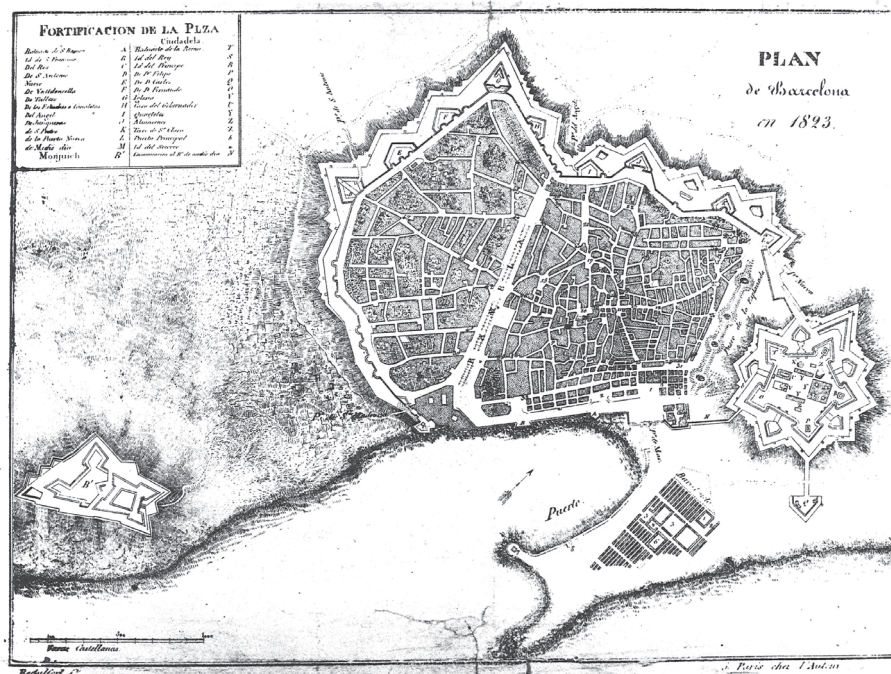
31. SARRIÓN I GUALDA, José (2000): *L'organització política del pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*. Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona.

32. ARNABAT MATA, Ramon (1998): "El govern de la ciutat durant el trienni liberal i la seva comparació amb el govern local de Catalunya". A: Joan Roca (coord.). *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona.

33. SARRIÓN I GUALDA, Josep (1991): *La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cádiz. (1812-1814 i 1820-1822)*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

34. CANALES, Esteban (1987): "La Diputació a l'inici del liberalisme, 1812-1823". A: Borja de RIQUER (dir.): *Història de la Diputació de Barcelona*. Vol. 1. Diputació de Barcelona. Barcelona, p. 44-73.

35. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a): *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona; RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995b): "Autoridad militar versus autoridad civil. Jefe político y orden público en el primer liberalismo. Cataluña 1812-1814 y 1820-1823". *Trienio*, núm. 26, p. 99-148.

Mapa de Barcelona, 1823. (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona).

premsa— i en prengué el relleu el setmanari el *Grito de Riego*, que maldà per continuar reivindicant la unitat del moviment exaltat tot i que moderà el seu discurs polític; desaparegué quan s'expurgaren de la ciutat —l'agost de 1823— els sectors menys abrandats del moviment exaltat barceloní.

La historiografia del primer liberalisme a través de les recerques de María Cruz Romeo³⁶ ha fonamentat el model polític del liberalisme gadità en l'equiparació de les condicions polítiques dels ciutadans i en la mobilització permanent i vigilant del poble a través de les societats patriòtiques i la milícia com a garantia de consolidació del sistema polític. La confrontació entre les Corts i el monarca feia inviable el règim liberal basat en la Constitució de 1812, a parer de Varela Suanzes-

36. ROMEO MATEO, María Cruz (2000b): "La Cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión". *Berceo*, núm. 139, p. 9-30; ROMEO MATEO, María Cruz. (2003): "Los mundos posibles del liberalismo progresista". A: Emilio la PARRA i Germán RAMÍREZ (eds.). *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Biblioteca Valenciana. València, p. 287-314.

Carpegna,³⁷ i consegüentment abocà els sectors revolucionaris del liberalisme a una sortida basada en un govern revolucionari, assentat en la mobilització permanent dels ciutadans mitjançant l'exercici permanent de la sobirania i la justícia, que justificava la violència revolucionària. Les societats i tertúlies esdevindran l'espai privilegiat on representar la sobirania popular i coaccionar les autoritats: actuaran com a juntes revolucionàries o assembles polítiques i substituiran les mobilitzacions populars, que no es produiran mentre tinguin les portes obertes. Precisament, les mobilitzacions populars cercaran permanentment recrear simbòlicament l'exercici de la sobirania a través de la formació d'una junta revolucionària quan les societats o tertúlies estiguin tancades.

Abans de convertir-se en un llibre, aquesta recerca fou presentada com a tesi doctoral sota el títol "Liberalisme, política i revolució. Barcelona (1820-1823)". L'original de la tesi és accessible a través de la pàgina web del TDX: per què, doncs, el lector hauria de llegir el llibre? Aquest llibre és una versió millorada del gruix de la tesi doctoral perquè incorpora noves referències bibliogràfiques i documentals que completen algunes de les llacunes de la investigació. La reescriptura de bona part dels capítols, fonamentalment el segon i el tercer, i la seva nova estructura interna fan menys feixugues i més aclaridores les conclusions de la recerca. Els annexos del llibre han refet els de la tesi doctoral per corregir alguns dels dèficits, afegir noves descobertes i fer-los més senzills i comprensibles. Això no obstant, el lector especialista no hi trobarà el voluminós apèndix documental, els exhaustius estudis bibliogràfics presents a l'inici de cadascun dels capítols ni les llarguíssimes citacions extretes de la premsa. Totes aquestes parts de la tesi s'han deixat fora de llibre per fer més àgil i intel·ligible la lectura del text; el lector més interessat en la qüestió formal i documental pot consultar les parts omeses en el llibre en l'edició digital de la tesi doctoral. El darrer capítol de la tesi doctoral tampoc s'ha inclòs en aquest llibre per haver-se'n publicat versions ampliades en diversos articles de revistes científiques.³⁸

37. VARELA SUANZES-CARPEGNA, Joaquín (1996): "La Monarquía Imposible: La Constitución de Cádiz durante el trienio". *Anuario de Historia del Derecho español*, núm. 66, p. 653-687.

38. ROCA VERNET, Jordi (2008): "La cultura constitucional del Trienni transformà el discurs sobre el ciutadà liberal". *Cercles*, núm. 11, p. 60-76; ROCA VERNET, Jordi (2009a): "Pau Claris i la cultura constitucional catalana del Trienni Liberal (1820-1823)". *Manuscrits*, núm. 27, p. 161-186; ROCA VERNET, Jordi (2009b): "La història en els discursos de nació del liberalisme exaltat del Trienni". *Afers*, núm. 60, p. 217-234; ROCA VERNET, Jordi (2011a): "¿Hubo republicanos en el Trienio Liberal? Historia, moral y federalismo en el discurso republicano del primer liberalismo". *Revista de Estudios Políticos y Constitucionales*, núm. per determinar.

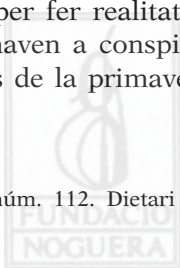
Segurament la història de l'elaboració d'una tesi doctoral és gairebé tan llarga com la pròpia tesi, però el lector em permetrà que mostri el meu agraïment a les persones i institucions que m'han ajudat a dur a terme aquesta recerca. Les dificultats en el món de la recerca són moltes i, més enllà de les beques de recerca del Govern espanyol i català, comptar amb el suport i l'ajut d'institucions com el Centre d'Història Contemporània de Catalunya i el Congreso de Diputados esdevé una garantia per perseverar davant de les dificultats de la investigació. Menció especial vull fer a l'Institut d'Estudis Catalans per haver guardonat la tesi doctoral, gènesi d'aquest llibre, amb el Premi Jaume Vicens Vives 2010, i a la beca de la Fundació Ramon Noguera que m'ha permès transformar la tesi en llibre i publicar-lo. Són molts els estudiosos, investigadors i professors que m'han estimulat a treballar i els vull dedicar les ratlles següents per agrair totes les seves aportacions. En primer lloc, voldria mencionar els membres del tribunal que avaluà aquesta tesi doctoral: Giovanni Cattini, Irene Castells, Emilio la Parra, María Cruz Romeo, i Bernard Vincent; tots ells em feren suggeriments enriquidors que he intentat recollir en aquesta publicació. El temps m'ha permès acumular deutes intel·lectuals amb una pila d'investigadors i aprofito l'ocasió per fer explícit el meu agraïment i reconeixement: a l'estímul constant de les paraules de Lluís Ferran Toledano, a la perseverança d'Antoni Moliner, a la complicitat en uns inicis dubitatius d'Irene Castells, a la confiança d'Antoni Simon i Borja de Riquer, a la col·laboració de Pere Gabriel, a l'interès i els consells d'Albert Balcells i Josep Fontana, a la disponibilitat constant i intel·ligent de Guy Thomson, al suport de Gemma Rubí, als ànims transmesos per Esteban Canales i Francisco Morente, a l'acollida que em donaren a Roma Raffaele Romanelli i Agostino Bistarelli, a l'amistat de Sergio Campos Matos, Bernard Vincent i Stéphane Michonneau. Aquest projecte comptà amb la complicitat de la Francesca i la generositat immensa de la Pilar, que trobaren solucions davant les dificultats teòriques i formals sorgides en el procés d'elaboració de la tesi doctoral. També vull mostrar el meu agraïment a la família i els amics que m'han regalat el temps per poder investigar i escriure, sense la seva comprensió, afecte i suport no hagués pogut acabar aquesta recerca. Finalment vull dedicar aquest llibre a la meva mare, qui m'ha ensenyat a estimar i a lluitar per assolir els meus somnis, i a l'Imma qui fa del nostre projecte la història més fascinant.

EL PRONUNCIAMENT I LA FORMACIÓ DE LES JUNTES

L'hivern humit de Barcelona feia parsimoniosa l'encesa de les llars de foc, la ciutat s'escalfava lentament i els passejants s'arraulien mentre feien cap al cafè. El mes de gener de 1820 els cafès eren espais més tancats i allunyats dels carrers, s'hi respirava un aire dens barreja de fum de cigar, calor humana i escalfor de brases. La remor dels congregats apropiava els conversadors que s'intercanvien rumors torrencialment, tots explicaven el mateix, tot i parlar de qüestions dispars. Del rum-rum dels cafès se'n destriava la proclamació de la Constitució de Cadis, el primer dia del 1820 en un llogarret anomenat Las Cabezas de San Juan, al corregiment de Sevilla.

Des de la muralla de mar es divisaven els vaixells ancorats davant les platges de la ciutat. Els cafeters esperaven amb candeletes nous detalls de les tropes revoltades; sabien que convenia regenerar el ventall de notícies per omplir el cafè. La darrera setmana de gener, el degoteig de novetats era incessant i les autoritats responien contundentment, enfrontant-se a qualsevol vel·leïtat revolucionària. El menestral barceloní Mateu Crespi anotà al seu dietari: "llegó la correspondencia de Cadis que salió de aquella plaza por mar y por el diario se nos dieron proclamas contra la revolución de las tropas de la Isla de León y San Fernando."¹ L'acció de la tropa expedicionària encoratjà els oficials de la guarnició de Barcelona per fer realitat els seus projectes revolucionaris. Militars i civils tornaven a conspirar plegats i la ciutat bullia de nou, com no ho feia des de la primavera de 1817.

1. AHCB. Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 25 de gener de 1820, p. 4.

L'abril de 1817 fou avortat el pronunciament² del tinent general Luis Lacy. La repressió posterior deixà un pòsit de desànim i passivitat entre els barcelonins. Però aquell gener de 1820 el soroll de sabres despertà les consciències dels liberals de la ciutat, que es llençaren a la conquesta dels carrers. La fogositat dels oficials topà amb el sigil d'un gat vell, el capità general de Catalunya, Francisco Javier Castaños. L'heroi de Bailèn havia signat la sentència de mort de Lacy, que, com ell, també havia estat la màxima autoritat militar de Catalunya. El consell de guerra condemnà el tinent general, fonamentant la sentència en el fet de considerar provada la seva participació en una trama de conspiradors que anava més enllà del Principat, i que tenia el suport dels generals Mariano Renovaes i Francisco Espoz y Mina, entre d'altres. La insurrecció de Lacy a Barcelona, segons el fiscal que instruïa la causa, havia d'acompanyar-la la proclamació de la Constitució de 1812 a Navarra i Biscaia.³

Les temptatives revolucionàries de gener de 1820 a Barcelona potser tenien una entitat menor a la conspiració de Lacy, però Castaños no les menyspreà, actuà discretament i ràpida escapçant la trama insurreccional i envoltant-se dels cossos militars de la seva confiança. El prior del convent dels carmelites calçats de Barcelona, Joan Serrahima, ho relatava dient que Castaños "burlà tots los projectes, pues vehient que la tropa era corrompuda féu venir a tots a los Mossos de la Esquadra de Valls, y tots los Perrots de la Província".⁴ La insurrecció fou avortada i s'escollí com a cap de turc el cap del regiment de Múrcia, Fermín Escalera,⁵ però ni a les idees ni a les notícies se'ls podia barrar el pas. Aquells dies els rumors sobre l'èxit del pronunciament de la tropa expedicionària guanyaven credibilitat amb la difusió de les seves

2. COMELLAS, José Luis (1958b): *Los primeros pronunciamientos en España*. CSIC. Madrid.

3. *Causa criminal formada en la plaza de Barcelona contra el héroe de la libertad española el excelentísimo señor D. Luís de Lacy, teniente general de los ejércitos nacionales, caballero gran cruz de la militar orden de S. Fernando, etc. Pasado por las armas en los fosos del castillo de Bellver de la isla de Mallorca en el aciago día de 5 de julio de 1817*. Imprenta del Censor. Madrid. 1821, p. 277-282.

4. ARNABAT MATA, Ramon (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona. Annex I. 1 (Joan Serrahima) *Breve relació de lo que succehí en la proclamació de la Constitució dita per malícia Española; pues ella no creà més que una còpia de la que los Jacobins i francmasons formaren en Franza en lo añ 1791 (1824-1825)*. Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals, Universitat, vol. 27.

5. *Adición que puede servir de suplemento a la relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del Código político de la monarquía española. El día 4 de abril de 1820*. Imprenta de José Torner. Barcelona, p. 11.

proclames. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, el març de 1821, recreava l'atmosfera que es vivia a la ciutat aquelles setmanes de començaments de 1820:

Se hablaba públicamente del golpe que iba a darse, y se leían las proclamas de Quiroga no solamente dentro las paredes: de las casas particulares sino también en las calles y cafés; porque todos en Barcelona eran amigos, y los pocos que se exceptuaban eran tan contados y tan conocidos, que podía cada cual comunicar sus sentimientos patrióticos al primero que encontrase por la calle sin temor de comprometerse.⁶

La capital catalana quedava lluny de la badia de Cadis i les notícies que arribaven ho feien amb tardança i confusió. Menys dubtes oferien les proclames signades pel coronel Quiroga. Els conspiradors barcelonins Francesc Soler i Genís Quintana, dos dels anomenats Siete Infantes de Lara, conscients de la força de les paraules de Quiroga, redactaren i signaren amb el nom del coronel les proclames que donaren a imprimir a Josep Rubió i que circularen per Barcelona durant aquelles setmanes.⁷ Les proclames empraven referents propers perquè les entenguessin els seus conciutadans, que somiaven a encendre les brases revolucionàries de 1817 i desencadenar una pronunciamient local⁸ que reforcés la viabilitat de l'èxit del principal i donés opció a la revolució. Genís Quintana, el redactor de la proclama, rememorava el pronunciamient de Lacy per incentivar la mobilització política dels ciutadans contra el règim absolutista:

CATALANES: (...) Si algunas tentativas frustradas en vuestro suelo, y el funesto resultado de malhadadas víctimas, pudieron retardar la explosión que tanto ansías; ya nuestro rompimiento os asegura del favorable éxito.⁹

Quan Riego encara no havia sortit de San Fernando per iniciar el seu peregrinatge, la Cort ja rebia notícies del capità general Castaños sobre l'adhesió d'alguns oficials de la guarnició de Barcelona a la Constitució. La notícia la donava l'ambaixador piemontès, Antonio Brignole

6. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 69, 10 de març de 1821, p. 1.

7. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 186, 5 de juliol de 1822, p. 3.

8. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1989): *La Utopía insurreccional del Liberalismo*. Crítica. Barcelona, p. 22.

9. AMAE. Correspondance consulaire et commerciale, Barcelona, vol. 24, p. 101. Manifest d'Antonio Quiroga dirigit als catalans des de San Fernando, 8 de febrer de 1820.

Sale, enviant-la al seu govern el 2 de febrer de 1820.¹⁰ Barcelona era plena de conspiradors àvids de complots als quals integrar-se. Pels volts de carnaval, un jove hisendat figuerenc, Joaquim Romà “estuvo en Barcelona y contribuyó con sus caudales a los gastos del levantamiento proyectado”.¹¹ Cap conspirador volia quedar-se al marge de la insurrecció i anys després el mariscal de camp Juan Antonio Sans rememoraria que aquell febrer de 1820 havia donat quatre cents duros a Josep Campaneria per finançar un grup de ciutadans que volia restaurar la Constitució.¹² El carmelita calçat Joan Serrahima anotava en el seu dietari que “lo tinent general D. Pere Villacampa era desterrat en esta com a complicat en la revolució que (ha)via de estallar en Madrid, lo qual per summa consideració del capità general estava a Areñs de Mar, y molt sovint venia pera assistir a les Juntres Clandestines.”¹³

El diumenge 5 de març fou el dia escollit pels conspiradors barcelonins; llavors ja coneixien els èxits dels liberals que transmetia el cònsol francès de Barcelona al seu ambaixador: “La insurrecció d’una part de l’exèrcit, el trastorn que té lloc a Galícia o l’ocupació momentània de Màlaga i de Múrcia pels rebels.”¹⁴ A la ciutat tothom ja sabia que els soldats de Riego havien proclamat la Constitució a Màlaga el 19 de febrer, i que quatre dies després tres-cents homes havien assaltat la seu de la Inquisició a Múrcia, cridant consignes liberals.¹⁵ Els insurrectes d’A Coruña també s’havien revoltat proclamant el codi de 1812 i formant una junta revolucionària. De la junta gallega, en sortiren proclames cap a Madrid, Trujillo, Barcelona i Reus per estendre-hi el moviment revolucionari.¹⁶ Aquell 5 de març tot feia pensar que les tornes havien canviat i el triomf dels insurrectes a Barcelona semblava assegurat.

10. CANDIDO, Salvatore (1990): “La rivoluzione di Cadice del gennaio 1820 e i suoi prodromi del luglio 1819 nei dispacci inediti di Antonio Brignole Sale ministro sardo a Madrid (8 luglio 1819 – 24 aprile 1820)”. *Italica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*, núm. 18, p. 175-232, “Annexe núm. xx (2 februario 1820, N. 57, 12549 K. C.)”.

11. *Adición que puede servir de suplemento...*, p. 11.

12. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 253, 10 de setembre de 1822, p. 3.

13. ARNABAT MATA, Ramon (1999). Annex I. 1.

14. AMAE. Fons Consular. Barcelona. Sèrie A. Correspondència de les autoritats franceses i de particulars (p. 91v). Carta a l’ambaixador a Madrid. Barcelona, 8 de març de 1820.

15. MOLINER PRADA, Antoni (1997a) p. 147-181; i MOLINER PRADA, Antoni (1997b), p. 104.

16. MOLINER PRADA, Antoni (1997b), p. 97. A Barcelona, els seus destinataris foren el corredor de canvis Josep Dalmases i Pau Nicolau, mentre que a Reus les reberen la vídua de Robert, el comerciant Josep Giol i Serrano, Josep Fortuny, Salvador Soler i Josep Uguet.

De nou, un cop més, Castaños aconseguí avortar el projecte, fent gala de la seva xarxa d'informadors escampats per la ciutat. Quan el capità general rebé la notícia, immediatament cridà els "prohombres de los Colegios y Gremios (i) fueron convocados a Palacio a quienes el General les encargó sobre las ocurrencias del día. El general no está del todo tranquilo y parece que no se fía de la tropa porqué por las noches tiene a palacio una gran guardia de parrots".¹⁷ S'adreçà als prohoms dels col·legis i gremis per exigir-los tranquil·litat; temps després, aquella demanda fou interpretada com un acte de traïció a la nació, comparant-la a l'actitud servil del capità general comte d'Espeleta durant l'ocupació napoleònica de 1808.¹⁸ Si algú encara ho dubtava, Castaños dissipà qualsevol ombra de dubte: ell no s'afegiria a la revolta, ans al contrari.

Els insurrectes havien planejat fer-se amb el control de la ciutat, capturant el capità general i el governador de la Ciutadella. Els oficials involucrats en el complot havien d'aconseguir que els regiments de la guarnició de Barcelona juressin la Constitució; si els comandants no la juraven, se'ls havia de destituir. Aquell diumenge de març, Manuel Elorduy,¹⁹ comandant del regiment de Pavía, fou destituït pels seus companys per negar-se a jurar la Constitució. No hi ha constància que cap altre regiment hagués pres una decisió semblant. L'actitud vacil·lant i dubitativa dels oficials de la guarnició abocà al fracàs la temptativa insurreccional i la demora permeté a la xarxa d'informants advertir del complot el capità general.²⁰

La resposta de Castaños fou encarcerar els principals responsables, entre els quals hi havia el coronel Iriarte, defensor de Francisco Díaz Morales durant procés contra els responsables de la conspiració de 1817 encapçalada pel tinent general Luis Lacy. El capità general argüí que l'intent d'insurrecció havia estat ordit pels antics companys de Lacy de dins i fora de la presó, i així ho comunicava el cònsol francès al seu ambaixador.²¹

17. Dietari de Mateu Crespi, 5 de març de 1820, p. 9.

18. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 69, 10 de març de 1821, p. 2.

19. GIL NOVALES, Alberto (1991): *Diccionario Biográfico del Trienio Liberal*. Tecnos. Madrid, p. 200.

20. *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 d'abril de 1820, p. 1.

21. AMAE. Fons Consular. Barcelona. Sèrie A. Correspondència de les autoritats franceses i de particulars, p. 91v-92r. Carta a l'Ambaixador a Madrid. Barcelona, 8 de març de 1820.

En caure la nit d'aquell diumenge, es reuniren a casa de Melchor Sas, comandant del regiment de Córdoba, set conspiradors o "*los Siete Infantes de Lara*", que tramaren una nova insurrecció en la qual volien: "prender al referido gobernador, uno de los medios que se propusieron fue el de llamarle de parte del capitán general, y en el camino apoderarse de su persona. ¡Pero cuanto puede la contraria suerte! Al día siguiente el general lo envía a llamar, y parece contestó que para ir necesitaba ver su firma."²² L'endemà, donaren l'ordre a tots els oficials del regiment de Córdoba que es congreguessin a la Ciutadella a les vuit del vespre i ja no tornarien a sortir fins que fou proclamada la Constitució a Barcelona. La reclusió de l'oficialitat del regiment i l'amistat que unia Melchor Sas amb el governador d'aquella plaça forta, Pedro María Grimarest, aixecaren les sospites d'alguns dels companys de la junta clandestina: Francesc Soler,²³ Vicenç Cabanillas,²⁴ Pere Tell,²⁵ Ferran Marín,²⁶ Genís Quintana i Joan Dorca.²⁷

Melchor Sas, conscient que la seva actitud seria percebuda com a sospitosa, es dirigí al cafè on es podia trobar habitualment un dels conspiradors per justificar-se²⁸ i no aconseguí trobar-lo. La traïció, a ulls dels conspiradors, va ser consumada quan el regiment de Córdoba no sortí al carrer a defensar la Constitució el 10 de març, dia de la seva proclamació a Barcelona. Tot i els esforços per defensar la seva lleialtat a la causa constitucional, el perseguiren i l'empresonaren acusat de traïció. Setmanes després, l'alliberarien i quan tornà a Barcelona volgué netejar el seu nom de les crítiques rebudes, des de les pàgines del *Diario de Barcelona*.²⁹

La nit del 6 de març de 1820, la Ciutadella era plena a vessar amb més d'un miler d'homes a les seves entranyes. Els oficials confinats esperaven mentre s'organitzava el trasllat dels principals militars presos als calabossos de la plaça forta. Tots els captius havien estat condemnats com a còmplices en la conspiració del general Luis Lacy. El què succeí aquella nit quedà embolcallat per una aurèola de misteri³⁰. El contingent de presoners es dirigí a Cartagena i el formaven Francisco

22. *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 d'abril de 1820, p. 1.

23. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 187, 6 de juliol de 1822, p. 3.

24. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 227, 15 d'agost de 1823, p. 3.

25. *Voz del Pueblo*, núm. 25, 23 d'agost de 1822, "*Semblanzas de Pedro Tell*", p. 15.

26. *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona*, 3 de juliol de 1821, p. 2.

27. *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 304.

28. Ídem, p. 1.

29. *Diario de Barcelona*, núm. 139, 18 de maig de 1820, p. 1206-1207.

30. *Dietari de Mateu Crespi*, 6 de març de 1820, p. 9-10.

Díaz Morales,³¹ Cristòfol Frizzi, Pedro Moulin, Francesc Oliver, Andrés Robledo,³² Juan Ulzurum i Cayetano Revello.³³

Pronunciament: societats secretes i mobilització popular

El 7 i 8 de març la tensió no s'apaivagà, i el vespre del dia 9 arribaren noves notícies: Tarragona i Saragossa ja eren ciutats constitucionals.³⁴ Una altra vegada, l'arribada de la nit afavorí una reunió més dels conspiradors en la qual es decidí que es proclamaria la Constitució³⁵ i el prior dels carmelites, Serrahima, relatava els fets del 10 de març dient que "entre vuit i nou del matí del dia deu eixiren los quatre en diferents punts de la ciutat amb mocadors blancs en les mans cridant viva la Constitució. Les criatures los seguiren, lo poble sorprès quedà inaccionat, luego los fabricants tancaren les fàbriques i feren eixir los treballadors per a que anessin al pla de Palau a cridar, y en un instant lo pla de palau fou ple de gent alborotada, cridant contra lo general Castaños."³⁶

Setmanes després, apareixia un opuscle que oferia indirectament noves dades sobre aquells quatre protagonistes. Salvador Gaya i Jover lloava en un fulletó José de Rivadeneyra y Texada, un dels presos amb qui havia compartit calabós i un dels qui com ell fou alliberat de la presó de la Ciutadella quan es proclamà la Constitució. Gaya també donava detalls sobre els líders de la insurrecció barcelonina:

Tú quizás fuiste el primero de los primeros, que en sus torres o prisiones oyeron resonar los consoladores y vivificantes ecos de los vivas que precedían al dulce nombre de la Constitución; porque los Flores, los Ferrandis, los Carreras, los Guillelmos con el

31. *Lista de los hombres eminentes, heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres y distinguidos que han contribuido a restablecer el sistema constitucional, o sea contestación al catálogo de héroes de la revolución*. Imprenta de la Compañía por su regente D. Juan José Sigüenza y Vera. Madrid. 1822, p. 37: "ayudante mayor del 2º escuadrón de Artillería ligera, preso en marzo de 1820 como uno de los agentes de la conspiración de Lacy, y condenado a pena de muerte; trazaba sus planes en los cafés, y aunque debía perjudicarle esta publicidad no le arredró".

32. *Lista de los hombres eminentes*, p. 37-38: "teniente de Cazadores del 2º batallón del regimiento de infantería de Córdoba, preso en marzo de 1820 como uno de los reos de la causa del General Lacy, y condenado a la pena ordinaria de muerte".

33. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 180, 253, 455, 482, 568, 559 i 656, respectivament. La referència del retorn de Díaz Morales, Ulzurum i Revello apareix a AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 3 de maig de 1820, p. 108.

34. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 27.

35. ARNABAT MATA, Ramon (1999). Annex I. 1.

36. *Ibidem*.

resto de la numerosa reunión de conciudadanos, no aguardaron la orden de la Autoridad reunida en el Palacio.³⁷

Ben poques coses més sabem d'aquells homes. L'economista asturià Álvaro Flórez Estrada des de l'exili havia instigat les temptatives insurreccionals dels darrers temps del Sexenni Absolutista (1814-1820), i assabentat del pronunciament de Rafael del Riego, abandonà Londres i emprengué el camí de tornada cap a Espanya, aturant-se uns dies a París. Les desavinences amb el general insurrecte Francisco Espoz y Mina el feren decidir a entrar a la Península per Catalunya, i així li ho comunicà al seu germà. Tots dos acordaren trobar-se a Barcelona la primavera de 1820. La capital catalana havia esdevingut la porta d'entrada a la Península d'un bon grapat dels exiliats espanyols, i mesos després la Societat Patriòtica Barcinonense s'erigí en el seu lloc de trobada a la ciutat.³⁸ Atanasio Lescura i Ramón Romay eren dos d'aquells il·lustres conspiradors que tornaven de l'exili i s'aturaven a Barcelona. La persecució ferrandina i l'exili posterior havien convertit Lescura, Romay i els germans Flórez Estrada en herois. La societat patriòtica impulsà el reconeixement d'aquells liberals perseguits. Álvaro i el seu germà Antonio reberen el mes de maig de 1820 l'homenatge de la recent constituïda Diputació catalana i de la Junta de Comerç.³⁹ Els dos germans Flórez, Lescura i Romay es convertiren en socis de la primigènia societat patriòtica de Barcelona.⁴⁰ No s'ha trobat cap rastre documental de l'arribada de cap dels quatre i segurament Álvaro, Romay i Lescura creuaren plegats la frontera. Romay i Lescura havien fugit del règim tirànic de Ferran VII després d'haver participat en els fallits pronunciaments de Juan Díaz Porlier i Joaquín Vidal, respectivament. Abans de la seva tornada, durant l'exili, a través de les xarxes de relacions de les societats secretes, haurien conegut Álvaro Flórez Estrada, un dels ideòlegs i organitzadors de la majoria d'insurreccions fallides del Sexenni Absolutista.

Tots tres eren homes que estaven en el punt de mira del règim ferrandí. Antonio Flórez Estrada estava menys implicat en la pràctica insurreccional i això el feia passar més desapercebut. Quan Riego es

37. GAYA I JOVER, Salvador (1820): *El Europeo a su amado hermano el Español-Americano, El coronel D. José de Rivadeneira y Texada*. Reimpreso con nuevas notas. Imprenta Constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona, p. 4.

38. Vegeu l'annex A7. Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics.

39. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (2004): "Flórez Estrada en el Trienio Liberal". A: Joaquim VARELA SUANZES-CARPEGNA (coord.): *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo, p. 179.

40. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820.

pronuncià, Antonio tenia trenta-tres anys, vint anys menys que el seu germà. Tot plegat fa pensar que “el Flores” —artífex de la mobilització ciutadana barcelonina— que esmentava Salvador Gaya en el seu fulletó era Antonio Flórez Estrada. El petit dels Flórez Estrada hauria arribat setmanes abans de la proclamació de la Constitució a Barcelona i s’hauria encarregat de posar en contacte els conspiradors de l’exili i els de l’interior, i d’avivar el foc de la insurrecció. Ni liberals ni afrancesats volien deixar escapar l’oportunitat que se’ls brindava amb el pronunciament de Rafael del Riego. Si Barcelona proclamava la Constitució, la victòria liberal i la tornada de l’exili eren garantides.

La identificació dels altres tres que menciona Gaya no és pas més fàcil. Tres dies abans del tercer aniversari de la proclamació de la Constitució a Barcelona, Josep Carreras i Ferrer⁴¹ declarava a les pàgines del *Diario de Barcelona*: “que antes del diez de marzo de 1820 ya se hallaba comprometido a favor del sistema constitucional que felizmente nos rige: que en dicho día en prueba de su entusiasmo, fue el que puso al comandante de la guardia del entonces capitán general D. F. J. Castaños, la escarapela nacional en medio de numerosísimo concurso: que luego tremoló un pendón por los parajes más públicos con el lema viva la Constitución: que luego cooperó con otros ciudadanos al mantenimiento del orden: que se alistó en la milicia, adoctrinando a los individuos de su compañía en las maniobras de la guerra.”⁴² Devia ser, doncs, el “Carreras” de l’opuscle de Salvador Gaya.

Treure l’entrellat dels altres dos noms és una mica més complicat. Quan Gaya menciona els “Guillermos” és molt probable que es refereixi a Antoni Guillén de Mazón.⁴³ En aquells anys, el nom de Guillem o Guillermo havia caigut en l’oblit entre l’elit barcelonina i cal adonar-se que Gaya en cap moment usa els noms propis per referir-se als quatre agitadors. Tot fa pensar que “Guillermo” fos el cognom d’un ciutadà. Precisament, un catalanoparlant com Gaya —un parell d’anys després pronuncià un discurs en català a la seu de la tertúlia patriòtica de Sabadell— que no conegués el protagonista, per un excés de zel, podria fer una traducció barroera del cognom per evitar ser titllat de pagerol per l’elit ciutadana barcelonina. Aquesta hipòtesi pren entitat si tenim en compte que Antoni Guillén de Mazón era un eclesiàstic afrancesat que compartí exili i amistat amb José Marchena,⁴⁴ i des de

41. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 131.

42. *Diario de Barcelona*, núm. 66, 7 de març de 1823, p. 590-591.

43. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 310-311.

44. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (1989): *José Marchena. Biografía política e intelectual*. Crítica. Barcelona, p. 263-264.

Perpinyà participà en diverses temptatives revolucionàries. Quan arribà a Barcelona? No ha deixat encara de ser un misteri, però el mes de març de 1820 segur que hi era. Aquella primavera publicà alguns articles al *Diario Constitucional, Político y Mercantil*, abans de convertir-se en el seu director. L'impressor d'aquell diari era Joan Dorca, un dels conspiradors de la fallida insurrecció de Lacy i del pronunciament de març. A la seva impremta i llibreria, se celebraven les reunions per projectar la insurrecció i ell fou qui imprimí la proclama que havien de llançar els pronunciats a la nació, l'abril de 1817.⁴⁵ Els seus mèrits foren reconeguts per tothom, quan el seu nom aparegué al costat dels Flórez Estrada, Villacampa, Robledo, Escalera, etc., en la llista dels membres de la societat patriòtica barcelonina perseguits per la seva adhesió a les idees constitucionals.⁴⁶

Al darrere de la fallida insurrecció de Lacy, hi havia un bon nombre de membres de les societats secretes, organitzades en lògies paramaçòniques, els més coneguts dels quals són Francisco Díaz Morales, Gabriel Flugier, Florencio Ceruti, Cristóbal Frizzi, Juan Granados, Jaume Ardèvol i Josep Baigés.⁴⁷ Això no obstant, només Francisco Díaz Morales i Gabriel Flugier foren condemnats per francmaçons pel Tribunal de la Inquisició de Barcelona,⁴⁸ després de la guerra del Francès i abans que fossin processats per la seva participació en la conspiració de Lacy. Florencio Ceruti fou processat per la Inquisició⁴⁹ i després de la temptativa de Lacy va fer-se fonedís. Cristóbal Frizzi fou un altre dels condemnats per ser còmplices del general Lacy, i al qual anys després també es titllà de maçó.⁵⁰ Juan Granados es convertí en un dels líders

45. FONTANA, Josep (2002): *La quiebra de la monarquía absoluta. La crisis del antiguo régimen*. Crítica. Barcelona (1a edició 1971), p. 190.

46. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820; vegeu l'annex A7. Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics.

47. ANP F. 7. Ll. 12008 i Ll. 12013. Segons el dossier elaborat per la policia francesa, Antoni Baigés participà en el pronunciament de Lacy i en el de Riego. El dia 1 de març de 1820 desertà de la guàrdia de Corps i, pocs dies després, s'integrà a les tropes comandades pel comte de la Bisbal, un cop aquest hagué proclamat la Constitució de 1812 a Ocaña. De la seva participació en el fallit pronunciament de Lacy no se n'especifica res i apareix esmentat per primera vegada en un informe de Guillén de Mazón de 1824. Antoni Baigés potser era germà de Josep Baigés i Muré, un dels principals instigadors de la insurrecció de Lacy segons FONTANA, Josep (2002), p. 190.

48. BADA, Joan (1986): *Lesglésia de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*. Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Barcelona. Herder. Barcelona, p. 459.

49. *Ibidem*.

50. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 310-311 i p. 726: "Francmasonería: La Francmasonería en cueros vivos y los francmasones en faldones. O sean reflexiones sobre las reflexiones que ha publicado el señor don Antonio Alcalá Galiano con relación al Zuriago núm. 79 y 80. Por dos españoles puros y netos. Gibraltar. 1823".

destacats del moviment liberal exaltat del Trienni. Finalment, Jaume Ardèvol i Josep Baigés apareixen com a maçons en un dels informes que escriví, el setembre de 1824, Antoni Guillén de Mazón, convertit en confident de la policia francesa.⁵¹

Els prefectes de Perpinyà, des del gener de 1824 i durant més de quatre anys, reberen informes periòdics sobre els moviments i els membres de les societats secretes a la capital catalana, de puny i lletra de Guillén. L'eclesiàstic castellonenc formava part de les societats secretes que es reunien a l'exili i tenia bastos coneixements i contactes a l'interior d'aquell món de conspiradors per poder revelar tanta informació a la policia francesa. Tampoc la documentació diu res sobre l'adscripció de Dorca a les societats secretes; ara bé, ell coneixia bé les xarxes de conspiradors en les quals hi havia maçons durant el Sexenni Absolutista. En aquelles trames ordides per liberals i afrancesats, es conegueren Dorca i Guillén, i feren créixer la confiança mútua fins al punt que l'eclesiàstic dirigí el diari de l'impressor que fou el primer a difondre els principis liberals a Barcelona.

Segurament, algunes de les llacunes sobre les lògies paramaçòniques de Catalunya podran resoldre's gràcies a les recerques sobre la maçoneria al Rosselló. Céline Sala,⁵² deixeble del màxim especialista sobre la maçoneria a França, Pierre-Yves Beaurepaire,⁵³ ha investigat fins al moment la maçoneria a la Catalunya Nord durant el segle de la Il·lustració, i en un futur proper, les seves investigacions afrontaran l'anàlisi de les relacions entre els maçons de les dues bandes dels Pirineus durant el primer terç del segle XIX, així com la influència que la maçoneria del Rosselló exercí sobre els exiliats espanyols. D'aquesta manera, es posarà al descobert alguna cosa més dels afrancesats i liberals espanyols que decidiren establir-se a Perpinyà.

De tornada a la mobilització barcelonina, cal esclarir la identitat del quart home, que és encara un misteri. Malgrat no saber qui s'amaga darrere del nom "Ferrandis", la hipòtesi més probable és que era el conspirador Ferran Marín qui participà en les xarxes de conspiradors que instigaren la insurrecció d'aquell març de 1820. Altres "paramaç-

51. ANP F. 7. Ll. 12008 "Extrait de renseignement reçus de Catalogne, et communiqué au Préfet des Pyrénées Orientales, par le Prieur de Mazón, 20 sept. 1824".

52. SALA, Céline (2005): *Franc-maçonnerie et sociabilité en pays catalan au siècle des lumières: un particularismo de frontière*. Trabucaire. Canet de Rosselló.

53. BEAUREPAIRE, Pierre-Yves (1998): *L'autre et le frère: l'étranger et la franc-maçonnerie en France au XVIIIe siècle*. H. Champion. París; BEAUREPAIRE, Pierre-Yves (2002): *Nobles jeux de l'arc et loges maçonniques dans la France des Lumières: enquête sur une sociabilité en mutation*. Ivoire-clair. Càors; BEAUREPAIRE, Pierre-Yves (2003): *L'espace des francs-maçons: une sociabilité européenne au XVIIIe siècle*. Presses universitaires de Rennes. Rennes.

çons”, com el metge Jaume Ardèvol, també tingueren un paper actiu en l’excitació dels ànims dels ciutadans abans de la insurrecció de març, com evocava un fulletó: “uno de los más laboriosos y esforzados patriotas para proporcionar el cambio del Gobierno, encendía con sus consejos los ánimos de los patriotas barceloneses para que en tan críticas circunstancias llegase el feliz momento del día diez.”⁵⁴

En les reunions d’aquelles societats secretes envoltades de secretisme, no s’aplegaven més d’una desena d’aquells descontents. Òbviament, eren una minsa minoria, però amb una gran capacitat d’incidir en els col·lectius urbans donada la seva posició social, econòmica i política. Alguns dels opositors al règim absolutista —els menys— eren maçons i la seva bel·ligerància política els va fer fagocitar les poques lògies existents a l’Espanya peninsular per adequar-les a les seves finalitats polítiques. La maçoneria, després de créixer de la mà dels francesos i els afrancesats durant la guerra del Francès,⁵⁵ havia remès amb la tornada de Ferran VII, però la persecució absolutista contra els liberals i els afrancesats en permeté el ressorgiment i l’expansió. El preu per redimir la maçoneria fou la seva desnaturalització. L’historiador Claude Morange ha interpretat l’apropament dels grups liberals, dels afrancesats i de les lògies maçòniques, com una resposta inicialment defensiva enfront de la repressió ferrandina, però que gradualment aniria afirmant-se mitjançant la creació d’unes xarxes de solidaritat.⁵⁶ Liberals i afrancesats aprofitaren l’experiència de les lògies en l’organització clandestina dels seus grups a partir de sistemes pronunciadament jeràrquics, i utilitzaren les garanties en comunicació i els contactes segurs en diverses ciutats peninsulars per posar-los al servei de la seva lluita política contra l’absolutisme ferrandí. En aquells anys, la maçoneria i les societats secretes conflüïren i de resultes hibridaren les societats de conspiradors —*paramaçoneria*—, que s’estengueren prolíficament arreu de les principals ciutats espanyoles. Per als repressors, totes aquelles societats eren maçòniques, i per als assistents a aquelles reunions secretes, la maçoneria i aquelles entitats aparentment eren el mateix. Aquella mena de lògies creades amb el retorn de Ferran VII eren societats se-

54. *Lista de los hombres eminentes...*, p. 28.

55. FERRER BENIMELI, José A. (1987): “Implantación de las logias y distribución geográfica-histórica de la masonería española”. A: José A. FERRER BENIMELI (coord.): *La masonería en la España del siglo XIX. II Symposium de metodología aplicada a la historia de la masonería española. Salamanca, 2-5 julio de 1985*. Consejería de Educación de Castilla y León. Valladolid, p. 60-63. A Barcelona, hi havia quatre lògies durant l’ocupació napoleònica: Els amics fidels de Napoleó 1809-1813; La felix reunió 1809; Triomf de l’amistat 1809-1813 i Napoleó 1809-1813.

56. MORANGE, Claude (2006): *Una conspiración fallida y una Constitución nonnata (1819)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, p. 44.

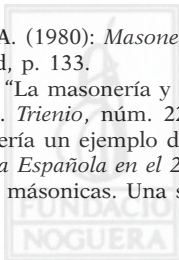
cretes nodrides de conspiradors que proliferaren al ritme que marcaven les necessitats insurreccionals. Les velles lògies mantingueren principis, simbologia i ritual —tot i les dificultats—, però les constituïdes durant la repressió ferrandina oblidaren la litúrgia, les idees i l'obediència a les entitats superiors i forjaren la seva identitat en la resistència i en la lluita contra el règim opressor. Per tot això, allò que la immensa majoria de ciutadans espanyols entenia per maçoneria tenia molt poc a veure amb les associacions secretes que havien proliferat a Europa durant el segle XVIII.

Les lògies espanyoles constituïdes durant el Sexenni Absolutista eren societats secretes de resistència contra l'opressor i, de mica en mica, es convertiren en espais en els quals es complotava la fi del règim. Aquelles entitats secretes, la paramaçoneria, eren independents les unes de les altres, tot i que per la seva afinitat política teixiren un entramat de contactes quan confluïren els seus projectes insurreccionals. La seva independència els impedia sotmetre's a l'obediència d'entitats superiors d'orde maçònic. Aquelles lògies havien construït la seva identitat basant-se en elements que no eren característics de la maçoneria europea i els seus membres es consideraven maçons perquè per a ells la seva resistència política contra el règim absolut era una de les essències de la maçoneria. L'autonomia de les lògies i la seva manca d'obediència de la jerarquia superior maçònica ha fet que el principal estudiós de la maçoneria espanyola, José A. Ferrer Benimeli, titllés les lògies d'aquells anys de “salvatges”⁵⁷ i posés en dubte la seva adscripció a la maçoneria. Més contundent s'ha manifestat Luis P. Martín assegurant que els maçons tingueren poca presència en l'organització dels complots liberals contra el règim absolut i desvinculant la maçoneria de la pràctica política desenvolupada a les societats secretes perquè ni els rituals ni l'activisme polític dels seus membres tenia res a veure-hi.⁵⁸

Tot i els milers de pàgines escrites sobre la maçoneria durant el regnat de Ferran VII, no s'ha assolit una interpretació historiogràfica de consens, i la controvèrsia sembla que tornà a encendre's quan l'hispanista Morange qualificà aquelles lògies maçòniques del Sexenni

57. FERRER BENIMELI, José A. (1980): *Masonería española contemporánea*. Vol. 1. 1800-1868. Siglo veintiuno. Madrid, p. 133.

58. MARTÍN, Luis P. (1993): “La masonería y la conspiración liberal (1814-1834). Los límites de un mito histórico”. *Trienio*, núm. 22, p. 73-90, especialment p. 83-84; MARTÍN, Luis P. (2000): “La Masonería un ejemplo de historia cultural”. A: José A. FERRER BENIMELI (coord.): *La Masonería Española en el 2000*. Una revisión histórica. Vol. II; MARTÍN, Luis P. (2003): “Las logias masonicas. Una sociabilidad pluriformal”. *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 523-550.

Absolutista d'una manifestació immadura de la maçoneria espanyola.⁵⁹ Menys punyent es mostra Morange quan manifesta la seva incomprensió cap a les anàlisis de Raymond Carr o Peter Janke⁶⁰ en les quals es diferenciava entre una maçoneria civil i una de militar, i emfàticament diu que “lo que encontraban en la masonería aquellos que querían acabar con la tiranía era ante todo una estructura eficaz por un lado y unificadora por otro”.⁶¹

La paramaçoneria —terme que utilitzo amb totes les precaucions esmentades anteriorment— era un espai de trobada entre els resistents al règim tirànic de Ferran VII. La clandestinitat de les trobades allunyava la desconfiança amb més rapidesa perquè tots els reunits sabien que havien de fer-se confiança els uns als altres. La paramaçoneria era un espai d'igualtat en el qual els ciutadans de diversos estaments, orígens i estatus econòmic es relacionaven d'igual a igual, amb el benentès que tots els qui en formaven part eren representants de l'elit social. L'espai de confiança perfilat per la paramaçoneria afavoria l'organització de complots contra el règim absolut, ja que permetia posar en contacte els grupuscles de conspiradors isolats en el seu entorn social, professional o estamental amb unes xarxes més grans. Quan es dissenyaven les conspiracions, s'atribuïa a cadascun dels membres una funció en particular. La historiadora Irene Castells en les seves recerques sobre els pronunciaments del primer terç del segle XIX insisteix en la importància del component militar perquè sense la seva força no podia materialitzar-se el projecte insurreccional,⁶² però emfasitza el component civil dient que “el pronunciamiento era el vértice de una conspiración de civiles y militares impregnados del mismo ideal político y de idéntico mesianismo revolucionario”.⁶³ Totes aquelles insurreccions polítiques contra el règim tirànic de Ferran VII no eren l'inici d'una època d'ingerència dels militars en la vida política espanyola com han escrit tants historiadors.⁶⁴ La insurrecció militar era només la punta més enlluernadora del pronunciament, però sense una trama de conspiradors civils que mobilitzés una part del teixit social urbà més proper, no quallaria la

59. MORANGE, Claude (2006), p. 44.

60. JANKE, Peter (1974): *Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853)*. Siglo veintiuno. Madrid.

61. MORANGE, Claude (2006), p. 105.

62. CASTELLS, Irene (2001a): “La resistencia liberal contra el absolutismo fernandino (1814-1833)”. *Ayer*, núm. 41, p. 43-62.

63. Ídem, p. 52.

64. ZAVALA, Iris M. (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Siglo veintiuno. Madrid. “En las Cabezas de San Juan se inicia el golpe militar como medio de transformación política”, p. 37.

insurrecció política. La proclamació del canvi polític feta pels cossos militars insurrectes havia d'anar acompanyada d'una mobilització social en favor dels pronunciats; si les guarnicions militars i els insurgents civils d'arreu de les ciutats espanyoles imitaven el comportament dels pronunciats, l'èxit era inapel·lable.

A Barcelona, els paramaçons o maçons, segons les fonts de l'època, tingueren una presència activa durant els darrers anys del Sexenni, com manifestà José Manuel de Regato en un informe secret remès a Ferran VII després del Trienni.⁶⁵ El Tribunal del Sant Ofici de Barcelona processà catorze persones dues de les quals eren eclesiàstics i la resta militars.⁶⁶ L'acumulació de referències bibliogràfiques i d'arxiu reforça la tesi que, al darrere de l'eclosió política dels ciutadans de Barcelona el 10 de març de 1820, hi havia les societats secretes paramaçòniques. Una vegada constatatats els lligams entre la paramaçoneria i els insurrectes barcelonins, cal submergir-se de nou en la descripció dels fets.

El matí del 10 de març de 1820, la soldadesca i un poble heterogeni molt exaltat recorregueren els carrers de la ciutat.⁶⁷ La gentada es dirigí al Pla de Palau, on es concentraren els manifestants per protestar davant la casa del capità general. Castaños, una vegada més, va respondre amb agilitat, convocant una reunió d'autoritats. A les places, a mig matí, tothom observava els bans manuscrits en els quals el capità general convidava "a todas las autoridades a Palacio para las dos de la tarde".⁶⁸ La ràpida resposta de Castaños havia aconseguit calmar la multitud i el Pla de Palau quedà buit, però per poca estona; dues hores més tard, tornava a bullir. A primera hora de la tarda, la paciència dels concentrats a la plaça s'esgotava. La Junta d'Autoritats encara no havia acabat quan la multitud passà a l'acció: "se presentaron una infinidad de militares y paisanos en la plaza de palacio clamando la Constitución y otros subieron arriba sin atreverse a contenerles nadie de la guardia, de cuyo resultado el General, el Ilmo. Sr. Obispo con los demás colaterales salieron al balcón aclamando con el pueblo, viva la constitución."⁶⁹ La imatge de les autoritats aixecant el llibre de la Constitució desfermà la festa. La música i la gatzara embolcallaren les propostes dels revolucionaris. Aquella tarda, els congregats al Pla de Palau designaren noves autoritats: "prengueren tinter i ploma, se assentaren en una taula per a rebre los votos, però no se esperà que

65. MORANGE, Claude (2006), p. 43, n. 48.

66. BADA, Joan (1986), p. 457-459.

67. AMAE. Fons Consular. Barcelona. Sèrie A. Correspondència del cònsol amb el Ministeri d'Afers Estrangers, núm. 14, p. 70r i 71r/v i 72r.

68. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 10.

69. Ibídem.

cada un donés son vots sinó que 4 o 6 de ells mateixos anaven per mig de la gent cridant Viva lo General Villacampa, lo poble repetia lo mateix, i aquells tornaven als que escrivien dient: Lo Poble ha proclamat a D. Pere Villacampa per General de Barcelona, i de esta manera se feren totes les eleccions de Jefe Polítich i governador, i aixís eixiren los que ells mateixos (ha)bien elegit en las seues juntas diabòliques.”⁷⁰

Els revolucionaris havien nomenat un nou capità general, Pedro Villacampa Maza de Lizana; un nou cap polític, Josep de Castellar, i un nou governador militar, el mariscal de camp Joaquín Ruiz de Porras, en contra de l'opinió popular, que volia el coronel Fermín Escalera.⁷¹ Només el primer i el darrer dels proposats havien participat en conspiracions per restablir la Constitució. A l'aragonès Villacampa l'havien condemnat per la seva participació en la insurrecció constitucional de Madrid; any i escaig el tingueren reclòs a la Ciutadella i després el traslladaren a Montjuïc quan les autoritats sospitaren que havia ajudat un grup d'oficials que volien alliberar el general Lacy que esperava sentència a la cel·la del costat.⁷² Després d'un parell d'anys al castell de Montjuïc, li donaren permís per prendre les aigües d'Arenys de Mar.⁷³ El coronel Escalera va ser un dels caps visibles d'una conspiració avortada a la ciutat a començaments d'aquell 1820. Tots dos militars havien forjat la seva popularitat en les conspiracions fracassades i en les estades a les presons barcelonines. Els artífexs de l'aixecament barceloní respectaren la devoció popular a mitges. Villacampa s'havia involucrat des de la presó en les xarxes que conspiraven a la ciutat, i després, quan gaudí d'un cert grau de llibertat, “molt sovint venia (a Barcelona) per a assistir a les Juntas Clandestines”.⁷⁴ El Ministeri de l'Interior francès, quan elaborà el seu expedient, no dubtà a ratificar la seva participació en els fets del 10 de març a Barcelona.⁷⁵

70. ARNABAT MATA, Ramon (1999). Annex I. 1.

71. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 27.

72. RODRÍGUEZ, José (1820): *Sucinta narracion de la empresa trazada en Barcelona el año 1817, para dar libertad al escelentísimo señor capitán general D. Luis Lacy*. La da a luz el capitán agregado al regimiento de Cordova. D. José Rodríguez. En la imprenta de Juan Dorca, Barcelona, p. 15.

73. *Galerie Espagnole ou Notices Biographiques sur les membres des Cortès et du gouvernement; les généraux en chef et commandans de guerrillas, des armées constitutionnelles et de la foi. Et généralement tous les hommes qui ont marqué dans la péninsule, pendant de la guerre de l'indépendance ou depuis la révolution de 1820*. Chez bechet aine libraire. París. 1823, p. 127-128 (correspon a la biografia de Pedro de Villacampa).

74. ARNABAT MATA, Ramon (1999). Annex I. 1.

75. ANP F. 7. Ll. 12028 “Extrait du bulletin de police du Département des Pyrénées Orientales en date du 12 juillet 1826”.

Res a veure amb el que succeí amb Fermín Escalera: aquest santanderí havia arribat a Barcelona l'1 de gener de 1820, i pràcticament no era conegut entre els cercles de conspiradors. Per als revolucionaris barcelonins, era un coronel més que feia de revolucionari, com molts dels que corrien per la ciutat. Per tant, quan el poble cridà el seu nom com a governador, els líders de la revolució proposaren un home menys rupturista i de major graduació, com el mariscal Joaquín Ruiz de Porras. A ulls del poble, Fermín Escalera no podia quedar-se sense càrrec i el nomenaren governador d'una de les fortaleses de la ciutat, la Ciutadella, mentre l'altra, el castell de Montjuïc, requeia en mans de José Ortega,⁷⁶ un dels destacats oficials empresonats per haver participat en les temptatives insurreccionals de 1817.⁷⁷

Minuts després del nomenament de les autoritats, allà mateix —al Pla de Palau— s'organitzaren sis comissions: una encarregada de forçar la dimissió del capità general Javier Castaños, una l'altra de coaccionar el governador militar de la ciutat Francisco Copons perquè abandonés el seu càrrec; tres més sortiren de la plaça per alliberar els presos reclosos en diferents centres, una s'encaminà a la Ciutadella, una altra a la seu de l'Audiència i la darrera al palau de la Inquisició, i aconseguiren obrir les portes d'aquelles tres presons d'on sortiren els condemnats per raons polítiques o contraban; l'última de les comissions constituïdes al Pla de Palau marxà cap a Arenys de Mar per portar a Barcelona el nou capità general, Pedro de Villacampa.⁷⁸

Els ciutadans comissionats per alliberar els presos de la capital catalana anhelaven retrobar-se amb els principals oficials liberals de l'intent insurreccional del general Lacy, però de les portes de la Ciutadella en sortiren d'altres captius com Pedro de Rivadeneyra y Texada,⁷⁹ al qual acompanyà la notícia del trasllat dels companys de Lacy a Cartagena. Sense perdre un instant, els revolucionaris barcelonins enviaren un vaixell per portar-los altre cop a Barcelona.⁸⁰ Les demandes populars es confonien amb les dels constitucionalistes, i en arribar una de les comissions a l'Audiència, exigiren al regent: “que

76. *Diario de Barcelona*, núm. 91, 31 de març de 1820, p. 747; vegeu l'annex A6.2 Militars presos acusats de participar en la conspiració de Luis Lacy.

77. Forma part de la llista dels oficials presos per haver participat en la fallida insurrecció de Lacy. *Suplemento Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 39, 20 d'abril 1820, p. 1.

78. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 11-12. També, al *Diario de Barcelona*, núm. 91, 31 de març de 1820, p. 746-748.

79. GAYA I JOVER, Salvador (1820), p. 4.

80. AMAE. Fons Consular. Barcelona. Sèrie A. Correspondència del cònsol amb el Ministeri d'Afers Estrangers, núm. 14, p. 70r i 71r/v i 72r.

ponga en libertad a todos los presos de la cárcel que están en ella por contrabando de tabaco.”⁸¹

Una riuada de gent acompanyà la comissió que anava cap al palau de la Inquisició i els inquisidors astorats veieren des de la finestra com se'ls apropiava aquella multitud que Rivadeneyra quantificà poques hores després en “más de tres mil individuos”.⁸² El poble estava embriagat d'eufòria, i topar-se amb el rebuig dels inquisidors despertà la seva ràbia. La reacció d'aquella gernació era imprevisible: “se amotinó de tanta manera que se agolparon dentro gritando y dando golpes a las puertas hasta derribarlas, los inquisidores y demás empleados tuvieron que esconderse o fugarse y los paisanos entraron por todas partes llevándose todo lo que encontraron tanto de ropa como de muebles sin respetar a nadie.”⁸³ Dels calabossos de la Inquisició barcelonina en sortiren pocs reus, dels quals només s'ha pogut esbrinar la identitat de dos: N. Antillón i F. Pinto.⁸⁴ A finals d'abril de 1820, el cònsol francès a Barcelona⁸⁵ menciona Pinto juntament amb Díaz Morales quan parla dels clubs polítics de la ciutat. Durant aquells mesos, l'únic Pinto conegut a la ciutat era María Dolores Pinto, actriu de la companyia del teatre nacional. No hi ha cap indici que faci pensar que era una dona la persona alliberada el 10 de març. Antoni Guillén de Mazón escriu a finals de 1823 la *Notice sur les sociétés secrètes organisées en Espagne jusqu'en 1823 et sur celles de la Catalogne en particulier* i hi afirma: “cuando se abrieron las prisiones inquisitoriales, sólo tres personas se encontraron en ellas por masones, a saber: el cómico Pinto, el conde de Almódovar y el conde de Montijo, creyéndose que los dos últimos habían sido encerrados por delitos políticos.”⁸⁶

El mes de març de 1820, el comte d'Almodóvar fou alliberat de la presó de la Inquisició de València⁸⁷ i el comte de Montijo havia estat condemnat per delictes de francmaçoneria i desterrat a Galícia

81. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 11.

82. RIBADENEYRA Y TEXADA, José de (1820): *El Americano a sus amados hermanos los españoles europeos*. Imprenta Nacional del Gobierno político por Gaspar. Barcelona, p. 3.

83. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 11.

84. *Diario de Barcelona*, núm. 87, 27 de març de 1820, p. 701-702.

85. AMAE. Fons Consular. Barcelona. Sèrie A. Correspondència del cònsol amb el Ministeri d'Afers Estrangers, núm. 14, p. 79r/v. Hi ha una altra còpia. AMAE. Barcelona. Vol 24, f. 122-4.

86. MORANGE, Claude (2006), p. 48, n. 59: “La «*Notice sur les sociétés secrètes*» fue remitida al director de la Policía en marzo de 1824, por el prefecto de los Pirineos Orientales (ANP, F 7 Ll. 6684). Se comunicó luego a las autoridades de Madrid, lo que explica que una traducción del documento se encuentre entre los «Papeles reservados de Fernando VII» (tomo 67, fol. 214-221). L'ha reproduït ZAVALA, IRIS M. (1971) doc. X, pp. 220-229.

87. ROMEO MATEO, María Cruz (1993) p. 102.

a finals del Sexenni Absolutista, on complí condemna, però quan fou proclamada la Constitució, l'alliberaren i el recompensaren pel seu compromís polític amb la capitania general de Valladolid.⁸⁸ Comprovades les dades que dona Guillén, guanya credibilitat la hipòtesi que el còmic Pinto i el senyor F. Pinto fossin la mateixa persona. Fins i tot, no seria estrany que aquell còmic fos l'espòs de la senyora Maria Dolores Pinto. Aquesta identificació només té una pega i és que en l'onomàsticon dels processats per la Inquisició de Barcelona entre 1790 i 1819⁸⁹ no se l'inclou. De tota manera, les dades dels processats pel Tribunal del Sant Ofici són incompletes, ja que durant l'assalt al palau de la Inquisició foren destruïdes moltes de les causes. Un dels redactors del *Diario de Barcelona* es disculpava amb el coronel García de Marín per les imputacions fetes en acusar-lo d'haver delatat Antillón i Pinto davant del Tribunal de la Inquisició, segons els rumors dels qui asseguraven haver llegit el seu nom en els processos inquisitorials dels dos captius⁹⁰ que circulaven de mà en mà per la ciutat després de l'assalt al palau de la Inquisició. Cap d'aquells dos apareix en el citat onomàsticon.⁹¹ D'altra banda, no s'ha pogut localitzar cap document sobre l'alliberat Antillón.

El vespre del 10 de març de 1820, el Pla de Palau ja era buit i el bullici s'havia desplaçat a l'interior de les cases. Mentre al Palau Reial se sancionaven els nomenaments de les autoritats⁹² fets a peu de plaça, a les impremtes es teixien paraules per distribuir-les l'endemà. En una d'aquestes impremtes, es recloïa un dels presos alliberats, Rivadeneyra,⁹³ que escrivia per dotar de dinamisme i continguts l'explosió insurreccional. Les hores perdudes a la presó havien donat com a resultat una proclama concisa i directa que alhora oferia una explicació dels fets ocorreguts aquell dia. La revolució barcelonina no era "un acto de insurrección, es el ejercicio de unos derechos innatos revalidados con nuestra sangre, y escritos por mano de la sabiduría, y el heroísmo bajo el cañón de un invasor",⁹⁴ alhora que també deixava ben clara l'obligació de jurar una Constitució que era garant de la monarquia i

88. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 501-502.

89. BADA, Joan (1986), p. 455-459.

90. *Diario de Barcelona*, núm. 87, 27 de març de 1820, p. 701-702.

91. BADA, Joan (1986), p. 455-459.

92. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 11-12.

93. GAYA I JOVER, Salvador (1820), p. 10: "Entre las demostraciones de gratitud que exaló tu alma en el papel del memorable día 10 del presente".

94. AHC.B. Fulls volanders. Àlbum 1. E.5. II-30. Catalanes. *Apareció ya la dichosa aurora, que os llama a jurar la sabia Constitución...* Barcelona 10 de marzo de 1820. Los PATRIOTAS. En la imprenta Constitucional, calle Escudillers. Aquesta mateixa proclama apareix reproduïda a CURET, Francesc (1971), p. 144-145.

fonamentava “nuestros derechos y obligaciones, y las leyes de prosperidad y de justicia”.⁹⁵ La proclama acabava fent esment a la qüestió americana que Rivadeneyra tenia molt present, ja que havia nascut al Virregnat del Perú on havia desenrotllat la major part de la seva activitat revolucionària abans de traslladar-se a Cadis arran de la reunió de les Corts generals i extraordinàries de 1810. Rivadeneyra parlava de la unió dels espanyols d'Amèrica i Europa al voltant de la Constitució i de sancionar “la independencia de algún distrito, ahuyentado para siempre esa guerra inmoral y fraticida”.⁹⁶

Durant la nit del 10 a l'11 de març, ni les llums ni la melodia mecànica de les impremtes s'aturaren. L'endemà sortiria al carrer el primer diari liberal de la ciutat, el diari d'en Dorca⁹⁷ o *Diario Constitucional de Barcelona*. Les noves autoritats s'afanyaven a portar a les impremtes els acords aprovats. El nou cap polític comunicava la formació de la Junta General d'Autoritats i la proclama de la Constitució.⁹⁸ La victòria dels revolucionaris havia engrandit les pors d'alguns eclesiàstics: “en les Juntas Patriòtiques s'havia resolt saquejar lo Palaci del Sr. bisbe, i tots los convents; a conseqüència anaren a casa lo Sr. bisbe i en lo mateix instant passà lo nou governador Porras el qual encara que liberal, era amant de l'ordre, i per tan los féu sortir d'allí, i posà una guàrdia d'artillers, i aleshores se'n anaren a la Inquisició, i no pensaren més en convents.”⁹⁹

Poca credibilitat es pot donar a aquestes paraules, quan no hi ha cap altre document que esmenti un atac de caràcter anticlerical, ja fos al Palau del Bisbe o als convents de la ciutat. L'únic assalt que es produí l'11 de març fou un nou atac al Palau de la Inquisició. Aquesta vegada no es volia alliberar ningú i el que motivava els assaltants era l'afany destructor. Volien exterminar qualsevol vestigi de la Inquisició i començaren a: “derribar puertas y ha llevarse todo lo que encontraron lo peor de todo fue que entraron a donde estaban depositadas las obras de Cirugía, se llevaron todos los libros, desbaratando todas las obras que eran de mucha utilidad. Desbaratando todos los papeles depositados de tantos años, fueron echados por las ventanas, en estos se encontraron procesos de más de 200 años.”¹⁰⁰

95. *Ibidem*.

96. *Ibidem*.

97. ARNABAT MATA, Ramon (1999). Annex I. 1.

98. CURET, Francesc (1971), p. 143-144.

99. ARNABAT MATA, Ramon (1999). Annex I. 1.

100. Dietari de Mateu Crespi, 11 de març de 1820, p. 12-14.

Només s'aturà la destrucció amb l'arribada d'una trentena d'homes enviats pel nou governador polític i militar de la ciutat, Joaquín Ruiz de Porras.¹⁰¹

La llum de les primeres hores de la tarda il·luminà el Pla de Palau mentre es tornava a proclamar la Constitució des del balcó de la Llotja. En aquell acte, hi assistiren "el Teniente de Rey y el Excmo. Ayuntamiento acompañados de una escuadra de Dragones de Pavía y las compañías de granaderos de los Regimientos de la guarnición de la plaza".¹⁰² Després, els membres del consistori barceloní abandonaren la Llotja per tornar cap al saló al Consell de Cent i en creuar la plaça de l'Àngel va increpar-los un grup de ciutadans que exigia les seves dimissions.¹⁰³ En aquell moment, uns metres més enllà, entrava al Palau Reial el nou capità general, Villacampa, escortat per la comissió que l'havia anat a buscar a Arenys. Tot just es passejava per palau quan li comunicaren que el nou cap polític havia convocat una Junta d'Autoritats per a aquella mateixa tarda a la seu de les cases consistorials, és a dir, al saló del Consell de Cent. Es reuniren en aquella sala carregada d'història:

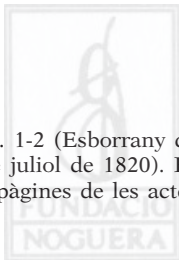
asistieron las Autoridades, los Cónsules, Prohombres de los Colegios y Gremios y las personas notables siguientes: El Brigadier de los Ejércitos D. José de Castellar Jefe Político Superior de esta Provincia, el Teniente General de los R. Excmo. D. Pedro Villacampa capitán General de este Ejército, el Sr. D. Juan López de Vinuesa Regente de esta Audiencia Territorial, el Ilmo. Sr. D. Pablo Sichar Obispo de esta diócesis, el Mariscal de Campo de los R. Ejércitos D. Joaquín de Porras como Gobernador interino de esta Plaza, el Sr. D. Juan de la Dehesa Fiscal de lo Civil de dicha Audiencia, el Sr. D. Pedro José Avellá Vicario General, el Sr. D. Félix Torres y de Amat dignidad de Sacristán de esta Santa Iglesia, el Teniente General de los R. Ejércitos Marqués de Casacagigal, los Regidores de esta ciudad D. Raimundo de Vedruna y Ignacio de Gayolá, los abogados D. Antonio Abadal, D. Antonio Tamaro, D. Vicente Cabanillas, los Prohombres de Maestros Horneros, los de Zapateros de viejo, los de Estereros, y los de Maestros Carpinteros, y otros varios prohombres y sujetos de carácter.¹⁰⁴

101. Ibídem.

102. Ibídem.

103. Ibídem.

104. ADB. Ll. 62 exp. 1. p. 1-2 (Esborrany de les actes de la Junta provisional de Catalunya, 13 de març a 12 de juliol de 1820). Barcelona, 13 de març de 1820. La transcripció de les primeres dues pàgines de les actes està publicada a PALOMEQUE TORRES, Antonio (1970), p. 9-10.

Les autoritats polítiques, militars i eclesiàstiques i els notables ratificaren una vegada més els nous nomenaments, tot i que posaren l'epítet d'interí al governador de la ciutat, Joaquín Ruiz de Porras. Els reunits acordaren crear una Junta Interina mentre esperaven que es proclamés la Constitució arreu del Principat: era formada per set membres i assumiria provisionalment les funcions de la Diputació provincial catalana, segons les disposicions establertes als articles 325 i 326 de la Constitució. La votació determinà que els membres fossin “el Sr. Barón de Castellet, D. Antonio Támara, D. Juan Batlle, D. Benito de Plandolit, D. Félix de Torres y de Amat, D. Manuel Lasala y D. Mariano Esteve y Morató”.¹⁰⁵ Tots ells havien tingut un paper polític rellevant en el període constitucional precedent com a diputats a les Corts, membres de la Junta Superior de Catalunya o de la Diputació provincial catalana. La Junta esdevingué la màxima autoritat política de Catalunya fins que la substituï el 5 d'abril de 1820 la Junta Provisional per a tota la província, alhora que esperava la restauració de la Diputació provincial de Catalunya. Si en la primera jornada de la revolució els insurrectes havien derrocat el despotisme a Barcelona, durant la segona havien creat els òrgans de govern de la província. El tercer dia succeí l'inesperat, la tranquil·litat, però l'endemà —el 13 de març— la tensió s'apropià de la ciutat.

La proscripció revolucionària

A les dues de la tarda del 13 de març, la notícia s'havia estès per tota la ciutat: el rei havia jurat la Constitució la nit del 7 de març. Els protagonistes de la insurrecció barcelonina reberen amb recel la notícia perquè temien que el jurament reial permetés la restitució de les velles autoritats i per impedir un nou gir polític ompliren el Pla de Palau amb manifestants que bramaven amenaçadorament contra les autoritats, amb la qual cosa es desencadenà una autèntica jornada revolucionària, i s'instituï un model que es reproduiria sovint durant els anys següents. Els concentrats exigien que una vintena de jerarques significats durant el règim absolutista abandonessin la ciutat en menys de vint-i-quatre hores.¹⁰⁶ Alguns dels qui calia expulsar eren “los Sres. D. Francisco Castaños D. Francisco Copons, el Gobernador de la Ciudadela (Pedro María Grimarest Oller Legobien y Mendoza) y

105. ADB. Ll. 62 exp. 1. p. 1-2.

106. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 35-36, nota 29. Informació extreta de la correspondència entre Manuel Lasala i Manuel Vicent.

Montjuïc (Joan Desvalls Rivas) y el Exmo Sr. Duque de Almenara Alta y Marques de Vilhel Decano del Excmo decano del Ayuntamiento".¹⁰⁷

El nou capità general accedí a les demandes dels concentrats, a la vegada que es protegia configurant una Junta de Guerra formada pel "Jefe Político (Josep de Castellar), el Teniente General D. José María Santocildes, el Teniente General Marqués de Casa-Cagigal, el Mariscal de Campo D. Antonio Garces de Marcilla, el Sr. Gobernador Militar (Joaquín Ruiz de Porras), el Sr. Intendente del Ejército y Principado (Juan Bautista de Erro y Azpiroz) y D. José María Paniagua, Secretario".¹⁰⁸ Quan el capità general Villacampa s'assabentà de la reunió de la junta a la qual no era convocat, ordenà dissoldre-la immediatament.

Aquella tarda els insurrectes tornaren a casa convençuts que Javier Castaños, Francisco Copons, el duc de l'Almenara Alta, el marquès de Vilhel, l'administrador de loteria Xipell¹⁰⁹ i els altres serien expulsats immediatament del Principat.¹¹⁰ L'endemà al matí partiren "*el general Castaños, los gobernadores de la Plaza de Montjuïc y de la Ciudadela y el Decano del Ayuntamiento.*"¹¹¹ Francisco Copons, governador de la ciutat, "*fue trasladado a la Cartuja de Montealegre.*"¹¹² Però Castaños no marxà de Barcelona fins al matí del 15 de març i va fer-ho en direcció a Castella, com ho comunicava el capità general a la Junta Provisional de Madrid.¹¹³

La tarda del 14, els soldats desfilaven davant les noves autoritats. Els regiments de la guarnició celebraven la victòria, jurant la Constitució públicament, i la ciutat els agraïa el seu activisme revolucionari. La festa militar transcorregué pel passeig de l'Esplanada que separava la ciutat de la Ciutadella i on els ciutadans mostraren el seu agermanament amb els seus companys de causa, els militars. La guarnició estava formada pel "regimiento de Córdoba, el regimiento de Murcia, cazadores de Hostalrich, Cazadores de Barbastro, Soisos de Vínfen (Suizos de Winfen), Caballería de Pavia, el tren de artillería con 4 piezas

107. Dietari de Mateu Crespi, 13 de març de 1820, p. 15-16.

108. Ibídem.

109. MOLINER PRADA, Antoni (1997b), p. 107.

110. AMAE, Correspondance consulaire et commerciale, Barcelona, vol. 24, p. 111. *Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 11, 23 de març de 1820, p. 41.

111. Dietari de Mateu Crespi, 14 de març de 1820, p. 16.

112. RAH. Col·lecció o Fons Francisco Copons y Navía. "1825. Resultado favorable y antecedentes en la causa que formó al General Copons por la sala del crimen de la Real Audiencia de Barcelona, por la parte que pudiera haber tenido en la proclamación de la Constitución el día 10 de marzo de 1820".

113. AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 37. f. 181, carta de J. Mª Alós al Cardenal Borbón.

acabada la función dispararon 3 descargas y la fusillería también”.¹¹⁴ Tots els aplegats al passeig rememoraven el dia de la proclamació de la Constitució a Barcelona. Aquell mateix dia s'inicià l'organització del primer batalló de la milícia nacional voluntària de Barcelona per enquadrar “la juventud” que havia omplert els carrers; prometent als seus integrants que “quedaban libres de quintas”,¹¹⁵ nomenaren el coronel retirat de l'exèrcit José Costa¹¹⁶ cap de la milícia.

Abans de prosseguir amb la narració dels fets, cal tornar uns dies enrere, a la tarda del dia 10 de març, quan no sortí ningú de la Ciutadella per anar al Pla de Palau. A l'interior del quarter, s'havia donat ordre de formar piquets al regiment de Córdoba i als caçadors d'Hostalric. Mentre els soldats esperaven sentien com, tres-cents metres més enllà, la ciutat cridava a favor de la Constitució. Quan arribà l'hora baixa de la tarda, la multitud es fragmentà i una part es dirigí cap a la Ciutadella. El governador, Pedro María Grimarest, feia hores que rumiava com respondria a la pressió popular. Havia demanat instruccions a Castaños, qui li suggerí que tanqués les portes de la plaça forta “añadiendo que no convenía desmembrar aquella corta guarnición por los presidiarios; y entre uno y otro se mantuvo así la tropa hasta el anochecer”.¹¹⁷ Però llavors, Castaños ja s'havia vist desbordat per la revolució. La força dels fets obligà el governador Grimarest a rebre els revoltats amb les portes obertes i a deixar sortir els captius sense oposar resistència. Això no obstant, els dubtes del governador i el tancament de les portes de la Ciutadella van tenir conseqüències i “algunos ciudadanos del pueblo y guarnición publicaron que el Comandante del Córdoba D. Melchor de Sas era un vil delator y falso adicto a la Constitución”.¹¹⁸ Arran d'aquestes acusacions, el comandant va ser un més dels expulsats aquell mes de març de 1820, però no s'hi conformà i ben aviat s'esforçà a netejar el seu nom. A començaments d'abril, justificava les seves accions des de les pàgines del *Diario de Barcelona* i ho feia de manera ampul·losa, parlant d'ell mateix en tercera persona, emparant-se en la decisió del capità general de tancar les portes de la Ciutadella i en la del governador de la plaça d'impedir la sortida de la tropa i d'ordenar la formació dels piquets dels regiments.¹¹⁹ Després,

114. Dietari de Mateu Crespi, 14 de març de 1820, p. 16.

115. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 56, exp. 6. Exposició del coronel Costa del primer regiment de la MNV sobre alguns problemes d'organització i ordre intern amb la nova aplicació del reglament, fol. 54-56, especialment, 54, exposició del coronel Costa, Barcelona, 18 de maig de 1821.

116. *La Vanguardia*, núm. 20.678, 1 de juny de 1930, p. 7; *La Vanguardia*, núm. 21.144, 2 de desembre de 1931, p. 6: corresponen a dos articles de l'historiador Francesc Carreras Candi.

117. *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 d'abril de 1820, p. 1.

118. *Diario de Barcelona*, núm. 135, 14 de maig de 1820, p. 1058-1059.

119. *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 d'abril de 1820, p. 1.

assenyalà els qui l'havien acusat: "los que concurrieron a la junta que la noche del 5 de marzo se celebró en mi casa, y efectivamente fueron algunos de éstos los que equivocadamente me anunciaron el 10 como falso adicto a la Constitución."¹²⁰

El comandant de Sas fou acusat d'haver traït els seus companys conspiradors avisant el seu bon amic, Pedro María Grimarest Oller, i de plegar-se a les seves ordres. El regiment de Córdoba no sortí al carrer, ara bé, de quines unitats eren els uniformes que hi havia al Pla de Palau? Eren homes dels regiments de Murcia, Pavía (cavalleria) i dels Suïzos de Winfen. Els oficials del de Murcia havien vist com arrestaven Fermín Escalera, comandant del regiment i, anys enrere, havien processat alguns dels homes que formaven el regiment per haver participat, primer en el fallit intent de pronunciament del general Lacy i, dos mesos després, en la fracassada fugida del general de la Ciutadella.¹²¹ En el procés a Lacy apareixen imputats un bon nombre d'oficials i foren condemnats:¹²² el comandant del segon batalló Lorenzo Cerezo; el comandant del primer batalló, Francisco Mancha;¹²³ el tinent coronel Diego Rubio; els capitans Andrés Echauri, José Rubio i Josep Pérez Gisbert, i el sargent Juan de Mallo,¹²⁴ i tants altres. El regiment de Murcia fou un pòsit de revolucionaris.

La cavalleria de Pavía fou un altre dels puntals de la insurrecció barcelonina. Els comandaments del regiment no s'afegiren a la insurrecció i foren els oficials, com l'alferes Juan María Llufrío¹²⁵ i el tinent coronel Paulino Vicente, els qui ocuparen els llocs preeminents. Una setmana després de la proclamació de la Constitució, el capità general destituí els comandants del regiment Llano, Elorduy i Baltasar de Villalba, i recompensà un dels oficials d'insurrectes, P. Vicente,¹²⁶ amb el càrrec de comandant del regiment. Les imatges propagandístiques de la insurrecció barcelonina volgueren deixar constància de la participació de la cavalleria en els fets del 10 de març. La més coneguda de totes és una litografia d'Engelmann feta a partir d'un dibuix de Lecomte en la qual dos oficials de cavalleria flanquegen l'assalt al Palau de la Inquisició.¹²⁷

120. *Diario de Barcelona*, núm. 139, 18 de maig de 1820, p. 1206-1207.

121. Vegeu l'annex A6.3 Participants en l'intent d'alliberar Lacy el maig de 1817.

122. Vegeu l'annex A6.1 Testimonis i processats a la causa judicial de Lacy.

123. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 405.

124. *Causa criminal formada en la plaza de Barcelona...*, p. 34-36.

125. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 395.

126. AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 37. f. 303. Carta del Ministeri de Guerra al cardenal de Borbó, signada per Antonio Zarco del Valle.

127. La interpretació d'aquesta imatge la vaig desenvolupar a ROCA VERNET, Jordi (2002): "Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona". *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, p. 185-215, especialment p. 207-209.

“Assalt al Palau de la Inquisició”. Litografia de G. Engelmann, 1820.
(Museu d’Història de la Ciutat de Barcelona).

En les concentracions del Pla de Palau també hi aparegueren homes del regiment dels Suïzos de Winfen. El Ministeri de l’Interior francès quan elaborà els expedients sobre els refugiats assegurava que “D. Antonio Maria Smith, adjudant au régiment suisse de Winphen, impliquè dans l’affaire de la rébellion militaire de Barcelone du 10 mars 1820”.¹²⁸ Alguns oficials del regiment també foren implicats en la temptativa insurreccional del general Lacy, com és el cas de Gabriel Flugier,¹²⁹ que fou encausat i condemnat. D’altres militars també participaren en els fets del 10 de març, tot i que no es coneix el cos al qual pertanyien: aquest és el cas de Pedro Perena¹³⁰ i Francesc Delhom,¹³¹ un dels qui també participà en el fallit intent d’alliberar el general Lacy.¹³²

La principal recerca sobre l’intent de pronunciamient de Luis Lacy l’abril de 1817 a Barcelona es remunta a començaments de la dècada dels setanta del segle xx, de la mà de Josep Fontana, quan publicà *La quiebra de la monarquía absoluta*, on fa una dissecció del teixit insurgent que hi havia al darrere de la insurrecció de Lacy, acotant les

128. ANP. Sèrie F. 7. Ll. 12048 “Extrait du bulletin de police du Departament Pyréenées Orientales, en dates, 12 juillet 1826”.

129. *Suplemento Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 39, 20 d’abril de 1820, p. 1.

130. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 514.

131. *Adición que puede servir de suplemento...*, p. 9.

132. RODRÍGUEZ, José (1820), p. 8.

seves ramificacions a l'àmbit del Principat.¹³³ La investigació de Fontana oferia una interpretació dels fets que desmuntava els tòpics historiogràfics basats en el caràcter exclusivament militar de la conspiració i en la seva desconexió de la realitat social que l'envoltava, que havien fonamentat totes les anàlisis precedents.¹³⁴

Les anàlisis de la causa oberta contra el general Lacy arran del fallit pronunciament i de la descripció de l'intent de fugida del general incriminen un nombre gens menyspreable d'oficials dels regiments de la guarnició de Barcelona. Òbviament, el procés contra el fracassat pronunciament no destruï l'entramat de conspiradors que l'havia planejat, ja que mes i mig després era desbaratat un pla per alliberar Lacy. Les autoritats no aconseguiren en cap de les ocasions capturar la major part dels oficials que hi participaren; n'hi havia alguns que pogueren fugir mentre que d'altres es mantingueren en un segon pla i no foren delatats. Tres anys després, tot i els esforços de les autoritats per renovar els regiments de la guarnició, encara hi restaven els regiments de Córdoba, de Murcia i el batalló d'Hostalric; sobretot els dos primers havien posat a disposició de les fallides insurreccions un bon nombre d'oficials. Aquell llunyà 1817, el capità general havia aconseguit enviar a la Ciutadella més d'una trentena d'homes relacionats amb el fallit pronunciament i amb la fracassada fugida del general, alhora que feia desaparèixer de la ciutat els regiments de Bailén, de l'Infant Carles i de Ferran VII, i el batalló de Tarragona, que havien nodrit d'oficials i soldats els intents revolucionaris del 1817.

Aquells foren anys de repressió i els calabossos de la Ciutadella eren plens de militars condemnats per revolucionaris i sovint eren els seus antics companys els qui conformaven la guarnició de la plaça. Les autoritats havien avortat el pronunciament de Lacy, però no havien aconseguit capturar els principals líders, amb l'excepció del general. Tampoc havien desarticulat la xarxa de conspiradors que hi havia al darrere de l'intent insurreccional. Un petit grup de comerciants de Reus i Tarragona van amagar els líders fugitius de la fracassada insurrecció i dotaren de recursos pecuniaris l'intent d'alliberar a Lacy.¹³⁵

Els oficials revolucionaris continuaren als calabossos de la Ciutadella i els principals dirigents de les insurreccions havien fugit. Semblava, doncs, senzill recompondre la xarxa de conspiradors per intentar assal-

133. FONTANA, Josep (2002), p. 188-195.

134. MONENTE ZABALZA, Adela (1997): "La conspiración de Lacy". *Hispania*, núm. 137, p. 601-621.

135. RODRÍGUEZ, José (1820), p. 9.

tar de nou el poder. Però no fou així: durant mesos el silenci i la por s'apoderaren de la ciutat. El consell de guerra condemnà Lacy a mort i Castaños, horroritzat i en desacord amb la sentència, acatà l'ordre d'execució ratificada des de Madrid. L'execució del general es convertí en el cant del signe de l'Antic Règim; cap ni una de les autoritats de Madrid albiraven la possibilitat d'executar-lo a Barcelona, ja que creien que la resposta popular era del tot imprevisible. La matinada del 30 de juny de 1817, quan tothom dormia a Barcelona, engrillonaren el general Lacy i l'embarcaren cap a Mallorca, on fou afusellat el dia 5 de juliol a l'alba.

L'execució del general Lacy aconseguí fer el silenci, però després, de mica en mica, va renéixer l'activitat conspiradora a la ciutat. La base era la de sempre, la de tots aquells que havien participat en les insurreccions del 1817 i encara eren a Barcelona.¹³⁶ L'estímul també estava entre barrots; els conspiradors tancats a la Ciutadella ajudaven a mantenir la flama de la revolució més present. Tot plegat permetia que l'activisme polític dels revolucionaris recuperés els nivells als quals havia arribat anys abans. Afloraven de nou els conspiradors, uns més implicats en les trames de 1817 i d'altres menys, però tots treballaven en silenci esperant una nova oportunitat per desencadenar la revolució i proclamar la Constitució de Cadis. Durant el primer trimestre de l'any 1820, se succeïren les oportunitats i cadascuna era desaproveitada o avortada. A la fi, el matí del 10 de març, la insurrecció triomfà, malgrat que el regiment de Córdoba no sortí de la Ciutadella, tal com en un primer moment estava previst, i foren els homes dels regiments de Murcia, de Pàvia i de Winfen els que ompliren els carrers de militars.

Alguns dels conspiradors de dins i de fora de la Ciutadella es trobaren un any i escaig després a l'interior d'una altra societat secreta, la comuneria. Les xarxes de conspiradors tingueren continuïtat després de l'execució de Lacy i després de l'èxit del pronunciament de 1820. A Barcelona, la comuneria —societat secreta nascuda a començaments de 1821— acollí militars i civils que havien teixit les xarxes de conspiradors que hi havia al darrere de la fallida insurrecció de Lacy, i de la triomfant de 1820, com Francisco Díaz Morales, Andrés Robledo, José María Ortega, Onofre Gomila, Ventura Escacio, Francisco Vidal, Florencio Ceruti, Pedro de Villacampa, Marcelo Baeza, Ramon Casulà,

136. Vegeu l'annex A6.2 Militars presos acusats de participar en la conspiració de Luis Lacy.

Joan Salvà, Antonio Saura¹³⁷ i Juan Granados.¹³⁸ Aquests comuners de mitjan Trienni Liberal havien estat membres de les societats secretes paramaçòniques de finals del Sexenni Absolutista que havien participat en la mobilització revolucionària que desencadenà el pronunciament de 1820:

Fue necesario, pues, reunirse en lugares solitarios a cubierto de los instrumentos del despotismo; establecer señales de reconocimiento para no ser sorprendidos, hacer el juramento inescrutable de sigilo, absolutamente preciso para el feliz éxito de operaciones tan importantes, y no admitir en su círculo sino a los que hubiesen dado repetidas pruebas de estar identificados con sus mismos sentimientos. Si esto es lo que se llama una sociedad secreta, no hay duda que las hubo para destruir el formidable poder de los tiranos, y debió haberlas precisamente para llevar a cabo tan vasto y filantrópicos objetos. Pero, es un error creer que a las sociedades secretas se deba el restablecimiento del sistema.¹³⁹

L'èxit de la insurrecció liberal no depengué dels militars i menys encara quan aquests no havien aconseguit fer-se amb el control de la Ciutadella, on quedaven mil homes armats fins a les dents. La victòria de la revolució la garantiren els barcelonins que ompliren carrers i places. La part civil de la xarxa de conspiradors aconseguí portar els treballadors de les fàbriques al Pla de Palau, a la vegada que arrossegaven un ingent nombre de barcelonins. Qui formava aquest teixit de conspiradors? Alguns noms ja han aparegut: els germans Flórez Estrada, Josep Carreras, Antoni Guillén de Mazón, Vicenç Cabanillas, Pere Tell, Francesc Soler, Joan Dorca o Joaquim Romà; però n'hi hagué d'altres. El juny de 1820, a les pàgines del diari liberal del moment, apareixia una llista dels socis de la societat patriòtica barcelonina¹⁴⁰ que havien estat perseguits durant el Sexenni Absolutista. Fet l'exercici d'expurgar

137. Tots aquests noms figuren a la llista de comuners elaborada per Marta Ruiz Jiménez en la seva tesi doctoral. RUIZ JIMÉNEZ, Marta (1999): *El liberalismo Comunero: una consideración especial de "El Zurriago" (1821-1823)*. Tesis realizada sota la direcció d'Alberto Gil Novales i defensada a la Universidad Complutense de Madrid. Vol. III; RUIZ JIMÉNEZ, Marta (2007): *El liberalismo exaltado*. Fundamentos. Madrid.

138. Aquest oficial fou perseguit durant els anys del Sexenni per haver participat en la temptativa de Lacy de 1817. L'any 1820 fou soci de la Societat Patriòtica dels Bons Amics de Barcelona i membre de la Junta Patriòtica de Lacy. L'any 1824, segons un informe enviat per Guillén de Mazón i Ramon Maria Sala, és considerat com un dels caps dels comuners a Barcelona. ANP F. 7. Ll. 12005 "*Département des Pyrénées Orientales. Bureau de la Police, n. 184. Perpignan, le 7 Février 1824*".

139. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, p. 1128-1131.

140. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820; vegeu l'annex A7. Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics.

d'aquella llista tots els militars que havien estat acusats, involucrats o condemnats en els pronunciaments fallits entre 1815 i 1820, aflora un petit grup de civils que permet apuntar algunes línies de recerca per a reconstruir la xarxa de conspiradors barcelonins.

Els germans Francesc i Josep Mota són dues peces clau de la trama de conspiradors d'aquells anys; tots dos participaren en el fallit pronunciament del general Lacy, organitzant un grup de ciutadans format per treballadors de fàbrica del carrer Sant Pere, dependents i veïns de les seves botigues, que omplirien el Pla de Palau per a defensar la Constitució un cop fos proclamada pel general Lacy.¹⁴¹ Francesc Mota va ser un dels representants dels gremis i col·legis professionals que demanaren l'alliberament de Lacy la primavera de 1817. Després de l'ocupació de Barcelona, el novembre de 1823, la policia francesa li obrí un expedient com a membre del darrer consistori constitucional i, el 18 de maig de 1826, el prefecte del departament dels Pirineus Orientals envià una carta al ministre de l'Interior francès, informant que era un dels artífexs del pronunciament de 1820. Les conclusions de la fiscalia de l'Audiència de Barcelona¹⁴² apuntaren el barreter Mota com un dels responsables del pronunciament barceloní. Poques setmanes després, el prefecte de Perpinyà notificava que Mota s'havia presentat davant l'Audiència de la Ciutat Comtal.¹⁴³ El maig de 1827, un cop tancat el procés judicial pels fets de Barcelona del 10 de març de 1820, la policia francesa incorporava a la carpeta de Francesc Mota una notícia enviada per Guillén de Mazón que deia: "le chapelier Mota, municipal de 1823, a été condamné par contumace, aux travaux forcés, pour quatre ans, dans un préside d'Afrique."¹⁴⁴

Alguns dels ciutadans que participaren en el fallit pronunciament de Lacy o en l'intent d'alliberar-lo i pronunciar-se a favor de la Constitució

141. FONTANA, Josep (2002), p. 190.

142. Aquesta investigació hauria de tenir continuïtat amb l'anàlisi de la repressió ferrandina a Barcelona entre 1826 i 1828. La recerca hauria de fer-se a l'Arxiu de la Corona Aragonesa en el fons corresponent a l'Audiència. Un punt de referència per a posteriors recerques són els treballs de PEGENAUTE, Pedro (1974): *Represión política en el reinado de Fernando VII. Las Comisiones Militares (1824-1825)*. Universidad de Navarra. Pamplona; ARNABAT MATA, Ramon (2002c): "Repressió liberal i restauració de la monarquia absoluta (La postguerra de 1823-1824)". A: *Segon Congrés Recerques: Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Avenç. Lleida, p. 422-440; LUIS, Jean-Philippe (2002): *L'Utopie Réactionnaire. Épuration et modernisation de l'état dans l'Espagne de la fin de l'ancien régime (1823-1834)*. Bibliothèque de la Casa de Velázquez. Madrid.

143. ANP F. 7. Ll. 12008. "Extrait du bulletin de police du Département des Pyrénées Orientales, en date du 12 juillet 1826".

144. ANP F. 7. Ll. 12008. "Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 3 mai 1827, correspondance du Prieur de Mazón".

s'integraren, a finals de març de 1820, en la Junta Patriòtica de Lacy que es constituí a Barcelona per consagrar i preservar la memòria i el record del general executat. És el cas dels ciutadans:¹⁴⁵ Francesc Mota, el fabricant Joan Rull,¹⁴⁶ el representant dels col·legis professionals i gremis Antoni Morera,¹⁴⁷ el propietari del cafè Quiroga, Fortià Tortella, Francesc Soler,¹⁴⁸ Santiago Pascual i Rubio¹⁴⁹ i l'agremiat Jaume Bosch.¹⁵⁰

D'altres destacats conspiradors del pronunciament de Lacy, com el comerciant que finançà l'intent d'evasió del general, Josep Bartolí, i els ciutadans Ramon Casulà, Domingo Blancher, Josep Baigés i Muré, o l'impressor Joan Dorca¹⁵¹ no ocuparen cap cadira en la Junta Patriòtica de Lacy. Aquells —i molts militars— hagueren de rememorar les seves heroïques actituds i els seus patiments des de les pàgines dels diaris. En aquesta llista, també caldria afegir-hi uns quants ciutadans més que van ser perseguits durant els anys de la primera restauració absolutista i dels quals no se sap gairebé res: Joan Salvà, Antoni Saura, Josep Biosca, Nicolau Salomó, Joan Pujol, Josep Delecres, Tomàs Calafau, Francesc Pertierra, Melchor Didié, Isidre Llovella i Josep Herms i Trias, entre d'altres.

Tota aquesta corrua de personatges estava imbricada en la insurrecció de començaments de març de 1820? No tots, però de ben segur alguns d'ells sí. Quins? Potser per esbrinar-ho caldrà respondre prèviament una altra pregunta. Per què els jornalers i menestrals, quan els tancaren les fàbriques i els tallers, es dirigiren al Pla de Palau, el 10 de març? Aquells eren anys en els quals el món popular vinculat a gremis, col·legis i fàbriques encara reconeixia l'autoritat de les representacions polítiques emanades d'aquelles corporacions.

De les juntes tradicionals a les revolucionàries

Les juntes de gremis, col·legis i fàbriques —aquesta era la manera tradicional d'anomenar-les— es formaven en situacions excepcionals,

145. AHC.B. Fons Cerimonial. 1 MI Caixa 9. Funerària Lacy 1820-1823. "President, barón de Horst; Vice-president, Eudaldo Jaumeandreu; Vocals, marquès de Llió, Francisco de Paula Vidal, Miguel Plandolit, Buenaventura Martorell, Jaime Bosch, Francisco Mota, Antonio Puig i José Massanés; Secretaris, Francisco Soler i Santiago Pascual y Rubio".

146. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 588.

147. AHC.B. Fons Cerimonial. 1 MI Caixa 9. Funerària Lacy 1820-1823. Carta en la qual Ignasi Morera i Sans, fill del "conspirador" Antoni Morera, implicat en l'intent de pronunciament de Lacy, sol·licita feina en assabentar-se de la construcció d'un monument en honor del general.

148. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 627.

149. *Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 34, 15 d'abril de 1820, p. 130.

150. FONTANA, Josep (2002), p. 190.

151. Vegeu l'annex A6.3. Participants en l'intent d'alliberar Lacy el maig de 1817.

és a dir, d'extrema tensió social. Aquest cos mancomunat es convertí durant la segona meitat del segle XVIII en el millor instrument polític dels sectors urbans, no representats en les institucions municipals, per a resoldre conflictes. Les juntes permetien canalitzar el descontentament popular i alhora obrien una via negociadora amb les autoritats. Gradualment, les autoritats borbòniques del Principat s'adonaren de la utilitat d'aquesta pràctica política per ajudar-les a resoldre algunes de les mancances estructurals dels ajuntaments catalans i, si bé no les incentivaren, sí les vigilaven i regulaven, dotant-les d'aquesta manera d'un vernís de legitimitat institucional.

La derrota a la guerra de Successió (1700-1714) reportà la implementació del Decret de Nova Planta, que fou concebut com un estilet repressiu. La Nova Planta no s'oblidà de les institucions municipals catalanes i les substituï per l'organització política dels ajuntaments castellans. La importació de les institucions municipals castellanes deixava fora del joc polític un reguitzell de sectors socials que fins llavors havien estat representats en els municipis catalans. Els gremis, col·legis i fabricants s'havien avesat a gestionar els conflictes dels seus representats des de les institucions municipals i, de sobte, n'estaven fora i les autoritats no els reconeixien com a interlocutors vàlids. L'historiador Josep Maria Torras i Ribé, especialista en la política municipal catalana del segle XVIII, ha insistit en la importància de la desaparició als ajuntaments borbònics catalans dels representants tradicionals, escollits a partir dels organismes gremials tradicionals, per entendre la conflictivitat social que sorgí durant gairebé tot el segle. També enllaça aquella desaparició amb la mobilització popular de: "algunas poblaciones catalanas desde los años cuarenta (del siglo XVIII), y conformarían el reconocimiento por parte de las autoridades borbónicas del papel atribuido a las instituciones gremiales como elemento vertebrador de la sociedad, y como vehículo de expresión de las quejas y del descontento popular ante el mal funcionamiento de las instituciones borbónicas."¹⁵²

Les reformes municipals introduïdes per la monarquia borbònica durant el regnat de Carles III havien de solucionar la conflictivitat i les queixes dels estaments no privilegiats en l'àmbit municipal, dotant d'un espai polític amplis sectors socials que fins llavors no podien participar en els ajuntaments, a través de les figures polítiques del "síndic personer" i del "diputat del comú". Ambdós càrrecs eren electes i a Catalunya s'escollien a través dels gremis i col·legis professionals de cada ciutat. La reforma dels consistoris estava concebuda per denun-

152. TORRAS I RIBÉ, Josep Maria (2003): *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes del siglo XVIII*. Crítica. Barcelona, p. 160.

ciar l'arbitrarietat, la impunitat i la corrupció amb la qual actuaven els regidors perpetus, i per dotar de legitimitat social els consistoris municipals. Amb la reforma, el Govern creava un mecanisme de control sobre l'estament privilegiat que s'havia apropiat dels ajuntaments, a la vegada que volia desactivar la creació d'organismes institucionals paral·lels, és a dir, les institucions gremials. La reforma assolí els objectius estipulats, però la monarquia fracassà. Els enfrontaments entre els nous càrrecs municipals i els regidors perpetus foren constants, i la pressió de l'aristocràcia obligà el Govern a fer una contrareforma l'any 1770, i a partir de l'any següent els "diputats del comú" i els "síndics personers", a Catalunya, s'escollirien amb el mateix procediment que s'usava a Castella, és a dir, a través dels barris i les parròquies. La contrareforma era la victòria dels regidors perpetus que desnaturalitzava la representativitat dels càrrecs electes. La monarquia havia perdut el pols amb l'aristocràcia.

Durant el darrer terç del segle XVIII, es produïren a Catalunya tres moments de crisi social i política rellevants: el Motí de les Quintes (1773), els Rebomboris del Pa (1789) i la Guerra Gran (1793-1795). En tots ells, Barcelona es convertí en l'escenari de la crisi i s'hi foguejaren les juntes, òrgans d'excepció política, que feren sentir la veu més moderada dels sectors descontents amb les autoritats. Menció especial mereix la Guerra del Francès (1808-1814) arran de la seva dimensió política conseqüència de l'esfondrament de la monarquia, fet que no la fa equiparable a les precedents. La comparació entre els tres moments de crisi del segle de les Llums i l'inici de la revolució liberal espanyola s'ha d'acotar a alguns aspectes concrets, ja que si no es corre el perill que la flama de la revolució faci ombra a les manifestacions polítiques precedents. Durant la guerra del Francès, Barcelona és ocupada des del primer al darrer dia, fent un paper galdós en l'organització de la resistència contra Napoleó, però desenvolupant una intensa activitat política. L'aixecament contra l'ocupant s'organitza des d'altres ciutats, alhora que creixia un nou model d'organització política capaç d'articular tot el territori, des del món local al nacional; aquest nou model d'organització política van ser les juntes, objecte de la present anàlisi.

En els darrers temps, la investigació sobre el Motí de les Quintes de 1773 ha fet algunes passes endavant i s'han elaborat nous treballs que han replantejat la seva interpretació. La recerca de Lluís Roura¹⁵³

153. ROURA, Lluís (2001): "Subjecció i militarització a la Catalunya del segle XVIII". A: Joaquim ALBAREDA; Joan ARRIETA; Josep FONTANA (ed.): *Del patriotisme al catalanisme*. Eumo. Vic, p. 289-315; ROURA, Lluís (ed.) (2002): *Pedro de Lucuce. Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*. Eumo. Vic; ROURA, Lluís (2003):

ha desempolsat nous materials d'arxiu sobre el motí i ha observat com la tensió social continuà els anys posteriors al motí, fins a arribar a la conclusió que l'avalot fou un símptoma més del descontentament social dels catalans fruit de la política repressora, fiscalitzadora i militaritzadora de la monarquia borbònica cap a Catalunya. Abans d'ell, molts altres historiadors havien escrit sobre aquests esdeveniments, tot i que la majoria ho havien fet d'esquitllada i s'havien concentrat en l'estudi d'algun aspecte en particular. N'és un molt bon exemple la biografia del bisbe Climent de Francesc Tort,¹⁵⁴ en la qual aprofundí en l'actuació del bisbe durant aquells anys que determinaren la seva carrera eclesiàstica. També els treballs d'història del dret de Carlos Garriga,¹⁵⁵ on aborda l'anàlisi del conflicte institucional entre els nous òrgans polítics apareguts a Barcelona durant la revolta, i l'acció paranoica del Consell de Castella. Des d'una perspectiva ben diferent, els articles d'Alfonso Menéndez¹⁵⁶ i de Josep Santaló i Peix¹⁵⁷ subratllen el caràcter social i antisenyorial de la revolta encapçalada pels gremis. Precisament, el món gremial barceloní ha estat investigat per Pere Molas,¹⁵⁸ i per acabar aquest petit estat de la qüestió bibliogràfica, cal esmentar les obres de Joan Mercader,¹⁵⁹ Eduard Escartín,¹⁶⁰ Marina López i Ramon Grau,¹⁶¹ que ajuden a reconstruir el funcionament de les institucions i de la vida política de les autoritats borbòniques del Principat durant aquells anys.

Els Rebomboris del Pa (1789) és una crisi menystinguda per la historiografia catalana, ja que fa anys que no hi ha nous treballs sobre

"La Diputació de Catalunya de 1773". *Pedralbes*, núm. 23, p. 237-261; ROURA, Lluís (2006): *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Eumo. Vic.

154. TORT MITJANS, Francesc (1978): *El Obispo de Barcelona Josep Climent i Avenent*. Balmes. Barcelona.

155. GARRIGA, Carlos (1997): "La enfermedad política de Cataluña: en torno a la diputación de los colegios y gremios de Barcelona (1773-1775)". *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXVII-I, p. 721-748.

156. MENÉNDEZ, Alfonso (1991): "Victoria por los catalanes. Los motines de Barcelona de 1773", *Pedralbes*, núm. 11, p. 119-129.

157. SANTALÓ I PEIX, Josep (1997): "L'avalot de quintes de 1773, un exemple de resistència popular". A: Ramon ARNABAT (ed.): *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, p. 81-92.

158. MOLAS RIBALTA, Pere (1970): *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Confederación Española de Cajas de Ahorro. Madrid; MOLAS RIBALTA, Pere (2002): "Reflexions sobre la societat barcelonesa del segle XVIII". *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 7, p. 51-69.

159. MERCADER, Joan (1957): *Els Capitans Generals al segle XVIII*. Teide. Barcelona.

160. ESCARTÍN, Eduard (1988): "Els Intendents de Catalunya en el regnat de Carles III." *Pedralbes*, núm. 8-II, p. 107-117.

161. GRAU, Ramon; LÓPEZ, Marina (1988): "L'Ajuntament de Barcelona sota Carles III (1759-1788). Un esquema històric", *Pedralbes*, núm. 8-II, p. 27-39.

aquest tema. Encara avui, són fonamentals les obres d'Irene Castells¹⁶² i d'Enric Moreu-Rey:¹⁶³ la primera s'apropà a la crisi amb l'utilitatge metodològic de l'escola de Labrousse, mentre que Moreu-Rey ho feia a partir de les fonts indirectes escrites pels observadors de l'època. Totes dues recerques conclogueren que el rebombori era una crisi de subsistència típica d'Antic Règim, i amb un abast molt limitat fora de Barcelona i la seva àrea d'influència, que no anava més enllà de Sabadell. La recerca de Renom ha aprofundit en l'abast del rebombori sabadellenc des d'una perspectiva social del funcionament de l'Ajuntament.¹⁶⁴ D'altra banda, la interpretació sobre els fets l'ha modificat Oriol Pi de Cabanyes¹⁶⁵ a partir d'un text d'Ignasi Bruguera coetani d'aquells esdeveniments, en el qual s'emfasitza el paper de la noblesa, dels col·legis professionals i dels gremis en l'apaivagament de la crisi social.

El tercer moment de crisi fou la guerra contra la França de la Revolució (1793-1795) que ha donat lloc a un allau de estudis. Aquesta recerca no pretén fer una extensa i completa relació de les precedents, sinó que es limita a mencionar les obres fonamentals i alguna monografia sobre les innovacions institucionals que articularen la defensa del Principat. L'historiador Lluís Roura¹⁶⁶ ha modernitzat el coneixement al voltant de la Guerra Gran i les seves investigacions han reeixit en una de les obres de referència. Els hispanistes francesos han abordat la temàtica des d'una perspectiva dual, és a dir, per un costat, han observat la guerra des de la França de la Convenció i, per l'altre, han analitzat l'impacte de les idees, pràctiques i polítiques revolucionàries en la societat espanyola de l'època; l'historiador Jean-René Aymes¹⁶⁷ ha escrit articles i una monografia des d'aquest punt de vista. Més enllà dels autors esmentats, cal citar-ne dos dels clàssics: Angel Ossorio¹⁶⁸ se

162. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1970): "Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona". *Recerques*, núm. 1, p. 51-81.

163. MOREU-REY, Enric (1967): *Revolució a Barcelona el 1789*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

164. RENOM I PULIT, Mercè (2009): *Conflictes socials i revolució: Sabadell, 1718-1823*. Eumo. Vic.

165. PI DE CABANYES, Oriol (1972): "Dos textos inèdits sobre els rebomboris del pa de 1789: els manuscrits de Ramon Cornet i d'Ignasi Bruguera i Almirall". *Miscellanea Barcinonensia*, núm. XXXI, p. 109-129.

166. ROURA, Lluís (1993): *La guerra gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa (1793-1795)*. Curial. Barcelona.

167. AYMES, Jean-René (ed.) (1989): *España y la Revolución Francesa*. Crítica. Barcelona; i AYMES, Jean-René (1991): *La guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*. Instituto de Cultura Juan Gil Albert. Alacant.

168. OSSORIO, Angel (1931): *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. CIAP. Madrid. Hi ha una reedició a l'editorial Grijalbo. Barcelona, 1977.

submergí en els arxius aportant tot un reguitzell d'informacions noves sobre la guerra, i Pierre Vilar,¹⁶⁹ que donà més dinamisme a la recerca històrica esbossant una nova interpretació a partir de la resposta divergent i heterogènia dels catalans davant la guerra. Per a aquesta recerca, ha estat fonamental la consulta de l'article de Josefina Ruiz,¹⁷⁰ que analitza la formació i el funcionament de la Junta de Comissionats de Barcelona. Finalment, voldria fer esment d'algunes investigacions iniciades en el darrer lustre i que han començat a donar els seus fruits: és el cas de Jordi Llimargas¹⁷¹ i de Betlem Castellà.¹⁷²

El segon centenari de la guerra del Francès (1808-1814) ha generat un munt de publicacions sobre aquest conflicte. L'interès de la present recerca no rau en la guerra, sinó en un aspecte en particular: la formació de juntes. La historiografia¹⁷³ ha dedicat un immens volum de pàgines a les juntes, ja que s'hi ha debatut el tarannà dels inicis de la revolució liberal espanyola. La polèmica entre els historiadors Àngel Martínez de Velasco,¹⁷⁴ que interpretava les juntes com un element de continuïtat respecte a les institucions de l'Antic Règim, i Miguel Artola,¹⁷⁵ que les valorava com l'instrument de la revolució i del canvi polític, polaritzà la recerca durant dècades. Des del bicentenari de la Revolució Francesa, han aparegut noves publicacions que han obert una tercera via. Al capdavant d'aquest punt de vista, hi trobem l'historiador Antoni Moliner,¹⁷⁶ que defineix les juntes com l'instrument de

169. VILAR, Pierre (1973): "Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó". A: *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Curial. Barcelona.

170. RUIZ, Josefina (1987): "Defensa y juntismo en la Barcelona de la Guerra Gran (1793-1795)". *Trienio*, núm. 10, p. 27-44.

171. LLIMARGAS, Jordi (1999): *Consens i coerció en l'exercici del poder a Catalunya. La junta provincial de 1794-1795*. Universitat Pompeu Fabra. Treball de recerca inèdit. Barcelona; LLIMARGAS, Jordi (2005): "La Junta de la Província de 1794-1795: una assemblea representativa per a Catalunya". A: Jaume SOBREQUÉS, Joseba AGUIRREAZKUEENAGA, M. MORALES, Miquel URQUIJO i M. CISNEROS (coord.): *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*. Parlament de Catalunya. Barcelona, p. 645-661.

172. CASTELLÀ, M. Betlem (2000): "La Guerra Gran a l'abric de la historiografia catalana". *Manuscripts*, núm. 18, p. 199-217.

173. AYMES, JEAN-RENÉ (1992): "Las nuevas autoridades: las Juntas. Orientaciones Historiográficas y datos recientes". A: Luis Miguel ENCISO RECIO (ed.): *Actas del Congreso Internacional. El Dos de Mayo y sus precedentes*. Madrid capital Europea de la Cultura. Madrid, p. 567-582.

174. MARTÍNEZ DE VELASCO, Àngel (1972): *La formación de la Junta Central*. Universidad de Navarra. Pamplona.

175. ARTOLA GALLEGO, Miguel (1968): *La España de Fernando VII*. A: Ramón MENÉNDEZ PIDAL, (dir.): *Historia de España*, vol. XXVI. Espasa-Calpe. Madrid.

176. MOLINER PRADA, Antoni (1989): *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona; MOLINER PRADA, Antoni (1997b); MOLINER PRADA, Antoni

redistribució del poder polític entre les oligarquies locals, que trenca amb les institucions tradicionals i vertebrava i legitima la construcció de l'Estat. D'altres com Pedro Ruiz Torres¹⁷⁷ o José María Portillo Valdés¹⁷⁸ han tallat el nus gordià que unia el caràcter de la revolució espanyola amb les juntes, insistint en la importància d'altres transformacions polítiques i socials al marge d'aquells òrgans de poder. La historiografia ha polemitzat també al voltant del caràcter provincialista o unitari de la formació de juntes. Les obres de Pierre Vilar¹⁷⁹ o Maties Ramisa¹⁸⁰ han resseguit els punts de contacte entre l'emergència de les juntes i el manteniment de concepcions autonomistes o provincialistes del Principat. Un cop enllestida, aquesta breu passejada historiogràfica per cadascuna de les crisis citades, cal endinsar-se en l'anàlisi comparativa del procés de formació de juntes.

En tots els moments de crisi esmentats, les autoritats de Catalunya maldaren per garantir l'ordre públic i el control sobre els arrauxats sectors populars de Barcelona. El Motí de les Quintes i els Rebomboris del Pa foren dos moments de revolta social en els quals la violència i el desordre s'apoderà dels carrers. La guerra Gran mobilitzà les tropes de la guarnició de Barcelona i va deixar una ciutat sense soldats que la protegissin. A les guerres, la vida a la rereguarda és eixelebrada i farcida de batusses i festes. Durant la guerra contra la Revolució Francesa —la guerra Gran—, Barcelona quedà lluny del front, però es convertí en camp de batalla de conspiracions, complots i aldarulls. La guerra havia legitimitat la barbàrie, i els menestrals, els jornalers i els soldats alliberaven la seva ràbia contra l'enemic allà on fos. El

(2004): "Crise de l'état et nouvelles autorités: les juntes lors de la guerre d'indépendance". *Annales historiques de la Révolution française*, núm. 2, p. 107-128; MOLINER PRADA, Antoni (2007): "El juntismo en la primera mitad del siglo XIX como instrumento de socialización política". A: *Sombras de mayo: mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España, 1808-1908*. Madrid. Col·lecció "La Casa de Velázquez", 99, p. 65-83.

177. RUIZ TORRES, Pedro (1982): *Señores y propietarios. Cambio social en el Sur del País Valenciano (1650-1850)*. València; RUIZ TORRES, Pedro (1994): "Del antiguo al Nuevo Régimen: carácter de la transformación". A: *Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola*. Vol. I. *Visiones Generales*. Madrid, p. 159-192.

178. PORTILLO VALDÉS, José M^a (2000): *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

179. VILAR, Pierre (1982): "Ocupantes y ocupados: algunos aspectos de la ocupación y resistencia en España en 1794 y en tiempos de Napoleón" (el text original és el d'una conferència impartida a Brussel·les el 1968). A: *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*. Crítica. Barcelona.

180. RAMISA VERDAGUER, Maties (2002): "Guerra, economia i política a Catalunya a les acaballes de la guerra del francès". A: *II Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Pagès Editors. Lleida; RAMISA VERDAGUER, Maties (2008): *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida.

més nimi dels rumors podia aixecar la sospita d'una conspiració i desencadenar un aldarull que arremetia contra les casernes on estaven reclosos els presoners. La virulència i la ferotgia d'aquells atacs només era comprensible pel torrent d'emocions pel qual transcorria la guerra.

Durant el Motí de les Quintes, les autoritats utilitzaren els gremis i els col·legis professionals per recuperar la tranquil·litat pública i perquè constituïssin un òrgan mancomunat format pels seus representants, que rebria el nom de Junta de Gremis i Col·legis i es convertiria en l'intermediari, reconegut per les autoritats borbòniques, per resoldre els conflictes entre els revoltats i les institucions. Els membres de la junta no eren els que manifestaven el seu desacord pels carrers, sinó un grup benestant de menestrals i professionals. Però la rellevància de la junta rau en allò que deien i en l'autoritat que tenien sobre els revoltats. L'organisme mancomunat s'arrogava algunes de les demandes dels insurrectes i obria un espai de negociació amb les autoritats. Els qui protestaven se sentien representats per la junta, malgrat que quan aquesta formulava les seves demandes moderava el to de la protesta. La percepció sobre la junta era diferent segons els uns i els altres: els esvalotadors la conceberen com un òrgan tradicional que representava el món popular enfront dels abusos dels privilegiats, mentre que les autoritats l'empraren com un mal menor, ja que era l'eina més eficaç per eradicar les tensions socials. Tots dos contrincants atorgaven a la junta gremial una autoritat social que no era reconeguda institucionalment per la monarquia borbònica. Aquesta pràctica política afavoria la cohesió del món popular, alhora que el vertebrava políticament al voltant dels gremis.

L'experiència política del Motí de les Quintes quallà en l'enteniment de les autoritats, que respongueren amb més agilitat i perspicàcia durant els Rebomboris del Pa. Al tercer dia d'aquestes aldarulls –el 3 de març de 1789–, les autoritats, els aristòcrates, els notables i els representants dels gremis i col·legis de la ciutat ja havien creat un nou òrgan polític per sortir de la crisi, la Junta d'Autoritats, Notables i Gremis. Aquesta vegada, la junta era quelcom més que un intermediari, era un espai on poder resoldre el conflicte. La junta mancomunada aglutinava tots els representants tradicionals de la ciutat, desnaturalitzant la capacitat de l'Ajuntament de gestionar els conflictes. En aquesta junta conflueixen dues pràctiques polítiques: d'una banda, l'organització política gremial basada en l'autoritat i la representativitat que els gremis tenien tradicionalment sobre el món popular urbà, i de l'altra, la necessitat de les autoritats catalanes de mancomunar-se per constituir una junta d'autoritats que facilités la coordinació i l'eficàcia de les diverses institucions. Aquesta necessitat s'expressà per primera vegada quan es constituí la Junta de

Govern de Catalunya el 1775, que havia de reduir les tensions entre les institucions i fer més eficaç l'exercici del poder, alhora que havia de proporcionar abundant informació per controlar el Principat. La Junta de Govern vigilà el territori per no perdre'n el control, a la vegada que es convertia en una eina de centralització del poder polític.

La Junta d'Autoritats, Notables i Gremis de 1789 recull ambdues pràctiques polítiques i esdevé un nou model de gestió de les tensions socials en el qual les autoritats subverteixen l'arquitectura institucional de la Nova Planta per construir un nou espai polític. Un òrgan institucional *alegal* amb una àmplia vocació de representació social al qual s'atorgava una autoritat reconeguda per tothom. La junta neix per les mancances del sistema municipal borbònic, i aconsegueix un nou equilibri polític entre estaments. La realitat social de Catalunya no s'adequava a l'estructura institucional dibuixada per la Nova Planta i el biaix el corregeix el nou òrgan polític. La junta no és un retorn al passat mitificat, sinó que representa el projecte de futur per consolidar el sistema polític borbònic i absolutista. La conflictivitat va fer necessària la junta, que recuperà els gremis com a element vertebrador del món popular. La reunió en una junta d'ampli espectre social és la pràctica que revolucionarà la política local avesant els diversos representants de la comunitat a trobar-se en un espai comú. Les autoritats havien assimilat la junta gremial, però no havien pogut fer-la desaparèixer de la política.

Només feia quatre anys d'aquell 1789 quan començà la guerra entre la monarquia borbònica i la França de la Convenció. Els Pirineus foren l'escenari bèl·lic, però la resistència s'articulava des de Barcelona. El monarca ben aviat demanà a totes les institucions i autoritats del Principat un esforç perquè l'ajudessin a guanyar la guerra. El prec del rei anunciava el caràcter excepcional del conflicte. La guerra a Catalunya, fins llavors, era un record nebulós que es remuntava vuitanta anys enllà. En la demanda del monarca, les autoritats perceberen la justificació de les mesures extraordinàries. Ningú havia oblidat el Motí de les Quintes i els Rebomboris del Pa, i cada vegada que els rememoraven, els mudava la cara. Actuaren ràpid, sense dubtar. Quan el 1793 arribà la primavera, ja feia alguns dies que l'Ajuntament, nobles, metges, advocats, fabricants i col·legis i gremis s'havien reunit per separat per escollir els seus comissionats o representants. A finals de març, la Junta de Comissionats de Barcelona quedà constituïda i de la mateixa manera, a tots els corregiments del Principat, es crearen juntes que s'articularen mitjançant la Junta de Comissionats dels Corregiments de Catalunya o Junta General de Defensa. Les juntes vertebraven la defensa de Catalunya i assumien les competències de govern sobre el territori

en guerra. El model de junta experimentat durant els Rebomboris del Pa era la base de l'organització política del Principat durant la guerra. La Junta de Comissionats de Barcelona no era un calc respecte a l'homònima del 1789, sinó que s'hi havien produït algunes novetats. El comissionat més nombrós era el dels gremis i col·legis professionals, el de l'Ajuntament tenia dos representants menys i la resta els seguien a molta distància.¹⁸¹ Els gremis i col·legis tenien més d'un terç dels representants de la junta, perquè l'experiència del Motí de les Quintes havia demostrat la dificultat d'organitzar una quinta sense comptar amb ells. Les autoritats només podien guanyar la guerra si mantenien l'ordre públic a la rereguarda. Una elevada representació del món popular a través del comissionat de gremis i col·legis era la moneda de canvi per garantir la tranquil·litat. La Junta de Comissionats consolidava la participació dels representants tradicionals del món popular en les institucions de govern de la ciutat. Aquella junta tenia una vida política acotada a la durada del conflicte. Però les guerres no s'estronquen com un aldarull. La vida de la guerra permetrà que bona part dels sectors populars barcelonins es desil·lusionin amb l'actuació dels seus comissionats. La distància entre les demandes populars i l'acció de govern dels agremiats havia esdevingut irrecuperable. La manera de fer política dels gremis estava condicionada pels límits dels òrgans gremials, que no eren concebuts per qüestionar-se l'organització política de la societat, sinó per resoldre els problemes puntuals que neguitaven els sectors populars. L'autoritat dels gremis en el món popular s'havia esquarterat i des de llavors l'esquerra no deixaria de fer-se més gran. L'actitud poruga dels gremis respongué a la manca de sintonia amb els altres comissionats de la junta barcelonina que posaren pals a les rodes al desplegament polític de la junta. Els comissionats més imbricats en les institucions borbòniques esvaïren l'autonomia política de la junta en plegar-se a la voluntat dels agents de la monarquia. Les juntes desaparegueren amb la fi de la guerra.

Tretze anys després, una nova guerra, la del Francès, les llançà de nou a la palestra política. Aquelles juntes s'assemblaven tant a les precedents que gairebé ningú podia dubtar de la seva legitimitat. Però, tot sovint, les semblances enganyen i les guerres tenen conseqüències del tot imprevisibles. La invasió napoleònica detonà la crisi política de la monarquia espanyola, que suscità l'esfondrament de les institucions borbòniques de manera irremeiable quan es posaren al servei de l'invasor. Les juntes sorgiren de la tradició política per omplir el buit de poder, gestionar la resistència contra les tropes de Napoleó i

181. RUIZ, Josefina (1987), p. 30.

garantir l'ordre social establert. Les juntes eren l'autoritat constituïda per la legitimitat que els atorgava la pràctica política dels darrers quaranta anys. Els membres de les juntes no eren estranys a la política, ja que eren plenes d'aristòcrates, eclesiàstics, militars, comerciants, fabricants i artesans. La composició social de les noves autoritats no havia canviat, però sí els límits de la seves decisions. La presència dels representants tradicionals del món popular era si fa no fa la mateixa, tot i que la seva veu podia escoltar-se més fort. S'havien ensorrat les parets que dividien els estaments i les corporacions en les juntes anteriors. Les juntes havien legitimat la seva autoritat apel·lant al retorn de la sobirania al poble després de l'enfonsament de la monarquia. El poble, constituint les juntes com a l'òrgan que el representava, hi havia delegat momentàniament la sobirania. Les juntes provincials eren les dipositàries d'una sobirania que per definició era indivisible. Per tot plegat, la segmentació en estaments o corporacions a l'interior de la junta era impensable. Les juntes eren un cossos electes i compactes sense particularismes motivats per interessos corporatius i tots els seus membres representaven tot el poble. La qualitat de sobiranes de les juntes havia modificat la pràctica política tradicional en la qual es basaven. Les juntes de la guerra del Francès havien desnaturalitzat les juntes del segle XVIII, que aglutinaven les autoritats i tots els representants de les diverses corporacions que hi havia a la ciutat.

La victòria espanyola aconseguí l'anhelat retorn de Ferran VII. El monarca, en trepitjar la costa espanyola, modificà el rumb que li havien traçat les Corts i es dirigí a València per reunir-se amb alguns diputats i una part de l'Exèrcit. Ferran VII alçà la veu i l'espasa contra el Govern constitucional. El cop d'estat havia triomfat de la mà de l'Exèrcit i els seixanta-nou diputats anomenats els "*Persas*". El 4 de maig de 1814, el rei abolia la Constitució de 1812 i derogava tota l'obra legislativa dels liberals. Els colpistes emprengueren la tasca de reprimir i empresonar tots els qui havien manifestat idees revolucionàries. La contrarevolució s'havia apoderat del Govern de la monarquia, però la restauració fracassà en el seu intent de retornar a l'absolutisme precedent. Els súbdits de la monarquia, després de sis anys sense monarca i inserits en un procés revolucionari, s'havien transformat, i no es podia fer marxa enrere. El degoteig sistemàtic d'insurreccions fallides per tornar a proclamar la Constitució excità la por d'un govern cada vegada més repressor.

L'abril de 1817, es constituí una Junta de Gremis i Col·legis Professionals per intentar alliberar Luis Lacy. La negociació amb les autoritats era inviable, sobretot quan allò que es volia assolir anava en contra de la supervivència del sistema polític tradicional. D'ençà del

retorn de Ferran VII i la derogació de la Constitució, s'havien succeït amb assiduïtat els pronunciaments constitucionals. La debilitat dels governs de Ferran VII s'intentava dissimular amb una ferotge repressió. La junta de 1817 manifestà la seva incapacitat per mobilitzar el món popular; i sense aquesta qualitat, el fracàs estava assegurat, condemnant Lacy a mort. Aquella primavera de 1817, els gremis esmicolaren una mica més la seva autoritat entre els sectors populars. Una altra vegada, les institucions gremials s'havien vist desbordades per un conflicte revolucionari. Un bon grapat d'agremiats podia sentir-se proper a les propostes dels liberals, però des d'uns organismes gestors anacrònics no podia assaltar el poder i havia de conformar-se a minimitzar els efectes de la repressió. Alguns d'ells empenien alhora d'altres camins, optaven per la conspiració per alliberar el general Lacy i, un cop lliure, posar-lo al capdavant d'un nou pronunciament. Aquest és el cas de Francesc Mota, comissionat de la junta gremial que participà en una de les conspiracions fallides per alliberar Lacy, conjuntament amb el seu germà Josep, i amb l'impressor Dorca.¹⁸²

Els complots dels revolucionaris romperen en intents insurreccionals fallits durant els mesos de gener i febrer de 1820. El capità general Castaños i el governador militar de la ciutat, Francisco Copons, cercaven tots els recursos que tenien al seu abast per frenar l'inevitable. El governador rememorava en les seves memòries les mesures que s'adoptaren "para evitar que el contagio revolucionario penetrase en Cataluña".¹⁸³ El 5 de març de 1820, Castaños convocà els prohoms de gremis i col·legis perquè li garantissin la tranquil·litat dels carrers. Els agremiats percebien la imminència de la fi del sistema i no es comprometeren amb Castaños. Havien après la lliçó: si el 1817 s'empararen en els mecanismes tradicionals, la Junta de Gremis, Col·legis Professionals i fabricants,¹⁸⁴ per intentar alliberar Luis Lacy, aquella vegada preferiren esperar i no fer res per no deixar-se endur per la lluita desesperada de Castaños per la supervivència del règim. El sistema feia aigües i només calia esperar que s'enfonsés; no tothom esperà pacientment, alguns decidiren foradar el sistema perquè l'aigua entrés més ràpidament.

El representant gremial i diputat del comú de l'Ajuntament barceloní Francesc Mota i el fabricant Joan Rull decidiren reforçar la

182. CURET, Francesc (1971), p. 115.

183. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 24, nota 7, que remet a l'obra de COPONS Y NAVIA, Francisco (1858): *Memorias de los años de 1814 y 1820 al 24, escritas por el Teniente general Excmo. Sr. Don... Conde de Tarifa, Caballero gran Cruz de la Real y distinguida Orden española de Carlos III y de la militar de San Fernando y San Hermenegildo*. Atlas. Madrid.

184. AHC. Papeles Reservados de Fernando VII, lligall 41, f. 357-360, Barcelona, 16 d'abril de 1817.

conspiració revolucionària per assegurar el seu triomf el 10 de març. De bon matí, alguns tallers i fàbriques tancaren les portes, instigant els treballadors perquè anessin al Pla de Palau. A mig matí, la plaça era plena de gom a gom de menestrals, artesans i jornalers. Per què aquells treballadors quan els feren sortir del seu lloc de treball, es dirigiren al Pla de Palau? Des de mitjan segle XVIII, els sectors populars de Barcelona feien sentir la seva veu i la seva disconformitat vers les autoritats polítiques manifestant-se davant la casa del capità general, el Palau Reial, al Pla de Palau, i s'havia convertit en l'espai de protesta triat per la tradició política. Els jornalers i menestrals s'hi concentraren perquè encara hi havia un bon gruix del món popular que reconeixia l'autoritat d'alguns dels seus representants tradicionals. El barreter Francesc Mota, diputat del comú durant aquells dies i ric agremiat, era un dels homes que participà en la mobilització del món popular. Havia forjat la seva popularitat en la fracassada junta gremial de 1817 que intentà aconseguir l'alliberament del general Lacy i en la seva estada als calabossos de la ciutat, acusat de conspirador liberal. Ell i el seu germà Josep també estaven al darrere de la mobilització popular que havia d'acompanyar el pronunciament de Lacy.¹⁸⁵

Un passat de conspirador, de liberal proscrit i de portaveu gremial havia fet créixer l'autoritat de Francesc Mota entre els sectors descontents amb el règim absolut que concorrien a l'elecció dels càrrecs municipals. Mota fou escollit diputat del comú quan ja feia setmanes que durava la insurrecció a la badia de Cadis, i els qui l'elegiren ho feren pensant que ell seria la persona adequada per encarrilar el canvi polític a Barcelona, si aquest es produïa. Deu dies després de la insurrecció barcelonina, es procedia a l'elecció del nou Ajuntament i, des del *Diario de Barcelona*, es recordava als votants la conveniència d'escollir algun dels diputats del comú o síndics personers dels darrers anys, a fi de fer més àgil la gestió municipal.¹⁸⁶

La transició del vell al nou Ajuntament s'havia produït sense es-tridències i sense ferir sensibilitats. El nou consistori no tenia res a veure amb el vell, però tampoc premiava els conspiradors que havien accelerat l'ensorrament del sistema polític precedent.¹⁸⁷ De la llista de síndics i diputats del comú que publicà el *Diario de Barcelona*, més

185. FONTANA, Josep (2002), p. 190.

186. *Diario de Barcelona*, núm. 80, 20 de març de 1820, p. 637-638.

187. Cap dels membres de l'Ajuntament constitucional de Barcelona de l'any 1820 havia estat perseguit pel règim anterior. Les dades s'han extret a partir de l'anàlisi de la premsa liberal d'aquell 1820 i no sortí cap article que implicés poc o molt cap dels regidors, alcaldes i síndics de l'Ajuntament en insurreccions i conspiracions revolucionàries durant el Sexenni Absolutista.

de la meitat d'aquells ciutadans tingueren una activitat política liberal en les institucions del Trienni. Els casos més rellevants foren els de Francesc Mota, Ramon Maria Sala, Salvador Sanjuan, Antonio Támara, Felip Mas, Josep Baigés, entre alguns altres;¹⁸⁸ la resta passaren desapercebuts. Ramon Maria Sala fou designat advocat de la junta gremial que sol·licità la magnificència del rei amb l'afer Lacy. En aquella tasca, va ser assessorat per Josep Antoni Saurí, que també havia estat síndic de la ciutat en dues ocasions, els anys 1799 i 1802. Cap dels síndics i diputats del comú fou escollit en el primer Ajuntament constitucional de Barcelona, tampoc aquells que tenien un passat compromès amb el canvi, i Francesc Mota i Ramon Maria Sala foren els únics que formaren part del consistori municipal durant el Trienni Liberal.

Un altre dels instigadors de la insurrecció de març era el fabricant Joan Rull, perseguit per les seves idees liberals¹⁸⁹ i representant del cos de teixits, filats i estampats,¹⁹⁰ òrgan representatiu que aglutinava els fabricants i que tenia una forta incidència sobre el món popular i sobre els seus treballadors. N'és un bon exemple el cas de Llorenç Clarós, un dels altres representants d'aquell cos, que el mes de setembre de 1820, enmig d'un reguitzell de protestes i picabaralles amb l'Ajuntament en negar-se a pagar la nova contribució, instigà "a los trabajadores de su fábrica y al pueblo contra los que el Ayuntamiento había enviado".¹⁹¹

Joan Rull i Francesc Mota són dos d'aquells representants tradicionals del món popular que jugaren un paper decisiu en la mobilització de jornalers de fàbrica i artesans que va fer triomfar la insurrecció barcelonina, i tant l'un com l'altre no feren bones les paraules del fiscal de l'Audiència de Barcelona en la causa del 1825 contra Francisco Copons, que deien: "Los verdaderos autores de la rebelión no quedaron sin mando y sin influjo en el Gobierno: no teniendo ellos otro objeto en hacer aquel trastorno, cuidaron muy bien de aprovecharse del triunfo."¹⁹² Ni Mota ni Rull aconseguiren càrrecs polítics, però sí que influïren en la política de la ciutat —tots dos foren membres de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics, i de la Junta Patriòtica de Lacy—, i només s'integraren a l'Ajuntament dos anys després de proclamada la Constitució a Barcelona.

188. Vegeu l'annex A2.4. Diputats del comú i síndics procuradors de l'Ajuntament de Barcelona entre 1785 i 1820.

189. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820.

190. APBC. Fons d'Erasme Janer de Gònima. Representacions del cos de fabricants. Barcelona, 18 de gener de 1819.

191. AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 21 de setembre de 1820.

192. RAH. Col·lecció o Fons Francisco Copons y Navía. "1825. Resultado favorable y antecedentes en la causa...".

La insurrecció de març fou controlada per una junta que amalgamava les noves autoritats sorgides de la revolució, les autoritats eclesiàstiques, les velles autoritats municipals i judicials i els representants de gremis i col·legis. Aquella junta escollí la Junta Provisional de Catalunya, que faria les funcions de la Diputació catalana, i decidí que la renovació de l'Ajuntament de Barcelona es fes mitjançant el procediment electoral estipulat per la Constitució de 1812. La insurrecció havia durat poc i ben aviat va ser controlada per una junta que implementà ràpidament el codi gadità per evitar qualsevol deriva revolucionària descontrolada. Els protagonistes dels fets de març, no se'ls col·locà al capdavant de les institucions liberals escollides pels ciutadans, sinó que quedaren en un segon pla des d'on feren valer la seva influència política a través dels centres de formació de l'opinió pública de la ciutat.

L'èxit de la jornada revolucionària del 10 de març se sustentà en la capacitat dels conspiradors civils de mobilitzar el món popular barceloní; en uns militars amb una clara voluntat política, descontents amb el temps que vivien i bregats en intents revolucionaris anteriors, i en unes societats secretes paramaçòniques capaces de fer de teixit connectiu entre les diverses xarxes de conspiradors civils i militars de Barcelona i altres zones de la monarquia. Tots tres elements es combinaren amb la percepció generalitzada de l'imminent esfondrament del sistema polític. Les elits manufactures i els representants tradicionals del món popular s'implicaren fermament en la insurrecció quan constataren la debilitat del capità general i tingueren la certesa que la revolució s'estenia arreu de la monarquia. La divisió de la guarnició de Barcelona plasmava la desunió d'un exèrcit extremament polititzat¹⁹³ que bastia les conspiracions en la seva pròpia organització interna. Els oficials eren el pal de paller de les conspiracions a la guarnició, reclutant alguns sergents de la tropa i temptant d'altres companys. Tota insurrecció sempre era delatada almenys per un dels conspiradors. Si l'autoritat tenia els recursos pertinents, la delació es produiria pocs dies abans que esclatés el complot; si no es pagava bé els informadors, amb molta sort, les autoritats sabrien el que succeiria poques hores abans. La primavera de 1817, el capità general Castaños havia aconseguit guanyar-se la tropa i els informadors omplint-los les butxaques amb els diners de l'Església que el bisbe de Barcelona, Pablo de Schar, havia posat a disposició del capità general.¹⁹⁴ Tres primaveres

193. CHRISTIANSEN, E. (1973): *Los orígenes del poder militar en España, 1800-1854*. Col·lecció "Cultura e Historia". Aguilar. Madrid; CEPEDA GÓMEZ, José (1990): *El ejército en la política española, 1787-1843*. Fundación Universitaria Española. Madrid.

194. FONTANA, Josep (1961), p. 22.

després, la inversió no pagava la pena. Les notícies arribades d'arreu de la Península alertaven de la impossibilitat de frenar la revolució. El darrer intent del capità general per controlar l'imminent complot revolucionari també fracassà. Els gremis, els col·legis i el cos de fabricants de la ciutat es negaren a actuar per garantir la tranquil·litat pública, quan els rumors de revolució ja eren cants de sirena. Aquella vegada, les corporacions barcelonines no farien de crosses d'unes institucions tan dèbils. Aquell 10 de març, només la meitat de la guarnició cridà a favor de la Constitució i la resta esperà al quarter, i van ser pocs els prohoms dels gremis i els fabricants que finançaren i ajudaren la mobilització popular. Només una minoria arrauxada de liberals organitzà l'assalt als principals llocs de poder de la ciutat, però va ser suficient perquè triomfés. El capità general no havia pogut trencar el desànim dels qui podien evitar la insurrecció. L'allau de notícies feia imminent la victòria dels liberals i impedia la mobilització dels recursos dels contrarevolucionaris. Els fonaments de la insurrecció barcelonina també es bastiren sobre la impotència de les autoritats per mobilitzar els contraris a la causa liberal. La repressió del pronunciament de Lacy havia deixat un mal record entre els ciutadans i, des de llavors, Barcelona vivia dividida i enfrontada, en un permanent joc d'equilibris. Les autoritats barcelonines pogueren aturar el cop de la insurrecció de Riego, però quan aquesta es reproduí a Galícia ja només calia esperar l'inevitable. Castaños va fer tot el que era a les seves mans —i això era molt—, però no aconseguí evitar que fos proclamada la Constitució a Barcelona el 10 de març de 1820.

VILANOVA, Josep (1822): *Auca de la Constitución*. Barcelona. Imprenta de Ignacio Estivill (Biblioteca de Catalunya).

SOCIETATS I TERTÚLIES PATRIÒTIQUES: LES ASSEMBLEES REVOLUCIONÀRIES DELS LIBERALS

La recerca minuciosa, meticulosa i desbordant d'Alberto Gil Novales en el seu llibre *Las sociedades patrióticas* no instigà el sorgiment de nous estudis i noves anàlisis sobre la història social de la política liberal. Durant la dècada dels setanta del segle passat, irromperen amb una inusitada força estudis econòmics i socials que determinaren el rumb de les interpretacions sobre el període: la política havia quedat en un segon pla. La dècada següent fou un temps crepuscular per a aquella manera d'entendre la història.¹ Els historiadors tornaren a la història política amb una nova visió conceptual i metodològica amb la qual es pretenia resoldre velles i noves preguntes. La descoberta de la política des d'una nova perspectiva social i cultural permetia superar la situació d'estancament interpretatiu en la qual semblaven travades algunes recerques. La nova història considerà la política com a espai globalitzant per la seva voluntat de projectar-se sobre el conjunt de la societat, com quedà palès amb la seva capacitat per gestionar les estratègies i els interessos dels diversos col·lectius que participaven en els assumptes econòmics i socials. Diverses compilacions apleguen els debats historiogràfics sorgits al voltant de la interpretació sobre el paper de la política en la transició de l'antic al nou règim.²

1. FONTANA, Josep (1979): *La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833*. Crítica. Barcelona.

2. CASTELLS I OLIVAN, Irene (1995a): "La rivoluzione liberale spagnola nel recente dibattito storiografico". *Studi Storici*, any 36, núm. 1, p. 127-161; RUIZ TORRES, Pedro (2004): "Contribuciones recientes al estudio del primer liberalismo en España". *Ayer*, núm. 55, p. 237-263; SÁNCHEZ GARCÍA, Raquel (2006): "La revolución liberal en España. Un estado de la cuestión". A: Diego CARO CANCELA (ed.): *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y sociabilidad*. Universidad de Cádiz. Cadix, p. 11-62; FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (2006): "Cádiz y el primer liberalismo español. Sinopsis historiográfica y reflexiones sobre el bicentenario". A: José ÁLVAREZ JUNCO i Javier MORENO LUZÓN (eds.):

Aquests nous horitzons de la història política impulsaren noves recerques entre les quals destaca l'estudi dels processos de politització de la societat espanyola. L'apropament a la política des de les seves bases socials feia més intel·ligible la seva recepció entre els ciutadans, i la reconstrucció de les xarxes polítiques a nivell local donava nous elements per comprendre la politització individual i l'acció col·lectiva. El concepte de sociabilitat emergí com un instrument cabdal per entendre les dinàmiques dels processos de politització entre els ciutadans. Maurice Agulhon exportà el concepte de sociabilitat dels estudis sociològics de Georges Gurvitch³ a la dècada dels cinquanta del segle passat i l'aplicà al seu estudi sobre les confraries franceses meridionals durant el segle XVIII.⁴ L'èxit aclaparador durant dècades del concepte l'ha convertit en historiable a través de les recerques de Jordi Canal⁵ o Jean-Louis Guereña.⁶

La proliferació d'estudis sobre la sociabilitat política estimularen Agulhon a perfilar-ne l'ús històric i a plantejar-se la seva viabilitat com a categoria històrica. Durant les dues dècades posteriors, se suscitaron modificacions obrint-la a nous camps que incorporaren aspectes més formals —la vida associativa— i d'altres de menys vinculats a la vida quotidiana.⁷ L'exercici de revisar el concepte ha obeït a la profusió de recerques sobre espais i formes de sociabilitat que han assolit un gran nivell de desenvolupament en les principals historiografies europees i americanes. L'hispanista Guereña,⁸ introductor d'aquest concepte

La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, p. 23-58.

3. GURVITCH, George (1963): *La vocation actuelle de la sociologie*. Presses Universitaires de France. París.

4. AGULHON, Maurice (1966): *La sociabilité méridionale (Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du XVIIIe siècle)*. La Pensée Universitaire, Ais de Provença; AGULHON, Maurice (1968): *Pénitents et Francs-maçons de l'ancienne Provence. Essai sur la sociabilité méridionale*. Fayard. París.

5. CANAL, Jordi (1997): "Maurice Agulhon: Historia y compromiso republicano". *Historia Social*, núm. 29, p. 47-72.

6. GUEREÑA, Jean-Louis (2003): "Espacios y formas de sociabilidad en la España Contemporánea". *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 409-414.

7. AGULHON, Maurice (1981): "Les associations depuis le début du XIXe siècle". A: Maurice AGULHON i Maryvonne BODIGUEL. *Les Associations au village*. Le Paradou. Actes Sud, p. 11; AGULHON, Maurice (1970): *La vie sociale en Provence intérieure au lendemain de la Révolution*. Société des Études Robespierristes. París; AGULHON, Maurice (1992): "Clase obrera y sociabilidad antes de 1848". *Historia Social*, núm. 12, p. 141-166; AGULHON, Maurice (1993): *Il salotto, il circolo e il caffè: i luoghi della sociabilità nella Francia borghese, 1810-1848*. A cura de Maria Malatesta. Donzelli. Roma.

8. GUEREÑA, Jean-Louis (1980): "Fuentes para la historia de la sociabilidad en la España Contemporánea". *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, p. 273-305; GUEREÑA, Jean-Louis (1991): "Hacia una historia socio-cultural de las clases populares en España

en l'estudi de la història d'Espanya, l'ha definit de manera genèrica com: "la aptitud de los hombres para relacionarse en colectivos más o menos estables, más o menos numerosos, y a las formas, ámbitos y manifestaciones de vida colectiva que se estructuran con este objeto."⁹ L'amplitud d'aquesta formulació ha permès incloure la diversitat de recerques sobre la sociabilitat en multitud de disciplines:¹⁰ l'antropologia cultural, l'etnologia de la vida quotidiana, la sociologia de l'oci, i la història social, política i cultural.

L'exhaustiu coneixement sobre la sociabilitat política del Trienni ha provocat un menysteniment de fenòmens semblants que es produïren en d'altres moments de la revolució liberal espanyola. En els darrers anys, els estudis de Genís Barnosell¹¹ i Florencia Peyrou¹² han aportat nous materials sobre les societats patriòtiques sorgides durant el Trienni Esparterista (1840-1843). El lligam entre ambdues formes de sociabilitat política —tot i les evidències— encara no s'ha investigat, en bona mesura perquè manca una recerca més minuciosa sobre les societats patriòtiques d'aquest període. La Sociedad Patriótica Constitucional de Barcelona esdevé, segons Barnosell, el punt de contacte entre republicans i progressistes fins a la seva desaparició, arran de la prohibició de febrer de 1841, vertebrant l'alternativa política al moderantisme, com Elorza apuntà ja fa un temps.¹³

Les dues dècades que separen ambdós períodes han rebut una atenció dispar i gairebé tots els estudis s'han concentrat en el darrer lustre dels anys trenta sense apropar-se a les formes de sociabilitat política amb l'única excepció dels estudis sobre les societats secretes. La desaparició dels espais de sociabilitat política durant el regnat d'Isabel II

(1840-1920)". *Historia Social*, núm. 11, p. 149-151; GUEREÑA, Jean-Louis; BUSSY GENEVOIS, Danièle; RALLE, Michel (1999-2000): "Fêtes, sociabilités, politique dans l'espagne contemporaine". *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, p. 11-27.

9. GUEREÑA, Jean-Louis (2003), p. 413.

10. NAVARRO NAVARRO, Jesús (2006): "Sociabilidad e historiografía: trayectorias, perspectivas y retos". *Saitibi*, núm. 56, p. 99-119.

11. BARNOSELL, Genís (1999): *Orígens del sindicalisme català*. Eumo. Vic, p. 167-251; BARNOSELL, Genís (2004): "Consens i revolució. Poble i nació a la Barcelona de la Revolució Liberal, 1835-1843". *Barcelona, Quaderns d'Història*, núm. 10, p. 137-170.

12. PEYROU, Florencia (2002): *El Republicanismo popular en España 1840-1843*. Universidad de Cádiz. Cádiz; PEYROU, Florencia (2008): *Tribunos del pueblo. Demócratas y republicanos durante el reinado de Isabel II*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.

13. ELORZA, Antonio; TRIAS VEJERANO, Juan J. (1975): *Federalismo y Reforma social en España (1840-1870)*. Seminario y Ediciones, Madrid; ELORZA, Antonio (1989): "El temido árbol de la libertad". A: Jean-René AYMES (ed.): *España y la Revolución francesa*. Crítica. Barcelona, p. 69-117; ELORZA, Antonio (1995): "El tema de Francia en el primer republicanismo español". A: Jean-René AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN (ed.): *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Universidad del País Vasco. Bilbao, p. 107-125.

ha dirigit les recerques dels historiadors cap a espais de sociabilitat literària, artística i acadèmica, per entendre la politització del món burgès;¹⁴ i, en el món popular,¹⁵ els estudis han centrat la seva atenció en les associacions de socors mutus,¹⁶ les corals,¹⁷ els ateneus¹⁸ i els casinos d'obrers.

Per entendre la recerca de les xarxes de sociabilitat política formal que es teixiren a la Barcelona del Trienni Liberal no n'hi ha prou d'enumerar-les adequadament i ressenyar les seves activitats, sinó que també és necessari posar-les en relació amb les xarxes semblants que s'establiren en els països del seu entorn durant els processos revolucionaris del tombant del segle XIX. La historiografia sobre la Revolució Francesa ha estat a l'avantguarda en l'anàlisi de la transformació de les xarxes de sociabilitat abans, durant i després de la revolució.¹⁹ Les principals recerques s'han preguntat sobre els canvis que es produïren en el si dels espais de sociabilitat provinents de l'Antic Règim: francmaçons, confraries, acadèmies i societats diverses; aquell conjunt de xarxes de sociabilitat es contraposava a l'anàlisi d'aquelles mateixes xarxes, un cop es recompongueren després d'acabada la revolució. Aquest tipus d'estudis no han assolit l'èxit dels que s'han dedicat a investigar la sociabilitat revolucionària, ja fos la formal (l'activisme dels clubs, les assemblees electorals) o la informal (cafès, salons, teatres, festes,

14. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (2001): "De la sociabilidad censitaria a la sociabilidad popular en la España liberal" p. 207-224. A: Juan Francisco FUENTES i Lluís ROURA. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida, p. 207-224; SHUBERT, Adrian (2001): "En la vanguardia del ocio mercantilizado de masas: la corrida de toros en España, siglos XVIII i XIX". *Historia social*, núm. 41, p. 113-126.

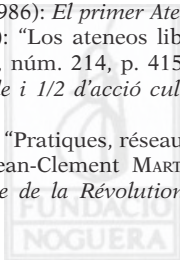
15. MORALES MUÑOZ, Manuel (2005): "Cultura y sociabilidad política en el liberalismo radical". A: Diego CARO CANCELA (ed.): *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y Sociabilidad*. Universidad de Cádiz. Cadix, p. 249-295; MORALES MUÑOZ, Manuel (2006): "Un espacio propio. Sociabilidad e identidad obrera en Andalucía". *Historia Social*, núm. 56, p. 53-69.

16. ROMERO MARÍN, Juanjo (2005).

17. GARCIA I BALANYÀ, Albert (1996): "Ordre industrial i transformació cultural a la Catalunya de mitjan segle XIX: a propòsit de Josep Anselm Clavé i l'associacionisme coral". *Recerques*, núm. 33, p. 103-134.

18. GIL NOVALES, Alberto (1986): *El primer Ateneo (1820-1823)*. Ateneo de Madrid. VILLACORTA BAÑOS, Francisco (2003): "Los ateneos liberales: política, cultura y sociabilidad intelectual". *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 415-442; CASASSAS I YMBERT, Jordi (dir.) (2006): *L'Ateneu i Barcelona. 1 segle i 1/2 d'acció cultural*. RBA. La Magrana. Diputació de Barcelona. Barcelona.

19. LEUWERS, Hervé (2005): "Pratiques, réseaux et espaces de sociabilité au temps de la Révolution française". A: Jean-Clement MARTIN (dir.): *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Presses Universitaires de Rennes. Rennes, p. 45.

estancs, safareigs, carrers o places). També s'han bastit treballs com els de Philippe Bourdin,²⁰ que posen en relació les diferents pràctiques de sociabilitat presents durant la revolució per copsar la nova cultura i els nous espais públics que n'emergiren. A partir de l'examen minuciós de les societats polítiques, es reconstrueix el transcurs de la revolució, alhora que s'explica la configuració dels diversos col·lectius socials i es refà el procés de formació de la nova sociabilitat política. La seva interpretació sobre aquestes xarxes és una peça cabdal de l'assimilació progressiva dels valors culturals de la revolució (aculturació revolucionària)²¹ i entronca amb la formulada per Michel Vovelle²² a *La mentalidad revolucionaria*, on analitzava la penetració cultural i social de les pràctiques, els símbols, les idees i els espais de sociabilitat durant el període revolucionari que després el portarien a cartografiar totes les societats populars de la França revolucionària.²³ La cultura organitzativa basada en el club esdevingué un dels eixos fonamentals del jacobisme²⁴ i la converteixen en un element cabdal per afrontar la comparació del procés revolucionari espanyol i francès.

La descentralització de la història de la Revolució Francesa ha generat una pila d'estudis que han trencat alguns dels mites forjats per la historiografia. Un cas paradigmàtic n'és la desmitificació sobre el funcionament dels clubs jacobins de la perifèria. Rolf E. Reichardt, a partir de l'exemple del club de Tulle, considera que: "la red de afiliaciones no fue ningún instrumento arbitrario de la dictadura jacobina, sino una unión flexible de muchos centros con cambiantes formas organizativas y acentos políticos, todo ello, naturalmente, dentro del marco de comunes convicciones revolucionarias de base."²⁵ La diversitat provincial del procés revolucionari durant força temps fou arrossegada pel conflicte entre jacobins i girondins, que darrerament ha estat interpretat més com un enfrontament entre els líders d'un grup i de l'altre, catalitzat sovint per les precaucions que els girondins manifes-

20. BOURDIN, Philippe (1995): *Des lieux, des mots, les révolutionnaires. Le Puy-de-Dôme entre 1789 et 1799*. Institut d'études du Massif Central. Clarmont d'Alvèrnia.

21. BOURDIN, Philippe (2001): "La aculturación revolucionaria: combates franceses por una nueva sociabilidad (1789-1799)". *Cuadernos de Historia Moderna*. núm. 26, p. 151-167, p. 152.

22. VOVELLE, Michel (1989): *La mentalidad revolucionaria*. Crítica. Barcelona.

23. VOVELLE, Michel (1993): *La découverte de la politique: géopolitique de la révolution française*. La Découverte, París.

24. MIGUEL, Roman (2007): *La pasión republicana: culturas políticas republicanas y movilización popular en la España del siglo XIX*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

25. REICHART, Rolf E. (2002): *La Revolución Francesa y la cultura democrática. La sangre de la libertad*. Siglo veintiuno. Madrid, p. 78.

taren davant qualsevol mena d'acció abusiva de la capital. La recerca d'Azucena Rodríguez Álvarez,²⁶ seguint el camí traçat per Jacques Guilhaumou,²⁷ ha interpretat que les societats populars de la perifèria només volien una major descentralització administrativa, i fer present la iniciativa popular en els òrgans revolucionaris d'àmbit local sense qüestionar l'autoritat i legitimitat de la Convenció, malgrat que el centre les considerés una amenaça a la seva supremacia política. Actualment, el debat historiogràfic sobre la centralització de la revolució, com ha apuntat Michel Biard,²⁸ s'ha traslladat fora dels marges del Govern revolucionari, per interrogar-se sobre els processos de centralització abans de 1789, els debats al voltant de la divisió territorial que es produïren a l'assemblea constituent i les polítiques depuradores dels òrgans de poder departamentals impulsades des del París del Directori (1795-1799), que tingueren el seu punt culminant amb la figura del prefecte durant l'etapa napoleònica.

El desconeixement dels espais i les xarxes de sociabilitat política durant l'època directorial és un impediment a l'hora d'apropar-se a les formes d'organització dels grups demòcrates i neojacobins, i d'albirar quines són les continuïtats i les diferències amb les xarxes que es configuraren els primers anys de la revolució. La historiografia francesa ha preferit abocar-se a l'estudi dels procediments i els resultats electorals,²⁹ deixant en un segon pla l'observació dels espais de sociabilitat que s'havien constituït en el període precedent. Aquestes mancances han començat a corregir-se mitjançant l'estudi de la perifèria de la revolució, com és el cas d'Itàlia, durant el Trienni Republicà (1796-1799), que ha incentivat la recerca per capir com assimilaren els ciutadans italians la nova cultura revolucionària, concentrant-se en la recepció i la participació de la ciutadania en els canvis polítics. La investigació ha girat al voltant de la transformació dels vells espais de sociabilitat

26. RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, Azucena (2001): "Sociedades populares y descentralización en la Revolución Francesa (1790-1793)". *Hispania*, LXI/2, núm. 208, p. 563-582.

27. GUILHAUMOU, Jacques (1986): «Le congrès républicain des sociétés populaires des départements méridionaux de Marseille (octobre-novembre 1793): programme et mots d'ordre». A: *Existe-t-il un fédéralisme jacobin? Études sur la Révolution*, Actes del 111e Congrès National des Sociétés Savantes, Poitiers 1986. Vol. I. CTHS. París.

28. BIARD, Michel (2005): "París / provinces. Le fil conducteur des pouvoirs, rouages et dysfonctionnements". A: Jean-Clement MARTIN, (dir.): *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Presses Universitaires de Rennes. Rennes, p. 57-76.

29. EDELSTEIN, Melvin (1998): «Les élections de l'an VI dans la Côte-d'Or: le rôle des cercles constitutionnels et les scissions». A: Philippe BOURDIN i Bernard GAINOT. *La République directoriale. Actes du colloque de Clermont-Ferrand*. Vol. I. Bibliothèque d'Histoire Révolutionnaire. Clermont d'Alvèrnia, p. 351-364.

i de la creació de nous. L'exemple de la ciutat de Milà s'ha convertit en el paradigma de la recerca històrica sobre la sociabilitat formal a partir de les obres de Stefano Nutini³⁰ i Marco Meriggi: el primer obrí el foc demostrant com al darrere de la "società pubblica di istruzione Milano" hi havia l'elit política governamental que intentava atraure els il·lustrats milanesos perquè col·laboressin en el bastiment d'un consens social capaç de consolidar la República Cisalpina. Deu anys després, Nutini³¹ tornaria a afrontar la seva recerca interrogant-se sobre quines eren les categories professionals que participaren en aquella societat i les compararia amb la guàrdia nacional de la pròpia ciutat, i va arribar a la conclusió que existia un mateix patró social en què conflueixen els mateixos sectors censataris de població.³² D'altra banda, Meriggi³³ ha escrit l'obra de capçalera de qualsevol investigació sobre la sociabilitat "formal" durant el segle XIX, i si s'acota la seva anàlisi al Trienni Republicà afloren diferències significatives respecte a les precedents formes de sociabilitat, i també entre elles, distingint-les per la seva composició social, funcionament (reglaments, criteris d'accés, entre d'altres) i objectius.

Paradoxalment, l'augment de les recerques sobre el Trienni Liberal en els darrers anys no ha repercutit en la millora del coneixement de les xarxes de sociabilitat política sobre les quals se sostingueren les anomenades genèricament "societats patriòtiques" en l'espai local, ni tampoc s'ha avançat en una interpretació més complexa, que faci més comprensible les diferències existents entre aquells nòduls polítics que teixiren la sociabilitat política del Trienni.³⁴ La historiografia sobre la revolució liberal no ha posat en dubte ni la definició ni l'anàlisi d'aquelles societats feta per Gil Novales ja fa més de trenta anys. La seva

30. NUTINI, Stefano (1989): "La società di pubblica istruzione di Milano". *Studi Storici*, fasc. 4, p. 891-916.

31. NUTINI, Stefano (1999): "I soci dei club democratici milanesi nel Triennio: status, professione, formazione". *Società e storia*, núm. 85, p. 587-616.

32. Ídem, p. 615.

33. MERIGGI, Marco (1992): *Milano borghese. Circoli ed élites nell'Ottocento*. Marsilio. Venècia, p. 3-28.

34. GARCÍA LEÓN, José María (1989): "Las sociedades patrióticas gaditanas". *Trocadero*, núm. 1, p. 199-208; GARCÍA LEÓN, José María (1990): "Educación y enseñanza en Cádiz durante el Trienio Constitucional (1820-1823)". *Trocadero*, núm. 2, p. 251-262; GONZÁLEZ GARCÍA, Óscar (2006): "De las sociedades económicas de Amigos del País a las Sociedades patrióticas: León 1781-1823". *Estudios Humanísticos. Historia*, núm. 5, p. 239-261; ROCA VERNET, Jordi (2006): "La sociabilidad del Trienio Liberal en Barcelona: foros de educación política y de adoctrinamiento constitucional". A: Marieta CANTOS CASENAVE (ed.): *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo, 1750-1850. Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz, p. 481-494.

definició s'articulà en tres aspectes: difusió i formació dels ciutadans en el correcte significat de la Constitució, vertebració d'una opinió entre els ciutadans sobre els assumptes de la vida política espanyola, i la vigilància sobre els càrrecs polítics –electes o no– per denunciar qualsevol infracció de la Constitució. La seva interpretació convertia les societats en entitats col·laboradores i a la vegada oposidores als òrgans polítics representatius; col·laboraren perquè recollien la voluntat d'aquelles institucions de formar els ciutadans en matèria política, i s'hi oposaren, quan s'erigiren en intèrprets de l'opinió pública, atorgant-los la capacitat de desautoritzar els òrgans de representació política i exercint de contrapoder a partir de les opinions d'un grup de ciutadans. L'ambivalència d'aquesta interpretació no li ha fet perdre adeptes i la historiografia l'ha ratificada investigació rere investigació, malgrat que sovint els historiadors han tendit a resoldre l'ambigüitat, considerant les societats patriòtiques com una peça fonamental per a la defensa del sistema polític liberal.³⁵

Rere la denominació de societats patriòtiques i la seva ambigua definició, els historiadors han encabir tota mena de formes de sociabilitat política formal o regulada, sempre i quan s'adeqüessin a alguna de les característiques formulades en la seva definició. L'heterogeneïtat de les entitats agrupades ha diluït les funcions específiques de cadascuna en un tot de límits laxos. La recerca que el lector té entre les mans s'ha ocupat de l'atapeïda malla política que entrellaçava els ciutadans de Barcelona. S'ha reconstruït a partir de les societats patriòtiques per conèixer què hi passava, qui hi assistia, com els individus s'hi relacionaven, com s'hi gestà el moviment liberal exaltat i si es projectà vers els espais polítics institucionals. L'originalitat d'aquest apropament rau en l'observació simultània del col·lectiu i de l'individu, i en com aquest participà en les xarxes polítiques a partir de les societats o tertúlies patriòtiques. La recerca s'ha centrat al voltant de l'anàlisi de la tertúlia patriòtica de Lacy, inaugurada el novembre de 1822, bastint-se des d'una doble vessant: d'una banda, la conformació d'una identitat política de grup cohesionant el moviment liberal exaltat i el liberalisme popular; i de l'altra, la progressiva inserció dels socis de la tertúlia patriòtica en les institucions liberals de la ciutat i la província.

L'objectiu de la recerca és el d'esbrinar quina lògica política emergia al darrere dels processos de renovació electoral. El resultat esdevé clarivident: les xarxes polítiques, articulades al voltant de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, protagonitzaren el procés de substitució de les autoritats liberals electes de la ciutat i província del darrer any i mig del Trienni. Aquesta investigació posa en relleu les fidelitats polítiques

35. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 131.

basades en una dinàmica relacional pròpia que influí decisivament en el sorgiment de les pràctiques de la política liberal. La construcció de les xarxes de socials capaces d'integrar un nombre significatiu de ciutadans en funció d'uns interessos polítics, incidint sobre l'opinió dels sectors populars, facultà la formació de majories suficients per determinar el rumb de les institucions liberals. Aquestes xarxes crearen unes formes relacionals específiques que definiren la identitat política³⁶ del moviment liberal exaltat i la dels moderats. La lluita per la conquesta del poder polític polaritzà aquelles xarxes bastint unes pràctiques i un discurs capaços de vertebrar el moviment liberal exaltat a través de la representació de l'exercici de la sobirania política.

Les societats patriòtiques, com el dret de petició, la llibertat de premsa i els comicis electorals, foren concebudes també com un mitjà més per conèixer la voluntat dels ciutadans però, a diferència dels altres, les societats no estaven regulades ni controlades per cap òrgan polític del sistema constitucional, i això els donà l'oportunitat d'erigir-se en intèrprets de l'opinió pública³⁷ i de mantenir un estira-i-arroña amb les autoritats. Les tertúlies patriòtiques —a partir de l'estiu de 1822— foren concebudes com espais de representació política dels ciutadans, amb la força necessària per desautoritzar els òrgans polítics electes, articulant la seva oposició i preparant la seva substitució. El procés de desprestigi de les autoritats liberals transformà les tertúlies en plataformes electorals que designaren quins eren els autèntics representants del poble que havien d'escollir-se com a noves autoritats liberals. Les tertúlies escenificaren l'exercici de la sobirania popular; ara bé, sempre empraren els mecanismes establerts per la Constitució per procedir a la renovació de les autoritats liberals, regulant el ritme del procés revolucionari i evitant una radicalització excessiva que deixés els òrgans de poder en mans del liberalisme radical o el popular.

Les tertúlies patriòtiques es convertiren en assembles polítiques on es representava permanentment l'exercici de la sobirania dels ciutadans, fet que provocava un apropament entre el moviment liberal exaltat i el liberalisme popular. Les seves tribunes serviren als líders del moviment exaltat per moderar les propostes procedents dels sectors més radicals i del liberalisme popular, amb la qual cosa la tertúlia es convertia en junta revolucionària representativa i moduladora de

36. GONZÁLEZ BERNARDO DE QUIRÓS, Pilar (2007): *Civilidad y política en los orígenes de la nación argentina, sociabilidades en Buenos Aires 1829-1862*. FCE. Buenos Aires.

37. MORANGE, Claude (2001): "Opinión pública: cara y cruz del concepto del primer liberalismo español". A: Juan F. FUENTES i Lluís ROURA: *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida, p. 117-145.

les demandes dels sectors més revolucionaris i populars. A les autoritats liberals sovint no els quedà cap altra alternativa que reconèixer les societats o tertúlies patriòtiques com espais de poder on procedí a la negociació política amb el moviment liberal exaltat que durant un temps limitat aconseguí representar el liberalisme popular barceloní. Els líders del moviment liberal exaltat convertiren la tertúlia en l'espai de representació política de la ciutat, identificant la seva voluntat amb la del poble i arrogant-se la legitimitat per pressionar les autoritats.

Les societats patriòtiques naixeren com espais de formació política, es consolidaren com a artífexs de l'opinió pública, alertaren les autoritats sobre les infraccions de la Constitució i esdevingueren òrgans de conducció del procés revolucionari, és a dir, juntes que tant s'erigien com a formes de control i fre de la revolució, com conduïen i organitzaven els impulsos revolucionaris. Les juntes revolucionàries foren espais de negociació de la revolució on els autodesignats representants dels revoltats legitimaven l'elecció de les noves autoritats tot i cenyir-se als tempos de la Constitució. S'erigien en un mecanisme tradicional per canalitzar l'ímpetu potencialment revolucionari de les demandes dels sectors més populars. De tant en tant, les juntes també es formaven quan les autoritats polítiques i militars volien controlar i frenar una insurrecció que atemptava contra elles en l'àmbit local, i recorrien als líders tradicionals del món popular per establir canals de negociació amb els revoltats. Aquestes juntes esdevien un altre cop espais no reglats per la legislació, que concentraven les autoritats per fer front a les accions populars que eren percebudes com una amenaça.

Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics

La historiografia s'ha apropiat acríticament del doble origen de les societats patriòtiques enunciat per Gil Novales. D'una banda, les vinculava a les tertúlies dels cafès, i de l'altra, a les societats econòmiques d'amics del país, sorgides durant la segona meitat del segle XVIII. Les societats econòmiques d'amics del país eren institucions culturals que promovien les idees econòmiques, polítiques i culturals pròpies del despotisme il·lustrat i els seus membres es dedicaven a proposar mesures a partir d'estudis per millorar la productivitat econòmica del seu entorn. Havien sorgit amb el consentiment de les autoritats, que al cap d'un temps les incentivaren i les societats s'estengueren arreu del territori. Els membres d'aquelles societats eren, fonamentalment, nobles, eclesiàstics, administradors o industrials, i en quedaven al marge els agremiats i els sectors populars. El funcionament i l'organització de les societats econòmiques s'assemblaven força a les acadèmies

il·lustrades, com demostren les recerques de Gonzalo Anes,³⁸ Ernest Lluch³⁹ i Jean-Pierre Amalric.⁴⁰ Els cafès eren tota una altra cosa: allí l'espontaneïtat i la vehemència regnaven amb l'ajuda del menjar, les begudes excitants i les alcohol·liques, i el joc; i els debats hi esdevenien discussions i les opinions pura xerrameca. Eren espais oberts a totes les elits benestants de la societat, i els preus i les bones maneres —l'etiqueta— barraven l'entrada dels sectors populars perpetuant la segregació social. De la història dels cafès durant el trànsit del segle XVIII al XIX, poca cosa se'n sap, ja que només historiadors com Paco Villar,⁴¹ Fernández Sebastián,⁴² María Virtudes Narváez Alba⁴³ o María Ángeles Pérez Samper,⁴⁴ n'han incrementat el coneixement. El cafès foren espais de llibertat que trencaren amb el caràcter socialment hermètic i promiscu de la societat estamental i, en paraules de Fuentes Aragonés, “anticipa y prepara el triunfo de la burguesía, su papel será particularmente decisivo en la creación de una moderna opinión pública, entendida como libre intercambio de ideas”.⁴⁵ Les societats patriòtiques gestades als cafès en res devien assemblar-se a les nascudes de la reforma de les societats econòmiques, o que s'hi emmirallaven: on i qui concebé les societats patriòtiques, en determinà el funcionament i el tarannà.

La societat patriòtica barcelonina fou constituïda a finals de març de 1820 i celebrà la seva sessió inaugural al convent dels frares mercedaris.⁴⁶ El 7 d'abril de 1820 la premsa reproduí la notícia sobre la iniciativa d'uns ciutadans de crear una “sociedad de beneficencia y vigilancia constitucional” per auxiliar els més pobres i defensar-los de

38. ANES ÁLVAREZ, Gonzalo (1975): *El Antiguo Régimen los Borbones*. Alfaguara. Madrid; ANES ÁLVAREZ, Gonzalo (1994): *El siglo de las luces*. Alianza. Madrid.

39. LLUCH, ERNEST (1976).

40. AMALRIC, Jean-Pierre; DOMERGUE, Lucien (2000): *La España de la Ilustración (1700-1833)*. Crítica. Barcelona. 1a edició 1985, p. 121-125.

41. VILLAR, Paco (2008): *La ciutat dels cafès. Barcelona 1750-1880*. La Campana. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

42. FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (1995): “Los primeros cafés en España (1758-1808): nueva sociabilidad urbana y lugares públicos de afrancesamiento”. A: Jean-René AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN: *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Universidad del País Vasco. Bilbao, p. 65-82.

43. NARVÁEZ ALBA, María Virtudes (2006): “El café gaditano en la época de las Cortes”. A: Marieta CANTOS CASENAVE (ed.): *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo 1750-1850, Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cadis, p. 207-215.

44. PÉREZ SAMPER, María de los Ángeles (2001): “Espacios y prácticas de sociabilidad en el siglo XVIII: tertulias, refrescos y cafés de Barcelona”. *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 26, p. 11-55.

45. FUENTES, Juan Francisco (2001), p. 209.

46. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 245.

qualsevol abús que se'ls perpetrés infringint la legalitat constitucional.⁴⁷ Aquella iniciativa sortí de la societat patriòtica barcelonina en un moment en què abocava tots els seus esforços a denunciar els abusos i les infraccions de la Constitució de 1812. Quinze dies després, la societat organitzà dues sessions extraordinàries: la del 22 d'abril per debatre quina era la rebuda que s'havia de donar a l'anomenat "traïdor de la conspiració del Palmar", el comte de la Bisbal Enrique O'Donnell, i dos dies després va dirimir al voltant de la possibilitat de realitzar una exposició que recollís les seves crítiques a la conducta d'O'Donnell i adreçar-la a les autoritats, incloent-hi les signatures dels socis.⁴⁸

L'any següent —el 1821—, el frare mexicà Luis Gonzaga Oronoz escrigué que la Sociedad Patriótica Barcinonense de los Buenos Amigos s'havia inaugurat el 2 de maig de 1820; potser era una altra societat o bé simplement el frare escollí aquella data per solemnitzar la fundació de la societat, fent-la coincidir amb l'aixecament del poble madrileny contra les tropes napoleòniques, el 2 de maig de 1808, erigit en la primera festa cívica i nacional.⁴⁹ Els dies 3, 4 i 5 de maig, la societat organitzà conjuntament amb les autoritats municipals, la Reial Acadèmia de Bones Lletres⁵⁰ i el Departament Nacional d'Artilleria,⁵¹ diversos actes de reconeixement i commemoració als companys de Luis Lacy que participaren en el fallit pronunciament de la primavera de 1817: Juan Ulzurum, Cayetano Rebello, Francisco Díaz Morales i Baltasar Rodado. Tots ells havien retornat a la ciutat després del seu captiveri a Cartagena, on els enviaren la matinada del 6 març de 1820.

Quan els liberals reflexionaven, després de la victòria de la revolució, sobre les societats, no les destriaven del procés revolucionari i afirmaven que "se instalaron en los días en que el pueblo en el lleno ejercicio de su poder estipulaba el pacto social; una porción de actos positivos las aprobaron; sólo un voto se ha publicado en su contra; el Gobierno elegido por aclamación en esta ciudad se puso en relación con ellas; admitió las diputaciones que se le mandaron; y todos los días tratan con sus comisiones. He aquí las mejores pruebas de su

47. *Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 26, 7 d'abril de 1820, p. 110.

48. *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona*, 25 d'abril de 1820, p. 2.

49. BUTRÓN PRIDA, Gonzalo (2001): "Fiesta y Revolución. Las celebraciones políticas en el Cádiz Liberal (1812-37)". A: Alberto GIL NOVALES (ed.): *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto, Madrid, p. 159-177. YAMAMICHI, Yoshiko (2002a): "Fiestas y celebraciones cívico-religiosas en la Barcelona Constitucional (1820-3)". *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*, núm. 15, p. 123-156.

50. AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 3 de maig de 1820.

51. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 246, nota 6.

legitimidad”.⁵² Aquestes paraules reforçaven la identificació de la societat patriòtica amb les juntes, integrant-les en el moviment juntista i convertint-les en una peça més de l’engrenatge de la revolució. Una vegada havia triomfat el pronunciament, les societats patriòtiques esdevingueren centres de formació dels ciutadans en l’art de la política, perquè “somos legisladores de nosotros mismos, sean estas materias objeto de las reuniones, así como las devotas científicas gremiales y otras”.⁵³ El sistema constitucional incentivà els ciutadans a participar-hi i, per fer-ho, havien de conèixer quins eren els seus drets i deures i com podien exercir-los per intervenir en la política. Els liberals atorgaren a les societats patriòtiques la funció de fomentar l’exercici de la política i l’aprenentatge dels drets i deures del ciutadà, alhora que els assistents adquirien la consciència de com podien defensar-los. El sistema polític liberal necessitava d’una base social de ciutadans que participessin en el sistema per poder-lo consolidar.

El maig de 1820, la premsa de Barcelona i la d’arreu d’Espanya debatien vehementment sobre la necessitat de dissoldre les societats patriòtiques, i l’eix de la discussió era si la revolució ja estava prou consolidada o si encara no, i si eren primordials les funcions que s’hi desenvolupaven: “consolidar la opinión, y por ella el sistema constitucional, estará demás en un tiempo en que aquella no ha adquirido toda su ilustración y fuerza.”⁵⁴ Un dels herois del pronunciament de 1820, Evaristo San Miguel s’immiscí en el debat i puntualitzà que l’existència de les societats podia ajudar: “a ilustrar, a aclarar, a dirigir la conducta del gobierno en materias que pueden extraviarle por no consultar debida y detenidamente la opinión del pueblo”, i després afegí que les juntes, tal com anomenava les societats, eren una peça inherent i fonamental per bastir el sistema polític, afirmant que “las juntas patrióticas y populares son casi de esencia en los gobiernos libres, y como sus consecuencias naturales. Los hombres se ocupan entonces de la causa pública”. Acabava l’article exaltant la conducta dels ciutadans que debatien sobre la política i la Constitució de 1812, perquè fent-ho consolidaven el sistema polític.⁵⁵

52. *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II, núm. 1, p. 22; ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 132.

53. *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II, núm. 1, p. 23.

54. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 54, 5 de maig de 1820, p. 4. Article signat per El patriota S. V.

55. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 85, 5 de juny de 1820, p. 2-4.

Durant aquells mesos, els liberals no escatimaren esforços per vèncer la batalla dialèctica sobre les societats patriòtiques. L'obra de Jeremy Bentham les legitimà en presentar-les com un mitjà per conèixer l'opinió dels ciutadans, evitant qualsevol acció contestatària contra el sistema polític. Les societats preservaven el sistema i no incitaven a rebel·lar-s'hi: "Lejos de ser una causa eficiente de insurrección conceptuó las asociaciones como uno de los medios más poderosos para precaver esta desgracia."⁵⁶ Els liberals espanyols feren seva la petició de Bentham en la qual exigia un reglament estricte que regulés el funcionament de les societats, coartant qualsevol deriva tumultuària i aconseguint conciliar la formació dels ciutadans, dissipar els possibles errors del Govern escoltant les opinions del poble i garantir unes dosis de llibertat que n'evitessin els excessos i abusos.⁵⁷

Conèixer l'opinió dels ciutadans era l'eix sobre el qual girava el sistema constitucional; per tant, els diputats —representants de la nació— havien de preocupar-se de donar els mecanismes suficients perquè els ciutadans poguessin expressar les seves opinions, garantint la preservació del sistema. Com quedava palès en un article adreçat als diputats: "vosotros que conocéis que donde hay una libertad moderada de hablar y escribir, hay una opinión pública, una voluntad general, una representación moral, una soberanía popular, una garantía contra el despotismo, y que nada de esto existe donde está prohibida la expresión del pensamiento."⁵⁸ La llibertat d'expressió, si es reduïa a la impremta, donats els baixos nivells d'alfabetització, no garantiria la creació de la base social que demandava el sistema. Les societats patriòtiques, en la mesura que empraven l'oralitat discursiva, s'erigien en essencials per instruir els ciutadans i assegurar la supervivència política del règim liberal. Quan s'inicià la revolució, aquelles societats eren espais de formació política, més que de llibertat, que legitimaven i fonamentaven el sistema:

Son innumerables los que no entienden lo que leen y oyen las reflexiones del que explica y caen en la razón. (...) La imprenta produce y confirma todo pensamiento útil; y las sociedades lo explican y generalizan con rapidez. (...) La imprenta ofrece a los sabios sostener el extremo que más le convenga, y en las sociedades patrióticas se presenta el cotejo de las opiniones encontradas.⁵⁹

56. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 92, 12 de juny de 1820, p. 1.

57. *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II, núm. 3, p. 69.

58. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 100, 20 de juny de 1820, p. 1-2.

59. *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II, núm. 2, p. 28.

Aquella polèmica que omplia les pàgines dels diaris no era intranscendent, al darrere hi havia les tensions que assolaven la ciutat. El clima polític estava enrarit i les autoritats vivien amb por qualsevol concentració de ciutadans. La nit del 19 de maig fou convocada una junta extraordinària en la qual el cap polític, Josep de Castellar, reunia les autoritats i encadenava els intents de sublevació militar amb l'anunci de la sessió extraordinària d'allò que ell anomenava junta, però que només era la reunió de la societat patriòtica barcelonina.⁶⁰ Quatre dies després, aquella junta provisional rebia la resposta del president de la societat barcelonina, Luis Gonzaga Oronoz, en la qual maldava per desfer l'embolic del capità general i del cap polític. En el comunicat, el president de la societat esclaria que la junta extraordinària de la societat mai tingué la intenció de "turbar la tranquilidad pública alegando otras razones en su defensa".⁶¹ Malgrat les al·legacions del president, la Junta de Censura ja li havia obert una causa arran de la denúncia de les autoritats, que consideraven que la convocatòria d'una sessió extraordinària de la societat patriòtica reobria el procés revolucionari, equiparant, una vegada més, la reunió de la societat amb el procediment liberal de la formació de les juntes revolucionàries, i consegüentment, segons el seu parer, aquella convocatòria portava implícita els desordres i la destitució de les principals autoritats.

El 24 de maig de 1820, encara no una setmana després de la reunió extraordinària de les autoritats, Díaz Morales era embarcat cap a València per ordre del capità general⁶² i Luis Gonzaga Oronoz ingressava a la presó, on només s'estaria sis dies,⁶³ fet que provocà que els membres de la societat haguessin de traslladar les seves reunions al cafè de la Font.⁶⁴ Quin era el perquè de tot aquell enrenou? Díaz Morales havia informat a Luis Gonzaga Oronoz sobre les irregularitats que s'havien comès en el partit judicial de Tortosa durant les eleccions parroquials, i el president de la societat havia respost convocant una reunió extraordinària de la societat per denunciar aquella manifesta infracció de la Constitució. Quatre setmanes després del seu alliberament, Luis Gonzaga Oronoz persistia en la seva vehement defensa de la reunió extraordinària de la societat, desmentint les acusacions llançades sobre

60. ADB. Ll. 62, exp. 1, p. 133.

61. *Ibidem*.

62. *Ídem*, p. 134.

63. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 247.

64. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 78, 29 de maig de 1820, p. 4: "En el de la fuente o sea reunión patriótica se sigue predicando. Los curiosos asoman la cabeza y ríen, los panzistas pasan y murmuran".

ell i Díaz Morales.⁶⁵ La seva causa oberta es perllongà durant mesos i finalment la Junta de Censura la desestimà, cosa que l'acusat va fer pública immediatament —el 13 de setembre de 1820—⁶⁶ emfasitzant la injustícia d'aquella persecució i reivindicant el seu honor i patriotisme.⁶⁷

La societat patriòtica barcelonina reprengué les seves activitats el 12 de juny de 1820, impulsant una comissió que havia de recollir els donatius per als damnificats de la febre groga que assotava l'illa de Mallorca. Paral·lelament, la premsa encara estirava el fil de la polèmica sobre les funcions i l'organització de les societats patriòtiques. El *Diario de Barcelona* reproduïa un article del diari madrileny *Miscelánea de Comercio, Artes y Literatura*, en el qual les atacava virulentament: "La suposición de que todas las sociedades del reino podrían confederarse para proclamar máximas contrarias al bien de la patria es tan inadmisibile, como ridículo el temor que de resultas de ella se concibiese; y esto a pesar de los ejemplos que puedan alegarse de Francia."⁶⁸ Això no obstant, aquella suposició deixava de ser desgavellada quan un mes després la societat patriòtica de Tudela es posava en contacte amb d'altres societats de la Península, entre elles la de Barcelona, per incitar-les a acceptar una organització confederada de totes les societats patriòtiques de la nació, i "propone que se elija como centro de la sociedad mejor organizada de la Corte: muchas se han conformado ya".⁶⁹

El propòsit d'establir uns lligams entre les societats i d'escollir-ne una que exercís de centre polític podia interpretar-se a partir de l'experiència de la Revolució Francesa com feien els seus detractors, però també podia ser explicable aprofundint en el paral·lelisme amb el moviment juntista. El procediment revolucionari dirigit per les juntes requeria que, mentre s'instituïen les juntes arreu de la Península, una d'elles organitzés i liderés el moviment constituint-se en Junta Suprema Central. Al darrere d'aquella petició liderada per la societat patriòtica d'Oviedo i popularitzada per la de Tudela, aflorava la influència del procediment juntista i no pas l'emmirallament en les pràctiques organitzatives del club dels jacobins. La demanda no reeixí, però les societats patriòtiques no desistiren en la seva voluntat de comunicar-se entre elles, ja que era un dels seus trets distintius com

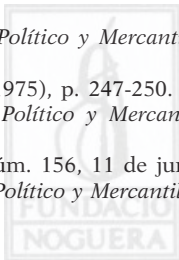
65. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820.

66. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 247-250.

67. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 191, 20 de setembre de 1820, p. 3.

68. *Diario de Barcelona*, núm. 156, 11 de juny de 1820, p. 1423.

69. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 118, 8 de juliol de 1820, p. 2-3.

queda palès en el reglament de la societat patriòtica de Saragossa: “se pondrá en correspondencia con las demás que ya se han establecido en la Corte y en varias provincias de la Península, para comunicarse mutuamente sus luces y conocimientos.”⁷⁰ La pràctica d’adreçar-se a la resta de societats homònimes es remuntava a les societats econòmiques d’amics del país, que teixiren una xarxa de relació entre elles amb la finalitat de compartir coneixements i millorar la seva incidència en les problemàtiques socioeconòmiques dels seus territoris més propers. Les societats patriòtiques havien heretat la imbricació territorial de les societats econòmiques i l’instint d’organitzar-se des d’un centre neuràlgic provenia de l’experiència del moviment juntista.

El ciutadà Francesc Raül —un dels liberals més actius— pronuncià un discurs a la societat barcelonina, el 28 de juny de 1820, en el qual reconeixia haver col·laborat amb els francesos durant l’ocupació. Els barcelonins i la societat patriòtica al capdavant impulsaren una iniciativa que cercava el perdó i la reconciliació entre patriotes i afrancesats.⁷¹ A Barcelona, el debat sobre els col·laboracionistes amb el règim napoleònic s’estirava des de finals de maig; no en va, la capital catalana fou la ciutat espanyola que més temps restà en mans de les tropes de Napoleó. La *Miscelánea Liberal*, periòdic barceloní portaveu del món radical i popular, criticà la reconciliació i s’enfrontà amb el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, que respongué als seus atacs recordant als més arrauxats liberals que si havien pogut llegir les obres de Rousseau, Burlamaqui o Wattel era perquè els afrancesats les havien donat a conèixer.⁷²

El liberalisme radical, abrandat i popular que reflectia la *Miscelánea Liberal* no tenia ressò a la societat patriòtica barcelonina, ans al contrari, com palesa el discurs d’un dels seus socis en el qual alertava sobre la presència d’agitadors que entre les seves lectures tenien “varios libros antiguos y modernos, y sin pararse en el conocimiento de las naciones, y de las épocas, quisieran que la España se gobernase como las repúblicas Griega y Romana: no creen que puede haber patria sin tributos, sin censores, sin sangre, y sin una rígida igualdad de fortunas, y en los destinos”.⁷³ Amb aquells discursos, la societat patriòtica bar-

70. ADB. Ll. 58, exp. 2 “Reglamento formado por la sociedad patriótica de la ciudad de Zaragoza, aprobado en las sesiones celebradas en los días catorce y quince de abril. En la Imprenta de Andres Sebastian. Zaragoza. 1820”, p. 3.

71. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 252.

72. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 111, 1 de juliol de 1820, p. 2-3.

73. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 252-253: “Discurso sobre la precaución que se debe tener para evitar las intrigas de los opuestos al sistema constitucional. Leído en la

celonina mostrava a les seves homònimes d'arreu del territori nacional un tarannà reconciliador, moderat i allunyat del liberalisme popular més tenaçment transgressor.

La societat barcelonina no trigà gens a aprovar en la sessió ordinària de 15 de maig de 1820 el seu reglament, deutor de ben segur del de la societat patriòtica de Saragossa que n'havia enviat un exemplar a la Junta Superior de Catalunya el 20 d'abril de 1820.⁷⁴ La reglamentació de les societats patriòtiques era inherent a la seva naturalesa com expressaven els liberals, arrogant-se la fórmula política traçada per Bentham, i esdevenia tota una declaració d'intencions quan emfasitzava la seva capacitat de control sobre el Govern sense exaltacions, sinó com un "un observatorio prudente y discreto, en que fiel y justamente sean examinadas por hombres cuyo interés esté íntimamente unido al de sus conciudadanos, que es lo que propiamente forma el espíritu público".⁷⁵ La societat patriòtica aragonesa posava al capdamunt dels seus objectius la restauració i difusió de la Constitució, i acotava la discussió de qualsevol assumpte a la seva vinculació amb el codi gadità.⁷⁶ El reglament establia quins eren aquells qui havien de concórrer a les sessions de la societat, prioritzant militars, homes de lletres, membres de l'Administració —bàsicament relacionats amb la hisenda pública— i els "ciudadanos de todas clases" que havien destacat per la seva actitud d'ençà que s'havia proclamat la Constitució a Saragossa.⁷⁷ El capità general, el cap polític, i alguns dels membres de la Junta Provisional de Catalunya formaren part de la societat patriòtica barcelonina i és més que probable que traslladessin el reglament de la societat aragonesa als altres membres de la de Barcelona.

El funcionament de la societat patriòtica barcelonina s'ha reconstruït de manera indirecta en no poder localitzar-se cap exemplar del seu reglament. La societat tenia una manera de fer que l'assimilava a l'acadèmia il·lustrada, on l'espontaneïtat i les discussions vehements eren absolutament inapropiades, i l'apropament a la política se solemnitzava pomposament, tractant-la com una disciplina científica. S'hi distingia entre els socis i els oients: només els primers tenien dret a pujar a la tribuna i, quan ho feien, havien de presentar prèviament les seves memòries als secretaris perquè les aprovessin abans de ser

Sociedad Patriótica Barcelona, en la sesión del 17 de julio de 1820. Por el ciudadano socio G. de la P., Barcelona, 1820. (Discurso reproducido en el Periódico de la Sociedad Patriótica Constitucional de Murcia), p. 14-15".

74. ADB. Ll. 58, exp. 2.

75. ADB. Ll. 58, exp. 2, "*Reglamento formado por la sociedad...*", p. 2.

76. ADB. Ll. 58, exp. 2, "*Reglamento formado por la sociedad...*", p. 3-4.

77. ADB. Ll. 58, exp. 2, "*Reglamento formado por la sociedad...*", p. 7.

llegides. No barraven l'entrada a ningú, tot i que només hi tenien un cert protagonisme els socis que pagaven les seves quotes, i l'aforament era limitat. A la societat patriòtica, imperava el llenguatge de la ciència política, les maneres acadèmiques i les formes il·lustrades mentre que l'excés burgès, la vehemència popular i l'emoció revolucionària impregnaven la política als cafès i als bivacs o seus de la MNV. El periòdic *Semanario Nacional, Político y Científico de Barcelona* recollia en un article aquests procediments⁷⁸ i també exposava les prevencions amb les quals s'havien d'escoltar i llegir les proposicions que es feien a les societats patriòtiques. Els diputats a Corts no podien deixar-se endur i posar per davant la voluntat i les opinions d'un grup d'homes a la de tota la nació. La negativa a assistir-hi als diputats si l'endemà volien assegurar-se a la bancada del Congrés feia evident el temor més recurrent del liberalisme moderat. Totes les seves pràctiques havien d'allunyar-se de les que havien dut a terme els clubs polítics durant el procés revolucionari francès, condicionant la política de l'Assamblea Nacional i de la Convenció franceses. La por que una societat patriòtica condicionés l'hemicicle on els representants de la nació legislaven procurant establir la voluntat general fou evident en tots els reglaments d'aquelles societats:

Los miembros del poder legislativo que por las discusiones de todas las sociedades de la península, y por los escritos de otra mano que de las mismas sociedades, cotejarán el espíritu público, y observarán si en la Corte se respira de igual modo. Bajo este pie la sociedad patriótica de la Corte tampoco puede tiranizar la opinión pública; y el Diputado que no fuere bastante para resistir a la opinión de dos o trescientos hombres teniendo a su favor el voto de las provincias, no es digno de este destino.⁷⁹

Barcelona quedava lluny de les Corts, però la xarxa de contactes entre les societats podia temptar-les d'organitzar-se i exercir una pressió sobre els diputats de la nació que alterés el funcionament dels òrgans polítics. La societat vigilava les autoritats per denunciar qualsevol infracció de la Constitució i el reglament havia d'acotar-la per evitar que fos seduïda per la fascinació del poder i intentés assaltar-lo.

Durant la calitja estival de 1820, la societat patriòtica barcelonina es traslladà al capdamunt de la Rambla, al col·legi dels carmelites calçats, des d'on emprengué diverses accions: la primera fou establir

78. *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II, núm. 2. *Observaciones sobre el discurso inserto en el diario del 28 del abril, por el ciudadano A. C. A Siguen las Observaciones*, p. 25-37.

79. *Ibidem*.

una comissió formada pels socis Antoni Valls, Francesc Raüll, Miguel García de la Madrid i Josep Antoni Grassot, encarregada de defensar davant la Junta de Censura l'obra *Projet d'une constitution religieuse*, publicada el 1819 per l'afrancesat Juan Antonio Llorente.⁸⁰ La segona acció significà fer seva la petició, reiterada permanentment pels barcelonins, d'enderrocar la Ciutadella, i enviaren una exposició a les Corts al·legant "que siendo la parte de la fortificación de la Ciudadela y de la Atarazana que mira a la ciudad un signo ominoso de vasallaje para los catalanes, sin dar mayor seguridad a la población, impidiendo la comunicación directa con el puerto, diesen orden las Cortes para derribar inmediatamente dichas fortificaciones, mandando fabricar casas en su lugar que hermoseasen la ciudad".⁸¹ La tercera fou una nova petició dirigida a les Corts, perquè sancionessin un decret que protegís les societats patriòtiques de les acusacions malintencionades,⁸² i la darrera de les actuacions era la de publicar el periòdic *Semanario Popular de la Sociedad Patriótica*,⁸³ del qual no s'ha conservat cap exemplar. L'efervescència política de la societat patriòtica arribà al seu zenit a finals d'agost de 1820.

Amb la tardor, decaigué la seva activitat i tornà a veure's implicada en una de les polèmiques que s'estenia per la ciutat arran de la formació del quart batalló de la MNV de Barcelona. La societat recuperà el protagonisme a mitjan octubre, quan es traslladà a la casa del número tres de la plaça de la Verònica on el dia 16 s'inaugurà la càtedra d'Ideologia i Dret Natural a càrrec de Miguel García de la Madrid. Tres dies després, la societat feia pública, a través del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, l'exposició adreçada a les Corts —signada pel catedràtic García de la Madrid— en la qual reclamava la supervivència de les societats patriòtiques, fent-se ressò de les notícies procedents de Madrid en les quals es deixava prou clar que els diputats eren a punt d'aprovar una llei que restringiria el funcionament de les societats fins a provocar-ne la desaparició. La representació dirigida a les Corts argumentava la viabilitat de les societats patriòtiques basant-se en la seva capacitat de formació dels futurs representants de la nació, dels ciutadans en general a través de les càtedres de Dret Públic i d'Ideologia, el desenvolupament d'activitats que només pretenien

80. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 256-257.

81. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 133.

82. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 53, fol. 57, Defensa de la societat patriòtica feta per la societat de Barcelona, Barcelona, 29 d'agost de 1820.

83. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 171, 31 d'agost de 1820, p. 4; vegeu també GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 1039.

consolidar el sistema polític de la mateixa manera com les societats econòmiques d'amics del país volien estimular l'economia, i acabava preguntant-se "si las cortes permiten las sociedades económico-políticas para el fomento de la agricultura, industria y comercio ¿dejará de ser mayor la necesidad de e las Patrióticas que además de aquellos objetos tienen el de la consolidación del sistema representativo?"⁸⁴

Els socis preveien el pitjor i l'obertura de la càtedra era el subterfugi per intentar donar una pàtina encara més acadèmica a la societat patriòtica barcelonina i assegurar-ne la supervivència. Les Corts sancionaren la llei que condemnà a la desaparició les societats patriòtiques el 21 d'octubre 1820, i el rei la promulgà el 8 de novembre següent. Amb la imminent fi de la societat patriòtica barcelonina, els socis optaren per fer-la sobreviure en el si de la MNV de Barcelona, ratificant l'esperit revolucionari i transversal de la milícia. Tres socis foren comissionats per la societat i transmeteren al consistori municipal la voluntat de formar un nou batalló. L'Ajuntament els va fer costat i trameté la seva sol·licitud a la Diputació provincial catalana.⁸⁵ Només sis dies després, el 29 de novembre, l'Ajuntament nomenà una comissió formada per Antoni Satorras i Raimon Vedruna a la qual s'encarregà l'organització del nou batalló.⁸⁶ Mentrestant, Luis Gonzaga Oronoz exercia com a portaveu de quaranta socis que anunciaven l'obertura d'una subscripció —el 27 de novembre de 1820— per oferir, el 8 de desembre, un banquet patriòtic a la guarnició de la ciutat.⁸⁷ Dos dies després, les autoritats polítiques i militars de Barcelona obligaven els quaranta ciutadans a fer-se enrere i així va comunicar-ho Luis Gonzaga Oronoz a la premsa.⁸⁸

Les autoritats municipals i militars de Barcelona coincidiren amb la majoria dels socis que en aquelles circumstàncies el soroll i les demostracions públiques no els afavorien; només trencaren aquesta premissa quan decidiren acomiadar al cap polític Josep de Castellar, que l'1 de desembre marxava cap a València, la seva nova destinació. L'estratègia política de la societat patriòtica barcelonina tingué un èxit relatiu i a començaments de desembre, just després del trasllat del cap

84. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, n. 219, 19 d'octubre de 1820, p. 3-4.

85. AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 29 de novembre de 1820, p. 750-751.

86. AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 29 de novembre de 1820, p. 767-768.

87. *Diario de Barcelona*, núm. 335, 29 de novembre de 1820, p. 3593-3594.

88. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 264, 3 de desembre de 1820, p. 4.

polític, la Diputació aprovà la creació del nou batalló, al qual ràpidament s'allistaren cinc-cents ciutadans.⁸⁹

El 6 de desembre de 1820, Eulogio de Cuenca, militar i comisari de guerra honorari, optà per temptejar una altra via i dirigí a l'Ajuntament el reglament d'una nova societat patriòtica barcelonina.⁹⁰ La nova societat coexistí durant quinze dies amb la Barcinonense de los Buenos Amigos, que estava afectada per la Llei de 21 d'octubre de 1820 i per tant era a punt de desaparèixer. L'Ajuntament acordà, el 18 de desembre de 1820, fer efectiu el decret —rebut quatre dies abans—: “para que cesen desde luego las reuniones de individuos constituidos y reglamentados por ellos mismos bajo el nombre de sociedades, confederaciones, Juntas patrióticas o cualquier otro sin autoridad publica con lo demás que expresa.”⁹¹ Les dues societats patriòtiques de Barcelona s'esvaïren abans del Nadal de 1820 i els seus socis continuaren la seva activitat des de l'asil que els proporcionaren la milícia i els cafès. La presència i dissolució de totes dues societats patriòtiques fou corroborada per la premsa liberal, justament un any després, quan els liberals prenen el pols de la situació política per establir una nova societat patriòtica, i recordaven el tancament de les dues societats precedents, que significà “una verdadera pérdida para el espíritu público, que si bien se ha conservado entre nosotros siempre ardiente, hubiera sido entonces más bien dirigido”.⁹²

LA FI DE LES SOCIETATS PATRIÒTIQUES

Les Corts aprovaren la Llei de les societats patriòtiques el 21 d'octubre, després de gairebé dos mesos de debats. El detall de la discussió parlamentària l'ha recollit Gil Novales en un dels capítols de la seva magna obra.⁹³ La síntesi dels arguments adduïts en aquells debats permet entendre com els diputats interpretaren el sentit de les societats patriòtiques. Nicolás Gareli, representant de València, d'idees moderades i un dels membres de la comissió de les Corts encarregada de fer la llei per regular les societats patriòtiques, argüia que les so-

89. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 263.

90. AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 6 de desembre de 1820, p. 801-802. En els acords del consistori municipal, dues pàgines més enllà, es recull la resposta dels alcaldes a una petició de la Sociedad Patriótica Barcinonense de los Buenos Amigos en la qual queda patent que es referien a dues societats diferents.

91. AHCB. Ajuntament borbònic. Acords. Barcelona, 18 de desembre de 1820, p. 840.

92. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 361, 27 de desembre de 1821. p. 2.

93. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 517-573.

cietats patriòtiques eren un artifici polític com les juntes provincials o la guerrilla, que només tenia raó de ser en situacions excepcionals o revolucionàries. Una vegada el monarca havia jurat la Constitució, s'havien de fer fonedisses perquè ni el propi codi constitucional en contemplava l'existència. Un altre dels membres d'aquella comissió, Juan Álvarez Guerra, afegia que les autèntiques societats patriòtiques eren les Corts, les diputacions provincials i els ajuntaments, i la configuració d'una xarxa de societats patriòtiques arreu del territori nacional legitimava una dualitat en l'estructura de l'Estat: d'una banda, les institucions polítiques constitucionalment establertes, i de l'altra, les societats patriòtiques legitimades per la seva pràctica política diària. La dualitat implicava la transferència de representativitat política a les societats patriòtiques i, per tant, les abocava a l'enfrontament amb les institucions emanades de la legalitat constitucional. Les societats patriòtiques —segons Álvarez Guerra— eren un àmbit potencialment revolucionari, un perill per a l'estabilitat política de les institucions. Tant Garelli com Álvarez Guerra concebien aquelles societats com una prolongació de les juntes revolucionàries. La comparació amb els clubs francesos i els *meetings* anglesos s'arrossegà durant setmanes i sustentà l'amenaça d'una degeneració revolucionària de les societats patriòtiques que malejaren al seu gust els diputats més moderats, quan evocaven la brutalitat i la pràctica política del terror durant la Revolució Francesa.

Els qui defensaven les societats patriòtiques s'allunyaven del procés revolucionari francès i enfortien els lligams amb estructures socials precedents: germandats i confraries; i asseveraven, com Juan Romero Alpuente,⁹⁴ que les societats patriòtiques eren espais de formació política per a tots aquells que no podien instruir-se a la universitat, principalment, dones i artesans. Els diputats més revolucionaris, els exaltats, entenien les societats patriòtiques com espais de formació política de tots aquells que havien d'impulsar el règim liberal participant en el sistema. Si la milícia defensava els avenços de la revolució,⁹⁵ les societats patriòtiques havien de forjar l'opinió pública o esperit públic —segons el llenguatge de l'època—, que esdevindria el motor de la revolució, portant-la tan lluny com els ciutadans volguessin. Tot i els esforços de la minoria exaltada, la Llei de societats patriòtiques fou aprovada per les Corts i sancionada pel monarca. Les disposicions de la llei eren tan restrictives que, a finals d'aquell 1820, havien desaparegut la majoria de societats patriòtiques del país.

94. GIL NOVALES, Alberto (1989) (ed): *Historia de la Revolución española y otros escritos de Juan Romero Alpuente*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.

95. PÉREZ GARZÓN, J. Sisinio (1978): *Milicia Nacional burguesa. Prototipo madrileño*. CSIC. Instituto Jerónimo Zurita. Madrid.

No s'havia marcit encara l'hivern quan, el 27 de febrer de 1821, cent disset ciutadans signaven una petició adreçada a les Corts demanant la restitució de les societats patriòtiques. Els signataris percebi- en les societats com a canals de regulació de les passions populars, i posaven l'exemple del que havia ocorregut a Madrid el novembre i desembre de 1820, quan alguns antics membres de les societats patri- òtiques les restauraren per tal de preservar l'ordre durant la crispació desencadenada arran de la dissolució del Ejército de la Isla, comandat per Rafael del Riego. Els liberals observaven la imbricació d'aquelles societats en la política més popular, i la seva legitimitat es bastí en la capacitat de moderar l'opinió arrauxada i transmetre-la als òrgans polítics de poder. Tot plegat induïa a creure que la pràctica política de les societats patriòtiques era una rememoració permanent de la conducció revolucionària feta per les juntes, donant veu als sectors descontents amb les decisions polítiques de les institucions i afeblint la virulència de la mobilització popular en la mesura que obrien una via per a la negociació política.

Les Corts donaren resposta als cent disset peticionaris que reclama- ven la restauració de les societats constituint una comissió que Gil Novales ha considerat que "no trataba de dar una ley que sustituyese a la de 1820, sino un reglamento que la completase, y que tuviese en cuenta la experiencia posterior a la ley de 21 de octubre".⁹⁶ El projecte de decret emanat del Govern topà amb el monarca, el qual, després de consultar-ho amb el Consell d'Estat, no el sancionà i el retornà de nou a les Corts. El ministre de Governació fou l'encarregat d'expressar l'opinió del rei, el qual associava els desordres públics a la presència d'aquelles societats i assegurava que, tot i les garanties establertes per la llei, no hi havia mitjans suficients per fer-les complir.⁹⁷

Una representació signada per tres-cents ciutadans fou l'aval de Quiroga per fer una nova petició a les Corts, però aquesta vegada les pretensions eren menors: només sol·licitava més claredat en els termes i explicitar l'abast de la Llei de 21 d'octubre per evitar les arbitrietats creixents dels caps polítics a les províncies. La petició fou desestimada per la comissió de societats patriòtiques, que la retornà a les Corts al- legant la fi de les seves funcions. Les iniciatives ciutadanes dirigides a la Cambra de Diputats no assoliren cap resultat positiu i el Govern, durant la legislatura extraordinària de 1821-1822, empenyí les Corts a començar a debatre projectes de llei que restringien la llibertat dels tres canals d'expressió política ciutadana: la llibertat d'imprensa, el dret

96. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 557.

97. GARCÍA LEÓN, José María (1999), p. 207.

de petició i les societats patriòtiques. Els dos primers foren aprovats i el final de la legislatura impedí la sanció del darrer. Mentrestant, els ciutadans, desencisats per la Llei de 21 d'octubre i el fracàs dels intents de reformar-la, decidiren emprendre una altra via i aprofitaren totes les disposicions de la llei, que restringia les societats patriòtiques, eixamplant totes les seves esquerdes legals.

La primavera de 1821 s'excitaren les passions i la virulència dels ciutadans de Barcelona. Aquella efervescència política es transmeté a la premsa liberal quan reproduí l'encès discurs que el ciutadà Pessino Butler havia pronunciat a la tertúlia patriòtica de Saragossa, inaugurada a mitjan abril de 1821. La seva arenga impel·lia els ciutadans a denunciar els funcionaris corruptes que posaven pals a les rodes del règim liberal i arremetia contra els crítics amb la tertúlia, dient-los que, si bé l'objectiu dels liberals congregats a la tertúlia no era exercir la violència, si la situació ho exigia no dubtarien a fer-ne ús:

De este modo acallaremos a los miserables que culpan a las reuniones patrióticas de exaltadas, diciendo que sus individuos solo respiran sangre, destierros y venganza. Los infames nos temen, y por lo mismo nos denigran. Los ciudadanos aquí reunidos, sólo desean paz, unión, felicidad: ved aquí sus votos; mas si para esto fuese necesario sangre, sabrían derramarla. Lo han evitado, lo evitarán.⁹⁸

La crispació, les amenaces i el llenguatge de la violència silenciada assoliren el seu punt àlgid a finals d'aquella primavera, quan encara cuejaven els aldarulls viscuts a la Ciutat Comtal l'abril de 1821. Després, de mica en mica, tot tornà al seu lloc i la normalitat s'imposà. Aquell agost, els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* ometeren la cautela precedent i en el seu editorial plasmarren la voluntat dels ciutadans de fer saber a les autoritats que volien seguir l'exemple d'altres ciutats espanyoles i establir una nova societat patriòtica capaç de regular i encaminar l'opinió pública dels ciutadans en la direcció del sentir del liberalisme revolucionari:

Es verdaderamente doloroso, y casi inexplicable el ver que la gran Barcelona carezca de las inapreciables ventajas de una Sociedad Patriótica bien organizada y constituida, (...) esta falta es tanto más sensible, cuando las Sociedades de esta especie son el más firme apoyo de la libertad, y el más seguro regulador del espíritu público, que sin ellas pudiera tal vez o descarriarse o exagerarse.⁹⁹

98. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 163, 12 de juny de 1821, p. 3-4.

99. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 216, 4 d'agost de 1821, p. 2-3. Singat per "Los redactores".

Sis dies després, l'11 d'agost de 1821, el mateix diari liberal feia tota una declaració d'intencions a través d'un llarg article que insistia en la necessitat d'adaptar-se a la Llei de 21 d'octubre de 1820 i constituir una nova societat patriòtica a Barcelona. La desaparició de les societats havia comportat la formació de faccions en el si del liberalisme augmentant la discòrdia entre elles a través de la proliferació de societats secretes. La recuperació de les societats patriòtiques havia d'ajudar a restituir la unió dels liberals, temperant l'exaltació política i configurant una opinió pública menys polaritzada i enfrontada. L'articulista reiterava que els debats de les societats patriòtiques podrien revertir en benefici de les Corts, si aquelles s'hi dirigien adreçant-hi propostes sempre a títol de ciutadans individuals i no de corporació. L'escrit acabava amb la idoneïtat d'establir només una societat en cada localitat, oberta a tothom i respectuosa amb totes les opinions, mentre no desobeïssin la llei: "Ábranse pues estas sociedades: redúzcanse a una sola si es posible; dese una ancha puerta a la admisión: entre allí serviles, o sujetos conocidos por tales: no importa: las opiniones son sagradas, mientras respeten las leyes, y no sean peligrosas a la pública salvación: hablese con libertad, y con firmeza: la Nación está segura de su mayoría inmensa en número y en luces, que es la que ha restablecido la Constitución, y la que ha de conservarla."¹⁰⁰

Per a aquells liberals, la societat patriòtica esdevingué una junta. Aplegava la diversitat d'opinions —també les populars—, les moderava i les canalitzava cap a les institucions, i també com qualsevol junta d'aquelles característiques tenia inoculada la representativitat de la ciutadania més popular, atorgant-li la capacitat d'encapçalar un procés revolucionari. A finals de juliol, s'havia iniciat la gestació de la iniciativa ciutadana per estrenar una nova societat patriòtica a Barcelona, però de sobte, a mitjan agost, l'epidèmia de febre groga feia estralls a la ciutat¹⁰¹ i havia de suspendre's aquella iniciativa.

Tertúlia de Sant Andreu de Palomar

Quan els contagis proliferaren i la pudor de mort embriagà els sectors benestants de la ciutat, entre els quals hi havia algunes de les autoritats liberals, la majoria omplí els baüls i fugí, però d'altres, inclòs

100. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 222, 10 d'agost de 1821, p. 2.

101. HOFFMANN, León François (1964): *La Peste a Barcelona*, Publications du Département de Languages Romanes de L'Université de Princeton. Nova Jersey; LATOCHE, Hyacinthe de i Louis-François L'HÉRITIER (1966): *Dernières Lettres de deux Amants de Barcelona*. Notes de L. F. Hoffmann. París; CARDONA, Álvaro (2005): *La salud pública en España durante el Trienio Liberal*. CSIC. Madrid.

Diálogo entre Feliu y Jaumet abitants en Barcelona, 1821.
(Biblioteca de Catalunya).

el consistori municipal, romangueren en una Barcelona empestada. La ciutat fou posada en quarantena i al pla s'organitzà un cordó sanitari per impedir que ningú pogués abandonar-la. Els de dins lluitaven per sobreviure, mentre que els de fora s'ho miraven i els vigilaven. Les torres de guaita del cordó permetien la comunicació entre ambdós costats del tancat i, quan l'epidèmia va remetre i el cordó encara es mantenia, les talaies esdevingueren territoris de conflicte. Les dues darreres setmanes de novembre, la premsa liberal que no havia interromput la seva tirada relatava els enfrontaments que s'havien produït a la talaia de Sant Andreu de Palomar. La vigilància d'aquella part del cordó estava en mans del regiment de cavalleria de Pàvia, i en dues ocasions, el 30 d'octubre¹⁰² i l'11 de novembre, la tropa muntada rebé ordres d'endinsar-se a l'altra banda del cordó per perseguir els ciutadans que els desafiaven.¹⁰³ Les dues accions repressives de la cavalleria foren

102. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 316, 13 de novembre de 1821, p. 2-4.

103. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 319, 16 de novembre de 1821, p. 4.

indiscriminades i molt violentes, i la premsa publicà les crítiques que feien els testimonis que les havien presenciats:

¿No es igual la ley para todos? Este es pábulo que ha encendido el fuego para algunas jarandillas que se han suscitado, no solamente en el referido palenque, sino también en el de Sans. El oficial comandante y sus compinches, que valiéndose de su arbitrariedad, porqué ninguno les rechaza, obran de tan servil modo.¹⁰⁴

El paroxisme de la tensió política arribà quan la comissió de les companyies del primer regiment de la MNV comunicà al coronel Costa, cap de tota la milícia de Barcelona des de feia pocs dies, que es negaven a acatar les ordres del Govern. Els milicians comissionats argumentaren que la milícia s'havia fet càrrec durant l'epidèmia de funcions que no li pertocaven per tal de mantenir l'ordre públic, i que no estava disposada a cedir la seva autonomia i a observar les ordres de la principal autoritat militar de la ciutat segons estipulava el nou reglament aprovat pel Govern l'agost de 1820 i que s'havia convertit en font de controvèrsia des de la primavera de 1821. Els comissionats prevenien les autoritats sobre els desordres que es produirien si s'imposava aquell decret, i els advertien que en cas d'aplicar-lo els milicians es limitarien a fer el que estipulava el reglament i abandonarien les funcions d'ordre públic.¹⁰⁵

La setmana següent, Luis Gonzaga Oronoz, expresident de la societat barcinonense i milicià del primer regiment, va fer avinent el front comú en el qual confluïen l'Ajuntament i la milícia per oposar-se a la Diputació provincial, refugiada a Esparreguera, i als regiments militars del cordó sanitari, apel·lant a la unió dels de dins per combatre a la tropa vigilant.¹⁰⁶ Els milicians donaren a conèixer la correspondència que havien creuat amb el regiment d'Aragó, custodi de la Ciutadella, fent evident que les cartes dissipaven els rumors d'enfrontament i re-fermaven la bona sintonia que existia entre aquells dos cossos.¹⁰⁷ A l'altre costat del cordó sanitari, els temors anaven en augment.

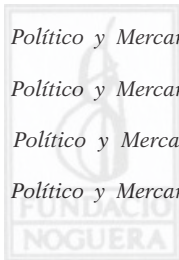
A finals de novembre, Rafael del Riego, després d'haver estat destituït de la Capitania General d'Aragó i enviat al quarter de Castelló de Farfanya, havia començat un nou periple, aquesta vegada per terres

104. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 323, 20 de novembre de 1821, p. 3.

105. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 330, 27 de novembre de 1821, p. 2-4.

106. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 337, 4 de desembre de 1821, p. 4.

107. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 347, 14 de desembre de 1821, p. 3-4.

catalanes. L'heroi del *pronunciamiento* de 1820 cercava recuperar el seu poder polític peregrinant d'una banda a l'altra fins que la seva popularitat el catapultés de nou al centre polític del sistema constitucional. La tardor de 1821, sortí de Castelló de Farfanya per anar a Lleida i allí agafà el camí que el portava cap a Reus —segona ciutat de Catalunya a l'època— esperant que s'aixequés la quarantena de la capital catalana.¹⁰⁸ Passaven les setmanes i els mesos, i de tant en tant s'apropava al cordó sanitari temptat d'endinsar-se a la ciutat. Antoni Canals, mà dreta del baró de Castellet a Barcelona, contava per carta al seu senyor, resident a Madrid des del seu nomenament com a membre del Consell d'Estat, les anades i vingudes del general, mostrant-se perplex per una actitud que només podia portar més maldecaps a la ciutat: "se decía que el miércoles quería entrar en la ciudad, pero creo que no puede lograr el fin que deseaba, que no es nada bueno, en fin veremos en que pasará, pues no ha hallado aplauso en la mayor parte de los milicianos, que pretendía se le hiciese una entrada como la hicieron en otras partes."¹⁰⁹

Deu dies després, per tots els pobles del pla de Barcelona corrien rumors sobre la connivència del coronel Costa i Rafael del Riego; la por dels qui havien fugit de la ciutat els alimentaven, ja que la unió d'ambdós cabdills populars i revolucionaris podia impulsar de nou la revolució. Les autoritats polítiques i militars, quan saberen que Riego rondava pel voltant del cordó sanitari, es decidiren a enviar-hi més tropes per evitar qualsevol possible temptació d'insurrecció revolucionària, i Canals li ho comentà al baró: "se dicen muchas cosas sobre Riego que los patriotas y Costa lo quieren por General pero los demás cuerpos no, que a este efecto se ha bajado el General en San Feliu con toda la caballería."¹¹⁰ Però només la por de les autoritats podia unir tots dos líders revolucionaris. Rafael del Riego volia exhibir el seu liberalisme immaculat convertint-se en una figura política conciliadora que ajudés a tancar les ferides obertes a Barcelona; per contra, Costa vivia el seu moment àlgid i no volia sotmetre's a la voluntat del general, que només pensava a usar-lo de trampolí polític per tornar a Madrid.

La incertesa sobre l'actuació de Riego incrementava el temor del nou cap polític, Juan Manuel Munárriz, que facilità als militars l'establiment de la primera tertúlia patriòtica de Barcelona, però l'hagueren de constituir fora de la ciutat, a Sant Andreu de Palomar. La tertúlia

108. GIL NOVALES, Alberto (1976): *Rafael del Riego. La revolución de 1820, día a día*. Tecnos. Madrid, p. 144-164.

109. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 17 de novembre de 1821, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

110. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 1 de desembre de 1821, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

respectà escrupolosament la llei de societats patriòtiques i el dia de la seva inauguració concorregué el nou cap polític *in pectore* —encara no havia pres possessió del càrrec— i prometé als assistents la continuïtat de la tertúlia després que s'aixequés el cordó i entressin a Barcelona, afirmant que “seré el primero a proteger estas reuniones, porque estoy convencido de la utilidad, que de ellas resulta a las libertades patrias; y ruego permanezca establecida esta tertulia para trasladarse a Barcelona, luego que las circunstancias lo permitan”.¹¹¹ Aquella tertúlia va néixer enmig de les picabaralles entre els milicians i els regiments del cordó sanitari, i precisament els militars de la talaia de Sant Andreu foren els que l’encapçalaren. La tensió i la necessitat d’unir-se, per imposar-se en el seu retorn a Barcelona, foren el motor dels militars que constituïren la tertúlia patriòtica. En aquell nou espai s’havia d’escenificar la cohesió entre els militars i la unitat amb les autoritats provincials. La tertúlia patriòtica era una àmplia junta d’autoritats que anhelava projectar el seu poder sobre la Ciutat Comtal.

La vigília de Nadal s’aixecà el cordó sanitari i dos dies després el cònsol del Regne de Sardenya a Barcelona, Antonio Bresciano, dirigí una carta a l’ambaixador,¹¹² informant de l’entrada de quatre-cents homes del cordó sanitari a la Ciutadella i dels recels i les pors dels milicians de la ciutat davant d’una possible amenaça de conspiració. Després d’una llarga i tensa nit s’esmoreïren els temors, quan els milicians s’assabentaren que la mesura impulsada pel cap polític significava la dissolució imminent del cordó i l’evaporació de la por de nous contagis.¹¹³ L’endemà la premsa liberal demanava al nou cap polític que fes efectiva la seva promesa i facilités l’establiment d’una tertúlia patriòtica a Barcelona,¹¹⁴ tot i fer esment a la de Sant Andreu de Palomar, per la qual no es demostrà gaire interès a donar-li continuïtat i pretengueren constituir-ne una altra més representativa del conjunt de la ciutadania barcelonina.

111. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 352, 19 de desembre de 1821, p. 3-4.

112. CANDIDO, Salvatore (1992): “La revolución de Cádiz y la implicación hispanoamericana en las vicisitudes constitucionales de España en los despachos enviados del Rey de Cerdeña a la Corte de Madrid (1820-22)”. A: *IX Congreso internacional de Historia de America*, Sevilla, Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos. Ahila. Sevilla, p. 631-636.

113. ASDR. Busta 33 (1816-1833). Cartes del Consolat General de Barcelona a l’ambaixada. “Barcelona addi 26 desembre 1821”.

114. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 361, 27 de desembre de 1821, p. 2-3.

EL VOTO DE BARCELONA I LA REMODELACIÓ DEL GOVERN

Quan s'obriren les portes de la ciutat després de la fi de la quarantena, la correlació de forces al seu interior havia canviat completament. El coronel Costa, al capdavant del primer regiment de la MNV, havia aprofitat la seva popularitat perquè el nomenessin cap suprem de la MNV, emparant-se en una addició del seu reglament. L'Ajuntament, ofegat per les conseqüències de la devastadora pesta, no s'hi oposà i accedí a nomenar-lo provisionalment, endarrerint el moment de fer-ho oficialment. El consistori s'excusava dient que l'addició del reglament encara no s'havia publicat a la ciutat i que potser encara s'hi havien de fer algunes modificacions. En opinió de l'investigador sobre la milícia barcelonina Francisco Dueñas,¹¹⁵ l'Ajuntament retardava el seu nomenament perquè considerava que als altres batallons (3r, 4t i 5è), regits per normes particulars, no els afectava l'addició del reglament. Aquell argument serví a les autoritats municipals per sortir-se amb la seva i Costa només fou cap de la milícia barcelonina interinament.

Al darrere d'aquella idíl·lica unitat entre la milícia i l'Ajuntament propagada als quatre vents pels milicians durant les darreres setmanes de 1821, s'hi amagaven tibantors i asprors radicades en la preeminència creixent que havia aconseguit el coronel Costa, cap de la milícia, entre els liberals que s'havien quedat a la ciutat, i l'oposició velada del consistori amb els sectors més abrandats i populars de la milícia. Les desavinences larvades esclataren arran de la publicació d'un escrit sota el títol de *Voto de Barcelona* distribuït a la capital catalana a mitjan novembre de 1821; adreçat als milicians i agafant el fil de la insurrecció de Cadis, desafiava el Govern:¹¹⁶

Cádiz habló, y ha hecho resonar en todos los ángulos de la Monarquía el lenguaje de la justicia y de la razón, mucho más antiguo que el de los Reyes y sus ministros, y aun cuando no hubiese hablado Cádiz, a ningún español pudiera ya obscurecersele el empeño funesto de esclavizarnos y perdernos, que una infame y sanguinaria facción apenas se cura ya de ocultar. (...) No nos hagamos ilusión; que los Felius y Pelegrins no valen más que los Lozanos y Eguías.¹¹⁷

115. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesis doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, p. 92-95.

116. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 266.

117. *El Voto de Barcelona, a la sazón que la desolara una epidemia cruel en el mes de noviembre de 1821. ¡Impávidam ferient runiae...!* Los patriotas barceloneses. En la imprenta constitucional de Joaquín Jordí. Barcelona: 1821. Por Miguel Puigrubí. Reimprès a Tarragona, p. 1.

L'abrandat text també tenia en el seu punt de mira totes les autoritats, tant les que havien fugit —la Diputació— com les que s'havien quedat a la ciutat —l'Ajuntament—, i no ometia les crítiques dedicades a “toda fuerza quisiera entorpecer la marcha augusta de nuestra Milicia, sembrando contra ella y sus jefes la más injusta desconfianza, y tratándola en toda ocasión con la más torpe parcialidad; sí, pediremos y obtendremos justificación; Barcelona os lo jura”.¹¹⁸ Els signants del text s'havien erigit en la representació de la ciutat, subvertint l'autoritat del consistori municipal. La proclama acabava amb un reguitzell de referències dedicades a atraure amplis suports socials i sobretot el món popular, apel·lant als mites de la història de Catalunya, als herois del pronunciament liderat per Rafael del Riego, a la destrucció de la Ciutadella i a la fi de la moderació política:

Jamás las huestes de un tirano ni nacional ni extranjero vuelvan a profanar la patria augusta de los Entenzas, Claris, Rocaforts y Rocabertís; Jamás el Príncipe que osare violar los derechos del pueblo, y faltare a su juramento sea acatado ni reconocido en este virtuoso país; (...) Jamás olvidemos, que tal vez alguna autoridad de nuestro país, so color de moderación se complace en vejar y desacreditar a los más ardientes defensores de la libertad, de la luz y del orden, (...) Jamás permitamos que subsista ya por más tiempo dentro de nuestros muros ese deshonoroso baluarte, edificado con el sólo objeto de sofrenar nuestro valor, y cuyos fuegos a la orden de un vil satélite del poder amenazan a todos momentos nuestras pacíficas moradas y familias.¹¹⁹

La resposta de les autoritats municipals fou extremament contundent, titllant l'escrit d'incendiari i desorganitzador. En opinió de Gil Novales, aquell clima de tensió responia a un enfrontament de classes entre els sectors aristocràtics i burgesos representats per l'Ajuntament i els signants del *Voto*, que cercaven el suport popular per salvar la revolució.¹²⁰ L'eix de l'enfrontament responia, però, a les fortes desavinences entre moderats i exaltats sobre quins eren els límits del procés revolucionari. El moviment liberal exaltat barceloní desafia, fent ús de la força de la MNV, els poders polítics establerts: el Govern de la nació per no defensar prou la revolució i per perseguir els liberals més radicals, acusant-los de republicans, i no fer el mateix amb els qui atemptaven contra la supervivència de la revolució; la Diputació per haver intentat

118. *El Voto de Barcelona...*, p. 2.

119. Ídem, p. 3.

120. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 266.

frenar l'ascens social i política de la MNV de Barcelona abans de la seva fugida de la ciutat, i l'Ajuntament per haver posat pals a les rodes al lideratge de Costa i dels seus seguidors, generant desconfiances i enfrontaments interns entre els milicians. En poques paraules, no es tractava de salvar la revolució, sinó de fins on havia d'arribar. El liberalisme exaltat fonamentava les seves idees en la representativitat del conjunt de la ciutadania catalana i en una llei emanada de la justícia social i en l'esperit del codi de 1812, i sense cercar concreció en la seva lletra, adduint que "este es el voto de Barcelona, y de la Cataluña toda, y voto fundado en la ley".¹²¹ La quarantena impedí l'entrada de l'Exèrcit per fer front al desafiament contra les autoritats i atorgà el triomf al moviment liberal exaltat que esperava notícies de Madrid alhora que se sumaven d'altres ciutats (Sevilla, València, Saragossa, Múrcia, Cartagena i A Coruña)¹²² al desafiament dels barcelonins; mentre no caigués el Govern, la victòria no seria completa. La Diputació provincial de Catalunya, des del seu exili, s'oposà a les demandes dels signants del *Voto*, no reconegué la seva autoritat ni representativitat i denuncià l'ultimàtum que s'havia imposat al Govern. La Diputació enarborà la bandera de la lleialtat a l'Executiu i a la Constitució, que considerava que els signants del *Voto* subvertien:

negarle positivamente la obediencia, y pedirle a gritos y con señales efectivos de amenaza y de violencia su completa remoción, huyendo de presentarse ante el tribunal augusto a que le sujeta la ley fundamental, es, en concepto de esta Diputación, un medio indirecto de provocar sobre nosotros todos los males de una guerra civil, (...) que habiendo jurado la observancia de la Constitución, en la cual están vinculados los derechos del pueblo y del trono, y resuelta a defenderlos hasta morir sin la más pequeña mancha, no reconoce por legítima otra autoridad que la del Congreso nacional, ni otras órdenes que las de V. M.¹²³

Mentrestant, l'Ajuntament maldava per aconseguir fer-se amb el control de la guarnició perquè temia que es desencadenés un enfrontament entre sectors incontrolats de la milícia i la soldadesca. Durant la tardor de 1821, el consistori municipal havia frenat sibil·linament l'ascens revolucionari de la MNV, suscitant picabaralles en el seu si, impedingint el reconeixement oficial de Costa o apaivagant la tensió amb

121. *El Voto de Barcelona...*, p. 3.

122. PÉREZ GARZÓN, J. Sisíno (1978), p. 241-243.

123. ADB. Ll. 21, exp. 1. *Un año hace que la Constitución o muerte fue el grito universal...* comunicació de la Diputació Provincial de Catalunya, Esparreguera, 10 de desembre de 1821.

la Diputació provincial. Tots aquells esforços quedarien en no res si els enfrontaments entre els milicians i els soldats que vigilaven el tancat es reproduïen una vegada rere l'altra a les talaies del cordó sanitari.

La sang, però, no va arribar al riu i un dels impulsors del *Voto*, Luis Gonzaga Oronoz, va declarar públicament la unitat de la milícia i del consistori municipal just quan la tensió havia esclatat en un parell d'ocasions a les torres de guaita del cordó sanitari. L'Ajuntament havia acatat l'autoritat dels signants del *Voto* per evitar un bany de sang. Les manifestacions d'unitat quallaren en una actuació conjunta i, el 30 de desembre de 1821, els militars de la guarnició i els milicians feren ostentació de la seva força ocupant els carrers de la ciutat, demostrant la seva concòrdia i el control de la ciutat. L'endemà, la guarnició formada pels mateixos batallons que havien liderat el pronunciament de març de 1820, la milícia i alguns ciutadans glorificaven aquella acció conjunta alhora que exigien la destitució del Govern.¹²⁴

El darrer vespre de 1821, els representants dels cossos de milicians, militars i alguns ciutadans, signants del *Voto*, s'organitzaren conformant una Junta de milicians, ciutadans i militars que havia de garantir una actuació unitària i encarar-se amb les autoritats de dins i fora de la ciutat perquè adoptessin les seves exigències centrades en la dimissió del Govern. La junta es constituí en una "sala de la Casa Lonja los individuos abajo firmados en nombre propio y en el de los cuerpos que representan, se constituyeron en junta para deliberar del más conveniente de los medios que deben adoptarse en la crisis actual para salvar la patria de los males que la amenazan, teniendo al frente del gobierno un ministerio que según ha expuesto las Cortes a S. M. ha perdido la fuerza moral necesaria para dirigir la nación por la senda de la libertad".¹²⁵ La junta acordà dirigir-se a la Diputació Permanent de les Corts i nomenar comissions encarregades de presentar diverses exposicions a l'Ajuntament, al cap polític de Catalunya i al capità general. Mentre esperava la resposta, la junta resolgué desobeir les ordres de les autoritats en cas que: "para el inesperado caso de que

124. ASDR. Busta 33. Cartes del Consolat General de Barcelona a l'Ambaixada. "Barcelona addi 5 gennaio1822". Inclou l'imprès. *¡El día glorioso de Barcelona! Domingo 30 de diciembre de 1821*. En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona. Año 1822; i *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 365, 31 de desembre de 1821, p. 4: "Los cuerpos e la Milicia Nacional de esta plaza, el primer regimiento de Artillería, el primer Escuadrón de la misma arma y el batallón del Tren, la Armada Nacional, los regimientos de Infantería, de Soria, Aragón, Suizos de Wimpffen, un destacamento de Murcia y una multitud de ciudadanos de todas clases elevan al Trono Constitucional de V. M. su voto unánime, que es Abajo el Ministerio actual".

125. *Suplemento al Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, 3 de gener de 1822. Imprenta nacional de la Heredera de Dorca.

S. M. no accediese a dicha petición acordaron todos y cada uno de por sí en representación de los cuerpos no obedecer ninguna orden del ministerio actual siempre que para el día quince del mes de enero próximo no tuviesen una contestación cual desean.”¹²⁶

La Junta de milicians, ciutadans i militars desafiava el Govern i li imposava un ultimàtum, amenaçant que el desobeiria si no dimitia. Barcelona estava en mans de la junta. L'1 de gener de 1822 l'Ajuntament mostrava la seva incapacitat per negociar amb els representants del nou poder polític de la ciutat, i es veié abocat a expressar tímidament la seva adhesió a les demandes de la milícia, la guarnició i els ciutadans. No va ser l'única autoritat a ratificar les exigències de la junta i fins i tot les que tot just feia pocs dies que havien tornat a Barcelona signaren l'exposició de la junta: el cap polític, el governador de la plaça, i tota una corrua de militars i milicians que fins llavors no havien exterioritzat el seu suport. El dia 2 de gener, el cap polític, Juan Manuel Munárriz, envià correus extraordinaris per notificar la seva decisió a les principals ciutats de Catalunya. El cap polític mai no s'hauria imaginat aquell retorn a la capital catalana i la formació d'una junta com aquella li demostrava que hauria de bregar molt per poder imposar la seva voluntat política. El moviment revolucionari s'estengué com una bassa d'oli arreu del Principat.¹²⁷

El clima enrarit es perllongà durant alguns dies més, però sense incidents. El cap polític maldà per temperar la situació, expressant públicament i promentent als milicians i militars de la guarnició que seria intransigent amb la defensa de la Constitució mentre els convidava a fiscalitzar les seves accions. Malgrat tot, les protestes continuaren i la divisió dels ciutadans era un procés irrevocable que girava al voltant de la pretensió d'imposar la destitució del Govern al monarca. L'autoritat de la ciutat s'inhibia incapaç de contenir l'enfrontament larvat: “le persone sensate e d'un pacato raziocionio non lasciano di dicharsi o incerti sul partito che debbano abbracciare o contrari alla suddetta risoluzione d'impedire al monarca il libero esercizio delle sua facoltà. Le autorità costituite ed il reggimento di Cordoba sembra che non abbiano voluti immischiarseni.”¹²⁸

La tarda del 7 de gener de 1822, semblava de nou imminent el conflicte; a les dues del migdia havia entrat a la ciutat el regiment de Córdoba, el darrer que encara no ho havia fet. La multitud s'amuntegava

126. *Ibidem.*

127. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 218-225.

128. ASDR. Busta 33. Cartes del Consolat General de Barcelona a l'Ambaixada. “Barcelona addi 5 gennaio 1822”.

pels carrers i, quan el regiment arribà a la plaça de la Constitució, el crit de "*¡Abajo el Ministerio!*" fou més unànime que mai entre els qui l'esperaven. El comandant del regiment, Pere Nolasca Bassa, llençà quatre visques als qui s'havien congregat i ometé fer esment a les consignes contra el Govern corejades per la multitud. La tensió augmentà però no esclatà i el regiment abandonà la plaça per dirigir-se al quarter de Drassanes. Al cap de poca estona de ser-hi, començaren a reunir-se milicians i ciutadans davant de la porta, on es barrejaven els crits desafiants amb les peticions de dimissió del comandant del regiment. La gentada es retirà en veure arribar algunes patrulles i sentí el toc de generala que obligava els milicians a quedar-se als seus bivacs. Poques hores després, s'obrí la porta del quarter i en sortí una comissió del regiment que peregrinà per cadascun dels bivacs de la milícia i quarters de la guarnició per declarar l'adhesió del regiment a les queixes que exigien la destitució del Govern.¹²⁹ Després, una calma tensa s'escampà tot i esperant que expirés l'ultimàtum imposat per la Junta, i dos dies abans de complir-se el termini esclatà la joia. El dia 13 de gener, la multitud omplia la plaça de la Constitució; Rafael del Riego sortí al balcó de la Llotja per donar la notícia de la dimissió del Govern i el nomenament d'un altre en el seu lloc. Aleshores l'eufòria vessà arreu i "pasaron todos los cinco batallones por delante de la lápida dando los Vivas a la Constitución y Rey".¹³⁰

La plaça tremolava, tothom estava exultant i es revivia el goig de la jornada en la qual es proclamà la Constitució des d'aquell mateix balcó. La victòria fou embriagadora i a les sis de la tarda s'estrenava la primera tertúlia patriòtica de la capital catalana. Els ciutadans s'amuntegaren a la Rambla, davant la porta de l'antic convent del trinitaris descalços, esperant que s'obrís l'església per assistir a la reunió. La tertúlia s'havia organitzat precipitadament per aprofitar la presència de Rafael del Riego a la ciutat, i l'església del convent no estava adequada pertinentment per a l'ocasió. El temple era ple a vessar i el públic escoltà amb delit els discursos que s'hi pronunciaren. El primer en pujar a la tribuna fou Rafael del Riego,¹³¹ després era el torn de Ramon Salvat, però no va comparèixer, segons la ressenya de la notícia feta pel diari madrileny *Independiente*.¹³² La premsa barcelonina no mencionà l'absència i informà dels discursos pronunciats per Rafael del Riego i destacats dirigents del moviment liberal exaltat: Manzanares fidel

129. AHCB. Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 7 de gener de 1822.

130. Dietari de Mateu Crespi, 13 de gener de 1822. p. 7.

131. GIL NOVALES, Alberto (1976), p. 164-165. Reprodueix íntegrament el discurs de Rafael del Riego.

132. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 268.

col·laborador de Riego, Moore confessor i amic de la vídua de Lacy, i l'enigmàtic Guillén de Mazón, que insistien: “acerca del objeto de esta nueva tertulia, el estado actual de la España, la mudanza del ministerio, las calumnias esparcidas contra Riego, por indignos ministros de paz, y sobre la necesidad de la unión y fraternidad para consolidar la grande obra del patriotismo, y la ilustración.”¹³³

L'endemà al vespre, tot semblava oblidat i Barcelona bullia de nou. La Junta de milicians, ciutadans i militars no tornaria a reunir-se i les autoritats aprofitaren l'eufòria que vivien els milicians per convocar una Junta d'Autoritats a la qual comparegueren els representants de l'Ajuntament, el cap polític i una representació del primer regiment de la MNV. La raó de ser de la convocatòria de la junta era la de prevenir possibles aldarulls que es poguessin produir els dies successius, del 15 de gener de 1822 en endavant, quan es conegué la notícia que no s'havia destituït tot el Govern. El cap polític insistí que les circumstàncies havien canviat arran de la dimissió dels quatre ministres, però que fóra convenient continuar en alerta arran de probables reaccions dels milicians i els ciutadans més abrandats, i calia, doncs, “republicar un bando según se dijo en otra sesión, arreglado a lo que previene la ley sobre bullicios o motines”.¹³⁴ El regidor de l'Ajuntament Bruno Petrus indicava que s'havia d'actuar amb celeritat i “averiguar quienes eran los revoltosos que perturbaban la tranquilidad pública, y proceder contra ellos, que el bando debería tenerse pronto y aun impreso con la fecha en blanco”.¹³⁵ La resposta d'un dels integrants de la precedent Junta de milicians, ciutadans i militars fou immediata i molt contundent. Ramon Salvató —síndic de l'Ajuntament durant el *Voto* i la junta posterior— qüestionà la legitimitat d'aquella junta i apel·là a la precedent dient “que habiendo sido el voto general, «Abajo los Ministros» por lo que se entendía todos los ministros y no habiéndose hecho colectivamente estamos en el caso de saber la opinión de los cuerpos que asistieron a la Junta a la casa de la Lonja”.¹³⁶ El cap polític respongué dient que la junta precedent només havia decidit desobeir el Govern en el supòsit

133. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 15, 15 de gener de 1822.

134. ADB. Ll. 67, Actes reservades de l'Ajuntament de Barcelona. 16 d'octubre de 1826. Còpia feta per “Don Felipe Claramunt y Rodoreda Exmo mayor y secretario por S. M. del Exmo Ayuntamiento de la Ciudad de Barcelona, capital del Principado de Cataluña. Certifico que entre los papeles del llamado Ayuntamiento Constitucional que existen en esta Exma mayor y Secretaría a mi cargo se halla un legajo rotulado. Variedades, dentro del cual entre otros varios papeles el acta reservada que a la letra dice así. Acta del 14 de enero de 1822”. Totes les citacions següents fan referència a aquesta acta.

135. *Ibidem*.

136. *Ibidem*.

que no se'l remodelés, i consegüentment considerava que no hi havia cap necessitat de consultar-la. La reacció de Salvató, líder exaltat que havia subscrit la petició de destitució del Govern, fou propinada en un to desafiant, instant-lo a convocar-la: "por el mismo medio que el Señor Jefe (Político) supo lo que había referido podía saber como se piensa ahora."¹³⁷

A aquell debat, s'hi afegí el nou regidor electe, el coronel Costa, que expressà el suport de l'Ajuntament a les paraules de Salvató, tot i que encara no s'havia pogut reunir després de conèixer els canvis al Govern, però tots els seus membres havien assistit a la inauguració de la tertúlia patriòtica. Això no obstant, el nou síndic del consistori municipal, Elías, posà el dit a la nafra quan preguntà si la junta es reunia amb anuència de l'autoritat, i la resposta de Munárriz fou explícita, com reproduïen les actes secretes de la Junta d'Autoritats: "cuando él regresó a esta ciudad, ya las encontró establecidas, y que todo lo más que había hecho era permitir las tácitamente".¹³⁸ El síndic li aclarí les seves intencions quan "dijo que no trataba de impugnarlas, sino que sería fácil que los mismos asuntos de que se trataba en las mencionadas juntas, podrían tratarse en presencia de la autoridad civil".¹³⁹ La Junta d'Autoritats es clogué amb la darrera intervenció del coronel Costa, que emprengué una via de consens entre milicians i autoritats, afirmant que qualsevol decisió d'aquella junta s'adrecés a l'Ajuntament alhora que garantia que no hi havia motiu per témer una alteració de l'ordre públic.¹⁴⁰ La junta havia assolit el seu propòsit de substituir la Junta de milicians, ciutadans i militars com a nova font d'autoritat a la ciutat. La transició entre l'una i l'altra s'havia fet des de la nova tertúlia patriòtica de Barcelona que havia aconseguit aglutinar els liberals i maldava per guanyar legitimitat atraient-se els sectors més populars del liberalisme revolucionari barceloní. La formació de la tertúlia patriòtica minimitzà la necessitat de les reunions de la Junta de milicians, ciutadans i militars en la mesura que s'erigia en un espai de comunió del liberalisme i de representativitat política. Des de les seves tribunes, els liberals exaltats maldarien per apropar-se al liberalisme revolucionari dels sectors populars per conduir el procés revolucionari per un camí menys subversiu i conciliador amb les institucions liberals; en definitiva, convertirien la tertúlia en una junta que canalitzés les demandes populars i revolucionàries per evitar qualsevol possible deriva radical.

137. Ibídem.

138. Ibídem.

139. Ibídem.

140. Ibídem.

Tertúlia Patriòtica de Barcelona

La inauguració de la tertúlia patriòtica i l'elecció d'un nou consistori municipal contribuïren a enfortir un malmès consens entre milicians, militars, ciutadans i autoritats. La tertúlia patriòtica sorgí com un espai de comunió política en el qual superar les divisions i les escissions dels liberals barcelonins. Les pors formulades pel cap polític i pel regidor Petrus durant la Junta d'Autoritats s'atenuaren amb el pas dels dies quan la tranquil·litat s'imposà. La tertúlia substituï la Junta de milicians, ciutadans i militars com a espai de representació política de la sobirania dels barcelonins, alhora que esdevenia un lloc idoni per buscar un consens entre els dirigents liberals exaltats i els sectors populars més arrauxats i fascinats pels nous horitzons de llibertat i igualtat del liberalisme. S'erigia, doncs, en un espai de gestió del conflicte on el món exaltat atreïa el liberalisme popular i s'apropriava d'algunes de les seves demandes per negociar amb les autoritats liberals. En poques paraules, la tertúlia patriòtica era una junta política a través de la qual el moviment liberal exaltat es cohesionava, representava l'exercici de la sobirania a ulls del liberalisme popular i aconseguia condicionar unes autoritats liberals que el reconeixien com a interlocutor.

Aquella àgora esdevingué un òrgan parainstitucional on es representava la unió política del liberalisme i se somiava a assolir una idíl·lica unanimitat. La tertúlia es constituï en una assemblea on els ciutadans de Barcelona exercien els seus drets polítics imitant el funcionament de les Corts. Mitjançant aquella representació de la sobirania ciutadana, s'aconseguia reforçar la participació i el consens dels barcelonins amb el règim liberal. Les juntes, mecanisme tradicional per canalitzar les demandes dels sectors no representats a les institucions polítiques, s'integraren en el sistema polític liberal per afavorir la identificació del món popular amb el liberalisme, i es transformaren en tertúlies per establir un canal de comunicació i participació entre la ciutadania en els àmbits de decisió política. L'exercici de la política entre els ciutadans no es podia limitar a la participació en el procés electoral, sinó que havia de garantir canals a través dels quals les institucions liberals coneguessin l'opinió i la voluntat dels ciutadans. La llibertat de premsa, el dret de petició i la reunió en societats o tertúlies patriòtiques es perfilaren com els canals de participació política. Això no obstant, només les tertúlies podien representar fidelment l'exercici de la sobirania en la mesura que s'hi aplegaven els membres de les institucions i els líders del liberalisme i del món popular per representar la comunió política entre els ciutadans i el règim liberal.

La representació de la sobirania ciutadana esdevingué transcendent per enfortir els lligams entre els ciutadans i les institucions liberals.

La tertúlia s'organitzava amb un reglament semblant al de les altres tertúlies¹⁴¹ que li impedia dirimir assumptes públics: havia de comunicar prèviament a les autoritats qualsevol debat que fes referència a aspectes polítics i se li negava la possibilitat de representar al poble; només era un òrgan merament instructiu.¹⁴² Ara bé, a la pràctica, la tertúlia va utilitzar diversos subterfugis per subvertir sibil·linament totes aquelles limitacions, i es convertí en òrgan de representació permanent de la sobirania ciutadana que condicionava l'Ajuntament i la Diputació Provincial. Les institucions liberals havien d'escoltar-se les veus emanades d'aquella assemblea, ja que, si no, corrien el perill de ser desobeïdes, i si succeïa reiteradament s'esvaïa la seva autoritat. Si les autoritats liberals la tancaven, aquelles opinions no es temperaven ni suavitzaven i podien degenerar fàcilment en revoltes de conseqüències imprevisibles, ocupant els carrers i desafiant l'autoritat. Només podia prescindir-se d'aquelles assemblees si les autoritats liberals se sentien prou fortes per eliminar tota representació de l'exercici de la sobirania, coaccionant els ciutadans. Si les institucions liberals giraven l'esquena a la tertúlia, sense calcular bé l'abast del moviment liberal exaltat, corrien el perill de provocar un enfrontament que suposés un canvi de la correlació de poder traslladant l'autoritat política de les institucions als espais de poder controlats pel moviment liberal exaltat, capaços de liderar protestes i jornades revolucionàries que provoquessin la pèrdua de poder de les autoritats liberals. Aquestes es mantindrien al capdavant d'unes institucions desposseïdes d'autoritat mentre no es produís la renovació política establerta per la Constitució, però la font d'autoritat emanaria dels centres de poder sota control del moviment liberal exaltat: les juntes i les tertúlies patriòtiques.

Durant els primers dos mesos de 1822, el *Diario Constitucional, Político y Mercantil* ressenyà les seves sessions, reproduint els seus principals debats. La tertúlia patriòtica barcelonina es reunia tres cops per setmana i el diari recollí qui eren els seus oradors, quines opinions tenien i amb quina llengua es dirigien al públic. La majoria dels qui prengueren la paraula eren capitosts del moviment liberal exaltat i els qui més vegades intervingueren foren Salvador Manzanares, Francesc Raül i Joaquín de Alcántara y Boria. No foren els únics que ocuparen les dues tribunes: l'exiliat romà, Bartolomeo Fiorilli; el redactor en

141. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 16, 16 de gener de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 15 de gener de 1822.

142. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 32, 1 de febrer de 1822, p. 2.

cap a l'època del *Diario Constitucional, Político y Mercantil*, Guillén de Mazón; el llavors recentment electe diputat a Corts Salvató; els comissionats del primer regiment de la MNV, Galindo, Gisbert i Pla, i els ciutadans Ignacio Arocena i Josep Pelegrí. La majoria d'ells havien format part de la Junta de milicians, ciutadans i militars i havien signat el *Voto* de Barcelona encara no feia dos mesos, en el qual s'exigia la destitució del Govern.

Enfilats a les tribunes, aquells liberals moderats s'esforçaren a seduir el liberalisme més popular que omplia l'església dels trinitaris descalços. No s'estalviaren mitjans per atraure al món popular, es feren ressò d'algunes de les seves demandes i empraren de tant en tant la llengua catalana¹⁴³ per guanyar-se la simpatia dels seus oients. Els discursos versaven sobre aspectes del liberalisme que despertaven fàcilment les complicitats: atacaven la moderació política;¹⁴⁴ atribuïen a la Inquisició l'oblit de les llibertats tradicionals de la monarquia;¹⁴⁵ s'indignaven per l'acumulació de riqueses del Papat;¹⁴⁶ denunciaven els abusos del poder judicial contra els ciutadans amb menys recursos,¹⁴⁷ i reclamaven l'eliminació dels impostos indirectes.¹⁴⁸ Els oradors s'es-

143. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 24, 24 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 23 de gener de 1822, intervenció de Francesc Raüll; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 27, 27 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 25 de gener de 1822, intervenció de Francesc Raüll; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 43, 12 de febrer de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 10 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

144. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 20, 20 de gener de 1822, p. 1-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 18 de gener de 1822, intervenció de Bartolomeo Fiorilli.

145. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 22, 22 de gener de 1822, p. 1-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 21 de gener de 1822, intervenció de Ramon Salvató.

146. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 31, 31 de gener de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 29 de gener de 1822, intervenció de Patricio Moore; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 36, 5 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 3 de febrer de 1822, intervenció de Patricio Moore.

147. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 24, 24 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 23 de gener de 1822, intervenció de Salvador Manzanares; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 29, 29 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 27 de gener de 1822, intervenció de Patricio Moore.

148. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 27, 27 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 25 de gener de 1822, intervenció de Galindo; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 36, 5 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 3 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

forçaren a reivindicar les virtuts del nou sistema polític desvinculant-lo de la crisi econòmica¹⁴⁹ en la qual estaven immersos i de la qual feien responsables les elevades contribucions, la manca de consum de productes nacionals, el contraban, l'excés de dies festius i l'increment dels preus dels productes de primera necessitat.¹⁵⁰ Aquell discurs va fer forat en la consciència de jornalers i artesans que patien en carn pròpia la cruesa de la crisi.

Les veus del liberalisme exaltat feren alguna cosa més que denunciar o reivindicar i proposaren solucions, impulsant iniciatives. Els primers dies reprengueren la vella idea de la "Sociedad Patriótica Barcinonense de los Buenos Amigos" de crear una "sociedad de vigilancia y beneficencia" que havia de procurar defensar els ciutadans més pobres dels abusos del poder judicial i les infraccions de la Constitució.¹⁵¹ També instigaren l'Ajuntament a emprendre més obres públiques que afavorissin la contractació de joves, artesans i jornalers desocupats¹⁵² alhora que des de la tertúlia endegaven la creació d'un fons de beneficència per auxiliar els ciutadans sense feina.¹⁵³ La tertúlia acceptà sumar-se a la petició adreçada a Corts en què s'exposaven els danys que causaven els impostos sobre la capacitat industrial i les propietats del Principat.¹⁵⁴ Tot aquell reguitzell de mesures pretenia conciliar la instauració del nou sistema polític amb les demandes d'un món popular descontent, decebut i enfurismat amb un règim liberal que ni havia desenrotllat el seus somnis de justícia i igualtat ni havia pal·liat les conseqüències de la crisi econòmica.

149. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 27, 27 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 25 de gener de 1822, intervenció de Galindo.

150. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 43, 12 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 10 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

151. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 24, 24 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 23 de gener de 1822, intervenció d'Ignacio Arocena; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 25, 25 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 22 de gener de 1822, intervenció de Locio i Salvador Manzanares; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 27, 27 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 25 de gener de 1822, intervenció de Salvador Manzanares.

152. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 27, 27 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 25 de gener de 1822, intervenció d'Ignacio Arocena.

153. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 44, 13 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 10 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

154. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 36, 5 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 3 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

Les iniciatives de la tertúlia havien de procurar eludir la llei que impedia a les tertúlies promoure accions sense el consentiment de les autoritats liberals, com recordava Francesc Raüll des de la tribuna: “Si la tertulia fuese un cuerpo deliberante (continuó), proporcionar trabajo a los artesanos seria su principal objeto: pero reducido el que se propone a ilustrar al público y al gobierno, sólo puede buscar las causas del mal sin remediar sus efectos.”¹⁵⁵ Les propostes i els debats de la tertúlia aconseguiren omplir l’església i ben aviat la premsa reflectí els problemes derivats de la presència de jornalers, artesans i dones en aquella assemblea. Immediatament, es buscaren solucions i els assistents aprovaren que, per preservar l’ordre i generar una major sensació de tranquil·litat, durant els debats de la tertúlia es limitaria l’accés de les dones, a les quals consideraven responsables de la vulneració de la moral pública i se’ls reservaria un espai distint al dels homes, s’il·luminaria més adequadament ambdues tribunes i s’emblanquinarien les parets del temple per copiar-hi els articles de la Constitució.¹⁵⁶ De mica en mica, el temple dels trinitaris descalços s’estava transformant en una mena de Corts barcelonines que per funcionament i ubicació s’assemblaven a les que es reuniren a l’església gaditana de Sant Felip Neri el 1810. La tertúlia barcelonina disposava d’un conservador de l’ordre, sovint l’autoritat principal de la ciutat –cap polític–, i dos secretaris que deixaven constància del que hi succeïa. Tots tres s’asseien en una taula situada al lloc de l’altar i a banda i banda tenien les tribunes; tota aquella escenografia evocava el record de les Corts de Cadis. L’accés de la ciutadania i la presència femenina també eren un fidedigne reflex de les Corts, alhora que emfasitzaven l’activitat política de les barcelonines.

Aquella manera de fer aconseguí reunir el liberalisme més popular, representat pels milicians del primer regiment, jornalers i artesans, i els líders del moviment liberal exaltat accediren a donar la paraula excepcionalment al món popular: s’escoltà la veu d’un “dependiente del resguardo”¹⁵⁷ que, erigit en representant del seu col·lectiu professional, denuncià que feia mesos que no se’ls retribuïa i els perills que podien desencadenar-se arran d’aquella situació. Aquell dependent emprà la

155. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 43, 12 de febrer de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 10 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

156. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 29, 29 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 27 de gener de 1822.

157. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 44, 13 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de febrer de 1822.

tertúlia per aconseguir una solució a la seva problemàtica laboral, convertint-la en una autèntica àgora pública capaç d'intercedir davant les institucions encarnant la representació dels ciutadans, incloent-hi els més populars, de Barcelona. Dos dies després d'aquella intervenció, Francesc Raüll es reuní amb l'intendent per trobar una solució a les demandes d'aquell col·lectiu professional,¹⁵⁸ demostrant la representativitat de la tertúlia i la seva capacitat política.

La tertúlia va representar la comunió liberal de la ciutadania i la sacralització de la representació de l'exercici de la sobirania. En el nou temple de la política, s'escoltaren les veus d'eclesiàstics secularitzats com Patricio Moore o Guillén de Mazón, arremetent contra la corrupció i la fastuositat del Papat i l'Església, i reivindicant els postulats del cristianisme primitiu,¹⁵⁹ quelcom que es convertirà en usual durant el darrer any del Trienni. Les crítiques desaforades contra el Papat suscitaren una onada d'aprovació exaltada entre els assistents de les sessions que multitudinàriament exclamaven la negativa d'enviar cap mena de tribut a Roma.¹⁶⁰ Les paraules ressonaven amb força en aquell espai desacralitzat i reconquerit pels ciutadans, on fer-hi política significava oposar-se als dissenys de l'Església. Aquelles manifestacions feien créixer l'entusiasme popular per les opinions propugnades des de la tertúlia i reduïen la distància que separava el món popular del liberalisme exaltat. La comunió política entre l'emergent moviment exaltat i el món popular enfortí l'oposició contra el moderantisme, assentat al capdavant de les institucions liberals. Els oradors llançaren peroracions contra les tesis moderades que havien volgut encavalcar el liberalisme amb el constitucionalisme tradicional per restituir el poder del rei després de l'esfondrament de la monarquia.¹⁶¹ Se succeïren les denúncies contra el Consell d'Estat¹⁶² i d'altres representants d'òrgans polítics liberals,

158. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 45, 14 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica del 12 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

159. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 29, 29 de gener de 1822, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 27 de gener de 1822, intervenció de Guillén de Mazón.

160. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 31, 31 de gener de 1822, p. 3-4 sessió de la tertúlia patriòtica, 29 de gener de 1822, intervenció de Patricio Moore; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 36, 5 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 3 de febrer de 1822, intervenció de Patricio Moore.

161. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 35, 4 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 1 de febrer de 1822, intervenció de Salvador Manzanares.

162. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 35, 4 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 1 de febrer de 1822, intervenció de Bor-

enunciant que defensaven la desobediència a les autoritats si aquestes vulneraven la llei.¹⁶³ Els oradors exaltats de la tertúlia s'havien convertit en intèrprets de la Constitució que decidien quins eren els seus límits i qui actuava d'acord amb ella. La tertúlia era una autèntica convenció política que representava la ciutadania barcelonina, interpretava la llei i denunciava les autoritats per coaccionar-les i imposar la seva voluntat. La tertúlia esdevingué un tribunal polític, legitimat per la representació permanent de la sobirania popular, intèrpret de la Constitució i jutge del comportament de les institucions liberals.

Inexorablement, l'exercici de la sobirania abocà la tertúlia a esdevenir una plataforma electoral que no assolí els seus objectius per la seva manca de continuïtat, i s'haurà d'esperar a la posterior formació de la Tertúlia Patriòtica de Lacy per comprovar com aquelles tertúlies s'erigien en plataformes electorals per aconseguir la renovació dels càrrecs públics a través dels mecanismes establerts per la legislació liberal. Això no obstant, la tertúlia patriòtica barcelonina de finals de febrer de 1822 proferí greus acusacions contra les autoritats liberals per haver volgut condicionar l'elecció de regidors i dels diputats, vulnerant el procés electoral de renovació de les autoritats. La denúncia del frau i la corrupció dels comicis posava en qüestió la legitimitat de les institucions i enfortia l'autoritat emanada de la representativitat permanent de la sobirania, exercida per la tertúlia que respectava escrupolosament la Constitució quan esperava pacientment l'adveniment de les eleccions per fer-se amb el poder. Mentre no eren renovades les autoritats liberals, la tertúlia exercia tota la seva capacitat de pressió i denúncia contra unes autoritats desacreditades pel frau i les infraccions de la Constitució:

Pasó después a manifestar los motivos que tuvo en las elecciones de Ayuntamiento en la parroquia de San Jaime para protestar contra una informalidad que a su concepto se cometía aunque apoyada en una resolución real del 16 de noviembre circulada por el ministerio de la gobernación, por la cual se mandaba tomar los nombres de los que concurrían. Halló en la intención con que fue expedida esta orden una perfecta armonía con la circular a los jefes políticos sobre su influencia en la elección de diputados a Cortes: observó cuan penetrados están los perversos de la importancia de la elección de

rajo, que llegí un article crític amb el Govern publicat al diari madrileny *El Espectador*, i Salvador Manzanares.

163. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 45, 14 de febrer, p. 2-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 12 de febrer de 1822, intervenció de Salvador Manzanares.

los ayuntamientos, por la base de la libertad, y el primer eslabón de la cadena política.¹⁶⁴

El traspàs d'autoritat de les institucions a la Junta de milicians, ciutadans, i militars, primer, i després a la tertúlia patriòtica no fou païda per les autoritats de la mateixa manera. L'11 de febrer, els congregats a la tertúlia expressaren els seus temors per veure's privats d'aquell espai de reunió arran de les mesures que havia adoptat el capità general Villacampa, que havia estat la darrera de les autoritats a tornar a Barcelona a finals de gener de 1820, i va haver de fer-ho "protegit per la milícia i sentint-se escridassat amb els crits de «¡fora, fora!» i veient com la seva casa era saquejada."¹⁶⁵ L'allau de protestes contra la seva persona féu que augmentés la seva paranoia i volgués prendre mesures extremes davant el que creia que era l'amenaça d'una república impulsada per soldats, milicians i el poble.¹⁶⁶ Quan les seves tropes més fidels —el regiment de Córdoba— foren acusades d'ordir una conspiració anticonstitucional, Villacampa replicà amb duresa des del *Diario de Barcelona*, desmentint tots aquells rumors.¹⁶⁷ Les autoritats polítiques, amb una actitud més reposada, cercaven de fer-li entendre que calia rebaixar la crispació de la ciutat, però tot va ser en va, i ell perseverà en la seva actitud fins que es veié obligat a dimitir a mitjan febrer: pocs dies després, el monarca li acceptava la dimissió.

Les darreres notícies aparegudes a la premsa sobre la tertúlia patriòtica versaren gairebé monogràficament sobre l'imprès *Constitución fundamental de los libertadores del género humano*.¹⁶⁸ En quatre sessions, se'n debaté l'efecte polític, la intencionalitat del responsable de la impressió, i l'existència d'una societat secreta republicana anomenada Libertadores del Género Humano. Salvador Manzaneres, una de les veus més reputades i respectades del moviment liberal exaltat, es pronuncià sobre l'imprès des de la tribuna en diverses ocasions. En els seus discursos, emfasitzà les concommitàncies que afloraven entre aquell pamflet publicat a Barcelona per Manuel Canaleta¹⁶⁹ i el que reproduí el periòdic contrarevolucionari del clergue Agustín de Castro,

164. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 44, 13 de febrer de 1822, p. 2-3, sessió de la tertúlia patriòtica, 10 de febrer de 1822, intervenció de Francesc Raüll.

165. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 224.

166. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 270.

167. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a), p. 232; *Diario de Barcelona*, 17 de febrer de 1822.

168. FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio (2004): *Proyectos constitucionales en España (1786-1824)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

169. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 108, 18 d'abril de 1822, p. 3-4.

Atalaya de la Mancha, el 1814, insistint que la primera vegada que veié la llum fou per desacreditar els diputats liberals de les legislatures celebrades durant la guerra del Francès.¹⁷⁰ També desvetllà les omissions que s'havien fet en la segona versió, que posaven en relleu que l'original s'havia escrit abans de la promulgació de la Constitució de 1812.¹⁷¹ La intencionalitat de l'autor del pamflet publicat per Castro havia estat vincular els projectes polítics del liberalisme revolucionari espanyol amb els del jacobinisme francès més radical. La segona versió de la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano* n'havia expurgat els articles contra la Inquisició¹⁷² —llavors ja suprimida per la legalitat vigent— i els atacs contra la milícia nacional on se l'equiparava amb els jacobins¹⁷³ a fi de no despertar sospites entre els sectors més benintencionats del liberalisme moderat. Tot plegat suscità que s'obrís una causa contra el responsable de la seva publicació¹⁷⁴ i que el debat al voltant del text arribés fins a les Corts de la mà del diputat català, orador de la tertúlia barcelonina i líder del moviment exaltat, Ramon Salvató.¹⁷⁵ Ara bé, aquella no era la primera vegada que en els debats parlamentaris del Trienni es referien a la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano*; a començaments del setembre de 1820, un altre diputat català, Genís Quintana, denuncià una conspiració que pretenia comprometre el rei en contra del règim liberal abans que jurés la Constitució de 1812 a les Corts.¹⁷⁶ Els conspiradors empraren com a pretext el suposat intent del liberalisme revolucionari de sancionar la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano*, però la trama fracassà abans que el monarca es decidís en un sentit o en un altre. Quintana, en un dels seus discursos, exigia que s'endegués una investigació per conèixer l'abast d'aquella conxorxa, però les seves paraules no assoliren el seu propòsit.

170. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 54, 24 de febrer de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 23 de febrer de 1822, intervenció de Salvador Manzanares.

171. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 270.

172. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 78, 19 de març de 1822, p. 3-4.

173. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 63, 4 de març de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 1 de març de 1822, intervenció d'Ignacio Arocena.

174. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 54, 24 de febrer de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 23 de febrer de 1822, al final se'ls comunicà als assistents.

175. ROCA VERNET, Jordi (2011d): "Salvató de Esteve, Ramon". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.

176. ROCA VERNET, Jordi (2011c): "Quintana i Ferrer, Genís". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.

Un any i mig després, a la darrerria de febrer de 1822, res havia canviat i el pamflet i algunes llistes de suposats republicans que circulaven de mà en mà per Barcelona provocaren un terrabastall. Una altra vegada Manzanares pujà a la tribuna de la tertúlia i acusà els qui havien publicat aquell vell pamflet de voler promoure disturbis, evitar la reunió de la nova legislatura de Corts i suscitar desconfiances entre els liberals, desacreditant-los davant del poble.¹⁷⁷ També alertà que a ell i a d'altres antics integrants de la Junta de ciutadans, milicians i militars se'ls havia inclòs en la llista de Libertadores del Género Humano amb la pretensió de vincular el moviment juntista —i potser la tertúlia— amb la proclamació d'una república. Altre cop la instrumentalització del terror que despertava la república era cabdal per cohesionar els sectors més moderats del liberalisme al voltant d'una idea de reforma de la Constitució de 1812. A finals de 1822, reapareixia la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano* quan els moderats el tornaren a publicar per tercera vegada per convèncer l'opinió pública que els protagonistes de la jornada revolucionària de setembre pretenien instaurar una república regida per aquella llei fonamental.

La tertúlia patriòtica no va ser tancada l'endemà de l'afer Costa, el 24 de febrer de 1822, i continuà les seves sessions amb normalitat fins a la sessió de l'1 de març; a partir de llavors, desaparegué de les pàgines de la premsa i tot fa pensar que tancà les portes temporalment fins al cap d'unes setmanes, a la darrerria de març, quan tornaren a reaparèixer notícies relacionades amb la tertúlia patriòtica. Tot i que no consta cap ordre de tancament ni dissolució fins al 12 d'abril de 1822, quan el cap polític n'ordenà la clausura. L'enfrontament entre el sector més popular i revolucionari del primer regiment de la MNV i les autoritats liberals no comportà la fi de la tertúlia patriòtica; fins i tot el mateix Manzanares menystingué l'abast d'aquell conflicte entre milicians dient que “el asunto tan frívolo como era este de renuncias, los liberales se habían dividido, que es lo que desean los serviles para lograr sus criminales intentos haciéndonos destruir por nosotros mismos”.¹⁷⁸ Els dies següents prosseguiren les sessions i en una d'elles Ignacio Arocena prengué la paraula per lloar exaltadament la confrontació de parers a la tertúlia que conformava l'harmonia d'opinions dels liberals:

177. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 53, 23 de febrer de 1822, p. 3-4.

178. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 63, 4 de març de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 1 de març de 1822, intervenció de Salvador de Manzanares.

Saben todos si abominamos el desorden; pero no es lo mismo el desorden que el espíritu público, que procuraremos fomentar por todos los medios. Ni el ruido de las batallas, ni el silencio de los sepulcros conviene a un estado constitucional: las voces de las opiniones en materias de utilidad común son las que deben resonar por todos los lados. El choque de los pareceres, retardado, o acelerado por las circunstancias, y reglado por el compás de la ley es lo que forman la armonía de esta grande orquesta.¹⁷⁹

Una setmana després dels empresonaments dels milicians partidaris del coronel Costa, les sessions de la tertúlia encara versaven sobre les semblances de la *Constitución fundamental de libertadores del género humano* i la constitució republicana publicada a l'*Atalaya de la Mancha*, fent evident la preocupació que despertava entre els líders del moviment liberal exaltat la pretensió del moderantisme de vincular-los amb una societat secreta republicana. La supervivència inicial de la tertúlia després de l'afer Costa demostra la seva àmplia representativitat entre l'espectre del moviment liberal exaltat, desmarcant-la dels sectors més revolucionaris i populars de la milícia barcelonina. Als albors de març desaparegueren les notícies sobre la tertúlia patriòtica i els indicis apunten a una aturada de les seves activitats, que es reprendrien a finals d'aquell mes. Sense cap ordre de tancament, la interrupció de les seves sessions obeí al clima enrarit de la ciutat arran de la repressió de l'afer Costa i de les disputes ventilades a les pàgines de la premsa.

El cònsol sard a Barcelona, Antonio Bresciano, escrigué el 27 de febrer de 1822 dos informes: un l'envià a l'ambaixador a Madrid, mentre que l'altre —com li pertocava— va remetre'l a la secretaria del Ministeri d'Afers Exteriors del Govern piemontès. Aquella vegada, els reports no eren iguals: l'adreçat a l'ambaixador era més breu i explicava curosament els fets que s'havien produït el 24 de febrer a la ciutat, l'altre —destinat al Govern de Torí— incorporava al relat dels fets el que en considerava els precedents, recreant-s'hi amb tot mena de detalls. Bresciano narrava en aquella segona exposició els rumors que corrien per la ciutat des de mitjan febrer arran de la difusió de la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano* que els més moderats asseguraven que era obra d'una junta secreta capaç de provocar una reacció que insubordinaria els empleats públics arrossegant i empantanegant els liberals exaltats; mentrestant, els exaltats

179. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 58, 28 de febrer de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica, 27 de febrer de 1822, intervenció d'Ignacio Arocena.

atribuïen la constitució republicana als contrarevolucionaris i als seus intents de desacreditar-los.

El més sorprenent del report de Bresciano era la plasmació de l'opinió del Govern municipal sobre l'origen del pamflet. El cònsol escrivia que aquella constitució l'havia trobada un dels secretaris de l'Ajuntament a casa d'una de les víctimes de l'epidèmia de febre groga i l'havia amagada, i que quan s'assabentà de l'existència d'una junta secreta composta de diversos liberals exaltats i alguna autoritat municipal i provincial o altra, i algun refugiat piemontès, es decidí a fer-la pública. La reimpressió del pamflet havia topat amb algunes dificultats perquè els impressors més exaltats s'hi negaren en rodó. Abans d'endinsar-se en l'explicació dels fets, no dubtava gens ni mica a l'hora d'afirmar que al darrere d'aquella junta secreta hi havia molts dels membres de la tertúlia patriòtica i els d'una societat secreta de carbonaris, que sense precisar-ho del tot es corresponia amb la "*società de los carbonarios europeos*". Si bé a parer seu la societat no havia escrit la constitució, sí que en compartia els objectius. L'informe del cònsol acabava amb els intents d'un dels seus confidents per ser admès en aquella societat secreta que tenia com a objectiu "il bene dell'umanità" i explicava que per entrar-hi calia pagar una entrada inicial i després una quota mensual. Apuntava quines eren les condicions d'admissió i les semblances del seu estatut amb la constitució descoberta:

non poteva il candidato conoscerne gli arcani se non che dopo parrocchie priore qualcosa sembra coincidere col senso dello scoperto statuto e dia pero alla probabilità dell'esistenza d'una siffatta convenzione che taluno aggiunge estersi non solo in tutta la Spagna, ma benanche ad esteri paesi.¹⁸⁰

La versió del cònsol sard corroborà la hipòtesi de la desconnexió del pamflet revolucionari respecte a la realitat política barcelonina de començaments de 1822, però va incorporar-hi un element esclaridor sobre la idoneïtat de la seva publicació. El nucli dur dels liberals moderats que copaven el consistori municipal instigà la impressió d'aquell pamflet quan percebé que el moviment liberal exaltat s'havia convertit en una amenaça capaç de fer-los fora del poder. La republicació d'aquella constitució cercava de desacreditar el liberalisme exaltat. El cap polític Juan Manuel Munárriz aprofità el clima de tensió i els rumors d'una conspiració republicana per actuar contundentment contra el coronel Costa i l'oficialitat dissident del primer regiment de la MNV, i sotmetre

180. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 27 febbraio 1822.

d'un vegada per totes la milícia barcelonina. La trama republicana serví d'excusa a Munárriz per reprimir i purgar els líders de la milícia que havien deixat en evidència la seva autoritat quan entrà a Barcelona.

L'AFER DE L'AVI, EL CORONEL COSTA

Els historiadors batejaren els fets de la darrera setmana de febrer de 1822 com *l'afet Costa*, i si han apropiat des de perspectives ben diverses: Gil Novales¹⁸¹ uní explícitament l'avalot del 24 de febrer de 1822 a la desaparició de la tertúlia patriòtica i resseguí les seves seqüeles durant tot el 1822, observant que cada nova tertúlia patriòtica que obria les portes estava estretament lligada als moments de màxima agitació política, i que els coetanis no deixaven de reclamar l'alliberament del coronel Costa. La seva conclusió era diàfana: el liberalisme exaltat barceloní s'organitzà en les tertúlies patriòtiques i estigué encapçalat per la figura de Costa. Risques interpretà "la crisi de febrer de 1822" com una conseqüència de l'actitud autoritària de Munárriz, la seva manca de capacitat negociadora i la seva vocació per "afrontar l'agitació i la dissensió política en clau d'ordre públic sobretot des del moment en què hom posava en joc el principi d'autoritat".¹⁸² En la resposta basada en l'ordre militar per sufocar la confrontació política, Risques hi veu una premonició del futur per a la història de Catalunya de tot el segle, i conclou que: "l'espiral de la confrontació, la negativa al compromís, la defensa del principi d'autoritat i la provocació político-ideològica serviren per a decapitar momentàniament una part d'aquest radicalisme."¹⁸³ En darrer lloc, Arnabat ha abordat *l'afet Costa* des d'una doble vessant: d'una banda, ha reflectit la transcendència dels fets de febrer en el *Diario de Sesiones de Cortes*, perquè a partir d'aquells s'organitzà una moció contra el Govern, signada per quaranta diputats liberals, que cohesionà una oposició dispersa; i de l'altra, ha constatat la divisió de l'opinió pública barcelonina quan s'enfrontà a la interpretació dels fets, construint dues versions confrontades: una justificadora de l'actitud de les autoritats, encapçalada pel *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, i l'altra, crítica amb unes autoritats titllades d'arbitràries i despòtiques, que s'estructurava al voltant dels pamflets publicats pels seus defensors. També incorpora la mirada més popular dels fets a través del dietari del menestral barceloní Mateu Crespi, i la repercussió que tindria posteriorment en el periòdic radical *Voz del Pueblo*, i conclou que el fracàs del moviment liberal exaltat es degué al

181. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 270-276.

182. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a), p. 255.

183. Ídem, p. 256.

fet que: “els moderats, i el govern al capdavant, no estaven disposats a perdre cap més batalla, tal i com havia succeït al tombant de 1821 i 1822, quan la pressió popular obligà al rei a canviar el Ministeri.”¹⁸⁴

L'origen immediat dels fets rau en la renúncia a la MNV del tinent coronel del primer regiment, Juan Antonio Llinás,¹⁸⁵ i en la negativa del coronel Costa, cap de la MNV, a acceptar-la. Llinás era un dels pocs líders del moviment liberal exaltat que havien marxat de Barcelona el setembre de 1821 arran de l'epidèmia de febre groga, quan les autoritats municipals donaren llibertat als milicians per abandonar la ciutat, abans que fos posada sota quarantena. Un cop fora de les muralles, engruixí el cordó sanitari que envoltava la ciutat, i des de les torres de guaita va escoltar com els seus companys del primer regiment l'escribassaven i el titllaven de covard per haver-los abandonat. Els insults i les mofes contra els fugitius erigits en vigilants, de finals d'octubre i començaments de novembre, degeneraren en altercats entre els de dins i els de fora de Barcelona. El tinent coronel Llinás respongué als seus crítics des de les pàgines del *Diario de Barcelona*, qüestionant les raons dels milicians que havien romàs a la ciutat. Les seves diatribes anaven signades com *El exmiliciano*, posant al descobert quines eren les seves autèntiques intencions. El tinent coronel encengué un aspre debat amb els milicians i les autoritats municipals que maldà per liquidar el cap de la milícia. Els enfrontaments i el to de les crítiques convenceren Llinás de renunciar al seu càrrec de comandant del segon batalló de la MNV, i el 13 de desembre, des de l'Hospitalet de Llobregat, comunicava la seva decisió al coronel Costa, obstinant-se amb les dificultats que li suposaria comandar una tropa que no el respectava, i demanava al coronel que respectés la seva opinió, recordant-li que ell havia decidit quedar-se al seu costat quan li havien ofert el comandament del cinquè batalló, demostrant un comportament patriòtic exemplar.¹⁸⁶ *El exmiliciano* no trigà a obtenir la resposta de Costa, que no acceptà la renúncia emparant-se en el reglament de la milícia, i li contestà afectuosament i afable, donant-li la seva paraula que tothom tindria present les seves accions patriòtiques i s'oblidaria d'assumptes nimis com eren els incidents de la talaia i les picabaralles de la premsa que “ellas hacen la ocupación de los ociosos por algunos días; más el verdadero mérito subsiste por siempre”.¹⁸⁷

184. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 231.

185. ROCA VERNET, Jordi (2011b): “Llinás y de Ortiz, Juan Antonio”. A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.

186. *El Indicador Catalán*, núm. 3, 17 de gener de 1822, p. 12, “Hospitalet 13 de diciembre de 1821. El teniente coronel Juan Antonio de Llinás”.

187. Ídem. “Barcelona 15 de diciembre de 1821. José Costa. Sr. D. Juan Antonio de Llinás”.

La confiança del coronel Costa en els milicians no es corresponia amb la realitat, malgrat alguns intents, com el de Luis Gonzaga Oronoz,¹⁸⁸ per conciliar el retorn a la milícia dels fugitius. Els rumors, les xerrameques i la premsa revelaven les dificultats per reinserir l'oficialitat escàpola de la milícia als seus càrrecs precedents. Un bon exemple és el cas de Joan Eloi de Bona que esperava amb candeletes el retorn de Llinás per passar-hi comptes, i des de la premsa argumentava que Barcelona hauria quedat sumida en el caos i el desordre social si no haguessin romàs aquells milicians a la ciutat:

Todos sabemos que en aquellos días se temía una peste moral mucho más que la física: los efectos de ella los llegamos a tocar; y sino hubiera sido por los a quien V. llama, tememos se hubiera asaltado la amenazada tesorería y casas pudientes: los desórdenes de los pícaros cuyo desenfreno se estrella en las bayonetas de los mal llamados temerarios hubiéranse aumentado con velocidad horrorosa; y todos lloraríamos ahora la salida de los indiscretos.¹⁸⁹

Aquella polèmica traspuava la recança que sentien els de dins perquè els de fora no els reconeixien la seva tasca de garants de l'ordre social, ans al contrari, els negaven els seus mèrits. L'excepcionalitat de la petició de Llinás es fonamentava en el fet que era un dels pocs fugitius afí al moviment exaltat, mentre que la majoria ho eren al món moderat. Costa havia aprofitat la fugida dels milicians més moderats per substituir-los per homes més exaltats i fidels a la seva autoritat. Llinás no era el primer milicià que renunciava; d'altres¹⁹⁰ ho havien fet abans, però cap d'ells ocupava un càrrec tan rellevant en l'escalafó jeràrquic del primer regiment de la MNV ni la seva substitució havia significat la intromissió del moderantisme en el si del primer regiment. El cas de Llinás invertia l'ordre i el que realment preocupava no era la seva dimissió, sinó qui el substituiria, un dels opositors de Costa durant la primavera precedent, J. Elías, a qui li atorgarien el comandament del segon batalló del primer regiment, l'essència del liberalisme exaltat i revolucionari de la MNV.

Ben aviat, la disputa reglamentària entre Costa i Llinás quedà absorbida per l'enfrontament entre el cap de la milícia i el cap polític.

188. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 361, 27 de desembre de 1821, p. 3.

189. Ídem, p. 4.

190. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, expedient promogut per l'Ajuntament de Barcelona arran dels fets de 1822; document núm. 1-5 "Còpies de les renúncies dels milicians Francisco Nogués, Andrés Pujol y Coll, Mariano Vehils, i Magin Cullell".

Quan Munárriz entrà a Barcelona, s'havia vist obligat a claudicar davant la Junta de milicians, ciutadans i militars, i estava decidit a recuperar el poder sobre la ciutat escapçant l'autoritat de la junta. Durant els mesos de gener i febrer, va fer passes petites, una rere l'altra però sense descans amb l'objectiu de reduir la preeminència revolucionària de la MNV. Quan Rafael del Riego creuà les muralles de la ciutat, Munárriz ordenà a cadascun dels batallons de la milícia que retés els honors a l'heroi de la pàtria, obviant l'autoritat de Costa, cap de la milícia, que l'acompanyava. Aquella era la primera vegada —com diu M. Risques— que “el comportament del cap polític suposava una clara interferència governativa i constituïa una mostra fefaent de la mala relació existent entre ambdós personatges”.¹⁹¹

Durant el llarg gener de 1822, primer Riego i després la Junta d'Autoritats, constituïda pel consistori municipal, el cap polític i els oficials del primer regiment, maldaren per reconstruir la unitat de la milícia i trobar solucions a la disputa entre el coronel Costa i Llinás. Ni els banquetes ni les reunions amb les autoritats aconseguiren resoldre la situació. El coronel Costa no estava disposat a acceptar la dimissió de Llinás, però oferí una possibilitat per sortir d'aquell atzucac: acceptava nomenar Llinás comandant del nou cos d'artilleria del primer regiment de la MNV. Costa, en la sessió de la Junta d'Autoritats del 27 de gener de 1822, també proposà que s'ampliés el primer regiment amb dos nous batallons que serien comandats per Gironella i Vigodet, respectivament.¹⁹² La junta, després d'escoltar l'opinió del propi Llinás i dels oficials del primer regiment de la MNV que es manifestaren favorables a acceptar la renúncia de Llinás amb les úniques excepcions dels oficials Francesc Puig, Josep Bagés, Juan Támara, Francesc Carbonell, Francesc Andrés Rodés, Antoni Prat, Vicenç Falcó i Joan Valls, decidí tramitar la renúncia de Llinás. Dos dies després, el 29 de gener de 1822, tornava a reunir-se la junta per acordar si es feia pública la votació sobre la renúncia de Llinás. Abans d'abordar aquella qüestió, s'obrí la sessió amb el debat generat arran de la protesta contra la renúncia de Llinás i el nomenament del síndic Elías com el seu substitut, presentada pels oficials del primer regiment que s'havien negat a acceptar la renúncia de Llinás i el coronel Costa. La protesta aquella vegada aconseguí més ressò i el síndic i liberal exaltat Ramon Salvató prengué la paraula per considerar que “el ayuntamiento se excede en las facultades habiendo establecido reglas sobre el modo y

191. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a), p. 233.

192. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, expedient promogut per l'Ajuntament de Barcelona arran dels fets de 1822; document núm. 6, “Còpia de l'acte de la Junta d'Autoritats del 27 de gener de 1822”.

circunstancias como se hacen dichas renunciias, que en su entender es lo mismo que haberse constituido legislador".¹⁹³ Finalment, la protesta fou desestimada i els membres de la Junta d'Autoritats decidiren, prèvia votació, que no farien públics quins representants havien votat a favor o en contra d'admetre la renúncia de Llinás.

El coronel Costa encetà una via de negociació, oferint la possibilitat d'acceptar la renúncia de Llinás a canvi d'algunes contraprestacions: la revocació del nomenament del síndic municipal, Elías, com a substitut de Llinás; el reconeixement que la renúncia de Llinás no s'havia tramitat correctament i la creació d'un nou cos d'artilleria dirigit per Gisbert que s'enquadraria en el primer regiment de la MNV. Totes aquestes demandes s'encaminaven a enfortir i garantir l'autoritat del coronel Costa sobre tota la milícia barcelonina, i responien als intents d'ingerència de les autoritats polítiques en els assumptes de la milícia que s'havien iniciat després dels fets d'abril de 1821 fent créixer l'oposició a Costa a l'interior de la MNV, i havien arribat al seu punt àlgid a finals de gener de 1822.

El retorn del cap polític, del capità general i de la tropa havia trencat la unitat de la Junta de milicians, ciutadans i militars, i Costa lluitava per acaparar els rèdits de la unitat de la milícia generada per aquell moviment polític i sobretot per protegir les cotes de poder que havia assolit durant els darrers mesos, impeding l'aplicació del reglament de la milícia aprovat per les Corts que podien reduir la seva autoritat sobre el conjunt de la MNV de Barcelona. El coronel fou abandonat progressivament pels companys de junta forjats durant l'epidèmia, i només una part de l'oficialitat del primer regiment i alguns ciutadans li feren costat. A finals de gener, Costa optà per fer una demostració de força extraordinàriament arriscada, i renuncià a través d'un article al comandament de la milícia i al del primer regiment a la vegada que denunciava la campanya de desprestigi orquestrada contra ell, que el presentava com un defensor de la república.¹⁹⁴ La renúncia de Costa cercava d'aplegar una allau de suports que el catapultessin de nou al capdavant de la MNV i del liberalisme popular. L'Ajuntament s'inhibí i no considerà acceptar la renúncia de Costa, adduint que no s'havia fet pel conducte reglamentari i traslladà la qüestió al cap polític, que veié l'oportunitat de treure's de sobre el coronel.

193. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, expedient promogut per l'Ajuntament de Barcelona arran dels fets de 1822; document núm. 6, "Còpia de l'acte de la Junta d'Autoritats del 29 de gener de 1822".

194. *Diario, Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 31, 31 de gener de 1822, p. 4.

La resposta dels milicians quan s'assabentaren de la renúncia de Costa no va ser tan multitudinària com ell s'esperava, tot i que les companyies del primer regiment s'organitzaren per impedir que s'acceptés cap de les dues dimissions;¹⁹⁵ el coronel, adonant-se de com s'havia girat la truita, preferí fer marxa enrere. Aquell febrer de 1822, la debilitat de Costa era palesa i els seus adversaris polítics (Ajuntament, Diputació, cap polític i oficials de la milícia) no estaven disposats a deixar escapar l'oportunitat. El 10 de febrer s'alçaren algunes veus entre els membres de l'Ajuntament —com la de Gironella— que reclamaven prudència per esbossar una opció conciliadora per sortir de l'atzucac polític en el qual es trobava Costa. La intransigència s'imposà a la negociació política: el coronel Costa, en dues ocasions, el 12 i el 22 de febrer, es negà a acceptar el nomenament de Josep Ramon Elías com a nou tinent coronel del primer regiment de la MNV. Aquell nomenament exhibia la submissió de la milícia a l'autoritat política que havia escollit un dels opositors de Costa per atorgar-li el comandament del primer regiment de la MNV, i Costa no podia accedir-hi si volia mantenir el control sobre els milicians. El coronel ja no era l'emblema d'unitat del moviment liberal exaltat que es mostrava absolutament dividit en el conflicte entre milicians i pocs imaginaven la jugada que preparava el cap polític. Costa es negà a acatar les ordres de Munárriz i la seva desobediència s'emparà en la il·legalitat de la decisió del cap polític. El coronel al·legà la constitucionalitat del seu comportament basant-se en la falta de legislació sobre les renúncies de la milícia i en la manca de competències del cap polític per decidir sobre aquella qüestió.¹⁹⁶ Tot plegat comportava un nou desafiament a l'autoritat de Munárriz; el coronel actuava de la mateixa manera que ho havia fet la junta revolucionària el desembre anterior, però Costa no tenia al seu darrere ni el consens social d'aquella junta ni el mimetisme polític d'altres ciutats espanyoles.

El vespre del dissabte 23 de febrer, el cap polític aplegà tots els oficials del primer regiment de la milícia i els exposà els motius pels quals cessava dels seus càrrecs Costa, i els demanava el seu suport per al nou cap del regiment, Elías. La majoria d'oficials acataren la decisió del cap polític i, quan sortiren, els esperava un grup de partidaris de Costa que els escridassaren. Mentrestant, Costa entomava els cops que

195. *Diario, Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 41, 10 de febrer de 1822, p. 4; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 42, 11 de febrer de 1822, p. 2-4.

196. *Relación de las causas que motivaron los sucesos del 24 de febrero y efectos que se consiguieron. Inde datae leges; ne fortior omnia posset*. Imprenta Estivill y compañía. Barcelona. 1822, p. 8-9.

Munárriz llançava contra la seva autoritat i, com diu Risques, “el seu tour de force amb les autoritats no passava per la conspiració contra aquestes sinó que, tal i com havia anunciat al cap polític, esperava que les pròximes eleccions als càrrecs de la Milícia permetrien escatir quina era la posició ideològica triomfant”.¹⁹⁷ El cap polític, conscient que el temps li jugava en contra, manà l’endemà la publicació del nomenament de Elías i donà el comandament del primer regiment al sergent major. La resposta dels milicians fou immediata i una munió d’homes es congregà davant de la seu del primer batalló. Entre ells corria la brama que les autoritats conspiraven contra la Constitució, i la confusió s’apoderà de la Rambla i un grup de gent “apedrearon a un ayudante del primer regimiento, corrieron a gritar frente a la casa del señor Jefe Político; pero fueron contenidas por el tesón de nuestro digno amigo el ayudante D. Bruno Vidal, y dispersados por las patrullas y por un piquete del regimiento de Aragón que se colocó en aquel punto”.¹⁹⁸

L’endemà —24 de febrer— al migdia, es reuniren conjuntament el cap polític, el capità general i l’Ajuntament, alarmats pel clima d’excitació que embriagava la ciutat. Mentre alguns dels presents com Gironella advocaven per rebaixar la tensió, d’altres feien tot el contrari, encenent encara més els ànims. El capità general deia que “en la Rambla se le había querido obligar a gritar Viva Costa, pero que él había contestado, Viva la unión y la Constitución”.¹⁹⁹ El cap polític quan escoltà aquelles paraules ordenà immediatament capturar qualsevol milícia del primer regiment que anés armat. Finalment, a quarts de tres de la tarda, el consistori municipal aprofità l’avinentsa per avançar-se a la situació; ordenà publicar el ban sobre aldarulls per impedir les reunions de milicians a la part baixa de la Rambla, i la instrucció de diligències contra els escrits de Costa, però llavors el coronel ja havia presentat la seva renúncia al cap polític preveient un enfrontament entre els seus partidaris i les autoritats. El cap polític no donà publicitat a la dimissió²⁰⁰ i Costa no pogué aturar l’escalada de violència que es desencadenà a la ciutat. L’acció del consistori abrandà els ànims i davant la plaça del Teatre es concentrà una petita multitud que amb els seus crits desafia les autoritats polítiques. La reacció del cap polític fou extremament contundent, desplegant la tropa amb l’artilleria

197. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a), p. 243.

198. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 57, 26 de febrer de 1822, p. 1-4.

199. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, fol. 4, expedient promogut per l’Ajuntament de Barcelona arran dels fets de 1822; “Còpia de l’acte de la reunió de les autoritats el 24 de febrer de 1822”.

200. *Relación de las causas que motivaron...*, p. 14.

i els milicians del tercer i quart batallons, i algunes companyies del primer i segon batallons. Munárriz, amb l'ostentació de força, volia provocar un efecte dissuasori i se sumaren a aquella fanfàrria militar els regiments de Córdoba i d'Aragón amb dues peces d'artilleria. Aquells homes formaven part de la guarnició de la ciutat que estava en mans del governador de la plaça, Joaquín Ruiz de Porras, el qual, de manera irresponsable, els donà l'ordre de reprimir violentament els milicians que protestaven. Mai com aquella nit la plaça del Teatre estigué tan il·luminada i aquells milicians, militars i ciutadans que dos mesos abans s'havien posat d'acord per pressionar el Govern formant una junta ara eren a punt d'enfrontar-se. Les ordres del governador de la plaça foren desobeïdes i el comandant de la tropa desplegada a la Rambla, J. Santocildes, negocià la dissolució dels milicians concentrats pacíficament, evitant el vessament de sang.

El cap polític, durant la matinada següent, del 24 al 25 de febrer, envià el regiment de Córdoba a tancar la seu del primer regiment de la milícia. Després, precedits per alguns dels alcaldes constitucionals de Barcelona, desarmaren els milicians del primer regiment que es manifestaven i detingueren Josep Baigés, Vicenç Falcó, Joan Valls, Joan Ameller, Francesc Puig, Francesc Gisbert, Joan Pujol,²⁰¹ Juan Támara,²⁰² el coronel Josep Costa i cinc ciutadans més sense precisar-ne la identitat. Al darrere d'aquelles detencions, hi havia la pretensió de desarticular els suports més fidels de Costa i fer-se amb el control del primer regiment de la MNV, que aplegava el liberalisme barceloní d'origen popular.

Les setmanes següents continuaren les detencions dels partidaris del coronel als quals s'acusava de participar en la mobilització popular de la plaça del Teatre i d'haver donat suport públicament a Costa: Tadeo Aldea,²⁰³ Antoni Brosa,²⁰⁴ Joaquín Alcántara y Boria, N. Artís, N. Serra,²⁰⁵ Josep Robreño,²⁰⁶ Josep Roca, Geroni Serra, Francesc Bellbé i Joan Roca.²⁰⁷ Els excessos repressius són els que donaren transcen-

201. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, fol. 11-12, "Dictámenes sobre los expedientes de queja contra las autoridades de Barcelona por los sucesos del 24 de febrero del presente año".

202. Ídem, p. 17-18.

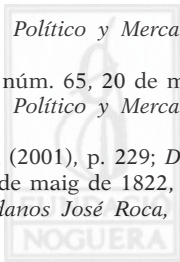
203. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 77, 18 de març de 1822, p. 4.

204. *El Indicador Catalán*, núm. 65, 20 de març de 1822, p. 259-260.

205. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 122, 2 de maig de 1822, p. 3-4.

206. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 229; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 135, 15 de maig de 1822, p. 4.

207. *Defensa de los ciudadanos José Roca, Jerónimo Serra, Francisco Bellbé y*

dència a les polèmiques i als fets de febrer. Les autoritats polítiques municipals i provincials, encapçalades per Munárriz, aprofitaren les circumstàncies per atacar durament la part més dèbil i més radical amb lligams amb el món popular del moviment juntista que les havia deixat en evidència uns mesos abans, i recuperaren el control absolut sobre la ciutat.

Vint-i-quatre hores després de les detencions, la premsa liberal barcelonina construïa dues versions diferents sobre el que havia passat el dia 24: les dissensions polítiques dels liberals es consumaven amb la divisió. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* s'erigia en el portaveu no oficial de les autoritats polítiques de la ciutat. El seu redactor en cap, Bonaventura Carles Aribau,²⁰⁸ simplement es feia ressò de les opinions d'Andrés Rubiano, secretari del cap polític de la província, Juan Manuel Munárriz. El 26 de febrer el diari plasmava a les seves pàgines la versió oficial sobre els fets: Costa i els seus partidaris havien desobeït la llei i havien perpetrat els seus plans en una societat secreta, donant pàbul als arguments dels servils que afirmaven que les faccions radicals i republicanes s'havien apoderat del sistema constitucional a través de les tertúlies patriòtiques. Només la resposta eficaç i ràpida del cap polític i l'Ajuntament desplegant totes les seves forces havia impedit un esclat revolucionari d'imprevisibles conseqüències, i la prudència i la heroïcitat de la tropa evitaren el desastre.²⁰⁹ L'altra versió del fets la construï *El Indicador Catalán* —de tendència exaltada— responsabilitzant el cap polític d'aquells fets perquè havia desobeït la llei adjudicant-se una autoritat sobre la milícia que aquella no li reconeixia. Un cap polític que justificava l'acció il·legal de les altres autoritats quan desposseïren dels seus càrrecs el coronel Costa: “no autorizando la ley al jefe político para remover sin justa causa al coronel de voluntarios locales este que veía la usurpación de otro poder, tuvo razones para excusar la orden que aquel le comunicó, a fin de que entregase el mando; y todas las razones, que puedan alegarse en contrario son de ningún valor.”²¹⁰

Durant tot aquell llarg mes de març, *El Indicador Catalán* s'erigí en el portaveu dels empresonats i contradigué tots els arguments que forjaren la interpretació oficial dels fets. Les seves pàgines foren l'altaveu de les intervencions dels diputats Ramon Salvató i Guillem Oliver

Juan Roca, *arbitrariamente presos por las ocurrencias del 24 de febrero de este año en esta ciudad*. Miguel y Tomás Gaspar. Barcelona. 1822.

208. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 274; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 76, 17 de març de 1822, p. 2-3.

209. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 57, 26 de febrer de 1822, p. 1-4.

210. *El Indicador Catalán*, núm. 43, 26 de febrer de 1822, p. 170-172.

a la Cambra de Diputats, quan criticaren l'actuació de les autoritats municipals i provincials durant aquells dies. El primer acusà les autoritats de connivència, quan no processaren ni impediren la publicació del pamflet incendiari *Constitución fundamental del género humano*, que excità els ànims dels ciutadans. Oliver estripà contra l'actuació del cap polític quan havia usurpat il·legalment el poder sobre la milícia, i també l'acusà d'infringir el seu reglament per mantenir encara detinguts Costa i tots els altres milicians captius. Salvatò, en una intervenció posterior, insistia que el coronel Costa no participà en els aldarulls del 24 de febrer de 1822 i que foren responsabilitat de les autoritats polítiques, al capdavant de les quals hi havia el cap polític, perquè feren ús d'una força absolutament desproporcionada per recuperar la tranquil·litat política de Barcelona. Per a aquells dos diputats, l'excés del desplegament militar era el que permeté a les autoritats exagerar l'abast de l'aldarull, justificant la repressió que exerciren posteriorment contra el liberalisme popular enquadrat en el primer regiment de la MNV on hi havia tots els partidaris de Costa.

El debat a Corts i l'exigència dels diputats liberals exaltats de fer comparèixer el secretari de Governació no assoliren la llibertat dels captius a Barcelona. El Govern, a través d'aquell secretari, reiterà el suport a les autoritats polítiques i militars de Barcelona i acusà Costa de ser l'instigador dels aldarulls.²¹¹ La ferma política d'*El Indicador Catalán* portà els seus editors a haver-se de defensar contínuament de les acusacions de complicitat amb els agitadors responsables dels aldarulls de febrer del 1822. Les acusacions contra el diari arribaren fins i tot de la Cambra de Diputats, quan el secretari de Governació informà dels esdeveniments de febrer i acusà el diari de maquinari amb els agitadors aquella concentració: "El Indicador Catalán no era más que el eco de las pasiones, que no conocía más lógica que la falsedad, ni otras armas que las de la ofensa como que en su publicación habían tenido parte varios de los que se habían amotinado."²¹²

La resposta dels editors d'*El Indicador Catalán* no va fer-se esperar i, conscients que els hi anava la pell, bregaren per defensar-se, adduint que ells analitzaven els fets amb criteris racionals i que no havien tingut res a veure amb aquell avalot, fins i tot dirien que desconeixien les desavinences entre el cap polític i el coronel Costa. Finalment, cercaren la indulgència de les autoritats municipals —que els podien tancar el diari— i diferenciaren l'actuació d'aquestes de la dels militars i de la

211. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 232-233; ROCA VERNET, Jordi (2011d).

212. *El Indicador Catalán*, núm. 66, 21 de març de 1822, p. 262. Reproducció del *Diario de Sesiones*.

del cap polític.²¹³ Una setmana després, quan la posició del diari s'havia reforçat aglutinant al seu voltant el moviment exaltat que sobrevivia a Barcelona, la benevolència amb el consistori municipal s'apaivagà i criticaren veladament la seva apatia política enfront de Juan Manuel Munárriz:

El respectable ayuntamiento de Barcelona, aunque alguna vez no se haya manifestado con toda la energía que deseáramos en el sostén de las libertades públicas, amenazadas por mandarines imprudentes, lo hemos visto sin embargo al mismo tiempo promover la agricultura con eficacia, la industria con actividad, el comercio con celo, y cuanto ha sido útil y beneficioso a esta capital como lo acreditarán el estado de estos ramos y todos sus habitantes.²¹⁴

Des de les pàgines d'*El Indicador Catalán*, els liberals exaltats barcelonins es dirigiren al Govern per denunciar les irregularitats que s'havien comès quan fou aplicada la llei de reincorporació dels milicians fugitius al servei actiu. Aquelles irregularitats legals implicaven el primer regiment, el tercer i cinquè batalló de la MNV, i posaven al descobert els moviments de les autoritats municipals i provincial per beneficiar ciutadans de conviccions moderades per posar-los al capdavant de batallons que fins llavors eren en mans de partidaris de Costa. Aquelles indagacions reforçaren la convicció que la polèmica sobre la renúncia de Llinás enfortia les postures dels comandants del tercer i cinquè batallons, debilitant l'autoritat del coronel com a cap de la milícia: Costa havia lluitat durant aquella aspra polèmica de febrer per apuntalar el seu poder i tenir la capacitat d'imposar la seva autoritat sobre els comandants dels batallons moderats de la milícia.²¹⁵ L'article també al·legava que els signants —els *indicadores*— no lloaven el Govern ni els comandants de la MNV, ans eren defensors incorruptibles de la llei, i per tant el seu desig era fer saber al secretari de Governació que s'equivocava donant veracitat als seus informes:

los indicadores claman vigorosamente por el exacto y riguroso cumplimiento de ella; los indicadores no adulan, ni adularán al poder; pero no lo acriminarán sin datos. Concluyen diciendo, que el señor secretario de la gobernación ha partido de informes equivocados, o no ha entendido los que se le han dado.²¹⁶

213. Ídem, p. 266. Singat per "*Los editores*".

214. *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 306.

215. *El Indicador Catalán*, núm. 65, 20 de març de 1822, p. 259-260, "*Barcelona, ¡Incidió in foveam quam fecit!*".

216. Ibídem.

Les queixes es llegiren als diaris, però el moviment exaltat cada vegada s'identificà més amb la causa de Costa i també les va fer arribar a la Diputació i, com han ressenyat acuradament Arnabat i Risques, els exaltats van remetre mitja dotzena²¹⁷ de representacions "signades per ciutadans i milicians de Barcelona i Reus donant la seva versió sobre aquests fets i demanant que s'exigissin responsabilitats a les autoritats civils i militars de la ciutat."²¹⁸ Però, una d'elles sobresurt per sobre de la resta, ja que l'acompanyaven les signatures de tres mil deu ciutadans i vint-i-set ciutadanes,²¹⁹ que responsabilitzaven l'Ajuntament de Barcelona i el cap polític d'haver provocat els fets del 24 de febrer, i albirava el renaixement de la unitat d'acció política del moviment liberal exaltat. Aquella darrera representació motivà l'Ajuntament de Barcelona a redactar una resposta dirigida a les Corts per defensar-se de les acusacions vessades contra el consistori.

Durant els mesos de març i abril, plogueren tretze recursos sobre les Corts en els quals, de manera individual o col·lectiva, es denunciava el comportament de les autoritats durant els fets del 24 de febrer de 1822 i s'exigia que se'n depuressin les responsabilitats. Els recursos individuals els signaren els processats Baigés, Falcó, Valls, Puig, Gisbert, Pujol, Tàmaro i els cinc veïns empresonats que no especificaven la seva identitat: denunciaven la lentitud de la causa, les males condicions del seu captiveri, l'incompliment de la legislació en matèria judicial i una corrua d'irregularitats comeses durant les seves captures i encausaments. Costa també s'adreçà a les Corts per denunciar que el cap polític l'havia "despojado del mando del 1r regimiento"²²⁰ sense haver-li format causa, i després aplegava tot un reguitzell d'irregularitats comeses durant el seu empresonament i procés. Els recursos també es feren col·lectivament agrupant diversos grups de milicians barcelonins: dos-cents tres denunciaren que l'ordre per la qual "los oficiales de la milicia que salieron cuando la epidemia, fuesen repuestos en sus empleos y quedasen en clase de agregados los nombrados interinamente"²²¹ fou incompleta per les autoritats; trenta-dos milicians de la primera companyia i quaranta-cinc de la quarta, ambdues del primer batalló de

217. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a), p. 249-250.

218. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 230.

219. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, fol. 2, expedient promogut per l'Ajuntament de Barcelona arran dels fets de 1822. En la carta que encapçala l'exposició de l'Ajuntament, es precisa que eren vint-i-set ciutadanes, però en el redactat de l'exposició s'afirma que eren cent vint-i-set ciutadanes, Barcelona, 8 de juny de 1822.

220. AHCD. Sèrie expedients generals, lligall 44, núm. 200, fol. 18, "*Dictámenes sobre los expedientes de queja contra las autoridades de Barcelona por los sucesos del 24 de febrero del presente año*".

221. Ídem, fol. 10.

la MNV, i noranta-cinc milicians més del primer regiment de la MNV demanaren que s'exigissin responsabilitats polítiques al governador de la ciutat per haver ordenat obrir foc contra la multitud i al cap polític per "haber alterado el sosiego principalmente con su tenacidad en hacer ejecutar orden para que no estaba facultado".²²² Finalment, quatre comerciants: José Borrajo, Joan Antoni Llobet i Vallosera, Ramon Ferrer i Eusebi Pastor, gosaren denunciar davant les Corts les autoritats municipals i provincials per haver publicat un ban d'avalot, quan la ciutat era tranquil·la, la qual cosa desencadenà un motí de conseqüències imprevisibles, i tornaren a fer esment de les múltiples irregularitats comeses en la captura i el processament dels ciutadans i milicians encausats pels fets del 24 de febrer de 1822. Ara bé, no foren els únics a dirigir-se a les Corts: més de dos-cents cinquanta ciutadans signaren una carta mostrant la seva adhesió al comportament de les autoritats de Barcelona durant els fets de febrer, dient que "no hicieron más que sostener la ley, y el decoro de las mismas en las medidas y providencias necesarias".²²³

La primavera de 1822, el moviment exaltat barceloní es cohesionà al voltant de la redacció d'*El Indicador Catalán*, anunciant sense embuts que les autoritats en lloc de perseguir els qui hostilitzaven la Constitució, es dedicaven a envestir els qui "predicando la doctrina constitucional procuran ilustrar la opinión y defender las libertades patrias".²²⁴ Els *indicadores* s'encengueren encara més quan els arribà la notícia de l'absolució del responsable del pamflet *Constitución fundamental de los libertades del género humano*, mentre arremetien contra ells les contínues denúncies per llençar opinions contra el cap polític i l'Ajuntament arran de les seves decisions de febrer. Un parell de dies després, s'esforçaven a defensar-se de les escomeses del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, que havia preferit convertir l'opinió pública en el tribunal suprem que jutgés la constitució republicana,²²⁵ obviant la inhibició de les autoritats; mentrestant, els *indicadores* al·legaven que l'absolució d'aquell pamflet incendiari seria capitalitzada pels enemics de la Constitució.²²⁶

Aquella setmana, els editors d'*El Indicador Catalán* adquiriren consciència públicament de la seva tasca d'oposició política al Govern i

222. Ídem, fol. 31.

223. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII, lligall 53, fol. 862-865, carta dirigida a les Corts, Barcelona, 13 d'abril de 1822.

224. *El Indicador Catalán*, núm. 69, 24 de març de 1822, p. 277.

225. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 83, 24 de març de 1822, p. 4.

226. *El Indicador Catalán*, núm. 71, 26 de març de 1822, p. 286. Signat "Los editores".

irònicament es referien al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*: “los funcionarios consignan su defensa de sus actos gubernativos: ambos entran como elementos esenciales en el régimen constitucional; mas como somos novicios en él, todo nos escandaliza.”²²⁷ *El Indicador Catalán* es transformà en l'òrgan de premsa del moviment liberal exaltat i l'alternativa a la versió oficial reproduïda i ratificada pel *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*. *El Indicador Catalán* fonamentava la seva independència política en “el no estar tan en los adentros de las autoridades; en cuyo caso la habría espantado, ha mucho tiempo, con su publicación oportuna” i rememorava l'habilitat dels redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* per conspirar, que tan bé havien executat durant el pronunciament de 1820; dos anys després, se'n servien per inculpar els patriotes: “Vdms. conspiraron el año 20 y saben mejor que nadie la teoría de las conspiraciones. Basta que Vdms. lo digan ¿Y la práctica? El año 20. ¿En donde? En Barcelona; es una friolera, todos saben lo que nosotros hicimos ¿Y los seis años anteriores? Nosotros hablamos del año 20. ¡Pobres hombres!”²²⁸ Alguns d'aquells antics conspiradors liberals de 1820, determinants pel triomf del pronunciament a Barcelona —és el cas del director del diari Antoni Guillén de Mazón—, combregaren amb la política repressiva de les autoritats i la justificaren amb negre sobre blanc. Mai com llavors la premsa s'havia posicionat tan clarament a favor i en contra de les autoritats: els diaris s'havien erigit en portaveus del Govern i de l'oposició, reflectint una autèntica pluralitat d'opinions capaç de dividir la ciutadania i posar contra les cordes les autoritats, fent públiques les seves irregularitats.

Les detencions de febrer i març, la comunicació i el temps que passaren empresonats posaren en relleu la desproporció de la repressió ordenada pel cap polític, amb la conformitat del consistori barceloní i de la Diputació provincial. Quan els milicians foren detinguts, no se'ls comunicà el motiu del seu arrest, i romangueren durant dies incomunicats, vulnerant els seus drets com a ciutadans i el reglament de la milícia. Els captius eren els líders de liberalisme popular i la seva detenció obrí una escletxa entre els sectors populars i el moviment exaltat barceloní, impulsor de la Junta de milicians, ciutadans i militars de desembre de 1821, que havien hostilitzat el Govern fins a provocar-ne la remodelació. La matinada del 25 de febrer de 1822 empresonaren cinc ciutadans —no identificats—, el coronel Costa i vuit milicians més.

227. *El Indicador Catalán*, núm. 72, 27 de març de 1822, p. 290. Signat “Los editores”.

228. *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 305.

Quatre eren membres d'aquella junta precedent: Vicenç Falcó, Juan Támara i Josep Baigés representant el primer regiment, i Antoni Brosa el cinquè batalló.²²⁹ La resta dels milicians detinguts formaven part del primer regiment: Joan Valls, Francesc Puig, Francesc Gisbert; i l'única excepció era sergent del tercer batalló, Josep Pujol.²³⁰ La majoria de les detencions posteriors, com les de Robreño, Aldea, Alcántara y Boria, Artís i Serra, perseguien la mateixa finalitat: desarticular el liberalisme exaltat més proper i afí a l'òrbita popular.

La repressió dirigida per Munárriz eliminà qualsevol temptació de resistència contra la seva autoritat en el si de la milícia i, a la vegada, esdevingué una demostració de força vers el moviment liberal exaltat de Barcelona. Les autoritats polítiques, actuant amb una contundència extrema, sotmeteren la milícia, decapitaren el liberalisme popular encapçalat pel primer regiment i despertaren les pors del moviment liberal exaltat. El cap polític havia aconseguit els seus propòsits i l'èxit dels seus plantejaments era inqüestionable, però s'havia arriscat massa amb aquella jugada política. Munárriz immediatament fou conscient que podia encendre un polvorí i desencadenar una crisi política, i sol·licità una nova destinació pocs dies després dels fets, quan encara era febrer de 1822. El Govern veia amb bons ulls Munárriz i mai considerà la nova destinació com un càstig. El cap polític fugia dissimuladament de la crisi larvada que havia provocat i rumiava que, si marxava ben aviat, apaivagar la crisi seria competència del seu substitut. El 15 de març de 1822, el Govern nomenava un nou cap polític, Vicente Sancho, que no prengué possessió fins al 8 de maig següent, i durant aquells llarguíssims mesos Munárriz romangué interinament en el càrrec.

L'impacte dels fets de febrer sobrepassà l'àmbit del Principat i quedà reflectit en l'ordenança que aprovà el Govern el 22 de juny de 1822, que segons Blanco Valdés posava a la milícia sota dependència de l'autoritat política provincial, és a dir, el cap polític i en situacions greus podia actuar de mutu acord amb l'Ajuntament, sometent l'autoritat de la milícia. Així, doncs, l'ambigüitat legal que havia propiciat el conflicte entre el comandant de la milícia i el cap polític desapareixia quan la llei consagrava la supremacia del cap polític, i com diu Risques, "la situació generada a Barcelona ja no tindria base legal per reproduir-se."²³¹

La desproporcionada repressió dividí la ciutat en dos bàndols i generà "la desconfianza recíproca infundida por un ministerio que ha

229. *Suplemento al Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, 3 de gener 1822.

230. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II.

231. RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a), p. 254.

formado en la opinión pública un caos de confusiones, e hizo que no nos entendamos los unos a los otros, es el verdadero origen de los acontecimientos de Barcelona".²³² L'enfrontament va ser capitalitzat pels dos diaris liberals de la ciutat i es dirimí la qüestió sobre quin era l'abast de les competències de les autoritats polítiques municipals i provincials. Els uns i els altres s'acusaren d'haver desobeït la llei, però el fons de la qüestió era el control sobre la milícia. Les autoritats cercaren d'allunyar el moviment liberal exaltat del liberalisme popular enquadrat a la milícia. La divisió dels exaltats va ser aprofitada pel liberalisme d'ordre que des de les institucions decapità les bases socials del moviment exaltat sense les quals deixaven d'erigir-se en una autèntica amenaça per a l'estabilitat política de Barcelona.

La tertúlia patriòtica reflectí l'escisió del món exaltat que menysgué les conseqüències de l'afer Costa, sense adonar-se de la pèrdua d'autoritat en benefici de les institucions liberals. El consens del món exaltat es trencà i la tertúlia perdé la força per condicionar el rumb de la política barcelonina en la mesura que les autoritats liberals no la perceberen com una amenaça enfront del seu poder. Les seves sessions s'interromperen a començaments de març, quan la seva credibilitat vivia les hores més baixes. El clima de tensió generat per la repressió i un ambient cada vegada més enrarit pels atacs permanents entre ambdós bàndols liberals des de les pàgines de la premsa van fer creure que la tertúlia patriòtica havia fracassat en la contenció de la conflictivitat liberal i que, per tant, havia perdut el seu sentit, però tornà a reprendre les seves sessions poques setmanes després.

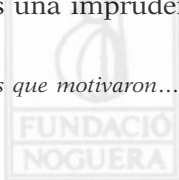
DE LA TERTÚLIA VIGILANT A LA TERTÚLIA VIGILADA

La cruenta i desmesurada repressió contra el coronel Costa i els seus homes despertà inicialment la por dels ciutadans, però no passà gaire temps fins a transformar-se en indignació. El cap polític no hagué d'esperar gaires dies per llegir les primeres reprovacions a les seves accions: "se puede decir, sin agraviarle en manera alguna, que no ha dado en esta ocurrencia pruebas de ser tan apto para este empleo, como las tiene dadas de ser un excelente oficial de artillería."²³³ Els liberals més exaltats desafiaren la seva autoritat apel·lant a "la desobediencia a la autoridad cuando sus mandatos no se apoyan en una ley expresa, no es un delito; será a veces una imprudencia y a veces una virtud".²³⁴

232. *Relación de las causas que motivaron...*, p. 3.

233. Ídem, p. 10.

234. Íbidem.

Si bé en un principi els liberals exaltats afirmaren que “Toda nuestra esperanza estriba en los padres de la Patria y en la ilustrada diputación de Cataluña”,²³⁵ que no s’havien tacat les mans amb la repressió per sortir d’aquell clima de tensió, a mitjan març, la seva fe s’havia esfumat. Encara persistien els rumors d’imminents esclats revolucionaris²³⁶ i la indignació del liberalisme exaltat s’havia traslladat a les plomes dels escriptors que omplien fulletons, pamflets i pàgines de diaris

A les acaballes de març Antoni Canals, home de confiança del baró de Castellet a Barcelona, escrivia al seu patró per comunicar-li la recuperació de la tranquil·litat a la ciutat i considerava que en bona mesura contribuiria al seu manteniment la reobertura de la tertúlia patriòtica perquè eren “los principales de la ciudad, para rebatir cuanto papel sea contrario, y alborotador”.²³⁷ La reobertura de la tertúlia patriòtica havia de facilitar la conducció de l’opinió dels ciutadans, i no deixà aquella tasca en mans dels agitadors de tavernes i cafès, ni de la milícia. Les autoritats polítiques concebien les tertúlies com la prolongació de les juntes i, per tant, era allà on s’havien de combatre les opinions més revolucionàries, evitant que s’expandissin entre els sectors més populars del liberalisme. La tertúlia patriòtica era un espai de sociabilitat obert i les autoritats polítiques la necessitaven per conèixer i controlar les passes dels liberals més abrandats, permetent-les preveure la direcció política en la qual apuntaven. Mentrestant, el moviment liberal exaltat la utilitzava per propagar amb prudència les seves opinions i denunciar les infraccions de la legalitat que cometien les autoritats polítiques.

En algun dels deu dies que separaren el 27 de març del 7 d’abril, es restabliren les sessions de la tertúlia patriòtica sense grans estridències. Ben poques sessions s’havien pogut celebrar-hi quan, en la reunió del 8 d’abril de 1822,²³⁸ es produí un incident arran del fet que un dels assistents pronuncià unes paraules relacionades amb la causa del coronel Costa. La multitud congregada es llençà sobre ell i un milicià tragué el sabre i el ferí.²³⁹ El tumult sortí de l’església del convent dels

235. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 274: “*Independiente*, núm. 125. El artículo está fechado en Barcelona, a 27 de febrero”; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 76, 17 de març de 1822, p. 2-3.

236. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 23 de març de 1822, carta d’Antoni Canals al baró de Castellet.

237. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 27 de març de 1822, carta d’Antoni Canals al baró de Castellet.

238. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 274.

239. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 99, 9 d’abril de 1822, p. 3.

trinitaris per ocupar la Rambla i, quan arribà la nit, l'agitació s'havia endut la vida d'un ciutadà. Canals responsabilitzà d'aquella mort els ciutadans afins al "partido de Costa que si el gobierno no toma alguna providencia pronto, temo algún mal resultado".²⁴⁰

Les exigències d'Antoni Canals encarnaven les pors dels sectors benestants de la ciutat, que foren escoltades pel consistori municipal i les transmeté al cap polític demanant el tancament de la tertúlia.²⁴¹ Munárriz accedí a les peticions dels representants municipals i ordenà tancar la tertúlia el 9 d'abril.²⁴² Aquell dia els tertulians havien d'oficiar una nova reunió, i com que se'ls barrà l'accés al convent s'aplegaren a la Rambla i s'encengueren les passions quan algú exigí que també tanquessin la seu de la societat secreta, "*sociedad constitucional del anillo*", establerta al Palau de la Virreina sota l'eufemisme de gabinet de lectura. En previsió de possibles aldarulls, el cap polític es reuní amb el capità general i els responsables militars de la guarnició de Barcelona, per si calia adoptar mesures d'ordre públic.²⁴³ La calma tensa regnà aquell vespre, però durà pocs dies.

Encara no feia una setmana del tancament de la tertúlia quan uns tres-cents jornalers, encarnant el liberalisme més popular, assaltaren el Palau de la Virreina buscant qualsevol indici que incriminés el gabinet de lectura barceloní amb la *sociedad del anillo*, sense trobar-hi res.²⁴⁴ Els assaltants eren partidaris de l'avi, el coronel Costa, i en el relat dels fets la premsa precisà que la majoria de la "turba compuesta de gentes la mayor parte en traje de jornaleros, y que por sus modales no aparentaban haber recibido una educación muy fina"²⁴⁵ que, com deia Antoni Canals, no estaven disposats a passar per l'adreçador i havien conformat un petit col·lectiu polític unit al voltant de la figura del coronel Costa:

los revolucionarios no quieren ceder como que ya se distinguen los del partido de Costa con un lienzo blanco en el Morrión y una

240. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 2.

241. *Ibidem*; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 101, 11 d'abril de 1822, p. 3-4.

242. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 102, 12 d'abril de 1822, p. 3-4.

243. *Ibidem*.

244. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 101, 11 d'abril de 1822, p. 3-4.

245. *Ídem*, p. 3.

cinta verde y otros blanca que dice viva l'avi pero éstos son un número muy corto.²⁴⁶

A finals d'abril, la tranquil·litat tornà a Barcelona i les autoritats convertiren Joaquim Jordi en el cap de turc que necessitaven. Ell era un dels assaltants, però sobretot era un impressor i llibreter, molt conegut per vendre *El Zurriago*,²⁴⁷ *La Tercerola* i altres periòdics radicals madrilenys, i per imprimir els diaris liberals més radicals de la ciutat, adreçats als sectors populars: *Miscelánea Liberal o el redactor del pueblo* i *Voz del Pueblo*. Tot i que puguí semblar sorprenent l'atac al gabinet de lectura no el portà a la presó, sinó que aprofitaren la seva responsabilitat en la distribució de *La Tercerola* per encausar-lo i una nit d'estiu se l'endeguren al calabós de la Ciutadella per ordre del jutge de primera instància de l'Audiència. A partir de llavors, les autoritats polítiques i judicials observaren les activitats de Joaquim Jordi amb lupa. Braio, pseudònim del liberal radical Joaquín de Alcántara y Boria, en un article publicat a *El Indicador Catalán* força temps després, va vincular l'empresonament de Jordi amb la seva participació a l'assalt del gabinet de lectura.²⁴⁸

La tertúlia patriòtica reobrí les portes el 17 d'abril: només havia estat tancada vuit dies. Els oradors habituals es negaren a pujar a les tribunes com a forma de protesta perquè les autoritats havien fonamentat l'ordre de suspensió de la tertúlia en la necessitat d'"asegurar la tranquilidad pública, porque de ella pueden deducir los enemigos de lo bueno, que eran los oradores los que la perturbaban"²⁴⁹ i els socis adreçaren una exposició al cap polític demanant un aclariment per aquella imputació que els feia indirectament responsables del desordre públic del 8 d'abril precedent. Després, una vegada més, la tertúlia patriòtica desapareix de les pàgines de la premsa i no se'n troba cap rastre fins al mes de juny.

La substitució de Munárriz era imminent a finals d'abril i el nerviosisme de Joaquín Ruiz de Porras, capità general interí, reflectia els seus dubtes pel gir polític que podia provocar l'arribada del nou cap polític, Vicente Sancho. Les tornes havien canviat i Joaquín Ruiz de Porras temia patir-ne les conseqüències. El 2 de maig de 1822,

246. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 20 d'abril de 1822, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

247. *El Zurriago*, núm. 48: "Nota. Se suscribe en la librería Esparza (...) y en Barcelona en la Yordy."

248. *El Indicador Catalán*, núm. 212, 30 d'agost de 1822, p. 941.

249. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 108, 18 d'abril de 1822, p. 3-4.

durant el cerimoniós ritual festiu, participà en la visita als presos a la Ciutadella i allí s'enfurismà de valent quan escoltà alguns dels captius per l'afer Costa que li anaven espetegant des de les seves cel·les: "*Pum pum!!*" Ell, absolutament colèric, ordenà formar a la guàrdia i exigí al governador de la Ciutadella i al jutge de primera instància que esbrinessin qui eren els responsables d'aquells crits.²⁵⁰ La por li sortia pels porus de la pell i la suor freda li corria esquena avall. Finalment, el 8 de maig de 1822, prengué possessió el nou cap polític de la província de Barcelona, Vicente Sancho, substitut de Munárriz, el qual, tot i la seva voluntat de dimitir després de l'afer Costa, havia hagut de perpetuar-se en el càrrec i fer la transició durant la divisió de Catalunya en quatre províncies. Durant la primera legislatura a Corts, Sancho va ser diputat per València i a la cambra es forjà la fama de liberal exaltat quan s'hi discutí la reforma dels ordes religiosos regulars.²⁵¹ El seu nomenament va convertir-se en la seva gran oportunitat per corroborar la seva vàlua política i pensà acreditar-la expurgant de la província els reialistes —contrarevolucionaris—. Tres dies després que assumís el càrrec, l'11 de maig de 1822, el capità general interí, Joaquín Ruiz de Porras, sortí de la ciutat per combatre els reialistes.

La fama d'abrandat liberal precedia a Sancho i els liberals exaltats el reberen amb una alegria continguda, alhora que el temptejaven traient al carrer un nou setmanari, la *Voz del Pueblo*, de característiques semblants al *Zurriago* que s'imprimia a Madrid. El nou setmanari anava adreçat als sectors més populars del liberalisme barceloní, emprava un to irònic i còmic, era bilingüe i tenia un preu accessible per al món popular. El nou periòdic l'imprimia Joaquim Jordi, que ja havia sortit de la presó i encara tenia forces per impulsar una nova publicació que sortia al carrer un parell de cops a la setmana. La *Voz del Pueblo* no topà amb l'oposició del cap polític i la resta d'autoritats no s'atreviren a impedir-ne la impressió. Aquell maig, la capital catalana es buidà gradualment de militars arran de l'increment de tropes destinades a combatre els facciosos. Tres setmanes després del nomenament de Sancho, els rumors d'un nou esclat revolucionari a Barcelona s'intensificaren.²⁵²

El clima enrarit d'aquells dies provocà l'exaltació de les passions i els *indicadores* preocupats alertaren sobre els errors que imperaven

250. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 123, 3 de maig de 1822, p. 3-4.

251. *Condiciones y semblanzas de los Diputados de Cortes para legislatura de 1820-1821*. Imprenta de D. Juan Ramos y compañía. Madrid. 1821, p. 91-92.

252. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 146, 26 de maig de 1822, p. 3.

entre els liberals apassionats de la ciutat que podien suscitar esclats de violència tot i “que todos creamos que obramos bien cuando, mirada la cosa filosóficamente, no haya uno solo tal vez que deje de ser criminal”.²⁵³ Arran de l'experiència de l'abril anterior, havien decidit moderar un discurs que havia agreujat les desavinences entre els liberals barcelonins i havia sotmès les consciències dels ciutadans fruit de la irrupció de les lluites entre les societats secretes que s'estenien per Barcelona.

L'atmosfera de la ciutat estava tan carregada que els milicians del cinquè i el sisè batalló s'enfrontaren durant la processó de Corpus i el cap de la milícia, Gironella només aconseguí calmar els ànims, ordenant que es retirés la companyia del sisè batalló de la processó.²⁵⁴ Dos dies després, l'11 de juny de 1822, un rumor corria com la pólvora: volien embarcar l'avi —el coronel Costa— cap a Mallorca, i ràpidament es reuniren milicians i ciutadans, uns cinc-cents,²⁵⁵ i formaren una comissió de representants que s'encaminà cap a al Palau Reial, on residia el cap polític, per demanar-li que el trasllat de Costa es fes “dentro de la ciudad en el paraje que tuviesen a bien colocarlo porqué a la torre de la Ciudadela iba a caer enfermo por ser húmedo y mal sano”.²⁵⁶ La comissió la integraven set milicians del primer regiment, representants del liberalisme més exaltat i popular, i un dels defensors de Costa: “fueron el Capitán Francisco Carbonell y Francisco Javier Sarret, el Teniente Manuel Ribas, el Subteniente Francisco Raull, el Sargento Agustín Vila, el Cabo Victo Gibert, el soldado Mariano Bosch y Renart, el defensor D. N. Canellas y un ayudante de plaza”²⁵⁷ i abans de trobar-se amb el cap polític s'hi afegiren els emissaris de les autoritats polítiques, tres regidors de l'Ajuntament:²⁵⁸ Joan Sagarra,²⁵⁹ Josep Valentí²⁶⁰ i Jaume Esteve i Claramunt,²⁶¹ i dos diputats provincials: Antoni Gironella i Josep Casajemas.

Un altre cop, la plaça de la Constitució era plena a vessar de milicians que esperaven quina era la reacció del cap polític, a qui no quedà més remei que cedir a les demandes d'aquella junta improvisada. A les set de la tarda, els milicians comissionats pel primer regiment, el

253. *El Indicador Catalán*, núm. 142, 5 de juny de 1822, p. 604.

254. *Dietari de Mateu Crespi*, 9 de juny de 1822, p. 51.

255. *Dietari de Mateu Crespi*, 11 de juny de 1822, p. 51.

256. Ídem, p. 52.

257. Ídem, p. 52-53.

258. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 164, 13 de juny de 1822, p. 3-4.

259. *Voz del Pueblo*, núm. 13, 12 de juliol de 1822, p. 10: “fue otro de los 5 beneméritos ciudadanos que se ofrecieron por fiadores (...) para que se le pudiese trasladar de la torre de la Ciudadela al vivac del 1º Regimiento”.

260. Ídem, p. 11.

261. Ídem, p. 12.

defensor de Costa, un dels ajudants del cap polític i el diputat provincial i cap de la milícia enfilaren cap a la Ciutadella per traslladar l'avi Costa des de la torre on era fins a la seu o bivac del primer regiment de la MNV, deixant una substanciosa quantitat de diners com a fiança. El captiu arribà a la Rambla a la posta de sol i ja era negra nit quan, escortat, visità el cap polític i el governador militar de la plaça.

El cònsol del regne de Sardenya, Antonio Bresciano, assegut a la taula rememorant els fets per redactar el seu informe, tingué cura de fer èmfasi en la pressió que exerciren els milicians partidaris de Costa sobre els seus companys, falsejant el consentiment del capità general. També disculpà el cap polític i governador militar per haver accedit a traslladat del coronel, tot argumentant que era la manera d'evitar un motí popular que podria degenerar en un més que probable assalt a la Ciutadella.²⁶² Mentrestant, la gresca envaïa la Rambla i el cap polític enviava correus urgents a la guarnició i al capità general interí, Ruiz de Porras, perquè tornessin a la ciutat. Durant tres dies, el cap polític rumià i preparà la seva resposta, tot esperant l'arribada de la tropa. El 15 de juny de 1822, el regiment d'Aragón entrava a Barcelona i, quan va rebre la notícia, Sancho va donar a la impremta del Govern provincial l'edicte repressor que havia de constrènyer els milicians a la seva autoritat. El cap polític amb el suport de l'Exèrcit, podia reprimir sense temors els desordres dels darrers dies, i ordenà tancar la tertúlia patriòtica i prohibí que se n'obris cap altra sense la seva autorització; desarmà el primer regiment i impedí que els milicians es reunissin i es passegessin vestits d'uniforme quan no estaven de servei, i impedí que els ciutadans armats es reunissin sense el seu permís.²⁶³

L'endemà —16 de juny de 1822—, després de fer-se públiques les ordres del cap polític i quan ja queia la nit, el capità general interí, Joaquín Ruiz de Porras, amb el regiment de Zaragoza, part del de Cantabria i del d'artilleria, a peu i a cavall, es disseminaren per la ciutat. La tropa no entrà als quarters de Barcelona i es desplegà per la ciutat esperant amenaçadorament rebre ordres d'ocupar-la militarment. El capità general, després de parlar amb el cap polític, ordenà a una trentena d'homes que retornessin Costa al calabós de la torre de la Ciutadella. Els milicians aquella nit no gosaren resistir-s'hi, i els soldats s'endugueren Costa del bivac del primer regiment, sense cap

262. AST. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 12 giugno 1822. Hi ha una còpia amb algunes petites diferències d'estil a ASDR. Busta 33. Barcelona.

263. *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 48, 17 de juny de 1822, p. 3-4.

mena d'entrebanc. A les tres de la matinada, la tropa, cansada després d'haver caminat més de trenta milles, entrava als quarters de la ciutat. Antonio Bresciano detallava les mesures repressives contra la milícia i la tertúlia patriòtica, i al costat de la paraula tertúlia hi afegia entre parèntesi el terme "*convenzione*" per definir-la; aquell aclariment apareixia quan emprava la paraula junta, equiparant ambdós conceptes. Significativament, el cònsol, malgrat el predomini dels liberals exaltats, no equiparava aquell espai de sociabilitat amb els clubs polítics, sinó amb les òrgans de representativitat política i de concentració de poders:

ordinó che venise chiuso lo stablmento della cosi detta Tertulia (Convenzione) patriotica, che nesun individuo della milizia potese usare dell'uniforme, ecceto negli atti di servizio e che non se ne potessero riunire i copri, senza permesso ed ordine di rispettivi loro comandanti previa intelligenza del lodocto Sig. Capo ec. ec.²⁶⁴

Durant la setmana següent, la repressió continuà focalitzant-la sobre la milícia, que fou purgada de tots els individus sospitosos: li llevaren els jornalers, els menors, els criats, els sense ofici, els desobedients amb les autoritats i els qui havien pres partit en els fets de l'11 de juny, com li explicava per carta Joan Amat —antic síndic de la ciutat abans del revolució de 1820— al baró de Castellet.²⁶⁵ Ben poca cosa se sap d'aquella purga de la milícia que pretenia frenar l'ascens del radicalisme popular en el si del moviment liberal exaltat a través del primer regiment de la MNV. Aquell juny semblava més a prop que mai l'objectiu de les autoritats liberals de Barcelona d'acotar l'accés dels sectors populars a la milícia, que havien perseguit des de la primavera de 1821, quan s'aprovà l'addició de 4 de maig de 1821 del reglament de la MNV del 31 d'agost de 1820. Un mes després de l'afer Costa, el 20 de març de 1822, el consistori barceloní envià una petició a Corts en la qual emfasitzava la necessitat d'impedir l'accés a la MNV dels sectors populars, responsabilitzant-los dels desordres que s'havien produït a la ciutat des de l'abril de 1821, i sense cap mena de rubor afirmaven que els ciutadans "no son iguales, las circunstancias en todos los hombres: éstas varían según su ilustración e intereses (...) Hay clases a quienes les es de poca o ninguna importancia que se introduzca el desorden: en éstas mismas se encuentran individuos propensos a promoverlo, prometiéndose utilidades en los trastornos, y las hay que atendiendo

264. AST. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 19 giugno 1822. Hi ha una còpia amb algunes petites diferències d'estil a ASDR. Busta 33. Barcelona.

265. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 22 de juny de 1822, carta de Joan Amat al baró de Castellet.

al interés general y al suyo particular lo tienen en oponerse”.²⁶⁶ El moderantisme dels edils barcelonins limitant l'accés a la milícia pretenia tenir sota control la ciutat i impedir la deriva revolucionària i radical del liberalisme popular.

La contundència de l'acció repressora del juny de 1822 inicialment fou atribuïda únicament i en exclusiva a Joaquín Ruiz de Porras, i els liberals exaltats en deixaren al marge el cap polític, que era considerat un liberal arrauxat o “descamisado” més. La *Voz del Pueblo* publicà sobre ell: “Ni una hilacha siquiera de camisa lleva” i “comprometido más que Riego.”²⁶⁷ Tot al contrari succeí amb el capità general interí, que fou jutjat amb severitat fins al punt que el diputat provincial José Cortés intentà que la Diputació barcelonina aprovés una petició dirigida a les Corts en la qual es demanaven responsabilitats a Ruiz de Porras pels fets del 16 de juny, però no se'n sortí.²⁶⁸ Malgrat les crítiques vessades per la *Voz del Pueblo*, qui portava la batuta en la desqualificació de les accions del capità general interí era el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*.²⁶⁹ A començaments de juliol de 1822, el relleu a la Capitania General ja s'havia fet efectiu i el lloc de Joaquín Ruiz de Porras l'ocupà Francisco Javier Ferraz, el qual llegí a les pàgines d'aquells diaris exaltats furibunds atacs contra el seu predecessor.²⁷⁰ La indignació per l'actuació de Ruiz de Porras era desbordant i arribaren a equiparar el seu comportament al de Ferran VII com a rei absolut, ja que l'aprovació de l'acció de l'antic capità general era comparable amb la ratificació de les sentències de mort de Luis Lacy i Juan Díaz Porlier. La premsa exaltada barcelonina exigia depurar les responsabilitats de Ruiz de Porras per l'acció del 16 de juny, en la qual s'entreveïen motivacions personals contra el coronel Costa.²⁷¹

L'atac contra els actes de Joaquín Ruiz de Porras es desplegà des de tots els flancs i el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* també denuncià els obstacles que havia de superar el nou capità general, Francisco Javier Ferraz, per les reiterades negatives del

266. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 56, exp. 10, fol. 85-86, Proposició de l'Ajuntament de Barcelona sobre el reglament de la MNV, Barcelona, 20 de març de 1822.

267. *Voz del Pueblo*, núm. 11, sense data però posterior als fets del 16 de juny, probablement el 5 de juliol de 1822.

268. *Voz del Pueblo*, núm. 22, 13 d'agost de 1822, p. 13, “Semblanzas. José Cortés”.

269. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 200, 29 de juliol de 1822, p. 3-4.

270. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 142.

271. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 186, 5 de juliol de 1822, p. 3-4. Signat per “J. G. y V”.

seu predecessor a donar-li la informació necessària per prosseguir les campanyes contra els facciosos reialistes. El diari l'acusava, requerint que se'l processés i recaigués sobre ell tota la força de la llei. Els redactors, fent-se ressò de l'opinió del moviment liberal exaltat, l'havien sentenciat declarant-lo culpable per haver negligit les seves obligacions de combatre els facciosos per dedicar-se a la persecució del liberalisme exaltat. La sentència popular clamava venjança i el diari altaveu del liberalisme exaltat i comuner ho propugnava als quatre vents.²⁷² Les autoritats liberals del Principat obviaren la petició popular, que tornà a renéixer amb més força a finals de novembre de 1822, quan la situació política s'havia capgirat completament.

L'estiu de 1822 fou el més encès de tots els del Trienni. Els milicians i els ciutadans de Madrid sufocaren un intent de conspiració reialista que tenia la connivència del Govern i dels sectors moderats de la cambra de representants. Mentre els madrilenys defensaven el sistema polític basat en la Constitució de 1812, a Barcelona els rumors sobre un intent dels exiliats piemontesos, napolitans i francesos de creuar els Pirineus i proclamar emperador Napoleó II —el fill de Bonaparte— i restablir la Constitució de 1791 sacsejaven la ciutat. Quan els liberals barcelonins conegueren l'acció heroica del poble madrileny, la festa desbordà la ciutat. La temperatura política pujà i la revolució s'accelerà. L'agost de 1822, la vivacitat revolucionària eixamplà les divergències entre els liberals quan s'exigí als ciutadans més acabalats que prestessin diners per sufragar les despeses de la lluita contra els reialistes. Aquelles decisions polítiques feren créixer la tensió entre moderats i exaltats, i la premsa les alimentà, exigint passar factura als membres de la *sociedad del anillo* i a tots els acusats d'enemics de la Constitució, puntualitzant “que la justicia no se contente con fusilar a tal cual individuo de los no pudientes; es necesario que veamos caer algunas cabezas gordas”.²⁷³ Tot d'una es posaren en el punt de mira dels liberals exaltats les antigues autoritats polítiques responsables de l'empresonament del coronel Costa i els seus acèrrims adversaris en el si de la MNV. El capgirament de la situació política suscità que de nou es tornessin a sentir les veus que demanaven la reobertura de la tertúlia patriòtica tancada des de l'11 de juny.²⁷⁴ A

272. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 187, 6 de juliol de 1822, p. 3-4.

273. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 234, 22 d'agost de 1822, p. 3-4.

274. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 247, 4 de setembre de 1822, p. 3-4.

començaments de setembre, aquella tensa calma esclatà i el moviment liberal exaltat protagonitzà una jornada revolucionària que comportà el desterrament d'una setantena de potentats de la ciutat: la meitat eren eclesiàstics i la resta eren militars, jutges, ciutadans i alts càrrecs de l'Administració.

Tertúlia Patriòtica de Lacy

La matinada del 5 al 6 de setembre, la revolució prengué embranzida i deixà al seu darrere unes autoritats desprestigiades i desposseïdes de tota autoritat, a mercè del nou poder polític de la ciutat. El moviment liberal exaltat maldà per mantenir les formes i no es va desfer de les autoritats polítiques com ho va fer de la cúpula militar. Els revolucionaris es consideraven respectuosos amb la Constitució i no podien desposseir els càrrecs polítics electes ni els designats pel Govern de la nació; preferien esperar que se'n produís la renovació a través dels mecanismes establerts pel codi gadità. Durant aquells dies, s'imposà un poder alternatiu al de les institucions liberals que es perpetuà fins a l'elecció de les noves autoritats municipals.

Pocs dies després d'aquella llarga matinada, cinc-cents vuitanta-dos ciutadans firmaren una petició dirigida a la Diputació demanant que es conclogués la causa contra Costa, es reobrí la tertúlia patriòtica i s'adoptessin les mesures convenients per denunciar els enemics de la Constitució. La Diputació de Barcelona respongué durant la sessió del 9 de setembre, accedint a les demandes dels peticionaris, malgrat que feren constar que no s'hi havia pogut negar sense comprometre la seguretat i l'ordre públic de la ciutat.²⁷⁵ En aquella sessió, s'acordà aixecar la suspensió de celebrar tertúlies sempre i quan fossin comunicats a les autoritats prèviament el lloc, el propòsit de la reunió i especificant que hauria de "ser diferente del que antes se celebraban".²⁷⁶ La negativa de continuar celebrant les reunions a l'església del convent dels trinitaris esdevé clarivident per entendre la rellevància d'aquell espai que podia acollir gairebé un miler de ciutadans, rememorava les sessions de les Corts, i enaltia la continuïtat de la tertúlia precedent i la nova. Tot plegat feia de l'antiga església un espai que havia contribuït a incrementar l'abast social del moviment liberal exaltat.

275. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 289.

276. ADB. Actes de la Diputació de Barcelona. Vol. 12, sessions 5 i 9 de setembre de 1822. Nota reproduïda per ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 135-136.

Una setmana després d'aquella resolució, Costa, encara continuava a la presó i la ciutat bullia exigint la seva llibertat. Les autoritats polítiques i militars es reuniren una altra vegada com a Junta d'Autoritats el 19 de setembre i expressaren la necessitat d'adoptar mesures urgents per posar fre a l'agitació de la capital catalana. Durant aquella junta, els diputats provincials s'adheriren a l'allau de peticions que s'havien fet demanant la llibertat de Costa. La junta es veié obligada a alliberar-lo i a donar-li la direcció de la columna expedicionària encarregada de perseguir i derrotar els reialistes, però aquella decisió "no va ser adoptada per les seves qualitats militars, sinó perquè Costa feia nosa a la ciutat".²⁷⁷ L'endemà Costa sortia de la Ciutadella i la premsa es feia ressò de la comitiva que el recollí i de tots els preparatius que es feien a la seu del primer regiment de la MNV per festejar el seu alliberament.²⁷⁸

Si la pressió popular havia aconseguit el seu alliberament el 20 de setembre de 1822, perquè la reobertura de la tertúlia —una de les altres demandes dels ciutadans— no s'aconseguí fins dos mesos després, el 17 de novembre? Just quan finí la sessió de la Junta d'Autoritats, el 19 de setembre, Vicente Sancho, cap polític, presentà la seva dimissió al·legant motius de salut,²⁷⁹ tot i que, com queda palès en la carta de Canals al baró de Castellet, els autèntics motius de la renúncia estaven vinculats amb l'alliberament de Costa i al desig de desentendre's de les seves possibles conseqüències.²⁸⁰ Passaren vuit dies de desconcert fins que va ser nomenat Josep Camps com a cap polític interí²⁸¹ i la reobertura de la tertúlia patriòtica quedà postergada. Durant dos mesos, Camps es mostrà reticent a autoritzar l'obertura de la tertúlia patriòtica i els ciutadans tampoc s'entossudiren amb aquella demanda, engrescats com estaven amb el traspàs de poder. A mitjan novembre, la situació dóna un tomb quan els ciutadans s'assabentaren de l'aprovació d'una llei de societats patriòtiques, sancionada per les Corts l'1 de novembre de 1822, i de l'arribada d'un nou cap polític, Fernando Gómez de Butrón, que prengué possessió del càrrec l'endemà de la inauguració de la tertúlia.

277. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 290.

278. *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 143, 20 de setembre de 1822, p. 3-4; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 264, 20 de setembre de 1822, p. 3-4.

279. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 290.

280. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 21 de desembre de 1822, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

281. RISQUES CORBELLA, Manel (1995a), p. 601-602.

La nova norma política²⁸² sobre les societats patriòtiques desposseïa els caps polítics de les seves facultats per entorpir i impedir l'obertura de les tertúlies perquè ja no les havien d'autoritzar, i només les podien suspendre durant un màxim de tres dies, en cas d'escoltar crits que incitessin a la rebel·lió contra les autoritats. La nova legislació permeté una àmplia autonomia a les tertúlies patriòtiques que només havien d'informar prèviament de les seves reunions al cap polític o al primer alcalde de la ciutat on se celebraven. Les tertúlies només tenien tres restriccions: la celebració de sessions de matinada, la necessitat de presentar un reglament a les autoritats, que només l'examinarien per si trobaven alguna cosa susceptible de fer-hi intervenir els tribunals, i la denegació del dret d'actuar com un ens corporatiu davant les Corts, perquè els seus membres només podrien adreçar-s'hi a títol individual. Al prefaci de la nova legislació sobre societats patriòtiques, es definia quin era l'objectiu d'aquelles reunions: "animar y sostener el espíritu público",²⁸³ alhora que també les advertia que no s'apropriessin d'atribucions que corresponien a les autoritats. La nova llei transformà aquelles velles societats patriòtiques, a mig camí entre les juntes revolucionàries i els clubs polítics, en societats ben definides i reglamentades: les noves tertúlies patriòtiques. La legislació era diàfana, però es contraposava amb una pràctica política que difícilment podria adaptar-se a l'encotillament de la llei.

El divendres 15 de novembre, la premsa liberal notificà l'obertura d'una nova tertúlia patriòtica anomenada de Lacy en la mateixa ubicació que les anteriors: l'església del convent dels trinitaris descalços al vell mig de la Rambla. L'anunci equiparava la tertúlia amb els ateneus del món clàssic, i la definia com un centre de formació política destinat als ciutadans menys instruïts, per fer-los conèixer els principis del règim constitucional.²⁸⁴ Les setmanes posteriors els liberals exaltats, des del *Diario de la ciudad de Barcelona*, esmerçaren temps i energies a explicar quina era la finalitat de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i ho feren des de la secció d'opinió, *Variedades*. En un d'aquells articles, l'autor apuntava la continuïtat entre les societats patriòtiques nascudes els primers dies de la revolució de 1820 i les recentment constituïdes. Les primeres havien sorgit espontàniament dels combatents revolucionaris i volien promoure la il·lustració i donar a conèixer els avantatges de la Constitució de 1812.²⁸⁵ Les segones afloraven massivament arran

282. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 567.

283. *Ibidem*.

284. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 163, 15 de novembre de 1822, p. 283.

285. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 179, 1 de desembre de 1822, p. 431-433.

de l'eixamplament de la normativa reguladora de les societats patriòtiques, per tal de resoldre els problemes que assetjaven el sistema constitucional. L'articulista concebia les tertúlies com escoles de patriotisme on els ciutadans podrien entendre la llibertat i les oposava als clubs de les "sociedades constitucionales o del anillo" que s'havien inspirat en els clubs jacobins.²⁸⁶ En una anàlisi dels arguments de l'autor de les *Variedades*, apareixen divergències entre les societats i les tertúlies: les primeres sorgiren arran de l'esclat revolucionari i eren espais de comunió política, mentre que les segones s'interpretaven com una victòria dels liberals exaltats i s'ideaven per organitzar l'oposició contra els *anilleros*.

Quan aparegueren les tertúlies patriòtiques ja no era suficient explicar la Constitució de 1812; llavors ja hi havia centres que ho feien —Acadèmia Cívica, càtedres de Constitució, escoles, universitats i seminaris— i calia anar més enllà de l'objectiu didàctic, per la qual cosa es convertiren també en acadèmies d'una nova moral. Els liberals revolucionaris s'havien convençut que, per desenvolupar l'esperit revolucionari de la Constitució de 1812, era necessari una reforma de la moral dels ciutadans, basada en els principis de la moral universal. Aquells liberals radicals fonamentaven el patriotisme dels ciutadans en la seva conducta pública i privada, que havia de reflectir la nova moral, i per inculcar-la les tertúlies esdevenien un espai òptim.²⁸⁷

Les mires dels liberals més exaltats sobre la Tertúlia Patriòtica de Lacy es revelaren de nou a mitjan gener de 1823, just abans que fos aprovat el seu reglament, quan la premsa afí a la tertúlia enumerà els seus propòsits i a ningú li estranyà que ometés l'ensenyament de la Constitució. Llavors tothom sabia que el codi gadità per si sol no canviaria el món si no es preparava els ciutadans per entendre'l adequadament. La tertúlia havia d'esdevenir una escola cívica per construir l'autèntic patriotisme i la nova moral, que es basaria en el dret natural i en els principis de la llibertat i la independència. Les escoles cíviques formarien els ciutadans que eradicarien els perills de la nació: contra-revolucionaris i *anilleros*. Amb aquells objectius, la tertúlia patriòtica es convertia en l'espai central del moviment liberal exaltat barceloní.²⁸⁸

No tots els liberals exaltats compartiren aquell afany visionari, i l'emergència d'un proselitisme amb aquells trets corroborà la incapacitat de la tertúlia per cohesionar el liberalisme exaltat, que no superava les

286. *Ibidem*.

287. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 182, 4 de desembre de 1822, p. 461-462.

288. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 19, 19 de gener de 1823, p. 169-172, article signat per El regañón T. B., pseudònim de Tomàs Bruguera.

seves profundes divergències. La tertúlia tot just començava a celebrar les seves sessions amb assiduïtat quan una discussió sobre la inviolabilitat del monarca estigué a punt de rebentar-la. A les reunions següents del 10 i 13 de desembre, els oradors Salvador Canalejas i Joan Vilaregut intentaren posar pau esbossant els objectius de la tertúlia, que s'havien de circumscriure a ensenyar els drets i deures del poble segons el marc legal imperant. Tots dos també demanaven prudència i responsabilitat als oradors; Canalejas els recordava la rellevància de les opinions vessades des de la tribuna perquè apareixien reproduïdes a la premsa;²⁸⁹ d'altra banda, Vilaregut, des de les pàgines d'*El Indicador Catalán*, apel·lava a les pors dels tertulians a cenyir-se als límits marcats per la llei en les seves discussions, espantant-los amb el perill de tancament que corria la tertúlia si continuaven manifestant-s'hi opinions enfrontades de les quals responsabilitzava els diversos partits liberals.²⁹⁰

La Tertúlia Patriòtica de Lacy obrí les seves portes el diumenge 17 de novembre de 1822 a les cinc de la tarda. La junta preparatòria de la tertúlia celebrada el dissabte anterior havia acordat que el nou cap polític seria el conservador de l'ordre durant les dues primeres setmanes i que les dones serien admeses com a sòcies.²⁹¹ A l'església del convent dels trinitaris descalços, s'hi aplegaren els socis i les sòcies que havien pagat els vuit reals de subscripció mensual a la redacció del *Diario de la ciudad de Barcelona*²⁹² i una massa plural del poble de Barcelona. La quota de soci garantia un espai reservat per assistir a les sessions i el seu preu era inferior al que tenia la subscripció mensual del periòdic més popular publicat a la ciutat. Amb aquella petita despesa, es contribuïa al manteniment de la tertúlia i es gaudia del dret a participar en les accions de la societat: comissions, àpats i balls organitzats per la tertúlia, i es podia ostentar algun dels càrrecs organitzatius o formar part de la seva junta directiva. La tertúlia no va ser concebuda com un club restringit, sinó que era tot just el contrari, un espai obert al públic en general on es congregaven els ciutadans massivament per instruir-se políticament, encetant una tradició política que assoliria el seu zenit amb els ateneus de la segona meitat del segle XIX.²⁹³

289. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, p. 549-551. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre de 1822.

290. *El Indicador Catalán*, núm. 306, 15 de desembre de 1822, p. 2-3.

291. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 165, 17 de novembre de 1822, p. 308.

292. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 163, 15 de novembre de 1822, p. 283-284. I també, APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 19 de novembre de 1822, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

293. LA GUARDIA, Carmen (2006): "Espacios de disidencia: opinión pública y derechos en España y América Latina". A: DD.AA., *Acción colectiva y clases acomodadas*

El dia de la seva inauguració, l'església era plena a vessar i s'hi barrejaven homes i dones procedents d'estrats socials ben diversos.²⁹⁴ L'assistència de dones i dels sectors populars sobrepassava la presència relativa que tenien entre el nombre dels socis, fent evident la heterogeneïtat social del públic. El món popular barceloní era majoritàriament analfabet i usava com a llengua vehicular el català, tot i que coneixia el castellà. La formació política d'aquells ciutadans era un dels objectius de la tertúlia perquè hi havia molts: "que no leen por ignorancia, por pereza, o por falta de medios, que tienen no obstante proporción de asistir a la tertulia unos para disertar con provecho, y otros para oír lo que se dice."²⁹⁵ Des de les tribunes, els oradors gairebé sempre empraren la llengua de més prestigi a l'època: el castellà, i només alguns com Francesc Soler i Baudili Carreras utilitzaren la llengua catalana. Quan els oradors recorrien al català, ho feien per emfasitzar que es dirigien als sectors més desafavorits que acudien a la tertúlia per aclarir-los la bona sintonia dels articles constitucionals amb els principis de la religió catòlica.²⁹⁶ L'ús del català apropava els liberals als sectors més populars, que sovint interpretaven el nou sistema constitucional en funció de les opinions que els eclesiàstics proclamaven des de la trona parroquial. Les al·locucions en català no es reproduïen a la premsa i al *Diario de la ciudad de Barcelona* o al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* només s'esmentava quin orador s'havia dirigit des de la tribuna en català i amb quin propòsit. En tres sessions, Baudili Carreras²⁹⁷ emprà el català, tot i que el primer en fer-hi una arenga en aquella llengua fou Francesc Soler.²⁹⁸ La llengua de la política era el castellà i el català només era el canal per arribar més fàcilment als estrats populars i desmentir les premisses dels contrarevolucionaris. Aquell recurs no era la primera vegada que s'emprava i durant la tertúlia patriòtica precedent foren usuals els discursos de Francesc Raüll i la lectura d'articles de la premsa escrits en llengua catalana. La *Voz*

(*Burguesía y clases medias*) VIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea. Vitoria, p. 87-99, p. 92.

294. *El Indicador Catalán*, núm. 283, 19 de novembre de 1822, p. 1-4.

295. *El Indicador Catalán*, núm. 293, 29 de novembre de 1822, p. 2-3.

296. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, p. 615-620. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre de 1822.

297. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 194, 16 de desembre de 1822, p. 569-572. Sessió de la tertúlia patriòtica del 13 de desembre. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, p. 687-689. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre de 1822.

298. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, p. 549-551. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre de 1822.

del *Pueblo* utilitzà el mateix recurs i només recorregué al català en una de les seves seccions, la que obria el diari explicant els articles de la Constitució de 1812; la resta del periòdic, com tota la premsa barcelonina del Trienni, era en castellà,²⁹⁹ malgrat que alguns diaris, com *El Indicador Catalán*, incloïen de tant en tant articles en català. La llengua catalana només era un mitjà més per guanyar la batalla a la contrarevolució i mobilitzar el món popular; això no obstant la seva mobilització provocà un efecte pervers —per alguns liberals— com era la irrupció d'un nou actor social en el sistema polític liberal. En la lluita per sobreviure, el liberalisme havia donat peu a participar políticament a aquells que fins llavors en quedaven al marge, i d'aquesta manera sancionava la capacitat dels sectors populars de fer sentir la seva veu i aconseguir una millora de les seves condicions de vida a través de la política.

En la sessió de l'1 de desembre de 1822, el ciutadà Jacint Domènech³⁰⁰ llegí una proposta signada per Josep Alegret i Ferrer, Pau Janer, Josep Antoni Jaumard, Josep de Portell, Miquel Ribot i Menós i ell mateix, perquè cada dia, abans de començar les reunions de la tertúlia, s'expliqués un article de la Constitució de 1812. Allò no era nou, en la tertúlia precedent, alguns oradors havien pujat a la tribuna per comentar alguna part de l'articulat constitucional, però mai s'havia sistematitzat la seva explicació. Els socis de la tertúlia de Lacy acceptaren aquella proposició, i en la sessió següent —el 3 de desembre— s'inicià amb un breu discurs de Jacint Domènech en el qual glossava el primer i el segon article del codi constitucional.³⁰¹ Cada dimarts, divendres i diumenge d'aquell desembre de 1822, s'obrí la tertúlia amb la dissertació d'un dels socis sobre un article de la norma gaditana. Per fer aquelles exposicions, pujaren a la tribuna diferents socis. Domènech interpretà l'article vuitè, el novè³⁰² i el tretzè per segona vegada;³⁰³ Ribot, el

299. ANGUERA, Pere (1995): "Damunt el polvorí: els catalans 1800-60". A: Pere GABRIEL (dir.): *Història de la Cultura Catalana*. Vol. IV. *Romanticisme i Renaixença 1800-1860*. Edicions 62. Barcelona, p. 37-76; ANGUERA, Pere (2000): *Els precedents del catalanisme, catalanitat i anticontralisme*. Empúries. Barcelona; ANGUERA, Pere i MANENT, Albert (2001): "La resposta". A: Francesc VALVERDÚ (dir.): *Enciclopèdia de la llengua catalana*. Edicions 62. Barcelona, p. 73-84.

300. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 181, 3 de desembre de 1822, p. 447-449.

301. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 184, 6 de desembre de 1822, p. 475-477. Sessió de la tertúlia patriòtica del 3 de desembre de 1822.

302. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 206, 28 de desembre de 1822, p. 669-672. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de desembre de 1822.

303. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 7, 7 de gener de 1823, p. 58-61. Sessió de la tertúlia patriòtica del 27 de desembre de 1822.

cinquè;³⁰⁴ Portell, el tretze;³⁰⁵ Alegret, el quart;³⁰⁶ Jaumard, el tercer³⁰⁷ i setè;³⁰⁸ Torres també el setè;³⁰⁹ Carreras preferí explicar alguns articles del codi penal³¹⁰ i Canalejas, en la seva intervenció, va fer una breu recapitulació del tretze i dels cinc primers articles de la Constitució.³¹¹ El gener següent, només tornà a ocupar la tribuna Canalejas per explicar un article del codi gadità: el vint-i-setè.³¹² Semblava, doncs, que llavors la dèria per donar a conèixer la llei fonamental ja havia passat, i les exposicions sobre els articles es diluïren, i qui sap si feren bona la proposta del ciutadà Ribot, el 20 de desembre precedent, quan requeria que el gener següent, la tertúlia s'obris explicant des de la tribuna un dels articles del codi penal.³¹³

El ciutadà Canalejas recordà des de la tribuna que la nova legislació sobre societats patriòtiques exigia que les tertúlies tinguessin un reglament si obrien les seves portes amb regularitat periòdica. En la reunió del 10 de desembre de 1822, l'orador proposà la creació d'una comissió per elaborar el reglament, però el conservador de l'ordre li va fer retirar la proposta perquè encara no havien rebut la nova llei sancionada pel monarca.³¹⁴ Finalment, la vigília del dia de Nadal, altra vegada Canalejas insistí en la necessitat de redactar el reglament de la tertúlia i, després de diverses deliberacions, se n'encarregà la redacció a una comissió formada per Canalejas, Álvarez de Andino i Domènec.³¹⁵

304. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 191, 13 de desembre de 1822, p. 541-544. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre de 1822.

305. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, p. 560-564. Sessió de la tertúlia patriòtica del 13 de desembre de 1822.

306. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 189, 11 de desembre de 1822, p. 521-524. Sessió de la tertúlia patriòtica del 8 de desembre de 1822.

307. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, p. 505-508. Sessió de la tertúlia patriòtica del 6 de desembre de 1822.

308. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, p. 615-620. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre de 1822.

309. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 202, 24 de desembre de 1822, p. 641-644. Sessió de la tertúlia patriòtica del 20 de desembre de 1822.

310. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, p. 687-689. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre de 1822.

311. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 196, 18 de desembre de 1822, p. 589-592. Sessió de la tertúlia patriòtica del 15 de desembre de 1822.

312. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, p. 162-164. Sessió de la tertúlia patriòtica del 14 de gener de 1823.

313. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 202, 24 de desembre de 1822, p. 641-644. Sessió de la tertúlia patriòtica del 20 de desembre de 1822.

314. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, p. 549-651.

315. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, p. 687-689.

L'endemà de Sant Esteve, el soci Domènech sol·licità que s'integressin a la comissió els ciutadans: A. Gironella, J. Camps, J. Busquets i D. M. Vila.³¹⁶ Dels darrers quatre incorporats a la comissió, tres representaven les principals autoritats polítiques i l'altre era la màxima autoritat sobre el coneixement de dret públic i de la Constitució: Gironella era diputat provincial, Busquets era el síndic de l'Ajuntament barceloní, Camps era l'intendent i Domingo Maria Vila era rector de la restaurada universitat barcelonina i catedràtic de Jurisprudència Civil i de Principis de Legislació Universals. La comissió presentà la proposta de reglament en la sessió del 14 o 17 de gener, i un exemplar quedà exposat a la tertúlia perquè pogués debatre's en la sessió següent. El procediment adoptat per l'aprovació del reglament no agradà gaire, i la premsa fou l'altaveu de les crítiques vessades que reclamaven una sessió extraordinària de la tertúlia i la distribució d'un exemplar per a cadascun dels socis.³¹⁷ L'article aparegué signat pel *Regañón T. B.* (pseudònim de Tomàs Bruguera)³¹⁸ i els editors del *Diario de la ciudad de Barcelona* s'hi adheriren amb una breu declaració que hi col·locaren a continuació clamant perquè es repartís còpia del reglament entre els socis.³¹⁹

L'aprovació del reglament significà la desaparició de les llargues ressenyes sobre les sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que podien llegir-se al *Diario de la ciudad de Barcelona*. Des de mitjan gener de 1823, en aquell diari només aparegueren referències indirectes del que es debatia i succeïa a la tertúlia. Els socis decidiren que allò que es deia a la tertúlia no quedés plasmat a les pàgines de la premsa, per tal de donar més llibertat als oradors i evitar que la censura els pogués processar per les seves paraules. Mesos abans, durant les primeres sessions de la tertúlia, el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* s'encarregà de publicar les actes de les sessions després que les hi cedís algun dels secretaris.³²⁰ Foren poques setmanes i durant la primera quinzena de desembre de 1822 les sessions foren ressenyades a la vegada per aquell diari i el *Diario de la ciudad de Barcelona*. A mitjan desembre, només el darrer assumí la tasca de portaveu de la tertúlia. Algun dels seus redactors requerí la presència de taquígrafs³²¹ per dei-

316. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 7, 7 de gener de 1823, p. 58-61.

317. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 19, 19 de gener de 1823, p. 169-172.

318. L'únic soci de la tertúlia que coincideix amb aquelles inicials.

319. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 19, 19 de gener de 1823, p. 169-172.

320. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 315, 24 de novembre de 1822, p. 3-4.

321. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, p. 509: "Gacetín. (...) Taquígrafos: Nos han asegurado que des de hoy los habrá en las sesiones de la tertulia pública".

xar constància de tot el que es deia i poder-ho recollir adequadament l'endemà a les pàgines del diari. Tres dies després, el 8 de desembre, la tertúlia ja tenia els taquígrafs per prendre nota dels discursos, tot i que de vegades no se'n sortien prou bé: "La vehemencia del orador no permitió a los taquígrafos redactar el discurso con la extensión que hubiéramos deseado."³²² L'arribada dels taquígrafs també significà la fi del càrrec de redactor que ostentava un o dos socis en cadascuna de les sessions. Els mesos de desembre i gener, aquell diari detallà tot el que ocorregué a la tertúlia i esdevingué, *de facto*, el seu òrgan de premsa. Malgrat que després s'interromperen aquelles detallades descripcions sobre les sessions, el *Diario de la ciudad de Barcelona* continuà exercint la tasca de portaveu.

A les pàgines de la premsa es pot resseguir la xarxa de relacions que es teixiren entre les diverses tertúlies patriòtiques catalanes. Els diaris barcelonins reproduïren alguns dels discursos de les tertúlies del Principat, quan els pronunciaren els socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. La tertúlia de Sabadell s'inaugurà el 25 d'octubre,³²³ tres setmanes abans que la de Lacy, i durant les primeres sessions fou usual que hi participessin oradors que esdevindrien socis de la tertúlia barcelonina: Josep de Portell,³²⁴ López Paredes³²⁵ i Salvador Gaya i Jover.³²⁶ El soci Joaquín de Alcántara y Boria pronuncià un parell de discursos a la tertúlia patriòtica de Mataró durant el mes de desembre de 1822, just després de la seva inauguració.³²⁷ La tertúlia patriòtica de Tarragona anuncià la seva obertura a la premsa barcelonina,³²⁸ que en ressenyà la inauguració.³²⁹ La de Manresa deixà que el *Diario de la ciudad de*

322. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de desembre de 1822, p. 531-536.

323. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 295, 25 d'octubre de 1822, p. 3-4.

324. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 286.

325. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 300, 30 d'octubre de 1822, p. 3-4.

326. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 169, 21 de novembre de 1822, p. 340-342; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 310, 10 de novembre de 1822, p. 3-4; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 317, 16 de novembre de 1822, p. 3-4.

327. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 350, 16 de desembre de 1822, p. 3-4; *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 206, 28 de desembre de 1822, p. 669-672; *Discurso que se pronunció en la sesión pública de la sociedad patriótica Álvarez Acebedo de la ciudad de Mataró por uno de sus socios, el día 22 de marzo de 1823*, sale a la luz a expensas de dicha tertulia. En la imprenta de Juan Abadal. Mataró. Año 1823.

328. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 181, 3 de desembre de 1822, p. 447-449.

329. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 340, 6 de desembre de 1822, p. 3-4.

Barcelona recollís en alguna ocasió les al·locucions dels oradors entre les quals, el gener de 1823, comptà amb la presència del soci de la tertúlia barcelonina J. Andreu.³³⁰ La premsa barcelonina reflectí els lligams que uniren aquelles tertúlies patriòtiques del Principat amb la de la capital catalana. Els socis de la tertúlia barcelonina col·laboraren en la creació d'altres tertúlies, fins i tot durant el llarg procés de gestació de la tertúlia de Lacy, quan participaren en la inauguració i les primeres sessions de la tertúlia de Sabadell, però aparentment no s'hi establí una relació d'afiliació ni s'erigí com a òrgan vertebrador i centralitzador del conjunt de tertúlies catalanes. Això no obstant, sí que els seus socis tingueren un paper rellevant en les tertúlies de Sabadell, Mataró i Manresa. Les relacions amb les altres tertúlies patriòtiques catalanes no s'han pogut reconstruir a través de la premsa barcelonina.

La junta directiva de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, a començaments de febrer de 1823, publicà un anunci a tots els diaris liberals de la ciutat en el qual advertia els seus socis de la intenció de sufragar un suplement on constarien tots els noms dels socis. Aquella llista s'havia d'erigir en una exhibició del potencial polític i de la rellevància de la tertúlia, a la vegada que esdevenia una credencial perquè tots aquells socis poguessin assistir lliurement a totes les societats patriòtiques d'arreu de la monarquia.³³¹ L'exposició de la nòmina de socis significava fer ostentació d'on era el centre de poder quan feia evident que era "también para demostrar el número de socios de que esta se halla compuesta"³³² alhora que descartava qualsevol possible identificació de la tertúlia amb un club polític o societat secreta. Al darrere de l'elaboració d'aquella llista, hi havia la voluntat de recuperar la vella idea d'establir una xarxa nacional de societats patriòtiques, com diu Gil Novales,³³³ però a escala local es volia fer pública la diferència política que hi havia entre els socis i els no-socis: s'estava forjant la cohesió política del moviment liberal exaltat al voltant de la tertúlia. Cap rastre queda d'aquella llista i ni tan sols se sap si arribà a fer-se.

Quan s'inicià la guerra contra els Cent Mil Fills de Sant Lluís —primavera de 1823—, va decaure el nombre de socis i la situació s'agreujà quan la direcció de la tertúlia amenaçà de donar a conèixer els noms dels qui no havien renovat la seva quota de soci.³³⁴ La

330. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 33, 2 de febrer de 1823, p. 289-290.

331. *El Indicador Catalán*, núm. 37, 6 de febrer de 1823, p. 4; *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 36, 5 de febrer de 1823, p. 320.

332. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 38, 7 de febrer de 1823, p. 4.

333. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 287.

334. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, p. 1110-1116.

decadència de la tertúlia s'inicià quan els seus socis acaparaven més poder en els òrgans polítics municipals i provincials. A partir d'aquell moment, proliferaren els anuncis que recordaven als socis el pagament de la quota i s'intentava captar nous socis apuntant-los quines eren les finalitats de la tertúlia.³³⁵ En aquell moment de guerra, cresqué la presència de dones a la tertúlia malgrat que la junta directiva maldà per limitar-ne l'assistència en funció dels espais que tenien reservats: "las ciudadanas que han ocupado los asientos numerados en el tramo intermedio, si se los reservan, pues de lo contrario no extrañarán que otras los ocupen reclamándolos después de pasados tres días."³³⁶

Quan començaren les sessions de la tertúlia, es nomenà un òrgan de direcció que havia de regular i organitzar les reunions. La direcció o junta de la tertúlia havia de renovar-se cada quinze dies, i la formaven cinc socis: el president o conservador de l'ordre, dos secretaris i dos redactors. La presidència de la tertúlia va recaure successivament en mans de les principals autoritats de la província i la ciutat: Fernando Gómez de Butrón (cap polític), marquès de Castellsosrius (capità general), Josep Camps (intendent) i Ramon Maria Sala (alcalde primer). En dues ocasions, interinament, el càrrec de president l'assumí Pere Roda i el secretari Joaquín de Alcántara y Boria, arran de l'absència del president Gómez de Butrón. Les secretaries les ocuparen els socis: Alcántara y Boria, Alsina, Blanco, Deluaz, Vilaregut, Jaumard, Albrador, López, Soveñat i Gardín. Els càrrecs de redactor desaparegueren el 8 de desembre, quan els taquígrafs assistiren a la tertúlia; fins llavors els havien ostentat: Portell i Alcántara y Boria. La reconstrucció d'aquelles juntes té un caràcter fragmentari, i només abasta els mesos de novembre, desembre i gener, perquè després de l'aprovació de reglament de la tertúlia, les informacions sobre les juntes directives són molt esparses.³³⁷ De febrer a octubre de 1823, només s'han pogut localitzar cinc membres de les diverses juntes directives, cinc presidents o conservadors de l'orde: Canalejas, Granados, Sala, Vila i Puig; i sis secretaris: Sobeñat, Gardín, Domènech, Jaumard, Pasqual i López Paredes.

El darrer any del Trienni, la majoria de les autoritats polítiques de la província i de la ciutat eren membres de la tertúlia patriòtica, que es convertí en el centre del poder polític. La seva transcendència en la vida política barcelonina es reflecteix límpidament amb el lloc que ocupà en la litúrgia de les festes cíviques de la ciutat. El 6 de gener de 1823, els socis de la tertúlia acceptaren la invitació del

335. *El Indicador Catalán*, núm. 121, 1 de maig de 1823, p. 4.

336. *El Indicador Catalán*, núm. 154, 3 de juny de 1823, p. 3-4.

337. Vegeu annex A1.2 Sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

consistori municipal barceloní,³³⁸ i formaren part de la processó que traslladà la Verge de Montserrat per impedir que caigués en mans dels realistes i la convertissin en un símbol mobilitzador, des de la seva arribada a Barcelona fins a la catedral. Dues setmanes després, les autoritats municipals festejaren l'enèrgica resposta de les Corts contra l'imminent atac que preparava la Santa Aliança contra el règim liberal espanyol. La festa cívica resseguí l'itinerari usual, incorporant com una de les seves darreres etapes la celebració d'una sessió extraordinària de la tertúlia amb la presència de les autoritats polítiques.³³⁹ El punt culminant d'aquell procés d'institucionalització de la tertúlia com un òrgan polític més, es produí els darrers dies de l'hivern de 1823, quan el 19 de març es commemorà alhora l'aniversari del triomf de la revolució a Barcelona i la promulgació de la Constitució de 1812. Aquella era la festa cívica per antonomàsia i la tertúlia va realitzar una part del ritual festiu celebrant una sessió extraordinària³⁴⁰ amb presència de les autoritats i dels herois milicians i militars homenatjats aquell dia.

Setmanes després, el *Regañón* Tomàs Bruguera³⁴¹ suggerí la renovació del jurament de lleialtat a la pàtria per part dels barcelonins, mitjançant una festa cívica d'aquelles mateixes característiques: la tertúlia s'integrava una vegada més en el ritual festiu i s'hi celebrà una sessió extraordinària com un dels actes. En el zenit de la influència de la tertúlia, ningú no podia imaginar-se la seva decadència, tot i que s'inicià inexorablement. El nombre de socis es reduí gradualment i a poc a poc anà esvaint-se la seva incidència en la política barcelonina, fet que es posà en relleu quan quedà al marge de les funcions cíviques posteriors del 2 de maig, diada nacional, i del 24 de setembre de 1823, commemoració de la proclamació del principi de la sobirania nacional que feren les Corts de Cadis el 1810. La tertúlia havia estat un magnífic trampolí per assaltar el poder, però, un cop allà, els socis que eren regidors o alcaldes maldaren per desactivar-la, ja que el seu potencial polític se'ls podia girar en contra.

Sovint, des de les tribunes de la tertúlia, es feren propostes per commemorar efemèrides recents i celebrar funcions cíviques que exaltessin els ànims dels liberals que defensaven la capital catalana. La

338. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 17, 17 de gener de 1823, p. 153-155.

339. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 22, 22 de gener de 1823, p. 2-3.

340. *El Indicador Catalán*, núm. 78, 19 de març de 1823, p. 2-3.

341. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 118, 28 d'abril de 1823, p. 1035-1036; *El Indicador Catalán*, núm. 118, 28 d'abril de 1823, p. 3.

majoria d'aquelles iniciatives no tingueren el suport de les autoritats, i algunes es diluïren mentre d'altres quedaren en un segon pla. El ciutadà Braio, o el que és el mateix Joaquín de Alcántara y Boria, escrigué un article a *El Indicador Catalán* en el qual demanava a les autoritats la commemoració dels fets del 24 de febrer de 1822, i suggeria quin hauria de ser el recorregut òptim de la rua festiva, que òbviament finalitzaria a la seu de la tertúlia.³⁴² La commemoració de la repressió contra Costa implícitament suposava el reconeixement de la connexió del liberalisme popular, representat pels partidaris de Costa, amb el moviment liberal exaltat encarnat per la tertúlia. La iniciativa, segons el cònsol sard de Barcelona, s'havia instigat des de la tertúlia patriòtica perquè durant els dies precedents els seus socis havien expressat la voluntat de restablir la dignitat al coronel Costa, tancant el seu procés i celebrant la seva victòria final.³⁴³

L'Ajuntament escoltà les opinions emanades de la tertúlia i llançades des de la premsa, i va consensuar una solució que no crispés els ànims ni suscités desordres públics. Finalment, decidí que el consistori no commemoraria públicament els fets del febrer de 1822; ara bé, una representació assistiria a la celebració privada que realitzés el moviment liberal exaltat. Aquell reconeixement als perseguits i empresonats de febrer no tingué lloc a la tertúlia, evitant discrepàncies entre els socis i reforçant-ne la concepció *parainstitucional*. Un petit grup de liberals exaltats reteren homenatge als captius de febrer i als seus defensors amb un banquet a la fonda Margarita:

Los patriotas del 24 de febrero del año pasado se han reunido hoy en la fonda de Margarita para obsequiar a sus padrinos y defensores, y mostrar de este modo su gratitud a unos hombres que tan útil celo mostraron por sus clientes en aquellos tiempos calamitosos. Y a nombre de éstos anunciamos con la más cordial satisfacción a nuestros lectores, que esta reunión ha sido presidida por dos ciudadanos alcaldes y otros dos síndicos del Ayuntamiento; que en ella no se ha vertido una sola expresión que tuviese el menor viso de resentimiento; que se ha proclamado la más sincera unión como la sola áncora de nuestra salud.³⁴⁴

Aquella iniciativa de la tertúlia, tot i desnaturalitzada, reeixí, i va caldre esperar mig any perquè tornés a quallar una altra proposta

342. *El Indicador Catalán*, núm. 49, 18 de febrer de 1823, p. 4.

343. AST. Mazzo 2. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 19 febbraio 1823.

344. *El Indicador Catalán*, núm. 56, 25 de febrer de 1823, p. 2.

festiva proposada per la tertúlia. L'estiu de 1823 tingué lloc la darrera iniciativa festiva de la tertúlia, concretament el 17 d'agost, quan la ciutat vivia els estralls de la guerra: la tertúlia nomenà una comissió de socis per rebre les milicianes i la jovenalla del batalló gimnàstic³⁴⁵ que havien dut a terme les tasques de fortificació d'un dels fortins de la ciutat. Abans d'aquella celebració, la tertúlia organitzà una comissió per celebrar l'arribada a Barcelona³⁴⁶ de l'antic ministre d'Estat —cap de Govern *de facto*— Evaristo San Miguel, a fi de rebre'l amb música i engalanant la tertúlia; això no obstant aquella iniciativa no tingué la transcendència ni projecció als carrers de la ciutat i va tenir una repercussió limitada.

L'abril de 1823 s'iniciava el crepuscle de la tertúlia, just quan l'esplendor passada n'havia impulsat la reforma. Els socis transformaren aquella església en una mena de Corts de la ciutat on hi havia un espai diferenciat a la zona de la tribuna de l'església per a les dones, i l'Ajuntament els concedí, prèvia petició, les peces del temple de la llibertat que s'havia emprat en la festa cívica del 19 de març anterior,³⁴⁷ per a guarnir la tertúlia. L'església del convent dels trinitaris descalços era una assemblea política i s'havia engalanat com a tal el 15 d'abril,³⁴⁸ i la resta de millores s'havien acabat a començaments de maig.³⁴⁹ Malgrat tot, encara el caporal Pau, des del *Diario de la ciudad de Barcelona*, exigia que fessin desaparèixer tot vestigi de "la superstición y fanatismo" del passat eclesiàstic de l'església, convertida en una bé nacional, perquè la tertúlia aflorés com el veritable temple de la llibertat.³⁵⁰

La Tertúlia Patriòtica de Lacy va esdevenir un espai privilegiat on, d'una banda, es radicalitzaren els postulats del liberalisme exaltat, i de l'altra, s'incentivà la popularització del liberalisme entre els sectors més populars de la ciutat, acotant el desenvolupament de les seves propostes més transgressores socialment. El seu funcionament imità el de les Corts amb les seves dues tribunes i la mesa central amb el conservador de l'ordre i els secretaris i redactors. La gran diferència d'aquella assemblea política amb les Corts era que en la tertúlia imperava l'exercici de la sobirania directa sense que tingués sentit el mandat representatiu, fonament de la representació nacional a les Corts. El moviment liberal exaltat convertí la tertúlia en una representació fide-

345. *El Indicador Catalán*, núm. 231, 19 d'agost de 1823, p. 4.

346. *Suplemento al Indicador Catalán*, 10 de juny de 1823, p. 1-2.

347. AHCB. 1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823. Comissió d'obreria.

348. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1823, p. 870-871.

349. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, p. 1112.

350. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 149, 28 de maig de 1823, p. 1275-1276.

digna de l'opinió pública barcelonina, ratificada en cada sessió amb la identificació del públic assistent amb el poble. El poder de la tertúlia es fonamentà en la seva capacitat d'erigir-se en la representació més fidel de la sobirania dels ciutadans de Barcelona. El liberalisme exaltat més revolucionari havia forjat un discurs de la sobirania basat en la seva condició de dret natural i inalienable de l'individu³⁵¹ i consegüentment els ciutadans podien exercir-la permanentment. Ningú els podia negar aquell dret i els seus representants a les Corts eren simples corretges de transmissió de la seva voluntat. La permanència de l'exercici de la sobirania entre els ciutadans transformà la tertúlia en un assemblea política on s'imposava el rumb de la política municipal i fins i tot provincial. El moviment liberal exaltat fonamentà el seu poder polític en la seva identificació amb el poble de Barcelona a través de la tertúlia, on intentà influir alhora que moderava l'opinió del liberalisme popular i radical per ostentar la representació de la sobirania popular. La tertúlia també serví al liberalisme exaltat per conduir el procés revolucionari, primer condicionant les autoritats liberals i després substituint-les sense vulnerar els mecanismes establerts per la Constitució de 1812.

OPINIONS DEL MOVIMENT LIBERAL EXALTAT

La tertúlia patriòtica esdevingué l'espai en el qual s'escenificà la comunió de les propostes del liberalisme exaltat amb les procedents del món popular, i es moderaren les expressions del radicalisme popular i es difongueren les iniciatives del moviment liberal exaltat. Una de les primeres havia de ser passar comptes amb les autoritats militars i polítiques precedents que havien perseguit i empresonat el liberalisme exaltat més popular, sense subvertir els procediments constitucionals. En la sessió del 26 de novembre de 1822, el ciutadà Francesc Raüll, un orador habitual de la tertúlia precedent, pronuncià un discurs en el qual feia una proposta perquè es demanés al Govern i a les Corts que es depuressin les responsabilitats de Joaquín Ruiz de Porras, anterior capità general, a qui s'acusava d'haver defugit les seves obligacions en la lluita contra els reialistes al camp de Tarragona per tornar a Barcelona i traslladar de nou Costa des de la seu del primer regiment de la MNV a la presó de la torre de la Ciutadella.

La gernació que omplia la tertúlia mostrà el seu entusiasme i el radical Tàmaro, un dels líders del liberalisme popular, exigí que la depuració s'estengués a la resta d'autoritats polítiques, suscitant un

351. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 184, 31 d'octubre de 1822, p. 162-164; *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, p. 560-564.

clam generalitzat d'aprovació.³⁵² Tres dies després, en la sessió següent de la tertúlia, els ciutadans Ferrer i Carreras afegiren a la llista dels qui s'havia d'exigir responsabilitats els antics caps polítics, Munárriz i Sancho,³⁵³ i l'intendent, Elizalde. Finalment, el conservador de l'ordre sotmeté a votació la proposta de Francesc Raüll per adreçar una petició a les Corts i depurar les responsabilitats polítiques de Ruiz de Porras. El públic assistent a la tertúlia aprovà la proposta i nomenà una comissió formada per Raüll, Sobeñat, Rovira, Ramírez i Albrador encarregada de redactar la petició. La tertúlia no tornà a debatre més sobre la qüestió i preferí dedicar-se a d'altres assumptes com garantir que en el procés de renovació de les autoritats municipals sortirien electes els líders del moviment liberal exaltat.³⁵⁴

El desembre de 1822 la contrarevolució avançava arreu del territori i els tertulians decidiren contribuir als intents de frenar-la, impulsant una col·lecta o subscripció per donar menjar i beure a la tropa, i animant les sòcies i les dones dels socis —filles, germanes i mares— perquè cosissin gratuïtament els capots dels milicians. La subscripció només aconseguí recaptar sis-cents rals³⁵⁵ i pocs dies després el ciutadà Arango, des de la tribuna, desencisat pel fracàs de la donació, demanava a les autoritats que obliguessin els ciutadans de Barcelona a fer una petita contribució per ajudar a finançar la tela dels capots que cosien les ciutadanes.³⁵⁶

La situació econòmica era desesperant i a ningú se li escapava “el triste estado de las fábricas, y el gran número de brazos desocupados”.³⁵⁷ La crisi assolava a tothom i des de la tribuna s'apuntaven possibles culpables alhora que es feien sentir les propostes revolucionàries. El jove milicià Roger assenyalava els venedors d'aliments i els contrabandistes com els culpables de la precarietat dels ciutadans de Barcelona, i acollint-se als principis constitucionals, exigia la formació d'una junta de ciutadans que fixés el preu just dels productes reduint els beneficis dels venedors. La petició del milicià encarnava la veu del món popular que havia integrat el seu discurs de resistència contra l'acumulador i l'especulador en els significats del liberalisme, de la mateixa manera que

352. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 337, 3 de desembre de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica de 26 de novembre de 1822.

353. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 338, 4 de desembre de 1822, p. 3-4, sessió de la tertúlia patriòtica de 29 de novembre de 1822.

354. *Ibidem*.

355. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 186, 8 de desembre de 1822, p. 499.

356. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de desembre de 1822, p. 531.

357. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, p. 615-620. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre de 1822.

havien incorporat els discursos contra l'opressor i les reivindicacions de participació en els centres de decisió política:

Inspeccionasen los manejos de los vendedores, particularmente de los de primera necesidad, los cuales los venden atendiendo únicamente el mayor lucro, olvidándose de ser justos y benéficos conforme lo manda nuestra constitución, y que con este objeto, y para que todos conociesen los grandes bienes que resultan de nuestra constitución, creía conveniente se crease una junta de hombres de buenos sentimientos, que autorizados competentemente celasen a favor del vecindario y particularmente de los compradores por menor (...) es preciso que los vendedores se contenten con un justo interés, y no como sucede ahora, que venden como quieren, sin que les anime el menor favor por sus semejantes.³⁵⁸

Els sectors populars interpretaren els principis constitucionals de la felicitat i la virtut de la manera tradicional: la Constitució esdevenia l'eina per garantir la justícia dels preus dels productes essencials, integrant la concepció de l'economia moral.³⁵⁹ A la tertúlia, les apel·lacions a la justícia dels preus les respongueren els socis amb el silenci, però el contraban era tota una altra cosa. Els liberals exaltats responsabilitzaven el consum de productes estrangers de la crisi econòmica en la qual estava immersa Catalunya, i des de les tribunes s'escoltaren atacs duríssims als contrabandistes; el ciutadà Canalejas pujà un parell de cops a la tribuna per explicar quines eren les seves propostes per frenar el contraban: assimilar els contrabandistes als facciosos i castigar-los amb les mateixes penes;³⁶⁰ denunciar i processar tots els funcionaris que col·laboressin o fessin els ulls grossos amb el contraban.³⁶¹ Des de la tribuna, oradors com Canalejas o Domènech³⁶² desmentiren categòricament que el sistema prohibicionista contradigués la Constitució, i palesaren la influència rebuda pel teòric del prohibicionisme Eudald Jaumeandreu. Les intervencions amb propostes per reduir el consum

358. *Ibídem*.

359. THOMPSON, Edward P. (1979): *Tradición, revuelta y conciencia de clase*. Barcelona; THOMPSON, Edward P. (1995): *Costumbres en Común*. Crítica. Barcelona.

360. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, p. 615-620. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre de 1822, intervenció de Canalejas.

361. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 206, 28 de desembre de 1822, p. 669-672. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de desembre de 1822, intervenció de Canalejas.

362. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 209, 31 de desembre de 1822, p. 698-700. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre de 1822, intervencions de Canalejas i Domènech.

dels productes estrangers es convertiren en usuals: el ciutadà Ribot volia fer una subscripció per frenar-ne la compra, mentre que Alegret planejava un boicot dels productes estrangers i donar un reconeixement als qui el fessin, portant una cinta groga al braç.³⁶³

La preocupació més recurrent dels assistents a les reunions fou la d'acabar amb els facciosos. Els oradors no es limitaren a comentar les notícies de la premsa sobre les escaramusses entre liberals i reialistes,³⁶⁴ sinó que ordiren plans per desempallegar-se dels facciosos que omplien els calabossos de Barcelona. Algunes veus s'alçaren per reclamar que se'ls tragués de les presons i se'ls portés a una altra banda a fi d'evitar que esclatés la tensió i la turba liberal descarregués la seva fúria contra ells. Els fets de setembre de 1822 havien inundat la política de virulència i a partir de llavors no parà d'augmentar. El 3 de gener de 1823 es presentà des de la tribuna, per segona vegada, una proposta per treure de la ciutat els reialistes captius i acordaren que els socis Canalejas, López Paredes i Basora farien un esborrany de la petició per dirigir-la a les autoritats.³⁶⁵ La qüestió era tan delicada que deu dies després es nomenava una comissió per redactar una representació adreçada al capità general amb la mateixa intenció.³⁶⁶

L'acceleració del clima de violència superà a tothom, i el 6 de març es constituí la Junta de Vigilància, que s'erigí en la principal autoritat política i militar de la ciutat fins a començaments de maig, moment de la seva extinció.³⁶⁷ A partir de llavors, la tertúlia i el *Diario de la ciudad* foren l'altaveu del terror revolucionari que exigia els caps dels enemics del sistema constitucional. La nit del diumenge 13 d'abril, s'exclamava des de la tribuna que "la justicia, no esté inerte. La salvación de la patria; es la suprema ley,"³⁶⁸ i l'exaltació d'oradors i assistents fou continguda per les autoritats presents.³⁶⁹

Les autoritats polítiques hagueren d'acceptar les demandes populars i no pogueren impedir que la nit següent, el 14 d'abril, els liberals més arrauxats portessin als calabossos de la Ciutadella desenes d'eclesiàstics. Hores més tard, l'autoritat de la ciutat era en mans dels

363. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, p. 687-689. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre de 1822, intervenció J. Alegret.

364. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, p. 163.

365. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 17, 17 de gener de 1823, p. 155.

366. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, p. 164. Sessió de la tertúlia patriòtica del 14 de gener de 1823.

367. *El Indicador Catalán*, núm. 129, 9 de maig de 1823, p. 4.

368. *Ibidem*.

369. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1823, p. 870-871.

líders de les societats secretes que decidiren executar el bisbe de Vic, Raimon Strauch, a prop de Vallirana, al camí que el portava a la presó de Tarragona. La sang de la revolució corria per Barcelona i els socis de la tertúlia en tenien les mans tacades. La tertúlia pujà el darrer graó d'aquella escalada revolucionària el 4 d'agost, quan les autoritats demanaren als socis que els consells de guerra es realitzessin al local de la tertúlia i els garantien el seu lliure accés "conforme lo hacen para las sesiones públicas y disfrutar de sus respectivos asientos".³⁷⁰ La tertúlia havia nascut com a centre de formació política i moral dels ciutadans, s'havia constituït en el poder polític a l'ombra i finalment acollia l'espectacle de la mort, convertint els socis en espectadors de les sentències capitals contra els enemics del règim liberal. La violència s'instruïa a la tertúlia transformada en una convenció revolucionària, concentrant autoritat política, representació popular i poder judicial. La tertúlia havia dirigit el procés revolucionari des del novembre de 1822 fins a l'abril següent, però el seu èxit la convertí en una amenaça per a les autoritats, que, de mica en mica, la desposseïren de poder i la transformaren en el teatre on s'escenificava la violència política.

Quan a mitjan novembre de 1822 s'havia inaugurat la tertúlia patriòtica, Barcelona vivia embriagada pels incessants arrestos d'eclesiàstics acusats de conspiradors d'aquella tardor; fins a tres vegades s'organitzà una "caça de bruixes" per capturar-los. Des de la seva tribuna, en una de les primeres sessions, els oradors Domènech, Sala i Ribot coaccionaren els eclesiàstics de la ciutat perquè propugnassin des del cadafal les seves idees constitucionals. El ciutadà Sala reptà les principals autoritats eclesiàstiques a fer el mateix, advertint-los que si prosseguien amb la seva actitud d'atacar la Constitució els prendria el monopoli de l'ensenyament: "nosotros doctrinaremos a nuestros conciudadanos y a sus pequeños hijos."³⁷¹ Les acusacions contra els eclesiàstics persistiren, i els liberals exaltats donaren la volta a les invectives que els llançaven per calumniar-los, recriminant-los que eren els instigadors del republicanisme i de les veritables societats secretes.³⁷²

Sense fer gaire soroll, l'orador Sainz de Andino posava en qüestió la intolerància religiosa de la Constitució i subtilment augurava que la millor manera de consolidar la religió catòlica era desenvolupar els

370. *El Indicador Catalán*, núm. 216, 4 d'agost de 1823, p. 4.

371. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 181, 3 de desembre de 1822, p. 447-449. Sessió de la tertúlia patriòtica del dia 1 de desembre de 1822.

372. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 202, 24 de desembre de 1822, p. 641-644. Sessió de la tertúlia patriòtica del 20 de desembre de 1822.

seus mecanismes de persuasió i avortar tota obligació de professar-la i qualsevol element evocador de fanatisme.³⁷³

Luego entró a discurrir sobre la intolerancia de opiniones en materias religiosas, y la influencia que podría tener la libre opinión, en los adelantos de las naciones.

Després de desafiar el clergat, calumniar-lo i postular-se per una reforma futura de la Constitució que garantís la tolerància de credos religiosos, els oradors feren una passa més i incriminaren els eclesiàstics en les trames ordides per l'aristocràcia per enderrocar el sistema liberal. L'orador Domènech feia una ràpida reflexió sobre les connivències de la noblesa i el clergat amb els facciosos, assenyalant-los amb el seu dit acusador, i demanà "que el que no quiera Constitución, es preciso que suba al cadalso".³⁷⁴ Totes aquelles arremeses contra els aristòcrates i manifestacions d'anticlericalisme es materialitzaren amb l'empresonament d'eclesiàstics i amb la destrucció simbòlica d'alguns dels espais de la litúrgia religiosa. L'abril de 1823, una vegada buits els convents, s'accelerà el procés desamortitzador que sovint comportà la transformació o la demolició d'aquells edificis. La milícia havia liderat la metamorfosi d'aquells espais, en convertir-los en bivacs dels batallons; les societats o tertúlies patriòtiques s'hi havien sumat transformant-los progressivament en espais per a la política i l'Ajuntament havia sancionat l'obertura de noves places en el lloc que ocupaven els antics centres conventuals. La primavera de 1823, els socis enviaren una representació al cap polític perquè habilités els convents de la ciutat per acollir els refugiats que fugien del camp, quan els seus pobles queien en mans dels reialistes o dels francesos.³⁷⁵ Fernando Gómez de Butrón —el cap polític— els respongué dient-los que una part d'aquells convents la necessitava la Diputació per adequar-los com a quarters i l'Ajuntament per convertir-los en graners i dipòsits d'armes, però que de tota manera enviava còpia a totes les autoritats per consensuar una decisió.³⁷⁶

La crisi econòmica i la guerra combinades amb la revolució fomentaren l'acceleració del procés desamortitzador a Barcelona entre abril i octubre de 1823, en el qual tingué una actuació preeminent l'antic regidor de l'Ajuntament i soci de la tertúlia, Francesc Renart i

373. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 207, 29 de desembre de 1822, p. 682-684. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de desembre de 1822.

374. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 11, 11 de gener de 1823, p. 98-101. Sessió de la tertúlia patriòtica del 29 de desembre de 1822.

375. *El Indicador Catalán*, núm. 115, 29 d'abril de 1823, p. 2-3.

376. *Ibidem*.

Arús, que fou un dels taxadors dels edificis desamortitzats.³⁷⁷ En aquell procés de secularització d'espais i construccions, la tertúlia acollí la proposta del soci Soler³⁷⁸ d'enderrocar l'antiga casa de la Inquisició i la traslladà al consistori municipal, que al cap d'uns dies decidia impulsar una subscripció popular en els diversos llocs de reunió emblemàtics del moviment liberal exaltat barceloní, demostrant el poder simbòlic de la destrucció, seguint fil per randa l'exemple francès de la demolició de la fortalesa de la Bastilla: "El alcázar de la servidumbre va a desaparecer de entre nosotros."³⁷⁹

La tertúlia era el centre de la comunió política i d'aspiració a la unanimitat que amalgamà el moviment liberal exaltat barceloní, però l'enaltiment de la unitat no ha d'obviar la discrepància entre els socis que emergí fonamentalment en el qüestionament de la monarquia. El desembre de 1822, la tertúlia s'havia consolidat teixint unes excel·lents relacions amb les autoritats polítiques del municipi i de la província, i alguns socis aprofitaren aquella tranquil·litat per posar el monarca en el punt de mira de les seves crítiques, seguint l'exemple de la premsa i tertúlies madrilenyes.³⁸⁰ La seva connivència amb els contrarevolucionaris durant el cop d'estat del 7 de juliol no podia quedar impune, i des de la tribuna el soci Ribot no titubejà a comparar la conducta de Ferran VII amb la del rei de Nàpols, titllant-lo de traïdor al sistema constitucional. L'orador exhortava els ciutadans a encausar-lo per la connivència amb els colpistes i expressava que la inviolabilitat del monarca s'acabava si se sospitava que era còmplice dels colpistes, i apel·lava al veredict del poble per reprovar la inviolabilitat del rei.³⁸¹

El capità general, conservador de l'ordre de la tertúlia en aquella sessió, el cridà a l'ordre quan escoltà aquelles paraules, recordant-li que a la tertúlia: "no admitiría ningún recurso de presos, pues no era tribunal, y si únicamente instituida para instruir al pueblo."³⁸² En la reunió següent de 10 de desembre, Ribot prengué de nou la paraula per contestar enèrgicament l'article amb to irònic aparegut al *Diario de la ciudad de Barcelona* en el qual es posava límits a les seves paraules. Ribot ratificà les seves opinions i des de la tribuna s'esplaià qualificant

377. APBC. Fons de Francesc Renart i Arús.

378. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 184, 3 de juliol de 1823, p. 3-4.

379. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 205, 24 de juliol de 1823, p. 2-4.

380. PÉREZ GARZÓN, J. Sisinio (1978), p. 314-317.

381. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 189, 11 de desembre de 1822, p. 521-524. Sessió de la tertúlia patriòtica del 8 de desembre de 1822.

382. *Ibidem*.

d'agressió al poble l'actitud del rei i exigint el seu processament: "el Rey puede, apartándose de los trámites que le prescribe la ley fundamental atacar la libertad de la Nación, y que en este caso es cuando yo dije que podía ser violable."³⁸³ Durant la sessió, sentí les crítiques que li llançà des de la tribuna d'oposició el soci Portell, que exposà els casos en els quals la Constitució destituïa de la seva autoritat el rei, deixant clar que la seva inviolabilitat era absoluta.³⁸⁴ El debat polaritzà la tertúlia i els oradors es dividiren: mentre que Casas, Soler i Canalejas aprovaren les paraules de Ribot, a l'altre costat, Portell i Domènech feien front comú en contra. La crispació generada per la disputa va fer trontollar l'estabilitat de la tertúlia, i els editors del *Diario de la ciudad de Barcelona* optaren per tancar la polèmica³⁸⁵ i reproduïren emfàticament l'opinió del soci Canalejas, que afirmava rotundament que negant la inviolabilitat del monarca es posava en dubte la justícia de la Constitució. El diari, si bé s'acceptava retòricament la imperfecció del codi gadità, considerava que debatre sobre els defectes de la Constitució significava obrir una polèmica³⁸⁶ que podia tenir imprevisibles conseqüències, com la de voler obrir un nou procés constituent; per tant, conscients dels perjudicis que podia desencadenar, era preferible passar pàgina ràpidament, deixant clar que l'opinió d'un parell de socis no era la de la tertúlia, que majoritàriament compartia l'exposada per Portell. Els editors del diari cercaren desesperadament alguna mà negra a qui etzibar-li la culpa de la dilatació d'aquella polèmica en les sessions de la tertúlia.³⁸⁷

La picabaralla sobre la inviolabilitat del monarca havia posat en relleu que la publicitat de les sessions a través de la premsa podria desestabilitzar la tertúlia, alhora que les divergències entre els socis s'eixamplaven quan els discursos es llegien l'endemà. Aquesta experiència calà en els socis i en el moment de redactar el reglament de la tertúlia posaren tots els entrebancs possibles perquè les opinions dels oradors fossin reproduïdes taquigràficament als diaris. L'autocensura dels socis era un mecanisme per garantir la capacitat d'actuar unitàriament i esbossava una tendència cap a la voluntat d'expressar una certa unanimitat en les opinions professades des de la tertúlia. A co-

383. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 191, 13 de desembre de 1822, p. 541-542. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre de 1822.

384. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, p. 549-551. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre de 1822, intervenció de Portell.

385. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de desembre de 1822, p. 531-536.

386. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, p. 560-564.

387. *Ibidem*.

mençaments d'estiu de 1823, quan aquell debat ja s'havia oblidat, Soler mostrava el seu enuig perquè el soci Carbonell havia emprat la tribuna de l'oposició per fer un aclariment sobre les seves opinions referents a un projecte de fàbrica d'armes que volia instal·lar la Diputació en un dels espais conventuals de la ciutat, i aprofitava l'avinentesa per fer-li memòria de quina era la funció d'aquella tribuna:

Únicamente debe ocuparse para contrariar a las malas doctrinas, o deshacer equivocaciones de puntos literarios, a fin de desarrollar la cuestión y presentarla al público bajo el verdadero punto de vista, para que se consiga la ilustración a que deben encaminarse los discursos; y nunca debe hacerse uso de un, ni otra tribuna, para simples conversaciones, como es público y no quiero sonrojar a V. con referirlas.³⁸⁸

Les divergències en el si de la tertúlia havien aflorat amb la controvèrsia sobre la inviolabilitat del monarca i amb les recriminacions entre oradors, insinuant que eren agents d'un partit o d'un altre.³⁸⁹ L'encesa tardor de 1822, els partits³⁹⁰ eren concebuts més que mai com a faccions i la desunió era el greuge més transcendent que els liberals exaltats podien fer a la revolució. La heterogeneïtat del moviment liberal exaltat barceloní no havia de suposar un inconvenient per actuar unitàriament. El *Diario de la ciudad de Barcelona* assenyalà com a culpables de la divisió del liberalisme exaltat els periodistes que excitaven els ànims dels liberals enfrontant-los entre ells. Els editors els amenaçaven i subtilment deixaven entreveure, lloant els periodistes d'*El Indicador Catalán*, que els responsables dels conflictes entre els liberals eren redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, que havien encarat les societats secretes liberals, autèntics protopartits polítics del moment:

Hay ciertos periodistas que fanatizados hasta el extremo de creerse superiores a los demás, no viendo en el mundo a otros más virtuosos que ellos mismos, se deshacen por manifestar su saña contra los que no son de su mismo partido. (...) Conozcan la necesidad absoluta que hay de prescindir de las manías extravagantes, si queremos triunfar de nuestros enemigos, y que como lo dicen muy bien los recomendables editores del Indicador Catalán, cualquiera que sea

388. *El Indicador Catalán*, núm. 180, 29 de juny de 1823, p. 4.

389. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 194, 16 de desembre de 1822, p. 569-572, sessió de la tertúlia patriòtica de 13 de desembre de 1822, intervencions de Canalejas i Portell.

390. FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio (2009): *Los partidos políticos en el pensamiento español. De la Ilustración a nuestros días*. Marcial Pons, Ediciones de Historia. Madrid.

la insignia que nos reúna, bien la de San Juan, de San Teobaldo o de Padilla todos queremos con el mismo ardor la libertad.³⁹¹

El darrer any del Trienni ningú s'amagava de constatar que les societats secretes liberals s'havien fermat a la capital catalana, amb l'única excepció dels *anilleros*, que havia caigut en desgràcia després dels esdeveniments de juliol i setembre de 1822, diluint-se la seva projecció a Barcelona. Des del cadafal de la tertúlia, a finals de 1822, s'escoltaren les darreres diatribes contra els *anilleros*: no els censuraven la seva organització política i les seves propostes de reforma constitucional, sinó el domini del poder executiu que els induïa a creure que podien imposar les seves opinions fent el buit al legislatiu. El soci Domènech els condemnava per haver-se apropiat del Govern i no sotmetre's a la voluntat política de la cambra de representants de la nació. De les seves paraules, emanava el principi polític de submissió de l'executiu al legislatiu: "veíamos en ella los primeros agentes del poder ejecutivo, y cualquiera que sea la naturaleza de la sociedad nunca puede ser buena si se cuentan en ella los principales miembros de la potestad ejecutiva, que en todos los tiempos tira hacia al despotismo."³⁹² Tancava el seu al·legat amb un argument extremament popular per desacreditar-los, referint-se a la seva condició nobiliària i als seus recursos pecuniaris.

La resta de societats secretes emergien subtilment a la llum pública i es feien sentir a través de la premsa i la tertúlia patriòtica. Cadascuna tenia el seu patró, sota el qual s'encobrien els seus discursos i les referències velades: els paramaçons, Sant Joan, i també se'ls considerava "hijos de la luz"; els carbonaris tenien sant Teobald i els comuners Juan Padilla. Totes elles també tenien un diari o setmanari on expressar-se: mentre que els comuners usaren el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, els paramaçons empraven *El Indicador Catalán*³⁹³ i els carbonaris aprofitaren les esclatxes que els oferia el *Diario de la ciudad de Barcelona*. El dia de la inauguració de la tertúlia patriòtica de Lacy, el liberal exaltat José Moreno Guerra prengué la paraula per manifestar "el placer que le cabía en presenciar por si mismo una reunión tan distinguida en que veía mezclados los hijos de la luz con los hijos de Padilla".³⁹⁴

Les societats secretes, per la seva pròpia essència, només són una petita part del moviment liberal exaltat i del liberalisme en general,

391. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, p. 615-620.

392. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 7, 7 de gener de 1823, p. 58-61.

393. *El Indicador Catalán*, núm. 183, 2 de juliol de 1823, p. 2-4.

394. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 310, 19 de novembre de 1822, p. 3-4.

i incapaces de dirigir el liberalisme popular malgrat els seus intents. El liberalisme popular s'organitzà al voltant dels cafès i les tavernes i sobretot des de la MNV. A la Tertúlia Patriòtica de Lacy s'expressà el moviment liberal exaltat barceloní amb tota la seva pluralitat, participant-hi els membres de les diverses societats secretes amb l'excepció de la "sociedad constitucional del anillo" i aflorant tènueament un liberalisme popular i radical que cap societat secreta canònica aconseguí capitalitzar. Els editors d'*El Indicador Catalán* cercaren el consens amb els comuners per denunciar la presència d'un liberalisme radical, que volia portar més enllà la revolució, i el titllaren de *robepierrista*, i *maratista*, els dos principals papers associats a la Revolució Francesa. Els comuners maldaven per apropiarse a aquell liberalisme popular i evitaren d'enfrontar-s'hi directament. Els paramaçons deixaren en un segon terme els carbonaris potser pels seus orígens italians i els contactes amb els republicans francesos, o simplement perquè creien que aquella societat seria la que més interès mostrava per accelerar el ritme de la revolució a través del radicalisme revolucionari d'aquell liberalisme popular:

Los Agustinos y los Tomistas explican de diferente manera el como obra en nosotros la gracia, y tan Cristianos son los unos como los otros. V. puede decir ¡Viva Padilla! Nosotros ¡Viva la luz! Conformándonos ambos en aclamar con preferencia y decir ¡Viva la Patria y la libertad Española! Pero los Maratistas y Robespierristas no son dignos de pertenecer ni al uno ni al otro bando. Trabajemos por aislar a esos hombres de sangre y autores de nuestra división y de todos nuestros males; de otro modo los ultras franceses se aprovecharían indudablemente de nuestra imprudencia, y la patria caería en un abismo de donde ciertamente no la sacarían ni el mismo Padilla, ni aun S. Teobaldo ni S. Juan.³⁹⁵

Els *indicadores* perseveraren en l'acarament contra aquell liberalisme radical i popular; i el 23 d'abril, quan els comuners des de les pàgines del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* honraven la derrota i el martiri dels seus herois;³⁹⁶ ells atiaven les passions revelant-los les semblances entre *El Zurriago* i el *Père Duchêne*, setmanari dirigit per Marat en temps de la Revolució Francesa, fent responsable el darrer dels excessos de la revolució i vinculant-lo als diners de la contrarevolució: "El tigre Robespierre, que llevó indistintamente al cadalso a los Girondinos y a millares de Nobles,... era asalariado de

395. *El Indicador Catalán*, núm. 5, 6 de gener de 1823, p. 3-4.

396. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 113, 23 d'abril de 1823. Portada.

un Borbón... ¡Españoles! Leed con esta prevención el Zurriago.”³⁹⁷ La finalitat dels paramaçons —els *indicadors*— era burxar als comunsers perquè s’allunyessin del liberalisme popular i radical que inundava les grans ciutats de la monarquia.

La tertúlia de Lacy esdevingué el centre de vertebració política del moviment liberal exaltat, fent possible la convivència de les diverses societats secretes.³⁹⁸ La unitat d’acció dels socis, la vertebraren dos elements: la lluita contra un enemic comú encarnat per la contrarevolució i el moderantisme, i l’oportunitat política d’assaltar el poder. El moviment liberal exaltat amalgamà paramaçons, comunsers i carbonaris, però un cop els primers controlaren l’Ajuntament i els segons la Diputació, reaparegueren les friccions. La tertúlia, d’ençà dels fets d’abril de 1823, havia perdut gradualment representativitat i capacitat per aglutinar el moviment liberal exaltat. El juny de 1823, el conflicte entre les autoritats provincials i municipals era de domini públic i *El Indicador Catalán* —pocs dies després— feia un cop de puny sobre la taula i advocava per la continuïtat de les societats secretes perquè no s’aturés la revolució i frenar l’ascens dels enemics del sistema constitucional: “sigan con el auxilio del secreto todos los pasos que los enemigos de la luz y de la virtud dan para destruir la libertad que un pueblo conserve por medio de una constitución; pero que no tenga aun todos los apoyos necesarios. Si hay sociedades secretas serviles, es necesario un contrapeso.”³⁹⁹ El 4 d’agost el poder provincial en mans de la Diputació i de Rotten destituí tres alcaldes de l’Ajuntament: Ramon Maria Sala, Antoni Rodón i Francesc Raüll,⁴⁰⁰ i encara no una setmana després els empresonà conjuntament amb Antoni Guillén de Mazón⁴⁰¹ editor d’*El Indicador Catalán*, Joan Roth i Josep Miquel Comellas.⁴⁰²

La purga d’agost coincidí amb la celebració dels primers consells de guerra al local de la tertúlia. Si l’abril de 1823 havia començat la decadència de la tertúlia,⁴⁰³ a l’agost la seva submissió a les autori-

397. *El Indicador Catalán*, núm. 114, 24 d’abril de 1823, p. 3. Barcelona, 23 d’abril. L’historiador Claude Morange ha posat en relleu que alguns dels diaris radicals del Trienni foren finançats pels sectors contrarevolucionaris; MORANGE, Claude (1990): *Siete calas en la crisis del Antiguo Régimen y un panfleto clandestino de 1800*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant.

398. Vegeu l’annex A12. Societats secretes.

399. *El Indicador Catalán*, núm. 184, 3 de juliol de 1823, p. 2-4.

400. Dietari de Mateu Crespi, 10 d’agost de 1823, p. 52-53.

401. *El Indicador Catalán*, núm. 162, 11 de juny de 1823, p. 3-4: “La opinión manifestada en el número 160 de este periódico, o sea del 9 de junio, col 6ª (...) es solo propia y particular del ciudadano Guillén de Mazón, redactor responsable de dicho periódico”.

402. Dietari de Mateu Crespi, 10 d’agost de 1823, p. 55.

403. Vegeu l’annex A1.2 Sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

tats polítics —i militars— era absoluta i s'inicià una llarga etapa de silenci.⁴⁰⁴ Els socis es reunien menys i, quan ho feien, mostraven tot el seu fervor cap als seus representants polítics. A mitjan octubre, amb unes institucions agonitzants, Vicenç Cabanillas —l'alcalde substitut de Ramon Maria Sala—, es dirigí al conservador de l'ordre de la tertúlia per fer-li saber que l'Ajuntament enviaria oradors a les seves tribunes perquè mantinguessin ben amunt l'esperit de lluita contra els francesos,⁴⁰⁵ convertint-la en un apèndix institucional i reflectint la seva pèrdua de poder i consegüentment el desinterès que produïren les seves sessions en la ciutadania. La resposta entusiasta i unànime dels socis —un dels oradors excitat d'emoció demanà als editors dels diaris barcelonins que publicuessin el discurs que s'hi havia pronunciat—,⁴⁰⁶ fa evident la seva decrepitud.

La tercera setmana d'octubre de 1823, la rendició era imminent i el liberalisme popular desfermà les protestes contra aquella decisió de les autoritats. Els líders del primer regiment i del cinquè batalló de la MNV maldaren per arrossegat els socis de la tertúlia, i representar-hi l'acte de representació de la sobirania ciutadana, sense aconseguir-ho. La tarda del 23 d'octubre de 1823, l'autoritat política i militar respongué a les protestes amb l'empresonament dels caps de la milícia: el coronel Costa, els tinents coronels Marià Albó i Tadeu Aldea, el comandant i capità del cinquè batalló Josep de Portell i N. Puig, respectivament, i l'alcalde primer Vicenç Cabanillas. Tots ells eren socis de la tertúlia i se'ls imputava la mobilització popular que s'havia produït hores abans davant el Palau Reial per impedir la rendició. La tertúlia, tot i sotmesa a les autoritats, no s'esvaí políticament fins a la caiguda de Barcelona el 2 de novembre de 1823.

ELS SOCIS A LES INSTITUCIONS POLÍTIQUES LIBERALS

Abans de procedir a l'anàlisi dels socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, convé fer algunes precisions metodològiques: la llista de socis s'ha confeccionat a partir de les primeres llistes de socis publicades a la premsa⁴⁰⁷ els dies que precediren la inauguració de la tertúlia, i amb totes les referències esparses pels diversos de la diaris de la ciutat que tractaven sobre la Tertúlia Patriòtica de Lacy, cosa que permet reconstruir les sessions celebrades a la tertúlia des del novembre de

404. *El Indicador Catalán*, núm. 224, 13 d'agost de 1823, p. 4.

405. *El Indicador Catalán*, núm. 292, 19 d'octubre de 1823, p. 3-4.

406. *Ibidem*.

407. Les llistes publicades als diaris: *El Indicador Catalán*; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* i *Diario de la ciudad de Barcelona*.

1822 fins a l'octubre de 1823.⁴⁰⁸ El número total de socis arribà fins als tres-cents quaranta-dos, quinze dones i tres-cents vint-i-set homes;⁴⁰⁹ això no obstant, aquestes dades són incompletes perquè la llista d'abonats a la tertúlia patí de ben segur increments i descensos del nombre de socis que no s'han pogut reconstruir per manca de documentació. Tot i les dificultats, la llista confeccionada ofereix una mostra significativa sobre quins ciutadans conformaren la Tertúlia Patriòtica de Lacy, i la seva contrastació amb els qui ocuparen càrrecs polítics a la ciutat i província permet constatar quina presència tingueren els socis en les institucions liberals.

La Tertúlia Patriòtica de Lacy no va ser concebuda ni es convertí mai en un club polític; la seva praxis política l'assimilà a una assemblea ciutadana, oberta a tothom, pública i amb una perillosa tendència a eliminar qualsevol veu dissonant de la majoria. El moviment liberal exaltat emprà aquell espai per cohesionar-se com a col·lectiu polític i per apropar-se al liberalisme popular a través d'una progressiva identificació entre l'opinió del públic assistent i el dret del ciutadà a exercir permanentment la sobirania. La transformació de la tertúlia en un espai de representació de la voluntat sobirana de la ciutadania permeté al moviment liberal exaltat organitzar-se per procedir a la renovació de les institucions liberals de la ciutat i província. Des de les tribunes, els oradors conduïren l'opinió dels assistents per convertir la tertúlia en una autèntica plataforma electoral capaç d'aconseguir pacíficament la substitució de les autoritats liberals electes, sense vulnerar el procés establert per la Constitució de 1812. Des de les primeres setmanes, els oradors de la tertúlia mostraren una preocupació per la qüestió dels comicis electorals i volgueren encaminar el vot dels assistents apuntant-los qui havia de sortir escollit i qui no.⁴¹⁰ La tertúlia s'erigí en una plataforma electoral mitjançant la qual el moviment liberal exaltat s'organitzà per accedir a les institucions liberals amb el suport del liberalisme popular.

La tertúlia, en el moment de la seva inauguració —17 de novembre de 1822—, tenia entre els seus socis sis dels membres de la Diputació provincial barcelonina,⁴¹¹ el cap polític, el capità general, l'intendent i

408. Vegeu l'annex A1.2 Sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

409. Vegeu l'annex A1.1 Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

410. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 312, 21 de novembre de 1822, p. 3. Sessió de la tertúlia patriòtica del 19 de novembre de 1822, intervenció del ciutadà Casas; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 335, 1 de desembre de 1822, p. 3. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de novembre de 1822, intervenció del ciutadà Portell.

411. Vegeu l'annex A3.3 Diputacions provincials de Barcelona.

vuit (23,5%) dels trenta-quatre membres que passaren pel consistori municipal de 1822. La tertúlia s'estrenà dues setmanes abans que es procedís a la tria dels electors parroquials que renovarien la meitat del nou Ajuntament barceloní. L'1 de desembre de 1822 s'escolliren trenta-un electors,⁴¹² catorze dels quals (45,1%) eren socis i set més estaven lligats al moviment liberal exaltat: l'impressor Joaquim Jordi, el capità d'artilleria Francisco Pérez Meca, el conspirador i comerciant Josep Baigés, el diputat provincial i a Corts Genís Quintana, el diputat provincial de 1823 Gaietà Roviralta, el comerciant Antoni Saforcada i el fabricant Joan Pons. Quatre més probablement tenien algun familiar directe que pagava la quota de la tertúlia. Tot plegat, indica que quatre de cada cinc d'aquells electors parroquials estaven vinculats a la tertúlia o al liberalisme exaltat barceloní. El 22 de desembre de 1822, els trenta-quatre electors escolliren els disset nous membres del consistori barceloní.

Durant aquelles tres setmanes que separaren ambdues fites del calendari d'eleccions municipals, a la tribuna de la tertúlia es va fer quelcom més que debatre sobre les eleccions. Els oradors alertaren sobre qualsevol possible irregularitat⁴¹³ i, malgrat no designar directament candidats ni confeccionar llistes, manifestaren sovint la seva preocupació perquè el poble no escollís cap servil en les eleccions⁴¹⁴ i el seu desig perquè s'elegissin els ciutadans més virtuosos, exaltats i proclius a la Constitució, que lògicament eren presents a la tertúlia:

Personas que estén adornadas de las tres circunstancias siguientes, amor a la Constitución, buenas costumbres y exaltación; apartando la vista de los que van solícitos para obtenerlos, de los constitucionales moderados, y de aquellos que en el tiempo del absolutismo habían como vinculado a si los encargos municipales. Dijo que tampoco convenía para ellos ciertos hombres que siendo en su interior amantes del servilismo se cubren con el manto de la exaltación; y manifestando cuanto exigían el acierto las atribuciones delicadas de los ayuntamientos, concluyó inculcando el tino y la unión con que debían proceder los amantes de la Patria en el ejercicio de los derechos de la soberanía popular.⁴¹⁵

412. Vegeu l'annex A2.1 Electors parroquials.

413. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 335, 1 de desembre de 1822, p. 3-4. Sessió de la tertúlia patriòtica de 21 de novembre de 1822, intervenció del ciutadà Ribot.

414. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 312, 21 de novembre de 1822, p. 3-4. Sessió de la tertúlia patriòtica de 21 de novembre de 1822, intervenció del ciutadà Casas.

415. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 338, 4 de desembre de 1822, p. 3-4. Sessió de la tertúlia patriòtica de 21 de novembre de 1822, intervenció del ciutadà Ribot.

En la sessió del 6 de desembre, prengué la paraula Francesc Raüll, que seria elegit regidor en les eleccions següents, i elogià des de la tribuna els electors parroquials, coaccionant-los quan es dirigia a l'auditori dient "los gravísimos males que puede ocasionar a un pueblo un mal ayuntamiento".⁴¹⁶ Al cap d'una setmana, Portell, des del cadafal de la tertúlia, mentre explicava l'article 13 de la llei fonamental, condicionava una vegada més els electors perquè triessin les persones amb més virtuts socials per ocupar els càrrecs municipals.⁴¹⁷ La utilització de la tertúlia com a plataforma electoral no era una innovació de la tertúlia de Lacy, ja que en les sessions de les homòlogues que la precediren foren usuals els discursos sobre les irregularitats en la celebració dels comicis electorals o bé les denúncies sobre les ordres donades pel Govern sobre la necessitat d'interferir en l'elecció dels candidats.⁴¹⁸

L'arribada de l'hivern, havia portat l'elecció de disset nous membres del consistori municipal, dotze dels quals (70,6%) eren membres de la tertúlia patriòtica. A començaments de 1823, l'Ajuntament de Barcelona l'integraven cinc alcaldes, vint regidors i quatre síndics: vint-i-nou en total, deu regidors i dos síndics dels quals provenien del consistori de 1822.⁴¹⁹ Dels dotze que repetien càrrec el 1823, n'hi havia cinc (41,6%) que eren socis de la tertúlia, i dels set restants se n'ha pogut reconstruir l'adscripció política a partir del setmanari exaltat la *Voz del Pueblo*, que l'estiu de 1822, a la seva secció *semblanzas*, realitzà una petita ressenya mordaç sobre els regidors, síndics i alcaldes barcelonins del moment. D'aquells set que no eren socis, segons el periòdic exaltat, cinc eren "amigos del orden" o moderats: Gabriel Ametller, Josep Elías, Gaietà Galup, Bruno Petrus i Ignasi Regés; i als altres dos se'ls considerà amics del coronel Costa: Joan Sagarra i Josep Valentí, i per tant exaltats. Dels altres cinc regidors i síndics que quatre mesos després esdevingueren socis de la tertúlia, el setmanari determinà que només dos eren moderats: Joan Argelich i Ramon Urgell. Una ràpida recapitulació de totes aquestes dades, indica que disset (58,6%) dels vint-i-nou membres de l'Ajuntament barceloní de 1823 eren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, tot i que a dos se'ls havia qualificat de moderats. Dotze membres de l'Ajuntament barceloní de 1823 no eren

416. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, p. 505-508.

417. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, p. 560-564. Sessió de la tertúlia patriòtica del 13 de desembre de 1822.

418. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 45, 14 de febrer de 1822, p. 2-4. Sessió de la tertúlia patriòtica de 12 de febrer de 1822, intervenció del ciutadà Francesc Raüll.

419. Vegeu l'annex A.2.2.4, Ajuntament constitucional de Barcelona de 1823.

socis de la tertúlia, dos dels quals eren coneguts públicament per les seves abrandades opinions polítiques properes al liberalisme exaltat: Joan Sagarra i Josep Valentí.

Quan el consistori municipal començà a reunir-se el 1823, estava per primera vegada en mans del moviment liberal exaltat. La transcendència d'aquestes dades aflora si es comparen amb la composició dels altres ajuntaments barcelonins que es configuraren durant el Trienni. Dels integrants dels consistoris municipals de 1820 i 1821, només dos de cadascun esdevingueren socis de la tertúlia patriòtica,⁴²⁰ cosa que significava un 9,5% i un 6,7% dels membres del consistori, mentre que a l'Ajuntament de 1822 eren vuit socis (23,5%),⁴²¹ i al del 1823 eren disset (58,6%).⁴²² Una de les purgues revolucionàries suposà la destitució de quatre alcaldes del darrer consistori i tres dels quatre substituïts també eren socis de la tertúlia; si se'ls té en compte, el percentatge de socis entre els trenta-tres membres del consistori augmenta fins al 60,6%. La mateixa desproporció es manifesta si es comparen els electors parroquials per escollir l'Ajuntament; dels set electors de març de 1820, cap es convertí en soci de la tertúlia; dels vint-i-cinc de desembre de 1820, només tres (12%) en foren socis; dels trenta-un electors de desembre de 1821, set (22,6%) pagaren la quota de socis de la tertúlia, i dels trenta un electors de desembre de 1822, n'eren socis catorze (45,2%).⁴²³ El moviment liberal exaltat, a través de la tertúlia, incidí decisivament en el procés d'elecció del consistori barceloní i aconseguí fer-se amb el control de l'Ajuntament.

Els comissaris de barri eren la darrera peça de l'engranatge polític municipal, encarregat d'executar àgilment les decisions del consistori, però sense capacitat de decisió política. L'agost de 1822 nomenaren vuitanta-dos nous comissaris, només tres dels quals es convertiren en socis de la tertúlia. Dels cent vint-i-cinc ciutadans que foren comissaris de barri durant els dos primers anys del Trienni, només set esdevingueren socis de la tertúlia, i d'aquells dos els escolliren regidors del consistori de 1823. Dels comissaris de barri de 1823, només sis (7,3 %) eren socis de la tertúlia. Dels dos-cents cinquanta-sis ciutadans que foren comissaris de barri durant els anys del Trienni, només catorze (5,5%) s'inscriviren a la tertúlia.⁴²⁴ Els números palesen que els regidors, alcaldes i síndics, quan assistien a les reunions de la tertúlia, també ho

420. Vegeu l'annex A2.2.1 Ajuntament constitucional de Barcelona de 1820; annex A2.2.2 Ajuntament Constitucional de Barcelona de 1821.

421. Vegeu l'annex A.2.2.3 Ajuntament constitucional de Barcelona de 1822.

422. Vegeu l'annex A.2.2.4 Ajuntament constitucional de Barcelona de 1823.

423. Vegeu l'annex A2. 1 Electors parroquials.

424. Vegeu l'annex A2.3 Comissaris de barri.

feien imbuïts de la representativitat que els dotava el seu càrrec polític i no simplement com a ciutadans. Els comissaris de barri ostentaven un càrrec merament executor que el moviment exaltat no considerà rellevant per a la vida política municipal i no procedí insistentment per assolir una alta representació.

La meitat dels membres de la Diputació provincial barcelonina de novembre de 1822 eren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy;⁴²⁵ hi havia estranyes excepcions com el vicesecretari Gaietà Roviralta, que no n'era soci malgrat que el seu germà Josep Roviralta sí que ho era. Tots dos germans, durant i després del Trienni, tingueren una intensa activitat política en la clandestinitat com a líders comuns. Llavors, per què no consta Gaietà Roviralta com a soci? Potser perquè ja hi era el seu germà o bé perquè s'hi incorporà uns dies més tard, o simplement perquè preferí romandre en un segon pla. La Diputació era un òrgan menys polifònic que l'Ajuntament barceloní, i la seva unitat es reforçà quan la tertúlia patriòtica esdevingué el seu altaveu a l'hora de projectar les seves opinions sobre el liberalisme popular i el conjunt del moviment liberal exaltat. Si es comparen les dades de la Diputació barcelonina amb la seva successora i amb les seves precedents, encara queda més palès el control del moviment liberal exaltat. En les juntes interines, diputacions catalanes⁴²⁶ i la Diputació provincial de Barcelona de l'1 de març a 11 d'abril de 1822, només hi hagué un sol membre que després esdevindria soci de la tertúlia, a diferència dels sis (50%) que n'eren socis de la Diputació barcelonina instaurada el 15 de maig de 1822; i els set (87,5%) de la Diputació barcelonina de 1823. Les dades demostren que la Diputació barcelonina, abans de formar-se la junta, ja estava en mans dels sectors més moderats del liberalisme exaltat i durant el darrer any del Trienni s'erigí en el poder revolucionari de la ciutat i província, ratificant la provincialització del moviment liberal exaltat.

La complicitat de la Diputació amb la tertúlia quedà palesa amb la designació el 4 de març de 1823 dels nous jutges de fet per a assumptes de censura, cinquanta cinc jutges.⁴²⁷ La majoria, vint-i-vuit (51%), eren socis de la tertúlia i dos més no ho eren però compartien tots dos cognoms amb algun soci. Dels vint-i-quatre jutges de censura que no eren socis ni tenien lligams de parentiu amb els socis, set eren catedràtics de la restablerta universitat i dos eren membres de la Societat Econòmica d'Amics del País (marquès de Llió i Magí Corominas,

425. Vegeu l'annex A3.3 Diputacions provincials de Barcelona.

426. Vegeu l'annex A3.2 Diputacions provincials de Catalunya.

427. Vegeu l'annex A3.4 Nomenaments de jutges de fet.

cap d'ells els havia proposat l'Ajuntament). Les dades posen en relleu la presència massiva de socis, representants del moviment liberal exaltat, i un col·lectiu rellevant de ciutadans de reconeguda categoria intel·lectual —els catedràtics de la universitat⁴²⁸ i els membres de la societat econòmica— entre els jutges de fet de 1823. L'elecció dels jutges de fet demostra la capacitat de la tertúlia per incrementar la seva representativitat fent-se amb el control de la majoria dels nous càrrecs electes. Una vegada més, la comparació amb els jutges de censura escollits durant els primers anys del Trienni reflecteix diàfanament la incidència de la tertúlia sobre la tria de jutges de 1823.⁴²⁹ El 1820 s'escolliren nou jutges, només un dels quals (11,1%) serà soci de la tertúlia anys després; l'any següent, se'n designaren vuitanta-tres i solsament catorze (17%) esdevingueren socis. Finalment, el 1822 foren triats vuitanta-cinc i tot just dotze (14,1%) deu mesos després es convertiren en socis. Per tant, del total dels cent noranta-quatre ciutadans que foren designats jutges de fet durant el Trienni —forces repetiren càrrec en més d'una ocasió—, n'hi havia quaranta-tres (22,2%) que eren membres de la tertúlia patriòtica de Lacy. D'aquesta quarantena, més de la meitat els escolliren quan ja s'havia inaugurat la tertúlia.⁴³⁰

Al final de l'hivern i durant tota la primavera de 1823, la tertúlia visqué les seves setmanes més dolces. Les notícies de les victòries de Francisco Espoz y Mina —cap de l'exèrcit expedicionari i des del 20 de gener capità general de Catalunya— sobre les partides reialistes insuflaven energies als liberals exaltats de Barcelona. Després de la derrota de l'enemic, calia passar comptes amb els qui s'havien revelat contra la Constitució. Ferran VII ho evità quan el 20 de febrer de 1823 s'avançà i publicà un decret d'amnistia per a tots els facciosos que entreguessin les armes abans de l'1 d'abril d'aquell any. Vuit dies després, Fernando Gómez de Butrón ordenà a Manuel Arango, al capdavant del regiment de Zaragoza, dirigir-se cap a Santa Coloma de Farnés per fer complir la llei. Mentre les ordres del monarca s'executaven, el cap polític es reunia amb les principals autoritats polítiques, les militars, de la milícia, i alguns ciutadans per constituir la Junta de Vigilància, un òrgan politicojudicial que no estava previst per la Constitució, però que governà a Barcelona fins a la seva dissolució el 9 de maig de 1823.⁴³¹

428. Vegeu l'annex A11. Catedràtics de segona i tercera ensenyança de la Universitat de Barcelona.

429. Vegeu l'annex A3.4 Nomenaments de jutges de fet.

430. Vegeu l'annex A14. Quadre resum.

431. *El Indicador Catalán*, núm. 129, 9 de maig de 1823, p. 4.

El 6 de març de 1823, el cap polític sancionava la disposició per instituir aquella junta,⁴³² en la qual hi hauria els representats següents: dos ciutadans, dos milicians, dos militars, el tesorero de l'Exèrcit, un comissari de guerra i un empleat municipal, i seria presidida per una autoritat política, o el cap polític o qualsevol dels alcaldes de la ciutat. Aquella junta demanava la col·laboració de tots els ciutadans per perseguir i processar tots els qui profanessin o malmetessin la llei fonamental. Dels deu integrants d'aquella junta, més de la meitat, sis (60%), eren socis de la tertúlia patriòtica i no ho eren els dos militars, el comissari de guerra i un dels ciutadans. A començaments de maig, quan la Junta de Vigilància era a punt de dissoldre's, s'instituí la Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona, encarregada de vertebrar la defensa militar de la ciutat tot i que assumí funcions polítiques arrabassant-les a l'Ajuntament barceloní. La junta auxiliar la formaven trenta-un ciutadans⁴³³ vint-i-dos dels quals eren militars, un representant de l'Ajuntament, un altre de la Diputació, un de la MNV, un comissari de guerra i quatre ciutadans; de tots ells, dotze (38,7%) eren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. L'exercici de la violència política assolí el seu zenit durant la segona setmana de juliol, quan Rotten establí un Consell de Guerra Permanent format per catorze homes per reprimir amb rapidesa i brutalitat qualsevol temptativa contra el sistema constitucional o la deserció de la tropa. En aquell òrgan de justícia política militaritzada, només hi havia quatre (28,6%) socis de la tertúlia.⁴³⁴ L'estiu de 1823, la decadència de la tertúlia traspuava pertot arreu quan era incapaç d'aturar els enfrontaments entre l'Ajuntament barceloní i la Diputació, que foren aprofitats per Rotten per enfortir la seva autoritat col·ligant-se amb l'òrgan provincial.

L'agost de 1823, Rotten, amb el silenci de la Diputació, expurgà l'Ajuntament i expulsà de Barcelona tres alcaldes, el governador militar de la ciutat, el cap polític i un dels redactors d'*El Indicador Catalán*. Aquella acció esdevingué el cop d'efecte que liquidà el funcionament de la tertúlia com a junta revolucionària i el seu esperit convencional. L'octubre següent, quan s'escolliren els electors parroquials per triar els nous diputats a Corts, només vint-i-vuit (23%) dels cent vint-i-dos electors eren socis de la tertúlia.⁴³⁵ En els anys anteriors, en aquella mena de comicis, la representativitat del moviment liberal exaltat era similar: als primers d'abril de 1820 escolliren catorze (14,3%) futurs

432. Vegeu l'annex A4. Institucions liberals extraordinàries.

433. *Ibidem*.

434. *Ibidem*.

435. Vegeu l'annex A3.1 Electors parroquials de Barcelona que participaren en l'elecció dels diputats a Corts.

socis entre els noranta-vuit electors, i als d'octubre de 1821 elegiren disset (17,4%) futurs socis entre els noranta-vuit electors. Respecte als processos electorals precedents d'elecció de diputats a Corts, la proporció de socis de la tertúlia en relació amb el total d'electors només havia augmentat lleugerament aquell octubre de 1823. Res a veure amb els increments tan significatius que es produïren en els comicis electorals municipals o entre la designació dels jutges de fet. Si l'augment fou menor en bona mesura s'explica perquè molts dels electors no eren residents a Barcelona i no formaven part de la xarxa política que havia configurat el moviment liberal exaltat a la ciutat a través de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Aquella tardor, el règim constitucional agonitzava i la tertúlia s'havia desnaturalitzat i s'havia convertit en una assemblea sotmesa a l'autoritat de Rotten, incapaç d'insuflar vida a la política barcelonina del Trienni.

L'octubre de 1823, tothom havia oblidat els primers dies d'aquell any, quan els barcelonins percebien la Tertúlia Patriòtica de Lacy com el veritable òrgan dinamitzador del poder polític, ja que hi confluïen gairebé totes les autoritats polítiques, algunes de militars i els principals líders de la MNV. Un de cada quatre socis de la tertúlia era milicià dels cinc primers batallons de la MNV, un terç dels quals ho eren del primer regiment, centre neuràlgic del liberalisme radical i popular; una cinquena part dels socis que eren milicians, ho eren del cinquè batalló; i la resta se'ls repartien a parts iguals el tercer i quart.⁴³⁶ La tertúlia donà veu als milicians exaltats dispersos en batallons on regien les raons del moderantisme. Però també s'hi aplegaren dos milicians del sisè batalló, un del cos de cavalleria i un del cos d'artilleria; totes tres unitats nascudes sota l'òrbita de la moderació política que també formaven part de la milícia nacional voluntària. L'abril de 1822, prorromperen els batallons de la milícia nacional reglamentària que es conformaren a partir dels quarters en els quals s'estructurava la ciutat. Vint dels milicians de la reglamentària també es convertiren en socis de la tertúlia. Tot plegat dona com a resultat que un de cada tres socis de la tertúlia era milicià, ja fos dels sis batallons de la milícia voluntària, del cos d'artilleria, del de cavalleria o dels cinc batallons de la milícia reglamentària.⁴³⁷

Després de diverses temptatives per constituir una tertúlia, s'havia consolidat la iniciativa de començaments de novembre de 1822. Ara bé,

436. Vegeu l'annex A1.3 Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que eren membres de la MNV.

437. Vegeu l'annex A1.3 Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que eren membres de la MNV.

encara hagueren de passar uns mesos per assolir la solera de la Societat Patriòtica barcinonense, que romangué oberta durant gairebé els nou mesos que durà el restabliment del règim constitucional. Onze dels socis de la tertúlia també havien participat en les sessions de la societat barcinonense dos anys abans.⁴³⁸ Per entendre la migradesa d'aquesta xifra, cal tenir en compte que en aquesta recerca només s'ha pogut esbrinar el nom d'una setantena de socis d'aquella primera societat patriòtica barcelonina. D'aquesta setantena, com a mínim la meitat ja no residia a Barcelona, perquè molts eren militars que havien col·laborat en l'èxit del pronunciament, i després d'ocupar els principals càrrecs militars i polítics es traslladaren a un altre destí. I també hi havia una petita part de socis que havia decidit continuar la seva carrera política en d'altres ciutats de la monarquia, essencialment a Madrid. La majoria dels socis anònims de la Societat Patriòtica barcinonense s'integraren al cinquè batalló de la MNV. Si s'afegeixen aquells milicians del cinquè batalló a la llista dels socis de la primera societat patriòtica, aquella xifra es duplica: vint-i-nou ciutadans foren socis de la tertúlia patriòtica.⁴³⁹ De l'altra tertúlia patriòtica de Barcelona, constituïda a començaments de gener de 1822 i oberta fins als primers dies de juny, només s'ha pogut identificar els trenta ciutadans que pujaren a les seves tribunes, tretze dels quals (43,3%)⁴⁴⁰ esdevingueren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, a finals d'aquell 1822. La migradesa d'aquestes dades no aporta gaire, tot i que sembla evident la continuïtat entre la participació dels ciutadans en una tertúlia barcelonina i en l'altra.

El caràcter convencional de la tertúlia suscità que s'hi apleguessin representants de diversos poders (polític, militar i judicial) i òrgans institucionals. A la llista de socis de la tertúlia, n'hi havia uns quants, no gaires, que havien coquetejat amb el gabinet de lectura del Palau de la Virreina,⁴⁴¹ però aquell novembre de 1822 eren representants polítics: els diputats provincials Josep Casagemas i Antoni Gironella, l'alcalde Agustí Yáñez, i els regidors Argelich i Renart i Arús. De tota manera, la presència de liberals moderats era molt minsa. En aquest aspecte, dels seixanta-quatre membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres,⁴⁴² un dels principals centres de vertebració política i cultural

438. Vegeu l'annex A7. Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics.

439. Vegeu l'annex A7.1 Cinquè batalló de la MNV.

440. Vegeu l'annex A8. Tertúlia Patriòtica de Barcelona.

441. Vegeu l'annex A12.1 Societat secreta del *Anillo* o membres del gabinet de lectura del Palau de la Virreina.

442. CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia (2006): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

del liberalisme moderat, només set (11%) eren socis de la tertúlia;⁴⁴³ i de la restaurada Universitat de Barcelona, un altre dels espais polítics del moderantisme, dels trenta-tres catedràtics, dotze eren també membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i nou (27,3%)⁴⁴⁴ eren socis de la tertúlia patriòtica, i tres eren socis de totes dues: Manuel Casamada, Domingo Maria Vila i Agustí Yáñez.⁴⁴⁵ Les dades rebel·len la poca presència dels moderantisme menys bel·ligerant en la tertúlia patriòtica malgrat la seva voluntat d'assolir una àmplia representativitat i participació entre els ciutadans de Barcelona, alhora que constata, una altra vegada, com la tertúlia s'erigí en el pal de paller del moviment liberal exaltat i tancà les portes als liberals més identificats amb la causa moderada.

El liberals exaltats cercaren la cohesió política a partir de la unitat d'acció i intentaren fer de la tertúlia la plataforma política per organitzar el moviment liberal exaltat barceloní; això no obstant, ben aviat va entreveure's la diversitat interna d'aquell moviment. La conquesta dels òrgans del poder polític i l'articulació de la defensa contra els reialistes havien provocat el miratge d'amalgamar la pluralitat del món exaltat, però va durar poc. Quan els francesos creuaren els Pirineus i els fracassos de la guerra avivaren les pugnes, emergí l'enfrontament entre els liberals de la tertúlia capitalitzat a través de les societats secretes liberals revolucionàries: comuners,⁴⁴⁶ paramaçons⁴⁴⁷ i carbonaris.⁴⁴⁸

Les portes de la tertúlia s'obriren tant per als homes com per a les dones de la ciutat malgrat que els primers foren més. Només consten catorze dones⁴⁴⁹ en la llista de socis, però a les butaques de la tertúlia se n'hi encabiren moltes més. De les sòcies, les úniques de les quals se'n coneix la identitat, poca cosa se'n pot dir. Dues eren les esposes de les principals autoritats polítiques i militars: la marquesa de Castellsosrius, la del capità general, i Teresa Ros de Butrón, la del cap polític. Entre les altres, hi havia esposes de socis: la senyora Navarro de Boria, de Joaquín de Alcántara de Boria, i la senyora González de Reyeno, del liberal Reyeno.⁴⁵⁰ De les altres, set eren germanes o filles de socis de la tertúlia, mentre que les altres dues, una era la germana

443. Vegeu l'annex A10. Socis de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

444. *Ibidem*.

445. Vegeu l'annex A11. Catedràtics de segona i tercera ensenyança de la Universitat de Barcelona.

446. Vegeu l'annex A12.2 Societat secreta dels comuners.

447. Vegeu l'annex A12.3 Societat secreta dels paramaçons.

448. Vegeu l'annex A12.4 Societat secreta dels carbonaris.

449. Vegeu l'annex A11.1 Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

450. Podria ser un error del tipògraf i ser l'esposa del soci Reynés.

o esposa de Genís Quintana, que tot just acabava d'arribar de la seva estada de diputat a Madrid però que no consta a la llista dels socis, i l'altra era Gertrudis Balach, a la qual no s'ha pogut vincular amb cap soci.⁴⁵¹ Una d'aquelles set sòcies germanes o filles de socis era Teresa Rovira, que tres anys després de la fi del Trienni s'esposà a Barcelona amb Ramon Xaudaró, primer teòric del republicanisme a Catalunya.⁴⁵² Aquest cas paradigmàtic i la multitud de lligams familiars que hi havia entre els socis i els jutges de censura, els electors parroquials per escollir regidors, els membres de l'Ajuntament, els electors parroquials per escollir diputats a Corts, etc. fan evident que el liberalisme polític també fou un assumpte familiar, i que una de les vies de politització més transcendents fou l'àmbit domèstic.

Les sòcies de la tertúlia tenien poc a veure amb la vuitantena de dones que s'havien ofert a començaments d'octubre de 1822 per cosir gratuïtament els capots dels milicians expedicionaris. Només cinc de les catorze sòcies també cosien a les tardes: les germanes Isabel i Madrona Capella, la marquesa de Castellldosrius, la vídua de Lacy i Teresa Rovira. De les vuitanta sargidores, vint-i-cinc, incloses les cinc sòcies, tenien el mateix cognom que socis de la tertúlia, i vint-i-set que altres liberals que, malgrat no ser socis de la tertúlia, eren milicians, jutges de censura, electors parroquials per a les Corts de 1823, entre d'altres. D'aquelles vint-i-set dones, n'hi havia vint-i-dues⁴⁵³ que eren filles o germanes de milicians, bàsicament del tercer, quart i sisè batalló, sis ho eren dels electors parroquials que havien d'escollir els diputats a Corts per la propera legislatura i quatre eren filles, germanes o esposes de jutges de censura. De les gairebé trenta restants, no se'n té cap rastre. La comparació entre les ciutadanes cosidores i les sòcies reflecteix una diferenciació de comportament polític entre ambdós grups.

El 6 de desembre de 1822, per primera vegada un orador —Canalejas— es dirigí a les ciutadanes presents a la Tertúlia Patriòtica de Lacy per infondre'ls ànims, considerant que el seu concurs era decisiu per a la consolidació de la causa constitucional a través de l'enaltiment de les virtuts socials.⁴⁵⁴ Deu dies després, el joveníssim milicià Miralles, des de la tribuna, exhortà les ciutadanes a continuar propagant a través de la persuasió en l'àmbit domèstic i familiar, les idees liberals,

451. Podria ser un error del tipògraf i ser la germana de Salvador de Dulach o Dulachs.

452. GARCÍA ROVIRA, Anna María (1989): *La Revolució liberal a España: les classes populars*. Eumo. Vic, p. 380.

453. Vegeu l'annex A13. Dones que cosien capots per l'Exèrcit i la milícia.

454. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, p. 505-508.

i les felicità.⁴⁵⁵ Ara bé, el punt culminant de la participació política de les sòcies es produí quan Francesc Soler, en la sessió extraordinària del 23 de febrer, presentà un projecte per formar un societat de milicianes amb la intenció que col·laboressin en l'assistència i l'avituallament dels defensors de Barcelona durant l'indefugible enfrontament amb les tropes franceses. Setmanes abans, Soler ja havia pres la paraula a la tertúlia per demanar als ciutadans i a les ciutadanes que col·laboressin en la ubicació de les peces d'artilleria a les muralles de Barcelona i participessin en la subscripció per dedicar un àpat als pobres.⁴⁵⁶ La xerrada de Soler reflectí una diferència de comportament polític entre les ciutadanes quan es referí a les "matronas y ninfas", remarcant la presència de dos col·lectius: el primer encarnat essencialment per les dones assenyades que cosien, i l'altre per les dones més joves que majoritàriament pretenien impulsar accions políticament i militar més significatives, i convertir-se en l'embrió del futur batalló de milicianes, constituït mesos després.

A l'abril, les necessitats de la guerra s'imposaven i la pressió de les dones de la família de Joan Baptista Maimó i Soriano va fer saber a Soler la voluntat de les ciutadanes de prendre part activa en la defensa del règim constitucional. Cap d'aquelles ciutadanes emparentades amb Maimó era sòcia de la tertúlia ni tampoc s'oferia per a cosir els capots de les tropes, i potser no va ser res més que un recurs retòric. L'acció política femenina també demandava espais propis independents dels masculins. Aquelles dones requeriren a Soler que s'endegués l'organització d'una societat femenina enquadrada a la MNV.⁴⁵⁷ La tertúlia no vacil·là a aprovar aquell projecte, i oferí el seu local per al reclutament de les dones.⁴⁵⁸ La història d'aquell batalló de milicianes quedà inexorablement lligada al de la seva directora, Emília Duguermeur, vídua del general Luis Lacy.⁴⁵⁹

Mentre el nombre de milicianes augmentava amb comptagotes, a la tertúlia cada vegada hi havia més ciutadanes que ocupaven les cadires i escoltaven, però cap d'elles va intervenir-hi. Aquelles veus

455. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 196, 18 de desembre de 1822, p. 589-592.

456. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 23, 23 de gener de 1823, p. 3. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de gener de 1823, intervenció del ciutadà Soler.

457. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 94, 4 d'abril de 1823, p. 780-783.

458. *Ibidem*.

459. ROCA VERNET, Jordi (2009c): "Emilia Duguermeur de Lacy, un liderazgo femenino en el liberalismo español". A: Irene CASTELLS, Gloria ESPIGADO i M. CRUZ ROMEO (ed.): *Las heroínas de la guerra de la independencia*. Cátedra. Madrid, p. 367-393.

*Bíbac de la MNV (claustre de Sant Francesc, 1835. Dibuix de Parcerissa).
(La Esquella de la Torratxa, núm. 1147, 4 de gener de 1901.
Barcelona en el segle XIX, p. 43).*

no s'escoltaven des de la tribuna, però sí en d'altres ubicacions de la tertúlia, cosa que generava un cert malestar entre alguns liberals que empraren la irònica secció del *Gacetín* del *Diario de la ciudad de Barcelona* per deferir l'actitud deshonest d'alguns homes que se servien d'espais contigus a l'església dels trinitaris descalços per festejar a les

sòcies.⁴⁶⁰ Les dissonàncies entre els socis i les sòcies s'anaren mitigant alhora que guanyava preponderància la "*sociedad patriótica de milicianas*" —nom oficial del batalló—, que prengué part juntament amb els socis en la recollida de fons per finançar la resistència barcelonina,⁴⁶¹ i el cap polític acotà les seves reunions amb la seva presència i limità les accions a la beneficència i assistència de ferits.⁴⁶²

Els Fills de Sant Lluís havien acampat el juliol a Gràcia, l'Hospitalet, Sant Andreu, Sans i Sarrià, i el 10 de juliol de 1823, posaven setge sobre Barcelona. I al cap d'un mes, caigueren les primeres bombes sobre la ciutat, els habitants patien menys del que s'imaginaven els de fora, que contemplaven amb estupor la fugida de ciutadans i les contínues entrades i sortides de milicians. Dins de la ciutat emmurallada, els liberals es disputaven en mans de qui havia d'estar la defensa de la capital, que finalment recaigué en Antoine Rotten amb l'ajut de la Diputació provincial. L'Ajuntament i el cap polític havien perdut la batalla de l'interior i Rotten, amb el suport del líders més revolucionaris i de la Diputació, encetava la fase més revolucionària del Trienni. L'exigència d'una contribució extraordinària entre les sectors benestants de Barcelona posava en evidència l'enfrontament entre l'Ajuntament i la resta de poders polítics i militars. La Diputació s'arrogava facultats que no li atorgava la Constitució, emparant-se en la *salus populi*: l'aplicació de mesures extraordinàries per salvar la pàtria. La revolució s'accelerava i la por de les principals fortunes de la ciutat creixia cada vegada més.

Durant els mesos de juliol i agost, Rotten revolucionà Barcelona: establí el 9 de juliol un Consell de Guerra Permanent que celebrava les seves sessions a la seu de la tertúlia patriòtica, destituí el 4 d'agost tres alcaldes de la ciutat i els expulsà cinc dies després juntament amb el governador de la plaça Roth i el procurador Comellas, i també obligà el cap polític a dimitir, col·locant en el seu lloc l'intendent Camps. El 14 d'agost, Fernando Gómez de Butrón marxava cap a Cadis, i Rotten i els liberals revolucionaris governaven la ciutat amb mà de ferro exercint una violència sistemàtica contra el traïdor i l'opositor. La vídua de Lacy, directora de la "*sociedad de milicianas*", conscient del canvi de la correlació de forces, expressà la seva disposició a posar al servei de Rotten les seves ciutadanes, a les quals encomanà la tasca de concórrer, juntament amb la jovenalla del batalló gimnàstic, en les millores del baluard Lacy.⁴⁶³ El 17 d'agost de 1823, enmig d'una gernació que

460. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 117, 27 d'abril de 1823, p. 1027.

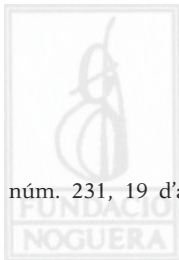
461. *El Indicador Catalán*, núm. 135, 15 de maig de 1823, p. 4.

462. *El Indicador Catalán*, núm. 146, 26 de maig de 1823, p. 3.

463. *El Indicador Catalán*, núm. 229, 17 d'agost de 1823, p. 4; "Barcelona, 16 d'agost. Antonio Rotten".

omplia els carrers, les ciutadanes es desplaçaren fins al baluard, on desenrotllaren les tasques encomanades, mentre aquella jovenalla vigilava i les animava amb la seva música. Les milicianes sobrepassaven amb escreix les vint-i-cinc que s'havien apuntat inicialment. A l'ocàs del sol, les ciutadanes es dirigiren a la tertúlia patriòtica, on foren rebudes per una comissió i celebraren una sessió extraordinària presidida per la vídua de Lacy: *"Al llegar a la tertulia hizo alto a la columna, y saliendo una comisión de patriotas a recibir a las milicianas, las introdujeron en el templo de la libertad, y se hicieron un honor de instar a la Excma. Sra. Directora se sirviera presidirles."*⁴⁶⁴ Després d'aquell dia, desaparegué tota notícia sobre les activitats de la societat de milicianes.

⁴⁶⁴. *El Indicador Catalán*, núm. 231, 19 d'agost de 1823, p. 4. Signat per "T (omàs). B(ruguera). Regañón".

LES JORNADES REVOLUCIONÀRIES: LA MOBILITZACIÓ POPULAR DEL LIBERALISME EXALTAT

La mobilització popular definí la pràctica política del moviment liberal exaltat basada en la representació constant de l'exercici de la sobirania dels ciutadans. L'anàlisi de les diverses jornades revolucionàries en les quals el moviment liberal exaltat mobilitzà ciutadans i militars de Barcelona permet discernir si existí una pauta política en la mobilització del món popular i de la tropa; quins van ser els agents socials protagonistes; quina incidència tingueren en la dinàmica de les institucions polítiques municipals, provincials i estatals del Trienni; quins objectius i projectes polítics hi havia al seu darrere; si hi havia una omissió de l'acció violenta i si el comportament polític dels líders del moviment liberal exaltat denota una por permanent cap a la multitud.

L'anàlisi de la mobilització popular des d'aquesta perspectiva per força ha de tenir com a punt de partença l'aprenentatge polític que significà l'èxit del pronunciament del tinent coronel Rafael del Riego a la capital catalana. A Barcelona, el pronunciament de març de 1820 desencadenà una jornada revolucionària que escenificà l'exercici de la sobirania popular i adoptà diverses mesures polítiques: formació d'una junta revolucionària, nomenament d'autoritats, alliberament de presos i proscripció d'autoritats militars i eclesiàstiques. L'èxit de la mobilització política de març suposà que els fenòmens posteriors adoptessin unes pautes procedimentals similars. El triomf del pronunciament acompanyat de la jornada revolucionària significà que el moviment liberal exaltat assumís la mobilització dels ciutadans i de la tropa com un mecanisme polític més per assolir els seus objectius, coaccionant les autoritats liberals. La recreació constant de la jornada revolucionària comportà la representació de l'exercici de la sobirania popular; que legitimà l'adopció de mesures extraordinàries per empènyer la revolució en el seu avanç polític i alhora també atorgà legitimitat a la

depuració dels enemics polítics del règim constitucional. Inicialment, les proscripcions s'acontentaren amb la deportació de ciutadans i, arran de la irrupció del conflicte armat contra els reialistes i la Santa Aliança, els sectors més revolucionaris coerciren el moviment exaltat perquè fes córrer la sang dels enemics interiors del règim constitucional. La violència embriagà el Govern revolucionari de Barcelona en mans d'una Comissió de Vigilància que concentrava el poder polític, militar i judicial, subvertint la legalitat constitucional per imposar un règim de terror revolucionari contra els seus adversaris convertits en enemics de la revolució.

La mobilització del liberalisme popular durant el Trienni s'expressà dins el marc local i provincial de la mà del moviment liberal exaltat, que l'utilitzà per fomentar la vigilància revolucionària del règim liberal.¹ Els exaltats bastiren el nou sistema polític en la participació constant dels ciutadans a través dels mecanismes establerts per la Constitució de 1812 i la representació permanent de l'exercici revolucionari de la sobirania popular. El coneixement sobre les jornades revolucionàries barcelonines permetrà dirimir els mitjans que emprà el moviment liberal exaltat per mobilitzar el liberalisme popular; els ciutadans en general i la tropa, alhora que reconstruirà els processos de representació de la sobirania popular a través de les juntes, la tertúlia patriòtica i les comissions revolucionàries. Finalment, les limitacions constitucionals en el procés de renovació de l'Ajuntament barceloní i una legislació liberal que arrogava més poder i competències a la Diputació en moments d'ocupació del seu territori suscitaron que el liberalisme revolucionari potenciés una vertebració del poder *federalitzant*, fonamentada en la preponderància política de la província sobre el municipi.

El moviment liberal exaltat desenvolupà una pràctica política basada en la mobilització del poble mitjançant la recreació constant de la jornada revolucionària. Els liberals exaltats, a parer de María Cruz Romeo, apel·laren permanentment al poble perquè exercís el seu dret a intervenir apuntalant el sistema constitucional per la manca d'instruments parlamentaris i polítics, i la dissolució de l'Ejército de la Isla,

1. ROMEO MATEO, María Cruz (1990): "Teoría política y agitación social en los orígenes del liberalismo «exaltado»: la oposición al gobierno Bardají-Feliu, 1821-1822". A: *El Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*. Col·loqui internacional 4-6 de maig de 1989. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, p. 431-447; ROMEO MATEO, María Cruz (1993); ROMEO MATEO, María Cruz (1995): "La sombra del pasado y la expectativa del futuro: jacobinos". A: Lluís ROURA i Irene CASTELLS, (eds.): *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Ediciones del Orto. Madrid, p. 107-138; CASTELLS, Irene; ROMEO, María Cruz (1997): "Liberalismo y revolución en la crisis del antiguo régimen europeo: Francia y España". *Trienio*, núm. 29, p. 27-48.

que havia liderat la revolució. La seva presència constant, la basaren en la supremacia del poder legislatiu, en l'arquitectura constitucional de l'Estat i en la necessitat de traslladar la veu dels ciutadans als àmbits de poder. La mobilització popular, per a María Cruz Romeo, significà que la llei cedia davant la pràctica immediata de la sobirania, justificant-la en l'apel·lació a la doctrina de la salvació pública. La seva anàlisi sobre el radicalisme valencià definí els límits de la participació popular a partir de la por cap a la multitud i del rebuig a la violència, que obligaren els liberals exaltats a institucionalitzar la resolució dels conflictes polítics a través dels canals legals, evocant el respecte per la llei emanada de la voluntat nacional. Tot plegat explicaria que en els moments de crisi —com la conjuntura 1822-1823— no s'establís un Govern revolucionari a partir del model francès de Saint-Just.²

La Constitució de 1812, per al liberalisme exaltat, era el punt de partida d'un projecte polític que considerava la revolució inconclusa i les Corts s'erigien en les encarregades de dirigir el procés revolucionari. Els diputats exaltats impulsaren la revolució en detriment del respecte per la norma legal. El liberalisme exaltat valencià, com el dels diputats a Corts, emprà el principi de la "*salus populi, suprema lex esto*" per subvertir la legalitat sempre que la nació i la revolució es consideressin amenaçades. L'historiador del dret Ignacio Fernández Sarasola³ ha considerat que la interpretació feta pel liberalisme exaltat de la Constitució de 1812 corroborava les semblances ideològiques entre els diputats exaltats de les Corts i els discursos dels jacobins durant la Revolució Francesa. La seva anàlisi de les opinions dels diputats a través dels seus discursos i dels escrits a la premsa madrilenya demostra la voluntat dels diputats de presentar-se com a simples transmissors de la voluntat popular, interpretant-la en funció de la seva percepció de l'opinió pública, identificada amb la voluntat general i amb la defensa dels principis revolucionaris. Els exaltats conceberen les Corts com un mirall tan fidedigne de la societat que en la seva derivada més revolucionària podia arribar a substituir-la, i feren la glossa de l'opinió pública a través de les societats patriòtiques, la premsa, les peticions i els episodis de mobilització popular contra les autoritats. La reivindicació de la legitimitat revolucionària, apel·lant al principi ciceronià de la *salus populi, suprema lex esto*, esdevingué l'encarnació de la noció inacabada de la revolució, de l'oposició a l'arbitrarietat política i del

2. ROMEO MATEO, María Cruz (2003), p. 287-314.

3. FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio (2001): *Poder y libertad: los orígenes de la responsabilidad del Ejecutivo en España (1808-1823)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid, p. 601-618; 633-659.

dret natural a la sobirania dels ciutadans per decidir i intervenir en la política.

Les justificacions de la permanent mobilització popular del moviment liberal exaltat entronquen amb el discurs polític del jacobinisme, estudiat per Lucien Jaume,⁴ que el glossà com l'exaltació de la independència de l'acció política respecte a les institucions. El discurs jacobí es bastí en la legitimitat de la virtut política, en la identificació dels governants amb els governats i en la doctrina de la salvació pública per impulsar la transformació de la societat. El discurs i la pràctica política del moviment liberal exaltat a Barcelona s'assimilaren a la interpretació de Lucien Jaume sobre el discurs jacobí. La historiografia de la Revolució Francesa ha polemitzat sobre la unitat o pluralitat del jacobinisme⁵ i autors com Jacques Guilhaumou⁶ han demostrat la pluralitat ideològica del moviment, en el qual s'aplegaren diverses expressions del republicanisme, sense que cap d'elles arribés a assolir el consens necessari per imposar-se a les altres. De tota manera, totes elles tingueren un tret en comú: la reivindicació de l'exercici de la sobirania per impulsar en una direcció o en una altra la revolució.⁷

El Govern revolucionari només s'associà a un sector del moviment jacobí liderat per Maximilien de Robespierre i el seu ideòleg fou Saint-Just, el qual el concebé en oposició al constitucional per defensar-se dels atacs de les faccions que volien fer-se amb el poder. La formulació governamental de Saint-Just comportava la concentració del poder polític en mans de la cambra parlamentària que bastia el seu discurs polític basant-se en la seva identificació amb el poble i amb el seu anhel d'impulsar la revolució.⁸ Tot i que sens dubte el més rellevant d'aquella proposta política fou la voluntat de propulsar una transformació de la societat francesa, a partir de l'establiment d'un programa igualitari —el *maximum*—, la mobilització política i la depuració —moral i política— de la societat. En aquells moments, els revolucionaris confiaren la salvació de la república als municipis que consideraven la base de la sobirania popular.

4. JAUME, Lucien (1990): *El Jacobinismo y el Estado Moderno*. Instituto España Espasa Calpe. Madrid, p. 43-62.

5. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1995b): "La Revolución francesa: Jacobinos y Jacobinismo". A: Irene CASTELLS i Lluís ROURA. *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Orto. Madrid. p. 1-40.

6. GUILHAUMOU, Jacques (1992): *Marseille républicaine (1791-1793)*. UPF. París.

7. GUILHAUMOU, Jacques (1994): "Un argument en révolution, la souveraineté du peuple. L'expérimentation marseillaise". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 298, p. 695-714.

8. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1997): *La Revolución francesa 1789-1799*. Síntesis. Madrid, p. 185; CASTELLS I OLIVÁN, Irene; ROMEO, María Cruz (1997): p. 27-36.

Durant l'etapa més radical de la revolució a Barcelona, la Tertúlia Patriòtica de Lacy esdevingué una cambra política que imitava les Corts, on el moviment liberal exaltat representà la sobirania popular alhora que fonamentà la seva identificació amb el poble. El moviment exaltat no s'oposà frontalment al règim constitucional, malgrat que el subvertí sovint per garantir la salvació de la revolució. La tertúlia es projectà com un òrgan revolucionari capaç de coaccionar les autoritats polítiques, militars i judicials, i alhora s'erigí en una plataforma electoral per a substituir-les en el transcurs dels processos de renovació establerts per la Constitució. Les societats secretes vertebraren les diverses alternatives polítiques en el si del moviment liberal exaltat i empraren la tertúlia per difondre-les entre els sectors més populars, fonamentals per impulsar la dinàmica revolucionària. Cap d'aquelles alternatives significà el desenvolupament d'un programa igualitari comparable al del Govern revolucionari francès, tot i que maldaren per promoure propostes polítiques dirigides a millorar les condicions de vida i de treball dels sectors populars. En la mesura que les diverses faccions del moviment exaltat ocuparen les institucions liberals, la tertúlia perdé la preponderància política i emergiren nous òrgans polítics que concentraren el poder, però sense sotmetre's a la voluntat sobirana expressada a la tertúlia, i mitigaren l'abast dels projectes polítics adreçats principalment al món popular. El procés s'estroncà en diverses ocasions per la incapacitat del moviment liberal d'aplegar els suports del liberalisme popular i pels constants enfrontaments entre faccions o societats secretes.

La primera: les pors dels liberals vénen de Nàpols, 3 d'abril de 1821

Quan el règim liberal nascut l'hivern del 1820 no havia encara complert un any de vida, els seus partidaris percebien angoixadament com afloraven indicis que apuntaven cap a la seva fi. La primera legislatura havia impulsat tot un reguitzell de mesures per acabar amb el contraban unint treballadors i fabricants, però totes resultaren infructuoses. La poca col·laboració i la descoordinació de les autoritats locals, la permanent discussió parlamentària sobre l'adopció d'una política econòmica proteccionista i la desunió dels diputats catalans al voltant d'aquesta qüestió eternitzaren la resolució política del problema. L'historiador Ramon Arnabat ha resseguit curosament el debat a les Corts que suscità el contraban en relació amb les polítiques proteccionistes, vinculant-lo a les protestes socials desencadenades

tant entre el teixit popular barceloní com entre els membres de la Comissió de Fàbriques.⁹

El 19 de febrer de 1821, els jornalers de les fàbriques barcelonines assaltaren les botigues dels carrer de l'Hospital i de la plaça Sant Agustí, buscant gèneres de contraban. Aquells treballadors crispats alliberaven les seves pors vers un futur que imaginaven absolutament miserable cremant els objectes procedents de l'estranger. La misèria, la transformaren en impotència i ràbia. Barcelona estava encesa i el cap polític, José María Gutiérrez de Terán, ordenava —el 19 de febrer de 1821— al primer batalló de la MNV que sufoqués l'aldarull i es desplegués pels carrers, alhora que manava al segon batalló que el substituís l'endemà, i que el tercer reemplaqués aquest darrer dos dies després. El permanent desplegament de la milícia era la demostració fefaent que Gutiérrez de Terán no volia que res ni ningú li espatllés els darrers dies que exercia de cap polític del Principat, abans de marxar cap a Madrid per assistir a l'obertura de les Corts com a representant del virregnat de Nueva España. L'acció de protesta estava orquestrada perquè coincidís amb el seu relleu i arribés a oïda dels diputats que estaven a punt d'inaugurar la nova legislatura. El missatge era ben clar: les mesures adoptades pel Govern precedent no havien aconseguit solucionar el problema del contraban i calia que les noves Corts fessin alguna cosa més per aturar la crisi econòmica que patien els fabricants i la misèria dels treballadors.

El 21 de febrer de 1821 prenia possessió interinament el mariscal de camp Juan Manuel Munárriz com a nou cap polític de Catalunya, tocant-li viure les setmanes més difícils des que s'havia proclamat la Constitució a Barcelona. Mentre els jornalers de fàbrica assaltaven les botigues i els milicians més revolucionaris i d'adscripció més popular havien de desplegar-se per temperar els ànims dels seus companys, corria la brama que el regiment de Córdoba volia apoderar-se de la Ciutadella i subvertir l'ordre polític establert, atemptant contra la revolució. La intensitat dels rumors havia augmentat amb els desordres del carrer de l'Hospital i la plaça Sant Agustí, i el malestar entre milicians i militars de la guarnició creixia inexorablement. El clima de tensió aconseguí deixar en un segon pla l'anunci del comiat de Gutiérrez de Terán i obligà —aquell mateix dia, el 21 de febrer— el capità general, Pedro de Villacampa, a desmentir públicament a través de la premsa els rumors que involucraven el regiment de Córdoba en un acte de sedició i

9. ARNABAT MATA, Ramon (2002a): "Visca la Pepa!" *Les reformes econòmiques del Trienni Liberal (1820-1823)*. D'ahir per avui. Societat Catalana d'Estudis Històrics. Barcelona, p. 37-42.

l'oficialitat d'aquell regiment hagué de presentar-se davant del governador de la Ciutadella, Fermín Escalera, per "ofrecer nuevamente sus vidas y desvanecer hasta la más ligera sombra de tan horroroso atentado".¹⁰

El comunicat del capità general acusava els difusors d'aquella brama d'inocular el virus de les desavinences entre els milicians, els militars i el poble de la capital catalana.¹¹ L'endemà, un article atribuïa aquells rumors als enemics del sistema constitucional que maldaven per imbuir la desconfiança entre els liberals i suscitar un conflicte que esfondrés el règim polític, alhora que lloava la resposta donada pels ciutadans, no deixant-se arrossegar per aquelles xerrameques que només eren una vil estratègia per provocar una guerra civil:

En medio de esta incertidumbre, el espíritu público se ha pronunciado extraordinariamente en las calles, cafés y principalmente en el teatro, donde el entusiasmo sube al más alto punto cuando se habla de patria.¹²

La discòrdia entre els cossos armats de la ciutat revertí en una excitació política extraordinària, alliberada durant la celebració del primer aniversari de la proclamació de la Constitució de 1812. Al cap d'una setmana –el dissabte següent– i preveient una nova demostració d'alegria desmesurada durant la commemoració de la promulgació de la Constitució, 19 de març de 1821, els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* s'esplaiaren justificant el canvi d'orientació d'una de les seves seccions per adequar-la a l'entusiasme polític que es respirava a la ciutat. El periòdic narrava la passió amb la qual els ciutadans garlaven als cafès, rebatejats amb els noms de "Riego", "Morales" i de "Reunió Patriòtica", sobre el futur de les revolucions del Piemont i Nàpols, i relatava de manera exultant com la festa cívica barcelonina havia desbordat totes les expectatives, convertint-se en un colofó fantàstic de la festa més popular i concorreguda de totes, el carnestoltes. La festa comptà amb "los dos batallones de Nois de Costa, y de Jefe de familia, no hubo medio: todos los reunidos no quisieron desistir de su empeño, y fue preciso ceder a su patriótico ardor de manera que en lugar de 400 hombres que debían salir, salieron mil y quinientos".¹³

10. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 52, 21 de febrer de 1821, p. 3-4.

11. *Ibidem*.

12. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 53, 22 de febrer de 1821, p. 3.

13. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 76, 17 de març de 1821, p. 4.

La profusió d'articles apareguts a la premsa¹⁴ sobre l'avenir del règim napolità, en el moment que s'albiraven les primeres dificultats arran de l'enfrontament amb les tropes enviades per la Santa Aliança, sublimà el desig dels liberals de veure consolidat el sistema polític espanyol en una Europa antirevolucionària. El punt culminant de tot aquell furor es produí el 20 de març de 1821, quan una corbeta napolitana atracava a Barcelona i en desembarcava el nou ambaixador napolità¹⁵ que ràpidament es traslladà amb diligència cap a Madrid, "que dijeron llevaba pliegos a la Corte".¹⁶ Mentrestant continuaven els embats de les tropes austríaques sota el mandat de la Santa Aliança contra el règim napolità. Els liberals més arrauxats sentien aquelles envestides en carn pròpia, ja que les interpretaven com el preludi d'un atac contra el règim constitucional espanyol. La por davant d'una possible agressió exterior coincidia amb els rumors que circulaven sobre la reforma de la Constitució en un sentit més moderat, per tal d'apaivagar l'enuig de les potències estrangeres. La percepció d'amenaça exterior i de traïció interior esperonà els liberals més exaltats a portar més enllà la revolució espanyola si volien preservar-la. El 29 de març de 1821, encara mancaven quatre dies perquè es conegués la notícia de l'entrada dels austríacs a Nàpols i l'excitació vessava arreu. La premsa liberal s'atreví a publicar allò que es deia als cafès: per salvar la revolució calia eliminar a trets tots els qui conspiraven o havien conspirat contra el règim constitucional. Els liberals combatien la por a la regressió política amb la demanda de la violència contra els enemics del sistema polític:

¡Qué lástima que no esté el pandero en mis manos, que tanto a éstos como a otras ciertas personas le aplicaría yo un remedio que daría gusto! ¿Y que pensarán Vds. que haría? Nada, nada: mandaría por un par de arrobas de azúcar negro, y otras tantas de confites de cierto color: registraría de una a una todas las cárceles, y si en alguna hallase, como por ejemplo, a uno que en 1814 hubiese aconsejado a S. M. que no jurase la Constitución, PUM... trágate tres confites.¹⁷

14. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 72, 13 de març de 1821, p. 1-3, reproduïx els impresos rebuts procedents d'Itàlia i un article amb l'encapçalament "*Eco de Italia al Grito de la Libertad Napolitana*"; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 81, 22 de març de 1821, p. 3-4.

15. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 80, 21 de març de 1821, p. 2-4.

16. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 21 de març de 1821, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

17. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 87, 29 de març de 1821, p. 3-4.

L'article prosseguia i detallava quins eren els enemics de la Constitució que estaven en el punt de mira dels revolucionaris, i d'aquella manera retrataven quines eren les seves pors i qui percebien com una amenaça. Els principals crims que s'havien de castigar eren la desconfiança vers les idees constitucionals del monarca, les manifestacions incendiàries, l'engany dels qui expressaven la incompatibilitat de la Constitució amb la religió, amb les antigues lleis de la monarquia i amb els principis de la natura, la traïció dels espanyols que havien perjudicat la seva nació per interessos espuris, i la mentida dels qui auguraven l'arribada imminent de les tropes russes per liquidar el règim liberal espanyol.

La virulència política que traspuava aquell article aixecà una polseguera inusitada, sobretot quan el 2 d'abril ja corria per la ciutat la notícia de l'esfondrament del règim napolità després de la derrota davant els austríacs. L'endemà els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* no es retractaren de les opinions expressades tot i que les matisaren. Els crims contra el sistema constitucional els havien d'expiar els enemics polítics, però calia processar-los i condemnar-los sense abandonar el camí traçat per la llei. Aquella nova apel·lació a la legalitat era l'estratègia que seguiren els redactors per defensar-se de les denúncies que els havien interposat. Bastiren la seva defensa assenyalant només els enemics que s'havien revoltat contra el règim constitucional. Els redactors conclogueren l'article advertint que el processament dels rebels i conspiradors enfortiria la salut de la pàtria:

La contradanza pues, de que allí se hace mérito, no es un baile septembrizador; cuales ya nos preparaban los Barrios y los Vinuesas; es sólo, así lo han entendido nuestros lectores juiciosos, un recuerdo de la ley, y un deseo ardiente que ésta se ejecute y aplique. Convenimos y conocemos bien, que el PUM, PUM del articulillo debe hacer aterecer de espanto a los atroces delincuentes, que allí se mencionan; más dicho PUM, PUM legal, sería la salud de la patria, y el complemento de los votos y deseos de todos los buenos.¹⁸

Les principals autoritats polítiques i militars s'havien reunit el 23 de març de 1821, pocs temps després d'assabentar-se del triomf de la revolució piemontesa a través del cònsol marsellès, perquè "el cap polític sol·licità al capità general l'adopció de mesures preventives davant el perill d'aldarulls al carrer"¹⁹ quan el liberalisme més abrandat conegués la

18. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 91, 3 d'abril de 1821, p. 4.

19. RISQUES CORBELLA, Manel (1995a), p. 219.

notícia. Tots dos acordaren que l'Exèrcit adoptaria un paper preeminent enfront de qualsevol alteració de l'ordre públic i la MNV només actuaria com a cos auxiliar si la tropa no podia fer front als desordres. Aquella decisió mostrava a la ciutadania barcelonina la desconfiança que les autoritats tenien vers la milícia, basada en la por que no reprimissin els esvalotadors i donessin suport a les demandes dels exaltats i dels sectors populars. L'acord no va fer-se públic fins setmanes després. El cap polític, assabentat de la derrota de les tropes liberals napolitanes, decidí dirigir-se als ciutadans del Principat, demanant-los tranquil·litat i assegurant-los que tots els enemics del sistema constitucional serien perseguits i processats. La crispació engendrada durant setmanes només necessitava d'aquella guspira en forma de notícia per encendre els ànims dels liberals més exaltats i la promesa insulsa de Munárriz no els va poder apaivagar. Els revolucionaris de la Ciutat Comtal havien projectat les seves pors en l'avenir de la revolució napolitana i el seu fracàs les incrementà. L'amenaça contrarevolucionària s'havia fet més gran a Nàpols, i a Barcelona decidiren exorcitzar-la expulsant tots aquells qui eren titllats d'enemics de la Constitució.

DE LA IRRUPCIÓ DEL LIBERALISME POPULAR A LA SEVA DIVISIÓ

El migdia del 3 d'abril de 1821, en un cafè de la Rambla ple a vessar, s'escoltaren els primers crits exigint la destitució de l'intendent, Antonio Elola y Acevedo, i del governador militar de la ciutat, Joaquín Ruiz de Porras.²⁰ Tot just després s'inicià de nou el ritual revolucionari: d'una banda, les comissions de tots els cossos de la MNV i una representació dels ciutadans que protestaven s'adreçaren a la plaça de la Constitució per entrevistar-se amb el cap polític i exigir-li la formació d'una Junta General d'Autoritats; de l'altra, els revolucionaris més arrauxats cercaren els qui titllaven d'enemics del sistema per capturar-los. El bisbe de Barcelona, Pablo de Schar, era un dels més buscats: quan l'informaren que s'apropaven els milicians, fugí comes ajudeu-me.²¹ Mentrestant, un bon grup d'oficials i comandants dels regiments de la guarnició presentaven una petició al capità general en la mateixa línia que la formulada per les comissions de milicians i ciutadans al cap polític.

La MNV, amb la col·laboració de ciutadans i militars, havia encapçalat la revolta i seguia ritualment la pràctica política de la formació d'una junta que regularia, legitimaria i consensuaria l'adopció de

20. APBC. Fons Antonio Elola y Acevedo, correspondència enviada 7/2. Carta a Joaquín Rubio, fiscal de la causa, a Antonio Elola y Acevedo, Madrid, 14 de maig de 1824.

21. BADA, Joan (1986), p. 529.

mesures extraordinàries. Els comissionats de la milícia, juntament amb alguns ciutadans, es congregaren davant del Palau Reial fins que foren rebuts pel cap polític, i el coaccionaren perquè convoqués una Junta General d'Autoritats que sancionés el nou impuls revolucionari. Els insurrectes reclamaven fermesa i contundència contra els qui posaven en perill la pàtria, i amb la creació d'una junta revolucionària volien constrènyer les autoritats a expurgar de la ciutat les principals dignitats eclesiàstiques, militars i civils que públicament no combreguessin amb els principis constitucionals.²²

A quarts de sis de la tarda d'aquell 3 d'abril, el cap polític expedia els oficis a diverses autoritats, citant-les a les vuit del vespre al saló del Consell de Cent per constituir la Junta General d'Autoritats. El malestar s'havia canalitzat adequadament a través de la formació d'una junta, una pràctica política revolucionària d'arrel tradicional que gestionava la resolució dels conflictes socials. Al Saló de Cent s'hi aplegaren el cap polític, Juan Manuel Munárriz; el governador militar de la plaça, Joaquín Ruiz de Porras; l'intendent, Antonio Elola y Acevedo; el regent de l'audiència, Juan López Vinuesa; el provisor, Pere Josep Avellà com a principal autoritat eclesiàstica arran de la fugida del bisbe Schar; els diputats provincials; tots els membres del consistori municipal amb les excepcions dels regidors Casas y Vilarrubias i del marquès de Gironella, i el secretari del Govern polític de la província, Antoni Buch. L'única autoritat que no s'hi presentà fou el capità general, Pedro de Villacampa, que s'excusà dient que creia més oportú quedar-se'n al marge, malgrat que a parer Joaquín Ruiz de Porras, aquell havia delegat la seva representació en els comissionats dels diversos regiments de la guarnició.²³ En aquella junta, doncs, hi concorregueren els representants dels regiments de Murcia, d'Artilleria, de Córdoba, de Pavía, d'Hostalric, d'Aragón, d'Enginyers i el de la comptadoria de l'Exèrcit. La junta, la completaren un grup heterogeni de ciutadans del qual no se'n sap gairebé res més enllà que eren de "todas clases"²⁴ i per tant que n'hi havia alguns d'extracció popular, i els comissionats dels diversos batallons de la MNV encapçalats pel coronel Costa, comandant del primer regiment de la milícia.

El secretari del govern polític, Antoni Buch, fou l'encarregat d' aixecar acta d'aquella junta i va remetre'n al cap d'un mes una còpia a l'Ajuntament quan el Govern de la nació havia obert una investigació sobre aquells fets. Tres anys després, el 1824, Antonio Elola y Acevedo

22. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

23. *Ibidem*.

24. *Ibidem*.

—l'intendent el 1821— rebia una carta del fiscal, Joaquim Rubió, que l'interrogava sobre quin era el grau de participació de nou destacats membres del moviment liberal exaltat barceloní en els esdeveniments d'aquell abril de 1821. Amb la seva resposta al fiscal es retractà de les seves idees liberals, abraçant la causa absolutista, malgrat que durant el Trienni havia ocupat llocs preeminents a l'Administració espanyola fins i tot en els darrers mesos, quan estava al capdavant de la Dirección General de Rentas. Després de la restauració absolutista, fou vocal de la Junta Consultiva establerta a Madrid el 1825.²⁵ El 14 de maig de 1824, Antonio Elola contestava Joaquim Rubió comunicant-li que només coneixia Marià Albó, Josep de Portell i José Costa dels nou individus que li havia esmentat, i que només aquest darrer havia comparegut a la junta d'abril.²⁶ La carta d'Antonio Elola no se cenyia a repassar l'actuació del coronel Costa, sinó que aprofitava l'avinentesa per aclarir algunes qüestions sobre el que succeí aquella fatídica nit del 3 al 4 d'abril de 1821. El buròcrata feia constar que no s'havia pogut prendre nota de tot el que s'havia dit fruit de l'excitació i el caos imperant a la junta: "no fue posible redactar cuanto ocurrió; se habló, entre temores por unos, y descompostura de otros; ni menos escribir con orden lo que fue el completo desorden".²⁷ A continuació, precisava que a la investigació ordenada posteriorment pel monarca i duta a terme pel jutge de primera instància de l'Audiència, Nicolás Malatesta, el maig de 1821, no s'hi havien reflectit algunes opinions —entre d'altres la seva— ni tampoc les vexacions i les humiliacions que havia patit ni el silenci de les autoritats "cuando se trató de designar personas para arrestarlas y deportarlas".²⁸ La carta del funcionari desautoritzava absolutament totes les decisions preses per aquella junta que —segons el seu parer— actuà coaccionada per un grup de militars i milicians dirigits pel coronel Costa:

Fuimos en realidad testigos forzados de varias deportaciones, pero no votos, porqué no hubo votación alguna: nadie de las autoridades designó ni aprobó arrestos o destierros; nadie desplegó sus labios contra determinada persona: sólo un silencio lúgubre nos confundió en nuestras sillas, mientras que los peticionarios designaban expulsos a su placer. Sin embargo ¡aparecieron las deportaciones como acordadas por las Autoridades reunidas!²⁹

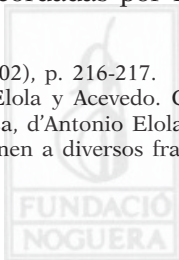
25. LUIS, Jean-Philippe (2002), p. 216-217.

26. APBC. Fons Antonio Elola y Acevedo. Correspondència enviada 7/2. Carta a Joaquim Rubió, fiscal de la causa, d'Antonio Elola y Acevedo. Madrid 14 de maig de 1824. Les notes següents corresponen a diversos fragments d'aquesta carta.

27. Ibídem.

28. Ibídem.

29. Ibídem.

El report d'Elola era concloent quan exculpava les autoritats polítiques, militars i eclesiàstiques congregades al Saló de Cent, i atribuïa tota la responsabilitat sobre els fets al coronel Costa: "era quien mandaba y a quien obedecían los granaderos y fusileros milicianos que nos rodeaban".³⁰ La carta finia apel·lant a la investigació realitzada per Malatesta a partir de la qual podria trobar el fiscal —Joaquim Rubió— els elements i els indicis suficients per encausar els qui foren còmplices de Costa.³¹

Ja era de nit quan s'inicià la sessió de la Junta General d'Autoritats i els primers a fer sentir les seves opinions foren els qui havien compel·lit la seva convocatòria. Els insurrectes liberals sentien la pàtria amenaçada i volien salvar-la eliminant tots els qui manifestaven resistència cap a la implementació de les lleis aprovades per les Corts. Els enemics polítics entorpien el correcte funcionament del sistema i provocaven el desànim i la discòrdia entre els liberals; per tant, calia expulsar-los per evitar que engendressin el malestar capaç de desencadenar noves conspiracions contra el règim constitucional. Els revolucionaris assenyalaren que els conspiradors eren els sectors privilegiats més recalcitrants amb la seva enyorança del sistema precedent: l'alt clergat i la majoria de nobles. Els representants dels milicians, militars i ciutadans descontents amb les autoritats tenien la percepció que els conspiradors actuaven impunement i, si la justícia legal no els processava o ho feia amb apatia i lentitud, ells actuarien amb contundència i fermesa. La formació d'aquella junta subvertia la legalitat constitucional, però els liberals exaltats al·legaven que la salvació de la pàtria i la salut del poble estaven en l'esperit de les seves accions, i la presència de les autoritats legitimava una junta revolucionària segons la pràctica consuetudinària. La institució de les juntes era l'eina utilitzada per les autoritats per gestionar i resoldre els conflictes oberts amb la ciutadania, reconeixent la representativitat dels comissionats amb els quals dialogaven i assolien acords. També invocaren els principis morals per legitimar la seva actuació en insistir que amb l'expulsió dels enemics del règim s'aturava un bany de sang, ja que, en cas de no allunyar-los de Barcelona, els ciutadans es prendrien la justícia pel seu compte.³²

Al cap d'una llarga estona, els convocants posaren sobre la taula una lletania de noms per proscriure'ls del Principat. Eren bàsicament les principals autoritats eclesiàstiques, alguns militars i pocs ciutadans,

30. *Ibídem*.

31. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

32. *Ibídem*.

que tenien en comú el paper preeminent que havien desenvolupat durant el període absolutista.³³ Els insurgents no sols volien bandejar els principals enemics de la Constitució, sinó que també volien destruir l'amenaça que significaven els canons de la Ciutadella, que apuntaven cap a Barcelona:

El pueblo barcelonés había manifestado constantemente deseos de que se derribase o inutilizase la cortina de la Ciudadela, cuyos fuegos, ofenden la ciudad por cuanto dicha fortificación era dirigida únicamente para oprimir la libertad de Barcelona y que si ahora no había que temer por parte de la guarnición podría no ser así en los sucesivos.³⁴

La reivindicació de l'enderrocament de la Ciutadella es remuntava a mitjan segle XVIII i els liberals exaltats s'apropriaren d'aquella demanda popular. Si els exaltats posaven fi a l'amenaça repressora que representava per als ciutadans de Barcelona la fortalesa borbònica, ampliarien el consens popular al voltant del seu moviment i es desempallegarien del principal instrument de coerció que tenien les autoritats per fer front a la pressió política dels ciutadans barcelonins ocupant els carrers. El liberalisme revolucionari s'havia apropiat d'aquella petició popular de la mateixa manera que ho havia fet amb la pràctica política de la formació de juntes, dotant-les d'uns trets innovadors i d'una projecció revolucionària.

Les autoritats no electes (cap polític, intendent i el governador de la plaça) es negaren a accedir a les peticions dels insurrectes i s'excusaren dient que ni la Constitució ni les lleis els facultaven per sancionar-les. Tampoc podien acceptar que ningú fos inculpat d'un delictes sense proves ni judici ni que un grup de ciutadans plens de bones intencions vulneressin la legalitat amb l'aplicació de mesures polítiques extraordinàries. Tot els portava a concloure que la pàtria estava menys amenaçada del que advertien els liberals exaltats i que si bé hi havia alguns conspiradors, no feien trontollar l'edifici constitucional. Aquell raonament comportava una conseqüència lògica: si el perill no existia, tampoc tenia raó de ser aquella junta aliena a l'arquitectura constitucional, i exigien la seva suspensió recordant als milicians, militars i ciutadans que, si es reunien de nou sense la presència de les autoritats, infringirien la llei i serien processats.³⁵

33. Ibídem.

34. Ibídem.

35. Ibídem.

L'actitud desafiant de les autoritats descrita en l'acta de la junta contradiu la versió dels fets de l'intendent Antonio Elola. La fanfaroneria de les màximes dignitats polítiques i militars era la manera de justificar allò que era inadmissible per a les Corts i el Govern: la coacció de les autoritats i la proscripció de ciutadans. Antoni Buch, quan redactà l'acta de la junta, es prengué algunes llicències —potser suggerides pel cap polític— per defensar l'honor de les autoritats, mostrant una fermesa inusitada en les seves conviccions, que ratllaven la imprudència. Segons les paraules de Buch, els insurgents amenaçaren les autoritats que si abandonaven la junta ningú no podria impedir l'esclat d'un aldarull; per tant, es veieren obligats a negociar i acceptar algunes de les peticions dels representants dels milicians, militars i ciutadans. Per recalcar la sensatesa de les autoritats, l'acta retratava l'expectació que hi havia als afores del Saló de Cent, on una munió de liberals exaltats s'havien congregat. Un cop aquells coneguessin el fracàs de la negociació, les conseqüències serien del tot imprevisibles i fins tot podien posar en perill la vida de les autoritats mateixes. La manera com s'havia descrit aquella situació feia absolutament inevitable la decisió de les autoritats d'adoptar "ciertas medidas extraordinarias que sólo pueden concederse a favor del bien de la sociedad",³⁶ si volien garantir l'ordre públic, i consultar a posteriori les Corts i el Govern per dirimir la resposta que s'hauria de donar als exaltats.

El sentit comú de les autoritats les havia fet triar el mal menor abans d'arriscar-se a contraure riscos excessius. Després les autoritats electes, el regidor degà, els alcaldes, els síndics i el primer vocal de la Diputació provincial aprovaren aquella decisió. La discussió de la lletra petita d'aquella resolució s'allargà fins entrada la matinada i a les dues acordaren que es proscriuria el bisbe de Barcelona Pablo de Schar; el provisor Pere Josep Avellà; l'inquisidor J. Llozer; els mariscals de camp: el baró d'Eroles, el baró de la Barre i Blas de Fournas; el general Pedro de Sarsfield, els brigadiers Luis Andriain i Patricio Campbell, el comandant del regiment de Barbastro Francisco Estrauch i l'hisendat Joaquim de March i Bassols. En aquella llista, no hi constava el pare guardià del convent de Sant Francesc d'Assís, Josep Planas, que segons el dietari del menestral Mateu Crespi també fou expulsat.³⁷ Les autoritats congregades a la junta havien aconseguit escurçar la llista d'eclesiàstics, nobles, militars i ciutadans proscrits feta pels exaltats; fins i tot quan arribà de matinada Pedro de Villacampa al Saló de Cent, després que l'anessin a

36. *Ibidem*.

37. AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 3 d'abril de 1821, p. 16-17.

buscar, es mostrà estranyat que l'únic dels bisbes desterrat fos el de Barcelona, dient "que si se consideraba justa la separación de este prelado, lo era mucho más según su juicio la de los RR. Obispos de Tortosa, de Vich y Lérida, porque tenía conocimiento de que existían en el Gobierno político de esta Provincia, expedientes de los que resulta que estos Prelados eludían en cuanto les era posible las determinaciones superiores".³⁸

Aquella matinada la junta acordà set proposicions més, cinc de les quals estaven relacionades amb les ordres de proscripció: als acusats de conspiradors se'ls expulsava del Principat i se'ls donava l'alternativa de marxar a l'estranger o bé anar-se'n a les illes Balears; el procediment de confinament i bandeig es deixava en mans del cap polític i del capità general, que havien de garantir un tractament adequat als proscripats, el respecte per les seves propietats, i també se'ls encarregava d'especificar que les ordres d'expulsió s'emetien per protegir la tranquil·litat i la seguretat tant de la ciutat com dels proscripats. Als dos acords restants, s'estipulaven les disposicions per enderrocar la part de la Ciutadella que espaordia el poble i la resolució per enviar una còpia de l'acta de la junta a les Corts, requerint l'adopció de les providències oportunes.

El secretari Buch transcrivé l'acta de la junta un mes i un dia després d'oficiar-se arran de la petició feta pel magistrat Nicolás Malatesta, encarregat de la investigació dels fets. La transposició sobre les paraules que es digueren aquella matinada no concorda amb l'opinió del vicari general Pere Josep Avellà,³⁹ ni amb la de l'inquisidor, Llozer⁴⁰ ni amb l'esmentada anteriorment de l'intendent Antonio Elola. El vicari general Avellà manifestà que les autoritats no havien mostrat cap mena de resistència als representants del moviment liberal exaltat, mentre que Llozer s'inhibia de criticar l'actuació de les autoritats i Elola simplement deia que els milicians, militars i ciutadans els segrestaren i decidiren sense tenir-los en compte:

Nos hallamos una porción de Jefes y Magistrados, arrestados en un salón, a disposición de dos o trescientos granaderos, con doce o más centinelas a nuestra vista a la frente de un circo de peticionarios apoderados de Corporaciones (pero sin presentar poderes para ellas): para deliberar sobre prisión y destierro cuando menos, quizás de nuestros amigos, y de personas que nos eran muy respetables.⁴¹

38. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

39. BADA, Joan (1986), p. 84-86.

40. RISQUES, Manel (1995), p. 221-223.

41. APBC. Fons Antonio Elola y Acevedo. Correspondència enviada 7/2. Carta de Joaquín Rubio, fiscal de la causa, a Antonio Elola y Acevedo, Madrid, 14 de maig de 1824.

El paroxisme de la contradicció d'aquella acta respecte a la resta de versions queda palès en la denúncia que dos dels proscrius, el bisbe Pablo de Schar i el provisor Pere Josep Avellà presentaren a l'Audiència. La justícia els respongué que desconeixia el que havia ocorregut malgrat que el regent de l'Audiència fos un dels membres de la Junta General d'Autoritats, i al·legà que fins llavors els jutges de primera instància no havien notificat el coneixement d'aquells fets i consegüentment l'Audiència no havia iniciat cap diligència.⁴² Tot plegat significa que la redacció d'aquella acta s'adequava a la lògica del que tradicionalment era la pràctica política de les juntes: espais de negociació política i no d'imposició. L'acta reflectí consens entre les autoritats i els representants del liberalisme exaltat i popular, i esborrà tot signe de crispació i coacció que només afloraren en les opinions de les autoritats, formulades quan el poder judicial instruí una causa sobre els fets. La còpia consultada l'envià el secretari del cap polític a l'Ajuntament de Barcelona el 22 de maig de 1822, adjuntava els acords adoptats i esmentava l'original expedit el 4 d'abril.

Tornant als fets, el 4 d'abril de 1821 es reuní de nou la Junta General d'Autoritats per polir els detalls dels acords presos durant la matinada anterior i esmenar la petició a Corts i l'acta de la junta.⁴³ Això no obstant, feren alguna cosa més: donaren a conèixer la notícia que el vicari general Avellà s'havia escapat, tal com ho havia fet el bisbe anteriorment. La fugida fou corroborada pel report que adreçaren el bisbe de Barcelona i el vicari al Consejo de Estado, el 21 d'abril de 1821. El segon dia consecutiu de reunió de la junta, el capità general Villacampa mostrà el seu desacord amb la proscripció del bisbe de Barcelona argüint que, si els altres bisbes no eren proscrius, tampoc no ho havia de ser el de la capital catalana, i Antonio Elola li respongué contundentment recalcant-li que no es modificaria cap de les resolucions preses la matinada anterior. El bisbe havia fugit deixant en paper mullat la seva deportació, i si la junta tornava a debatre la llista de proscrius corrien el risc de reobrir la jornada revolucionària, amb la qual cosa augmentarien les represàlies i proscripcions. L'intendent maldava per temperar els ànims i retornà a la situació anterior i desactivà el potencial revolucionari que implicava la reunió d'aquella Junta General d'Autoritats, coaccionada pels líders del moviment liberal exaltat barceloní.⁴⁴

42. BADA, Joan (1986), p. 532.

43. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada el 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

44. *Ibidem*.

La intenció del capità general era sincera i pretenia garantir el retorn del bisbe de Barcelona, una vegada semblava controlada la junta. Aquesta pretensió la confirmà Pablo de Schar quan anotà a l'informe enviat al Consejo de Estado que pogué fugir a Esparreguera gràcies a l'ajut de Villacampa: "que ha salido fiador de su persona, quedando en avisarle de cualquier novedad".⁴⁵ La junta, el 4 d'abril de 1821, just abans d'aixecar la sessió, aprovà d'atorgar una pròrroga d'un dia al secretari perquè enviés la petició i l'acta de la junta anterior a les Corts el 5 d'abril.⁴⁶ Genís Quintana, portaveu dels diputats catalans a Corts, comunicà a la Diputació provincial catalana "para su satisfacción que lo acordado en la Junta de Autoridades ha merecido la aprobación de los señores diputados y de los individuos del gobierno en particular, aunque tal vez ni unos ni otros la manifiesten de oficio, y aunque el gobierno quizás inisinue lo contrario".⁴⁷ El debat sobre aquells fets se celebrà en una sessió secreta de les Corts i ningú gosà "desaprobar la conducta de la Junta";⁴⁸ tot al contrari, els diputats i el Govern empraren aquells fets per reforçar l'autoritat dels seus representants. Quinze dies després, el 28 d'abril, Quintana escrigué de nou a la Diputació indicant que Granada, Màlaga, Sevilla i Oviedo "habían seguido el ejemplo de Barcelona, sin propasarse otra cosa",⁴⁹ deixant palès el restabliment de la tranquil·litat pública i l'abast de la jornada revolucionària barcelonina.

Al cap de cinc dies, el 9 d'abril de 1821, tot era diferent i l'Ajuntament, erigit en portaveu de les autoritats, volgué copsar discretament l'opinió dels comandants dels cossos de la MNV mitjançant una junta de tarannà radicalment diferent.⁵⁰ L'objectiu d'aquella junta era qüestionar la representativitat de les comissions de milicians que participaren a la Junta General d'Autoritats de la matinada del 4 d'abril, atorgant més veracitat encara a les opinions d'Antonio Elola, quan assegurava que la junta estava dominada per un grup de milicians, ciutadans i soldats fidels a l'avi Costa. El comandant del tercer batalló, Antoni Gironella, comparagué davant de la junta i manifestà que el seu batalló estaria sempre de la banda "de los buenos, que siempre mantendría el orden, la justicia y la Constitución. Que donde hubiese un robo, un insulto a las

45. BADA, Joan (1986), p. 530.

46. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada el 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

47. ADB. Ll. 27 exp. 1, carta de Genís Quintana a la Diputació Provincial de Catalunya, Madrid, 11 d'abril de 1821.

48. *Ibidem*.

49. ADB. Ll. 27 exp. 1, carta de Genís Quintana a la Diputació Provincial de Catalunya, Madrid, 28 d'abril de 1821.

50. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada el 9 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

autoridades constituidas, una infracción de ley, allí acudirá el batallón de Jefes de familia".⁵¹ Aquelles paraules les ratificaren el comandant del quart batalló, Antoni Puig i Luca, i el de cavalleria, el comte de Santa Coloma. Quan ja enfilaven cap a la sortida, arribà el coronel del primer regiment de la milícia, Costa, l'últim dels comandants convocats, ja que llavors el cinquè batalló encara no s'havia integrat a la MNV. El coronel llançà una peroració amb la intenció de disculpar-se de tot el que havia ocorregut a la ciutat des de la tarda del 3 d'abril, i atemorit advertia públicament que les autoritats havien ordit una conxorxa juntament amb un grup de milicians del seu regiment encapçalat pel capità, Francisco Madriguera y Cot, per treure-se'l de sobre i desposseir-lo del comandament del regiment.⁵² El degà dels regidors municipals, J. Reynals, desmentí rotundament aquelles afirmacions i negà haver rebut cap queixa contra ell. L'enuig del coronel trobà la complicitat dels altres comandants de la milícia, que mostraren la seva fermesa a combatre la dissidència interna.

Aquell dia, a l'altra banda de la ciutat, Madriguera i un grup nodrit de milicians del primer regiment exposaven al cap polític el rebuig que sentien quan se'ls vinculava als fets ocorreguts la tarda del 3 d'abril i la matinada següent. Els milicians dissidents explicaven la seva decisió de romandre als seus batallons per poder netejar la imatge del primer regiment, un dels puntals del règim constitucional a Barcelona. Des de l'interior dels seus batallons, Madriguera i els seus companys⁵³ es presentaven com una autèntica alternativa política al lideratge de Costa i als seus acèrrims seguidors al capdavant del primer regiment.⁵⁴ L'entitat d'aquells dissidents es fonamentava en la manca de representativitat que atorgaven als milicians del primer regiment que s'havien erigit en representants de la MNV durant la junta del 3 i 4 d'abril, i s'insubordinaren, segons el seu parer, contra la seva màxima autoritat política: el cap polític, que també era comandant suprem de la milícia. En l'al·legació dels partidaris de Madriguera que remeteren al seu comandant, emfasitzaven la il·legitimitat dels qui s'havien atorgat el dret d'actuar en nom del primer regiment quan ningú no els havia escollit i deien que "el primer Regimiento de Milicias se hubiese legítimamente representado en tal caso, pues ni se reunió la oficialidad ni las compañías para elegir sus Comisionados, y no basta para representar un cuerpo el que un número de hombres clame a nombre de él sin consentimiento de éste".⁵⁵

51. *Ibidem.*

52. *Ibidem.*

53. Vegeu l'annex A9. Milicians opositors al coronel Costa, abril de 1821.

54. *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de abril 1821.*

55. *Ibidem.*

L'endemà —el 10 d'abril de 1821— corrien brames de tota mena per la ciutat i la por davant un imminent esclat revolucionari contra les autoritats obligà l'Ajuntament a convocar una nova junta secreta per esbrinar la veracitat dels rumors que pertorbaven la tranquil·litat pública demanant la substitució de les principals autoritats del Principat.⁵⁶ Al cap d'unes hores, el consistori esclari la falsedat de les veus que acusaven el ciutadà anomenat "Caldas". Tot i les brames que corrien, les autoritats polítiques i militars havien recuperat el control polític sobre la ciutat enfortint les discrepàncies internes del primer regiment. Encara no havia passat una setmana d'aquella matinada revolucionària —del 4 d'abril— i l'Ajuntament se sentia prou fort per posar condicions a la proposta de Francesc Gisbert, un dels companys més fidels de Costa, a l'hora de formar un cos d'artilleria dependent del primer regiment. El promotor de la proposta es negà en rodó a acatar unes condicions que desvinculaven el nou cos del comandament del coronel Costa (i del primer regiment) i consegüentment l'Ajuntament li denegà l'autorització.

A mitjan abril, el coronel Costa vivia les seves hores més baixes i tothom s'atrevia a discrepar d'ell. L'oposició d'aquells milicians disconformes amb l'actuació de Costa i els seus homes, la matinada del 4 d'abril, la feia pública la premsa, mitjançant reproducció de la carta enviada al cap polític, en la qual desautoritzaven el vell coronel. La resposta de Costa no va fer-se esperar: havia perdut el pols amb les autoritats polítiques, però lluitaria amb ungles i dents per mantenir la seva supremacia al capdavant del primer regiment. Després d'haver llegit el *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de abril de 1821*, el coronel Costa i el tinent coronel Juan Antonio de Llinás acusaren els signants d'aquella carta reproduïda a la premsa d'haver-se reunit il·legalment a casa de Francisco Madriguera y Cot, considerant que aquell comportament era constituïu de delictes, i titllant aquella reunió de complot. Costa i els seus partidaris, amb aquella acusació, trobaren l'argúcia per expurgar del primer regiment les veus opositores: segons el reglament, cap milicià processat no podia mantenir-se en actiu. La polèmica girava al voltant de la pugna que mantenien el coronel i l'Ajuntament per l'aplicació del nou reglament de la MNV aprovat per les Corts.⁵⁷ En aquell enfrontament, el consistori municipal comptà amb un cavall de Troia a l'interior del primer regiment, a fi d'afeblir la posició de Costa, i donà facilitats als milicians encausats perquè s'organitzessin i fessin front a l'atac del coronel. El 26

56. ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada el 10 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

57. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. I, p. 301-312.

d'abril de 1821 l'alcalde Antonio Dionisio Ferret sancionava legalment i assitia a la reunió que tots els milicians acusats per Costa oficiaren a casa de Francisco Madriguera amb l'objectiu d'escollir una comissió de quatre ciutadans (el mateix Madriguera, Josep Regés, Ramon Sans i Josep Escarrà) que els representessin davant les màximes autoritats polítiques per defensar-se de qualsevol possible acusació d'infracció de la llei arran la publicació "en el suplemento al diario constitucional de esta ciudad a de dieciocho del corriente abril",⁵⁸ en què qüestionaven la representativitat de les comissions del primer regiment.

Tot i la col·laboració amb els opositors de Costa, el consistori municipal no volia arriscar-se a immiscir-se públicament en aquella discussió i quan va fer-se pública preferí inhibir-se i transferir-la al cap polític, que, escarmentat, maldà per posar-hi pau però fracassà. El coronel Costa refusava qualsevol negociació i només reconeixia l'autoritat de les Corts per arbitrar en el conflicte. Les dues parts enfrontades enviaren a les Corts els seus reports exposant-hi els arguments: Costa anava més enllà de la polèmica amb els seus opositors i feia una defensa aferriada de l'origen popular i juvenil del primer regiment de la MNV, negant-se a implementar el reglament del 31 d'agost de 1820 aprovat per les Corts adduint que es regia per un de precedent que no limitava l'accés als joves ni als sectors populars que s'havien allistat massivament perquè "quedaban libres de quinta"⁵⁹ i assumia funcions de l'Exèrcit permanent per la seva manca d'efectius a Barcelona, ahora que denunciava el comportament dels partidaris de Francisco Madriguera "recogiendo firmas, estableciendo una seducción o subversiva militar que podía ser de fatalísimas consecuencias, pero sobretudo un complot militar marcado";⁶⁰ mentre que Madriguera i els seus acòlits demanaven la seva reinserció en el servei de la MNV basant-se en l'observança del reglament de 31 d'agost de 1820.⁶¹ El Govern sortí d'aquell atzucac polític encarregant una investigació a l'Audiència territorial de

58. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 56. folios 68-69. Còpia de diversos documents enviats a les Corts el 19 de maig de 1821: "Es conforme esta copia con su original que obra en poder de D. Juan Prats y para que se la de entera fe yo el infrascrito notario público Real Colegiado de número de Barcelona y Excmo. de la Audiencia territorial de Cataluña requerido por ausencia de dicho Prats la signo y firmo en dicha ciudad a diecinueve de mayo de mil ochocientos veinte y uno. Manel Rafart".

59. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 56, exp. 6. Exposició del coronel Costa del primer regiment de la MNV sobre alguns problemes d'organització i ordre intern amb la nova aplicació del reglament, fol. 54-56, especialment, 54, exposició del coronel Costa, Barcelona, 18 de maig de 1821.

60. Ídem, f. 55.

61. AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 56, exp. 7. Exposició de diversos ciutadans de Barcelona i individus del primer regiment de la MNV; f. 66-67, exposició dels opositors al coronel Costa, Barcelona, 19 de maig de 1821.

Barcelona sobre els fets d'abril. El maig següent, el jutge de primera instància Nicolás Malatesta, conegut per la seva adhesió a la causa liberal revolucionària,⁶² duqué a terme la investigació i fou llavors quan Antoni Buch redactà l'acta de la sessió de la Junta General d'Autoritats de la tarda del 3 d'abril i la matinada posterior.

La pugna entre Costa i Madriguera acabà derivant a les Corts en una polèmica sobre quin era el reglament que havia de regir el primer regiment de la MNV barcelonina. La comissió de milícies de les Corts no podia donar la raó a Costa perquè, com diu Dueñas, “no podía contradecir un reglamento aprobado en las Cortes, aunque hubiera sido en la legislatura anterior”.⁶³ Com resolgueren les Corts aquell enfrontament? De moment, ningú n'ha dit res, només afloren alguns indicis que permeten intuir que s'adoptà una solució de compromís. Els signants⁶⁴ del conegudíssim *Suplemento* podien reintegrar-se al primer regiment de la milícia, tot i que no ho feren tots, i els dos primers batallons de la MNV aconseguiren mantenir el seu reglament, preservant la identitat popular, juvenil i revolucionària del regiment, i evitaren que se'ls acusés de tot el que havia succeït la tarda, vespre, nit i matinada del 3 al 4 d'abril de 1821. Les autoritats polítiques de Barcelona menystingueren aquells fets públicament per assegurar la tranquil·litat i l'ordre públic. El capitost de la dissidència a la MNV, Francisco Madriguera, no es reincorporà al primer regiment, a diferència de la majoria dels signants de la carta que havia posat contra les cordes Costa, desautoritzant-lo davant les autoritats pel seu comportament de començaments d'abril. Els milicians dissidents que es reintegraren al primer regiment romangueren en silenci durant gairebé un any, i quan la conjuntura canvià al seu favor, l'abandonaren per formar part dels nous cossos de la milícia: el d'artilleria i el sisè batalló. Tots dos s'organitzaren durant la primavera de 1822, quan Costa ja era entre reixes i agruparen els milicians que s'havien oposat al coronel durant els anys precedents. Dels milicians signants de la carta adreçada al cap polític el 9 d'abril, Joaquim Borés s'integrà al cos d'artilleria, mentre que d'altres recalaren al sisè batalló: Joaquim Arimon, Esteve Fillol, Magí Cabezas, Marià Font, Josep Gispert i Gaspar Pouplana.⁶⁵ El cas de Josep Ramon Elías i Busquets mereix una referència més precisa perquè el seu nomenament com a substitut de Juan Antonio

62. *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 14.

63. DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997). Vol. I, p. 311.

64. Vegeu l'annex A9. Milicians opositors al coronel Costa, abril de 1821.

65. Les dades sobre els cossos de la milícia nacional barcelonina s'han extret de les llistes de milicians elaborades per Dueñas (1997) en el seu apèndix documental.

de Llinás esdevingué la guspira que encengué el foc de l'afer Costa el febrer de 1822. En la llista dels milicians del sisè batalló elaborada per Dueñas també hi consten altres dos possibles opositors al coronel Costa, Joan Antoni Tresserra i Ignasi Regés, que compartiren cognom amb dos signants d'aquella carta. Quelcom de semblant succeïa amb Joaquim Jaumar i Francesc Espalter, milicians del cos d'artilleria que també tenien el mateix cognom que dos dels signants. De la vintena de milicians que donaren suport a Madriguera, més de la meitat es reintegraren al primer regiment la primavera de 1821 i l'abandonaren gairebé un any després, quan es crearen els cossos d'artilleria i el sisè batalló, instigats essencialment pels opositors al comandament del coronel Costa. Les recerques futures sobre el Trienni hauran d'aprofundir en el coneixement sobre la milícia a Barcelona, seguint l'estela de la recerca de J. Sisinio Pérez Garzón en l'anàlisi de la milícia madrilenya, ja que encara subsisteixen moltes incògnites sobre les conseqüències que tingué la crisi que obrí els fets d'abril de 1821.

Durant les setmanes en les quals s'allargà la investigació del jutge de primera instància, Nicolás Malatesta y Major, tothom optà per evitar sembrar la discòrdia a la ciutat. Les autoritats polítiques oferiren una versió més benigne dels fets ocorreguts l'abril de 1821 sense carregar els neulers contra el coronel Costa i els seus seguidors, responsabilitzant de l'agitació el conjunt de la milícia i la guarnició, com reflecteix el text de l'acta de la Junta General d'Autoritats celebrada aquella llarguíssima nit del 3 al 4 d'abril, i exculpaven el liberalisme revolucionari representat pel primer regiment de la MNV i pels ciutadans d'extracció popular. Mentrestant, els milicians del primer regiment s'acontentaren amb l'expulsió temporal dels dissidents que havien provocat la divisió de la milícia, i esperaren la resposta de les Corts.

El Govern no col·laborà a rebaixar l'acritud dels partidaris de Costa i les seves exigències quan publicà el 17 d'abril de 1821 un reial decret sobre "el conocimiento y el modo de proceder en las causas de conspiración o maquinaciones contra la observancia de la constitución"⁶⁶ que es convertí en llei poc després. La historiografia espanyola, a partir de les interpretacions de Pedro Cruz Villalón,⁶⁷ Manuel Ballbé,⁶⁸ L. Roberto

66. RISQUES, Manel (1995a), p. 225, nota 453: "*Diario de Barcelona* 9, 10, 11 i 12 de maig de 1821".

67. CRUZ VILLALÓN, Pedro (1980): *El estado de sitio y la Constitución. La constitucionalización de la protección extraordinaria del Estado (1789-1878)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.

68. BALLBÉ, Manuel (1983): *Orden público y militarismo en la España Constitucional, 1812-1983*. Alianza Universidad. Madrid.

Blanco Valdés⁶⁹ i Alberto Gil Novales,⁷⁰ ha considerat aquella mesura com el punt de partida de la ingerència dels militars en el control de l'ordre públic en detriment de l'autoritat civil. Manel Risques, repassant cadascuna de les interpretacions, ha conclòs que aquella norma "desnaturalitzava l'embrió d'una administració policial civil que s'havia d'edificar sobre la base de la milícia nacional ja que es militaritzaven completament les relacions amb els ciutadans i la seva aplicació havia de posar, durant més d'un segle, els drets de reunió, expressió i manifestació sota tutela de les institucions militars."⁷¹

La nova normativa sobre ordre públic afermava el poder del cap polític, que no dependria dels batallons de la milícia, massa desobedients i sovint responsables de l'alteració de l'ordre, per reprimir els avalots de la ciutat, sinó que comptaria amb l'Exèrcit per estroncar qualsevol desacatament a la seva autoritat. Aquella llei posava sobre la taula la possibilitat d'utilitzar l'exèrcit per reprimir la milícia⁷² en cas que volgués liderar una nova embranzida de la revolució. Aquella primavera de 1821, el cap polític i la resta d'autoritats havien sortit enfortides de la crisi política precedent, i havien deixat una milícia debilitada i dividida. L'abril de 1821, no s'acabava mai a Barcelona i les discussions als cafès s'eternitzaven al voltant de la necessitat d'imposar mesures extraordinàries contra els traïdors. El 17 d'abril es donava a conèixer la sentència exculpadora al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* i a l'autor de l'article que exigia màxima severitat i més diligència amb els càstigs contra els traïdors, conegut com l'article del "Pum Pum!!". La sentència ratificava la voluntat de les autoritats liberals de transmetre confiança i fortalesa en el sistema polític.⁷³

Les setmanes següents el batibull de rumors als cafès —deia el cònsol francès a Barcelona— anunciava noves proscripcions de ciutadans i els temors s'escampaven arreu davant d'una nova escalada de violència revolucionària.⁷⁴ Les autoritats havien après la lliçó i tenien el suport del Govern després de conèixer l'aprovació del Reial Decret del 17 d'abril de 1821, i decidiren aplicar-lo a la seva manera, i el

69. BLANCO VALDÉS, Ramón (1988): *Rey, Cortes y Fuerza armada en los orígenes de la España Liberal, 1808-1823*. Siglo Veintiuno. Madrid.

70. GIL NOVALES, Alberto (1980): *El Trienio Liberal*. Siglo Veintiuno. Madrid.

71. RISQUES, Manel (1995a), p. 226.

72. PÉREZ GARZÓN, J. Sisinio (1978), p. 237.

73. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 105, 17 d'abril de 1821, p. 3-4.

74. AMAEN. Barcelonne. Série A. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelonne, n° 14. Correspondance avec le Ministère des Affaires étrangères. Le 28 avril 1821, p. 109-111.

26 d'abril establiren la llei marcial a la ciutat. El poder civil s'havia posat en mans dels militars per garantir l'ordre públic i evitar que es repetissin els incidents de començaments de mes. El cònsol francès informava al Ministeri d'Afers Estrangers a París que les autoritats procuraven recuperar el control de la ciutat fent patrullar la cavalleria i la infanteria per dissipar les aglomeracions de milicians i ciutadans que es produïen als cafès de la Rambla.⁷⁵ Paral·lelament, la premsa barcelonina era l'altaveu de les desavinences entre els milicians del primer regiment, mentre que el consistori municipal avivava el foc de la discòrdia entre els milicians, facilitant l'organització dels milicians dissidents. Les autoritats havien sabut esperar fins a trobar el moment idoni per donar un cop de puny sobre la taula i imposar la llei marcial que els permetés recuperar el control sobre la ciutat.

Barcelona a mitjan maig tornava a respirar tranquil·litat i alguns liberals moderats decidiren passar comptes i manifestar públicament el seu enuig amb l'actuació dels milicians durant els fets del 3 i 4 d'abril de 1821. El *Diario de Barcelona* publicà a les seves pàgines un article signat pel Manresano Preguntón en el qual llençava vint-i-quatre preguntes als ciutadans denunciant la il·legalitat de l'acció duta a terme pels exaltats aquella fatídica matinada i ratificant els arguments formulats pels milicians dissidents del primer regiment en què qüestionaven la representativitat de les comissions, i els d'Antonio Elola, on exposava la coacció a la qual havien sotmès les autoritats.⁷⁶ L'article insistia en les formes de l'acció revolucionària i negava la representativitat als milicians insubordinats que transgrediren amb els procediments de la pràctica política *juntista*, impeding la lliure deliberació dels integrants de la junta. El Manresano Preguntón no s'aturava aquí i anava més enllà, i posava en dubte el fons de l'actuació dels milicians perquè atemptava contra la delegació de poders establerta a la Constitució en les autoritats quan les coaccionava per a violar la llei.⁷⁷

La rèplica no trigà a arribar i l'endemà el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* dedicà una columna i mitja a tornar a enunciar els motius que impel·liren els milicians exaltats a conculcar la Constitució. L'article no rebutja la vulneració de la legalitat, sinó que la justificava argüint la situació de perill en la qual s'havia instal·lat la nació. L'argumentació apel·lava al principi de la conservació de la societat, és a dir, a la salvació de la pàtria com l'única llei que

75. *Ibídem*.

76. *Diario de Barcelona*, 10 de maig de 1821. Fragment citat per DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. I, p. 304.

77. *Ídem*, p. 305.

estava per sobre de la resta. Una vegada més es reiterava el silenci i la indolència del Govern per combatre la connivència d'algunes dignitats —de tota índole— amb els enemics del règim constitucional que només perseguien el seu esfondrament, com havia succeït als regnes italians. L'articulista responia a les preguntes vessades des de les pàgines del *Diario de Barcelona* amb unes altres que induïen a glorificar l'actitud del poble de Barcelona, amb el qual s'identificaven, que en lloc de romandre apàtic enfront de l'amenaça contrarevolucionària, havia actuat decididament:

¿Qué derecho le queda al pueblo? ¿O el pueblo de Barcelona ha podido perder el derecho de conservarse a sí mismo? ¿Y si el gobierno calla, y el peligro crece, los que se conquistaron su libertad, tienen aun el derecho de conservársela a sí mismo?⁷⁸

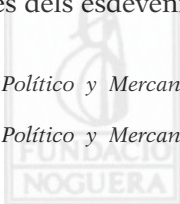
Els retrets per les preguntes articulades del Manresano Preguntón no s'aturaren allí, però prengueren una altra direcció quan adduïren la inhibició i la manca de represàlies de les autoritats polítiques —Ajuntament, Diputació i Corts— en relació amb aquells fets provant la benvolença amb la qual tractaren els milicians que els protagonitzaren, legitimant d'aquella manera el seu comportament durant els primers dies d'abril.⁷⁹ Les autoritats polítiques de la capital catalana preferiren prosseguir amb el seu silenci i amb la seva política de fets consumats, patentitzant el seu èxit quan la discussió s'havia traslladat de la via pública, plena i amenaçadora a l'inici de la primavera, a les pàgines dels diaris a les seves acaballes. A mitjan maig, la ciutat vivia una mica més tranquil·la i era més segura per a tothom. Les autoritats polítiques i militars havien asserenat el moviment liberal exaltat barceloní i es preparaven per aprofitar qualsevol oportunitat per reprimir-lo.

LA CONSPIRACIÓ REVOLUCIONÀRIA DEL REACCIONARI BESSIÈRES

L'assossec de Barcelona durà ben poc i la nit del 22 de maig de 1821 feia fallida l'intent de conspiració política més rocambolesc de la història del Trienni. Els contrarevolucionaris subornaren el súbdit francès i liberal revolucionari Georges Bessières, instal·lat a Barcelona des de 1815, perquè instigués una conxorxa política que fes trontollar les autoritats polítiques de Barcelona i del Principat. Els enemics del sistema constitucional creien, després dels esdeveniments d'abril, que seria fàcil

78. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 128, 11 de maig de 1821, p. 3-4.

79. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 129, 12 de maig de 1821, p. 3.

que quallés a Barcelona una conspiració revolucionària contra les seves autoritats. Els contrarevolucionaris pretenien provocar una reacció en cadena que trenqués la precària estabilitat del règim constitucional i fes evidents les divergències entre els liberals. Aquella conspiració i la posterior de Saragossa, en paraules de Fuentes Aragonés, “sólo podían servir a la causa involucionista: por un lado, dando argumentos al poder para difamar y perseguir a los militares más significativos por su liberalismo, y por otro, creando las pruebas que el gobierno francés necesitaba para justificar una intervención en España”.⁸⁰ El conspirador Bessières fou l'estilet escollit pels contrarevolucionaris per sembrar la desconfiança entre els liberals barcelonins i les autoritats, i per fer més versemblant el pitjor malson dels polítics francesos: reviure la revolució o l'etapa napoleònica que justificaria la seva intervenció.

L'actuació dels contrarevolucionaris, analitzada per Emilio la Parra, va ser coordinada des de diversos fronts a la vegada: les juntes, les partides guerrilleres, les *confidencias* o juntes secretes i els agents secrets que s'infiltraven entre els grups més revolucionaris per “emitir las opiniones revolucionarias más descabelladas y organizar o potenciar asonadas callejeras destinadas a intimidar a los liberales moderados y, sobre todo, a los propietarios”.⁸¹ El paradigma d'aquelles accions incendiàries, a parer de La Parra, va ser l'activitat política de José Manuel de Regato, que fou capaç d'enganyar els liberals impulsant avalots populars i pronunciant abrandats discursos, mentre era un petri defensor de la causa contrarevolucionària. Les recerques de Claude Morange⁸² demostren que aquell agitador estava al servei de l'absolutisme i constaten com els contrarevolucionaris injectaren diners en alguns diaris radicals per provocar la fractura del liberalisme.

A Barcelona, l'agent de la contrarevolució més inversemblant va ser Georges Bessières, que assumí una certa rellevància en el si del moviment liberal durant el primer any del Trienni. Les ordres del marquès de Mataflorida, establert a Tolosa i líder de la contrarevolució a Catalunya, dirigides als agents secrets de les ciutats consistien a provocar tota mena de desordres públics,⁸³ amb la intenció de fragmentar el liberalisme i atraure els liberals més moderats, els propietaris, els sectors benestants i el món popular menys polititzat. L'actuació de

80. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (1987): “La conjuración republicana en Barcelona”. A: Alberto GIL NOVALES (ed.): *Homenaje al General Rafael del Riego. Ejército, pueblo y Constitución. Anejos Revista Trienio*. Madrid, p. 184.

81. LA PARRA, Emilio (2007): *Los cien mil hijos de San Luis. El ocaso del primer impulso liberal en España*. Síntesis. Madrid, p. 84.

82. MORANGE, Claude (1990).

83. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 238-239.

Bessièrès es regí pels plans del marquès de Mataflorida i va pronunciar discursos incendiaris, ordí projectes revolucionaris, tramà avalots populars i radicalitzà les propostes del moviment liberal exaltat.

Era la nit del 22 de maig de 1821 quan detingueren Georges Bessièrès. La notícia es mantingué en secret i no saltà a les pàgines dels diaris fins alguns dies després. Tant aquella nit com la següent, patrullà per la ciutat el regiment de cavalleria de la guarnició militar, fent créixer encara més els rumors que alguna cosa havia passat o era a punt de passar. Els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* estaven esverats i clamaven perquè les autoritats els oferissin una explicació després de dues nits consecutives escoltant com renillaven els cavalls pels carrers de la ciutat. Si l'explicació no arribava aviat, l'enfrontament entre la milícia i l'Exèrcit estaria servit. L'Exèrcit, en virtut del Reial Decret del 17 d'abril —convertit en llei el 26 d'abril de 1821—, realitzava tasques d'ordre públic, cosa que provocava que el malestar de la milícia creixés alarmantment.⁸⁴

La cavalleria havia anat a buscar Georges Bessièrès a casa seva i se l'havia endut detingut; llavors ja feia un parell de nits que el frare mexicà Luis Gonzaga Oronoz dormia als mateixos calabossos de la torre de la Ciutadella on ubicaren Bessièrès. Segons el cònsol francès a Barcelona,⁸⁵ després de l'interrogatori de Bessièrès, arrestaren el sot-sajudant d'aquella fortalesa, Francesc Brotons. Les informacions que el cònsol envià al Ministeri d'Afers Estrangers de París no eren gaire fiables si es contrasten amb la resta de documentació, ja que no hi ha cap indici —en contra de l'opinió del cònsol— de la confessió de Bessièrès ni de la delació d'una xarxa de conspiradors que estengués les seves ramificacions fins a la frontera francesa. Tot indica que Brotons fou capturat per la seva llarga relació d'amistat amb l'agent francès.

Els confidents Ventura Font i Juan Hernández delataren Georges Bessièrès i les autoritats l'acusaren de formar part d'una junta clandestina que pretenia proclamar la república a Barcelona. Aquella junta havia de reunir-se a la Ciutadella i la conformaven tres membres més de la desapareguda Societat Patriòtica Barcinonense —tots els detinguts també eren socis de la desapareguda societat. Per a les autoritats militars, de sobte tot lligava: Luis Gonzaga Oronoz, antic president de l'antiga societat patriòtica, havia estat sorprès la nit del 20 de maig

84. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 142, 25 de maig de 1821, p. 4.

85. AMAEN. Barcelonne. Série A. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelonne, n° 14. Correspondance avec le Ministère des Affaires étrangères. Bulletin du 6 juin au Ministre, p. 116.

quan, vestit de paisà, intentava entrar a la Ciutadella.⁸⁶ Per als acusadors, semblava obvi que Luis Gonzaga Oronoz, un primer espasa dels exaltats, era un dels conspiradors: per què, si no, hauria volgut entrar a la plaça forta? Brotons era l'altre col·laborador necessari que havia d'ajudar el seu amic francès a esmunyir-se fins a l'interior de la fortalesa. La captura del francès seria una peça de segon ordre si s'aconseguia processar el frare mexicà, un dels màxims exponents del moviment liberal exaltat barceloní. El vicari general i provisor, Pere Josep Avellà, en el seu report sobre els esdeveniments de la nit del 3 d'abril adreçat al Consejo de Estado, inculpava de la seva proscripció Luis Gonzaga Oronoz a qui, arran d'una denúncia d'Avellà, havien obert una causa els jutges de fet per assumptes de censura, pocs dies abans d'aquella nit d'abril, fruit de la publicació d'un escrit "injuriós contra el R. Obispo incitant a la desobediència".⁸⁷ El mexicà fou un d'aquells ciutadans que encapçalà els sectors revolucionaris que convocaren i coaccionaren la Junta General d'Autoritats. L'arrestat Francesc Brotons era un dels qui maldà per alliberar el general Luis Lacy quan estava empresonat, i la seva amistat amb Georges Bessières s'hauria forjat en aquell temps, enfortint-se durant les sessions de la Societat Patriòtica Barcinonense.

Les autoritats franceses, des de l'endemà de la proclamació de la Constitució de 1812, no deixaren d'observar què succeïa a Espanya, i particularment a les ciutats més properes a la frontera: Barcelona rebé totes les mirades. La consulta dels reports elaborats per la policia francesa del departament dels Pirineus Orientals els mesos d'abril i maig de 1821 permet reconstruir el perfil biogràfic de Georges Bessières.⁸⁸ El francès havia fugit de França el 1815, amb el retorn de la monarquia borbònica, i s'havia establert a Barcelona: es casà amb una catalana i portà al món quatre fills. Aquelles mateixes fonts l'implicaven en el fallit pronunciament del general Luis Lacy de 1817, esmentaven que posteriorment compartí penúries a la presó de la Ciutadella amb Villacampa i, després de proclamada la Constitució a Barcelona, obtingué un lloc a la secretaria del cap polític. La policia francesa l'assenyalava com un exaltat que havia pres part en tots els avalots viscuts a la capital catalana durant el 1820. Aquella fama d'intrèpid revolucionari l'havia portat a convertir-se en el capitost dels francesos residents a la ciutat.⁸⁹ La seva actitud vehement i bel·ligerant en la defensa dels

86. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1821, p. 3-4.

87. BADA, Joan (1986), p. 531.

88. ANP. Sèrie F7 Ll. 6641 Direction Générale de l'Administration départementale et de la Police. Affaires Etrangères. À Monsieur le Directeur Général. Datée 4 avril 1821.

89. ANP. Sèrie F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 637. Perpignan, le 28 mai 1821. Le Conseiller de préfecture Dantron.

principis revolucionaris li obrí les portes de bat a bat de la Societat Patriòtica Barcinonense, reportant-li el reconeixement dels seus conciutadans. La primavera de 1821, Georges Bessièrès, tot i no ser un alt dirigent del moviment liberal exaltat barceloní, s'havia fet un nom entre els sectors revolucionaris més arrauxats i populars, gràcies a les seves peroracions habituals als cafès. Però, ni els historiadors ni tampoc la documentació consultada esclareixen convincentment per què i com Georges Bessièrès es deixà seduir per col·laborar amb els seus acèrrims enemics.

El conspirador francès no confessà i les acusacions contra ell les formularen els seus delators i les ompliren de detalls els testimonis Josep Vergés, Francisco Navarro i Ramón Ascón,⁹⁰ que escoltaren les paraules de Bessièrès als cafès de la Rambla. Els confidents afirmaven reproduir les paraules de Georges Bessièrès quan esmentaven la necessitat d'imposar un nou ordre fruit del fet que el Govern havia omès les exigències dels liberals exaltats d'extremar les mesures per combatre els contrarevolucionaris. El pla de Bessièrès —segons delators i testimonis— era entrevistar-se amb un antic company, el general Milans, que com ell també havia participat en el fallit intent revolucionari de Lacy —com acreditava Luis Gonzaga Oronoz—,⁹¹ perquè reunís tres mil homes i n'ordenés a cinc-cents que entressin a la Ciutadella. Un cop allí, aquells soldats tindrien el suport dels batallons de la milícia nacional del coronel Costa i la col·laboració d'alguns homes de la guarnició, concretament els oficials i soldats del regiment d'Hostalric i uns quants sergents del regiment de Córdoba. Després d'apoderar-se de la Ciutadella, es farien amb el control de Barcelona amb l'ajut d'"un

90. *Conclusión fiscal en la causa de conspiración, seguida contra D. Jorge Bessiers y D. Francisco Brotons, por el coronel D. Manuel Fernández, ayudante 1º del 2º batallón del regimiento de infantería de Córdoba 12 de línea. La cual debe servir de contestación de la defensa que el Capitán D. Andrés Serrano hizo en favor del reo Bessiers, y a las notas que se han puesto al fin de dicha defensa en la que se ha impreso en esta ciudad por el C. Dorca. En la oficina de D. Antonio Brusi, Impresor de Cámara de S. M. Barcelona. 1821, p. 4.*

91. ORONOZ, Luis Gonzaga (1821): *Manifiesto que Fr Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández.* Barcelona: En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi: "éste tuvo parte en la empresa del general Lacy: éste contribuyó al restablecimiento de la Constitución el año pasado; y éste en fin, ha dado en la sociedad pruebas inequívocas de su adhesión a las leyes fundamentales de la Monarquía", p. 2.

empleado llamado Fidalgo y del paisano llamado Castro”,⁹² destituint totes les seves autoritats amb l’única excepció del capità general, Pedro de Villacampa, que s’encarregaria d’ordenar la formació de batallons de tropes lleugeres, comandades pel general Milans i finançades amb la “plata y campanas de las iglesias”.⁹³ El colofó d’aquella empresa havia de portar Georges Bessièrès al capdavant d’un centenar d’aguerrits, decidits i somiadors liberals a creuar la frontera i infiltrar-se a França per ajudar els revolucionaris del país veí a proclamar la Constitució gaditana. La unitat de francesos i espanyols els permetria resistir els atacs de russos i austríacs que maldarien per ensorrar els règims constitucionals europeus. A parer dels delators i testimonis, el revolucionari francès creia poder tenir el suport dels herois del pronunciament de 1820 i els supervivents dels fallits intents del sexenni absolutista: els generals Rafael del Riego, Francisco Espoz y Mina, Miguel López Baños, Felipe Arco Agüero i el famós guerriller, el Empecinado.⁹⁴

Les declaracions d’aquells cinc homes, confidents i testimonis —que segons la policia francesa només eren tres—,⁹⁵ eren un autèntic despropòsit, però encaixaven adequadament amb la trajectòria política d’aquells personatges. A Barcelona ningú, amb dos dits de seny, podia creure’s aquella tirallonga de bajanades, però les autoritats franceses s’ho empassaren del tot. Els projectes de Georges Bessièrès eren simples castells de cartes que cercaven encendre els sectors més revolucionaris i populars de la ciutat, dividir la milícia, intimidar les autoritats liberals espanyoles i desvetllar les pors entre les autoritats franceses, davant la possibilitat d’un contagi revolucionari induït des de Barcelona. Les autoritats franceses, després de la intervenció de les tropes austríaques a Itàlia, estaven molt atentes a tot el que succeïa a l’altra banda de la frontera. El cònsol francès a Barcelona i el prefecte del departament fronterer dels Pirineus Orientals, durant la primavera de 1821, emeteren multitud d’informes adreçats al Ministeri d’Afers Exteriors i al de l’Interior, respectivament, comunicant el que aconseguien esbrinar sobre la situació política de la capital catalana.

92. *Conclusión fiscal en la causa de conspiración...*, p. 6.

93. *Ibidem*.

94. ANP. Sèrie F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 721. Perpignan, le 12 juin 1821. Le Conseiller de préfecture Dantron. Bulletin de Police. Préfecture des Pyrénées Orientales. Perpignan, le 6 juillet 1821. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 871. Perpignan, le 16 juillet 1821. Le Secrétaire Général. De Leo; *Conclusión fiscal en la causa de conspiración...*, p. 6.

95. ANP. Sèrie F7 Ll. 6641. Renseignements relatifs à Georges Bessièrès. Bulletin de Police. Préfecture des Pyrénées Orientales. Perpignan, le 27 juillet 1821. Bulletin de Police. Préfecture des Pyrénées Orientales. Perpignan, le 10 août 1821.

El 28 d'abril de 1821 el cònsol envià una carta⁹⁶ als seus superiors de París avisant-los de l'agitació que es respirava als cafès de Barcelona, que indefectiblement augurava que desembocaria en una nova proscripció de ciutadans. La carta esmentava que una de les mesures previstes per les autoritats per rebaixar la tensió era la de fer fora de la ciutat tots els ciutadans que no hi estaven domiciliats, entre els quals n'hi havia molts d'origen francès. El cònsol prosseguia el raonament dient que, si es donaven passaports a tots els qui volguessin retornar a la seva pàtria, seria més senzill d'identificar els que restaven a Barcelona per provocar-hi desordres. D'altra banda, li preocupava el constant degoteig de súbdits francesos que creuaven la frontera per arribar-se fins a la ciutat perquè podien convertir-se en una futura columna d'expedicionaris que propaguessin el contagi revolucionari, fent créixer l'amenaça de la revolució.

L'endemà de la captura de Georges Bessières, el cònsol francès⁹⁷ escrivia una nova carta –el 23 de maig de 1821– en la qual es mostrava content perquè la ciutat havia recuperat la calma després de les detencions de Luis Gonzaga Oronoz, Georges Bessières i el coronel Costa, i a tots ells els relacionava amb els incidents de la nit del 3 al 4 d'abril 1821. Al vespre, el cònsol tornava a escriure al Ministeri per rectificar la carta anterior i desmentir que el coronel Costa hagués estat empresonat.⁹⁸ Totes aquelles missives i reports del prefecte i del cònsol posen en relleu que les autoritats franceses percebien els moviments dels revolucionaris de Barcelona com una autèntica amenaça per al règim borbònic francès.

Els contrarevolucionaris, refugiats a la banda francesa de la frontera, preparaven conjuntament amb els seus companys de l'interior la primera onada d'aixecaments contra el règim liberal. Era la primavera de 1821 i maldaven per aconseguir tot l'ajut possible, sent el seu gran objectiu que els francesos els donessin un cop de mà. Els reialistes no pensaven en una intervenció imminent de les tropes de Lluís XVIII, però volien obtenir alguns avantatges logístics, i assegurar-se d'entrar i sortir del país veí amb total impunitat, utilitzant l'altre costat de la frontera com una espai per reorganitzar-se i atacar de nou els liberals. Els primers intents de mobilització política de la contrarevolució s'iniciaren en ciutats mitjanes d'arreu de Catalunya. Al darrere d'aquells intents, com diu Arnabat,⁹⁹ hi havia una maquinària propagandística

96. AMAEN. Barcelonne. Série A. n° 14. Le Ministre des Affaires Etrangères. Barcelona. Le 28 avril 1821, p. 109-111.

97. AMAEN. Barcelonne. Série A, n° 14. Bulletin du 23 mai au Ministre, p. 114-115.

98. AMAEN. Barcelonne. Série A, n° 14. Suite au bulletin précédent, p. 115.

99. ARNABAT MATA, Ramon (2006), p. 50-60.

antiliberal que s'expressava sobretot a través de la literatura de canya i cordill, dels pasquins i de tota mena de rumors que havien de dividir, desmoralitzar i desacreditar els liberals i fer proselitisme entre el món popular per a la causa reialista. El complot planejat per Georges Bessières cal inserir-lo en aquesta campanya de propaganda que feren els contrarevolucionaris; d'una banda, per dividir els liberals, i de l'altra, per guanyar-se el suport de les autoritats franceses.

Les autoritats constitucionals de Barcelona no feren gaire cas dels projectes relatats pels acusadors de l'agent contrarevolucionari. El coronel Costa, un altre revolucionari esmentat pels confidents, no fou imputat per aquell assumpte, i només quan transcendiren les minúcies del consell de guerra celebrat contra Francesc Brotons i Georges Bessières, el coronel s'assabentà per la premsa que se l'assenyalava juntament amb el primer regiment de la MNV en aquell pla desorbitat. Immediatament, respongué des del *Diario Constitucional, Político y Mercantil* refutant la declaració dels confidents i incitant "que digan y citen datos para siquiera poder fascinar su exposición: digan con que sujetos me he reunido, donde, y como: se examine y vea si son imposturas o hechos: si he tratado a los que fueren acusados o acusadores, y vieránse sus results, pues que me son desconocidos".¹⁰⁰

Les delacions de Font i Hernández, recolzades en les dels testimonis que havien escoltat com Bessières es dirigia als confidents en un cafè, només eren creïbles si se les vinculava amb l'intent de Luis Gonzaga Oronoz d'entrar d'amagat a la Ciutadella la nit del 20 de maig de 1821. El frare mexicà possiblement fou un d'aquells tres antics membres de la Societat Patriòtica Barcinonense que segons el defensor de Bessières, el capità del regiment de Soria, Andrés Serrano, havien d'esmunyir-se fins a l'interior de la plaça forta amb la col·laboració del tinent coronel Josep Rovira de Villar per enxampar *in fraganti* un grup de conspiradors contrarevolucionaris que actuaven des de l'interior de la fortalesa.¹⁰¹ La manca de temps impedí a Andrés Serrano acreditar la versió de Bessières amb proves, i tampoc no va poder obtenir la declaració dels tres individus que formaven aquella junta secreta i dels quals es desconeixia la identitat. Tot i els esforços de l'acusació, no aparegueren altres indicis i, a Francesc Brotons i Luis Gonzaga Oronoz, no se'ls pogué imputar cap delictes de subversió. Al frare mexicà, no se'l podia acusar de res perquè haver intentat entrar vestit de paisà a la

100. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 191, 20 de juliol de 1821, p. 4.

101. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 193, 22 de juliol de 1821, p. 3-4. Signat per Braio, pseudònim de Joaquín de Alcántara y Boria.

Ciutadella només era una falta. El capità general, Pedro de Villacampa, molest per no poder-lo inculpar de res, l'engrillonà i el passejà per la ciutat¹⁰² per fer-lo comparèixer davant l'autoritat eclesiàstica perquè l'encausessin pel seu comportament.

Els eclesiàstics no observaren indicis de delicte punible en la seva conducta, segons la jurisdicció, i el retornaren a la presó el 4 de juny de 1821¹⁰³ després de comunicar-ho a Villacampa. Tres setmanes després, les autoritats militars no tingueren més remei que alliberar-lo per manca de proves; el frare mexicà s'havia passat un mes i escaig en diverses cel·les de la ciutat per uns indicis que no s'aguantaven per enlloc. Quan sortí de la garjola, demanà a l'impressor més revolucionari, atrevit i vehement de Barcelona, Joaquim Jordi, que li publicqués un opuscle en el qual denunciava la injustícia comesa contra ell i els altres dos empresonats: Bessières i Brotons. L'impressor acceptà publicar-lo, però l'opuscle no sortí al carrer fins a l'agost de 1821, quan tothom ja deia la seva sobre la causa contra Georges Bessières. En aquell libel, Luis Gonzaga Oronoz responsabilitzà del seu engarjolament tant els enemics de la Constitució com els liberals que no havien paït la seva designació com a president de la Societat Patriòtica Barcinonense, i que no veien amb bons ulls la seva ascendència sobre el moviment liberal exaltat barceloní i tractaren de comprometre'l en "estas patrañas, esas quiméricas oscilaciones políticas, que sólo tienen origen en lo trazado de sus cerebros".¹⁰⁴

L'èxit de l'avortament d'aquella conspiració l'havia capitalitzat el capità general, màxima autoritat militar del Principat, i suposava la reafirmació del seu poder i un reconeixement a la immisció de l'Exèrcit en les qüestions d'ordre públic arran de l'establiment del Reial Decret del 17 d'abril de 1821. Aquelles detencions havien reforçat el paper polític de Pedro de Villacampa i ell no estava disposat a renunciar-hi, quedant en evidència si al cap i a la fi no podia processar-se a ningú. L'estiu de 1821 encara eren a la presó acusats de sedició Georges Bessières i Francesc Brotons. El capità general Villacampa necessitava una condemna per presentar-la com la seva victòria contra el moviment liberal exaltat barceloní que havia humiliat les autoritats polítiques i militars la nit del 3 al 4 d'abril, imposant-los les seves decisions.

102. ORONOZ, Luis Gonzaga (1821), p. 4-5.

103. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1821, p. 3-4.

104. ORONOZ, Luis Gonzaga (1821), p. 15-16. També reproduït a ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 687.

La màxima autoritat militar insistí a tirar endavant el procés contra Bessières i Brotons, tot i que només comptés amb les acusacions de dos confidents i tres testimonis contra el primer, i les insinuacions de Nicolás Pachecho,¹⁰⁵ subordinat de Brotons, contra el mateix Brotons. Tots dos foren jutjats per un consell militar perquè la ciutat era en poder de l'Exèrcit —en virtut de la llei de 26 d'abril— quan va ser comès el delictes d'insurrecció del qual se'ls acusava. El consell militar resolgué deixar en llibertat vigilada Francesc Brotons, per falta de proves, i sentencià el revolucionari francès a morir al garrot vil, el 14 de juliol de 1821: qui sap si era una ironia del destí o estava premeditat que el dia de la seva execució fos el dia de la festa cívica francesa per antonomàsia. El capità general ratificà la sentència. La condemna de Georges Bessières era la victòria de Villacampa, que creia haver assestat un cop definitiu al moviment liberal exaltat de Barcelona, consolidant la seva autoritat militar i la seva projecció política.

Dos dies abans de l'execució, Georges Bessières va entrar en capella. El dia que se l'havia d'executar, el seu defensor, Andrés Serrano, sol·licità l'ajornament de la sentència en conèixer la notícia que s'havia indultat Salvatierra.¹⁰⁶ Una gentada omplia el pati d'armes de la Ciutadella, la muralla i el passeig de l'esplanada que separava la ciutat de la fortalesa. Els ciutadans s'ho miraven des dels balcons del Born més propers i tothom estava expectant per contemplar l'espectacle de la mort. Els liberals més arrauxats interpretaren tota aquella concurrència com una manifestació de protesta per tal de forçar l'alliberament del condemnat i es feien ressò dels crits de la multitud.¹⁰⁷ Els altres menys arrauxats minimitzaren la transcendència del públic i atribuïren la gentada a la gran afició que tenien els barcelonins per presenciar les execucions, ja que les comparaven amb “un día de Jubileo, que no hay ni uno ni una de las fábricas, talleres, huertos, marinos y aun de las aulas de estudiantes que con una escapatoria no vaya a la explanada” i recordaven que la darrera també havia tingut una gran afluència de públic i al reu no el coneixia ningú, mentre que a “Besieres sí: mucho porque ¡como había sido de la Junta patriótica! Y esto... que se yo, parece que mueve la curiosidad”.¹⁰⁸ De ben segur, tant els uns com els altres tenien part de raó.

105. *Conclusión fiscal en la causa de conspiración...*, p. 9.

106. ARNABAT MATA, Ramon (2001) p. 214.

107. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 219, 7 d'agost de 1821, p. 3-4. Signat “El que lo presencié”.

108. Ídem, p. 4.

Quan els espectadors esperaven l'aplicació de la sentència, corregué la veu que s'havia suspès la pena i els crits de joia embriagaren la ciutat. Els ciutadans més exaltats ho celebraren fins ben entrada la matinada als cafès. Quines foren les veritables raons de la suspensió de la sentència? El temor que la concentració popular desemboqués en un avalot de conseqüències polítiques imprevisibles, la possibilitat d'indultar-lo com havia passat amb els facciosos, la pressió de les autoritats polítiques davant del capità general per evitar que la seva fatxendaria provoqués nous enfrontaments amb el moviment liberal exaltat, la feblesa d'una causa que se'ls podia girar en contra, són només algunes de les possibles hipòtesis d'aquella suspensió. Les autoritats no l'indultaren, evitant d'aquesta manera que el moviment liberal exaltat s'atribuís l'èxit del seu l'alliberament, i simplement el deixaren a la presó posposant la resolució de l'assumpte.

L'ajornament de la condemna de Georges Bessières li proporcionà temps, a ell i al seu defensor, per traslladar a la premsa tota la bateria d'irregularitats que s'havien comès en la seva causa i així donaren arguments a l'opinió pública perquè pressionés les autoritats per fer-lo sortir de la presó. Dos dies després de la fallida execució, el 16 de juliol de 1821, Serrano exposava els motius pels quals apel·lava contra la sentència de mort. La llista d'infraccions de la legalitat constitucional no s'acabava mai i tacava de ple les principals autoritats militars del Principat. Ja no era possible fer com si no hagués passat res.¹⁰⁹ La causa contra Bessières fins llavors s'havia ordenat envoltada de secretisme, però la suspensió cautelar de la sentència i sobretot la reacció popular que suscità decidiren l'encausat i el seu defensor a jugar la carta de l'opinió pública. La denúncia de totes les irregularitats comeses en el procés li havien de permetre un judici popular paral·lel, que al cap i a la fi era l'únic que li podia salvar la vida. El condemnat tenia l'amistat de l'impressor del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, Joan Dorca, dels temps del fallit pronunciament de Luis Lacy —segons dirà Bessières temps després a les autoritats franceses—, que li publicà, des del 16 de juliol fins al 17 d'agost de 1821, gairebé un article cada tres dies. Els primers eren les denúncies i apel·lacions del condemnat i defensor, i en acabat els articles donaren a conèixer nous detalls sobre el seu sumari i els punts foscos de la causa. En dues ocasions, el propi condemnat hi envià articles escrits per ell mateix. El 18 de juliol de 1821, el seu amic i company Joan Dorca li publicà un suplement perquè pogués esplaïar-se a l'hora d'explicar les infraccions

¹⁰⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 187, 16 de juliol de 1821, p. 3-4.

de la legalitat en les quals s'havia incorregut durant la seva causa. Aquell suplement era una carta oberta als ciutadans en la qual Georges Bessièrès demostrava un coneixement minuciós de la legislació constitucional. El francès maldava per preservar la seva vida, que penjava d'un fil; no escrivia per convèncer els ciutadans de la seva innocència, sinó per denunciar, amb la llei a la mà, que no se'l podia condemnar a la pena capital. En aquells moments, la seva culpabilitat i l'empatia que li tenia el moviment exaltat eren la seva millor arma per salvar la vida. A la carta afirmava que la pena pel delictes de sedició era el confinament en un llogarret de les illes Balears o Canàries sota vigilància de l'autoritat civil corresponent i no pas la de mort. També es queixava amargament que se li apliqués la jurisdicció militar i no se'l processés civilment simplement perquè se l'havia capturat quan era en vigor la llei que deixava la regulació de l'ordre públic en mans de l'Exèrcit i de la màxima autoritat militar. La decisió d'aplicar-li el fur militar i no la llei penal sobre conspiracions fou una decisió unilateral adoptada pels jutges militars, i per tant deixava entreveure que l'únic responsable era la màxima autoritat militar del Principat, el capità general, Pedro de Villacampa.¹¹⁰ Les paraules finals de l'encara llavors condemnat a mort dictaminaven que el culpable de totes aquelles violacions de la llei era el capità general, amb qui, en altre temps, havia compartit calabós, lluitant per instaurar un règim liberal a Espanya, i a qui feia responsable de la seva pena capital i es preguntava:

Si había conspiración: si en su razón yo fui procesado por la Autoridad militar como comprendido en la ley marcial de 26 de abril ¿por qué el Capitán general no avisó de tal conspiración a la autoridad civil, para que se publicase el bando que ordena el art. 4º de la misma Ley, bajo la más severa responsabilidad del Jefe Superior Político?¹¹¹

Els pols entre Pedro de Villacampa i Georges Bessièrès féu un tomb i en sortí perjudicat el capità general, que ja no era l'heroi del pronunciament de 1820, sinó el principal repressor del moviment liberal exaltat. El canvi de tornes provocà la resposta immediata de Villacampa, que buscà les pessigolles al defensor de Georges Bessièrès, el capità Andrés Serrano, acusant-lo d'haver infringit el procediment establert en els consells de guerra i l'amenaçà d'obrir-li una causa. El condemnat a mort tornava a utilitzar les pàgines del diari de Dorca

110. *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de julio de 1821. Observaciones que hace el infrascrito sobre la sentencia pronunciada por un Consejo de guerra ordinaria contra él, y por la que se le impuso la pena de garrote.*

111. *Ibidem.*

per denunciar davant dels ciutadans l'actuació indigna i intimidadora del capità general i rebatre les observacions del fiscal Manuel Fernández, que atribuïa a Serrano la redacció del suplement del 18 d'abril.¹¹²

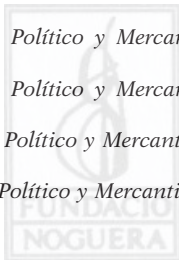
Les autoritats militars, quan llegiren la rèplica de Georges Bessièrès, castigaren la seva irreverència i el seu desafiament al fiscal, posant-lo en règim d'aïllament. L'endemà la seva dona ho esbombà als quatre vents des de les pàgines del diari de l'amic del seu marit, Joan Dorca, i advertia que, amb les visites restringides i malalt com estava, podia sobrevenir-li la mort d'un moment a un altre.¹¹³ Aquella nova apel·lació a l'opinió pública no suscità l'efecte desitjat. El 6 d'agost, el mateix diari, en un acte de provocació, reproduí la notícia que donava el diari madrileny *El Espectador* anunciant que sis mil barcelonins havien festejat l'indult de Bessièrès.¹¹⁴ El diari no trigà a rebre respostes de distint signe que rememoraven, amb tota mena de detalls, el que havia succeït el dia què se suspengué la sentència de Georges Bessièrès. Un d'aquells articles, publicat el 7 d'agost de 1821, contradeïa la versió que la Diputació provincial hagués tingut alguna cosa a veure en l'ajornament de la sentència, un dels rumors que s'havia fet córrer per la ciutat. Aquella brama no sembla del tot forassenyada perquè, el 21 d'agost de 1821, aparegué un article que comparava el cas de Bessièrès amb el que havia succeït a Catalunya el 1416, quan Alfons, fill de Ferran I, que governava per malaltia del seu pare, decidí castigar un delinqüent sense respectar les lleis i les constitucions de Catalunya, i els diputats de la Generalitat s'hi oposaren.¹¹⁵ L'ús d'aquell exemple no era intranscendent i feia evident que la Diputació provincial catalana tingué alguna cosa a dir en la suspensió de la sentència de Georges Bessièrès i en la commutació de la pena de mort per la de cadena perpètua, que compliria fora de Barcelona, al castell de Sant Ferran a Figueres. Fidalgo, un dels noms que sortí a la causa de Bessièrès, era empleat de la Diputació provincial i líder de la societat secreta dels carbonaris de Barcelona, segons diria el mateix Bessièrès a les autoritats franceses mesos després. Les gestions de Fidalgo amb la corporació provincial aconseguïren que aquesta pressionés el capità general per commutar la pena capital i traslladar-lo fora de Barcelona.

112. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 198, 27 de juliol de 1821, p. 4.

113. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 199, 28 de juliol de 1821, p. 4.

114. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 218, 6 d'agost de 1821, p. 3.

115. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 233, 21 d'agost de 1821, p. 2-4.

A les acaballes d'agost de 1821, quan l'epidèmia de febre groga feia els primers estralls, traslladaren Georges Bessièrès, malalt, cap a Figueres. Tres mesos després, el conspirador francès era indultat i expulsat d'Espanya.¹¹⁶ A començaments de 1822, creuava la frontera i els francesos l'internaven al llatzeret del Pertús, on compliria els dies de quarantena. Sortí del llatzeret el 27 de febrer de 1822 i repregué el camí per reunir-se amb els contrarevolucionaris refugiats a Perpinyà però, abans de poder-ho fer, quan la policia s'assabentà de qui era, el detingueren i l'interrogaren. El 20 de març de 1822, el prefecte dels Pirineus Orientals¹¹⁷ escrivia al ministre de l'Interior per donar-li compte de l'interrogatori de Georges Bessièrès en el qual havia confessat ser un agent contrarevolucionari. El prefecte narrava com Georges Bessièrès li havia explicat que havia fet creure a tothom que era membre del partit republicà per posar al descobert fins on arribava la xarxa de conspiradors republicans de Barcelona. Després, quan les autoritats constitucionals el condemnaren a mort, es resignà i callà per no delatar els seus companys contrarevolucionaris. L'agent reialista declarava que el grup de revolucionaris barcelonins en què estava infiltrat tenia contactes amb París a través de Juan Antonio Llorente, que mantenia correspondència amb l'impressor Joan Dorca i l'empleat de la Diputació Francisco Fidalgo, que era el cap de la societat secreta de carbonaris a Barcelona que pretenia establir un govern republicà a la Península i després a França. Els carbonaris —segons Bessièrès— pretenien impulsar un moviment insurreccional des de Cadis fins a París, i als francesos residents a Barcelona se'ls incitava a col·laborar en aquella trama. El líder dels carbonaris li esmentà dos noms de compatriotes seus que estaven al servei de la causa revolucionària i que el posarien en contacte amb els grups republicans de Grenoble i Bordeus. Finalment, Fidalgo li havia reclamat que formés part d'aquella societat secreta, però no ho acceptà, afirmant que aquella decisió li suposaria córrer massa riscos. L'informe del prefecte també incloïa la transcripció d'algunes de les qüestions fetes a Georges Bessièrès que donaven a conèixer la seva condició d'ajudant major al cinquè batalló de la MNV barcelonina i les relacions que mantenia amb la comunitat francesa de la ciutat, bàsicament amb el senyor Castelain. El report acabava dient que Bessièrès tornava a la presó però que se'l traslladava a la infermeria. El prefecte prenia aquella decisió esperant poder confirmar la versió de l'empresonat; mentrestant, aquell restà gairebé un mes reclòs, complint l'altra quarantena.

116. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (1987), p. 183.

117. ANP. Série F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 664. Perpignan, le 20 mars 1822. À S. E. Le Ministre de l'Intérieur. Le préfet des Pyrénées Orientales.

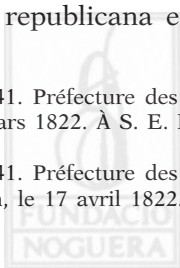
L'interrogatori es repetí en un parell d'ocasions, com a mínim, ja que dues vegades més el prefecte envià informes al ministre de l'Interior sobre el cas de Georges Bessièrès. Les noves declaracions aportaren més dades sobre el personatge i sobre els seus contactes amb els revolucionaris francesos de Barcelona. En el report del 28 de març de 1822, el prefecte¹¹⁸ explicava com havia sondejat l'opinió que tenia Georges Bessièrès sobre el coronel Costa i aquell li havia respost que era un liberal exaltat —partidari de Riego—, i que només l'havia vist en alguna ocasió als cafès de la Ciutat Comtal. Després el prefecte el pressionà per veure si realment era el que deia, comunicant-li que havia rebut una carta del cònsol francès de Barcelona en la qual li feia avinent la demanda del Govern espanyol perquè l'enviessin a l'ambaixador espanyol a París, ja que tenien indicis dels seus lligams amb el coronel Costa, detingut a Barcelona el febrer de 1822. La professionalitat del prefecte donà els seus fruits i Bessièrès confessà el nom dels dos carbonaris francesos que eren a Barcelona i que la setmana anterior no recordava. Eren: Bertran i Foulst.

El prefecte expedí, el 17 d'abril de 1822,¹¹⁹ el seu darrer informe sobre el comportament polític de Georges Bessièrès en el qual ratificava la versió de l'investigat després d'haver-la contrastada amb el tinent coronel Caralt i amb el marquès de Mataflorida, dos dels líders contrarevolucionaris que s'havien refugiat a França per organitzar les accions reialistes. L'agent francès, un cop sabé que havien corroborat la seva versió, en donà més detalls, explicant que els refugiats espanyols li prometeren diners i el grau de coronel de cavalleria si secundava les accions de la contrarevolució. Bessièrès ja no callà i aprofità l'avinentesa per denunciar els germans Rond, un dels quals li havia confessat al llatzeret del Pertús que es preparaven per enarborar la bandera tricolor a Grenoble. Amb aquella nova confessió, el contrarevolucionari francès mostrava la seva deferència cap a les autoritats franceses i esborrava qualsevol retret pels dies que havia passat a la presó de Perpinyà. Quan acabà el seu captiveri, els contrarevolucionaris espanyols el posaren al capdavant d'una partida reialista que s'infiltrà en territori espanyol i penetrà a l'interior de Castella per lluitar contra els liberals.

La historiografia, a través de la recerca de Fuentes Aragonés, ha conclòs que la conspiració republicana en la qual estigué involucrat

118. ANP. Sèrie F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 737. Perpignan, le 28 mars 1822. À S. E. Le Ministre de l'Intérieur. Le préfet des Pyrénées Orientales.

119. ANP. Sèrie F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° confidentielle. Perpignan, le 17 avril 1822. À S. E. Le Ministre de l'Intérieur. Le préfet des Pyrénées Orientales.

Bessières fou organitzada pels reialistes per incriminar-hi els líders del liberalisme exaltat o bé difamar-los, a la vegada que també pretenien convèncer el Govern francès de la necessitat d'intervenir a Espanya. La recerca que el lector té entre les mans constata que, si bé Georges Bessières era un agent reialista, també va ser una peça important de l'engranatge del moviment liberal exaltat barceloní: soci de la Societat Patriòtica Barcinonense, oficial del cinquè batalló de la milícia barcelonina, mantingué contactes amb la incipient societat secreta barcelonina dels carbonaris i maldà per organitzar políticament la comunitat francesa que permanentment o temporal era a Barcelona. El maig de 1821, durant la primera gran campanya propagandística contrarevolucionària, l'agent reialista jugà les seves cartes per enemistar l'Exèrcit i la milícia i desencadenà un conflicte que fes proselitisme entre els ciutadans benestants i els temorosos sectors populars de Barcelona per a la causa reialista.

Primer calia escollir el moment adequat: aquell mes de maig les ordres del Govern ja havien arribat a Barcelona i el control de l'ordre públic havia passat a mans del capità general. En segon lloc, era necessari trobar l'oportunitat: conegué la intenció de l'antic president de la Societat Patriòtica Barcinonense, Luis Gonzaga Oronoz, d'entrar a la Ciutadella vestit de paisà per desemascarar una conxorxa contrarevolucionària juntament amb dos socis de l'antiga societat patriòtica barcelonina. El tercer element era mobilitzar els sectors més revolucionaris sobre els quals podia incidir mitjançant rumors i notícies d'una imminent conspiració revolucionària que difonia als cafès barcelonins. En quart lloc, no s'impacientà quan els plans no li sortiren del tot bé. Georges Bessières havia de callar si era capturat, perquè qualsevol cosa que digués contra els seus companys, tant els revolucionaris com els contrarevolucionaris, li podia costar cara: si l'acusaven d'agitador revolucionari, podia acabar desterrat, però si coneixien la seva condició d'agent contrarevolucionari, li podien llevar la vida. El seu silenci i la legalitat constitucional li auguraven que no en sortiria gaire malparat. Només l'ambició política d'un amic que se sentia traït, el capità general, li estigué a punt de jugar una mala passada, ja que convertí aquella conspiració revolucionària en un qüestionament intolerable a la seva autoritat i exigí reprimir-la amb la màxima severitat. El conspirador francès salvà la vida perquè controlà els nervis i no confessà. Quan l'impressor Joan Dorca li brindà l'oportunitat de convèncer l'opinió pública, demostrant les irregularitats comeses en la seva causa, l'aprofità i desencadenà un clima de malestar i tensió entre els liberals barcelonins que li garantí continuar viu, i prosseguí confiant en les gestions dels seus companys revolucionaris que poc podien imaginar-se la seva condició d'agent doble per sortir indemne de la presó.

El maig de 1821 Georges Bessières ordí una conspiració per exacerbar les intencions revolucionàries d'alguns líders del moviment exaltat, posant-les en relleu i aconseguint d'aquesta manera aguditzar la seva divisió. La conspiració de Bessières fracassà perquè no suscità l'enfrontament entre els liberals exaltats i les autoritats. Els projectes republicans foren una simple fal·làcia de l'agent doble per captivar l'atenció francesa; això no obstant, els seus lligams amb la societat secreta dels carbonaris i amb els exiliats revolucionaris francesos foren ben reals. L'agent de la contrarevolució simplement encengué i abrandà el discurs polític radical per captivar el moviment liberal exaltat que havia protagonitzat els fets de la matinada del 4 d'abril de 1821. Per aconseguir mobilitzar els revolucionaris de Barcelona, segur que Georges Bessières coquetejà amb les idees que cadascun dels col·lectius revolucionaris volgué sentir. Als carbonaris, els diria que lluitava per la república; als francesos, que era una manera de pressionar perquè les autoritats ajudessin decididament els revolucionaris de l'altra banda dels Pirineus als consocis de l'antiga Societat Patriòtica Barcinonense, que calia perseverar en la lluita per evidenciar les connivències d'algunes autoritats amb els contrarevolucionaris, i als cafès, empraria la xerrameca que fes falta per convèncer els agitadors. L'objectiu era mobilitzar la gent més granada del moviment liberal exaltat per provocar un conflicte que polaritzés la ciutat entre revolucionaris i contrarevolucionaris; per tant, com més desorbitades fossin les peticions dels revolucionaris, més adeptes a la contrarevolució naixerien.

L'anècdota de la fallida conspiració de Bessières esdevé categoria quan s'analitza en relació amb les pràctiques polítiques del primer liberalisme i de la contrarevolució. Durant el Trienni, totes les mobilitzacions revolucionàries liberals foren aprofitades per agents de la contrarevolució o del liberalisme moderat per infiltrar-s'hi i sembrar-hi la divisió, afeblint-les i desacreditant-les. L'èxit d'aquells complots tenia una relació inversament proporcional a la fortalesa, dimensió i organització del moviment liberal exaltat. La representativitat de la pràctica política de la formació de juntes moderava les iniciatives més revolucionàries, però esdevenia el millor antídoto per combatre aquelles confabulacions ordides contra el sistema polític liberal. La desactivació de les propostes més radicals afavoria consensuar punts en comú amb d'altres sectors del moviment liberal exaltat. La pràctica política *juntista* oferia més garanties per fer triomfar la mobilització del liberalisme exaltat, tot i que no s'assolissin totes les seves propostes. La nova Llei de societats patriòtiques de novembre de 1822 permeté que les tertúlies patriòtiques esdevinguessin juntes perma-

nents monopolitzadores de la praxis política del moviment liberal exaltat, que amb el pas del temps quedaren expurgades de mica en mica d'elements moderats. Durant els anys del Trienni, el moviment liberal exaltat barceloní assajà diverses pràctiques polítiques per expressar-se: l'ocupació política del carrer, la conspiració per assaltar el poder, la formació de juntes en moments de crisi política puntual i l'establiment de tertúlies patriòtiques.

L'anàlisi de les represàlies contra Georges Bessièrès esdevé cabdal per entendre el calat polític de la jornada revolucionària de la matinada del 3 al 4 d'abril de 1821, ja que el processament i la condemna contra el conspirador francès foren una venjança de les autoritats polítiques i militars contra el moviment liberal exaltat que no imaginava que el francès pogués ser un agent contrarevolucionari. La Llei d'ordre públic de 26 d'abril de 1821 donà àmplies facultats al capità general i convertí l'encausament de Bessièrès en un assumpte de gran transcendència política. El 18 de juny de 1821, Antonio Remón Zarco del Valle substituï el cap polític interí, Juan Manuel Munárriz, que ocupava el càrrec des del 21 de febrer anterior. L'arribada del nou cap polític reforçà el poder de la Diputació provincial de Catalunya, que intercedí per commutar la pena capital de Bessièrès i apaivagà així els ànims de la capital catalana. La posició del capità general Villacampa quedà afeblida en ingerir-se excessivament en el procés de Georges Bessièrès i convertir-lo en una qüestió cabdal per a la consolidació de la seva autoritat. El temperament més dialogant del nou cap polític i la seva necessitat de guanyar-se el suport tant entre els moderats com els exaltats posaren en evidència l'actitud despòtica del capità general.

L'assumpte de Bessièrès revela quines foren les pràctiques polítiques dels contrarevolucionaris, i com les autoritats polítiques i militars no havien paït que no es processés els protagonistes de la primera jornada revolucionària, i també utilitzaren aquell conat de conspiració per intentar reprimir, amb una violència desproporcionada, dos líders del moviment liberal exaltat: Luis Gonzaga Oronoz i Georges Bessièrès. La legislació sobre ordre públic emanada de les Corts generà una certa confusió i el cap polític interí cedí la supervisió del control de l'ordre públic al capità general, que s'apropià d'aquella funció política. El processament de Georges Bessièrès era la demostració palpable que, si l'ordre públic era en mans de militars, s'estroncava qualsevol mobilització revolucionària amb rapidesa i eficàcia alhora que es multiplicava exponencialment el perill d'una revolta popular o una nova jornada revolucionària. L'arribada del nou cap polític reconduí la situació i recuperà les funcions d'ordre públic, utilitzant l'exèrcit per reprimir els desordres, però desposseint el capità general de qualsevol funció política en aquella qüestió.

La segona: l'assalt al poder dels liberals exaltats, 5 de setembre de 1822

El 7 de juliol de 1822 els milicians i ciutadans de Madrid avortaren el cop d'estat tramat pels contrarevolucionaris i la família reial. La Parra¹²⁰ ha destriat les dues conspiracions que s'ordiren durant aquells mesos per atemptar contra el sistema constitucional: d'una banda, la conxorxa dels moderats, que confiaven a reformar el règim liberal seguint la traça del model francès del 18 de brumari, imposant un sistema autoritari capaç d'eradicar els desordres públics, i de l'altra, la trama ordida pels sectors contrarevolucionaris amb el suport del rei, que aspirava a generalitzar un moviment insurreccional reialista arreu del territori, que facultaria el monarca a cridar el Govern a palau, i, emparant-se en el perill que corria la seva vida, li permetria derogar la Constitució i assumir tots els poders per restablir la seva inviolabilitat sagrada. El Govern francès volia evitar a qualsevol preu haver d'intervenir militarment a Espanya i maldà per incentivar les solucions que impedisin el desplegament del seu Exèrcit, per por a una revolta interior i a una reacció britànica. L'ambaixador francès a Madrid, el comte de La Garde, rebé ordres de París d'aglutinar els esforços de totes dues conspiracions i, en cas de no ser factible, promoure-les totes dues. Ferran VII durant setmanes flirtejà amb la conspiració moderada, però quan el diputat Martínez de la Rosa li presentà la proposta de reforma constitucional es negà acceptar-la i abocà tots els seus esforços en la trama contrarevolucionària. La recerca de La Parra reflecteix la distància insalvable que hi havia entre moderats i contrarevolucionaris a començaments d'estiu de 1822. El Govern de les Tulleries, quan conegué les dificultats de conciliar els uns i els altres, decidí finançar el cop d'estat de Ferran VII per assegurar-se la fi del règim liberal revolucionari. El monarca espanyol finançà la sublevació de la guàrdia reial de juliol de 1822 amb el diner francès. Tot i la col·laboració francesa, el cop d'estat de Ferran VII fracassà, palesant la debilitat dels contrarevolucionaris per enderrocar per si mateixos el règim constitucional. Mentre el rei retenia el Govern a palau, els milicians, els ciutadans i les autoritats polítiques i militars de Madrid prengueren la iniciativa i avortaren el cop d'estat. La resposta popular madrilenya col·ligada amb les autoritats de la nació i les de la capital de la monarquia encara té moltes llacunes que impedeixen fer una interpretació acurada del paper de la Diputació Permanent de les Corts, de l'Ajuntament de Madrid i del cap polític durant aquells esdeveniments.

120. LA PARRA, Emilio (2007), p. 89-103.

La notícia del fracàs del cop d'estat corregué ràpidament i cinc dies després —el 13 de juliol de 1822— ja es coneixia a Barcelona. Al Principat, els reialistes s'havien apoderat de la Seu d'Urgell, seguint el model d'acció directa i generalització del conflicte marcat pels contrarevolucionaris. La seva àrea d'influència s'estenia per una quarta part del territori català, bàsicament al voltant de les comarques frontereres i prepirinenques amb l'única excepció de l'Alt Empordà. Quan les autoritats liberals dels Ajuntaments i les diputacions s'assabentaren de l'actitud del monarca —còmplice amb els colpistes—, li adreçaren un munt de representacions recriminant-la. El cop d'estat i el comportament col·laboracionista del rei suscitaron la proliferació entre les autoritats liberals de propostes polítiques i militars per frenar l'assetjament dels contrarevolucionaris.

A mitjan juliol cadascú feia la guerra pel seu compte. L'Ajuntament de Barcelona impulsava un pla per encapçalar i coordinar la defensa de Catalunya i sol·licitava a les quatre diputacions catalanes que enviessin els seus representants juntament amb els caps polítics a Barcelona per organitzar un pla conjuntament. El consistori de la capital catalana també volia reorganitzar i concentrar la MNV, oferint una remuneració econòmica als milicians i poder integrar-los a l'Exèrcit.¹²¹ Amb aquella proposta, l'Ajuntament barceloní volia treure's de sobre l'ombra allargada de la milícia barcelonina —la més radical i nombrosa de la monarquia—, que havia desafiat constantment el consistori a la vegada que demostrava vehementment la seva fermesa contra els reialistes. El projecte topà amb la negativa de la Diputació barcelonina, que tenia la seva pròpia proposta: la creació d'un cos de miquelets que seria finançat pels diversos Ajuntaments de la província i essencialment pel de Barcelona.¹²² L'Ajuntament de la capital catalana pagà amb la mateixa moneda la Diputació i es negà en rodó a acceptar la seva proposta, fonamentant la seva negativa en la manca de recursos per finançar un nou cos militar. Les principals autoritats liberals discreparen i destruïren la unitat necessària per a l'adopció de mesures extraordinàries. La resposta pacificadora la donà l'arbitratge polític de les Corts.

El Govern decidí el 23 de juliol de 1822 declarar l'estat de guerra al setè districte militar —bàsicament comprenia Catalunya— i enviar-hi un exèrcit expedicionari per combatre els reialistes, comandat pel general Francisco Espoz y Mina.¹²³ La legislació liberal, a partir del Decret

121. DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997), p. 408-414.

122. *Ibidem*.

123. RÍO, RAMÓN DEL (2004): "Espoz y Mina, el Maldito". A: Josep Fontana. *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 1023-1032;

de 6 de gener de 1813, dotava d'àmplies facultats el cap militar d'una zona declarada en estat de guerra. Els liberals exaltats celebraren la decisió del Govern i la glossaren com una mesura extraordinària per tal de salvar la pàtria. La incorporació en el discurs liberal revolucionari de la figura del dictador, com una mesura més de la doctrina política de la *salus populi* per sortir legalment d'una moment excepcional de crisi política, fou una peça cabdal de les mesures d'excepció dels radicals.¹²⁴ La por enfront l'amenaça contrarevolucionària omplí els diaris més revolucionaris de lloances cap a la legislació de l'època clàssica que introduïa la figura del dictador, nomenat pel senat o pel poble, en un moment de perill per a la república:

Las Constituciones que para salvar a las naciones de peligros inminentes no recurren a instituciones análogas a las de un Dictador romano, han de perecer infaliblemente. En algunos de nuestros números anteriores hablando sobre estas materias, no hallábamos otro remedio que a Salus Populi; pero era porque no teníamos presente el decreto de las cortes de 6 de enero de 1813.¹²⁵

El Indicador Catalán —el diari més revolucionari publicat en aquells dies a la ciutat— festejà la declaració d'estat de guerra i la designació d'Espoz y Mina, perquè posava fi a la discussió entre revolucionaris que fins llavors semblava irresoluble: el perill que amenaçava la pàtria legitimava la vulneració de la Constitució? La legislació liberal els donava una solució que no figurava en l'articulat del codi. El comandant general de l'Exèrcit, en un districte en estat de guerra, podia conculcar els drets dels ciutadans quan se'ls considerava enemics i atemptaven contra la supervivència de la nació. Si els reialistes perdien la seva condició de ciutadans, quedava legitimat l'ús de la violència brutal i repressora contra ells:

La cuchilla de la ley, casi virgen hasta ahora, se paseará sangrienta por sus relucientes cervices y la justificación del Dios exterminador, que profanan invocando, se cansará ya de sufrir sus crímenes que han privado a estas horas de vida a tantos españoles.¹²⁶

ROMEO MATEO, María Cruz (2000c): "Juana María de Vega, condesa de Espoz y Mina (1805-1872). Por amor al esposo, por amor a la patria". A: Isabel BURDIEL i Manuel PÉREZ LEDESMA (coord.): *Liberales, agitadores y conspiradores. Biografías heterodoxas del siglo XIX*. Espasa Calpe. Madrid, p. 209-238.

124. ROCA VERNET, Jordi (2007): "L'impacte dels projectes radicals del Trienni Liberal en l'exegesi exaltada de la Constitució de 1812". *Recerques*, núm. 52-53, p. 147-171.

125. *El Indicador Catalán*, núm. 186, 3 d'agost de 1822, p. 828.

126. *Ibidem*.

Francisco Espoz y Mina era la màxima autoritat política i militar al Principat i la tasca de combatre els contrarevolucionaris esdevenia prioritària. La Diputació barcelonina desestimà aparentment la creació d'un cos de miquelets i impulsà la subscripció d'un emprèstit entre els ciutadans potentats de Barcelona perquè sufraguessin la despesa de la guerra. El consistori municipal defugí implicar-se en la reclamació de les contribucions de guerra i la responsabilitat recaigué sobre els diputats provincials. Tot i que la quantia de l'emprèstit no era excessiva, tres-cents mil duros, la seva obligatorietat el convertí en una qüestió controvertida i ben aviat els ciutadans el titllaren de préstec forçós. Aquell malestar i la sensació que ningú el pagaria quedaven reflectits a la carta que Antoni Canals enviava al seu senyor, el baró de Castellet:

Ya habrá visto en los diarios el préstamo forzoso de 300.000 duros, que discurro serán muy pocos los que los pagarán. Respeto la mayor parte por hallarse imposibilitados para ello, como en D. M. Valls que le han señalado 1.000 duros, que hace más de un año que vive de prestado, y así a proposición la mayor parte de los propietarios de ésta que siguen tengo entendido ya discurren otro medio, porque ya conceptúan que no cobrarán una tercera parte.¹²⁷

Els liberals més radicals tampoc donaven suport de manera entusiasta a la mesura. Des del setmanari comuner *Voz del Pueblo*, els seus redactors expressaren les seves reticències davant el procediment escollit per recaptar aquell impost, mitjançant la designació d'una comissió formada per ciutadans adinerats i compromesos políticament amb el moderantisme. Tot i lloar la idoneïtat de la mesura davant la incapacitat del Govern de proveir de recursos el Principat, els redactors no es mossegaven la llengua quan posaven en dubte la capacitat dels comissionats per dur a terme aquella empresa.¹²⁸ Si bé els mateixos redactors reconeixien la incapacitat legal dels òrgans polítics del Principat per imposar una contribució com aquella, apel·laven a la sobirania dels ciutadans de Barcelona per impulsar-la, tot adduint la conservació o salvació de la pàtria. També exigien que se'ls aclarís qui havia escollit els membres d'aquella comissió, encarregada de recaptar el préstec forçós.¹²⁹

La història sobre el Trienni ha obviat aquella comissió i és encara un misteri saber com s'escolliren els comissionats. La comissió reunia alguns dels grans representants del poder econòmic de la ciutat que

127. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 17 d'agost de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

128. *Voz del Pueblo*, núm. 22, 13 d'agost de 1822, p. 4.

129. Ídem, p. 3.

havien demostrat el seu compromís amb la causa liberal. Els redactors del setmanari exaltat i comuner *Voz del Pueblo* esmentaren cinc dels membres tres dels quals els mereixen la seva confiança, mentre la negaven als altres dos. Els tres amb qui confiaven eren: A. Gironella, diputat provincial i cap de la MNV; M. Corominas, ric comerciant; i E. Badia, un autèntic desconegut de la vida política barcelonina. Per contra, el setmanari no creia en la diligència ni en la bona fe de Ramón Llano y Chávarri i Gaspar Remisa, dos destacats comerciants barcelonins que feien política des de la milícia: el primer era comandant del tercer batalló i el segon era capità del quart batalló, i des dels centres de poder moderat: el gabinet de lectura del Palau de la Virreina i la Junta de Comerç, respectivament. Durant els primers dies de l'estiu de 1822, Remisa, Corominas i Gironella havien estat escollits per la Diputació per formar part de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona. L'emprèstit s'havia gestat a la Diputació, impulsat pels seus diputats a títol individual per no vulnerar la legalitat constitucional, i havia requerit de la col·laboració de fabricants i comerciants involucrats en la instauració del règim liberal, creient així que els seria més fàcil recaptar-lo. La jugada els va sortir malament perquè alguns d'aquells comissionats no veien amb bons ulls l'obligatorietat de l'emprèstit i ho expressaven públicament, mentre l'Ajuntament passava de puntetes sobre l'assumpte.

Era agost i feia una calor sufocant. A Madrid s'havia nomenat un nou Govern encapçalat pel conspirador i revolucionari Evaristo San Miguel —un dels protagonistes del pronunciament de 1820—; mentrestant, el coronel Costa encara estava engarjolat a la Ciutadella. Els liberals més arrauxats estaven encesos i esmolaven les seves plomes per retreure públicament les accions als membres de la *sociedad constitucional del anillo*. La percepció dels liberals exaltats era que les tornes havien canviat amb els esdeveniments de Madrid i la sort donava l'esquena als *anilleros*, tant els d'aquí com els d'allà. El ciutadà exaltat Braio, pseudònim de Joaquín de Alcántara y Boria, els recriminava les seves accions i esmentava el tracte que s'estava conferint al captiu coronel Costa, i rememorava els fets del juny anterior quan Ruiz de Porras havia tornat a la ciutat “sin más objeto que el de prender a un preso, y castigar al tan apreciable como liberal Costa, a quien os propusisteis atormentar en una espantosa prisión, a fin de que espirase en una lenta y dolorosa agonía, el delito de no haber querido ceder a los despotillas que le perseguían”.¹³⁰

130. *El Indicador Catalán*, núm. 208, 25 d'agost de 1822, p. 921-922.

La incertesa ho envaïa tot i les autoritats barcelonines trigaren un mes i mig a fer una demostració pública del seu reconeixement vers els milicians i els ciutadans madrilenys que havien mort defensant el règim constitucional. El 29 d'agost de 1822 les autoritats feren una missa en honor als liberals madrilenys caiguts el 7 de juliol, i després passaren revista als batallons de la MNV i als de la guarnició que formaven davant la muralla de mar.¹³¹ L'endemà, la indignació s'estenia pels carrers i quarters de Barcelona quan llegien la paperassa difosa pels reialistes: l'assossegament després d'aquella commemoració cívica havia durat ben poc. Les autoritats municipals tenien a les seves mans les proclames elaborades per la regència d'Urgell. Dues setmanes abans, el 14 d'agost de 1822, s'havia constituït la Junta de Regencia Suprema de España durante la cautividad de Fernando VII, que era l'òrgan polític director de les partides reialistes a Catalunya i que esdevindria la clau de volta de la justificació de la intervenció francesa en considerar que el monarca era captiu dels liberals exaltats.¹³²

Els militars del regiment de cavalleria foren els primers a manifestar el seu enuig i el 31 d'agost, des del *Diario de Barcelona*, impel·liren el monarca que dissipés els dubtes sobre la seva adhesió al sistema constitucional i desmentís el seu captiveri; en paraules d'Arnabat, "que es manifestés públicament davant la invocació del seu nom per part de la regència".¹³³ A la ciutat es respirava la tensió i els ciutadans s'havien organitzat per recollir signatures i dirigir una petició a la Diputació barcelonina on exposaven un reguitzell de demandes de tarannà exaltat: imposar una contribució extraordinària, seguint l'exemple de la Diputació de Tarragona amb la finalitat de crear cossos francs d'infanteria i artilleria; reobrir la causa al coronel Costa; incorporar els fugitius francesos als cossos de defensa; fer efectiu el préstec de sis milions de rals i multar els morosos, i en darrer lloc, incentivar la descoberta i el càstig dels enemics interiors. Aquella corrua de demandes, asseguraven els signants a la Diputació que les "sostendrían a todo trance con sus vidas y haciendas, cualquiera providencia que formase la Diputación".¹³⁴

L'Ajuntament barceloní volgué fer palesa la seva bel·ligerància contra els reialistes, executant-los simbòlicament i pública, en una funció

131. Dietari de Mateu Crespi, 29 d'agost de 1822, p. 71.

132. ARNABAT MATA, Ramon (2006), p. 257.

133. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 284, nota 75.

134. AMZ. Fons del General Palafox, caixa 08206, signatura, 36-1/23, 23-25 de setembre de 1822, escrit que conté la petició de justícia de Pablo Miranda i altres per haver estat deportats a conseqüència dels esdeveniments ocorreguts a Barcelona els dies 5 i 6 de setembre. La narració dels fets i la relació dels individus deportats a les illes Balears, p. 4.

cívica que es dugué a terme el 5 de setembre de 1822. Els integrants del consistori municipal s'haurien d'asseure davant de les columnes de la Llotja, sota el dosser; uns esglaons més avall, seurién els convidats, i al mig de la plaça de la Constitució, en un entarimat especialment alçat per a l'ocasió, es representaria l'execució de les proclames reialistes. A l'hora establerta, feien entrada a la plaça pel costat de la muralla de mar, el regiment de Soria, els sis batallons principals de la MNV i la resta de milicians: les companyies del cos d'artilleria, un esquadró de la cavalleria i un destacament del batalló gimnàstic; tots ells formaren davant la làpida constitucional. Quan els milicians entraren a la plaça, ja era plena vessar de ciutadans i militars, i a continuació, un cop asseguts els membres del consistori, començà el ritual de la crema pública com si d'un auto de fe inquisitorial es tractés. Les autoritats municipals llegiren la sentència i les comissions de l'Exèrcit i dels diversos cossos de la milícia la ratificaren; tot plegat era una escenificació de l'exercici de la sobirania i la justícia popular, realitzat pels ciutadans de Barcelona. El botxí recollí les proclames de mans dels alcaldes, pujà a l'entarimat, les ensenyà al públic congregat i les llençà immediatament al foc.¹³⁵

Tot seguit, es distribuïren entre la multitud els fulls volants preparats per l'Ajuntament que havien d'embriagar els ànims dels seus conciutadans. Els crits de la multitud contra els reialistes esmoreïren la música que havia acompanyat la celebració. De sobte, succeí l'imprevist, un grup de ciutadans exaltats acompanyats d'alguns oficials de la guarnició que no havien participat en la parada convertiren aquella festa cívica en una junta revolucionària. Un dels deportats, Pablo Miranda, dues setmanes després relataria aquells fets i emfasitzaria el caràcter premeditat de l'acció dirigida per "algunos sujetos bien conocidos en Barcelona de aprovechar aquel acto para realizar su decisión de prender y deportar a los que no era de su partido, es decir del partido de los pasiones que hace algún tiempo ejerce su funesto influjo en aquella capital so color de poco adictos al sistema".¹³⁶ També descobriria que "la falsedad de haberse nombrado comisiones con la voluntad general, unánime y espontánea de los cuerpos, está plenamente justificado en el hecho de no haber sido rebatido ni excitado el menor resentimiento de parte del pueblo y la milicia".¹³⁷ Qui hi havia al darrere d'aquell acció planejada pel partit de les passions, teatralitzada amb el ritus

135. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 1.

136. AMZ, Fons del General Palafox, Caixa 08206, signatura, 36-1/23, 23-25 de setembre de 1822, Escrit que conté la petició de justícia de Pablo Miranda..., p. 4.

137. Ídem, p. 5.

de la sobirania i unanimitat popular; i consensuada amb les bases socials del moviment liberal exaltat? Miranda no té cap mena de pudor a reproduir els noms dels capitosts de la insurrecció: els oficials d'artilleria Salvador Paniagua, José Torres i Celestino Gastón; també els oficials de la MNV Amigó i Puig, el coronel Tadeo Aldea i l'oficial de l'administració de correus, Mariano Soto.¹³⁸ Un altre relat de José Ortega,¹³⁹ també deportat aquell vespre i cap de l'escola d'artilleria, culpa dels fets S. Paniagua, C. Gastón, el tinent coronel d'artilleria Francisco Pérez de Meca i els militars J. van Halen i Manuel Arnedo. Les autoritats franceses del departament dels Pirineus Orientals, després de la fi del Trienni, a través dels seus informants, els antics líders del moviment exaltat Antoni Guillén de Mazón i Rosa Maria Sala, incriminaren el militar d'origen suís Antonie Rotten¹⁴⁰ en aquella jornada revolucionària de setembre, el qual hauria aconseguit una gran popularitat els mesos precedents amb la seva xerrameca als cafès del Racó i dels Guàrdies. Tota aquella corrua de militars esdevingueren líders del moviment liberal exaltat i alguns ja havien participat anteriorment en les accions de mobilització de la ciutadania barcelonina, i a partir de setembre encara tingueren un paper més rellevant en l'activitat política del liberalisme radical.

El protagonisme de l'oficialitat s'erigí en determinant quan acompanyats d'alguns ciutadans exigiren a les autoritats que demanessin el parer als diversos batallons de la MNV i dels cossos de l'Exèrcit a través de les comissions que s'aplegaven a la plaça de Constitució. Les opinions dels comissionats, dels oficials i dels ciutadans eren unànimes: calia arrestar tots aquells que s'havien manifestat contraris o expressaven poca lleialtat amb el sistema constitucional. Les autoritats municipals i el cap polític, Vicente Sancho, es negaren a escoltar aquelles veus, però l'exaltació augmentava i davant el perill d'un aldarull el capità general, el marquès de Castelldosrius, i el governador de la plaça, Josep de Castellar, que eren entre els convidats, decidiren dir-hi la seva. Tots dos, conscients de la pèrdua de facto d'autoritat dels representants polítics, adoptaren una actitud prudent i col·laboradora amb els liberals exaltats, i es procedí a negociar la llista dels ciutadans arrestats, seguint la pauta de les juntes revolucionàries. La resta de convidats assistien estupefactes a la formació dels piquets de milicians i militars que anaven a detenir les persones incloses a la llista. Durant aquella

138. *Ibidem*.

139. *La Vanguardia*, núm. 20.697, 24 de juny de 1930, article de l'historiador Francesc Carreras Candi, p. 9-10.

140. ANP. Série F7. Lligall 12038. Expedient Antoine Rotten. Rapport. Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 1031. Perpignan, 19 juillet 1824.

llarguíssima nit ningú va moure's de la plaça, amb l'única excepció dels piquets i del primer batalló de la MNV, que es traslladà als quarters de Santa Madrona per vigilar i assegurar l'ordre al voltant de la Rambla.

A la plaça, els soldats estaven exaltadíssims i mostraven la seva empena i ferotgia cantant tota la nit. El regiment de Zaragoza que custodiava la Ciutadella rebé amb crits d'eufòria els piquets que hi entraren per detenir alguns dels militars compresos en la llista. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* escrigué que, per preservar la vida dels arrestats, les autoritats havien acordat embarcar-los cap a les illes Balears.¹⁴¹ Aquesta versió no s'ajustà del tot amb el que succeí la tarda següent, el 6 de setembre de 1822: quan es reuniren al saló del Consell de Cent uns quants dels membres de l'Ajuntament, alguns ciutadans, el cap polític i el governador de la plaça, discutiren l'adopció de mesures per evitar que els arrestats emprenguessin el viatge cap a les Balears. El cap polític fou concloent quan contestà "que era inútil toda medida porque tampoco sería obedecida pues si hubiese esperanza de que lo fuera se podrían colocar en la Ciudadela. Hechas varias reflexiones por algunos se creyó ventajoso a los mismos embarcados permanecer abordo en la actual efervescencia para librarse de un atropellamiento".¹⁴²

La ciutat era en mans dels exaltats i aquella vegada, a diferència de la matinada del 3 d'abril de 1821, la junta revolucionària s'havia escenificat públicament i la presència massiva de milicians, militars i ciutadans impedia a les autoritats que poguessin podrir les decisions preses, esperant un tomb de la correlació de forces. Les autoritats polítiques no gaudien de poder militar per ni tan sols obstaculitzar les decisions del moviment liberal exaltat, i no podien esperar l'acció de les Corts i el Govern perquè reprimissin els revolucionaris. De matinada, els exaltats arrestaren setanta persones i, al cap d'unes quantes hores, n'alliberaren deu.¹⁴³ Entre els detinguts, hi havia trenta-dos eclesiàstics entre els quals destaquen: els priors dels convents de Barcelona, Josep Maria Gil, Tomàs Lluís, Raimon Pinós i Pedro San Nicolás; quatre canonges de la catedral, Agustí Fabiller, Francesc Lleonart, Pere Josep Avellà i Josep Lloser, els dos darrers també proscrius l'abril de 1821; cinc capellans: Manuel Blavia, dos capellans de les religioses de Pedralbes, Josep Jordana i Salvador Vieta. També hi constaven divuit militars

141. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 2.

142. AHCB. Acords de l'Ajuntament borbònic, 6 de setembre de 1822.

143. Dietari de Mateu Crespi, 1822, p. 79-81; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 3-4.

que eren fonamentalment tots els comandaments de la Ciutadella: Josep Rich, governador; Ventura de Mena, sergent major; Antoni Puig i Luca, tinent del rei; Mariano Granados, comandant del presidi, i Carlos Coban, capità de les claus. La resta de militars capturats eren els mariscals de camp: Blas Tornas, Joaquín Caamaño i Josep Antoni Sans; els responsables del regiment d'artilleria José Ortega, Pablo Miranda i José Taberna; el comandant del regiment d'Aragón Pedro N. Bruguera; el tinent general José María Santocildes que dirigí la repressió contra la milícia durant els fets de febrer; i la resta eren graus menors de l'escalafó militar. Entre els arrestats, també hi havia tres magistrats de l'Audiència: José Víctor Oñate, Miquel Castells i José María Marques Aguilar que havien encausat el coronel Costa; un empleat de correus, Silvestre Manuel Blanco, dos més de l'Ajuntament, Francesc Altés i Gurena i Pere Carreras, i dos membres de la secretaria del cap polític, Joaquín Llozer i Andrés Rubiano. Dels altres onze ciutadans detinguts, sobresurten els comandants del tercer i cinquè batallons de la MNV: Ramón Llano y Chávarri i Maties Masanet. El del tercer —Llano y Chávarri— era també un dels comissionats encarregats de recaptar la contribució extraordinària de guerra i un dels qui més s'hi oposà. El del cinquè era un vell adversari dels milicians exaltats que havia accedit a la comandància del batalló després de l'afer Costa de febrer de 1822. Dels dotze arrestats que posteriorment van ser alliberats, sis eren eclesiàstics: tres capellans, els dos de les religioses de Pedralbes i Salvador Vieta, el rector d'Horta, un canonge de la catedral, Agustí Fabiller, i un beneficiat, N. Bla, i els altres sis eren els militars compromesos amb la causa liberal com Josep Antoni Sans i el seu fill,¹⁴⁴ i els ciutadans Narcís Sans i Rius, Marià Gassols, el capità d'artilleria de la MNV i membre de la comissió de fàbriques, Erasme Janer i de Gònima, i el secretari de l'Ajuntament, Francesc Altés i Gurena.¹⁴⁵ Temps després, la premsa de la ciutat va donar la notícia a través de Joaquín de Alcántara y Boria,¹⁴⁶ un dels líders de la jornada revolucionària, que l'intendent Bernardo Elizalde i el fiscal de l'Audiència Francesc Cabanyes que acusà a Costa, Aldea, Brosa, Valls, Tàmaro i Mota entre altres, no foren deportats perquè fugiren abans que poguessin empresonar-los.

A la majoria de ciutadans proscrius no eclesiàstics —sobretot els militars de la Ciutadella i els mariscals de camp—, se li atribuï lligams

144. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 253, 10 de setembre 1822, p. 4.

145. AMZ, Fons del General Palafox, Caixa 08206, signatura, 36-1/23, 23-25 de setembre de 1822, Escrit que conté la petició de justícia de Pablo Miranda..., p. 9.

146. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 270, 27 de setembre de 1822, p. 4.

amb el gabinet de lectura del Palau de la Virreina del Perú, seu de la "sociedad constitucional del anillo". Tots els jutges de primera instància foren proscrius excepte Nicolás Malatesta, que havia recusat participar en l'encausament del coronel Costa¹⁴⁷ i s'havia manifestat proper al moviment liberal exaltat. Entre els proscrius, també hi figuraven els que s'havien distingit en la detenció i processament del coronel Costa i els seus companys, i els que havien reprimat els milicians el febrer de 1822. Entre els eclesiàstics deportats, hi havia els que foren proscrius durant els fets d'abril de 1821 i tornaren a la ciutat després, i els priors i els guardians dels ordes religiosos als quals, amb la llavors recent aprovada legislació liberal, s'obligava a secularitzar-se i encara no ho havien fet. La reducció d'ordes religiosos i la secularització forçosa dels regulars n'abocà molts a combatre amb els reialistes, fet que va fer créixer els temors dels liberals exaltats sobre les conspiracions tramades als convents. Les proscripcions d'eclesiàstics es reproduïren el 31 d'octubre i el 5 de novembre de 1822, i el 15 d'abril i el maig de 1823; tot plegat, les convertí en la pràctica anticlerical més desconeguda i transcendent d'aquells anys, juntament amb la desamortització. A la proscripció del 31 d'octubre i la posterior amb la deportació a Màlaga de setanta-cinc eclesiàstics dels ordes regulars el novembre de 1822¹⁴⁸ no les envoltà la litúrgia política dels esdeveniments de setembre, sense que s'escenifiqués la sobirania popular ni el miratge de la conformitat de les autoritats mitjançant una junta revolucionària com havia succeït aquella tarda, vespre i nit del 5 de setembre, i la matinada i matí de l'endemà.

A les sis del matí del 6 de setembre, es retiraren de la plaça de la Constitució totes les autoritats donant les ordres pertinents per embarcar els primers arrestats, i dues hores després, els milicians abandonaven la plaça portant els proscrius al moll. A la tarda, durant la sessió del consistori municipal amb presència de Vicente Sancho, cap polític, i de Josep de Castellar, governador de la plaça, quedà patent que l'objectiu fonamental de les autoritats era recuperar el control de la ciutat i, per fer-ho, el cap polític creia necessari dirigir-se públicament als ciutadans per explicar la seva incapacitat de protegir els drets dels proscrius:

Considerarse enteramente inútil no siendo obedecido y no pudiendo tomar providencia alguna ni resistir a 3 o 4 mil hombres armados que todos pedían lo mismo; que ignoraban la situación en que se ignoraban la situación en que se estaba ni hasta que punto podían llegar los excesos (...) y concluyó que para cortar la anarquía que empezaba a erigir su horrible cabeza era oportuno

147. *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 14.

148. *Dietari de Mateu Crespi*, 5 de novembre de 1822, p. 88.

hablar al público breve y enérgicamente infundiendo confianza y respeto a las autoridades constituidas.¹⁴⁹

Mentres la jornada revolucionària prosseguia el seu curs a la plaça de la Constitució, tornaven a reunir-s'hi ciutadans d'extracció popular, militars i milicians, uns cinc-cents o set-cents comandats per Paniagua, segons deien les autoritats municipals, i l'amenaça de noves proscripcions persistia. El consistori municipal decidí enviar-hi una delegació formada pel regidor, el marquès de Llió, i el síndic Ramon Banquells, per conèixer de primera mà el que debatien els milicians, militars i ciutadans que fins ben entrada la nit es congregaven en aquell escenari, on es desenrotllaven els rituals polítics de conciliació entre el poder establert i els sectors revolucionaris.¹⁵⁰ Aquella vesprada al Saló de Cent, el regidor J. Argelich prengué la paraula per fer un parell de propostes per temperar els ànims que eren reveladores de quines suposaven que podien ser les motivacions dels revolucionaris. El regidor pregonava davant del consistori la necessitat de fer-se càrrec de l'emprèstit i d'obligar els morosos a pagar mitjançant les juntes de reemplaçament, que serien les encarregades de recaptar la contribució.¹⁵¹

El cap polític, veladament i després que foren aprovades les propostes, s'oposà a donar-hi el seu suport argüint que no era el millor moment per discutir-les.¹⁵² La manca d'implicació de l'Ajuntament en la recaptació de la contribució de guerra es traslluïa com una de les claus de l'enuig dels exaltats, aplegats a la plaça de la Constitució. El consistori, durant els dies immediatament posteriors, mostrà ostentosa el seu compromís en la lluita contra els reialistes i en la sessió del 9 de setembre acordà la creació d'un cos de la Milícia Nacional destinat a combatre els facciosos que el conformarien els milicians refugiats a Barcelona, procedents dels pobles ocupats pels contrarevolucionaris i els voluntaris de la capital catalana que s'hi volguessin afegir. Als milicians destinats al combat, se'ls retribuïria econòmicament amb els recursos de l'Ajuntament. Els regidors calculaven poder armar inicialment uns vuit-cents homes i al cap d'un temps podrien arribar fins als mil cinc-cents.¹⁵³ L'endemà el consistori debaté la manera de finançar aquella

149. AHC.B. Acords de l'Ajuntament borbònic, 6 de setembre de 1822. Intervenció del cap polític.

150. Ídem.

151. Ídem: intervenció del regidor J. Argelich.

152. Ídem: "Se aprobó la idea y habiendo expresado el Jefe Político que primero convenía que el Ayuntamiento se ponga dignamente en su lugar se determinó que otro día se discutirán las dos proposiciones".

153. DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997). Vol. II, p. 377-378, "Levantamiento de una fuerza armada para perseguir a los facciosos. Ayuntamiento de Barcelona. Actas del 9 de septiembre de 1822".

despesa i arranjà demanar a la Diputació que l'autoritzés a condonar la contribució de guerra que li requeria. També establí que les juntes de reemplaçament fossin les encarregades de recaptar les contribucions que sufragarien els costos dels milicians.¹⁵⁴

Al cap d'una setmana —el 16 de setembre—, la Diputació barcelonina presentava un projecte polític i militar extraordinàriament ambiciós per combatre els facciosos, que contemplava una lleva general i la formació de comissions de vigilància locals, impulsades per l'autoritat militar de la contrada i amb estrets lligams de submissió cap a la Diputació. Aquelles comissions havien de garantir el control sobre els eclesiàstics i l'Ajuntament per evitar que els primers difonguessin un discurs anti-constitucional i que el segon s'inhibís en la lluita contra els facciosos.¹⁵⁵ El pla de la Diputació comportava una militarització de la província i la submissió de les autoritats locals a les militars dependents de la Diputació.¹⁵⁶

Els diputats provincials instigaven la resta de diputacions catalanes a dur a terme aquell mateix projecte per fer front als enemics del sistema polític liberal. Amb aquell pla, la Diputació pretenia imposar la seva supremacia política, desfent-se de qualsevol alternativa política plantejada des del poder municipal, i ho feia impulsant i liderant la lluita militar contra els reialistes. La proposta de màxims de la Diputació topà amb el rebuig de les autoritats municipals barcelonines; amb el pla de defensa del coronel Costa, que volia convertir la milícia en un exèrcit revolucionari, i amb el desconeixement del comandant de l'Exèrcit destacat a Catalunya, Francisco Espoz y Mina. La Diputació comptava amb l'oposició del municipi, el recel del moviment liberal exaltat i el desconcert de l'Exèrcit, massa entrebancs perquè s'aprovéss el seu pla. Els darrers deu dies d'aquell setembre totes les parts, amb l'excepció del comandant de l'Exèrcit destacat a Catalunya, negociaren l'establiment d'un pla de mesures per combatre els rebels reialistes. La primera setmana d'octubre, la Diputació barcelonina i l'Ajuntament pactaren l'establiment d'una columna expedicionària sota el comandament del coronel Costa. La Diputació també acceptava la proposta de l'Ajuntament de finançar un altre cos militar de vuit-cents homes, però fixava com a condició que no fossin milicians. Els batallons de milicians de la columna expedicionària, els havia d'organitzar i finançar

154. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 378-380, "Financiación de esta fuerza (para perseguir a los facciosos). Ayuntamiento de Barcelona. Actas del 9 de septiembre de 1822".

155. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 369-376, "Plan de la Diputación provincial de Barcelona para combatir la insurrección de los facciosos".

156. *Ibidem*.

la Diputació, a partir dels voluntaris barcelonins, els milicians refugiats a Barcelona i milicians d'altres localitats.¹⁵⁷ La Diputació, amb la formació de la columna expedicionària, s'erigia com el principal avallador de la lluita contra els facciosos. El comandament de la columna l'entregaren al coronal Costa amb la intenció d'implicar-lo en la lluita militar i treure'l de Barcelona, desactivant el seu potencial polític. La Diputació també imposava la seva preeminència sobre l'Ajuntament fent que gairebé la meitat del finançament del cos recaigués sobre les espatlles municipals. A mitjan octubre, el consistori municipal constituïa les juntes que havien de fer-se càrrec de la recaptació de les contribucions que sufragarien la despesa militar.

Quan es reuní la junta per finançar la despesa militar –el 13 d'octubre–, quedà palès el malestar dels seus integrants, que manifestaren els seus dubtes sobre la seva legitimitat i es queixaren de l'adopció de mesures extraordinàries, alienes a l'articulat de la Constitució, considerant-les una mera imposició de la Diputació,¹⁵⁸ convertida en el poder hegemònic a la província. El president de la junta, el regidor Agustí Ortells, recordà als congregats el perill que amenaçava la pàtria i com aquella situació d'excepcionalitat política empenyia l'Ajuntament “sino a traspasar los límites de la ley, a lo menor a suspender sus efectos” perquè “las necesidades le han obligado a ello”.¹⁵⁹ La junta dedicada al repartiment de la contribució de guerra era conformada per quinze comissionats,¹⁶⁰ tres per cada quarter de la ciutat, i la presidència era en poder d'Agustí Ortells. Tots ells eren desconeguts en la vida política barcelonina i alguns, els menys, havien ocupat anteriorment algun càrrec dependent del poder municipal. De tots ells, quatre eren antics comissaris de barri: Josep Ribas, Joan Cruells, Jaume Bosch i Andrés Naranja; tres havien estat electors parroquials per escollir el consistori el desembre de 1821: Jaume Bosch, Andrés Naranja i Marià Nadal; i a un, Vicenç Alañó, l'havien nomenat jutge de censura l'any anterior, mentre que un altre, Magí Sandiumenge, era membre de la junta de beneficència municipal constituïda l'agost de 1822. Els altres vuit eren desconeguts en la política barcelonina. Els membres d'aquella junta de no havien destacat en la lluita política i se'ls encarregava una tasca feixuga i desagradada que era la de fer el repartiment d'una contribució de guerra entre els ciutadans benestants de la ciutat –entre els quals

157. DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997). Vol. II, p. 381-382: “Organización de una columna expedicionaria al mando del coronel Costa”.

158. AHCB. Acords de l'Ajuntament borbònic, 13 d'octubre de 1822.

159. *Ibidem*.

160. Vegeu l'annex A.2.6. Comissionats dels barris pel repartiment de la contribució extraordinària de guerra.

s'hi comptaven—, que era percebuda com una forma d'extorsió política. Els membres de la junta demoraren el repartiment de la contribució entre els ciutadans dels barris i a l'Ajuntament no li quedà més remei que informar la Diputació d'aquelles limitacions, l'historiador Jaume Carrera i Pujal interpretà que “la conducta de Barcelona causaría mal efecto en los pueblos, que pagaban a pesar de sus continuos servicios y sacrificios; y que no concurriendo en la ciudad tan tristes circunstancias, debía pagarse dicha contribución”.¹⁶¹

Si durant l'agost les autoritats liberals havien mostrat les seves discrepàncies deixant isolada la Diputació barcelonina amb la seva exigència de l'emprèstit, a començaments de setembre la irrupció del moviment liberal exaltat invertí l'ordre establert i donà a la Diputació la preeminència política a la ciutat, en detriment de l'Ajuntament, el cap polític i els capitosts militars. La Diputació va ser l'únic òrgan de poder que aconseguí reforçar la seva autoritat després dels esdeveniments del 5 i 6 de setembre. Durant les seves sessions, les primeres setmanes de setembre, s'hi negocià i aprovà l'alliberament del coronel Costa, la reobertura de la tertúlia patriòtica¹⁶² i l'adopció d'un pla polític i militar per combatre els facciosos, que acabà concretant-se en la formació d'una columna militar, finançada en part pel consistori barceloní i dirigida per Costa.¹⁶³ La Diputació havia sortit victoriosa del duel amb l'Ajuntament, aconseguint més recursos dels establerts en l'emprèstit de l'agost anterior. La seva autoritat no tornaria a ser discutida fins a la renovació de l'Ajuntament els darrers dies de 1822. Tot el contrari succeí amb el president de la Diputació, el cap polític, Vicente Sancho, qui havia malmès la seva autoritat i al cap d'uns dies després dels fets de setembre presentà la seva dimissió al·legant motius de salut. El seu lloc l'ocupà interinament l'intendent Josep Camps, fins al 17 de novembre de 1822, quan prengué possessió del càrrec el nou cap polític, Fernando Gómez de Butrón. Durant aquella tardor, el poder de la Diputació esdevingué incontestable i només amb l'arribada del nou cap polític i l'obertura de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, expressió pública de la sobirania popular, s'atenuà la seva supremacia política. A partir de desembre i fins a l'abril següent, els socis de la tertúlia anaren fent-se progressivament amb els llocs de decisió política de la ciutat i tornaren a renéixer les tensions entre les autoritats polítiques de diferent signe liberal.

161. CARRERA I PUJAL, Jaume (1957): *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Vol. II. *El turbulento reinado de Fernando VII*. Bosch. Barcelona, p. 143-144.

162. ARNABAT MATA, Ramon (2001). p. 289-290.

163. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. I, p. 415-416.

Tot i el rendiment obtingut per la Diputació dels fets de setembre, cap índex mostra que participés en la mobilització de milicians, militars i ciutadans; ara bé, entre les autoritats aplegades a la plaça de la Constitució no es mencionà els diputats provincials. L'omissió no provava res i podia ser interpretable de maneres ben diverses. El reforçament de l'autoritat de la Diputació provocà la reacció contrària en el consistori municipal, afeblint-se fins al punt que en la sessió del dia 10 de setembre debateren si havien de presentar al rei la dimissió en bloc de tot l'Ajuntament, com havia proposat el regidor Francesc Renart i Arús. La moció finalment no fou aprovada per por que aquella acció se'ls girés en contra, com deien els regidors Argelich i Petrús, i es "formase causa al Ayuntamiento por imputárseles haber dado lugar a las citadas ocurrencias disponiendo la función que hubo en la tarde del 5 o por no haberla suspendido pudiendo presentir después que había alborotos".¹⁶⁴

El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, en l'edició del 7 de setembre, justificà les proscripcions a partir d'un cúmul de circumstàncies desafortunades: els rumors sobre la causa oberta als frares franciscans i caputxins de la ciutat acusant-los de conspiradors; el descobriment d'un pla perquè els reialistes s'apoderessin de la Ciutadella; la captura de Claret, home fort del segon batalló de la MNV per part dels reialistes, i l'aïllament de Granollers quan els soldats del general Milans del Bosch es dirigien cap a Mataró.¹⁶⁵ Aquelles al·legacions exculpadores no abordaven les raons de fons de la mobilització dels liberals exaltats barcelonins. La matinada del 5 al 6 de setembre els exaltats amb el suport del món popular acceleraren la revolució expurgant de la ciutat tots els qui eren sospitosos d'haver format part de la *sociedad secreta del anillo*; tots els eclesiàstics que no havien fet ostentació del seu liberalisme secularitzant-se i als quals es titllava de conspiradors, i els magistrats de l'Audiència que havien processat els liberals exaltats. El cònsol del piemontès, Antonio Bresciano, anotava en el seu informe que els revolucionaris pretenien eliminar tots els *anilleros* que volien moderar la revolució, reformant la Constitució per introduir-hi una cambra alta, i conspiraven amb els reialistes perquè s'apropriessin de la ciutat.¹⁶⁶

164. AHCB. Acords de l'Ajuntament borbònic, 10 de setembre de 1822.

165. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre de 1822, p. 2; ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 287.

166. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 7 settembre 1822.

Tot l'alt comandament militar de la ciutat fou expulsat, en considerar que els seus membres eren socs del gabinet de lectura del Palau de la Virreina, club polític en el qual es reunia la "sociedad constitucional del anillo". Les úniques excepcions foren el capità general, marquès de Casteldosrius, i el governador de la ciutat, Josep de Castellar. El primer pel seu nomenament recent —22 d'agost de 1822— arran de la dimissió del seu predecessor Francisco Javier Ferraz; i el segon encara conservava l'aurèola d'heroi del pronunciament de 1820, quan els barcelonins l'havien aclamat com a cap polític, i després del seu retorn a Barcelona —el març de 1822— havia sabut sobreviure políticament a les tensions viscudes a la ciutat. El cap polític, el capità general i el governador de la plaça eren les principals autoritats polítiques i militars designades pel Govern, i la seva destitució també hauria significat un desafiament a l'autoritat del rei i del seu govern que no haguessin pogut passar per alt.

L'elecció dels proscrius de setembre —com els d'abril de 1821— no era fruit de la improvisació del moment, sinó de decisions força premeditades. Mai s'ordenà la destitució i proscripció de cap autoritat política, tant si era escollida pels ciutadans o nomenada pel Govern, intentant no trencar la cadena de la delegació de sobirania que obligués les Corts o l'executiu a intervenir revocant les accions polítiques i l'exercici de la sobirania directe dels ciutadans de Barcelona. El moviment liberal exaltat usurpà l'autoritat política dels òrgans de poder, però no en destituí els ocupants, i esperà pacientment la renovació dels càrrecs electes, coaccionà les autoritats designades pel Govern perquè acceptessin les seves opinions o bé les forçà a dimitir. Els revolucionaris liberals de setembre no conceberen l'expulsió del cap polític, Vicente Sancho, però li feren saber que ell era l'objectiu, incloent en la llista de proscrius dos homes de la seva confiança: el seu secretari, Andrés Rubiano, i un oficial de la seva secretaria, Joaquín Lloser. Uns quants dies després, el cap polític presentà la seva dimissió. Dos mesos després, un pamflet moderat es feia ressò de la desautorització que havia significat per al cap polític l'arrest de la seva mà dreta:

Sancho se quejó también de que se hubiese arrestado en su mismo despacho al secretario del gobierno político Don Andrés Rubiano, sujeto muy liberal diciendo que este era un tiro hecho a su persona, pues se suponía que tenía a su lado un hombre desafecto al sistema.¹⁶⁷

167. *Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822. Y respuesta a las variedades del Indicador Catalán del 13 de octubre, y a las reflexiones del descamisado militar sin remordimientos*. Por Garriga, y Aguasvivas. Barcelona. P. 12; DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 307-347.

La mobilització revolucionària de setembre s'havia preparat a consciència i només se la presentà amb aquella pàtina d'avalot descontrolat per evitar represàlies posteriors. L'anàlisi curosa de les fonts posa en relleu les concomitàncies entre els fets de setembre de 1822, els d'abril de 1821 i els de març de 1820. Els revolucionaris del 5 de setembre perceberen que una amenaça assolava la revolució i la feren tornar a renéixer per salvar la pàtria; l'escenari, el procediment i els agents es repetien, només l'objectiu diferia aquella vegada: els insurrectes havien de conduir el procés revolucionari; no n'hi havia prou de reivindicar la Constitució, calia interpretar-la en el sentit correcte. El ritual del renaixement de la revolució s'escenificava en l'espai tradicional de les insurreccions: la plaça de la Constitució erigida en representació de l'àgora pública. La festa cívica convocada per l'Ajuntament per incinerar les proclames reialistes ajudà a congregar ciutadans, milicians i militars, els quals encarnarien la sobirania popular. Quan les autoritats demanaren el parer dels milicians i militars a través de les comissions per representar la unitat de governants i governats, obriren les portes a la multitud a participar en els òrgans polítics i a constituir una junta revolucionària. Els crits i càntics d'una gernació unànime insuflaren legitimitat als líders del moviment liberal exaltat per imposar les seves proscripcions. Aquella vegada, a diferència de l'abril de 1821, la junta revolucionària s'escenificà a l'ocàs del dia, però davant l'atenta mirada dels sectors populars del liberalisme que ocupaven els carrers de Barcelona.

Quan es conegué la llista d'arrestats, la unanimitat representada a la plaça es fragmentà i aflorà la pluralitat del moviment liberal exaltat, i no trigaren gaire a escoltar-se veus que s'excusaven, apel·lant a la precipitació i a l'excitació, reconeixent que entre els noms de la llista hi havia liberals compromesos políticament amb la ciutat i potser no "eran merecedores del arresto ¡pero quien obra con serenidad y discernimiento en los momentos de efervescencia!".¹⁶⁸ El malestar dels ciutadans es generalitzà els dies posteriors i alguns insignes liberals exaltats feren mans i mànigues per alliberar els embarcats com deia un pamflet moderat que "cierta clase de personas que si bien opuestas, según creemos, en ideas a los deportados conocieron desde luego el grande atentado que se quería cometer".¹⁶⁹

L'esquerda entre els liberals de Barcelona s'eixamplava i s'exigí l'alliberament de l'hisendat i primer alcalde constitucional de 1820, Narcís

168. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre de 1822, p. 3.

169. *Adición a la relación de sucesos...*, p. 14.

Sans i Rius; dels comandants dels batallons tercer i cinquè de la MNV, Ramón Llano y Chávarri i Maties Masanet,¹⁷⁰ respectivament; i dels militars Antoni Puig i Luca, major de la Ciutadella i antic comandant del quart batalló de la milícia; J. Taberna, tinent coronel del primer regiment d'artilleria; i P. Bruguera, comandant del regiment d'Aragó.¹⁷¹ Els capitosts del moviment liberal exaltat barceloní accediren a alliberar Narcís Sans i Rius i Ramón Llano y Chávarri; mentre el primer sortí juntament amb nou ciutadans més —eclesiàstics i militars de segon ordre traslladats al vaixell que els havia de dur a Mallorca—, el segon s'hi negà, com escrigué el cònsol piemontès, perquè volia aprofitar aquella oportunitat per fugir a l'estranger.¹⁷² Llano y Chávarri cregué que si haver sufragat un campament per a ciutadans i milicians a la falda de la muntanya de Montjuïc durant l'epidèmia de febre groga de la tardor de 1821 no li garantia la seva seguretat no valia la pena quedar-se a la ciutat. Dins del vaixell tenia l'oportunitat de fugir i salvar la pell; qui podia saber si el futur li depararia una situació pitjor arran del rumb de la revolució.

Tota una altra història era el cas del comandant del cinquè batalló de la milícia, Maties Masanet, adversari declarat del coronel Costa que només pogué accedir al comandància del batalló després que el coronel fos tancat a la Ciutadella. El cap de Masanet era un peça co-bejada pel moviment liberal exaltat i malgrat les queixes d'alguns dels seus oficials, no se l'alliberà i sortí de Barcelona. El 8 de setembre la ciutat recuperava la calma i els milicians fidels a Masanet enviaren una petició al cap polític, suggerint-li que en lloc de proscriure el seu comandant, si les sospites eren fundades, se li obrís una causa perquè pogués defensar-se públicament, impedint que se'l condemnés i sentenciés sense les mínimes garanties com havia succeït.¹⁷³

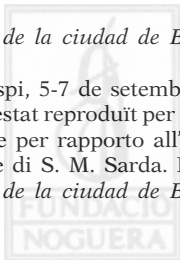
Vicente Sancho passava per les seves hores més baixes i no tenia capacitat per revocar aquella decisió i els homes fidels a Masanet observaren com el batalló tornava a mans dels partidaris de Costa: el sergent major Antoni Brosa, els capitans Salvador Dulachs i Ricart, el tinent López Ros, el subtenent Navarro, i el sergent Vila, que tant

170. *Suplemento al Diario de la ciudad de Barcelona o sea el Eco de la ley*, 10 de setembre de 1822.

171. Dietari de Mateu Crespi, 5-7 de setembre de 1822, p. 80. Els esmenta tots excepte Maties Masanet. El text ha estat reproduït per ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 286.

172. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 18 settembre 1822.

173. *Suplemento al Diario de la ciudad de Barcelona ó sea el Eco de la ley*, 10 de setembre de 1822.

s'havien oposat al nomenament de Masanet. Unes setmanes abans, a la darrereria d'agost de 1822, quan ja començaven a bufar vents favorables per al moviment exaltat barceloní amb el canvi de Govern, la premsa exaltada més popular havia aprofitat la bafarada de llibertat per no deixar caure en l'oblit l'actuació de Masanet, que havia arribat al comandament del cinquè batalló en substitució de Montero y Vigodet, i havia desencadenat terribles tensions amb els seguidors del coronel Costa.¹⁷⁴

Tampoc els militars d'alta graduació pogueren fugir del destí que els havien reservat els exaltats i, tot i els planys dels liberals moderats, foren deportats cap a Mallorca i Menorca. Al cap de dues setmanes, el Govern aprovà una reial ordre, del 17 de setembre de 1822, per apaivagar els ànims i retornar la llibertat a tots els proscripts arribats a Palma i Maó provinents de Barcelona en els darrers dies, però els impedí de tornar a la capital catalana.¹⁷⁵ Dos dies després de l'ordre governamental, el 19 de setembre, Costa sortí del calabós de la Ciutadella. A finals de setembre, semblava que l'amenaça revolucionària s'havia esvaït i començaren a sorgir les primeres interpretacions sobre els fets. Des del cafè del Racó, els insurrectes, cofois per les proscripcions, glossaven la subversió de l'ordre polític i social que s'havia produït aquella matinada i amb fatxendaria amenaçaven de fer rodar els caps dels seus enemics, comparant-se amb els jacobins francesos. Aquells milicians embriagats per l'èxit de la inversió de l'ordre establert, un carnaval sense quaresma, i plens de supèrbia, usaven l'exemple de la violència dels jacobins per atemorir els qui conspiressin contra el sistema constitucional, amenaçant que no es quedarien enrere amb les seves represàlies:

¡Con qué bulliciosa algazara ha sido leída en el café del Rincón en medio de un numeroso concurso de espectadores, muchos de ellos testigos presenciales y autores de los coscorriones que por doquiera se les han distribuido tan a larga mano a esos forajidos, que dicen defender el trono y el altar! (...) ¡En Barcelona se proclamó el 5, no la República, bribones sino vuestra sentencia de muerte, y la de combustión de vuestros inmundos cadáveres, que tarde o temprano tendrán la misma muerte que vuestros pape-luchos (...) no ya algunas docenas de Jacobinos, sino 12 millones de españoles peninsulares, igualmente idolatras de su libertad y

174. *Voz del Pueblo*, núm. 25, 23 d'agost de 1822, p. 11-12.

175. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 288.

Constitución, excepto sólo algunos capigorrotos, babazorros, falsos predicantes y embusteros como vosotros.¹⁷⁶

Exaltació de Rafael del Riego.
(Museo de Historia, Madrid, inv. 5154).

OPINIONS ENFRONTADES SOBRE L'EMBRANZIDA REVOLUCIONÀRIA

La petulància dels exaltats s'embriagava de paraules i els moderats disconformes amb els fets de setembre feren sentir la seva veu per contradir les justificacions exaltades. D'una banda, exigien conèixer quines proves tenien els acusadors contra els deportats per titllar-los d'*anilleros*, i de l'altra, condemnaven aquella acció perquè l'havia protagonitzada un grup reduït i no representatiu de la ciutadania barcelonina, qualificant aquella pràctica de violenta, il·legal i anticonstitucional. Tots tres arguments quedaren patents en la resposta que des del *Diario de la ciudad de Barcelona* donaren a la defensa encesa de les proscripcions que havia fet uns dies abans Braio:

Perdóneme usted Brayo: esto es mucho adelantar y puede que usted ante la ley distará mucho de probar lo que escribe: pero ello vendrá a su tiempo. No se queje usted tampoco de que el deportamento se llame una violencia ilegal: el ministerio la llama así, y a fe es de presumir que tendrá sus razones para ello. Absténgase igualmente de suponerle hecho por parte de la guarnición

176. *El Indicador Catalán*, núm. 234, 1 d'octubre de 1822, p. 2.

y del pueblo, y como una expresión de la voluntad general que protegieron las autoridades en aquel momento.¹⁷⁷

Aquelles paraules insistien amb la impunitat, la il·legalitat i la manca de representativitat dels revolucionaris que perpetraren les proscripcions. Aquells eren els mateixos arguments emprats contra les deportacions de 3 d'abril de 1821 que s'usaven una altra vegada en un pamflet moderat, imprès i distribuït a Barcelona, a començaments d'octubre, sota el títol *Relación de los sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822*.¹⁷⁸ Curiosament aquell mateix dia —el 13 d'octubre de 1822—, a *El Indicador Catalán* sortia la rèplica exaltada a la versió difosa pel pamflet moderat on una vegada més s'insistia en la representativitat dels revolucionaris sobre el conjunt de la ciutadania de Barcelona.¹⁷⁹ La interpretació exaltada coincidia amb la formulada l'abril de 1821 fent èmfasi en el dret del poble a preservar la seva conservació o la salvació de la pàtria. Aquest dret justificava i legalitzava la imposició de mesures extraordinàries que subvertien la lletra de la llei, emparant-se en l'esperit revolucionari de la Constitució. S'imposava, un cop més, la doctrina de la *salus populi suprema lex esto*, i l'exercici de la sobirania immediata dels ciutadans, és a dir, “si urge la necesidad, si no bastan o no obran los recursos ordinarios, sólo quedan entonces los extraordinarios, aunque duros y peligrosos. Nadie puede disputar al pueblo el derecho de su conservación, y en una extrema necesidad se justifican y hacen legales aun los medios menos análogos con la ley escrita”.¹⁸⁰ L'acció exaltada de setembre desprestigiava les seves autoritats i les denunciava per no haver combatut amb prou fermesa els conspiradors contrarevolucionaris, inculpant-les d'omissió dels seus deures per no defensar adequadament la Constitució i el règim liberal.¹⁸¹

La diferència més significativa entre les dues proscripcions era qui eren els titllats d'enemics del sistema constitucional. Mentre que a la primera eren militars i clergues per les seves manifestacions contràries a la Constitució, en la segona s'hi afegia el poder judicial expulsant jutges i fiscals que processaren Costa i els seus partidaris. La jornada de setembre reprenia el camí de la revolució després de la frenada brusca durant l'afer Costa i optava per passar comptes amb el poder militar i judicial, vinculant la lleialtat a la Constitució només amb les autoritats electes pel poble o a les designades pel poder executiu o el

177. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 166, 13 d'octubre de 1822, p. 10-11.

178. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 291-305; ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 286.

179. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 287.

180. *El Indicador Catalán*, núm. 246, 13 d'octubre de 1822, p. 3-4.

181. *Ibidem*.

legislatiu. El desafiament del moviment exaltat deixava unes autoritats mancades de poder, i remuntava l'origen de la divisió entre liberals a "las sangrientas amenazas, las delaciones, la persecución, las vejaciones y humillaciones que algunos de los arrestados habían hecho sufrir a liberales sólo por su exaltación y por espíritu de partido, no es extraño, que aunque no hubiese otro motivo, les hiciese entonces el blanco de una represalia. ¿Y pretenden ahora sus apologistas? ¿Suspiran por otro 24 de febrero? Vendrá después otro 5 y 6 de septiembre. Arderán con más furor que nunca los partidos, y se convertirá nuestra capital en un teatro de venganza".¹⁸² L'epíleg de l'article donava l'assumpte per tancat i suggeria —gairebé com si d'una broma es tractés— unitat d'acció, tolerància i respecte a la pluralitat d'opinions perquè el que realment comptava era la salut de la pàtria.¹⁸³

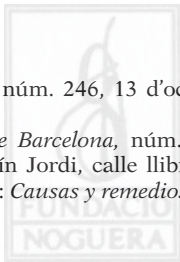
Tres dies després —el 16 d'octubre—, el *Diario de la ciudad de Barcelona*, antic òrgan de premsa del moderantisme, ja exercia sense rubor com un periòdic exaltat més, anunciant que es podia trobar un nou pamflet revolucionari sobre els fets, titulat *Reflexiones de un descamisado en contestación al impreso que han dado a luz sobre las ocurrencias del 5 y 6 del anterior en esta capital los llamados constitucionales*,¹⁸⁴ concebut per rebatre les opinions vessades pels moderats sobre els fets de setembre. Durant tot aquell octubre de 1822, sortiren al carrer diversos libels de caire exaltat dedicats a glossar elogiosament tot el que succeí aquella matinada, acusant eclesiàstics¹⁸⁵ i *anilleros* dels mals associats a la contrarevolució. Des del liberalisme moderat, contrarestaren la interpretació dels revolucionaris de setembre fent una defensa acèrrima del codi constitucional gadità que plasmava la seva heterogeneïtat ideològica. La denúncia de les infraccions legals comeses pels revolucionaris i la desarticulació de la lògica exaltada sobre el dret d'exercir la sobirania més enllà dels límits establerts per la Constitució, esdevingueren els aspectes cabdals de la refutació moderada del dret de conservació o salvació de la pàtria. Cap situació de perill podia vulnerar la llei apel·lant a un ens tan indefinit com era el poble i evocaren el munt d'ocasions en les quals en nom del poble s'havien perpetrat tota mena d'atemptats contra els ciutadans, i especificaven quins eren els mecanismes legals a través dels quals el poble exercia la seva sobirania:

182. *El Indicador Catalán*, núm. 246, 13 d'octubre de 1822, p. 4.

183. *Ibidem*.

184. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 169, 16 d'octubre de 1822, p. 38. "Véndese en la imprenta de Joaquín Jordi, calle llibretería".

185. BOTTON, Emilio (1822): *Causas y remedios de los males de Cataluña*. Imprenta de Narcisa Dorca. Barcelona.

El pueblo sólo puede ejercer constitucionalmente por sí la soberanía, cuando reunidas las diferentes clases de que se compone procede al nombramiento de electores a quienes comete el delicado encargo de elegir los representantes de la Nación o sean los diputados a Cortes. Verificadas estas elecciones el pueblo ha transmitido sus facultades en personas determinadas y por consiguiente, aunque conserva radicada en sí la soberanía, se abdica del derecho de ejercerla por él mismo y únicamente lo retienen los elegidos durante el término de la ley.¹⁸⁶

La glossa moderada sobre les proscripcions de setembre irremediablement comportava la revisió de les d'abril de 1821. Els exaltats havien legitimat l'acció de setembre apel·lant a la bondat del poble, convertint les deportacions d'abril en el seu paradigma perquè alguns d'aquells proscripits com el baró d'Eroles i l'arquebisbe Creus s'havien incorporat després a les files dels reialistes. Els moderats contradeïen aquella entelèquia desmitificant aquesta fe cega en el poble, a partir de l'exemple de la conspiració de Georges Bessièrès, en la qual la pressió popular havia tingut conseqüències nefastes, i invertien la relació causa efecte entre els deportats d'abril i els seus lligams amb els reialistes. El respecte per la llei era la clau de volta del sistema constitucional i la confiança amb els òrgans de justícia establerts per la Constitució era l'exigència que els moderats feien als liberals revolucionaris.¹⁸⁷ En aquella interpretació, el respecte per la llei i per la justícia constitucional impedia que poguessin equiparar-se les proscripcions de setembre, il·legals i fruit de la reacció popular, amb les detencions de febrer de 1822 —l'anomenat afer Costa—, ordenades per les autoritats emparant-se en tota mena de formalitats legals. Un to sorneguer traspuava en la rèplica moderada quan manifestava la seva perplexitat davant la indignació dels exaltats que adduïen, per justificar els fets de setembre, les infraccions procedimentals que s'havien comès en l'encausament del coronel Costa. La resposta moderada era categòrica sobre la relació amb l'assumpte Costa: aquella matinada del 6 de setembre ningú alçà la veu per demanar l'excarceració del coronel,¹⁸⁸ obviant la demanda popular de la reobertura del procés contra Costa.

L'argumentació moderada procedí a donar la seva opinió sobre cadascun dels avatars viscuts a la ciutat el 1822 que els exaltats havien arguït per justificar la legalitat popular de les deportacions. Les argücies dels moderats desmentien cadascuna de les raons apuntades

186. *Adición a la relación de sucesos...*, p. 8-10.

187. Ídem, p. 20-21.

188. Ídem, p. 19.

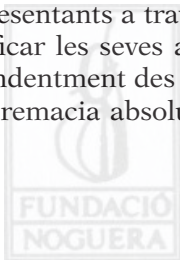
pels exaltats, no sense caure en incongruències, com és el cas de negar la presència de la “sociedad constitucional del anillo”, i amb algunes contradiccions, i arribaven al paroxisme quan es referien al del fulletó sobre la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano* que a parer seu tant havia desagradat a les autoritats. Això no obstant, no tenien cap mena de pudor per imprimir-lo de nou —la tardor de 1822— amb una breu introducció que induïa els lectors a creure que la promulgació de la constitució republicana era l'autèntic propòsit dels revolucionaris barcelonins de setembre; una vegada més, emergien les pràctiques moderades que maldaven per dividir el moviment liberal exaltat, fent creure a l'opinió pública que els propòsits dels revolucionaris eren els mateixos dels republicans i jacobins francesos, i pretenien liquidar el règim liberal.¹⁸⁹

Les autoritats constitucionals havien usat aquella mateixa estratègia el febrer de 1822 i justament havien fet córrer el mateix pamflet per trencar la unitat d'acció del liberalisme exaltat i el popular, i atraure's així els grups més temerosos del fantasma revolucionari de la República Francesa. La distribució d'aquell libel contribuï llavors, entre altres raons, a la fragmentació del moviment liberal exaltat i al fracàs de l'organització política dels exaltats. A finals de 1822, l'impacte de la publicació del pamflet fou irrisori perquè llavors la unitat la donava el poder tot i les discussions internes. Els exaltats havien assolit la preeminència política a l'Ajuntament, respectant els processos electius establerts per la Constitució, a la vegada que la Tertúlia Patriòtica de Lacy s'havia erigit en la junta revolucionària on es congregaven els ciutadans per representar i exercir amb immediatesa la sobirania popular. La tertúlia esdevingué la plataforma política que permeté als exaltats assaltar legalment el poder i copar la majoria de càrrecs electes des del novembre de 1822 fins a l'abril següent. La ciutat era en mans del moviment liberal exaltat i, malgrat les seves tensions internes, ningú gosava dubtar de la seva adhesió a un sistema constitucional que havien sabut adaptar a les seves demandes polítiques.

Els autors del pamflet moderat eren rotunds i ratificaven que les deportacions de setembre eren un acte il·legal i desmentien la legitimitat popular conferida als revolucionaris, adduint que una vegada delegada la sobirania en els seus representants a través del procés electoral ja no s'hi podia apel·lar per justificar les seves accions.¹⁹⁰ Aquells libels moderats foren replicats contundentment des de les pàgines d'*El Indicador Catalán*, basant-se en la supremacia absoluta de la sobirania del poble

189. Ídem, p. I.

190. Ídem, p. 10-11.

sense cap mena de limitació constitucional, adduint que els ciutadans no transferien la sobirania als seus representants i que podien exercir-la sempre que ho creguessin oportú. Les proscripcions de setembre foren un acte de sobirania popular, anticonstitucional i il·legal però legítim perquè els deportats conspiraven contra la nació, i preservar la seva salut era intrínsec a la sobirania popular. La justificació dels fets de setembre es fonamentava en l'establiment de mesures extraordinàries que podien vulnerar la llei en moments en els quals perillava la supervivència de la nació. Les proscripcions eren una forma d'expressió de la sobirania popular i quedaven legitimades pel principi de "salus populi suprema lex, esto" i per la mitificació de la bondat, inherent al poble en totes les seves expressions:

Es cierto que en la Constitución no se observa otro caso en que el pueblo ejerza la soberanía por sí e inmediatamente; pero no por esto la Constitución puede privar al pueblo del derecho que tiene de ejercer su soberanía, siempre y cuando lo juzgue conveniente. La soberanía del pueblo es muy anterior y muy superior a la Constitución. Al darse el pueblo la Constitución, ejerció un acto de esta soberanía; pero no entendió por ello disminuirla, ni coartarla y mucho menos abdicar su ejercicio; pues ¿a favor de quién la abdicaría? Cuando la nación da sus poderes a un representante para que pueda ejercer determinados actos de su soberanía, no por esto se priva a sí misma de aquella facultad, lo mismo que no se priva del derecho de administrar por sí sus bienes el que nombra un procurador. Todo mandatario, depositario o representante depende siempre del que les delega sus poderes, el cual puede ampliarlos, modificarlos o revocarlos. Por consiguiente la Nación tomada colectivamente, nada pierde de sus derechos y facultades naturales por haberse dado una Constitución. Mañana puede abolirla y darse otra nueva.¹⁹¹

El moviment exaltat construí la legitimitat de la jornada revolucionària en la seva identificació amb la nació o el poble, permetent-los justificar la vulneració de la Constitució, ja que, si haguessin actuat com a mers ciutadans sobirans, no podrien apropiat-se del dret de decidir del conjunt de la ciutadania. Els exaltats creien en una nació formada per ciutadans que exercien el seu dret de sobirania, però la representativitat de la nació es fonamentava en els ciutadans virtuosos i revolucionaris que només encaixaven amb el perfil polític dels exaltats. La pluralitat política desapareixia i els exaltats reforçaven la convicció

191. *El Indicador Catalán*, núm. 313, 22 de desembre de 1822, p. 3-4.

L'abolició de la Inquisició.

(Manufactura: mocador de seda. 1821. Barcelona, Museu Tèxtil i de la Indumentària, Col·lecció Rocamora).

que eren ells els autèntics ciutadans que conformaven la nació liberal espanyola. De la mateixa manera que la majoria de revolucions de finals del segle XVIII i de les primeres dècades del XIX, es produí un enfrontament entre els partidaris d'un sistema representatiu de la sobirania i els qui feien prevaldre la imposició del mandat directe dels ciutadans en el rumb de les institucions.¹⁹²

La segona jornada revolucionària significà la primera gran victòria del moviment liberal exaltat i l'acceleració de la revolució. Les institucions polítiques sortiren debilitades, amb l'excepció de la Diputació provincial, que esdevenia l'únic òrgan polític amb prou llibertat d'acció

192. CATROGA, Fernando (2008): "A constitucionalização da virtude cívica (os seus ecos nas Cortes vintistas)". *Revista de História das Ideias*, vol. 29, p. 275-345; GUERCI, Luciano (1999a): "Per una riflessione sul dibattito politico nell'Italia del triennio repubblicano (1796-99)". *Storica*, núm. 14, p. 129-145; CRISCUOLO, Vittorio (1994): "L'idée de république chez les jacobins italiens". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 296, p. 279-296; JAUME, Lucien (1990), p. 43-62.

per encapçalar el procés revolucionari. Els exaltats sancionaren la seva identificació amb la nació de ciutadans i legitimaren la conculcació de l'articulat de la Constitució, sempre i quan s'adeqüés al principi revolucionari per excel·lència: la salut del poble o la salvació de la pàtria. La revolució havia sotmès la Constitució i avançava sense límits que l'aturessin.

La tercera: el Govern revolucionari, 15 d'abril de 1823

La tarda del 5 de febrer de 1823 Barcelona festejava l'ocupació de la Seu d'Urgell —del dia 3— per les tropes de Francisco Espoz y Mina. Set dies i trenta-vuit llegües després de la seva victòria, i sense previ avís, el general entrava a Barcelona tot exigint més recursos per a les seves tropes.¹⁹³ Mentrestant —el febrer de 1823—, a Barcelona, les presons s'omplien de reialistes amb el retorn de les tropes del general Milans del Bosch i es complien les ordres del general Espoz y Mina de fortificar la ciutat davant de la immediatesa d'una invasió francesa, creant la Junta d'Observació i Defensa de Barcelona.¹⁹⁴

A començaments de març, la premsa barcelonina publicava el decret d'amnistia per als reialistes que entreguessin les armes abans de l'1 d'abril de 1823 i, per fer-lo efectiu, el cap polític de la província de Barcelona, Fernando Gómez de Butrón, ordenava al comandant del regiment de Zaragoza, Manuel Arango, sortir de la ciutat amb un destacament militar en direcció cap a Santa Coloma de Farners per tal que els rebels que ho volguessin els donessin les armes: "a quien podrán con toda confianza presentarse los que por un error, que la nación acaba de indultar, hubiesen tomado parte hasta el día en las facciones que han afligido la antigua Cataluña".¹⁹⁵ Paral·lelament, el cap polític de Barcelona, nomenat per Francisco Espoz y Mina com el seu número dos, és a dir, la segona autoritat política i militar del Principat, decidia constituir una Junta de Vigilància. El cap polític configurà la junta amb els detentors del poder polític real a la ciutat, reunint-se amb els representants de les societats secretes,¹⁹⁶ les quals havien sortit reforçades políticament després dels comicis electorals de desembre de 1822. Aquella junta —com diu el confident de la policia francesa Antonio Guillén de Mazón— la conformaren els representants

193. ESPOZ Y MINA, Francisco (1825): *Breve extracto de la vida del general Mina*. J. Pinard, París, p. 92.

194. ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 1459-1460.

195. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 412.

196. Vegeu l'annex A12. Societats secretes liberals.

de les tres societats secretes que operaven a Barcelona.¹⁹⁷ Les lògies paramaçòniques actuaren conjuntament amb els carbonaris europeus i, com que assoliren una representativitat igual per a totes tres, deixaren en minoria els comuns, sense possibles aliances.

La Junta de Vigilància esdevingué quelcom més que un apèndix per a la de defensa de Barcelona i assumí tasques polítiques amb finalitats revolucionàries, a diferència de les que es formaren a Girona¹⁹⁸ i Tarragona,¹⁹⁹ fruit de la pressió exercida pels seus membres.²⁰⁰ La junta barcelonina era un ens polític que prengué funcions de control i vigilància sobre les autoritats polítiques malgrat que fos presidida per una d'elles. Per la seva composició, el cap polític o algun dels alcaldes de la ciutat que la presidien quedaven en minoria, ja que eren dos representants de les autoritats polítiques enfront dels altres nou membres de la junta. Les competències de la junta entroncaven amb el pla de defensa contra els facciosos presentat per la Diputació barcelonina el 16 de setembre anterior, i havia de reprendre la conducta de les autoritats quan aquestes no contribuïssin adequadament a la lluita contra el reducte reialista o l'invasor francès. Ni la Constitució ni la legislació liberal contemplaven la creació d'aquella junta i s'havia constituït com una mesura extraordinària que garantia la supremacia política del moviment liberal exaltat en la defensa política i militar de la ciutat, en detriment de les autoritats polítiques. El cònsol del Piemont definí la Junta de Vigilància com un òrgan il·legal, la qualificà dient que "sembra loro una inquisizione politica" i l'acusà de procedir contra els qui no fossin exaltats.²⁰¹ El cap polític, en el moment d'adreçar-se als ciutadans per fer pública la formació d'aquella junta, els demanà la seva col·laboració perquè denunciessin els enemics de la Constitució, fomentant la delació i sancionant l'esperit revolucionari de les proscripcions precedents.²⁰² La junta fou concebuda per fiscalitzar les accions de les autoritats i dels ciutadans, però no li havien atorgat el poder necessari per processar les conductes punibles dels uns i dels altres. La Tertúlia Patriòtica de Lacy llavors vivia el seu moment àlgid, i s'aproprià de les funcions de control i vigilància revolucionària amb

197. ZAVALA, IRIS M^a (1971), Documento X. "Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular", p. 220-229.

198. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 318.

199. ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 1930-1931; Annex IX.11. "La Junta principal de fortificació de la província de Tarragona als habitants de la Província, 24 de març de 1823".

200. Vegeu l'annex A4. Institucions liberals extraordinàries.

201. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 12 marzo 1823.

202. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 409-411.

la complicitat dels comuners, que dominaven la Diputació provincial barcelonina. La Junta de Vigilància perdé rellevància, sense que els seus membres poguessin fer-hi res, i la direcció de la revolució tornà a mans de l'exercici immediat de la sobirania de la nació, representada pels ciutadans presents a la tertúlia de Lacy. A començaments de maig va ser dissolta la Junta de Vigilància. Caldria esperar un moment polític més idoni perquè s'erigís un òrgan de govern revolucionari que aglutinés el moviment exaltat.

El març de 1823 els liberals exaltats quedaren bocabadats pels fastos que s'havien preparat per commemorar els aniversaris de la promulgació de la Constitució de 1812 i de la seva proclamació a Barcelona. Alguns carrers s'engalanaren pintant als murs de les seves cases²⁰³ els articles de la llei fonamental gaditana. Els dos aniversaris se celebraren el 19 de març de 1823, ja que les Corts havien declarat dia de dol nacional la jornada del 10 de març, per retre un homenatge als ciutadans morts a Cadis el 1820 defensant la Constitució.²⁰⁴ La setmana següent, Antonio Bresciano envià una missiva al seu Govern dient que la ciutat havia recuperat la seguretat i la tranquil·litat malgrat que encara "non mancano exaltate nelle guardie nazionali, nell'esercito e più particolarmente ne rifuggiti, che sembrano disposti a sacrificare tutto prima di vedere menomamente lesa la costituzione non senza avere anzi lo svopo di migliorarla lor capriccio".²⁰⁵

Les alternatives radicals a la Constitució de 1812 havien desaparegut en la mesura que els exaltats havien sabut integrar les seves demandes en els principis fonamentals amb els quals interpretaven el codi gadità. L'esperit de la Constitució, encarnat per la sobirania popular, havia fet viable el manteniment del seu articulat. Als liberals més exaltats no els calia reobrir el debat sobre la Constitució i el poder constituent perquè havien incorporat el principi de *Salus populi, suprema lex esto*:²⁰⁶ la llei podia subvertir-se, si contribuïa a la supervivència o al benestar del poble. La integració d'aquell principi ciceronià a l'esperit de la Constitució de 1812 s'incloïa en el desenvolupament de la percepció de la sobirania popular que donava preeminència a l'expressió permanent de la sobirania dels ciutadans fonamentalment a través de la mobilització al carrer, la premsa i les tertúlies patriòtiques,

203. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 5 de març de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

204. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 67, 8 de març de 1823, p. 568.

205. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 26 marzo 1823.

206. M. T. CÍCERÓ. *De legibus*, llibre III, part III, sub III. Principi segons el qual el bé / benestar del poble és la llei suprema que l'ha de regir.

deixant en un segon pla l'òrgan de sobirania política per excel·lència, les Corts. Els liberals exaltats addueïen que la sobirania no es delegava en els diputats, sinó que aquells eren simples corretges de transmissió de la voluntat política del poble.²⁰⁷ Els ciutadans podien expressar-se en qualsevol moment com a dipositaris de la sobirania i, per tant, els representats del poble havien d'estar alerta per esbrinar quina era la direcció que traçava la voluntat popular. La incorporació del principi de *salus populi* permetia flexibilitzar la Constitució infringint el seu articulat sense malmetre la seva legitimitat política, desautoritzant-la com a norma legal i convertint-la en un mite revolucionari que encarnava la supremacia del govern popular, basat en l'exercici permanent de la sobirania dels ciutadans. L'horitzó de la Constitució s'equiparà al de la revolució i els liberals més arrauxats no propugnaren reobrir el procés constituent perquè la situació d'excepcionalitat política els permetia aproximar els límits de la Constitució als de la revolució.

El cap del setè districte militar, Francisco Espoz y Mina, decidí reunir-se a Vic amb els quatre caps polítics de les províncies del Principat i amb dos representants de cadascuna de les diputacions catalanes per tal d'aconseguir els recursos necessaris per respondre a la imminent invasió francesa. El general ho rememorava des del seu exili londinenc el Nadal de 1824 a través d'una petita autobiografia on deia: "Expúseles el triste estado del Ejército; y por resultado de las conferencias tenidas desde el 5 hasta el 8 de abril, se me acordó, entre otras medidas, un subsidio de 30 millones de reales destinados al aprovisionamiento de las plazas y a sostener las tropas durante el tiempo, que, en la imposibilidad de hacer frente al enemigo, contemplé necesario fatigarlo, diseminar sus fuerzas, y atacarle con éxito. Desgraciadamente, la entrada de los franceses y los facciosos en Cataluña el 13 y 14 por diferentes puntos, impidió hacer efectivo ese subsidio sino en una pequeña parte."²⁰⁸ A la reunió s'acordà el repartiment d'un emprèstit —subsidi— entre les quatre diputacions catalanes i les nombroses dificultats impediren que la contribució de guerra aconseguís la xifra prevista malgrat que en el cas de Barcelona la Diputació tenia la intenció de fer pagar la contribució fins i tot al clergat de la província.²⁰⁹

Els diputats provincials de Barcelona Casagemas i Llauder, i el cap polític, Fernando Gómez de Butrón, compareguren, el divendres 11 d'abril de 1823, a la sessió de la Diputació barcelonina per explicar

207. FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio (2001).

208. ESPOZ Y MINA, Francisco (1825), p. 97-98.

209. ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 1493-1499.

els acords de la conferència de Vic. L'endemà tot Barcelona ja coneixia la notícia i els ànims estaven encesos. La tarda del diumenge següent es congregà una gentada a la tertúlia patriòtica que obrí les portes sense la presència de les màximes autoritats polítiques. Des de la tribuna, els oradors clamaven a favor de la defensa de la pàtria emparant-se en el principi revolucionari i mobilitzador recurrent: “de que la salud del pueblo, es la suprema ley, temblaban las bóvedas de aquel recinto de los libres a los mayores aplausos que recibían por parte de la soberanía nacional.”²¹⁰ En aquella sessió, els ciutadans alçaren les seves veus perquè arribessin a orelles de les autoritats i coaccionar-les, per fer-les sortir de la seva apatia i obligar-les a reprimir els enemics interiors. Els socis de la tertúlia les advertien que, si no ho feien, el poble es prendria la justícia pel seu compte i les avisaven amenaçadorament que només conservarien els seus càrrecs si es comportaven d'acord amb els principis de la Constitució i respectaven la sobirania popular expressada als bancs de la tertúlia:

Mucho puede un pueblo decidido para conservar su libertad, su independencia, y cuando se trata de contrarrestar a una invasión amenazadora, es preciso que las que la fomentan perezcan a los filos de la ley. El pueblo repito está resuelto en conservar lo que ha jurado solemnemente; constitución o muerte (...) Autoridades, no temáis; somos libres, os queremos conservar libremente, si camináis por la senda constitucional.²¹¹

El vespre del dimarts 15 d'abril tornava a tocar sessió ordinària de la tertúlia patriòtica i els socis ja havien pogut llegir al *Diario de la ciudad de Barcelona* les paraules que havien de coaccionar les autoritats per a reprimir els adversaris de la causa constitucional. En caure la nit foren detinguts gairebé quaranta eclesiàstics entre els quals hi havia el bisbe de Lleida, sis preveres, catorze beneficiats (set de la parròquia del Pi, tres de Santa Maria del Mar, un de la catedral, un de Sant Joan i un de Lleida), dos canonges (el de Santa Anna i el de Lleida), dos priors (el de l'hospital general de la Santa Creu i el de la casa de convalescència), l'abat de Sant Pau, el domer de Sant Pere, el vicerector del col·legi episcopal, dos capellans, nou frares (dos de caputxins i set de servites) i els dos criats del bisbe de Lleida. Aquella nit també entraren arrestats a la Ciutadella una desena de ciutadans: un hisendat, Josep Vega; un alcalde —empleat de l'Administració de duanes—, Josep Fàbregas; un comissari de barri, A. Martí; un sastre, Jeroni Vidal; un forner francès,

210. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1823, p. 870-871. Signat: S. S. S. El patriota. Acrònim de Salvador Sanjuán.

211. *Ibidem*.

Pere Marcerau, i cinc més dels quals no se'n té cap referència.²¹² L'home de confiança del baró de Castellet, Antoni Canals, espantadíssim, li escrigué dient-li que "la alarma de la entrada de los franceses que dicen entrarán hoy o mañana, y el arresto de ayer de muchos sacerdotes, y algún paisano en ésta, me tiene que no se lo que me hago".²¹³

El cònsol piemontès inflà el nombre d'empresonats fins a la vuitantena, però sense especificar-los, tot i que mencionà vagament que els capturats eren el clergat regular i secular, advocats, magistrats i procuradors. El cònsol es feia ressò d'aquells fets en un dels seus informes, especificant que se'ls imputava el crim de conspirar contra la Constitució.²¹⁴ Les escasses recerques historiogràfiques fetes sobre la proscripció de la nit del 15 d'abril de 1823 i la migradesa de les fonts consultades insinuen una hipòtesi de treball sobre el que succeí aquella nit d'abril. Aquella proscripció, com les que es produïren amb anterioritat —la del 3 d'abril de 1821 i la del 5 de setembre de 1822—, s'impulsà des d'una junta revolucionària que escenificà l'exercici de la sobirania dels ciutadans, i el consegüent hipotètic consens polític entre les autoritats i els representats del poble insurrecte. Si l'abril de 1821 es constituí una Junta General d'Autoritats per aprovar les proscripcions, i el setembre de 1822 s'escenificà en el ritual festiu la comunió entre les autoritats i el poble, aquella nit del 15 d'abril de 1823 devia de produir-se quelcom de semblant a la sessió de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Aquell dimarts al vespre, les autoritats polítiques de la ciutat i província assistiren a la tertúlia després de les queixes per la seva absència en la darrera sessió. A l'església del convent dels trinitaris descalços, els capitosts del moviment liberal exaltat expressaren —com ho havien fet el diumenge anterior— l'enuig per la desídia de les autoritats en la persecució contra els enemics interiors, i aquelles, preveient que podia córrer la sang pels carrers, decidiren col·laborar en l'empresonament dels acusats de conspiració contra el règim constitucional. Marià Albó, líder de la paramaçoneria barcelonina, soci de la tertúlia i una de les veus més influents del liberalisme popular, encapçalà els clams per detenir els qui acusava de conspiradors contra el règim liberal i, una vegada més, mentre els uns feien la llista dels acusats, els altres anaven a buscar-los. La llista d'arrestats, la formaven alguns dels pocs

212. Aquells cinc eren N. Oliver, Pere Ribes, Joan Rulló, Ramon Maria de Torà i Magí Vidal. Dietari de Mateu Crespi, 15 d'abril de 1823, p. 23-26. Reproduït en l'annex IX.8 d'ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 1938.

213. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 16 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

214. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 16 aprile 1823.

eclesiàstics que encara vivien en llibertat a Barcelona malgrat no haver-se secularitzat, i també incloïa tots aquells ciutadans que, a parer dels revolucionaris, amb la seva conducta posaven en perill la pàtria. Les detencions d'un forner francès, P. Marcerau, i la d'un magistrat de la duana, J. Fàbregas, cal interpretar-les com la d'un informador de l'invasor i la d'un funcionari corrupte que feia la vista grossa amb els aranzels i el contraban.

El cap polític, Fernando Gómez de Butrón, havia obstaculitzat algunes de les decisions de Francisco Espoz y Mina i del moviment exaltat, per la qual cosa acordaren la seva destitució com a governador polític i militar de la ciutat i segona autoritat del Principat. La nit del 15 al 16 d'abril Gómez de Butrón es negà a ratificar les proscripcions tot i les coaccions d'Albó, i llavors s'adonà que havia perdut el suport de les societats secretes exaltades de la ciutat: comuners i paramaçons. Al cap de pocs dies, el cap de l'exèrcit expedicionari i principal autoritat del Principat, el destituïria de tots els càrrecs excepte el de cap polític i en el seu lloc nomenaria Antoine Rotten.²¹⁵

VIOLÈNCIA REVOLUCIONÀRIA I ANTICLERICALISME

Aquella matinada del 16 d'abril, els bisbes arrestats i traslladats a la Ciutadella eren el de Vic i el de Lleida, Simón Antonio de la Rentería y Reyes,²¹⁶ i reberen l'ordre de vestir-se i marxar cap a Tarragona. Al cap d'una hora i escaig, avisaren el bisbe de Lleida que havien rebut contraordres i que no aniria enlloc. A quarts de cinc del matí, Raimon Strauch —bisbe de Vic— abandonava la Ciutadella acompanyat del franciscà Miquel Quetglas, escortats per un destacament del regiment de Zaragoza. Quan arribaren prop de Vallirana,²¹⁷ uns quants dels homes que el vigilaven s'internaren al bosc per simular una emboscada reialista, i l'oficial Barrera ordenà a Strauch i Quetglas que saltessin del carro i s'endinsessin al bosc, i un cop allí, Ramón Arce donà l'ordre als seus homes de disparar-los; el mateix Arce els rematà amb un tret quan ja eren a terra. El destacament abandonà els cadàvers insepults i tornà cap a Barcelona, on arribà de matinada. Els assassinats del bisbe de Vic i del franciscà foren el colofó dels esdeveniments iniciats la nit

215. ANP. Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. "Notice sur Roten".

216. Per conèixer la transcendència política del bisbe de Lleida i l'animadversió que despertà entre els liberals són cabdals les obres: SÀNCHEZ I CÀRCELEN, Antoni (2006); SÀNCHEZ I CÀRCELEN, Antoni (2007): "La repercusión del régimen constitucional en la Iglesia de Lleida durante el trienio liberal". *Hispania sacra*, núm. 119, p. 323-336.

217. FIGUEROLA, Jordi (1988): *Església i societat a principis del segle XIX. La societat osonenca i el bisbe Strauch durant la crisi de l'Antic Règim*. Eumo. Vic, p. 115.

anterior. Aquella vegada el moviment exaltat barceloní no n'havia tingut prou amb les deportacions de costum i havia exigít que rodessin caps.

El dia de la mort del bisbe de Vic —el 16 d'abril de 1823—, els liberals més radicals llegiren el *Diario de la ciudad de Barcelona* —òrgan de premsa de la tertúlia— i hi veieren reflectides les opinions més brutals vessades des de la tribuna de la tertúlia la vesprada anterior que clamaven a les autoritats els caps dels detinguts. Les opinions transcrites enaltien la conducta vigilant dels revolucionaris que estaven atents a castigar els enemics del sistema constitucional, i deixaven ben clar el desig de desfer-se dels conspiradors definitivament, no conformant-se amb la seva deportació:

Bravo, Jesús, y que pesquisa abades, curas, obispo, capellanes, exciudadanos y... tantos pajarotes que se comían las mieses sin dejar ni un solo grano. Ellos ya están, (aunque no todos) en poder de la autoridad, veremos ésta como consuela las ansias de los buenos patricios. La complicidad creo es clara. Pues clara sea la finición. El brazo de la justicia, descargue el tremendo golpe que la ley señala. (...) Las autoridades acaben de consumir la obra. Las cabezas de los avechuchos, traidores, sean separadas de los hombros de sus señores. Ojo alerta, y para fin de fiesta clamemos muerte y no destierro de los perversos desoladores de la humanidad.²¹⁸

L'article era signat amb el pseudònim S. S. S. *el patriota*. Qui s'amagava al darrere d'aquell pseudònim? El senyor Salvador Sanjuán és la hipòtesi més fiable. El doctor Sanjuán era comissari de guerra, havia estat síndic als ajuntaments barcelonins de 1807 i 1814,²¹⁹ i després fou elector parroquial el 1821, tant per escollir l'Ajuntament de 1822, com els diputats a Corts de la segona legislatura. També fou jutge de fet per assumptes de censura el 1821 i el 1822, i fou nomenat, per la Diputació barcelonina, com un dels integrants de la Societat Econòmica d'Amics del País, constituïda el juny de 1822. El darrer any del Trienni esdevé un dels col·laboradors més propers d'Antoine Rotten. Aquella bona relació s'anuncià de manera premonitòria en un altre article aparegut dos dies després al mateix diari i signat per El Patriota, pseudònim de Sanjuán, en el qual celebrava el nomenament de Rotten com a comandant militar i polític de Barcelona en substitució de Fernando Gómez de Butrón. El Patriota coneixia bé la fama de justicier terrorífic del nou governador i es lamentava que no hagués arribat a temps de poder contemplar les detencions del dia 15 d'abril:

218. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 106, 16 d'abril de 1823, p. 878.

219. Vegeu l'annex A2.4. Diputats del comú i síndics procuradors de l'Ajuntament de Barcelona entre 1785 i 1820.

No hay cura, que al leer el anuncio de que estaba destinado a esta plaza, nos decía el Constitucional, que no le hayan temblado las canillas y dicho entre sí, (...) Sabe, pues una y mil veces campeón, terror de la inhumanidad fanática, exterminador de nuestros enemigos salve eternamente. Los hijos de la patria, desean ser gobernados por ti; (...) y nos congratulamos de tener para admirar tu bien obrada justicia.²²⁰

El nomenament de Rotten es féu públic el matí del 16 d'abril de 1823: havia arribat de matinada a la Ciutadella, on cedí la seva tartana al bisbe de Vic per desplaçar-se fins a Tarragona. Rotten, si bé no ordenà l'execució del bisbe, la conegué quan encara podia fer alguna cosa per impedir-la, i no l'aturà. El general aprovà la demostració de força d'Albó i de les societats secretes barcelonines. L'afusellament del bisbe de Vic havia de satisfer els sectors més revolucionaris de la ciutat, alhora que executant-lo fora de Barcelona es pretenia reduir el risc de possibles avalots i sobretot de pressions del liberalisme moderat o dels potentats de la ciutat que poguessin aturar-ne l'execució. La mort del bisbe havia d'escarmentar els enemics interiors de la ferotgia del moviment exaltat. La historiografia ha atribuït la responsabilitat de l'assassinat de Ramon Strauch a la conspiració maçònica, al liberalisme malèfic i al martiri en defensa de la religió eterna, segons comenta Figuerola, que afirma també que "la causa directa fou la pressió que els grups liberals exaltats exerciren sobre les autoritats com a represàlia per l'entrada dels francesos a Catalunya".²²¹ Per tant, els instigadors d'aquella mort foren els qui mobilitzaren els exaltats a Barcelona el vespre del 15 d'abril. En els reports escrits després del Trienni pels confidents de la policia francesa, Antoni Guillén de Mazón i el seu company Ramon Maria Sala, acusaren d'aquells crims Marià Albó, cap de l'estat major i màxima autoritat de les lògies paramaçòniques de Barcelona, i el comuner Manuel Arango, comandant del regiment de Zaragoza. Les mateixes fonts també exculpaven el cap polític, mentre inculpaven com a còmplice el nou governador militar de Barcelona, Antoine Rotten, el qual s'havia negat a processar els assassins i els havia rebut amb una abraçada càlida i pública, i havia protegit el superior militar dels executors, el comandant Arango, de les ires públiques i de les del cap polític, alhora que convertia Albó en la seva mà dreta.²²²

220. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 108, 18 d'abril de 1823, p. 892-893.

221. FIGUEROLA, Jordi (1988), p. 121.

222. ANP Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. "Notice sur Roten".

L'endemà de la mort del bisbe de Vic, es difongué la notícia a Barcelona i el cap polític, al qual encara no l'havien rellevat com a governador militar de la ciutat, ordenà embarcar tots els arrestats el vespre del 15 d'abril a fi de preservar-los la vida. El vaixell *Nuestra Señora de las Nieves* els duria a Màlaga, amb l'excepció de la comitiva d'eclesiàstics i criats del bisbe de Lleida, del capellà del cos d'artilleria i de sis ciutadans que serien desembarcats a Tarragona.²²³ El bisbe de Lleida, Simón Antonio de la Rentería, emmalaltí de nou arran del pànic que li sobrevingué quan s'assabentà de la mort de Strauch i les autoritats temeren per la seva vida, segons relatava el cònsol piemontès en el seu informe adreçat al seu Govern.²²⁴

La vigília de la festa dels comuners per antonomàsia —el 23 d'abril de 1823, commemoració de la batalla de Villalar— Antoine Rotten prenia possessió del càrrec de governador militar de Barcelona²²⁵ i, durant les tres setmanes següents, la ciutat visqué un període de violència extrema que la policia francesa, en els seus reports, descriurà com a “terror revolucionari”. La fama del suís Antoine Rotten no es quedava curta i en vint dies executà més d'una vintena de persones. El 25 d'abril quatre capellans i quatre ciutadans, entre els quals hi havia el metge Antoni Surià i l'escrivà de Castelló d'Empúries, Josep Torrauba, sortiren de la torre de la Ciutadella i pujaren a la tartana per fer camí cap a Tarragona, i quan arribaren a Molins de Rei els afusellaren.²²⁶ Els dies següents es produí un degoteig d'execucions: a alguns se'ls afusellava davant la porta de mar, a d'altres a l'esplanada, o bé se'ls feia sortir de la ciutat i se'ls disparava un tret. El dietari del menestral acomodat Mateu Crespi ressenyà que entre el 25 d'abril i el 16 de maig de 1823 s'executaren vint-i-quatre presos a Barcelona: quatre capellans, quatre ciutadans acusats de col·laboració amb els reialistes, onze reialistes, dos francesos que s'havien fet passar per revolucionaris, dos desertors i un soldat acusat d'haver ferit mortalment un company de regiment.²²⁷ Les fonts policials franceses augmentaven el nombre de morts i els seus confidents declaraven que les tartanes s'omplien per executar els presos fora de la ciutat amb el pretext de traslladar-los a Tarragona

223. *Diario Constitucional, Político y Mercantil* de Barcelona, núm. 107, 17 d'abril de 1823, p. 3: “Todos los que han sido embarcados en el jabeque N. S. de las Nieves con destino a Málaga; a excepción del obispo de Lérida, el canónigo Mariategui, el capellán Cifuentes, el de artillería Pro, y los paisanos Marcerau, Ribes, Fabregas, Rullo, Oliver, Martí y los criados del obispo que deben quedarse en Tarragona”.

224. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 18 aprile 1823.

225. Dietari de Mateu Crespi, 22 d'abril de 1823, p. 28.

226. Dietari de Mateu Crespi, 25 d'abril de 1823, p. 28.

227. Dietari de Mateu Crespi, 25 d'abril al 16 de maig de 1823, p. 28-32.

o Manresa, i “plus tard des jeunes gens, sous prétexte de désertion, pendus aux verges du télégraphe de Montjouch”.²²⁸

Mentre s'incrementava la virulència de la repressió, la premsa se censurava a si mateixa i no informava, preferint no polemitzar sobre aquelles decisions, alhora que líders del moviment liberal exaltat les aprovaven implícitament des de les pàgines del *Diario de la ciudad de Barcelona*. El 27 d'abril José López de Paredes, conservador de l'ordre de la tertúlia patriòtica, apel·lava una vegada més, al recurs de la *salus populi, suprema lex esto*, per legitimar veladament la implementació de la pràctica política de l'eliminació de l'enemic: “La salud del pueblo es la suprema ley, y esta eterna verdad es necesario que la tengan presente las naciones que deseen gozar el aura feliz de la libertad. El pueblo es el verdadero soberano, y a nadie más que a él corresponde formar sus leyes”²²⁹ i el mateix feia, quinze dies després El Patriota, que reiterava l'al·legació que la pàtria corria perill i que calia preservar-la mitjançant la vigilància revolucionària i justificava l'exercici de la violència justiciera: “El brazo armado continuamente tengamos, los párpados no descansen hasta concluir la obra de nuestra felicidad, y electrizados nuestros corazones corramos a la pelea clamando sin cesar constitución o muerte.”²³⁰ L'article prosseguia fent una exultant defensa de la violència esgrimida contra els eclesiàstics, als qui considerava els principals enemics interns del sistema constitucional, com ho provava la seva col·laboració amb la repressió que patí Saragossa quan hi entraren les tropes contrarevolucionàries amb el beneplàcit dels francesos:

Observemos la conducta más y más, y más, y más repito de tanto zángano de Cle... tente lengua pero reviento, clérigos: puesto que el fomento de los daños ocasionados por los invasores sobre los libres hijos del zaragozano pueblo, salió de los canónigos, y de toda esta raza. Cuanta sangre, señor editor se vertió, toda se debe a sus caridades, paternidades, mosenes, y señorías canonicas. Y quien sabe si nos sucedería lo propio?²³¹

Ningú no qüestionava la violència contra els reialistes: eren l'enemic i consegüentment, en la seva lògica, havien perdut els seus drets de ciutadania. L'enorme presència dels clergues entre els contrarevoluci-

228. ANP Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. “Notice sur Roten”.

229. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 117, 27 d'abril de 1823, p. 1018-1019, citat per CASTELLS, Irene (2002): “Le Jacobinisme et le romantisme politique dans la presse du premier libéralisme espagnol (1808-1823)”. A: *Hommages Offerts à J. P. Bertaud: La plume et le sabre*. Publications de la Sorbonne. París, p. 173-183.

230. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, p. 1128-1129, citat per CASTELLS, IRENE (2002), p. 173-183.

231. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, p. 1128-1129.

onarís farà que se sospiti de tots ells i, la primavera de 1823, hauran de demostrar la seva lleialtat al règim constitucional, i als qui no la provin, se'ls titllarà d'enemics i se'ls aplicaran les mateixes mesures que als reialistes, sense cap mena de procediment processal, ni polític ni militar.

El governador Rotten juntament amb els capitosts de les societats secretes impulsaren aquella onada de violència revolucionària. Rotten aplicà la seva experiència política adquirida a Manresa, on l'envià Francisco Espoz y Mina comandant una de les quatre seccions en les quals havia dividit les seves tropes,²³² perquè demostrés el coratge de què presumia als cafès. La política repressora de Rotten a Manresa aconseguí més popularitat encara que les seves peroracions als cafès, en bona mesura gràcies al ressò de les execucions sumàries ordenades contra els líders de les lògies locals qualificats de contrarevolucionaris i vinculats a la "sociedad constitucional del anillo": dos alcaldes i tres eclesiàstics de la contrada. Ben aviat aquells afusellaments als afores de la ciutat van ser coneguts com els dels "Tres Roures" i els contrarevolucionaris convertiren les víctimes en màrtirs. Dies després, de camí cap a Barcelona, Rotten executaria cinc persones més a Piera, tres de les quals eren eclesiàstics:

A cette époque, Roten et ses dignes conseillers se proposèrent de donner à la Révolution Espagnole les atroces et sanglantes couleurs qu'imprimèrent à la révolution française Robespierre et ses complices. De vexations sans nombre et de quelques assassinats obscurs, ils se décidèrent à frapper de grands coups tous les hommes modérés, Constitutionnels ou Royalistes en furent révoltés. Conformément aux listes dressées dans les clubs de Manresa, on procéda à l'emprisonnement de plusieurs individus de la ville et du Canton, et les expédia sur Barcelone.²³³

Aquella primavera el suís se sentia fort perquè s'havia guanyat el suport de la lògia paramaçònica més revolucionària de Barcelona, igual que ho havia fet a Manresa amb la seva amistat amb Ramon Galí i l'eclesiàstic Antoni Vila,²³⁴ que l'acompanyaren després a Barcelona. Aquesta vegada la peça clau era Marià Albó, convertit en nou cap de l'estat major. Rotten es guanyà la confiança dels comuns quan donà suport a la Diputació provincial en detriment de l'Ajuntament i el cap polític, Fernando Gómez de Butrón.

232. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 300.

233. ANP. Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. "Notice sur Roten".

234. ANP. Sèrie F7 Ll. 12015. A l'expedient dels eclesiàstics exiliats hi figuren Felix Molas, Camille Ulle, Joan Costa, Maurici Flaquer, Josep Llevaria, Francesc Moga, Gabriel Vila i Antoni Vila, del qual es diu que era un dels redactors d'*El Indicador Catalán*.

L'anàlisi de les pràctiques polítiques revolucionàries a la Barcelona del Trienni és gairebé inexistent, amb l'única excepció dels treballs sobre el jacobinisme i el romanticisme polític d'Irene Castells,²³⁵ que ha encetat una via per comparar les pràctiques polítiques liberals radicals amb les del jacobinisme francès, recalcant que compartiren unes mateixes pràctiques basades en la reivindicació de la preeminència dels ciutadans en la idea de nació, l'exigència d'una permanent vigilància sobre les autoritats per denunciar qualsevol vulneració de la legalitat i la presència constant dels ciutadans en la política, a través de la milícia, la premsa i les associacions patriòtiques per configurar l'opinió pública. La recerca de Castells corroborà així el camí obert uns anys abans per María Cruz Romeo²³⁶ en la seva anàlisi sobre el cas valencià, on havia detectat les incipients semblances entre el liberalisme radical i el jacobinisme francès. La manera com abordava la comparació entre ambdós fenòmens històrics subvertia les tesis clàssiques de la historiografia espanyola que havia insistit a exaltar les diferències entre el procés revolucionari espanyol i el francès. En aquest camp encara queda molt de camí per recórrer i la recerca haurà de prosseguir per escatir quin lloc ocupà el terror revolucionari en la pràctica política del Trienni; un aspecte absolutament menystingut, si no fos per les recerques sobre l'anticlericalisme del segle XIX.

La pràctica política de la violència contra l'Església i els eclesiàstics durant el Trienni produí ben aviat un reguitzell d'hagiografies i pamflets sorgits de les impremtes del món proper a les víctimes. A començaments del segle XX, aparegueren les primeres investigacions sistemàtiques sobre aquells fets, de la mà de Gaietà Barraquer i Roviralta,²³⁷ però després s'interromperen pels avatars polítics de la història d'Espanya, i s'haurà d'esperar a la dècada dels setanta per trobar nous treballs sobre la violència anticlerical, com són els de Manuel Revuelta²³⁸ i Gaspar Feliu,²³⁹ tot i que, ambdós autors aborden la recerca de la violència des d'una interpretació de l'anticlericalisme molt més àmplia. Els anys setanta

235. CASTELLS, Irene (2002), p. 173-183; CASTELLS, IRENE (2001c): "La opinión liberal ante la invasión francesa: Cataluña, 1823". A: Juan FRANCISCO FUENTES i Lluís ROURA. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida, p. 147-156.

236. ROMEO MATEO, María Cruz (1993); ROMEO, María Cruz (1995); ROMEO, María Cruz (2003).

237. BARRAQUER I ROVIRALTA, Gaietà (1906): *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Imprenta de F. J. Altés y Alabert. Barcelona. 2 v.

238. REVUELTA GONZÁLEZ, Manuel (1973): *Política religiosa de los liberales en el siglo XIX. Trienio Constitucional*. CSIC. Escuela de Historia Moderna. Madrid.

239. FELIU MONTFORT, Gaspar (1972): *La clerecia catalana durant el trienni*. IEC. Barcelona.

i vuitanta del segle xx els historiadors s'aproparen a l'antropologia per comprendre el significat de les pràctiques anticlericals: és el cas de Caro Baroja²⁴⁰ o Jiménez Lozano,²⁴¹ que interpretaren la violència física i simbòlica contra l'Església com la manera de rebel·lar-se contra la seva tutela paternalista. Anys després, en aquella mateixa direcció, l'antropòleg Manuel Delgado²⁴² farà un salt endavant en l'anàlisi de la pràctica de la violència anticlerical en interpretar-la com un descontrol sobre els rituals tradicionals de la societat catòlica, desposseint aquelles pràctiques d'una fèrria ideologia revolucionària i apropant-les als ritus religiosos. L'obra de Delgado es concentra essencialment en l'anàlisi de les pràctiques anticlericals del segle xx. La historiografia espanyola no ha exportat aquell model d'investigació al període del Trienni i els estudis d'anticlericalisme han prioritzat la recerca sobre les reformes polítiques, els discursos, les sàtires anticlericals i la contraposició entre els models del clergue que proposen els liberals i els reialistes, obviant l'estudi de la pràctica de la violència simbòlica i física. Als darrers temps, la interpretació més completa sobre l'anticlericalisme del Trienni l'ha fet Emilio la Parra,²⁴³ que ha mostrat la seva doble vessant, d'una banda, la que qualifica com a culta i elaborada per il·lustrats i liberals, i de l'altra, la definida com a popular pel seu profund arrelament, més enllà de grups socials i conjuntures polítiques, i conclou que “una y otra tendencia se alimentan mutuamente y en determinadas ocasiones se confunden, dando lugar —como en la época del Trienio— a una auténtica eclosión anticlerical”.²⁴⁴ Des d'aquella doble vessant: l'estudi de l'anticlericalisme pot establir diferències i similituds entre la pràctica de la violència anticlerical i apropar-se a l'anàlisi de la desamortització des d'una perspectiva sociocultural, aprofundint en l'estudi dels usos socials que els liberals donaren als antics espais religiosos desamortitzats.

La historiografia sobre la revolució liberal ha descuidat l'anàlisi de la violència en les pràctiques i els discursos del liberalisme. Les recerques futures hauran d'abordar aquesta temàtica, sobretot per entendre per què coexistiren la pràctica d'una violència legal i una d'il·legal durant el règim liberal. L'estudi de la violència com un instrument

240. CARO BAROJA, Julio (1980): *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*. Istmo. Madrid.

241. JIMÉNEZ LOZANO, José (1978): *Los cementerios civiles y la heterodoxia española*. Taurus. Madrid.

242. DELGADO, Manuel (1992): *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclastia y antiritualismo en la España contemporánea*. Humanidades. Barcelona.

243. LA PARRA, Emilio (1998): “Los inicios del anticlericalismo español contemporáneo”. A: Emilio la PARRA i Manuel SUÁREZ CORTINA (eds.): *El anticlericalismo español contemporáneo*. Biblioteca Nueva. Madrid, p. 17-68.

244. LA PARRA, Emilio (1998), p. 62.

polític més de la pràctica liberal qüestionarà la rellevància de la por a la multitud durant el procés revolucionari espanyol i emergiran d'altres temors que coartaran el desenrotllament radical de la revolució liberal. El terror revolucionari fou una pràctica política que no aflorà solament durant el Trienni, sinó que es podria remuntar a la guerra del Francès, malgrat que aquest és un camp encara poc investigat. La construcció de categories de violència durant la guerra permetria comprendre millor els fenòmens socials, culturals i polítics que es produïren al voltant de la guerra. Si es millora el coneixement sobre les pràctiques polítiques de la guerra, també s'entendran les continuïtats d'algunes d'aquestes en èpoques posteriors. Tot plegat, permetrà posar en relació la violència de la Revolució Francesa amb la d'altres processos polítics, minimitzant-ne l'excepcionalitat. Els historiadors no han de caure en l'error de comparar quantitativament les dades, sinó que han d'analitzar com la violència revolucionària s'interpretà en una societat que visqué atemorida pel fantasma del terror revolucionari, provinent de l'altre costat dels Pirineus.

La quarta: les purgues, 4 d'agost de 1823

Amb les pluges de mitjan maig del 1823 s'acabaren les execucions, però no se n'esborrà el record. El número dos en l'escalafó de comandament del setè districte militar i governador de Barcelona, Antoine Rotten, havia usat la brutalitat repressora per fer ostentació del seu poder polític i militar, deixant palès qui manava davant les autoritats polítiques i els ciutadans de Barcelona, i quins serien els seus mètodes per convèncer l'enemic interior i exterior i aconseguir la fi de les divisions del liberalisme. La ferotgia de Rotten no estava reservada únicament als contrarevolucionaris i el 8 de maig tancà durant unes hores a la presó J. M. Roth i un grup de piemontesos, acusant-los de voler insurreccionar-se contra la seva autoritat. A la principal autoritat barcelonina no li tremolava el pols quan havia de prendre mesures contundents. Al vespre, el cònsol piemontès informà de les detencions al Govern de Torí.²⁴⁵

Al cap d'uns quants dies, Antoine Rotten remodelà²⁴⁶ la Junta Auxiliar d'Observació i de Defensa, reduint el nombre de civils i només restaren una mínima representació dels òrgans polítics, de la milícia i

245. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addì 8 maggio 1823.

246. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 20 de maig de 1823, carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

dels ciutadans. Dels trenta-un membres, només vuit eren civils, entre els quals hi havia el vocal de la Diputació, un regidor de l'Ajuntament, un comissari de guerra, un coronel de la milícia, un membre de la Junta de Repartiment de la Contribució de Guerra i tres comerciants. Els altres vint-i-quatre membres eren les principals autoritats militars de la ciutat i els comandants dels regiments de la guarnició.²⁴⁷ El cap polític en quedà al marge, evidenciant que sense el suport de Francisco Espoz y Mina —l'havia substituït per Rotten— tenia poca capacitat d'incidir políticament.

La Junta Auxiliar de Defensa —nom amb què se la conegué a partir de llavors— instà el governador militar de Barcelona i segona autoritat del Principat a requerir nous fons als òrgans polítics per poder defensar la ciutat. Els capitostos de les societats secretes, la paramaçoneria i la comuneria de Barcelona, oblidaren les seves rivalitats i col·laboraren en un nou projecte polític que seria articulats per la Diputació barcelonina, on gairebé tots els diputats provincials eren comuns:

Les chefs des maçons et des comuneros oublièrent leurs anciennes rivalités, et travaillèrent d'accord pour écraser le peuple et s'enrichir de ses dépouilles. La députation provinciale, dont les membres et les employés étaient tous comuneros, favorisait de tout son pouvoir, (et il était alors immense d'après nos lois) tous ces désordres, et déclara une guerre à mort à la municipalité et au chef politique Butrón, les seuls obstacles que les intrigants n'auraient pu jamais surmonter légalement.²⁴⁸

La Diputació, de mutu acord amb Rotten, elaborà un pla de defensa de la ciutat que feia avinent a l'Ajuntament a començaments de juny.²⁴⁹ La proposta indignà el consistori barceloní perquè el desautoritzava i el posava sota sospita davant dels ciutadans que l'havien escollit: “tiende directamente a desacreditarle en el pueblo que representa; y como una autoridad popular si pierde la confianza queda despojada de su fuerza moral y se halla en el caso de causar más daños que bienes a sus representados”.²⁵⁰ Al cap de pocs dies, i precipitadament, l'Ajuntament proposava la seva alternativa al pla de defensa,²⁵¹ però la seva proposta fou enterrada sota l'entusiasme que despertà el projecte de la Diputació. El pla de la Diputació desposseïa l'Ajuntament de la

247. Vegeu l'annex A4. Institucions liberals extraordinàries.

248. ANP. Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. “Notice sur Roten”.

249. *Diario de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1823, p. 1395-1398; *Diario de Barcelona*, núm. 158, 7 de juny de 1823, p. 2007.

250. *Suplemento al Diario de Barcelona del 10 de junio de 1823*, p. 1.

251. DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997), vol. I, p. 107-108.

facultat de continuar recaptant els impostos, l'obligava a presentar els seus pressupostos setmanalment o mensual i establia una tresoreria comuna sota control d'una junta, en mans de la Diputació, Rotten i les societats secretes, que s'encarregaria de les tasques de recaptació i redistribució dels impostos. Amb aquell pla, l'Ajuntament esdevenia un òrgan absolutament sotmès a la voluntat política d'aquella junta que s'arrogà les principals competències municipals. La Diputació i Rotten, amb aquell projecte, posaven en dubte l'eficiència de l'Ajuntament en el desenvolupament de les seves tasques, gestant tota mena de sospites sobre la malversació dels fons recaptats.

La Diputació desposseïa de les competències recaptatòries l'Ajuntament, emparant-se en un decret aprovat per les Corts el 15 de març de 1823, pel qual la Diputació d'una província envaïda podia prendre les mesures que cregués necessàries per conservar la independència nacional. El 8 de juny de 1823 la Diputació de Barcelona responia a les crítiques de l'Ajuntament adduint que aquell decret li conferia un poder polític absolut sobre la resta d'autoritats polítiques del territori, i afirmant que el poder emanava de la nació representada a Corts; que “si las Cortes hubiesen querido circunscribir las facultades de las Diputaciones provinciales dentro el círculo de los límites que les estaban antes señalados, en vano las hubieran autorizado para tomar todas las disposiciones convenientes a la independencia nacional.”²⁵²

L'endemà, el redactor en cap d'*El Indicador Catalán*, Antoni Guillén de Mazón, arrogant-se la representativitat del diari, es posicionà diàfanament en contra de la Diputació, defensant la postura de l'Ajuntament, i conclouïa l'article apel·lant al “conocido celo y prudencia de nuestro digno Jefe político cortará tal vez en su origen esta desagradable contienda”.²⁵³ Només passaren dos dies —l'11 de juny— perquè des de les pàgines del mateix diari es puntualitzés que l'opinió precedent no era la de tots els redactors.²⁵⁴ L'Ajuntament prengué la paraula i a través de la premsa va rebatre els supòsits de la Diputació, argumentant que el poder atorgat a la Diputació en aquell decret estava acotat per la Constitució i per tant que la seva actuació no podia anar en contra de l'establert pel codi gadità perquè “de otro modo para defender la independencia, se destruiría la libertad y contribuiríamos nosotros mismos a la obra fatal de nuestros enemigos”.²⁵⁵

252. Suplemento al Diario de Barcelona del 10 de junio de 1823. “Contestación dada por S. E. la Diputación provincial al oficio del Excmo. Ayuntamiento constitucional, continuado en los periódicos de esta capital del día ocho del corriente”, p. 1-2.

253. *El Indicador Catalán*, núm. 160, 9 de juny de 1823, p. 3-4.

254. *El Indicador Catalán*, núm. 162, 11 de juny de 1823, p. 3.

255. *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823*, p. 1.

Durant el lluminós juny, els diaris foren l'escenari d'una encesa polèmica entre les autoritats polítiques en la qual debatien la majoria dels articles del pla de defensa: l'elecció de nous interventors per dur a terme el cobrament d'impostos; la creació d'una tresoreria comuna; el control sobre les despeses de l'Ajuntament, i sobretot la formació de la Junta de Recaptació i Distribució dels Impostos, esdevingueren els eixos de la controvèrsia. El pla de defensa de la Diputació erigia una junta a la qual arrogava les competències fiscals del consistori i la seva composició va convertir-se en un dels aspectes més polèmics de la disputa entre autoritats. La Diputació s'esforçava a legitimar la junta, justificant que la majoria dels seus membres eren representants electes i no eren nomenats pel Govern, "pues que los Sres. Comandante general, Jefe político, Intendente de la provincia, Jefe de la administración militar, y los dos jefes más antiguos de la guarnición, sólo forman seis personas, cuando forman siete los dos individuos de la Diputación, los dos del Ayuntamiento, y los tres particulares que en calidad de vocales deben asistir a dicha junta".²⁵⁶ La junta deixava en franca minoria els representants municipals, impedit-los actuar com a contrapoder, i l'Ajuntament s'escarrassava a desacreditar el pla de la Diputació mostrant les contradiccions dels articles i apuntant que a la junta la majoria de representants no eren electes perquè "entre los tres particulares se cuenta un individuo del Clero, y éste debe considerarse en el día como dependiente del Gobierno pues el Gobierno es arbitro de su destino".²⁵⁷

El consistori municipal havia dissenyat un pla de defensa alternatiu al capdavant del qual hi havia una Junta Directiva, formada per totes les autoritats civils i militars de Barcelona, que seria l'encarregada d'adoptar les mesures més adequades per a la defensa de la ciutat.²⁵⁸ El pla de l'Ajuntament ràpidament va ser desestimat i el consistori optà per impedir la implantació de la proposta de la Diputació. L'Ajuntament denuncià les infraccions de la Constitució, les contradiccions del pla i desautoritzà públicament la Diputació adduint la sol·licitud que aquesta havia transmès al cap polític perquè inhabilités el consistori i obrís una causa, tot per obligar-lo a acceptar la proposta provincial. Regidors, alcaldes i síndics defugien tota complicitat amb el pla de la Diputació, com una mesura d'urgència per salvar la pàtria, i s'emparaven en la justícia per demostrar la seva competència política.²⁵⁹

256. *Suplemento al Diario de Barcelona del 10 de junio de 1823*, p. 7.

257. *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823*, p. 6.

258. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997), vol. I, p. 107-108.

259. *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823*, p. 8.

El cap polític, Fernando Gómez de Butrón, es declarà incapaç legalment per prendre una decisió que només competia el Govern. Mentre s'esperava la seva resposta, el cap polític comminava els integrants del consistori que no abandonessin els seus càrrecs.²⁶⁰ L'Ajuntament cedí quan s'adonà que s'havia quedat sol protestant i el que en un altre temps havia estat el centre polític de la ciutat, la Tertúlia Patriòtica de Lacy, decidí felicitar públicament la Diputació pel seu pla de defensa, mostrant-li el seu suport.²⁶¹ L'espai on es representava la sobirania dels ciutadans s'havia pronunciat a favor del pla, i això significava que els ciutadans expressaven públicament la seva adhesió als plantejaments de la Diputació.

La tertúlia no fou l'única opinió favorable al pla, i el cap de l'estat major i líder de la paramaçoneria, Marià Albó, també s'expressà en el mateix sentit. L'apel·lació a la salvació de la pàtria —com deia Albó— havia legitimat les dotzenes d'infraccions de la legalitat constitucional comeses per l'Ajuntament, i ell mateix s'encarregà de posar-les de nou sobre la taula:

Así es por necesidad e interés de la Patria ha sido forzoso allanar a deshoras las casas de los ciudadanos; por la necesidad sin duda se ha dispuesto entender en causas de contrabando, ya haciendo quemar los géneros, cosa que ni las mismas Cortes se han decidido a resolver; ya repartiendo las aprensiones sin pagar derechos a la hacienda, e introduciéndose en las atribuciones del poder judicial tan separado y aislado por la misma Constitución; por la necesidad se vio obligado el Ayuntamiento a permitir la entrada de granos extranjeros y alterar los aranceles que por la Constitución sólo toca a las Cortes; por la necesidad se había visto el Ayuntamiento en el caso de introducirse a intervenir en el nombramiento de operarios de fortificación, que por las leyes toca al cuerpo de Ingenieros exclusivamente, etc.²⁶²

Marià Albó tampoc s'abstingué de criticar el procediment emprat per la Diputació barcelonina en aprovar aquell pla que havia eludit el consens amb l'Ajuntament, provocant una confrontació tan amarga entre ambdues institucions polítiques. La seva crítica sibil·lina anava dirigida directament contra una altra societat secreta, la dels comuns, que eren majoria a la Diputació. Finalment, com a colofó, feia una

260. *Ibidem*.

261. *Diario de Barcelona*, núm. 170, 19 de juny de 1823, p. 2109-2110 "Felicitación dirigida por los socios y concurso de la tertulia patriótica de Lacy a S. E. la Diputación de esta provincia por plan de la administración de caudales decretado por la misma".

262. *El Indicador Catalán*, núm. 165, 14 de juny de 1823, p. 3.

abrandada defensa dels membres del consistori, lloant els principis constitucionals que animaven les seves accions.²⁶³ La soledat de l'Ajuntament convertí en inútil la seva actitud i hagué d'acatar l'aplicació del pla de defensa de la Diputació el 16 de juny de 1823: "por este nuevo plan ha habido algunas disputas entre la Diputación y Ayuntamiento pero se ha modificado los ánimos y se ha puesto en planta dicho plan".²⁶⁴

Al capdavant de la Junta de Recaptació i Distribució d'Impostos hi havia Antoine Rotten i la seva mà dreta, Ramon Galí, que instigaren la junta a sol·licitar el triple dels recursos necessaris per satisfer les despeses de defensa.²⁶⁵ Les fonts policials franceses esmenten com els homes de confiança de Rotten, Galí, Rius de Castella i Josep Baigés, amb la connivència del comissari de guerra Salvador Sanjuán, aprofitaren el lloc preminent que ocupaven en la recaptació d'impostos per embutxacar-se grans sumes de diners, i arruïnaren els subministraments de l'Exèrcit. La corrupció assolí cotes tan elevades que fins i tot el comandant del regiment d'Aragón, conegut paramaçó, Mariano Ximénez de Bagües, maldà per denunciar-la. Les màximes autoritats paramaçòniques de Barcelona, segons els confidents dels francesos, feren valer la seva autoritat per apropiat-se d'aquell assumpte i obstruir qualsevol intent d'investigació.²⁶⁶

Mentre els seus col·laboradors més íntims eren acusats de desfalcantar la caixa de cabdals municipals, Antoine Rotten, de comú acord amb paramaçons i comuners, posava setge sobre qualsevol intent de dissidència política interna. La seva experiència política al capdavant del Govern polític i militar de Manresa li ensenyà a mantenir brutalment la seva autoritat i a cultivar bones relacions amb les societats secretes revolucionàries perquè aquelles eren les úniques que el podien tombar del seu comandament i alhora també salvar-lo dels seus enemics. Rotten, com havia fet a Manresa, maldà per captivar paramaçons i comuners perquè col·laboressin amb ell, i els oferí el ressorgiment i la modificació de la desapareguda Junta de Vigilància com un autèntic òrgan de govern revolucionari. La junta es transformà en la Comissió de Vigilància i la configuraren els sectors més arrauxats de la paramaçoneria i de la comuneria, i en desaparegueren els carbonaris. La Comissió de Vigilància, la formaven Rotten i cinc representants de la paramaçoneria: Ignasi Vidal i Pigem, Ildefons Vidal, Mariano Soro, Manuel Planas i Compte i Joan Poc; i cinc representants de la comuneria

263. *Ibidem*.

264. Dietari de Mateu Crespi, 16 de juny de 1823, p. 37-38.

265. Vegeu l'annex A4. Institucions liberals extraordinàries.

266. ANP. Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. "Notice sur Roten".

dels quals només se sap el nom d'un, Josep Roviralta i Isern.²⁶⁷ El 9 de juliol de 1823, Rotten va fer públic un ban militar en el qual establia un consell de guerra permanent per processar tots els ciutadans que conspiressin, proferissin opinions contra el règim, espargissin notícies de desànim, mantinguessin correspondència amb l'enemic, portessin armes blanques sense autorització o es neguessin a satisfer les despeses que se'ls exigien.²⁶⁸

Aquell estiu, Rotten tornava a revitalitzar el terror revolucionari com a única via factible per poder salvar la revolució. Les presons s'ompliren i els revolucionaris es tacaren les mans de sang, ja que els delictes de sedició o desànim, tant de paraula com d'acció, o els contactes amb l'enemic eren castigats amb la pena capital. Com s'aplicà el ban militar? Quants ciutadans patiren les represàlies revolucionàries? Quines conseqüències tingué sobre la població? Sobre aquell episodi afloren més preguntes que respostes.

El Consell de Guerra Permanent fou nomenat per Antoine Rotten després de consultar-ho amb la Comissió de Vigilància. El formaren dotze militars i dos representants de la milícia: un de la voluntària i un altre de la legal. Només quatre dels catorze eren membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i els Salvador Paniagua, Francisco Pérez Meca, Manuel Rivas i Mariano Ximénez de Bagües apareixen vinculats al moviment liberal exaltat barceloní: els dos primers foren els artífexs de la jornada revolucionària de setembre de 1822, i a les societats secretes de la ciutat, malgrat que per la migradesa de les fonts de ben segur n'hi havia més. Dels dotze militars, sis eren membres de l'antic regiment d'Aragón, quatre del d'artilleria i els altres dos formaven part de l'organigrama militar de la plaça.²⁶⁹ La instauració d'un consell de guerra permanent fou, òbviament, un element coercitiu que permeté imposar un règim de terror revolucionari durant l'estiu de 1823. El reguitzell de mesures aprovades per Rotten fomentà la por i la desconfiança entre els revolucionaris. Les delacions es convertiren en una pràctica quotidiana i una vegada més alguns ciutadans aprofitaren l'oportunitat per dotar d'impunitat les seves venjances personals:

La comisión de Vigilancia de esta ciudad, deseosa de evitar por todos los medios posibles la funesta influencia de las pasiones, resentimientos personales y rastreras venganzas que algunas veces cubiertas con el velo de un supuesto patriotismo se presentan a

267. ANP. Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten.

268. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II, p. 413-414: "Bando militar. Copiado del Diario de Barcelona, 10 de julio de 1823".

269. Vegeu l'annex A4. Institucions liberals extraordinàries.

los gobernantes procurando sorprenderles y ponerles en el caso de dictar providencias que, aunque hijas del mejor celo, producen un efecto muy poco favorable para la común felicidad; ha resuelto no tomar deliberación alguna en virtud de anónimos, y como son varios los que obran ya en su poder.²⁷⁰

LA REPRESSIÓ EXALTADA DE LA DISSIDÈNCIA

La por regnava a Barcelona i tres dels quatre alcaldes de la ciutat foren destituïts el 4 d'agost de 1823 i substituïts per Vicenç Cabanillas, Agustí Yáñez i Antoni Cortada i Amoreti. Una setmana després, la ciutat vivia una nova proscripció; la nit del 9 al 10 d'agost els alcaldes destituïts, Antonio Rodón, Ramon Maria Sala i Francesc Raüll, juntament amb el prior de l'hospital general de la Santa Creu i redactor d'*El Indicador Catalán*, Antoni Guillén de Mazón, el tinent coronel i ideòleg del batalló gimnàstic de la MNV, Roth, i el milicià i procurador Miquel Comelles, eren empresonats a la Ciutadella, on els custodiava el cap polític. El matí següent els embarcaren en un vaixell rumb a Cartagena i quatre dies després el seu custodi era enviat cap a Cadis amb el pretext que el Govern l'havia proposat per formar part d'una comissió, i el substituïa com a cap polític l'intendent Camps. La proscripció d'agost de 1823 havia decapitat el poder polític municipal, coartat la llibertat d'expressió dels qui donaven suport a l'Ajuntament, havia silenciats les veus discrepants de l'Exèrcit i havia liquidat la veu del Govern a Barcelona. Aquelles detencions no foren com les anteriors i les envoltà una certa aurèola de secretisme; fins i tot la premsa ometé l'incident. La vesprada del 10 d'agost de 1823 no consta enlloc que es produís l'escenificació de l'exercici de la sobirania popular per part dels ciutadans, i tot transcorregué enmig d'un silenci eixordador. La destitució dels tres alcaldes uns dies abans tampoc no havia provocat riudes de gent als carrers per demanar la seva restitució en el càrrec. El cònsol piemontès a Barcelona trigà dues setmanes a informar d'aquells fets i emfasitzà el misteri sobre el destí dels proscrits i el desconeixement sobre la causa de les seves detencions més enllà de rumors de conspiració.²⁷¹

Les motivacions d'aquelles detencions i expulsions són un enigma encara perquè entre els proscrits hi havia quatre líders del moviment liberal exaltat barceloní: Francesc Raüll, Ramon Maria Sala, Antoni

270. *El Indicador Catalán*, núm. 217, 5 d'agost de 1823, p. 3-4.

271. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 26 agosto 1823.

Guillén de Mazón i Roth, i tot apunta a una purga entre revolucionaris. Els informes policials francesos atribuïren les proscripcions a la decisió mancomunada de Francisco Espoz y Mina, Antoine Rotten, la Comissió de Vigilància i els caps de la paramaçoneria i comuneria, que volien desfer-se dels qui es planyien pels desordres públics i la corrupció de Barcelona.²⁷² Anys després, un dels proscrits, l'alcalde tercer Antonio Rodón donà la seva versió dels fets a la policia francesa, insistint que el general Rotten governava Barcelona amb total arbitrarietat, conculcant la llei i la justícia, i el general els havia proscribit per por que se li enfrontessin, apel·lant a la legalitat i la justícia. Aquelles paraules escrites per Rodón el 1829 estaven pensades per presentar-se davant les autoritats franceses com un assenyat advocat que respectava escrupolosament la llei, i desvirtuà la imatge de revolucionari liberal exiliat a França que hi havia en el seu expedient de l'arxiu del Ministeri de l'Interior. La versió de Rodón²⁷³ no s'aguantava per enlloc i és difícil de creure que Rotten els pogués témer només al·legant raons legals, si no hi havia darrere capacitat de mobilitzar el liberalisme popular, d'incidir sobre la ciutadania i posar-la en contra seva fent públiques algunes irregularitats amb la finalitat d'acabar amb una guerra que llavors ja era estèril i amb el Govern revolucionari de Barcelona. Els alcaldes proscribits albiraven una derrota que els faria responsables davant la llei de la brutalitat repressiva i dels furts de les autoritats d'aquell Govern revolucionari, i expressaren el seu desgrat amb la seva conducta. El cap polític, Fernando Gómez de Butrón, intercedí a favor dels alcaldes i simplement censurà la decisió denunciant el comportament de les societats secretes, i patí en carn pròpia la tirania de la unanimitat revolucionària.

Els ciutadans, milicians i militars no mostraren cap mena de rebuig a la proscripció d'aquell agost. Tots aquests indicis apunten que Rotten i els líders comuns i paramaçons purgaren les institucions de tots aquells que infonien desànim, els criticaven veladament i posaven pals a les rodes al desplegament dels seus projectes revolucionaris. L'expulsió fou una solució de consens entre el poder militar i el polític, la Comissió de Vigilància, per eliminar els seus opositors. El règim de terror tenia els seus límits i les execucions, malgrat el ban militar de Rotten, es reservaven per als delictes de traïció, desertió o conspiració contra el règim liberal. L'execució de les autoritats escollides pels ciutadans era una decisió que podia desencadenar la mobilització del

272. ANP. Série F7 Ll. 12038. Expedient d'Antoine Rotten. "Notice sur Roten".

273. ANP. Série F7 Ll. 12022. Expedient d'Antonio Rodón. "A Son Excellence le Ministre des affaires étrangères. (...) Antonio Rodon, Marseille le 2 avril 1829".

liberalisme popular, representat encara pel primer regiment de la MNV, de conseqüències imprevisibles.

La historiografia catalana ha interpretat la proscripció d'agost de 1823 com la constatació de l'hegemonia del poder dels capitosts militars sobre les autoritats exaltades. Aquella visió sobre els fets, l'encunyà l'historiador Josep Maria Ollé Romeu,²⁷⁴ i la completà Arnabat dient que la proscripció només fou la manera com "Mina es desfeia d'aquells exaltats que s'oposaven a la seva posició favorable al pacte amb els francesos".²⁷⁵ Els proscripits d'agost de 1823 no eren els líders més revolucionaris del moviment liberal exaltat, ans al contrari, eren els qui havien exposat les seves discrepàncies amb el pla de defensa de la Diputació, amb l'actuació repressora de Rotten i amb el Govern popular de la Comissió de Vigilància que volia prosseguir fins a les darreres conseqüències amb la defensa de Barcelona.

El cap del setè districte militar —Francisco Espoz y Mina—, setze mesos després d'aquells incidents, donà una visió absolutament exculpadora sobre el que succeí aquell estiu de 1823, explicant que havia arribat a Barcelona el 5 de juliol, gairebé moribund, i no havia pogut adonar-se de res fins gairebé tres mesos després.²⁷⁶ La versió de Mina guanya credibilitat per la confirmació que en féu el cònsol piemontès,²⁷⁷ coetani dels fets. La intervenció del general en la proscripció d'aquell agost fou gairebé nul·la i al cap d'unes quantes setmanes, quan pogué alçar-se del llit, instigà el seu home de confiança, Antoine Rotten, a negociar amb les tropes assetjadores.

L'agost de 1823 eren uns altres els qui ostentaven el poder a la ciutat i foren també els responsables de les primeres detencions dels ciutadans que no feien front a les contribucions exigides per les autoritats. La majoria dels comerciants i fabricants més adinerats de la ciutat no pagaven els emprèstits forçosos i les autoritats ordenaren d'empresonar-los a Montjuïc, segons el cònsol piemontès:

Li dieci negozianti che secondo feci anno a V. E. nella posenta dell'antecedente mio foglio erano stati detenuti nel Palazzo della municipalità pel sociale pagamento di Colti 250.000 sono li sig. Sargelet, Nadal, Castañe, Marti, Plandolit, Amat, Seriol, Fontanellas, Remisa, e Sabadell: essi fuorono per la loro resistenza ad

274. OLLÉ ROMEU, Josep Maria (ed.) (1981): *Successos a Barcelona (1822-1835)*. Curial. Barcelona, p. 40-41.

275. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 334.

276. ESPOZ Y MINA, Francisco (1825), p. 106-107.

277. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 26 agosto 1823.

effetuare questo sborso, tradotti al castello di Monjuich, ove poi dovettero cedere alle minacce, ecceto gli ultimi tre che conservandosi ancor renitenti, sono per essere imbarcati non si sa per dove.²⁷⁸

La mà dreita del baró de Castellet, Antoni Canals, advertia del pànic que despertaren aquelles detencions entre els ciutadans benestants que preferiren fugir de la ciutat a entrar al calabós. Barcelona s'havia despoblat dels sectors potentats i només quedaven els pobres vinculats a la milícia perquè "muchos sólo se sostienen del pan, y de los reales diarios que dan a toda la Milicia Voluntaria".²⁷⁹

Els revolucionaris maldaven per convertir les pedres en recursos pecuniaris, obligant els rics comerciants i fabricants barcelonins a comprar les antigues finques eclesiàstiques que, un cop desamortitzades, eren propietat del crèdit públic;²⁸⁰ les pagaren a meitat del preu que les havien taxat, però no feren negoci perquè l'única garantia absoluta de mantenir-les en propietat era el manteniment intacte del sistema constitucional, quelcom que en aquell moment semblava difícil que es produís. D'ençà de l'abril de 1823 s'havia accelerat el procés de desamortització dels edificis eclesiàstics de l'interior de Barcelona per vendre'ls i disposar de més recursos per defensar la ciutat.²⁸¹ En el futur, la recerca sobre la desamortització haurà d'integrar la variable de la pressió política que implicarà una reinterpretació sobre la compra i venda de propietats desamortitzades. Els darrers mesos del Trienni, la tropa i la milícia enderrocaren l'antic edifici de la Inquisició²⁸² i l'església de Sant Jaume²⁸³ que ampliaria la nova plaça de la "Sobirania Nacional",²⁸⁴ corroborant la devoció que el liberalisme exaltat tenia per aquell principi polític que havia marcat el rumb de la revolució a Barcelona. L'any anterior s'havia obert la plaça dels herois nacionals amb la demolició del convent dels caputxins i el col·legi de Sant Bonaventura.²⁸⁵ Les penúries econòmiques també afectaren l'Exèrcit destacat a Catalunya i obligaren el cap militar a espavilar-se per aconseguir recursos d'allà on

278. *Ibidem*.

279. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 29 d'agost de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

280. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 336.

281. SOLÀ I PARERA, Àngels (1974): "La desamortització del Trienni a Barcelona i el seu pla". *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, vol. IV, p. 365-394; SOLÀ I PARERA, Àngels (1976): "Notes per iniciar un estudi de la desvinculació". *Separata del llibre 1º Col·loqui d'Història Agrària*, Barcelona, p. 283-290; RUEDA, Germán (1993): "Introducción la desamortización en la península Ibérica". *Ayer*, núm. 9, p. 19-28.

282. Dietari de Mateu Crespi, 25 d'agost de 1823, p. 57-58.

283. Dietari de Mateu Crespi, 8 d'octubre de 1823, p. 74.

284. VILLAR, Paco (2008), p. 154.

285. *El Indicador Catalán*, núm. 298, 3 de desembre de 1822, p. 4.

fos, i s'arribà a la paradoxa d'haver de fondre els canons per encunyar moneda i poder sufragar les despeses de l'Exèrcit.²⁸⁶

Quan la xafogor s'apacà i arribaren les primeres tempestes d'estiu, el general Francisco Espoz y Mina tornà a primera línia i ordenà algunes accions militars per obrir nous fronts. A primera hora del matí del 10 de setembre de 1823, després d'haver endarrerit la sortida un dia, salpà del port de Barcelona un comboi format per cent petites naus de cabotatge que havien de desembarcar a la platja de Montgat i des d'allí fer camí cap a l'interior. L'expedició es dirigia a Figueres per trencar el setge sobre els milicians refugiats al castell de Sant Ferran i obrir un nou front a la rereguarda de les tropes que assetjaven Barcelona. La columna expedicionària la componien milicians, militars, els liberals francesos i els refugiats italians. La presència d'italians va fer que el cònsol piemontès reportés a bastament l'operació militar al seu Govern.²⁸⁷ La impotència dels liberals barcelonins pel fracàs de l'expedició suscità una resposta desesperada fent sortir una altra columna per terra per enfrontar-se amb els francesos, però l'artilleria no els deixà avançar i al cap d'un es deia que tornaven a entrar a Barcelona.

L'arriscat desembarcament a Montgat i el consegüent fallit intent per rompre el setge de Figueres foren hàbilment aprofitats per Espoz y Mina²⁸⁸ per treure's de sobre els contingents populars més exaltats i radicals que eren contraris a la negociació amb l'Exèrcit francès. A finals d'estiu, el cap del setè districte militar havia recuperat el control sobre la ciutat i un any després des del seu exili escrigué: "hice ejecutar un desembarco en la playa de Montgat (...) y puedo lisonjarme de que la tranquilidad pública, la libertad e independencia nacional se conservaron bajo mi mando hasta el último extremo."²⁸⁹ Al cap d'uns quants anys, en les seves memòries, diria just el contrari sobre aquella tardor de 1823: "ya no hubo sosiego en Barcelona desde este tiempo: todos se apuraban y todos me apuraban, y lo que mayor aflicción causaba era la falta de recursos metálicos."²⁹⁰ En el relat de les seves memòries, aquells mesos de 1823 eren l'etapa més revolucionària que havia viscut mai la ciutat, i ell marcava una certa distància sobre la seva responsabilitat en els esdeveniments; ni tan sols en l'assossegament de la violència revolucionària, hi volia tenir res a veure.

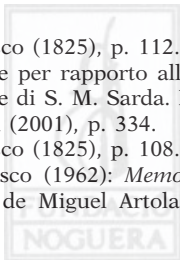
286. ESPOZ Y MINA, Francisco (1825), p. 112.

287. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 18 settembre 1823.

288. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 334.

289. ESPOZ Y MINA, Francisco (1825), p. 108.

290. ESPOZ Y MINA, Francisco (1962): *Memorias del general Francisco Espoz y Mina*. Edició i estudi preliminar de Miguel Artola. Atlas. Madrid. Citat per ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 336.

El setembre i les primeres setmanes d'octubre de 1823 foren dies més aviat tranquils en els quals els ciutadans de Barcelona escolliren els electors parroquials que havien d'elegir els nous diputats a Corts per a la quimèrica legislatura de 1824-1825. La segona setmana d'octubre aquella calma fal·laç es dissipà i s'espargiren rumors que el rei tornava a ser absolut després d'haver capitulat la ciutat de Cadis, l'1 d'octubre. Les autoritats militars demanaren a l'Ajuntament que desmentís públicament aquelles brames i l'Ajuntament respongué vehementment, sense desmentir-los, dient que "aun cuando los diputados a Cortes y el gobierno cediesen a convenios indecorosos, excediéndose de las facultades que tienen por la Constitución, Barcelona nunca cederá con la ignominia, ni arrastrará los hierros de una vergonzosa esclavitud".²⁹¹ La recerca de Dueñas²⁹² imputà a Francisco Espoz y Mina en la difusió d'aquells rumors, però els indicis són més aviat escassos per donar-li veracitat, i la documentació no ho testimonia malgrat que Sánchez Mantero²⁹³ afirmi que Espoz y Mina conegué la notícia a través del mariscal Moncey el mateix 1 d'octubre de 1823 de la imminent caiguda de Cadis. A mitjan octubre la ciutat estava dividida i les discrepàncies s'escoltaven per arreu; els rumors de la fugida dels liberals de Cadis eren replicats amb la convicció de l'Ajuntament de combatre fins a la fi. Les brames inflamaven els ànims i l'escissió entre els resistents era tan evident que el final del règim constitucional esdevenia imminent a ulls dels observadors estrangers, com el cònsol piemontès.²⁹⁴

El 14 d'octubre, Francisco Espoz y Mina es reuní amb el baró de Berge —el representant de les tropes assetjants comandades pel mariscal Moncey—, el qual li comunicà oficialment la rendició de Cadis i els quatre decrets expedits per Ferran VII en els quals es requeria la submissió de les places fortes resistents i la restitució de la legalitat anterior al 7 de març de 1820: la derogació de tota la legislació liberal. El general respongué al parlamentari francès demanant-li temps per fer les comprovacions necessàries. L'endemà, les autoritats militars s'aplegaren en una Junta de Generals i Comandants de Batalló per debatre sobre la notícia que havia transmès el baró de Berge. El 18 d'octubre, el

291. Actes de l'Ajuntament de Barcelona, 11 d'octubre de 1823. Citat per DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. I, p. 112.

292. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. I, p. 111; DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1998): "El Sitio de Barcelona, 1823". A: Joan ROCA (coord.): *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona, p. 123-133.

293. SÁNCHEZ MANTERO, Rafael (1981): *Los cien mil hijos de San Luís y las relaciones franco-españolas*. Universidad de Sevilla. Sevilla, p. 75.

294. AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 13 ottobre 1823.

baró, Espoz y Mina i Rotten es tornaren a reunir. Cinc dies després, es congregaren al migdia “varias autoridades civiles, párrocos de algunas parroquias y los cónsules y prohombres de los colegios y gremios en que tuvieron Junta”.²⁹⁵ Al cap d’unes hores, els rumors sobre la rendició s’estenien per tota la ciutat i un grup nombrós de milicians i ciutadans es concentraren davant les cases de les principals autoritats militars. Aquella tarda s’havien escampat algunes veus que deien que Cadis no s’havia rendit, i que tot plegat era una maniobra del traïdor Espoz y Mina per vendre la ciutat als francesos.²⁹⁶

Els manifestants obligaren el general en cap, Francisco Espoz y Mina, a donar-los una explicació a peu de carrer i ell els digué que “no se había resuelto nada y que el Excmo. Ayuntamiento ya tenía los tres de lo que se estaba tratando”.²⁹⁷ Tot seguit, la gentada es dirigí cap a la seu del consistori municipal i allí els seus membres els llegiren els tres acords proposats pel mariscal Moncey. L’arribada de la nit fou aprofitada per Espoz y Mina per ordenar la detenció dels responsables de l’avalot —segons deia el cònsol piemontès—²⁹⁸ que s’havia produït a la tarda: el coronel de la MNV i regidor del consistori municipal J. Costa; el cap de l’estat major M. Albó; el tinent coronel Aldea; l’alcalde constitucional Cabanillas; el comandant del cinquè batalló de la MNV J. de Portell, i el capità d’aquella mateixa unitat de la milícia, N. Puig; en definitiva, els caps revolucionaris del liberalisme popular que controlaven el moviment liberal exaltat. Als detinguts, se’ls acusà de tenir un pla per capturar els governadors de Montjuïc i de la Ciutadella, per pressionar i evitar que se signés un acord amb els francesos amb la finalitat de prosseguir la defensa de la ciutat mentre els quedés un alè de vida. Mentre Espoz y Mina i Rotten reprimien els revolucionaris més encesos, apaivagaven els ànims del moviment exaltat barceloní empresonant cinquanta-dos ciutadans “por no haber satisfecho la contribución que se les ha señalado como es de tanta consideración no pueden satisfacerla los que han señalado menos son 200 duros”.²⁹⁹ L’endemà, el 25 d’octubre, tancats a pany i forrellat a la Ciutadella, Espoz y Mina i Rotten signaren l’armistici, i el 2 de novembre ratificaren la capitulació. Les súpliques de l’Ajuntament perquè s’alliberessin els dos

295. Dietari de Mateu Crespi, 23 d’octubre de 1823, p. 82.

296. AST. Materie politiche per rapporto all’estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 30 ottobre 1823.

297. Dietari de Mateu Crespi, 23 d’octubre de 1823, p. 84.

298. AST. Materie politiche per rapporto all’estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 30 ottobre 1823.

299. Dietari de Mateu Crespi, 23 d’octubre de 1823, p. 85.

membres del consistori arrestats —l'alcalde Cabanillas i el degà dels regidors Costa— i poguessin fugir abans de l'entrada dels francesos foren infructuoses.³⁰⁰ La matinada del 25 d'octubre, els arrestats foren embarcats cap a Mallorca, deixant-los a la mercè dels francesos.

El general Espoz y Mina legitimà la proscripció d'octubre de 1823 amb la confiança que li havia dipositat la Junta d'Autoritats Civils, Capellans, Cònsols i Prohoms de Gremis i Col·legis unes hores abans de l'avalot. Aquella junta havia aprovat les negociacions de Francisco Espoz y Mina, ratificant-lo perquè les conclogués. La junta era l'encarnació de la depauperada sobirania popular barcelonina i aglutinava la representació política, civil i militar; això no obstant, tenia més semblances amb les juntes dels períodes absolutistes que amb les de les jornades revolucionàries, ja que la representació popular es feia a través de les corporacions professionals. El general, havia pres la iniciativa en la decisió de rendir la ciutat, i cercà de representar públicament el suport de les autoritats polítiques, eclesiàstiques i populars de Barcelona. Els líders del moviment liberal exaltat barceloní no pogueren coaccionar la junta per continuar la defensa i, quan en sortiren, optaren per aplegar els seus seguidors més fidels i mobilitzar els sectors més revolucionaris per pressionar les autoritats de la ciutat des del carrer. El general Espoz y Mina havia après la lliçó, i emparant-se en la calma de la nit i amb el suport de la junta, òrgan de representació política excepcional, ordenà l'empresonament dels Costa, Albó, Aldea, etc. Ell i Rotten es refugiaren a la Ciutadella per signar l'armistici al més aviat possible i desdir els altres revolucionaris de qualsevol temptativa contra ells. Deu dies després, el 2 de novembre de 1823, el duc de Conegliano —mariscal Moncey— entrava a la ciutat després de signar les capitulacions. Les ciutats ocupades pels francesos, com Barcelona o Cadis,³⁰¹ foren una mena d'oasi de tolerància on els liberals moderats i els exaltats menys radicals pogueren viure còmodament els mesos següents a la caiguda del règim constitucional. L'anàlisi de l'ocupació francesa de Cadis³⁰² ha posat al descobert com els francesos protegiren els liberals de patir les crueltats i les detencions per opinions polítiques que es produïren arreu del territori. A Barcelona succeí quelcom de semblant, però encara manca per fer la seva història, que haurà d'aprofundir en la manera com els liberals aprofitaren aquella llibertat per organitzar

300. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. I, p. 115.

301. LA PARRA, Emilio (2007), p. 343-344.

302. BUTRÓN PRIDA, Gonzalo (1996): *La ocupación francesa de España (1823-1828)*. Universidad de Cádiz. Cadis; BUTRÓN PRIDA, Gonzalo (1998): *La intervención francesa y la crisis del absolutismo en Cádiz (1823-1828)*. Universidad de Huelva. Huelva.

els primers pronunciaments, que es produïren a la costa andalusa i levantina durant l'estiu de 1824.³⁰³

La resistència contra les tropes de la Santa Aliança es bastí des de les diputacions provincials, intentant evocar el model de lluita militar que havia donat tants èxits al règim liberal durant la guerra del Francès. A l'Espanya de 1823, el desenvolupament polític de la guerra enfortí el procés d'atomització política de les diputacions provincials que s'havia començat a produir a Catalunya amb la restauració de la Constitució de 1812, quan la Diputació endegà una lectura moderada i *federalitzant* de la norma gaditana. La guerra del Francès havia posat els fonaments de la tendència *federalitzant* de l'organització política i militar dels catalans que afavorí l'extensió dels postulats federals.

Trets en comú de les jornades revolucionàries

Les quatre jornades revolucionàries definiren el moviment liberal exaltat i la seva relació amb el liberalisme popular, alhora que marcaren el ritme del seu ascens al capdamunt dels òrgans de poder i la seva posterior decadència. Progressivament, la mobilització popular liberal s'anà apaivagant en la mesura que el liberalisme exaltat aconseguia representar l'exercici de la sobirania en els òrgans revolucionaris o en la tertúlia patriòtica: ja no calia recórrer a la concentració massiva de població a la plaça de la Constitució, escenari tradicional de les protestes populars. En les dues primeres jornades —3 d'abril de 1821 i 5 de setembre de 1822—, la ciutadania barcelonina ocupà els carrers per exercir públicament la seva sobirania, coincidint ambdues fites revolucionàries amb períodes en els quals la societat o Tertúlia Patriòtica estava tancada, potser el record d'aquella pràctica política va ser que l'estiu de 1823 bategessin la plaça, creada on era l'antiga església de Sant Jaume, amb el nom de "Sobirana Nacional". La praxi de la sobirania no es realitzà a través de la concentració popular a la plaça, sinó mitjançant l'escenificació ritual de la formació de juntes polítiques que aplegaven les autoritats governamentals, les electes, les militars i les comissions de milicians, ciutadans i militars. Les comissions, emparades per una pràctica política tradicional, representaven els sectors de la societat que no es consideraven representats per les autoritats o institucions liberals. Les dues jornades també s'empraren per mostrar la confluència d'interessos i d'objectius entre el liberalisme popular i l'exaltat. El ritual polític de representació de la sobirania a través de la formació de juntes era una adaptació revolucionària d'una

303. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1989).

pràctica tradicional per resoldre els conflictes entre el món popular i les autoritats o bé per afrontar situacions extraordinàries a les quals les autoritats no podien fer front per si soles.

Durant les altres dues jornades revolucionàries —el 15 d'abril i el 4 d'agost de 1823—, la necessitat d'expressar una sobirania directa i immediata dels ciutadans no es canalitzà a través de l'ocupació del carrer per després crear juntes més o menys simbòliques i fortament coaccionades, sinó que els ciutadans escenificaren l'exercici de la seva sobirania conjuntament amb les autoritats, des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, el 15 d'abril de 1823, o des de la Comissió de Vigilància, el 4 d'agost de 1823. El moviment liberal exaltat utilitzà la tertúlia patriòtica per representar la sobirania del poble de Barcelona mitjançant la comunió entre els ciutadans i les autoritats liberals de la ciutat i província. La tertúlia esdevingué una junta política permanent on el moviment liberal exaltat, identificat amb el poble, exercí la seva sobirania projectant les seves opinions per coaccionar les autoritats liberals. L'acte de sobirania de la darrera jornada revolucionària es representà en la Comissió de Vigilància: un òrgan aliè a l'arquitectura institucional dissenyada per la Constitució de 1812 en el qual confluïren els sectors més radicals i revolucionaris de la ciutat —representats pels delegats de les societats secretes— i s'erigí en la màxima autoritat política i militar de Barcelona. La comissió, com si es tractés d'un autèntic govern revolucionari, encarnava l'expressió permanent de la sobirania popular; supeditant al seu control el poder emanat de la legalitat constitucional i erigint-se en la veu del poble que liderava un projecte polític per salvar la nació.

Durant tot el 1823, les institucions liberals restaren en mans de les diverses faccions del moviment liberal exaltat. Tot i els enfrontaments continus entre elles, mai desencadenaren un conflicte que provoqués una mobilització popular contra alguna, amb l'excepció de l'avalot del 23 d'octubre. Cap d'elles gosà desafiar el liberalisme popular, capitalitzat pel primer regiment de la MNV, i només quan el general Espoz y Mina volgué rendir la ciutat, els sectors més bel·ligerants i radicals el desafien ocupant els carrers i pressionant les institucions liberals; ara bé, llavors el liberalisme popular ja estava molt debilitat arran de les divisions internes i del desgast del setge francès. La capitulació barcelonina l'havia acordat la Junta de Prohoms i Cònsols dels Gremis, les Autoritats Polítiques i Militars, i els Capellans de Barcelona, erigits en l'expressió de la sobirania del conjunt de la societat barcelonina. La junta desautoritzava el Govern revolucionari de la Comissió de Vigilància, dominada per les societats secretes properes al liberalisme radical, que havien acabat progressivament amb la identificació del

moviment liberal exaltat i el poble de Barcelona a través de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Havia deixat en minoria els representants més arrauxats i populars del moviment liberal exaltat, apel·lant a la resta de liberals i autoritats tradicionals per sentenciar la revolució barcelonina. Els líders més revolucionaris del moviment exaltat assistiren a la junta sense que aconseguissin convèncer els seus conciutadans per prosseguir la resistència al setge francès, i pocs dies després orquestraren una mobilització popular condemnada al fracàs que no pogué escenificar la representació de la sobirania popular per coaccionar les autoritats liberals, imposant-los les seves opinions. Francisco Espoz y Mina reprimí violentament la mobilització i portà als seus capitosts, l'oficialitat del primer regiment de la MNV i els oradors més radicals de la tertúlia, a la presó de la Ciutadella.

Totes les jornades revolucionàries tingueren com a comú denominador la utilització d'un discurs polític, per part del moviment liberal exaltat, basat en la necessitat de preservar el règim constitucional dels perills que l'amenaçaven, mitjançant la implementació de mesures extraordinàries que conculcaven la lletra de la Constitució. Els exaltats acudien a l'esperit revolucionari dels ciutadans per consolidar el règim liberal. La conservació del dret de sobirania dels ciutadans o de la salvació pàtria, equiparable a la revolució, estaven per sobre de qualsevol formalisme legal, i per tant les consignes que apel·laven a la salut o salvació del poble esdevingueren l'essència del llenguatge polític revolucionari del moviment liberal exaltat vinculant-lo directament amb el jacobí. També lloà sistemàticament l'acció política del poble, aliena a les institucions liberals com a expressió autèntica i reveladora de l'opinió i sobirania dels ciutadans revolucionaris i virtuoses de Barcelona. El discurs polític exaltat acabà integrant els puntals ideològics de la pràctica política de la mobilització: la subversió de la legalitat constitucional apel·lant a la salvació de la pàtria; la recreació permanent d'òrgans polítics que encarnessin la sobirania i sancionessin les accions dels ciutadans, la violència revolucionària simbòlica i real com una forma de justícia popular; l'exercici de la sobirania com un dret dels ciutadans, i l'organització *federalitzant* del poder polític que donava preeminència a la província. La tertúlia patriòtica esdevingué l'espai privilegiat on fer el ritual de representació de l'exercici permanent de la sobirania dels ciutadans, un dret inalienable per a aquells radicals, alhora que es produïa la identificació del moviment liberal exaltat amb el poble, arran de la presència del liberalisme popular.

El discurs exaltat justificà la seva actuació revolucionària, expressada essencialment a través de proscripcions de ciutadans, argüint que

era la manera d'evitar el desbordament de la violència popular contra els enemics del sistema constitucional. Totes les jornades revolucionàries comportaren la designació dels enemics de la revolució, i la seva detenció i deportació posterior. Dos dies després que triomfés el pronunciament de 1820, la mobilització popular provocà la deportació de les autoritats polítiques i militars precedents al canvi revolucionari. La primera jornada va proscriure les autoritats militars i eclesiàstiques que no s'havien renovat amb la proclamació de la Constitució. La segona purgà la societat de tots aquells empleats de l'Administració, militars, eclesiàstics, milicians i ciutadans sospitosos d'haver vertebrat el liberalisme moderat a través de la seva pertinença a la "sociedad constitucional de los anilleros". La tercera reconegué als eclesiàstics i els ciutadans corruptes com l'encarnació del enemics interiors equiparant-los amb els reialistes i els francesos que volien ensorrar el sistema constitucional.

La pràctica política del terror contra els enemics de la revolució o Constitució tenia una vessant legal, que s'emparava en la legislació civil i militar en una situació d'estat de guerra, i una altra d'il·legal, que vulnerava la legalitat constitucional argüint el mateix discurs exaltat que legitimava conculcar la norma quan la pàtria estava en perill. Els líders exaltats decidiren desfermar el terror executant civils i eclesiàstics sense ni tan sols representar la pantomima d'un judici, argumentant que ho feien per apaivagar els ànims del liberalisme radical i popular que ja no s'acontentaven a proscriure'ls. El liberalisme popular, capitalitzat pel moviment exaltat, clamava venjança contra els qui acusava de traïdors i conspiradors al règim, i la legitimitat d'aquells actes il·legals s'emparava en l'exigència de justícia popular del arrauxats liberals barcelonins. Els líders polítics de la ciutat, amb aquelles execucions il·legals, obtenien un rèdit polític entre els sectors populars i els més radicals.

La quarta jornada revolucionària —la del 9 d'agost de 1823— significà la persecució d'una facció del liberalisme exaltat, trencant la unitat d'acció del moviment liberal exaltat i començant les purgues revolucionàries. Els exaltats deportaren alguns dels seus antics i més insignes líders, i ho justificaren dient que les seves accions i paraules infonien el desànim, negant-se a prosseguir amb la guerra. La Comissió de Vigilància els condemnà posant fi al respecte que fins llavors tenia el liberalisme radical amb les autoritats electes. El poder de la comissió emanava de l'autoritat militar i política de Rotten i del suport de les societats secretes que perseveraven en la tasca d'identificar-se amb el poble virtuós de Barcelona, sense necessitar la tertúlia per fer-ho. La fi del règim liberal a Barcelona acompanyà la darrera proscripció ordenada pel general Francisco Espoz y Mina amb el beneplàcit de la

Junta de Cònsols, Prohoms, Capellans i Autoritats, que va desterrar els representants del liberalisme popular i radical barceloní per no voler acatar la decisió de la junta.

La comparació del discurs i la pràctica política del moviment liberal exaltat i del moviment jacobí francès apunta nombroses semblances que poden agrupar-se en: l'organització política mitjançant societats o tertúlies que imiten i de vegades substitueixen les Corts; la construcció d'un discurs basat en la conculcació de la legalitat adduint la conservació de la salut del poble i de la salvació de la pàtria; la preeminència i independència de l'acció política respecte a les institucions; l'exercici de la sobirania immediata i permanent del poble virtuós a través de la mobilització popular i de mica en mica l'establiment de canals legítims aliens a l'edifici constitucional perquè els ciutadans expressin la seva sobirania; la identificació del moviment liberal exaltat amb el poble i gradualment, quan els exaltats ocupen els càrrecs electes, la identificació s'extrapola als governants, i la concentració de poders en nous òrgans de govern més revolucionaris (el convencionalisme) i populars que els establerts per la Constitució. Òbviament, el moviment liberal exaltat mostrà algunes diferències significatives vers el moviment jacobí, com eren: el precari desenvolupament d'un projecte igualitari; la incapacitat per estendre la mobilització al gruix del món popular; el poc interès que despertà la insinuació d'una reforma moral basada en uns principis ètics i morals universals, qüestionant la moral catòlica, i l'organització de la defensa del règim liberal amb el desenvolupament del potencial *federalitzant* de les diputacions provincials, en detriment de la dinàmica centralitzadora de les Corts i d'uns municipis col·laboradors que lideraren la defensa a la França revolucionària.

El procediment electoral dels ajuntaments no permetia renovar la totalitat dels seus membres, per la qual cosa es produïa un cert encoïllament de l'expressió de la sobirania. Les dificultats de la renovació del consistori impediren que el moviment liberal exaltat controlés absolutament l'Ajuntament barceloní. Les disposicions de les Corts atorgant amplis poders a les diputacions provincials quan es declarava l'estat de guerra i s'ocupava part del seu territori, comportà el desenvolupament d'una proposta *federalitzant* que tenia com a eix la província. Les diputacions capitalitzaren el poder polític i subjugaren l'autonomia política dels municipis, endegant una política de tendència *federalitzant*. A la província de Barcelona, l'autoritat militar es col·ligà amb la Diputació barcelonina i els líders del moviment liberal exaltat per sotmetre el cap polític i l'Ajuntament barceloní, imposant una deriva més revolucionària amb la pretensió d'aconseguir la victòria a la guerra. El moviment liberal exaltat s'adaptà a la legislació liberal, consolidant la

provincialització del règim constitucional, en la mesura que condicionà més les autoritats provincials que les municipals. L'autoritat militar, la Diputació provincial i els sectors revolucionaris configuraren els òrgans revolucionaris de la província i els de la ciutat —al marge del consistori municipal—, marcant el rumb de la revolució. Les àmplies facultats polítiques de les diputacions provincials comportaren un desenvolupament divers del moviment liberal exaltat respecte el jacobinisme de la Revolució Francesa.

La mobilització dels ciutadans durant el Trienni a Barcelona es manifestà a través d'aquelles quatre jornades revolucionàries. La participació dels sectors populars urbans va ser substancial, a través de la seva presència en el primer regiment de la MNV que enquadrava més d'un miler i mig de ciutadans, corroborant la tesi de J. Sisinio Pérez Garzón sobre la irrupció política dels artesans i jornalers a través de la MNV.³⁰⁴ Però aquells milicians no foren els únics que sortiren al carrer; també coincidiren amb els soldats dels regiments de la guarnició de Barcelona i els líders revolucionaris vinculats a l'elit social i econòmica de la ciutat. La politització de la societat es féu a través de la milícia, la premsa, l'Exèrcit i d'altres centres de sociabilitat política formal i informal, que arribà més enllà dels cercles de poder.³⁰⁵ Tot i la difusió de discursos i pràctiques polítiques liberals, no s'aconseguí involucrar àmpliament el món popular en el procés revolucionari i la milícia, el centre de la politització popular, només va atraure uns pocs milers de ciutadans procedents del món popular:

El primero y segundo compuesto de jóvenes brillantes y decididos: el tercero y cuarto, por la mayor parte de hombres robustos jefes de familias, y todos cuatro de ciudadanos virtuosos, de aplicados artesanos, de sujetos ilustres por su nacimiento, de ricos capitalistas y propietarios, de sabios letrados y de magistrados, incorruptibles, formaban una lista interminable de hombres caros a la patria y a la humanidad.³⁰⁶

304. PÉREZ GARZÓN, J. Sisinio (1978), p. 290-298.

305. ROMEO MATEO, María Cruz (2003), p. 297.

306. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 16, 16 de gener de 1821, p. 2-3.

ROBRENYO, Josep (1855): "Numancia de Cataluña y Libre. Poble de Porrera".
A: *Obras poéticas de José Robreño*. Imprenta de J. A. Oliveres. Barcelona,
p. 121-143.

SOCIETATS SECRETES LIBERALS

Les societats secretes configuraren unes xarxes de sociabilitat política rellevants però massa sovint sobrevalorades pel misticisme de la clandestinitat, la fascinació dels seus rituals i el miratge revolucionari dels seus horitzons polítics. Durant el Trienni, proliferaren les societats secretes que s'inseriren amb naturalitat en la pràctica política, cohesionant els grups polítics que germinaven arreu de la monarquia. L'anàlisi de les societats secretes s'hauria d'acoblar a la dels estudis sobre les xarxes relacionals de la política liberal, per reconstruir els grups que les compongueren i de quins objectius s'empeltaren per desenrotllar les seves propostes polítiques. La historiografia espanyola s'ha trencat el cap per esbrinar qui eren els membres d'una societat o d'una altra, fent-ne una fotografia fixa inalterable, oblidant-se d'inocular la circumstancialitat política de les adscripcions dels ciutadans. Les societats secretes del Trienni han d'examinar-se en funció de la conjuntura política del marc local, encara que aquell localisme sigui el del voltant de les Corts. De vegades, s'ha volgut adjudicar a aquelles societats una extensió i una vertebració política que no es corresponen als mitjans ni a les iniciatives de l'època. L'organització i la cohesió política de les societats secretes del Trienni no han de tenir com a punt de referència les societats secretes dels períodes absolutistes. L'exili i la repressió política d'un règim opressor tendeixen a col·ligar la resistència, tot i que menys del que es podria imaginar a priori perquè les confrontacions en la clandestinitat tenen reconciliacions difícils. Les societats secretes eren organitzacions més mal·leables, amb mires polítiques radicalment diferents dels períodes precedents i posteriors, que maquinaren per projectar-se cap als òrgans de poder polític, impulsant accions de vegades conjuntament amb d'altres societats per assaltar el poder. La cohesió ideològica d'aquelles societats secretes era transcendent

a l'àmbit local malgrat que sovint s'ordien trames a les grans ciutats entre seccions locals d'una mateixa societat. Sense una vertebració nacional de l'espai polític, la cohesió ideològica d'una societat secreta esdevenia una utopia inassolible, i l'autèntica potencialitat política es desenvolupava dins el marc local en la mesura que s'articulaven socialment com a grup polític.

Al·legoria del jurament de la Constitució per Ferran VII.
(Museo de Historia, Madrid, inv. 2129).

Moderats: societat constitucional del anillo al Palau de la Virreina

Les autoritats polítiques municipals i provincials capitalitzaren l'admiració que despertà entre els sectors benestants la repressió política del liberalisme radical i popular, per afrontar la vertebració i l'organització política d'un grup polític capaç d'articular el liberalisme moderat i donar una resposta ràpida i contundent a les accions del moviment liberal exaltat. A mitjan febrer de 1822, just després que esclatés l'afer Costa, es congregaren a casa de l'intendent Bernardo Elizalde¹ les prin-

1. *Voz del Pueblo*. núm. 16, 23 de juliol de 1822, p. 11.

cipals autoritats polítiques i militars conjuntament amb els ciutadans més actius i bel·ligerants de la causa moderada. L'objectiu de la reunió era formar una junta que presidiria Elizalde per coordinar i dirigir les accions dels moderats barcelonins. Sota l'eufemisme de junta política, hi havia la voluntat de la "sociedad constitucional del anillo" d'organitzar un club polític per reforçar la cohesió de la xarxa política moderada. Els reunits decidiren constituir un gabinet de lectura per trobar-se privadament i periòdica, i llogaren el palau del capdamunt de la Rambla, conegut popularment com "de la virreina del Perú". Conceberen el gabinet com una associació privada de caràcter lúdic on gaudir del plaer de la lectura, donant a conèixer les seves activitats a les autoritats i convidant-les a assistir-hi,² sense haver de sol·licitar permanentment l'autorització del cap polític per celebrar les seves reunions. A començaments de març de 1822, tot rutllava i el baró de Castellet se n'assabentava a través de les cartes d'Antoni Canals:

Están encerrados los revolucionarios, y será regular que permanecerá con la nueva junta que acaba de instalarse, que se compone de las personas principales, y visibles de la ciudad, que tienen alquilada la casa del virrey para este fin.³

El gabinet de lectura restava al marge de la legislació sobre societats patriòtiques i s'emparava en la sanció favorable que les Corts havien donat al Ateneo Español de Madrid.⁴ La història d'aquests espais de sociabilitat política encoberta és encara desconeguda.⁵ Els gabinets de lectura de Barcelona i Madrid —els únics dels quals se n'ha dit alguna cosa— foren concebuts perquè els seus socis poguessin relaxar-se i distreure's mitjançant el plaer de la lectura i la conversa. El gabinet de lectura de Madrid publicà un catàleg del fons d'obres que posava a disposició dels seus socis,⁶ i mesos després —el 1822— la societat patriòtica madrilenya, la Fontana de Oro, "*aparte de seguir siendo Café, aparece como gabinete de lectura.*"⁷ Els gabinets de lectura esdevingueren autèntics clubs polítics des d'on s'articularen les primigènies organitzacions polítiques, sense que es pugui adscriure aquesta pràctica a moderats o exaltats exclusivament.

2. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 102, 12 d'abril de 1822, p. 3.

3. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 3 de març de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

4. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 553.

5. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 660, nota 257.

6. *Catálogo de las obras que se halla para la lectura en el Gabinete de la calle de Preciados*, núm. 2. Madrid. Imprenta y librería que fue de Bueno.

7. GIL NOVALES, Alberto (1975), p. 660.

A Barcelona, el gabinet de lectura s'erigí en el centre neuràlgic del món moderat i s'articulà a partir de la societat secreta de l'"anillo". A les seves reunions hi assistien jutges de fet, regidors, alcaldes, militars, diputats provincials i els caps dels batallons més moderats de la MNV. El periòdic radical barceloní *Voz del Pueblo*, la primavera i l'estiu de 1822, introduí una secció anomenada "*semblanzas*" que s'ocupà dels regidors, alcaldes, eclesiàstics i milicians destacats de la ciutat tant si ho eren per ser exaltats o moderats, a l'època la premsa radical graduava el compromís amb la causa exaltada en funció de si eren més o menys descamisats, com més camises portaven més moderats eren. El periòdic radical i comuner desvinculava irònicament el gabinet de lectura de les institucions eclesiàstiques formades per laics —les confraries—, precisament per emfasitzar públicament el lligam que les unia amb els membres del gabinet. Les xarxes relacionals vinculades a les confraries i la seva projecció en l'organització política del liberalisme moderat encara són un misteri.⁸ En els diversos números del setmanari, aparegué un reguitzell de membres del consistori barceloní als quals es considerava també socis del gabinet: Josep Ramon Elías i Busquets,⁹ Agustí Ortells i Pinto,¹⁰ Francesc Milans i Duran,¹¹ Gaietà Galup,¹² Francesc Altés i Gurena¹³ i Francesc Renart i Arús,¹⁴ però a aquest darrer només se'l titllà d'aspirant a soci. El mateix periòdic mencionava entre altres socis del gabinet Maties Masanet,¹⁵ comandant del cinquè batalló de la MNV.

La correspondència del baró de Castellet amb Antoni Canals aporta més noms a la llista de socis del gabinet de lectura: el capità general interí Joaquín Ruiz de Porras, el comandant militar Santocildes, el cap de la milícia de Barcelona després de la destitució de Costa, Antoni Gironella, i el comandant del tercer batalló MNV, Ramón Llano y Chávarri.¹⁶ La relació de noms dels qui pagaren la quota de soci del gabinet per força havia de ser més llarga, com s'entreveu en les paraules de Canals:

8. SÁNCHEZ DE MADARIAGA, Elena (1999): "Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos". *Historia Social*, núm. 35, p. 23-42; PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M. (2000): *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*. Eumo, Vic, p. 177-194.

9. *Voz del Pueblo*, núm. 15, 19 de juliol de 1822, p. 12.

10. *Voz del Pueblo*, núm. 16, 23 de juliol de 1822, p. 5.

11. *Voz del Pueblo*, núm. 17, 26 de juliol de 1822, p. 9.

12. *Voz del Pueblo*, núm. 19, 2 d'agost de 1822, p. 14.

13. *Voz del Pueblo*, núm. 21, 9 d'agost de 1822, p. 21.

14. *Voz del Pueblo*, núm. 15, 19 de juliol de 1822, p. 8.

15. *Voz del Pueblo*, núm. 25, 23 d'agost de 1822, p. 13.

16. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 1.

Ayer el capitán general tuvo Junta de generales en Palacio, que salieron a las 5 de la tarde, que no se sabe porqué, pues volviendo con la Junta o Tertulia de la casa del virrey, son todos los socios las principales autoridades, todos los comandantes de los regimientos, y la mayor parte de los oficiales, y allí se va cuando se quiere para tener noticias de toda Europa, en donde se está componiendo unas piezas para café, y ayer quedé admitido por uno de los socios de tercera clase en punto al pago de la entrada, y mensualmente, que cuando haya ido algunos días le podré dar más exacta relación de todo.¹⁷

Si els indicis de Carreras Candi¹⁸ es confirmessin, també caldria incloure en aquella xarxa de socis del gabinet un bon grapat de ciutadans presents en institucions liberals, regiments militars, acadèmies, seminaris i col·legis professionals, però no s'ha pogut trobar documentació que ho corrobori.

La privacitat del gabinet impedia l'accés a qualsevol ciutadà titllat d'exaltat, i les elevades quotes i els exigents requisits tancaven les portes del liberalisme exaltat i popular. Per fer-se soci, calia pagar una quota inicial que multiplicava per quatre la mensual que ja era molt alta comparada amb el preu de diaris o la quota de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, i també era necessari que dos terços dels socis aprovessin l'ingrés del candidat. Els socis es dividien en dues categories: els de segona i els de tercera, que pagaven la meitat que els altres.¹⁹ Els abonaments dels socis s'empraven per pagar el lloguer del Palau de la Virreina, per sufragar les subscripcions de la premsa internacional, i per finançar el *Diario de la ciudad de Barcelona o sea Eco de la Ley* i els escriptors contractats per difondre el missatge polític del moderantisme des de la premsa, etc. Canals –un d'aquells socis de tercera– apuntava la intenció de rebatre qualsevol “*papel que salga infamatorio, y para esto se tienen que son asociados Pujol, Jaumeandreu, y Casamada.*”²⁰ Tots tres eclesiàstics eren acèrrims liberals d'idees moderades que havien destacat per la difusió del missatge constitucional: Albert Pujol redactà el catecisme constitucional²¹ més reproduït a Catalunya, dirigí la *Gaceta*

17. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 2.

18. *La Vanguardia*, núm. 20.690, 15 de juny de 1930, p. 9.

19. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 1.

20. *Ibidem*.

21. PUJOL, Albert (1820): *Catecismo politich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitució Política de la Monarquía espanyola y obligaciones quels imposa*. Arreglat per lo P. A. P. A. En la Imprenta Nacional de Garriga, y Aguasvivas. Barcelona.

de *Cataluña*, setmanari vinculat de la Diputació provincial catalana, i publicà nombrosos pamflets conciliant la causa liberal amb la religió catòlica;²² Eudald Jaumeandreu era el catedràtic de Constitució de la Junta de Comerç²³ i Manuel Casamada era el director de l'Acadèmia Cívica²⁴ i redactor del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea Eco de la Ley*. Tots tres ja des de principis d'abril de 1822 es distingiren pels seus pamflets i fulls volants, que es venien als cafès.²⁵

Entre els socis, el gabinet de lectura comptava amb Bonaventura Carles Aribau,²⁶ membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i col·laborador habitual del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, on es distingí per la seva secció "Susurros". La relació epistolar d'Aribau amb l'eclesiàstic i company de la Reial Acadèmia, Fèlix Torres i Amat, revela els canvis de rumb de la premsa liberal barcelonina i l'impacte que produí l'aparició d'un nou diari. En una d'aquelles cartes, la de 26 d'abril de 1822, Aribau informava el seu bon amic que deixava de col·laborar al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, i li ho justificava a partir del canvi d'alineament polític del diari després dels fets d'abril de 1822 quan els jornalers enquadrats en el primer regiment de la MNV assaltaren el Palau de la Virreina, buscant quelcom que relacionés el gabinet de lectura amb la societat secreta de l'"anillo". Precisament Aribau atribuïa el gir polític del diari a "la intriga de las sociedades secretas fomentadoras de los actuales desórdenes, por haber yo, el primero y el único, osado levantar

22. PUJOL, Albert (1821): *Las ventajas que resultan á la nación española de prohibir su constitución el ejercicio de cualquier otra religión que no sea la católica, apostólica, romana, y la obligación de todo español de aplicar su celo para conservarla*. Sermón en la iglesia de Santa Mónica de P. P. Agustinos descalzos el día 10 de Abril de 1821. Dijo... rector del colegio de los agustinos calzados, individuo correspondiente de las academias natutense de la historia, y de sagrados cánones, liturgia, historia y disciplina eclesiástica, socio de número de las ciencias naturales y artes, y de buenas letras de Barcelona, y secretario de la Junta Nacional de caridad de la misma etc. En la imprenta de Garriga y Aguasvivas. Barcelona.

23. JARDÍ, E. (1962): "Un profesor de derecho público: Fray Eudaldo Jaumeandreu". A: *Problemática de la Ciencia del Derecho. Libro homenaje al prof. J. M.^a Pi Sunyer*. Barcelona; LLUCH, Ernest (1976); SÁNCHEZ, Alexandre (ed.) (1990).

24. SAENZ-RICO URBINA, Alfredo (1973).

25. APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 2.

26. Carta de Bonaventura Carles Aribau a Fèlix Torres i Amat, 26 d'abril de 1822, reproduïda per FERRER, Antoni Lluç (1978): *La patrie imaginaire. La projection de «La patria» de B. C. Aribau (1832) dans la mentalité catalane contemporaine*. Publications de l'Université de Provence. Ais de Provença. 1987, t. II, p. 753; MONTOLIU, Manuel de (1936): *Aribau i la Catalunya del seu temps*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

el grito contra sus ridículos misterios”.²⁷ Quan Aribau es referia a les societats secretes, pensava en la societat dels comuners o la *comuneria* que s’havia fet amb el control del diari. A la mateixa carta també li anunciava la seva participació en el nou diari en el qual compartiria la direcció amb Manuel Casamada, i li trametia un prospecte del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley* per tal que li fes arribar al seu oncle, el bisbe de Palmira, Fèlix Amat de Palou i Pont, i alhora li apuntava quina seria la seva actitud: “Si yo escribiera en él sólo, como en el Constitucional, hubiera echado el guante con mayor valentía; pero han querido darme este freno (el tal Casamada), y nadie quiere comprometerse y hablar claro sin andarse en pelillos.”²⁸

El nou diari sortí al carrer l’1 de maig de 1822, i els vincles amb el gabinet de lectura eren evidents per a tothom, i més encara quan pocs dies després els subscriptors d’aquell diari rebien gratuïtament un opuscle en el qual es feia una descripció de com havien commemorat els socis del gabinet la festa nacional del 2 de maig de 1822.²⁹ El gabinet de lectura, fins a la tardor de 1822, comptaria amb el *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley* com un òrgan de premsa propi que s’encarregaria de propagar la doctrina del liberalisme moderat entre els ciutadans, replicant els atacs furibunds llançats contra el gabinet que s’havien produït des de la seva inauguració.³⁰ Els directors del diari confiaren en el jove Venceslau Ayguals d’Izco perquè s’ocupés de la primera secció de crítica teatral que apareixia amb regularitat en la premsa diària.³¹ Els esdeveniments revolucionaris de setembre de 1822 propiciaren un viratge en el rumb polític del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley*, que es materialitzà el 12 d’octubre de 1822, quan el diari va fer desaparèixer de la seva capçalera “o sea *El Eco de la ley*”, i a partir de llavors deixaren d’escriure-hi Venceslau Ayguals d’Izco, Bonaventura Carles Aribau i Manuel Casamada. La desvinculació absoluta del gabinet de lectura del Palau de la Virreina es consumà el dia 1 de desembre de 1822, quan feren saber als lectors que a partir d’aquell dia: “son otros los editores de este periódico, cuya manifestación hemos creído conveniente hacer, para enterarles

27. Carta de Bonaventura Carles Aribau a Fèlix Torres i Amat, 26 d’abril de 1822, reproduïda per SOBERANAS, Amadeu, J. (1982): “Aribau i el guiatge de Fèlix Torres Amat”. A: *Commemoració de la Renaixença*. Fundació Jaume I. Barcelona, p. 32.

28. *Ibidem*.

29. *Función con que los ciudadanos suscriptores al gabinete de lectura establecido en esta ciudad celebraron la fiesta nacional del dos de mayo. Gratis para los Srs. Suscriptores al Eco de la ley*. Barcelona. En la imprenta de Rubió y Gaspar 1822.

30. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 101, 11 d’abril de 1822, p. 3.

31. El primer article l’escriu el 8 de maig de 1822 i el darrer el 7 d’octubre de 1822.

que sólo desde este día responderemos de las materias que inserten en él.”³² El *Diario de la ciudad de Barcelona*, després d'un mes i mig de transició, passà a mans del liberalisme més revolucionari i radical. Durant la tardor de 1822, la història d'aquell diari és la de Barcelona.

La mutació política de setembre de 1822 tindrà per torna el sobtat eclipsi del gabinet de lectura: primer parcial, però després, a finals d'any, total, amb el canvi de consistori municipal. Els esdeveniments de setembre propiciaren l'expulsió de les principals autoritats militars de la ciutat, alguns comandants de la MNV, alguns alts càrrecs de l'Administració i molts d'eclesiàstics; i almenys entre les tres primeres categories n'hi havia un bon grapat, si no tots, que eren socis del gabinet de lectura: Santocildes, Maties Masanet, Ramon Llano y Chávarri, que presidia el gabinet quan s'organitzaren els actes per commemorar la festa cívica del 2 de maig de 1822,³³ però també el governador de la Ciutadella, Josep Rich; el cap del quart batalló de la MNV, Antoni Puig i Lucà; el secretari del cap polític, Andrés Rubiano, i els mariscals de camp Josep Antoni Sans, Pere Bruguera, Blas Tornas i Joaquín Caamaño, i tants altres. L'endemà de les proscripcions de més d'una cinquantena de ciutadans acusats de conspirar contra els sistema constitucional, les autoritats polítiques electes encara eren les mateixes, tot i que ja no gaudien del poder de la ciutat. Durant aquella tardor de 1822, les activitats del gabinet de lectura no se suspengueren. La por dels socis a noves represàlies provocà la mort per inanició del gabinet, ja que tenia poc sentit reunir-se quan eren perseguits i havien perdut la seva capacitat d'incidir en la política barcelonina. El gabinet deixà la seva vessant de club polític per refugiar-se en la clandestinitat de la societat secreta. S'acabaren llavors els temps en els quals per accedir als càrrecs dependents del consistori era necessari ser soci del gabinet de lectura “en punto a oficinas, si es cierto, como parece, que para entrar en ellas fuera requisito necesario en un tiempo al pasar por el crisol de la casa de la Virreina, fuerza será también el pasar ora la escobilla por ellas”.³⁴

Potser l'aspecte més controvertit al voltant del gabinet de lectura és la seva adscripció a la Sociedad Constitucional del Anillo que esbombaren primer el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* i després *El Indicador Catalán*, una vegada s'assegurà que la societat havia caigut en desgràcia. La premsa exaltada madrilenya, després de glorificar el comportament heroic del poble i els milicians de Madrid

32. GUILLAMET, Jaume (2004), p. 195.

33. *Función con que los ciudadanos...*, p. 2.

34. *El Indicador Catalán*, núm. 5, 6 de gener de 1823, p. 3.

responsables de la derrota de la insurrecció contrarevolucionària del 7 de juliol de 1822, es dedicaren a cercar els culpables i els dits acusadors assenyalaren els *anilleros*. *El Indicador Catalán* a finals d'agost apuntava públicament en un article signat pel ciutadà Braio, Joaquín de Alcántara y Boria, que “el santuario del Gabinete de... lectura de casa la Virreina del Perú, donde es fama se reunía la abominable sociedad del Anillo”.³⁵ Mesos abans, Bonaventura Carles Aribau no dubtava a unir totes dues societats quan escrivia al seu amic Fèlix Torres i Amat: “El gabinete de lectura (vulgo, sociedad del anillo) del que soy individuo.”³⁶ El 2 de setembre de 1822, el *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley* provava de sobreviure, reproduint a les seves pàgines un article del diari madrileny *El Espectador* que exigia a la “sociedad constitucional y vulgarmente llamada del anillo” la seva dissolució perquè “es ya incompatible con la confianza que debe reinar entre los liberales, y con la unión necesaria en las actuales circunstancias para hacer frente a los enemigos de la libertad. Los socios se disolverán, o continuarán reunidos según mejor les parezca; pero estén muy seguros que hacen si adoptan este último partido, un daño muy considerable a la causa de la patria”.³⁷ Els fets de setembre de 1822 condemnaren la societat secreta barcelonina i els socis del gabinet de lectura, identificat amb l'*anillo*, a viure permanentment atemorits davant l'escalada de violència, desplegant una minsa activitat política que només ressenyava la premsa més exaltada per mofar-se'n:

Anilleros: los de esta ciudad decían ayer en cierto paraje que estaban muy mal, por haber recaído el nombramiento de electores en los descamisados, y que por lo mismo el año próximo tendríamos un ayuntamiento gorro ¡Que mentecatos son los tales anilleros! Los electores nombrados son del número de los mejores patriotas, y si descamisado fue sinónimo de patriota ¿Quién duda que los electores son descamisados?³⁸

La “sociedad constitucional del anillo” va ser investigada, des de la perspectiva madrilenya, per Albert Dérozier,³⁹ però les seves dades sobre la seva transcendència a Catalunya són escasses i només esmen-

35. *El Indicador Catalán*, núm. 212, 30 d'agost de 1822, p. 941.

36. Carta de Bonaventura Carles Aribau a Fèlix Torres y Amat, 26 d'abril de 1822, reproduïda per FERRER, Antoni Lluc (1987).

37. *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 125, 2 de setembre de 1822, p. 4.

38. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 186, 8 de desembre de 1822, p. 499.

39. DÉROZIER, Albert (1965): “L'histoire de la Sociedad del anillo de oro pendant le triennat constitutionnel 1820-1823: la faillite du système libéral”. *Annales Littéraires de l'Université de Besançon*. Vol. 72, París, p. 9-54.

ta com a socis Vicente Sancho, cap polític l'estiu de 1822, i Salvador Manzanares, tesorero de l'Exèrcit. La condició de socis de l'*anillo* tingué una estreta relació amb el fet d'ostentar alts càrrecs polítics i militars al Principat. L'adscripció categòrica a una societat secreta o una altra és impossible d'assegurar, perquè sempre l'historiador s'apropa aquelles organitzacions més o menys clandestines de manera indirecta, i la contrastació de les fonts esdevé cabdal. El diari exaltat la *Voz del Pueblo* denuncià els membres de la *sociedad del anillo*, però es referí a Vicente Sancho elogiosament, gairebé considerant-lo un dels seus. La complicitat de Salvador Manzanares amb el moviment liberal exaltat barceloní aflorà en la seva presència constant en les tribunes de la tertúlia patriòtica de Barcelona, on pronuncià discursos de caràcter exaltat. També va ser un dels editors⁴⁰ d'*El Indicador Catalán*, un dels diaris que més es prodigà en els atacs als *anilleros*. Els arguments exposats invaliden la possibilitat que tots dos militars formessin part d'aquella societat secreta.

El gabinet de lectura del Palau de la Virreina va ser un recurs més, ideat pel moderantisme barceloní, per poder reunir-se sense subvertir la legalitat emmirallant-se amb d'altres institucions semblants de Madrid, com l'Ateneo Español. En aquell espai de sociabilitat, es teixí una malla política destinada fonamentalment a ocupar els càrrecs públics i polítics designats per les institucions del municipi i la província, i a cohesionar les opinions i coordinar les seves accions quan ja tocaven poder. El gabinet de lectura, de març a setembre de 1822, fou el centre de la xarxa política dels moderats, però hi havia d'altres nòduls en els quals s'ordiren estratègies polítiques i personals, tot i que la majoria eren espais informals: tertúlies en domicilis, redaccions de diaris, etc. La "sociedad constitucional del anillo" arribà a Barcelona mitjançant militars, membres de l'Administració i càrrecs polítics designats des de les Corts. Aquella societat secreta nascuda a Madrid s'estenia com una bassa d'oli arreu del territori espanyol, i el gabinet de lectura fou la seva plataforma política a Barcelona, des d'on va poder créixer i organitzar-se fent nous adeptes. Les clientele polítiques enfortiren la societat de l'*"anillo"*, i els seus membres alimentaren la percepció entre els ciutadans que el sistema constitucional necessitava una reforma en un sentit moderat, per temperar els impulsos dels liberals més revolucionaris, que subvertien l'ordre social. Aquells anhels de reforma política moderada es concretaren en un projecte polític que volia introduir una segona cambra per evitar els excessos dels legisladors, que amb les seves opinions i decisions feien créixer la capa-

40. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 405.

ciutat política del moviment liberal exaltat apropant-lo al liberalisme més popular. A Barcelona, n'hi havia prou de recordar el que havia succeït de novembre de 1821 a febrer de 1822: la ciutat era en mans dels liberals exaltats.

Moviment liberal exaltat: paramaçons, comuners i carbonaris

A l'interior del moviment liberal exaltat barceloní, camparen diverses societats secretes que poden dividir-se en les lògies paramaçòniques, les derivades del tronc de la comuneria i el carbonarisme. Les primeres assimilaren superficialment els ritus iniciàtics i les pràctiques de la maçoneria d'influència francesa que havien conegut alguns liberals durant el seu exili al país veí de la mà dels afrancesats i del liberalisme francès. Aquelles lògies veieren en l'Exèrcit el marc idoni on organitzar-se i vertebrar un moviment polític, i van ser les hereves de les que foren responsables de l'èxit de la difusió del pronunciament de 1820 a escala local barcelonina. L'heterogeneïtat d'aquelles lògies es multiplicà quan s'estengueren arreu de la monarquia sense cap òrgan director ni regulador que les constrenyís. La seva diversitat interna s'enriquí durant la primavera de 1821, quan, després que les tropes austríaques ocupessin el Piemont i Nàpols, arribà a la costa catalana una allau de refugiats italians que les nodriren d'elements propers al món del carbonarisme. Paral·lelament, els refugiats italians, amb la col·laboració d'alguna d'aquelles lògies paramaçòniques, impulsaren una forma pròpia de carbonarisme a Espanya, que donà com a resultat la formació de la *societat de carbonaris europeus*. Aquelles lògies ampliaren el seu abast arran de la decisió de les Corts de tancar les societats patriòtiques el novembre de 1820.

Al cap de pocs mesos, els principals ports de la Mediterrània s'ompliren de carbonaris piemontesos i napolitans que enlluernaren les austeres societats secretes gestades a la Península. El carbonarisme era una pràctica política clandestina sorgida durant la lluita contra les tropes napoleòniques al sud d'Itàlia. L'èxit de la mobilització de carbonaris arrelava en la lluita fratricida dels bàndols locals i s'oposava formalment a la branca italiana de la maçoneria que havia quedat majoritàriament fascinada per la França revolucionària i napoleònica. El carbonarisme incorporà el món rural i catòlic a les societats secretes, i organitzà un moviment de societats en què les dinàmiques locals eren preponderants per la incapacitat de vertebrar un òrgan únic central que coaccionés i cohesionés les societats locals. L'esfondrament de l'Imperi napoleònic no desarticulà aquella pràctica política, sinó que la dirigí cap a nous objectius: el liberalisme revolucionari. La vaguetat del nou horitzó polític

es concilià adequadament amb una pràctica política clandestina que se sostenia en la diferència i en els acords puntuals. El carbonarisme participà de l'èxit de les revolucions italianes del 1820, però sobretot de l'experiència de l'exili francès, anglès, espanyol i portuguès en què enfortí els lligams amb les organitzacions polítiques de les terres d'acollida. El creixement del carbonarisme depenia de la lluita política clandestina i de la capacitat d'oferir un model alternatiu a la maçoneria; per tant, allí on era present aquesta darrera, creixia la primera. A la monarquia espanyola, les societats paramaçòniques del Trienni no tenien una estructura a la qual oposar-se i el carbonarisme pròpiament espanyol quedà engolit per aquelles lògies que eren un conglomerat de pràctiques i ritus, només el carbonarisme d'abast internacional triomfà aplegant exiliats italians i francesos, amb els sectors més radicals del liberalisme revolucionari barceloní. A la costa llevantina, tot i la rellevància del carbonarisme, donada per la presència dels refugiats italians, la supremacia de lògies paramaçòniques encara era indiscutible en el si del moviment liberal exaltat.

El tancament de les societats patriòtiques i la consegüent revifalla de les lògies paramaçòniques provocà la multiplicació d'opinions i féu més urgent la necessitat de crear òrgans rectors i organitzatius. De l'exigència de vertebració i definició d'una certa identitat ideològica nasqueren dues societats secretes antitètiques, escindides del tronc de la paramaçoneria: d'una banda, la "sociedad constitucional del anillo" i, de l'altra, la "sociedad de los caballeros comuneros". Totes dues aparegueren a mitjan 1821, però cap de les dues aconseguí arrossegar i aglutinar l'heterogeneïtat de les lògies paramaçòniques. L'una reforçà l'altra i totes dues es bastiren i dirigiren des del centre per difondre's cap a les províncies on es fundaren organitzacions que reconeixen la preeminència de l'homònima del centre polític. Mentrestant, els *anilleros* eren essencialment les autoritats polítiques i militars que volien preservar l'ordre públic i l'estabilitat governamental, i es beneficiaven de l'Administració i de l'Exèrcit per buscar nous adeptes, i la comuneria englobava tots aquells liberals que percebien la revolució com a inacabada i volien avançar en les seves conquestes. L'oposició a les autoritats polítiques cohesionà la incipient comuneria, que s'enfortia col·laborant en la mobilització popular contra un govern dominat pels *anilleros*.

El fracàs del cop d'estat ordit pels contrarevolucionaris, el juliol de 1822, estimulà unes sinergies populars que intentà canalitzar la comuneria per assaltar el poder. L'oportunitat política requeria la unitat dels defensors de la Constitució de 1812; això no obstant, les esquerdes s'eixamplaren quan s'aproparen al poder. La tardor de 1822 les friccions entre els comuns augmentaven i a finals d'octubre els

sectors més radicals i populars que seguien les directrius del setmanari *El Zurriago* i de la “sociedad Landaburiana” de Madrid es feren amb el control de la comuneria. La radicalització de les seves propostes polítiques els allunyava del poder i els grups més moderats de comuners manifestaren el seu malestar fins al punt d'organitzar una temptativa per recuperar el control de la societat. El febrer de 1823 la comuneria s'escindí i gairebé es dissolgué en formar-se dos bàndols enfrontats que la historiadora Marta Ruiz Jiménez ha definit com “los comuneros revolucionarios que permanecerán fieles a los originarios ideales de la comuneria que de hecho ya ha desaparecido, y los comuneros contrarrevolucionarios quienes constituyen la Confederación de Comuneros Españoles Constitucionales quedando como autores y responsables de la escisión y partidarios de una línea de actuación moderada o pastelera”.⁴¹ Les escissions de la comuneria i els lligams amb un món popular predominantment heterogeni i divers en cada territori impediren que es pogués estructurar una xarxa política capaç d'organitzar les diverses “torres” o seccions. El somni de la unitat política de la comuneria topà amb les mateixes dificultats que patiren la resta de societats secretes espanyoles i, consegüentment, la seva pluralitat i heterogeneïtat és comparable a la dels carbonaris o a la de les lògies paramaçòniques.

Quan s'inaugurà la Tertúlia Patriòtica de Lacy, totes les societats secretes amb l'excepció de la de l’*“anillo”* hi eren presents. Després de mesos de persecució, patiment i escissions, l'accés a la tertúlia els apropà al poder polític conferint-los unitat d'acció. La renovació del consistori barceloní i la presència a la Diputació provincial, dotà les societats secretes barcelonines d'un cert poder polític que empraren per purgar la tertúlia i conferir-li un tarannà més revolucionari. L'assalt al poder les havia unit, però la pugna per la supremacia política les dividí, multiplicant la seva pluralitat convertida en divisió i escissions interiors.

Habitualment, l'estudi de les societats secretes s'ha fet a partir dels materials de la repressió política de la Dècada Ominosa. Aquesta recerca no eludeix aquestes fonts documentals, ans al contrari, intenta contrastar les fonts policials franceses que vigilen els exiliats espanyols amb els conflictes i les purgues que es realitzaren a Barcelona durant el darrer any del Trienni. Els prefectes del departament dels Pirineus Orientals contractaren els serveis d'un il·lustre liberal exaltat, Antoni Guillén de Mazón, el prior de l'hospital general de Barcelona i primer redactor del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, i

41. RUIZ JIMÉNEZ, Marta (2000a): “La Confederación de Comuneros Españoles en el Trienio Liberal (1820-1823)”. *Trienio*, núm. 35, p. 155-186.

després director del diari exaltat *El Indicador Catalán*, perquè els informés sobre el que passava a Barcelona i sobre els exiliats espanyols a França. Des de Prada i Perpinyà, l'eclesiàstic desenvolupà aquella escabrosa tasca només amb la col·laboració d'un altre il·lustre exaltat Ramon Maria Sala, antic defensor de Costa la primavera de 1822 i alcalde de Barcelona de gener a agost de 1823. Tots dos eren els confidents perfectes i la seva animadversió pel liberalisme radical i popular procedia de l'ànim de revenja contra els partidaris de Rotten, que els empresonà i donà ordre als seus carcellers que els traslladaven a Cartagena de llançar-los per la borda. Els dos futurs delators i quatre liberals més foren proscrius la nit del 9 al 10 d'agost de 1823 i engrillonats en un vaixell que els havia de conduir cap a la mort, però tornaren a la vida quan la fragata francesa *Junon* els alliberà de la condemna, després de passar-s'hi trenta dies, els desembarcaren a Mataró, deixant-los sota la custòdia del cabdill reialista Pedro de Sarsfield.⁴² Quan va caure Barcelona i la guerra finí, aquells sis liberals tornaren a mans de l'Exèrcit francès, evitant ser víctimes de la crueltat de la repressió reialista. Les tropes franceses se'ls endugueren cap a l'exili.⁴³ Guillén i Sala sobrevisqueren durant quatre anys i mig fent de confidents de la policia francesa, proporcionant-los tota mena d'informació sobre les societats secretes barcelonines i fent-los un petit perfil polític de cadascun dels companys d'exili.⁴⁴

El tàndem eclesiàstic i advocat funcionà perfectament, i els dos prefectes que residiren a Perpinyà entre 1823 i 1828 se'n beneficiaren rebent dos butlletins setmanals sobre les notícies que els confidents aplegaven dels moviments que les societats secretes feien a Barcelona i al sud de França. Al cap de quatre anys i mig de delacions i traïcions, el binomi es dissolgué quan el rei Ferran VII concedí una gràcia reial a Ramon Maria Sala perquè pogués retornar a Barcelona, en agraïment a la seva col·laboració en la detenció del rebel reialista Josep Busoms, *Jep dels Estanys*. Mentre el juny de 1828 l'advocat esperava la carta reial per emprendre el camí de tornada, Guillén, atemorit per un futur incert i ple de suspicàcies, sol·licitava a les autoritats franceses el seu trasllat a París. L'eclesiàstic al·legava que sense Sala no disposava dels recursos ni dels confidents a la capital catalana per prosseguir

42. ANP. Sèrie F7. Lligall 12038. Expedient J. M. Roth Rapport. Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police. Carta datada a Prada el 31 de desembre de 1823.

43. ANP. Sèrie F7. Lligall 12038. Expedient Antonio Rodón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a Marsella el 2 d'abril de 1829.

44. ANP. Sèrie F7. Lligall 12038. Expedient Antoni Guillén de Mazón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a París el 13 de juny de 1828.

detallant els moviments de les societats secretes. Tampoc s'estalviava les malfiances que li despertava el seu company de traïcions i no titubejava quan assumia que Sala el delataria si en podia treure algun rèdit. A Perpinyà, la vida de Guillén corria perill i París semblava una alternativa atractiva. L'eclesiàstic, des de l'arribada el 1825 del prefecte, marquès d'Augeron, s'havia hagut d'espavilar perquè li havien abaixat l'assignació gairebé a la meitat. Els seus informes sobre el que succeïa a Barcelona ja no tenien tant d'interès com abans i hagué de compaginar-los amb les traduccions encarregades pel llibreter Alzine de Perpinyà. I quan la seva vida d'espia tocava a la seva fi, cregué que a París podria reprendre, lluny d'un passat ple de màcules, la seva feina de traductor i vocació d'escriptor i redactor de diari.⁴⁵

El marquès d'Augeron va adreçar una carta al ministre de l'Interior explicant-li fil per randa les peticions de Guillén de Mazón. El prefecte de Perpinyà, alhora que li transmetia les intencions del confident, també li feia avinent una breu ressenya sobre les idees polítiques de l'exiliat, manifestant-li que tot i la seva estada a França no havia abjurat dels seus principis constitucionals. La carta del prefecte emfasitzava la repulsa que l'espia tenia cap a les societats secretes i atribuïa la seva expulsió de la capital catalana l'agost de 1823 al coneixement exhaustiu que en tenia i a les seves maniobres per fer prevaler les seves opinions polítiques. El prefecte en el seu informe no dubtava de la intensa activitat política que havia desplegat Guillén durant el Trienni, malgrat que no l'haguessin citat en cap dels processos judicials i purificacions fets pel règim absolut de Ferran VII, i el prefecte ho imputava al fet que no havia ocupat cap càrrec polític ni a l'Administració durant el Trienni.

Les autoritats franceses, tot i les opinions d'Augeron, no dubtaren mai de la veracitat dels informes de Guillén, fins al punt de convertir-los en la brúixola que els orientà per reprimir les societats secretes. Al cap d'un temps, la policia francesa no es conformà a conèixer les societats secretes, sinó que encarregà a Guillén que elaborés unes breus ressenyes sobre l'activitat política dels liberals exiliats amb qui havia coincidit. Les autoritats franceses volien controlar els refugiats i volien saber qui eren, què havien fet i per què fugien. El control sobre la majoria d'exiliats comportà la repressió d'una minoria basant-se en els informes dels confidents. Molts dels exiliats malvisqueren durant la segona meitat de la dècada dels vint al voltant de la frontera o bé es desplaçaren fins a les grans ciutats franceses: Marsella, Bordeus, París. També, n'hi hagué uns quants —una àmplia minoria— que pel

45. ANP, Sèrie F7. Lligall 12038. Rapport del marquis d'Auberjoy au Ministre Secrétaire d'Etat au DPO. Bureau de la Police. Carta datada a Perpinyà el 7 de març de 1829.

seu activisme i unes premisses polítiques massa radicals es veieren obligats a fugir de França cap a Anglaterra o cap a la costa nord-africana per evitar que les delacions d'alguns confidents exiliats els portessin de nou cap a Espanya a través dels contactes que mantenia la policia francesa amb la "*superintendencia de policía española*." Els líders més revolucionaris del moviment liberal exaltat barceloní foren les principals víctimes de l'exili i els seus companys de desventures es cobraren els deutes pendents que havien contret durant el darrer any del Trienni.

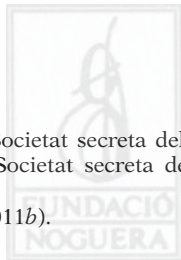
El capellà que feia d'espia —Guillén— mai no denuncià cap membre de les lògies paramaçòniques menys revolucionàries que potser l'haguessin pogut incriminar. En el transcurs dels quatre anys que el tingué en nòmina la policia francesa, escrivint informes cada tres dies, no vacil·là a assenyalar a antics socis de la tertúlia patriòtica com a membres prominents de les diverses lògies paramaçòniques més radicals:⁴⁶ P. Sainz de Andino, J. Andreu, F. Basora, T. Bruguera, I. Coll, J. Camps, J. Montero i Vigodet, P. Ramírez, V. M. Sobeñat, A. Vila, Torner, P. N. Valls.⁴⁷ Altres recerques, com la d'Arnabat, han revelat altres lligams entre aquelles lògies i la tertúlia a través de Llinás⁴⁸ i Torrens. L'omissió de Guillén de tots dos fan evident que potser eren més propers a les seccions exaltades i menys radicals de les lògies paramaçòniques, i si els delatava podia incriminar-se.

L'heterogeneïtat de les lògies irrogà una repressió d'intensitat diversa, en funció de la seva projecció revolucionària; els més perseguits i vigilats foren els qui Guillén titllà de jacobins, que patiren amb tota la seva cruesa la col·laboració de la policia francesa i espanyola. La pluralitat política de les societats secretes paramaçòniques provocà el seu enfrontament durant els conflictes del Trienni quan s'arregleraren en bàndols polítics oposats. L'exili mitigà les divergències i la clandestinitat ajudà a consensuar objectius amb l'única excepció dels qui més s'havien distingit pel seu esperit revolucionari i la pràctica política del terror durant el Trienni. La recerca historiogràfica sobre aquells exiliats més revolucionaris que no tornaren a casa i que visqueren en carn pròpia les tensions entre liberals encara està per fer malgrat algunes

46. Vegeu l'annex A12.3. Societat secreta dels paramaçons.

47. Vegeu l'annex A12.2. Societat secreta dels comuners; vegeu l'annex A12.4. Societat secreta dels carbonaris.

48. ROCA VERNET, Jordi (2011b).

excepcions: Llorens,⁴⁹ Castells,⁵⁰ Vilar,⁵¹ Fuentes Aragonés,⁵² Sánchez Mantero,⁵³ Vauchelle,⁵⁴ Canal⁵⁵ i Moreno Alonso.⁵⁶

Els informes de Guillén també revelaren la identitat d'altres membres de les lògies paramaçòniques barcelonines de tarannà revolucionari que no figuraven a la llista de socis de la tertúlia patriòtica: el comissari de guerra i membre de la Junta de Vigilància, Josep Baigés; l'empleat de duanes, elector parroquial de desembre de 1822 i membre de la Comissió de Vigilància, Ignasi Vidal i Pigem; un dels antics companys de Lacy i jutge de censura el 1822, Jaume Ardèvol i Cabré; el notari, milicià del cinquè batalló i l'elector parroquial per escollir diputats a Corts d'octubre de 1823, Manuel Planas i Compte; i el diputat a Corts Miguel Victorica. Tots ells després de l'ocupació francesa encara malda-ven per col·laborar en els intents de pronunciaments que s'organitzaven des de Gibraltar, França o des de la costa nord-africana. La presència de militars en aquelles lògies ha estat recollida exhaustivament per la historiografia, però en les cartes incriminatòries de Guillén hi consten els següents militars que tampoc eren socis de la tertúlia: el darrer cap polític de Girona, el coronel Perol; el tinent coronel Luis Montero; el coronel Par; l'ajudant de capitania general Ramón García; i el primer cap de l'estat major de l'exèrcit expedicionari de Francisco Espoz y Mina, Mariano Zorraquín.

49. LLORENS, Vicente (1968): *Liberales y Románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*. Castalia. València.

50. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1989); CASTELLS I OLIVÁN, Irene (2001a) i CASTELLS I OLIVÁN, Irene (2004): "Los orígenes del iberismo (1815-1832)". A: Josep Fontana. *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 1033-1046.

51. VILAR, Juan Bautista (2006): *La España del exilio. Las emigraciones políticas españolas en los siglos XIX y XIX*. Síntesis. Madrid.

52. FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (1989); FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco; RUBIO, Dolores; ROJAS FRIEND, Antonio (1998): "Aproximación sociológica al exilio liberal español en la década ominosa (1823-1833)". *Spagna Contemporanea*, núm. 13, p. 7-19; FUENTES, Juan Francisco (2002a): "Imagen del exilio y del exiliado en la España del siglo XIX". *Ayer*, núm. 47, p. 35-55; FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (2003): "Procedencia y destino geográfico del exilio liberal español en la década ominosa". *Segon Congrés Recerques: Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Universitat de Lleida. Lleida, p. 542-553.

53. SÁNCHEZ MANTERO, Rafael (1975): *Liberales en el exilio. La emigración política en Francia en la crisis del Antiguo Régimen*. Rialp. Madrid; SÁNCHEZ MANTERO, Rafael (2002): "Exilio liberal e intrigas políticas". *Ayer*, núm. 47, p. 17-32.

54. VAUCHELLE, Aline (1997): "La emigración a Francia del clero liberal español: 1823-1824". *Brocar*, núm. 21, p. 269-309.

55. CANAL, Jordi (2007) (ed): *Exilios. Los éxodos políticos en la historia de España, siglos XV-XX*. Sílex. Madrid.

56. MORENO ALONSO, Manuel (1997): *La forja del liberalismo en España. Los amigos españoles de Lord Holland, 1793-1840*. Congreso de Diputados. Madrid.

Les recerques sobre la repressió absolutista a la fi del Trienni han elevat el nombre de partidaris de la paramaçoneria entre els oficials de l'Exèrcit.⁵⁷ Això no obstant, aquests estudis no estableixen diferències en el si de la paramaçoneria sense diferenciar entre les lògies més o menys revolucionàries; les mancances són imputables als expedients de purificació, poc precisos en l'anàlisi de la pluralitat ideològica i organitzativa de la paramaçoneria. Els casos de Villacampa i Ortega esdevenen paradigmàtics perquè formaren part de les lògies que impulsaren el pronunciament de la capital catalana el febrer i el març de 1820, però després gradualment s'allunyaren de les actituds més revolucionàries fins a convertir-se en líders del moderantisme o de la "*sociedad constitucional del anillo*". Les anàlisis de les societats secretes no poden aïllar-se dels factors que les determinaren: les transformacions polítiques, la dinàmica política local i els enfrontaments entre elles.

Al cap d'uns quants mesos d'enviar informes, Guillén rebé la visita del sotsprefecte del departament dels Pirineus Orientals, el senyor d'Huart, amb qui havia establert una certa confiança. L'autoritat departamental li suggeria que escrivís un informe sobre l'actuació de les societats secretes durant el Trienni a Catalunya, per aconseguir el prefecte Chauvigny: la coneguda *Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular*. Anys després, Guillén es queixaria que el seu informe fou retocat i que aquelles mateixes autoritats departamentals el feren arribar a la premsa i a les autoritats espanyoles que no s'aturaren fins a esbrinar la identitat del seu autor.⁵⁸ Totes les recerques històriques sobre les societats secretes espanyoles durant el Trienni realitzades pels historiadors De la Fuente,⁵⁹ Fernández,⁶⁰ Eiras Roel,⁶¹ Zavala,⁶² Ruiz Jiménez,⁶³ Arnabat,⁶⁴ i Morange,⁶⁵ han utilitzat aquell informe, donant-li una total veracitat. Això no obstant,

57. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 142; ARNABAT MATA, Ramon (1999). Vol. I, p. 312-313.

58. ANP. Sèrie F7. Lligall 12038. Expedient Antoni Guillén de Mazón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a París el 13 de juny de 1828.

59. FUENTE, Vicente de la (1933): *Historia de las Sociedades Secretas antiguas y modernas de España*. Prensa Católica. Barcelona. Reimpresió facsímil Editorial Analecta.

60. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1961): *Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea*. Publicaciones Españolas. Madrid.

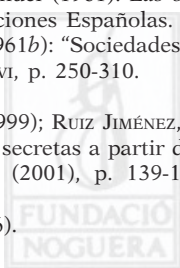
61. EIRAS ROEL, Antonio (1961b): "Sociedades secretas republicanas en el reinado de Isabel II". *Hispania*, núm. LXXXVI, p. 250-310.

62. ZAVALA, Iris M^a (1971).

63. RUIZ JIMÉNEZ, Marta (1999); RUIZ JIMÉNEZ, Marta (2005): "Medidas represivas a los integrantes de las sociedades secretas a partir de 1823". *Trienio*, núm. 45, p. 69-93.

64. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 139-144; ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 289-313.

65. MORANGE, Claude (2006).

aquell testimoni documental era una descripció somera d'una realitat política feta des de Prada a començaments de 1824, que modificaren les autoritats franceses com digué el seu autor a finals de juny de 1828 des de París. Les paraules de Guillén denotaven un cert rebuig cap a aquell informe, que tanta fama havia assolit, i desvetllaven el dubte de la manipulació, revoltant-se contra unes autoritats que primer l'havien utilitzat i després l'abandonaren en la seva fugida cap a París. Les notícies d'aquell eclesiàstic cal trillar-les i contrastar-les perquè les recerques sobre la maçoneria de Ferrer Benimeli⁶⁶ i Martín⁶⁷ posen en dubte la presència de lògies maçòniques adscrites a alguns dels principals ritus europeus, i més qüestionable és encara l'existència d'una òrgan vertebrador i aglutinador de les disperses lògies de les províncies espanyoles. Guillén constata la diversitat de lògies paramaçòniques en el seu report dient que hi havia "dieciocho logias regularizadas de Masones, sin contar las ambulantes que seguían a los regimientos. Los Comuneros tenía el duplo de Torres".⁶⁸ Aquella multiplicitat de lògies ningú no la pogué coordinar, tampoc la gran assemblea de Barcelona, òrgan suposadament rector de la paramaçoneria. L'autonomia de les lògies era absoluta i només reconeixien l'autoritat de les seves causes polítiques que les allunyava de qualsevol obediència d'associacions maçòniques franceses o angleses.

Un dels grans enigmes del Trienni és si existí una societat secreta vinculada al carbonarisme pròpiament espanyol. Els indicis són tan escassos que és gairebé inviable treure'n alguna conclusió contrastable. La notícia sobre les societats secretes de l'eclesiàstic Guillén testimonia que al voltant dels refugiats italians s'establí una societat de carbonaris que s'estengué per tota la costa mediterrània: "Los refugiados Pacchiarotti y D'Attely fueron los promotores de esta secta en Barcelona, que estableció bien pronto algunas ramificaciones en Cataluña, pero que no se extendió más allá. Los primeros adeptos fueron los llamados Fidalgo, Sobiniac, Polo, empleado en la secretaría de Cortes, y el ex-general francés Guillermo Vaundoncourt, que intentó propagar el Carbonarismo en Valencia y Málaga."⁶⁹

66. FERRER BENIMELI, José A. (1980).

67. MARTÍN, Luis P. (1993), p. 73-90.

68. ZAVALA, Iris M^a (1971), Documento X. "Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular" p. 220-229.

69. ZAVALA, IRIS M^a (1971): "Noticia acerca de las sociedades secretas...", p. 220-229.

Les recerques historiogràfiques sobre els refugiats italians fetes per Bistarelli,⁷⁰ Isabela,⁷¹ Morán⁷² i Mugnani⁷³ han maldat per comprovar les dades de Guillén sense gaire èxit; per bé que totes coincideixen a afirmar que existiren diverses *Ventes*, barraques o seccions, no aporten més dades que la producció memorialística d'aquells exiliats. Sense un coneixement sobre el carbonarisme italià a Espanya, esdevé gairebé una entelèquia abordar la participació dels ciutadans espanyols, i una temeritat històrica suposar que hi hagué alguna secció del carbonarisme formada essencialment per ciutadans de la monarquia espanyola. El carbonarisme era una societat secreta amb una vocació eminentment política sense la tradició i la normativització de la maçoneria, i consegüentment caracteritzada per una laxitud en els seus costums i en les seves pràctiques que la convertien en summament atractiva per als revolucionaris d'arreu.

A França, s'havia estès amb una rapidesa insòlita mostrant-se com una alternativa política i revolucionària a la solera filantròpica d'una francmaçoneria que eludia l'enfrontament amb les autoritats de la Restauració. L'èxit de la propagació dels carbonaris en territori francès durant els anys vint ha estat investigada des de diverses perspectives: Pierre-Arnaud Lambert⁷⁴ s'ha concentrat en l'organització, la simbologia i el ritual de la societat secreta, interpretant-la com la voluntat d'una associació clandestina que tan pretén subvertir l'Estat opressor com substituir-lo, explorant els nous models polítics d'organització estatal;

70. BISTARELLI, Agostino (1998): "Vivere il moto spagnolo. Gli esiliati italiani in Catalogna durante el Trienio Liberal. I". *Trienio*, núm. 32, p. 5-14 i la segona part de l'article, *Trienio*, núm. 33, p. 65-90; BISTARELLI, Agostino (2002): "El fondo piemontés en el Archivo Municipal de Tarragona, fuentes para el estudio de los exiliados italianos en el Trienio Liberal". Tesina dirigida per Antoni Moliner i Prada. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra; BISTARELLI, Agostino (2009): "Los exiliados italianos en el Trienio Liberal". Tesi doctoral dirigida per Antoni Moliner, inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

71. ISABELLA, Maurizio (2009): *Risorgimento in Exile Italian: Émigrés and the Liberal International in the Post-Napoleonic Era*. Oxford University Press. Oxford - Nova York, p. 32-41.

72. MORÁN ORTÍ, Manuel (1989): "La cuestión de los refugiados extranjeros. Política española en el trienio liberal". *Hispania*, XLIX, núm. 173, p. 985-1016; MORÁN ORTÍ, Manuel (1990): "Los emigrados italianos de 1821 en la guerra de Cataluña". *Itálica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*, núm. 18, p. 362-329; MORÁN ORTÍ, Manuel (1991): "Los piemonteses en el trienio constitucional español". *L'Émigration politique en Europe aux XIXe et XXe siècles*. École Française de Rome. Roma, p. 217-234.

73. MUGNAINI, Marco (1994): *Italia e Spagna nell'età contemporanea. Cultura, politica e diplomazia (1814-70)*. Alessandria.

74. LAMBERT, Pierre-Arnaud (1995): *La Charbonnerie Française 1821-1823. Du secret en politique*. Presses Universitaires de Lyon. Lió.

i Sánchez Mantero⁷⁵ l'analitzà com una societat secreta més que es coordinà amb les altres per actuar coetàniament i dificultar la resposta repressora de la monarquia francesa.

A Itàlia, la recerca sobre els carbonaris s'ha desenvolupat profusament en els darrers cent anys. L'abundant bibliografia sobre la societat secreta pot dividir-se en les obres historiogràfiques produïdes durant les primeres dècades del segle xx i les que es produïren a partir de la dècada dels vuitanta. Els historiadors de començaments de segle ompliren pàgines i pàgines fent una descripció acurada dels rituals, del llenguatge i de la pràctica clandestina i resistent dels pares de la nació italiana. Aquelles anàlisis sobre el fenomen polític del carbonarisme s'han de contextualitzar amb la fascinació historiogràfica —gairebé hagiogràfica— sobre el naixement d'Itàlia: *il risorgimento*. L'exploració d'aquells treballs no ha comportat cap nova referència sobre el carbonarisme a Barcelona. L'única excepció és l'obra de Moscati,⁷⁶ que publicava tota la producció epistolar d'un dels capitosts dels exiliats napolitans a Espanya, el general Guiglielmo Pepé, qui només esmentava el carbonarisme en relació amb els intents dels refugiats italians per organitzar un desembarcament a la costa de Sicília o Calàbria i pronunciar-se per restituir el règim constitucional. Les cartes del general Pepé mostren els seus contactes amb altres refugiats il·lustres com Vincenzo Pisa, Giuseppe Pecchio i Luigi Angeloni, però es concentren en la producció periodística que tracta sobre els exiliats, i la que concretament qüestiona el seu comportament durant la derrota enfront els exèrcits austríacs de la Santa Aliança. L'única referència sobre les societats secretes que s'escapà al general Pepé, en les seves cartes, és la complaença que li provoca la creació d'una societat germana portuguesa de la *società dei fratelli costituzionali europei*.⁷⁷ La societat dels carbonaris europeus l'havia fundada el general Pepé a Barcelona, i és l'única variant del carbonarisme que assolirà una certa difusió i èxit a Espanya.

A la dècada dels vuitanta i noranta del segle xx, tornà a primera línia historiogràfica l'estudi sobre el carbonarisme, però aquesta vegada s'utilitzà un nou prisma per analitzar la documentació, i s'obtingueren uns altres resultats que emfasitzaven les concommitàncies d'aquella societat secreta amb els grups democràtics italians del Trienni Republicà

75. SÁNCHEZ MANTERO, Rafael (1972).

76. MOSCATI, Ruggero (1938): *Guiglielmo Pepé*. Regio Istituto per la storia del risorgimento italiano. Roma.

77. MOSCATI, Ruggero (1971): Document núm. 255. "Giuseppe Pecchio a Guglielmo Pepe. Madrid, 27 luglio 1821", p. 229.

(1796-1799) i amb el moviment d'alliberament contra els règims napoleònics dels primers decennis de l'*ottocento*. L'ombra del bicentenari de la Revolució Francesa era visible també a Itàlia i la historiografia sobre el carbonarisme s'encavalcà amb la difusió de les pràctiques, les idees i els projectes gestats pels republicans italians de finals del *settecento*. De la mà d'historiadors com Vannoni,⁷⁸ Francovich,⁷⁹ Gabriele,⁸⁰ Conti,⁸¹ Galt,⁸² Bracco,⁸³ De Francesco,⁸⁴ Guerci⁸⁵ i Rao,⁸⁶ la historiografia féu un gran salt endavant incorporant el carbonarisme al teixit revolucionari europeu. A començaments del segle XXI una nova generació d'historiadors ha instigat els seus coetanis a revisar la història del carbonarisme

78. VANNONI, Gianni (1985): *Le società segrete dal seicento al novecento: note e documenti*. Sansoni. Florència.

79. FRANCOVICH, C. (1986): "Prospettive politiche delle società segrete in Italia durante il periodo napoleonico e la Restaurazione". *Rivista italiana di studi napoleonici*, núm. 2, p. 9-17.

80. GABRIELI, Giuseppe (1981): *Massoneria e Carboneria nel regno di Napoli*. Roma.

81. CONTI, Fulvio (2000): "Masonería y sociedades secretas en la Italia de la Restauración: fases del debate historiográfico". A: José Antonio FERRER BENIMELI, *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica*. Vol I. IX Symposium Internacional de Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Saragossa, p. 127-144.

82. GALT, Anthony H. (1994): "The Good Cousins' Domain of Belonging: Tropes in Southern Italian Secret Society Symbol and Ritual, 1810-1821". *Man, New Series*, vol. 29, núm. 4, p. 785-807.

83. BRACCO, Fabrizio (1990): *Democrazia e associazionismo nel XIX secolo*. Le Monnier. Florència.

84. FRANCESCO, Antonino de (1995): "Cultura costituzionale e conflitto politico nell'età della Restaurazione". A: F. BENIGNO i C. TORRISI. *Elite e potere in Sicilia dal Medioevo ad oggi*. Donzelli. Roma, p. 121-134; FRANCESCO, Antonino de (1996): *Rivoluzione e costituzione saggi sul democratismo politico nell'Italia napoletana 1796-1821*. Nàpols; FRANCESCO, Antonio de (1997): "Aux origines du mouvement démocratique italien: quelques perspectives de recherche d'après l'exemple de la période révolutionnaire, 1796-1801". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 314, p. 335-350; FRANCESCO, Antonino de (1998): "La Constitución de Cádiz en Nápoles". A: José M. INURRITIGUI i José M. PORTILLO VALDÉS, *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios políticos y constitucionales. Madrid, p. 273-286; FRANCESCO, Antonino de (1999): "L'ombra di Buonarroti, Giacobinismo e Rivoluzione francese nella storiografia italiana del dopoguerra". *Storica*, núm. 15, p. 7-67.

85. GUERCI, Luciano (1998): "Aspects du débat sur l'égalité durant le Triennio Républicain". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, p. 409-430; GUERCI, Luciano (1999b): *Istruire nelle verità repubblicane: la letteratura politica per il popolo nell'Italia in rivoluzione (1796-1799)*. Il Mulino. Milà; GUERCI, Luciano (1999a): p. 129-145.

86. RAO, Anna Maria (1995): "El jacobinismo italiano (1796-9)". A: Lluís ROURA i AULINAS i Irene CASTELLS (ed.): *Revolución y Democracia, el jacobinismo europeo*. Orto, Madrid, p. 139-180; RAO, Anna Maria (1998): "Introduction. L'expérience révolutionnaire italienne". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, p. 387-407; RAO, Anna Maria (2002): *Napoli 1799 fra storia e storiografia: atti del convegno internazionale Napoli, 21-24 gennaio*. Vivarium. Nàpols.

des dels preceptes historiogràfics de la nova història política, tant des del punt de vista cultural com social. Caffio⁸⁷ esbossà quins són els nous camins que ha d'emprendre la historiografia per desmitificar els vells tòpics associats al carbonarisme que el consideren una organització política massa vinculada a les faccions o bàndols d'Antic Règim. Una interpretació polièdrica del carbonarisme apropià les distintes funcions que s'hi desenvoluparen a la manera com s'inserí en el teixit social i territorial, com esdevingué un grup de pressió en l'àmbit local i de quina manera fou capaç de convertir-se en un interlocutor privilegiat amb l'Estat a través dels diversos òrgans de govern.

El munt de plantejaments innovadors de Caffio i la seva reflexió teòrica contrasta amb una realitat historiogràfica italiana en la qual no ha suscitat gaire interès la revisió del coneixement sobre el carbonarisme. Només dos historiadors han renovat alguns aspectes les anàlisis d'aquella societat secreta: Rienzo,⁸⁸ que en un estudi sobre els grupuscles democràtics italians durant tota l'etapa d'ingerència francesa, ja fos de revolucionaris o funcionaris, ha posat en relleu les aliances contingents entre el carbonarisme i les societats filoborbòniques per expulsar l'opressor francès; i Meriggi,⁸⁹ que ha revisat la fascinadora cultura de l'acció del carbonarisme per palesar la coherència política dels principis organicistes i corporatius que hi havia al darrere, considerant el carbonarisme la manera com s'adaptà el model revolucionari francès basat en l'individu en un sistema teocràtic antiindividualista que s'havia bastit a partir de l'omnipresent religió catòlica.

A la fi d'aquest breu recorregut pel carbonarisme francès i italià, la pregunta és obvia. Si durant la dècada dels vint fou la primavera del carbonarisme a Itàlia i França, per què no succeí el mateix a Espanya, si compartia característiques culturals, socials i polítiques? La resposta cal trobar-la en la debilitat de la maçoneria espanyola, i la força de les societats secretes que emergiren durant el Trienni. Les lògies paramaçòniques cobrien perfectament l'espai que ocupava el carbonarisme a Itàlia i França, perquè estaven mancades d'una pètria

87. CAFFIO, Maria Angela (2006): "L'individualità corretta: note sulle strutture d'aggregazione sociale e sulle culture politiche nel mezzogiorno del primo ottocento". *Società e storia*, núm. 112, p. 361-383; i especialment, p. 379-383.

88. RIENZO, Eugenio di (2000): "Neogiacobinismo e movimento democratico nelle rivoluzioni d'Italia (1796-1815)". *Studi Storici*, fasc. 2, p. 403-431; RENZIO, Eugenio di (2001a): "Arrivederci 1799". *L'Acropoli*, núm. 4, II, p. 384-402; RIENZO, Eugenio di (2001b): *L'aquila e il berretto frigio. Per una storia del movimento democratico in Francia da brumaio ai cento giorni*. ESI. Nàpols.

89. MERIGGI, Marco (2002): *Gli Stati italiani prima dell'Unità. Una storia istituzionale*. Il Mulino. Bolonya; MERIGGI, Marco (1999): "Nazione e religione, Meriggi legge Portillo". *Storica*, núm. 31, p. 199-204.

reglamentació i s'havien constituït essencialment per fer-hi política. El carbonarisme no podia plantejar una alternativa i havia de competir amb societats secretes amb trets molt semblants. L'heterogeneïtat de comuns i paramaçons oprimia l'espai vital dels carbonaris, i sense diferenciar-se de les altres societats secretes, era impossible atraure els ciutadans espanyols. El carbonarisme era tan heterogeni com les societats secretes espanyoles, i sovint s'ha comès l'error historiogràfic de percebre'l com l'associació clandestina més revolucionària, pel seu esperit republicà i democràtic. A l'interior del carbonarisme italià també hi havia liberals moderats que perseguïen horitzons polítics que estaven als antípodes de la democràcia i la república.

Els carbonaris arribats de la península Itàlica només aconseguiren desenvolupar una societat secreta de característiques del carbonarisme quan amalgamaren els ciutadans espanyols amb els refugiats italians i els combatents francesos⁹⁰ que somiaven amb la culminació de la segona onada revolucionària europea. La projecció europea de la revolució és el triomf dels carbonaris, i a la monarquia espanyola proliferà el carbonarisme fixant un horitzó polític que no es limitava a Espanya. El carbonarisme nascut a Espanya no fou pròpiament espanyol, sinó europeu, ja que volia confederar els esforços de tots els revolucionaris europeus perquè fessin triomfar en els seus estats els règims constitucionals. El cònsol sard de Barcelona⁹¹ notificà l'existència d'aquests carbonaris durant *l'afer Costa* i en donà algunes dades obtingudes en el seu intent d'introduir-hi un confident: la societat tenia finalitats filantròpiques i perseguia la felicitat de la humanitat; els associats havien de pagar una quota inicial per fer-se'n soci i després una mensualitat, i les seves relacions amb societats germanes s'estenien per d'altres països. Aquesta documentació ratifica la presència d'una societat secreta a Espanya de tarannà carbonari, els carbonaris europeus, amb una proposta política internacionalista. L'historiador Manuel Morán⁹² ha demostrat la força de la causa internacionalista, alhora que ha desmuntat qualsevol vel·leïtat que esbossés propostes federals d'àmbit europeu. Això no obstant, Castells⁹³ ha constatat una sola excepció al plantejament de Morán, l'iberisme, que es gestà durant aquells anys i que tindrà una llarga vitalitat durant tot el segle XIX com ha explicat Sergio Campos Matos.⁹⁴

90. BRUYÈRE-OSTELLS, Walter (2003): "Les officiers de la grande armée dans l'Espagne Libérale de 1823". *Revue de l'Institut Napoléon*, núm. 186, p. 55-78.

91. AST MAZZO 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 27 febbraio 1822.

92. MORÁN ORTÍ, Manuel (1989).

93. CASTELLS OLIVÁN, Irene (2004).

94. MATOS, Sérgio Campos (2006): "Iberismo e identidade nacional (1851-1910)". *Clio. Revista do Centro de Historia da Universidade de Lisboa*, núm. 14, p. 349-400.

Quan Antoni Guillén de Mazón redactà la notícia sobre les societats secretes, passà de puntetes sobre el carbonarisme i només dotà d'entitat la "sociedad de los Europeos" a la qual atribuï la responsabilitat d'haver liquidat el carbonarisme pròpiament espanyol, evidenciant la seva servitud i dependència respecte a les lògies paramaçòniques i el carbonarisme.⁹⁵ El carbonarisme desaparegué de Barcelona per l'actuació de la seva societat germana, la dels europeus, que agrupava la majoria de ciutadans de Barcelona propers al carbonarisme. Els artífexs de la liquidació del carbonarisme la primavera de 1823 segons Guillén van ser els quatre europeus socis de la tertúlia: Sobeñat, Torrens, López Paredes i Alcántara y Boria.

Tots quatre havien donat veu al carbonarisme dels europeus en les sessions de la tertúlia patriòtica i col·laboraren amb les lògies paramaçòniques quan s'escolliren els membres de la Junta de Vigilància constituïda el març de 1823.⁹⁶ Amb l'actuació conjunta de les dues societats secretes aconseguiren controlar la junta, pressionant perquè les tres societats que campaven per Barcelona tinguessin una mateixa proporció en la seva representació. La unitat dels carbonaris europeus i els paramaçons provocà la inversió de poder polític i deixà en minoria els comuns. La junta esdevingué un òrgan polític cabdal de març a maig de 1823, s'apropià d'algunes tasques de la Diputació provincial, encarregant-se de nomenar els jutges de fet per assumptes de censura del 1823 entre els quals hi havia els europeus: Sobeñat, Torrens i Alcántara y Boria. La junta escollí cinquanta-cinc jutges, quatre o potser més dels quals eren membres del carbonarisme dels europeus, dotant-los d'una representativitat que els equiparava pràcticament als jutges que eren comuns (Roviralta, Cubero, el marquès de Llió) i sancionava la supremacia dels jutges vinculats a les lògies paramaçòniques (Albó, Sainz Andino, Bassora, Bruguera, Montero).

Amb l'arribada de l'estiu de 1823, la bona entesa entre Rotten i la Diputació provincial facilità el retrobament dels sectors radicals de les lògies paramaçòniques i dels comuns. La màxima autoritat de la ciutat sancionà el projecte de la Diputació provincial i obligà a claudicar l'Ajuntament barceloní. Rotten tenia un cert pes en les lògies paramaçòniques més revolucionàries i el consens amb la Diputació s'entengué com el retrobament de la unitat d'acció entre paramaçons i comuns, que en aquell temps dominaven la Diputació barcelonina. Les seccions més revolucionàries de les societats secretes s'havien posat d'acord i l'autonomia dels carbonaris ja no tenia raó de ser. Els

95. ZAVALA, Iris M^a (1971): "Noticia acerca de las sociedades secretas...", p. 220-229.

96. Vegeu l'annex A4. Institucions liberals extraordinàries.

quatre carbonaris dels europeus citats per Antoni Guillén foren els artificiers de la implosió del carbonarisme; després d'executar aquella operació, s'esvai la influència d'aquella societat secreta en la política barcelonina i els quatre executors s'integraren en alguna de les lògies paramaçòniques o a la comuneria.

En aquell report sobre les societats secretes, Guillén no ometé els comunsers com tampoc no ho havia fet en tots els seus informes anteriors i els posteriors tramesos a la policia francesa. Durant un lustre, Antoni Guillén delatà en els seus informes setmana rere setmana quins eren els caps de la comuneria que s'esmunyien per la Península i maldaven per organitzar-se políticament, i lògicament alguns d'aquells també eren antics socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy: Casajemas, Cortés, Cubero, Granados, Jaumar, López Paredes, Alcántara y Boria, Llobet, els germans Miquel i Gaietà Ribot i Menos i Roviralta.⁹⁷ La historiografia sobre la comuneria, gràcies a Ruiz Jiménez, ha ampliat la nòmina de comunsers que eren socis de la tertúlia: el marquès de Castellsosrius, capità general de Catalunya fins al gener de 1823, i el diputat provincial Gironella. Aquell grup de comunsers presents a la tertúlia esdevé una mostra representativa de la polarització que patí la comuneria el 1823. D'una banda, un sector més moderat i avesat a l'art de governar que agrupà les autoritats: Casajemas, el marquès de Castellsosrius, Cortés, Gironella i Cubero; i de l'altra, un de més revolucionari que se sentia més proper al liberalisme popular: Llobet, Miquel i Gaietà Ribot, López Paredes i Roviralta. De la multitud d'informes escrits per Antoni Guillén, només una petita part es conserva als arxius, i s'hi esmenten d'altres líders comunsers que no eren socis de la tertúlia patriòtica: el secretari de l'Ajuntament i redactor del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, Francesc Altés i Gurena; el regidor barceloní exaltat, el marquès de Llió; el vicesecretari de la Diputació provincial Gaietà Roviralta, i l'antic diputat a Corts Ramon Salvató. Tots tres han d'integrar-se en el sector de tendència més moderada dins el moviment exaltat; també hi afloren d'altres comunsers que foren més propers a les inèrcies polítiques més revolucionàries i populars: el germà apotecari i soci de la tertúlia Pau Janer i el desconegut Pau Pol.

La vessant més popular i revolucionària de la comuneria es bastí al voltant d'un dels seus òrgans de premsa, la *Voz del Pueblo*, setmanari que seguia l'estela del conegudíssim periòdic madrileny *El Zurriago*, dotat d'un llenguatge popular i sorneguer i que assolí una gran popularitat entre el liberalisme popular i radical espanyol. L'impressor Joaquim

97. ANP. F 7, Ll. 12028; Vegeu l'annex A.12.2. Societat secreta dels comunsers.

Jordi era el responsable de la distribució del periòdic madrileny a Barcelona, i també fou l'impulsor del setmanari la *Voz del Pueblo*, en el qual Ramon Pagés escrivia la secció "Las Semblanzas", la més càustica i popular. A mitjan agost de 1822, aquell redactor fou denunciat per Francesc Artís, un dels regidors barcelonins biografiats; i el darrer número del periòdic aparegué el 30 d'agost i el dedicaren íntegrament a reproduir l'acte del judici de conciliació, amb el qual es procedia a la reparació de les injúries que, segons el jutge, el setmanari havia vessat contra el regidor.⁹⁸ En aquella causa, el futur soci de la tertúlia patriòtica Comellas actuà com a apoderat i representant de Pagés.⁹⁹ No fóra estrany de pensar que l'apoderat de Pagés fos un comuner més. La unitat d'aquell final d'estiu de 1822 contrasta amb la desunió de les diverses "torres" de comuners de l'any següent, quan Comellas fou un dels expulsats de la ciutat, juntament amb els tres alcaldes, i els exaltats Roth i Guillén de Mazón. Aquell exemple reflecteix com la comuneria havia mantingut la unitat durant els anys d'oposició i com, tan bon punt tocà amb la punta dels dits el poder, es dividí.

En el report més conegut de Guillén de Mazón, escrigué que paramaçons i carbonaris s'aliaren perquè les tres societats secretes (paramaçons, carbonaris europeus i comuners) tinguessin una representació igual a la Junta de Vigilància que s'escollí a finals de febrer de 1823.¹⁰⁰ La junta estava conformada per nou individus, sota la presidència d'una de les autoritats polítiques, que tant podia ser el cap polític o algun dels alcaldes de la ciutat. La integraven cinc militars, quatre dels quals també eren milicians, quatre civils i un representant de l'autoritat política. Quants d'aquells membres de la junta representaven les societats secretes? Segons la notícia escrita per Antoni Guillén de Mazón, quan es trià aquella junta, el milicià del quart batalló de la MNV, Sobeniat, i Torrens formaven part del carbonarisme; en els informes que el mateix eclesiàstic envià des de Perpinyà i Prada, titllava de paramaçons Baiges i Montero, i la policia francesa, en l'expedient de García Piña,¹⁰¹ afirmà que aquest era un dels companys de Ramírez, líder d'una de les lògies paramaçòniques. Segons el report de Guillén: "Un simple subteniente

98. *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 5: "Y como se deduce de esto que Ramón Pagés no trató de injuriar a aquel en terminos que puso tuvo que dispersarse que es lo mismo que decir, que no lo hizo voluntariamente. Se ponga este en el mismo papel que salga de La voz del pueblo; quedando por lo mismo concluido el negocio: a cuya deliberación se han conformado las partes y lo firman. José Antonio Generés. Francisco Artís. José Comelles. José Viñals y Arbós. Pedro Roure. El alcalde 3º Constitucional. Ignacio Galt".

99. *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 1.

100. ZAVALA, Iris Mª (1971): "Noticia acerca de las sociedades secretas...", p. 220-229.

101. ANP. F 7, Ll. 12029. Carta del superintendent de policia al director de la policia de París.

del regimiento de Zaragoza, llamado Ramírez, presidente de la Gran Asamblea de Barcelona, ha mandado más de hecho en esta parte de España que el general en Jefe.”¹⁰² Per tant, tot indica —malgrat els dubtes— que tots els membres de la junta estaven vinculats a alguna de les societats secretes, i si s’accepta l’argumentació de Guillén els altres quatre membres de la junta haurien de ser tres comuners i un carbonari. Qui eren aquells quatre? El milicià Juan Támara era l’ajudant major del segon batalló de la MNV i un home proper al coronel Costa, soci de la tertúlia patriòtica i elector parroquial en les eleccions municipals de 1821 i 1822. El comerciant Joan Bolart va ser elector parroquial el 1823 per escollir els diputats a Corts de la legislatura següent, elector parroquial en les eleccions municipals de 1820 i comissari de barri de 1820. Un altre dels vocals de la junta era l’hisendat Francisco Capaccio, que després esdevingué elector parroquial en les eleccions a Corts de 1823. I el darrer d’aquells vocals era un dels comandants del quart batalló de la milícia barcelonina, Ambrosio Tomás Lillo, del qual no se’n sabrà res més. L’anàlisi del report de Guillén pot esclarir qui d’aquells quatre era el carbonari: “Sólo por esta vez fueron los Carbonarios iniciados en los asuntos públicos; poco después, en nuevos pactos que hubo entre Masones y Comunerros, éstos, que no habían olvidado ni su derrota ni sus causas exigieron la destrucción de los Carbonarios.”¹⁰³ Si s’atorga veracitat a aquella sentència, l’altre carbonari només podia ser Ambrosio Tomás Lillo que servia en el mateix batalló de la MNV que el conegut carbonari Sobeñat, i lògicament Támara, Bolart i Capaccio eren els comuners. La Junta de Vigilància estava en mans de les societats secretes: Sobeñat (carbonari), Torrens (carbonari), Baiges (paramaçó) Montero (paramaçó), García Piña (paramaçó), Támara (comuner), Bolart (comuner), Capaccio (comuner) Lillo (carbonari).

Les recerques sobre la comuneria han estat desenvolupades per Marta Ruiz Jiménez,¹⁰⁴ que ha explorat el funcionament, l’organització i la repressió de la comuneria posant en relleu l’escissió interna entre la vessant més popular i la més governamental. La societat aconseguí arrossegar el liberalisme popular conferint-li uns trets revolucionaris

102. ZAVALA, Iris M^a (1971): “Noticia acerca de las sociedades secretas...”, p. 220-229.

103. *Ibidem*.

104. RUIZ JIMÉNEZ, Marta (2007); RUIZ JIMÉNEZ, Marta (2000a), p. 155-186; RUIZ JIMÉNEZ, Marta (2000b): “Fuentes documentales y bibliográficas para el estudio de la Confederación de Comuneros durante el Trienio Liberal”. A: José A. FERRER BENIMELI, *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica*. Vol I. IX Symposium Internacional de Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Saragossa.

propis. Això no obstant, la força del liberalisme popular barceloní provocà l'efecte invers, i els comuns maldaren per beneficiar-se'n, però sense gaire èxit per la forta influència que exercia sobre ell la MNV i les lògies paramaçòniques més revolucionàries. La investigació sobre la comuneria a Catalunya és escassa i els estudis de Ruiz Jiménez aporten poques dades i la principal recerca sobre el Trienni a Catalunya¹⁰⁵ tampoc proporciona gaires valoracions.

La comuneria d'extracció popular i radical és encara la gran desconeguda. A partir de les dades esmentades, pot deduir-se que dos dels seus membres van ser Jordi i Tàmaro que establiren lligams amb els oficials del primer regiment de la MNV, arrencats al costat de Costa durant els fets de febrer de 1822. El liberalisme popular quedà reflectit a les pàgines d'*El Zurriago* quan beneïren l'alliberament de Costa el juny de 1822 com si d'un dels seus es tractés: "¿Y se escandalizan los ministeriales del heroico movimiento del pueblo barcelonés a favor del benemeritísimo Costa... ¿Costa escudo fuerte de la libertad y organizador de aquella milicia tan distinguida por sus hechos, Baiges, sentenciado á muerte en la causa de Lacy, Brosa, los Moras y otros de los esclarecidos patriotas de aquella capital gemían en el mismo calabozo de Lacy y sus compañeros."¹⁰⁶ Tot plegat apuntala la tesi que els col·laboradors de Costa van ser ciutadans propers a la comuneria en la seva versió més popular i revolucionària. Alguns dels homes més fidels a Costa, com el mateix coronel, lideraren la vessant més popular i rebel de la comuneria des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy: Tàmaro, Falcó i Gisper, i els qui bregaren per mobilitzar ciutadans i milicians per alliberar Costa aquell juny de 1822, Carbonell i Ribas.

A la tertúlia patriòtica, també hi assistiren d'altres membres de les societats secretes que, donada la vaguetat de les seves referències, és incert adscriure'ls a alguna societat en particular. En la notícia sobre les societats secretes de Guillén, apareixen els noms dels quatre carbonaris que liquidaren el carbonarisme a Barcelona, incorporant-se posteriorment a d'altres societats secretes: Sobeñat, Torrens, López Paredes i Alcántara y Boria. Els dos primers s'aproparen a les lògies paramaçòniques segons el que diu el mateix Guillén, mentre que els altres dos darrers acabaren integrant-se a la comuneria. El tarannà popular i revolucionari dels socis i oradors de la tertúlia patriòtica, Gayà i Jover, Francesc Raüll i Baudili Carreras, preocupats a emprar

105. ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 142-143.

106. *El Zurriago*, núm. 48, p. 12-13. Els companys del coronel Costa també col·laboraren en el fallit intent del pronunciament de Luis Lacy: Josep Baigés, Antoni Brosa i els germans Josep i Francesc Mota.

el català perquè els sectors més populars se sentissin més propers a les idees exaltades que pregonaven, també els apropà a la comuneria. I els socis de la tertúlia Rovira i Moreno¹⁰⁷ van ser membres de societats secretes a l'exili, i potser ja ho eren durant el Trienni.

El 23 d'octubre de 1823 fou el darrer acte dels enfrontaments entre liberals a Barcelona: un grup de ciutadans protestaven contra les principals autoritats politicomilitars de la ciutat, quan era imminent la signatura de la capitulació de Francisco Espoz y Mina i Rotten —les autoritats— ordenaren apressar els qui consideraven els instigadors d'aquell desordre: el coronel Costa, el cap de l'estat major Albó, l'alcalde de Barcelona Cabanillas, Aldea i Portell. Tots cinc eren socis de la tertúlia patriòtica i encarnaven el liberalisme més revolucionari i popular. A les acaballes de 1823, no se sabia res sobre els lligams d'aquells líders amb les societats secretes. De tota manera, els seus repressors els donaren una certa identitat de grup, barrejant els sectors més revolucionaris de la comuneria i de la paramaçoneria, i van ser doblement reprimits; primer pels liberals, que signaren la capitulació de Barcelona, i després pels realistes. Només el coronel Costa i Albó aconseguiren fugir de la presó de Mallorca. Albó hauria pogut escapar perquè era el tresorer d'una de les lògies barcelonines i amb els diners hauria subornat els seus carcellers.¹⁰⁸ A l'expedient francès d'Albó consta una breu ressenya de Guillén sobre una carta interceptada per la policia en la qual Albó es dirigia als capitosts de la comuneria —Janer, Roviralta¹⁰⁹ i Ribot— i de la paramaçoneria —Bassora i Torner— de Barcelona. Ni ell ni cap dels líders que esmentà en la carta, amb l'excepció de Roviralta, ni cap dels seus companys d'infortunis d'octubre de 1823, aconseguí sobreviure per poder tornar a veure una Barcelona liberal.¹¹⁰ Els líders més revolucionaris del moviment liberal exaltat sucumbiren davant la duresa de la repressió dels fallits pronunciaments de la dècada posterior, dels enganys i de les traïcions dels seus companys de lluita, de

107. GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (2004): "Històries d'exili: els «pronunciaments insurreccionals» a la frontera catalana durant la dècada ominosa". A: *Josep Fontana. Història i projecte social. reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 1046-1057, especialment p. 1051. Manuel Moreno i Joaquim Rovira foren dos dels detinguts per la policia francesa després dels fets del 30 d'agost de 1829 quan fracassaren en l'assalt a Puigcerdà. Segons Xaudaró, l'objectiu era arribar-se fins a Barcelona per assassinar el comte d'Espanya.

108. ANP. F 7. Ll. 12046. "Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 11 octobre 1824".

109. ROCA VERNET, Jordi (2011e): "Roviralta Isern, Josep". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.

110. ANP. F7. Ll. 12046. "Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 31 mars 1825. Correspondance communiquée par le Prieur de Mazón".

la misèria de l'exili i de la cruel soledat del pas del temps. El liberalisme popular i revolucionari quedà escapat, i hagué d'esperar una llarga travessia de més d'una dècada per recuperar la vitalitat i el protagonisme del Trienni.

Els estudis sobre les societats secretes de la Dècada Ominosa (1823-1833) han estat més prolífics i destaquen els d'Eiras Roel,¹¹¹ Castro Alfin,¹¹² Solà,¹¹³ Garcia Rovira,¹¹⁴ i Castells.¹¹⁵ Les investigacions de Mestre,¹¹⁶ Soler i Montserrat,¹¹⁷ Ollé i Romeu,¹¹⁸ Moliner¹¹⁹ o Garcia Rovira¹²⁰ han explorat les vinculacions de la burgesia i la política, i la

111. EIRAS ROEL, Antonio (1961b), p. 250-310; EIRAS ROEL, Antonio (1961a): *El partido democrata español (1849-1868)*. Estudio General de Navarra. Rialp. Madrid.

112. CASTRO ALFÍN, Demetrio (1987): "Jacobinos y populistas. El republicanismo español a mediados del siglo XIX". A: José ÁLVAREZ JUNCO (coord.): *Populismo, caudillaje y discurso demagógico*. Siglo XXI. Madrid, p. 181-218. CASTRO ALFÍN, Demetrio (1994a): "Orígenes y primeras etapas del republicanismo en España". A: Nigel TOWSON (ed.): *El Republicanismo en España (1830-1977)*. Alianza. Madrid, p. 35-37; CASTRO ALFÍN, Demetrio (1994b): "Unidos en la adversidad, unidos en la discordia: El Partido Demócrata, 1849-1868". A: Nigel TOWSON (ed.): *El Republicanismo en España (1830-1970)*. Alianza Universidad. Madrid, p. 59-85; CASTRO ALFÍN, Demetrio (1996): "Republicanos en armas. Clandestinidad e insurreccionalismo en el reinado de Isabel II". *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 23, p. 29-40; CASTRO ALFÍN, Demetrio (1997): "Cultura, política y cultura política en la violencia anticlerical". A: Rafael CRUZ i Manel PÉREZ LEDESMA (eds.): *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Alianza Universidad. Madrid, p. 69-98.

113. SOLÀ I PARERA, Àngels (1984): "Escoceses, yorkinos y carbonarios (La obra de O. De Attellis, marqués de Santangelo, Claudio Linati y Florencio Galli en México en 1826)". *Boletín Americanista*, núm. 34, any XXVI, p. 209-244.

114. GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (1998a): "Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la Revolució Liberal: La Barcelona revolucionaria (1835-1837)". *Trienio*, núm. 32, p. 67-102; GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (2000): "Eugenio de Avinareta e Ibargoyen (1792-1872). El paroxismo de la conspiración". A: Isabel BURDIEL i Manuel PÉREZ LEDESMA (coord.): *Liberales, agitadores y conspiradores*. Espasa. Biografías. Madrid, p.127-154; GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (2006): "Republicanos en Cataluña. El nacimiento de la democracia (1832-1837)". A: Manuel SUÁREZ CORTINA. *La redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*. Universidad de Cantabria. Santander, p. 115-143.

115. CASTELLS I OLIVÁN, Irene (2001b).

116. MESTRE, Jesús (1985).

117. SOLÀ I MONTSERRAT, Roser (2001): *Joan Vilaregut i Albafull. Industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona.

118. OLLÉ ROMEU, Josep Maria (1994): *Les bullangues de Barcelona. Durant la primera guerra carlina (1835-1837)*. El Médol. Tarragona, 2 v.

119. MOLINER PRADA, Antoni (1988): "El movimiento centralista catalán de 1843". *Trienio*, núm. 11, p. 25-109.

120. GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (1989); GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (1998b): "Radicalismo liberal, republicanismo y revolución (1835-1837)". *Ayer*, núm. 29, p. 63-90; GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (1999): "Los proyectos de España en la Revolución liberal. Federalistas y Centralistas ante la inserción de Cataluña en España (1835-1837)". *Hispania*, LIX/3, núm. 203, p. 1007-1031.

revitalització del liberalisme radical i el sorgiment del republicanisme en el darrer lustre de la dècada dels trenta. També esbossen la gènesi del partit progressista i els seus lligams amb les juntes conformades durant els anys 1835-1836 per controlar un liberalisme radical que havia irromput políticament amb les bullangues. Entre aquells dirigents del primigeni partit progressista, afluïa una vella nòmina de socis i membres de les societats secretes barcelonines que havien tingut rellevància durant el Trienni: els germans Bonaplata, Gironella, Llinàs, Casagemas, Llobet, Raüll, els germans Ribot, Soler, F. Subirachs, Vila, Vilaregut, Yáñez i tants altres. Les tímides manifestacions de republicanisme dels anys trenta també enllaçaren amb el liberalisme radical i popular a través dels antics socis de la tertúlia com és el cas del malaurat Canalejas, que portà la defensa de Xauradó durant la causa, fet que li suposà la seva deportació a Cuba.

BARCELONA ALS CATALANS.

Capçalera de la "Cançó patriòtica" (1821).
(*La Esquella de la Torratxa*, núm. 1147, 4 de gener de 1901
Barcelona en el segle XIX, p. 5).

CONCLUSIONS

El pronunciament esdevingué una forma d'insurrecció revolucionària basada en la mobilització de militars i ciutadans amb la pretensió de formar una junta política que encarnés la sobirania nacional i proclamés l'adveniment d'un règim polític liberal, fent-se ressò de les demandes del liberalisme insurreccional i revolucionari. La junta representava la voluntat de moderar la transformació política, garantint l'ordre social i apaivagant el potencial transgressor de la revolució. El pronunciament de Rafael del Riego no provocà l'esfondrament del règim absolutista, sinó que només el féu trontollar. Això no obstant, la seva peregrinació juntament amb els seus homes per les terres d'Andalusia proclamant la Constitució de 1812 arreu, sense que ningú els aturés, transmeté una enorme sensació de debilitat del règim absolut i estimulà nous pronunciaments a escala local que desencadenaren en alguns casos en jornades revolucionàries. Les societats secretes paramaçòniques ordiren el pronunciament a Barcelona, amalgamant l'oficialitat de la guarnició amb les xarxes de conspiradors civils de la ciutat i hi coincidiren els supervivents de la fallida trama revolucionària del general Luis Lacy el 1817, els militars revolucionaris arribats a Barcelona en els darrers anys i els exiliats espanyols que s'havien apropiat a la ciutat clandestinament.

La guarnició de la capital catalana no actuà conjuntament i no tots els regiments sortiren al carrer per incorporar-se a la mobilització popular dels ciutadans. El pronunciament triomfà perquè tingué la participació massiva del poble de Barcelona, instigat per l'acció de les societats secretes i els representants tradicionals del món gremial, de les fàbriques i dels col·legis professionals. L'entramat civil de revolucionaris aconseguí treure al carrer milers i milers de ciutadans, cosa que féu inútil tota temptativa d'oposició de les unitats militars fidels al capità general Castaños i a les autoritats absolutistes.

Les societats secretes s'apropriaren dels usos i les pràctiques clandestines de la minsa estructura maçònica de la Península, de tradició i obediència francesa o anglesa, amb les quals havien contactat els liberals espanyols durant el seu exili. Els liberals i els afrancesats crearen societats secretes seguint el model maçònic, però sense establir vincles de dependència i lleialtat amb un òrgans maçònics supranacionals ni adscriure's a cap dels ritus de la maçoneria. Les societats secretes absorbiren superficialment els rituals i les pràctiques clandestines de la maçoneria i els seus objectius exclusivament polítics s'allunyaven de les finalitats filantròpiques de la maçoneria. Les societats secretes espanyoles eren paramaçòniques, però els ciutadans que hi participaven, com les autoritats que els perseguïen, estaven convençuts que eren autèntiques lògies maçòniques.

La majoria dels revolucionaris civils tenien alguna ascendència sobre el món popular: alguns havien ocupat els càrrecs electius dels ajuntaments absolutistes i d'altres havien format part de la junta gremial i dels col·legis professionals que s'organitzà per aconseguir l'alliberament del general Lacy. Els liberals barcelonins conegueren el que succeïa a la badia de Cadis i redactaren proclames signades en nom del general Antonio Quiroga per fomentar el pronunciament local. Durant els anys del Trienni, sortiren de l'anonimat els conspiradors civils que propiciaren la mobilització dels sectors populars urbans barcelonins durant el pronunciament: els impressors Joan Dorca i Josep Rubió; els eclesiàstics Vicenç Cabanillas i Antoni Guillén de Mazón; el corredor de canvis Pere Tell; els germans barreters Josep i Francesc Mota, el fabricant Joan Rull; Antonio Flórez Estrada, Josep Carreras, Jaume Ardèvol, Josep Baigés, Francesc Soler i Genís Quintana, entre tants altres. Les xarxes de societats secretes esdevingueren el pont que permeté els exiliats de l'altra banda dels Pirineus incorporar-se en l'entramat polític de la insurrecció barcelonina.

El pronunciament barceloní també tingué el suport d'un bon grapat de militars tot i la divisió de la guarnició. Els oficials dels regiments de Murcia, de cavalleria i els Suïzos de Winfen lideraren el pronunciament i la tropa omplí el Pla de Palau. Tot i les mesures repressores del capità general Castaños des de l'avortament del pronunciament del general Lacy, els militars encapçalaren la vessant local de la insurrecció barcelonina. Els ciutadans i els qui s'erigiren en els seus representants recompensaren la intensa activitat conspiradora dels militars durant el Sexenni Absolutista, molts d'ells empresonats, atorgant la capitania general a Pedro Villacampa i nomenant Josep de Castellar cap polític.

La participació de militars, les organitzacions clandestines, la mobilització de la població urbana i la constitució de juntes revolucionàries foren els elements indispensables que configuraren la pràctica política del pronunciament. El moviment liberal exaltat s'empeltà d'aquella forma d'insurrecció per convertir-lo en el motor de les seves jornades revolucionàries que combatien els governs moderats, enarborant la bandera de la salut del poble o de la salvació de la pàtria per prosseguir la revolució. El moviment exaltat articulà una pràctica i un discurs polític basats en la recreació permanent de la jornada revolucionària, legitimada per una amenaça constant de la pàtria que feia de l'acció política dels ciutadans un acte de sobirania permanent.

La peça cabdal del pronunciament sobre la qual s'instal·lava la seva legitimitat política i popular era la junta revolucionària. L'origen d'aquella pràctica revolucionària de consens es remuntava a mitjan segle XVIII i amb el pas del temps i dels esdeveniments s'havia transformat fins a convertir-se en un òrgan polític que es constituïa en moments de crisi política o excepcionalitat en les quals els ciutadans delegaven la seva sobirania fins a l'elecció de les noves autoritats. La tradició política juntista conciliava els sectors benestants de la societat, que les consideraven òrgans de moderació de les demandes populars i de concentració del poder polític per front a la pressió dels revoltats, mentre que el món popular percebia les juntes com òrgans en els quals els seus representants tradicionals feien sentir la seva veu. Les juntes amalgamaven tradició i innovació política quan acotaven els límits del procés revolucionari, omplint ràpidament el buit deixat per les velles autoritats i conduint la transició fins a l'elecció dels nous representants institucionals. Els sectors populars, els militars i el liberalisme revolucionari s'educaren políticament en aquella pràctica i no és estrany que durant el Trienni els exaltats l'empressin per coaccionar les autoritats perquè adoptessin les seves demanes polítiques.

La doble formulació de les juntes coexistí encara un temps: d'una banda, les juntes com agents que aglutinaven la representació política durant el procés revolucionari i, de l'altra, com espais de gestió del conflicte polític entre les autoritats i els representats dels sectors benestants de les corporacions tradicionals en les quals s'integraven els gremis i els col·legis professionals. Quan esclatà el pronunciament barceloní de març de 1820, les autoritats absolutistes s'esforçaren a constituir una junta de gremis i col·legis professionals que canalitzés i acotés la dimensió revolucionària de la crisi, sense sortir-se'n. En canvi, la mobilització política i militar sí que desembocà en l'establiment d'una junta revolucionària que dirigí la transformació política i legitimà la substitució de les autoritats, representant l'exercici de la

sobirania popular de ciutadans i militars a Barcelona. Durant els anys del Trienni, les protestes dels ciutadans i militars es manifestaren de diverses maneres, però, sempre, culminaren amb la representació de l'exercici de la sobirania popular formant una junta revolucionària o bé a través de la tertúlia patriòtica, escenificant la legitimitat de l'acció política mitjançant l'apel·lació a la sobirania dels ciutadans.

La funció política de les societats o tertúlies patriòtiques s'identificà amb la de les juntes revolucionàries, convertint-les en un espai de representació i exercici de la sobirania dels ciutadans. Les conceberen per donar a conèixer als ciutadans els seus drets i deures a fi de desvetllar les consciències polítiques i incentivar-los a participar en política, vigilant i denunciant les infraccions de la Constitució comeses pels empleats públics i les institucions liberals. Els seus socis organitzaren subscripcions per garantir la defensa dels drets dels més pobres enfront dels abusos del poder judicial, per fomentar l'ajut als desocupats i per auxiliar els refugiats a la ciutat amb àpats gratuïts.

El liberalisme exaltat no considerà tertúlies i societats com corporacions, associacions o clubs polítics, sinó més aviat com espais on la ciutadania expressava públicament les seves opinions. El lliure accés i la massiva presència de ciutadans convertiren les tertúlies en assembles polítiques on el poble representava políticament l'exercici de la seva sobirana. Els liberals exaltats aprofitaren les tertúlies per reforçar la seva convicció política d'erigir-se en simples corretges de transmissió de l'opinió dels ciutadans, expressada a través de la premsa i d'aquelles societats. La tertúlia esdevingué un lloc de comunió i comunicació política entre el liberalisme exaltat i el popular, i afavorí la identificació dels congregats amb el poble de Barcelona. Els oradors, majoritàriament l'elit política del liberalisme exaltat, incorporaren algunes de les demandes del liberalisme popular, tot i que maldaren per reduir el seu potencial revolucionari i la seva capacitat de transgressió social. Tot plegat reforçà la percepció del liberalisme exaltat que eren els autèntics intèrprets de l'opinió de la ciutadania de Barcelona. La tertúlia es transformà en una assemblea política que imitava el funcionament de les Corts, i volia representar l'exercici permanent de la sobirania dels ciutadans, convertint els oradors en simples altaveus de l'opinió del poble. El primer any del Trienni algunes societats patriòtiques intentaren coordinar-se i instituir-ne una com a òrgan director, imitant el funcionament i l'organització nacional de les juntes durant un pronunciament. El liberalisme glossà les tertúlies o societats com espais de negociació de les demandes populars i de representació de la ciutadania popular. Totes aquelles semblances convertiren les societats

o tertúlies patriòtiques en una commemoració permanent de la conducció revolucionària duta a terme des de les juntes.

Mentre les tertúlies estaven obertes, les situacions de crisi política mai no desencadenaren en la formació de juntes, i la representació de la sobirania política al marge dels mecanismes establerts per la Constitució quedà en les seves mans. Només es constituïren juntes polítiques quan no hi havia altra manera de representar permanentment la sobirania dels ciutadans i poder coaccionar les autoritats liberals per imposar-los les peticions del liberalisme exaltat. La formació d'una junta revolucionària esdevenia un òrgan de representació de la sobirania ciutadana, interpretada pel liberalisme exaltat i expressada a través de la presència en carrers i places del poble i la tropa de la ciutat. L'apel·lació constant a l'exercici de la sobirania dels ciutadans més enllà dels canals establerts per la Constitució o legislació era una reivindicació permanent del liberalisme radical europeu que emanava de la preeminència del mandat directe dels representants i del control permanent dels ciutadans sobre els seus representants.

La tertúlia esdevingué una assemblea política de representació permanent de la sobirania dels ciutadans de Barcelona controlada pel moviment liberal exaltat des de la qual s'aproparen i teixiren els vincles amb el liberalisme popular, organitzat des de la Milícia Nacional Voluntària. Els ciutadans hi exerciren els seus drets de sobirania perquè els líders exaltats li infongueren una representativitat política capaç de subvertir els mecanismes legals i ostentar una autoritat en detriment de les institucions liberals. L'enfrontament entre la tertúlia i les institucions significava la contraposició d'un sistema basat en una participació directa amb un sistema fonamentat en la representació política delegada, i alhora atorgava preeminència a l'acció directa dels ciutadans sobre l'expressió institucional de la política. El discurs i la pràctica organitzativa del liberalisme polític i del liberalisme exaltat i radical tenien molts punts concomitants amb el del jacobinisme francès i els grups republicans italians de finals del segle XVIII. El moviment liberal exaltat, amalgama de distintes faccions del liberalisme revolucionari, se serví de la tertúlia per vertebrar una alternativa política al moderantisme, apropant-se al liberalisme popular assumint la idea que participar políticament i exercir la sobirania era el mateix. La transparència i publicitat de les seves activitats, l'accés gairebé universal, inclòs dones i sectors populars, i unes quotes baixes entre els socis, comparades amb la d'altres espais de la política com el gabinet de lectura del Palau de la Virreina del Perú o amb el preu d'una subscripció d'un periòdic, enfortiren la percepció que la tertúlia era una assemblea representativa de la ciutadania de Barcelona.

La tertúlia també maldà per bastir una xarxa política que integrés les seves homònimes de la província, sense que això significués atorgar-li preeminència sobre les altres ni tampoc la vertebració d'una xarxa que les federés com s'havia intentat anys abans. El moviment exaltat barceloní pretengué establir relació amb altres nuclis del liberalisme exaltat, i emprà la tertúlia per aconseguir-ho. De la mateixa manera cal interpretar la voluntat de publicar els noms dels socis de la tertúlia a la premsa, adduint que garantiria que si aquests es traslladaven a alguna altra ciutat de la monarquia podrien accedir a qualsevol tertúlia com un soci més. Això no obstant, darrere aquesta mesura també hi havia la necessitat d'identificar i fer públic els integrants del moviment liberal exaltat per cohesionar el moviment i diferenciar-lo de les altres propostes polítiques, a la vegada que establia lligams amb d'altres moviments similars d'arreu de la monarquia.

Els liberals moderats controlaren durant els primers dos anys i mig les institucions polítiques i des d'aquestes cercaren de desarticular el liberalisme popular i exaltat que s'havia refugiat a la milícia i les societats patriòtiques, respectivament. Les autoritats polítiques s'aprofitaren de la legislació liberal per tancar la societat patriòtica i enfortiren els sectors moderats de la MNV, afavorint la seva divisió i propugnant la substitució dels comandaments dels batallons per ciutadans més afins a les seves idees, cosa que desencadenà un enfrontament intern. Els liberals exaltats intentaren entorpir les accions de les autoritats però la seva debilitat els impedí constituir juntes polítiques que transformessin l'ocupació dels carrers en actes de sobirania. Els moderats reprimiren virulentament el moviment exaltat amb un extraordinari desplegament militar i dels batallons fidels de la MNV, que incrementà la percepció d'amenaça revolucionària. Els moderats utilitzaren la legislació emanada de les Corts per desmembrar la seva oposició política, servint-se de l'Exèrcit per controlar el carrer, tancant discrecionalment la tertúlia patriòtica i impulsant la renovació dels comandaments de la milícia per subordinar-la completament als seus interessos i posar-la, finalment, sota el control del cap polític de la província. La primera meitat de 1822 el liberalisme d'ordre havia aconseguit des de les institucions polítiques desmembrar l'organització del moviment liberal exaltat, reprimir els seus principals líders polítics, desvirtuant la seva identificació amb el poble, suscitant la seva divisió i infonent la por de l'amenaça revolucionària entre els sectors benestants. Paral·lelament al procés de repressió del moviment exaltat, els moderats pretengueren desfer-se del perill revolucionari que representaven els exaltats reformant el sistema polític per taponar les derives revolucionàries del règim liberal. Mentre creixen els adeptes de la contrarevolució, el liberalisme d'ordre

que controlava les institucions creia poder comptar amb el monarca per desautoritzar els contrarevolucionaris i donar suport a la reforma del sistema polític. La traïció de Ferran VII perpetrant un cop d'estat per tornar a la situació precedent a l'etapa liberal, amb el suport dels contrarevolucionaris, sentencià la reforma moderada. El cop d'estat del rei contrarevolucionari revifà la revolució, i la guerra contra les tropes de la Santa Aliança la desbocà.

El moviment liberal exaltat amalgamà les diverses faccions polítiques del liberalisme revolucionari des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, alhora que la convertia en una plataforma electoral assegurant-se que en el procés de renovació de les institucions liberals sortissin escollits els principals dirigents del liberalisme exaltat. L'anàlisi dels electors parroquials i del personal polític de les institucions, comparant-los amb la llista de socis de la Tertúlia Patriòtica Lacy, fa evident que es produí un increment significatiu de socis entre els ciutadans que eren electors i els que estaven al capdavant de les institucions locals i provincials de Barcelona. El percentatge de la presència de socis s'incrementa encara més si la comparació és amb els integrants dels òrgans revolucionaris constituïts a Barcelona, aliens a l'entramat institucional de la Constitució. Els discursos dels oradors reforçaren la interpretació que la tertúlia patriòtica s'erigí en una plataforma electoral per traslladar la voluntat del moviment liberal exaltat, expressada a la tertúlia, a les institucions liberals i als òrgans polítics revolucionaris. Això no obstant, en la mesura que el liberalisme exaltat ocupà els centres de poder institucional, desautoritzà políticament la tertúlia, minimitzant la seva capacitat de representar la voluntat o sobirania del poble de Barcelona.

Les discrepàncies entre els membres de les societats secretes es deixaren de dirimir a la tertúlia patriòtica per resoldre's gradualment des d'altres òrgans de poder revolucionari. Les divergències entre les institucions polítiques i la incapacitat mostrada per la principal autoritat política i militar de Barcelona suscitaron la seva substitució pel general Rotten, que afirmà la seva autoritat col·ligant-se amb els sectors més revolucionaris de les societats secretes, revitalitzant la Junta de Vigilància, convertida en Comissió de Vigilància i en òrgan director del Govern revolucionari de Barcelona durant els darrers mesos del Trienni. La formació de la comissió significà la davallada de la capacitat de participar directament i constant en l'exercici de la sobirania des de la tertúlia perquè aquesta delegava la seva representació en el nou òrgan de govern revolucionari.

Les societats secretes del Trienni diferiren de les que es configuren en els períodes de règim absolutista precedents i posteriors perquè assumiren una identitat política més definida, i esdevingueren organit-

zacions menys plurals ideològicament en les quals els seus membres perseguïen l'objectiu de fer-se amb el control de les institucions liberals. De les quatre societats secretes liberals del Trienni, tres s'integraren al moviment liberal exaltat: paramaçoneria, comuneria i carbonarisme, i l'altra, la "sociedad constitucional del anillo" s'adscrigué al moderantisme. Cap d'elles pogué estructurar una organització d'abast nacional, tot i que la proximitat a les institucions, Administració, poder judicial i militar, convertí la "sociedad del anillo" en una xarxa més homogènia i vertebrada que la resta de societats secretes, que eren menys cohesionades i més heterogènies. Totes elles actuaren en la clandestinitat i tingueren un abast principalment local i provincial que exclou claus interpretatives globals en els seus comportaments perquè no disposaren de cap òrgan director o rector nacional capaç d'imposar les seves directrius. La dinàmica política barcelonina suposà la quasi total desaparició de la forma pròpiament espanyola del carbonarisme, i els seus membres acabaren incorporant-se a les altres dues societats secretes vinculades al moviment exaltat: la paramaçoneria i la comuneria.

La diversitat interna de cadascuna d'aquestes dues darreres societats secretes complica molt la seva caracterització ideològica en l'àmbit nacional, i cal fer-hi una aproximació local: tant en l'una com en l'altra existí un sector més revolucionari i un de més moderat, i sovint discreparen fins al punt de provocar escissions o de gestar coalicions amb d'altres societats secretes per assolir fins polítics comuns. La premsa esdevingué el gran altaveu del llenguatge i les polèmiques en el si d'unes societats secretes cada vegada menys secretes que maldaven per cohesionar-se políticament des d'una perspectiva més social, i ho feien teixint vincles amb d'altres organitzacions similars:

Si logramos hacer causa común con la comunería, cuyos caballeros empiezan ya a pastelear, y a descubrir a los profanos que hemos sido echados a puntapiés de la confederación. Mucho siento haberle de decir a vd. que también se va ya corrompiendo esta asociación desde que han dado en entrar propietarios, padres de familia honrados y que tienen empleo del estado u oficios con que vivir; pero deje vd., que ya tenemos dispuesto lo conveniente para formar nosotros una sociedad más análoga a nuestras ideas, en la cual no ha de entrar nadie que se haya lavado desde que le bautizaron, ni se haya cortado las uñas sino con una navaja gallega.¹

1. *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 13, 13 de gener de 1823, p. 113-118.

El carbonarisme era una organització política clandestina heterogènia en la qual confluen tradicions polítiques distintes i les seccions o "ventes" de la qual gaudien d'autonomia. En el seu origen a Itàlia, havia bastit la seva identitat en la confrontació amb la maçoneria francesa que havia enlluernat les elits italianes des de mitjan segle XVIII, que nodrí de col·laboradors l'Administració napoleònica dels estats satèl·lits de l'emperador a Itàlia. Els carbonaris eren catòlics devots, lluitaven per expulsar els francesos del seu territori i aplegaven un ventall ampli de sensibilitats polítiques i els seus objectius eren eminentment polítics. L'heterogeneïtat social, la manca d'un òrgan rector a nivell nacional, les divergències ideològiques i els enfrontaments interns de les societats secretes espanyoles impediren que el carbonarisme quallés. Les característiques del carbonarisme s'adequaven a les de les societats secretes espanyoles i no podien representar l'alteritat de la maçoneria tradicional, perquè aquesta tenia una incidència gairebé irrisòria a l'Espanya del Trienni. Les societats secretes foren una xarxa de sociabilitat clandestina que se superposà als centres polítics on s'organitzà el moviment liberal exaltat, la tertúlia patriòtica, i en el qual es desencadenaren picabaralles i coalicions entre dues contra una tercera amb la finalitat de controlar els processos de renovació electoral de les institucions o els nous òrgans polítics revolucionaris.

Paradoxalment, la societat més ben coneguda era la moderada "sociedad constitucional del anillo", que s'articulà políticament a través del gabinet de lectura del Palau de la Virreina on s'aplegaven les principals autoritats militars, la incipient Administració, els jutges de l'Audiència i algunes autoritats polítiques. La llei impedia la fundació de clubs polítics i hagueren de constituir-se com un associació concebuda pel gaudi de la lectura i la conversa, malgrat que des del primer moment s'erigiren en una plataforma política i electoral en la qual el liberalisme moderat barceloní articulà les seves estratègies polítiques i coordinà l'actuació de les institucions liberals, l'Exèrcit i l'administració de justícia. El gabinet era un veritable club polític en què imperava la privacitat i l'exclusivitat de les seves sessions. L'entrada estava restringida a una elit política i social en funció d'un doble criteri: econòmic, mitjançant elevades quotes; i ideològic, ja que era necessari que dues terceres parts dels socis aprovessin l'admissió d'una candidatura d'un nou soci. Les activitats del gabinet les envoltà una aurèola de secretisme per no transgredir la legislació liberal en matèria de societats patriòtiques. La discreció de les seves accions i dels seus debats s'adeia amb els seus propòsits que no optaven per emparar-se de la representativitat popular, sinó que preferien incidir en una acció coordinada de les autoritats polítiques, militars i judicials, amb els beneplàcits

dels sectors benestants de la ciutat i el suport de la premsa, per frenar l'avenç social del moviment liberal exaltat i preparar la liquidació del règim constitucional a través de la reforma moderada del sistema polític liberal, evitant qualsevol vel·leïtat revolucionària transgressora socialment.

Les mobilitzacions populars i les grans concentracions de ciutadans, milicians i militars acabaren desembocant en la formació de juntes quan el moviment liberal exaltat percebé la incapacitat d'expressar la seva voluntat política a través dels canals establerts pel règim liberal en el seu desenvolupament moderat. Les diverses jornades revolucionàries orquestrades pel moviment liberal exaltat compartiren un ritual polític basat en la rememoració de la jornada revolucionària desencadenada dos dies després del pronunciament del 10 de març de 1820. Totes aquelles jornades tingueren en comú les proscripcions justificades pels líders exaltats com l'única manera possible d'aplar les demandes de justícia del món popular que progressivament ampliaren la llista dels enemics del règim liberal, induït sovint pel moviment liberal exaltat. El ritual revolucionari demandava un òrgan revolucionari representatiu de l'exercici de la sobirania dels ciutadans de Barcelona que seria l'encarregat de designar els enemics del règim liberal i nomenaria una comissió d'homes encarregats d'anar-los a buscar i deportar-los. L'exercici ritual d'una violència il·legal però públicament sistematitzada per acontentar les exigències del liberalisme popular esdevingué la pràctica més usual de les jornades revolucionàries del Trienni, i una de les característiques del liberalisme popular.

L'acceleració gradual del procés revolucionari, la declaració de l'estat de guerra al Principat i la invasió francesa propiciaren un clar augment de la violència política. Les autoritats polítiques i militars empararen aquella pràctica en la mesura que negaren els drets de ciutadania als enemics del sistema constitucional. A mesura que creixia l'amenaça contrarevolucionària, més es desfermava la violència contra els enemics del règim liberal, els interiors o els capturats en l'escomesa bèl·lica. La violència legal s'establí a través d'una justícia civil militaritzada contra els desertors i enemics que empunyaven una arma; la il·legal s'aplicà als sospitosos de complicitat política amb els contrarevolucionaris; malgrat que la legalitat els emparava, garantint-los un procés judicial, el moviment exaltat s'emparà en les exigències de justícia del món popular per organitzar una venjança sistemàtica. El ventall de sospitosos de ser enemics de la pàtria era amplíssim, però els eclesiàstics es convertiren en les principals víctimes. L'espiral de violència política arremeté també contra els adversaris polítics: de bon començament, els moderats acusats de posar en perill la supervivència del règim constitucional, i després començaren les purgues a l'interior

del moviment liberal exaltat. Els qui es negaren a ratificar les decisions polítiques de la Comissió de Vigilància i denunciaren des de la premsa l'actitud autoritària de Rotten es convertiren en les primeres víctimes del moviment exaltat a les quals s'aplicà la violència il·legal en forma de proscripció o d'execució. Al cap d'un parell mesos, s'invertiren les tornes i eren perseguits i entregats als contrarevolucionaris els qui no volien rendir la ciutat i preferien continuar lluitant fins al darrer alè de vida, decapitant el liberalisme popular més radical que havia liderat el procés revolucionari durant el darrer any del Trienni. A diferència dels sectors exaltats i moderats, el liberalisme popular i radical no pogué tornar mai a la ciutat i patí les conseqüències d'una repressió violenta i d'un exili penós; rebutjat pels liberals exiliats a França i Anglaterra, es refugià al nord d'Àfrica.

Les polítiques revolucionàries de la Barcelona del darrer any del Trienni provocaren una acceleració espectacular de la desamortització de les finques urbanes, la imposició de nous emprèstits a les classes benestants i l'obligatorietat de comprar propietats desamortitzades, però encara en manca un estudi en profunditat. Mentrestant, la resposta de la cambra legislativa per combatre els contrarevolucionaris i les tropes de la Santa Aliança es fonamentà en el reforçament dels poders de les diputacions provincials. El règim liberal transferí àmplies facultats polítiques a aquelles institucions que havien de suportar el pes d'organitzar la resistència contra l'invasor. El Govern pretenia fer renéixer de nou l'esperit del moviment juntista que tan bons resultats havia donat durant la guerra del Francès. Les diputacions s'enfortien per la incapacitat del Govern de vertebrar la defensa política i militar del territori, reafirmant el provincialisme liberal i frenant el desenvolupament de l'autonomia municipal. El Govern infongué les diputacions d'una autoritat absoluta en el seu territori, i aquestes la gestionaren amb el cap militar i els líders revolucionaris del moviment liberal exaltat local. El consistori municipal barceloní s'havia erigit en el contrapoder de la Diputació i de les societats secretes. La seva prudent moderació procedia, d'una banda, de la incapacitat de renovar tots els membres de l'Ajuntament sense infringir l'articulat constitucional —anualment només es podia substituir la meitat del consistori—, i de l'altra, dels sectors exaltats de l'Ajuntament que eren els més temperats i menys proclius a les derives revolucionàries.

Les jornades revolucionàries perpetrades pel moviment liberal exaltat es bastiren sobre un discurs i una pràctica política que tenien molts punts en comú amb el jacobinisme francès dels anys de govern revolucionari al país veí. Els exaltats conculcaren la legalitat

constitucional argüint l'amenaça que assotava la pàtria i la necessitat d'emprendre mesures extraordinàries definides de salvació de la pàtria o de salut del poble. L'apel·lació permanent a la sobirania directa dels ciutadans s'expressava a través de la mobilització política, que assolí el seu punt àlgid quan es representava l'apropiació dels ciutadans de la seva sobirania mitjançant la formació d'una junta revolucionària o bé en reunió de la tertúlia patriòtica. Quan els líders del moviment liberal exaltat accediren als centres de poder polític de la ciutat i província, intentaren minimitzar els mecanismes d'expressió de la voluntat popular i d'exercici de ciutadania, justificant que ja s'havia produït la identificació completa entre els governants i els governats i minimitzant la capacitat d'expressar-se políticament dels darrers. Els exaltats, com els jacobins, infringiren l'arquitectura constitucional amb la finalitat de crear òrgans de govern revolucionari directament emanats de la sobirania popular, sense cap mena de contrapoder que no fos la seva interpretació de la voluntat del poble. La subversió de la legalitat constitucional convertí els sectors moderats en acèrrims defensors d'una Constitució que maldaven per reformar. La defensa de la conculcació del codi gadità quedà eloqüentment plasmada en la premsa exaltada:

Pero al paso que juzgamos indispensable para evitar el desorden y la confusión observar las leyes mientras puedan observarse: despreciamos estos miserables leguleyos que siempre con la Constitución y las leyes en la boca no observan éstas ni aquéllas, las eluden, las tergiversan, y las interpretan todas del modo que les conviene, valiéndose de sutilezas ridículas y de principios mal entendidos y peor aplicados, y que para no traspasar las leyes que no pueden observarse, o más bien, que no existan, quisieran que ninguna se observase. Pretenden que en circunstancias extraordinarias se sigan las mismas reglas que en un estado de cosas ordinarias y que no defendamos nuestros derechos y nuestras leyes, sino del modo que éstas previenen.²

Tot i les múltiples semblances entre el moviment liberal exaltat i el moviment jacobí, també poden detectar-s'hi algunes divergències significatives. L'escàs desenvolupament d'un projecte polític igualitari entre els exaltats, amb algunes excepcions,³ impedi l'atracció massiva dels sectors populars urbans a la causa liberal. El moviment liberal exaltat féu mans i mànigues per desarticular el potencial revolu-

2. *El Indicador Catalán*, núm. 188, 7 de juliol de 1823, p. 2-3.

3. ROCA VERNET, Jordi (2008), p. 60-76.

ri del liberalisme popular quan eliminà de la centralitat política la tertúlia patriòtica, temperà les propostes més rupturistes socialment i reduí el liberalisme popular a la MNV. La popularització i radicalització del contingut social del discurs liberal no progressà quan els exaltats assoliren els seus objectius, i això significà un estancament de l'atracció del món popular. Tal vegada, Barcelona fou la ciutat més revolucionària del Trienni Liberal i en la qual més ciutadans participaren regularment en política: gairebé cinc mil, si tenim en compte les dades de la MNV.⁴ Però aquella elevada participació no superà mai el cinc per cent de la població. Els projectes revolucionaris triomfaren a Barcelona per la col·laboració que existí entre l'elit revolucionària radicalitzada, un exèrcit extremadament polititzat i uns sectors populars que no caigueren en mans de la contrarevolució. El liberalisme només aconseguí mobilitzar els sectors populars a través de la milícia i el moviment liberal exaltat maldà per atreure'ls des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy:

La institución de las milicias nacionales, consideradas bajo un aspecto son de una importancia tal, que no penetra bastante al común de las gentes, y que sin embargo es menester que esta importancia se conozca hasta en las chozas y en los talleres: en esto va nada menos que la entera salvación de la patria, cuando esta se halla felizmente gobernada por un régimen constitucional.⁵

4. DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997); ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 119.

5. *La Revista Nacional y Patriótica*, núm. 2, Barcelona, 1820.

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

ARCHIVE DU MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES, PARIS (AMAEP)

- A. 2 Correspondance Politique, Espagne, vol. 709, 710, 713, 714, 715, 716, 717 i 720.
- A. 4 Correspondance consulaire et commerciale, Barcelone, vol. 24 i 25.

ARCHIVE DU MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES, NANTES (AMAEN)

- Sèrie A. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelone, vol. 5, 14, 45, 60, 68, 87, 88, 110, 116, 126 i 127.
- Sèrie B i C. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelone, vol. 19 i 20.
- Sèrie D. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelone, vol. 7, 11, 13, 15, 18, 19, 28, 29.

ARCHIVES NATIONALES PARIS (ANP)

- Sèrie F7, lligalls 6637, 6638, 6641, 6642, 6643, 6644, 6649, 6652, 6653, 6654, 6655, 6656, 6684, 6747, 6768, 6749, 6753, 6756, 6757, 6800, 6853, 6854, 6976, 6979, 6980, 6981, 9308, 9309, 9796, 11980, 11981, 11982, 11989, 11991, 11993, 11994, 11995, 11996, 11997, 11998, 11999, 12000, 12001, 12002, 12003, 12004, 12005, 12006, 12007, 12008, 12009, 12010, 12011, 12012, 12013, 12014, 12015, 12016, 12017, 12018, 12019, 12020, 12021, 12022, 12023, 12024, 12025, 12026, 12027, 12028, 12029, 12030, 12031, 12032, 12033, 12034, 12035, 12036, 12037, 12038, 12039, 12040, 12041, 12042, 12043, 12044, 12045, 12046, 12047, 12048, 12049, 12050, 12068, 12069, 12071, 12075, 12107, 12108, 12109.

ARCHIVIO STORICO DIPLOMATICO. ROMA. MINISTERI DEGLI AFFARI ESTERI (ASDR)

- Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61).
- Correspondència ambaixada Sarda a Madrid (1819-24). Busta 3, 4, 5, 6.
- Correspondència del cònsol de Barcelona (1816-33). Busta 33.

ARCHIVIO DI STATO DI TORINO (AST)

- Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali.
- Barcellona. Mazzo 1 (1814-1822), 2 (1823-1829), 3 (1830-1835), 4 (1836-1839).
- Cadice. Mazzo 1 (1815-1835), 2 (1836-1854).

ARCHIVO HISTÓRICO DEL CONGRESO DE DIPUTADOS (AHCD)

- Papeles reservados de Fernando VII. Lligalls 37, 38, 40, 41, 52, 53, 56 i 60.
- Serie expedientes generales. Barcelona. Lligalls 36 exp. 203; 37 exp. 61, 123; 38 exp. 44, 71, 193; 39 exp. 111; 44 exp. 123, 125, 200; 83 exp. 2.
- Impresos. Lligalls 3 exp. 61; 4 exp. 89; 6 exp. 9, 12, 21, 62, 68; 7 exp. 7, 14, 29, 50, 59, 63, 90; 8 exp. 14, 15, 16, 29, 113; 9 exp. 21, 34, 48, 55, 72; 10 exp. 10, 94, 183, 446, 447, 462, 463, 470, 489; 46 exp. 6.

ARCHIVO HISTÓRICO NACIONAL (AHN)

- Estado
 - Consultas 1820-1823. Lligalls 94, 100, 101, 111, 112, 122, 123, 127, 129, 130, 133, 134, 135, 139, 141, 142, 197, 721 i 1398.
 - Consejo de Estado personal 1812-1823. Lligalls 172, 173 i 174.
 - Policía, comisiones reservadas, 1820-1831. Lligalls 3141.
 - Policía, correspondencia interceptada, 1819-1822. Lligalls 2998.

ARCHIVO DEL PALACIO REAL (APR)

Papeles reservados de Fernando VII. Lligalls 23, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 56, 66 i 67.

REAL ACADEMIA DE HISTORIA MADRID (RAH)

Colección de Francisco Copons y Navía.

ARCHIVO MUNICIPAL DE ZARAGOZA (AMZ)

Fons del General Palafox. Caixa 08206, signatura, 36-1/23.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Arxius Personals (APBC)

Fons baró de Castellet. Marià Alegre i Aparici.
Fons Antonio Elola y Acevedo.
Fons Erasme de Gònima i Erasme Janer de Gònima.
Fons marquès de Saudín. Família Sans i Barutell.
Fons Renart.

ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA (ADB)

Lligalls 14, 21, 22, 23, 38, 39, 40, 57, 58, 65 i 76.

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA (AHCB)

- 1D I Ajuntament borbònic. Acord 1820-1823. Lligall 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112 i 112 bis.
- 1D XX Diversiones públicas. Caixa 3, 4, 10 i 11.
- 1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823.

Premsa

- *Diario Constitucional de Barcelona*. Barcelona. 1820.
- *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*. 1820-1823.
- *Diario de Barcelona*. 1820-1823.
- *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*. Barcelona. 1822.
- *Diario de la ciudad de Barcelona*. 1822-1823.
- *El Amigo de la Religión*. Barcelona. 1820-1822.
- *El Europeo*. Barcelona. 1823.
- *El Indicador Catalán*. Barcelona. 1822-1823.
- *El Verdadero Amigo de la Religión*. Barcelona. 1821.
- *Gaceta de Cataluña*. Barcelona, 1820.
- *Gaceta Extraordinaria de Barcelona*. Barcelona. 1820.
- *Memorias de Agricultura y Artes*. Barcelona. 1815-1820/1821.
- *Miscelánea Liberal ó sea el Redactor del Pueblo*. Barcelona. 1821.
- *Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña*. Barcelona. 1821.
- *Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes*, núm. de l'1 al 20. Barcelona. 1821.
- *Revista Nacional y Patriótica*. Barcelona. 1820.
- *Semanario Nacional, Político y Científico*. Barcelona. 1820.

- *Voz del Pueblo*. Barcelona. 1822.
- *Zurriago*. Madrid. 1821-1822.

Abreviatures i acrònims

ADB	Arxiu de la Diputació de Barcelona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHCD	Archivo Histórico del Congreso de Diputados
AHN	Archivo Histórico Nacional
AMAEP	Archive du Ministère des Affaires Étrangères, Paris
AMAEN	Archive du Ministère des Affaires Étrangères, Nantes
AMZ	Archivo Muncipal de Zaragoza
ANP	Archives Nationales Paris
APBC	Arxius Personals de la Biblioteca de Catalunya
APR	Archivo del Palacio Real
ASDR	Archivo Storico Diplomatico. Roma. Ministeri degli Affari Esteri
AST	Archivio di Stato di Torino
DB	<i>Diario de Barcelona</i>
DcB	<i>Diario de la Ciudad de Barcelona</i>
DCB	<i>Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona</i>
IC	<i>El Indicador Catalán</i>
MNV	Milícia Nacional Voluntària
RAH	Real Academia de Historia
TPL	Tertúlia Patriòtica de Lacy

Bibliografia

- Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822. Y respuesta a las variedades del Indicador Catalán del 13 de octubre, y a las reflexiones del descamisado militar sin remordimientos*. Por Garriga, y Aguasvivas. Barcelona. 1822.
- Adición que puede servir de suplemento a la relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del Código político de la monarquía española. El día 4 de abril de 1820*. Imprenta de José Torner, calle de capellans. Barcelona. 1820.
- AGUILAR, María Jesús (1999): *La imagen del trienio liberal en Asturias*. Universidad de Oviedo, Vicerrectorado de Extensión Universitaria Servicio de Publicaciones. Oviedo.

- AGULHON, Maurice (1966): *La sociabilité méridionale (Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du XVIIIe siècle)*. La Pensée Universitaire. Ais de Provença.
- (1968): *Pénitents et Francs-Maçons de l'ancienne Provence. Essai sur la sociabilité méridionale*. Fayard. París.
- (1970): *La vie sociale en Provence intérieure au lendemain de la Révolution*. Société des Études Robespierriistes. París.
- (1981): "Les associations depuis le début du XIXe siècle". A: Maurice AGULHON i Maryvonne BODIGUEL. *Les Associations au village*. Actes Sud. Le Paradou.
- (1992): "Clase obrera y sociabilidad antes de 1848". *Historia Social*, núm. 12, p. 141-166.
- (1993): *Il salotto, il circolo e il caffè: i luoghi della sociabilità nella Francia borghese, 1810-1848*. A cura de Maria Malatesta. Donzelli. Roma.
- AMALRIC, Jean-Pierre; DOMERGUE, Lucien (2000): *La España de la Ilustración (1700-1833)*. Crítica. Barcelona (1a edició 1985).
- ANES ÁLVAREZ, Gonzalo (1975): *El Antiguo Régimen los Borbones*. Alfaguara. Madrid.
- (1994): *El siglo de las luces*. Alianza. Madrid.
- ANGUERA, Pere (ed.) (1985): *Lliure poble de Porrera*. Ajuntament de Porrera. Porrera.
- (1995): "Damunt el polvorí: els catalans 1800-60". A: Pere GABRIEL (dir.): *Història de la Cultura Catalana*. Vol. IV. *Romanticisme i Renaixença 1800-1860*. Edicions 62. Barcelona, p. 37-76.
- (2000): *Els precedents del catalanisme, catalanitat i anticentralisme*. Empúries. Barcelona.
- ANGUERA, Pere; MANENT, Albert (2001) "La resposta". A: Francesc VALL-VERDÚ (dir.): *Enciclopèdia de la llengua catalana*. Edicions 62. Barcelona, p. 73-84.
- ARNABAT MATA, Ramon (1997): *Liberals i reialistes. El Trienni liberal al Penedès (1820-1823)*. Col·lecció "Josep Lladonosa". La Mañana. Lleida.
- (1998) "El govern de la ciutat durant el trienni liberal i la seva comparació amb el govern local de Catalunya". A: Joan Roca (coord.): *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona, p. 111-122.
- (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.

- ARNABAT MATA, Ramon (2001): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic.
- (2002a): “Visca la Pepa!” *Les reformes econòmiques del Trienni Liberal (1820-1823)*. D’ahir per Avui. Societat Catalana d’Estudis Històrics. Barcelona.
 - (2002b): *Verds i blancs. El trienni liberal a Reus al Baix Camp (1820-1823)*. Associació d’Estudis Reusencs. Reus.
 - (2002c): “Repressió liberal i restauració de la monarquia absoluta (La postguerra de 1823-1824)”. A: *Segon Congrés Recerques: Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Avenç. Lleida, p. 422-440.
 - (2004a): “La revolució liberal a Barcelona. Política de classes i classes de política”. *Quaderns d’Història de Barcelona*, núm. 10, p. 11-58.
 - (2004b): “El Trienni liberal a Catalunya (1820-1823), aproximació a les aportacions historiogràfiques dels darrers cinquanta anys”. A: Josep Fontana. *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 982-998.
 - (2006): *Visca el rei i la religió! La primera guerra civil de la Catalunya contemporània (1820-1823)*. Pagès. Lleida.
- ARTOLA, Miguel (1968): *La España de Fernando VII*. A: Ramón MENÉNDEZ PIDAL (dir.): *Historia de España*. Vol. XXVI. Espasa-Calpe. Madrid.
- (1969): *Los orígenes de la España contemporánea*. Instituto de Estudios Políticos. Vol. I i II. Madrid.
 - (1977): *Partidos y programas políticos, 1808-1936*. Vol. I i II. Aguilar. Madrid.
- AYMES, Jean-René (ed.) (1989): *España y la Revolución Francesa*. Crítica. Barcelona.
- (1991): *La guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*. Instituto de Cultura Juan Gil Albert. Alacant.
 - (1992): “Las nuevas autoridades: las Juntas. Orientaciones Historiográficas y datos recientes”. A: Luis Miguel ENCISO RECIO (ed.): *Actas del Congreso Internacional. El Dos de Mayo y sus precedentes*. Madrid Capital Europea de la Cultura. Madrid, p. 567-582.
- BADA, Joan (1986): *L’església de Barcelona en la crisi de l’antic règim (1808-1833)*. Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Barcelona. Herder. Barcelona.
- BAHAMONDE, Ángel; MARTÍNEZ, Jesús. A. (1998): *Historia de España siglo XIX*. Cátedra. Madrid.

- BALLBÉ, Manuel (1983): *Orden público y militarismo en la España Constitucional, 1812-1983*. Alianza Universidad. Madrid.
- BARNOSELL, Genís (1999): *Orígens del sindicalisme català*. Eumo. Vic.
- (2004): “Consens i revolució. Poble i nació a la Barcelona de la Revolució Liberal, 1835-1843”. *Barcelona, Quaderns d’Història*, núm. 10, p. 137-170.
- BARRAQUER I ROVIRALTA, Gaietà (1906): *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Imprenta de F. J. Altés y Alabert. Barcelona. 2 v.
- BARREIRO, Xosé Ramón (1982): *Liberales y absolutistas en Galicia (1808-1833)*. Xerais. Vigo.
- BEAUREPAIRE, Pierre-Yves (1998): *L’autre et le frère: l’étranger et la franc-maçonnerie en France au XVIIIe siècle*. H. Champion. París.
- (2002): *Nobles jeux de l’arc et loges maçonniques dans la France des Lumières: enquête sur une sociabilité en mutation*. Ivoire-clair. Càors.
- (2003): *L’espace des francs-maçons: une sociabilité européenne au XVIIIe siècle*. Presses universitaires de Rennes. Rennes.
- BERMEJO CABRERO, José Luis (1996): “Prensa política en los orígenes del constitucionalismo”. *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 66, p. 615-651.
- BIARD, Michel (2005): “Paris / provinces. Le fil conducteur des pouvoirs, rouages et dysfonctionnements”. A: Jean Clement MARTIN (dir). *La Révolution à l’oeuvre. Perspectives actuelles dans l’histoire de la Révolution Française*. Universitaires de Rennes. Rennes, p. 57-76.
- BISTARELLI, Agostino (1998): “Vivere il moto spagnolo. Gli esiliati italiani in Catalogna durante el Trienio Liberal. I”. *Trienio*, núm. 32, p. 5-14 i la segona part de l’article, *Trienio*, núm. 33, p. 65-90.
- (2002): “El fondo piamontés en el Archivo Municipal de Tarragona, fuentes para el estudio de los exiliados italianos en el Trienio Liberal”. Tesina dirigida per Antoni Moliner i Prada. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- (2009): *Los exiliados italianos en el Trienio Liberal*. Tesi doctoral dirigida per Antoni Moliner, inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- BLANCO VALDÉS, Roberto (1988): *Rey, Cortes y Fuerza armada en los orígenes de la España Liberal, 1808-1823*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- BOTTON, Emilio (1822): *Causas y remedios de los males de Cataluña*. Imprenta de Narcisa Dorca. Barcelona.

- BOURDIN, Phillippe (1995): *Des lieux, des mots, les révolutionnaires. Le Puy-de-Dôme entre 1789 et 1799*. Institut d'études du Massif Central, Clarmont d'Alvèrnia.
- (2001): "La aculturación revolucionaria: combates franceses por una nueva sociabilidad (1789-1799)". *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 26, p. 151-167.
- BRACCO, Fabrizio (1990): *Democrazia e associazionismo nel XIX secolo*. Le Monnier. Flòrencia.
- BRUYÈRE-OSTELLS, Walter (2003): "Les officiers de la grande armée dans l'Espagne Libérale de 1823". *Revue de l'Institut Napoléon*, núm. 186, p. 55-78.
- BULDAIN JACA, Blanca Esther (1988): *Régimen político y preparación de Cortes en 1820*. Publicaciones Congreso de Diputados. Monografía 13. Madrid.
- (1993): *Las Elecciones de 1820. La época y su publicística*. Ministerio del Interior. Secretaria General Técnica. Madrid.
- BURDIEL, Isabel (1987): *La política de los notables. Moderados y progresistas durante el régimen del Estatuto Real (1834-1836)*. Institució Alfons el Magnànim. València.
- BUTRÓN PRIDA, Gonzalo (1996): *La ocupación francesa de España (1823-1828)*. Universidad de Cádiz. Cadis.
- (1998): *La intervención francesa y la crisi del absolutismo en Cádiz (1823-1828)*. Universidad de Huelva. Huelva.
- (2001): "Fiesta y Revolución. Las celebraciones políticas en el Cádiz Liberal (1812-37)". A: Alberto GIL NOVALES (ed.): *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto. Madrid, p. 159-177.
- CAFFIO, Maria Angela (2006): "L'individualità corretta: note sulle strutture d'aggregazione sociale e sulle culture politiche nel mezzogiorno del primo ottocento". *Società e storia*, núm. 112, p. 361-383.
- CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia (2006): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- CANAL, Jordi (1997): "Maurice Agulhon: Historia y compromiso republicano". *Historia Social*, núm. 29, p. 47-72.
- (ed.) (2007): *Exilios. Los éxodos políticos en la historia de España, siglos XV-XX*. Sílex. Madrid.
- CANALES, Esteban (1987): "La Diputació a l'inici del liberalisme, 1812-1823". A: Borja de RIQUER (dir.): *Història de la Diputació de Barcelona*. Vol. 1. Diputació de Barcelona. Barcelona, p. 44-73.

- CANDIDO, Salvatore (1990): "La rivoluzione di Cadice del gennaio 1820 e i suoi prodromi del luglio 1819 nei dispacci inediti di Antonio Brignole Sale ministro sardo a Madrid (8 luglio 1819 – 24 aprile 1820)". *Italica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*, núm. 18, p. 175-232.
- (1992): "La revolución de Cádiz y la implicación hispanoamericana en las vicisitudes constitucionales de España en los despachos enviados del Rey de Cerdeña a la Corte de Madrid (1820-22)". A: *IX Congreso internacional de Historia de America*. Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos. Ahila. Sevilla, p. 631-636.
- CARDONA, Álvaro (2005): *La salud pública en España durante el Trienio Liberal*. CSIC. Madrid.
- CARO BAROJA, Julio (1980): *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*. Istmo. Madrid.
- CARRERA I PUJAL, Jaume (1957): *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Vol. II. *El turbulento reinado de Fernando VII*. Bosch. Barcelona.
- CASALS, Quintí (2002): *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Universitat de Lleida. Lleida.
- CASASSAS I YMBERT, Jordi (coord.) (1999): *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya 1808-1975*. Pòrtic. Barcelona.
- CASASSAS I YMBERT, JORDI (dir.) (2006): *L'Ateneu i Barcelona. 1 segle i 1/2 d'acció cultural*. RBA. La Magrana. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- CASTAÑEDA CONTRERAS, Juan Manuel (1989): *La Laguna en el trienio liberal*. Gobierno de las Canarias. Tenerife.
- CASTELLÀ, M. Betlem (2000): "La Guerra Gran a l'abric de la historiografia catalana". *Manuscrits*, núm. 18, p. 199-217.
- CASTELLS I OLIVÁN, Irene (1970): "Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona". *Recerques*, núm. 1, p. 51-81.
- (1989): *La Utopía insurreccional del Liberalismo*. Crítica. Barcelona.
- (1995a): "La rivoluzione liberale spagnola nel recente dibattito storiografico". *Studi Storici*, any 36, núm. 1, p. 127-161.
- (1995b): "La Revolución francesa: Jacobinos y Jacobinismo". A: Irene CASTELLS i Lluís ROURA. *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Orto. Madrid, p. 1-40.
- (1997): *La Revolución francesa 1789-1799*. Síntesis. Madrid.

- CASTELLS I OLIVÁN, Irene (2001a): "La resistencia liberal contra el absolutismo fernandino (1814-1833)". *Ayer*, núm. 41, p. 43-62.
- (2001b): "La opinión liberal ante la invasión francesa: Cataluña, 1823". A: Juan Francisco FUENTES i Lluís ROURA. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida, p. 147-156.
- (2002): "Le Jacobinisme et le romantisme politique dans la presse du premier libéralisme espagnol (1808-1823)". A: *Hommages Offerts à J. P. Bertaud: La plume et le sabre*. Publications de la Sorbonne. París, p. 173-183.
- (2004): "Los orígenes del iberismo (1815-1832)". A: Josep Fontana. *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 1033-1046.
- CASTELLS I OLIVÁN, Irene; ROCA VERNET, Jordi (2004): "Napoleón y el mito del héroe romántico. Su proyección en España (1815-1831)". *Hispanianova*. núm. 4, revista electrònica.
- CASTELLS I OLIVÁN, Irene; ROMEO, María Cruz (1997): "Liberalismo y revolución en la crisis del antiguo régimen europeo: Francia y España". *Trienio*, núm. 29, p. 27-48.
- CASTRO ALFÍN, Demetrio (1987): "Jacobinos y populistas. El republicanismo español a mediados del siglo XIX". A: José ÁLVAREZ JUNCO (coord): *Populismo, caudillaje y discurso demagógico*. Siglo XXI. Madrid, p. 181-218.
- (1994a): "Orígenes y primeras etapas del republicanismo en España". A: Nigel TOWSON (ed.): *El Republicanismo en España (1830-1977)*. Alianza. Madrid, p. 33-57.
- (1994b): "Unidos en la adversidad, unidos en la discordia: El Partido Demócrata, 1849-1868". A: Nigel TOWSON (ed.): *El Republicanismo en España (1830-1970)*. Alianza Universidad. Madrid, p. 59-85.
- (1996): "Republicanos en armas. Clandestinidad e insurreccionalismo en el reinado de Isabel II". *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 23, p. 29-40.
- (1997): "Cultura, política y cultura política en la violencia anticlerical". A: Rafael CRUZ i Manuel PÉREZ LEDESMA (eds.): *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Alianza Universidad. Madrid, p. 69-98.
- Catálogo de las obras que se halla para la lectura en el Gabinete de la calle de Preciados*, núm. 2. Imprenta y librería que fue de Bueno. Madrid.

- CATROGA, Fernando (2008): "A constitucionalização da virtude cívica (os seus ecos nas Cortes vintistas)". *Revista de História das Ideias*, núm. 29, p. 275-345.
- Causa criminal formada en la plaza de Barcelona, contra el héroe de la libertad española el excelentísimo señor D. Luis de Lacy, teniente general de los ejércitos nacionales, caballero gran cruz de la militar orden de S. Fernando, etc. Pasado por las armas en los fosos del castillo de Belver de la isla de Mallorca en el aciago día de 5 de julio de 1817*. Madrid. Imprenta del Censor. 1821.
- CEPEDA GÓMEZ, José (1990): *El ejército en la política española, 1787-1843*. Fundación Universitaria Española. Madrid.
- CHRISTIANSEN, E. (1973): *Los orígenes del poder militar en España, 1800-1854*. Colección "Cultura e Historia". Aguilar. Madrid.
- COMELLAS, José Luis (1958a): *Los realistas en el Trienio constitucional (1820-1823)*. Estudio General de Navarra. Pamplona.
- (1958b): *Los primeros pronunciamientos en España*. CSIC. Madrid.
- Conclusión fiscal en la causa de conspiración, seguida contra D. Jorge Bessiers y D. Francisco Brotons, por el coronel D. Manuel Fernández, ayudante 1º del 2º batallón del regimiento de infantería de Córdoba 12 de línea. La cual debe servir de contestación de la defensa que el Capitán D. Andrés Serrano hizo en favor del reo Bessiers, y a las notas que se han puesto al fin de dicha defensa en la que se ha impreso en esta ciudad por el C. Dorca*. En la oficina de D. Antonio Brusi, Impresor de Cámara de S. M. Barcelona. 1821.
- Condiciones y semblanzas de los Diputados de Cortes para legislatura de 1820 – 1821*. Imprenta de D. Juan Ramos y compañía. Madrid. 1821.
- CONEJERO MARTÍNEZ, Vicente (1975): *Algunos aspectos del clero liberal en Barcelona durante el trienio constitucional (1820-1823)*. Tesis de licenciatura de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- CONTI, Fulvio (2000): "Masonería y sociedades secretas en la Italia de la Restauración: fases del debate historiográfico". A: José Antonio FERRER BENIMELI. *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica*. Vol I. IX Symposium Internacional de Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Saragossa, p. 127-144.
- COPONS Y NAVÍA, Francisco (1858): *Memorias de los años de 1814 y 1820 al 24, escritos por el teniente general Excmo. Sr. Don...* Atlas. Madrid.

- COROLEU, José (1888): *Memorias de un menestral de Barcelona, 1792-1864*. Facsímil de l'edició de 1888. Fundació Conde de Barcelona. Barcelona.
- COSTA I OLLÉ, Francesc (1989): *Mataró revolucionari contra el rei i la Religió*. Col·lecció "Creu del Terme, 1". Edicions La Rambla. Mataró.
- CRISCUOLO, Vittorio (1994): "L'idée de république chez les jacobins italiens". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 296, p. 279-296.
- CRUZ, Jesús (2000): *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española*. Marcial Pons. Madrid.
- CRUZ VILLALÓN, Pedro (1980): *El estado de sitio y la Constitución. La constitucionalización de la protección extraordinaria del Estado (1789-1878)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- CURET, Francesc (1971): *Rebomboris i bullangues de Barcelona*. Vol. II. Bruguera. Barcelona.
- Defensa de los ciudadanos José Roca, Jerónimo Serra, Francisco Bellbé y Juan Roca, arbitrariamente presos por las ocurrencias del 24 de febrero de este año en esta ciudad*. Miguel y Tomás Gaspar. Barcelona. 1822.
- DELGADO, Manuel (1992): *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclasia y antirritualismo en la España contemporánea*. Humanidades. Barcelona.
- DÉROZIER, Albert (1965): "L'histoire de la Sociedad del anillo de oro pendant le triennat constitutionnel 1820-1823: la faillite du système libéral". *Annales Littéraires de l'Université de Besançon*, vol. 72, p. 9-54.
- Diálogo entre Feliu y Jaumet abitants en Barcelona*. Barcelona. 1821.
- Discurso que se pronunció en la sesión pública de la sociedad patriótica Álvarez Acebedo de la ciudad de Mataró por uno de sus socios, el día 22 de marzo de 1823, sale a la luz a expensas de dicha tertulia*. En la imprenta de Juan Abadal. Madrid. 1823.
- DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesis doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- (1998): "El Sitio de Barcelona, 1823". A: Joan Roca (coord.) *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona, p. 123-133.
- DUFOUR, Gerard (1987): "Una efímera revista religiosa durante el trienio liberal. El verdadero amigo de la religión". *Trienio*, núm. 9, p. 165-176.

- EDELSTEIN, Melvin (1998): "Les élections de l'an vi dans la Côte-d'Or: le rôle des cercles constitutionnels et les scissions". A: Philippe BOURDIN i Bernard GAINOT. *La République directoriale. Actes du colloque de Clermont-Ferrand*. Vol. I. Bibliothèque d'Histoire Révolutionnaire. Clarmont d'Alvèrnia, p. 351-364.
- EIRAS ROEL, Antonio (1961a): *El partido demócrata español (1849-1868)*. Estudio General de Navarra. Rialp. Madrid.
- (1961b): "Sociedades secretas republicanas en el reinado de Isabel II". *Hispania*, núm. LXXXVI, p. 250-310.
- El Voto de Barcelona, a la sazón que la desolara una epidemia cruel en el mes de noviembre de 1821. ¡Impávidam ferient runiae...! Los patriotas barceloneses*. En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona. Por Miguel Puigrubí. Reimpreso en Tarragona. 1821.
- ELORZA, Antonio (1989): "El temido árbol de la libertad". A: Jean-René AYMES (ed.): *España y la Revolución francesa*. Crítica. Barcelona, p. 69-117.
- (1995): "El tema de Francia en el primer republicanismo español". A: Jean-René AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Universidad del País Vasco. Bilbao, p. 107-125.
- ELORZA, Antonio; TRIAS VEJERANO, Juan J. (1975): *Federalismo y Reforma social en España (1840-1870)*. Seminario y Ediciones. Madrid.
- ESCARTÍN, Eduard (1988): "Els Intendents de Catalunya en el regnat de Carles III". *Pedralbes*, núm. 8-II, p. 107-117.
- ESPOZ Y MINA, Francisco (1962): *Memorias del general Francisco Espoz y Mina*. Edició estudi preliminar de Miguel Artola. Atlas. Madrid.
- (1825): *Breve extracto de la vida del general Mina*. J. Pinard, París.
- FELIU MONTFORT, Gaspar (1972): *La clerecia catalana durant el trienni*. IEC. Barcelona.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1961): *Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea*. Publicaciones Españolas. Madrid.
- FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio (2001): *Poder y libertad: los orígenes de la responsabilidad del Ejecutivo en España (1808-1823)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- (2004): *Proyectos constitucionales en España (1786-1824)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- (2009): *Los partidos políticos en el pensamiento español. De la Ilustración a nuestros días*. Marcial Pons, ediciones de Historia. Madrid.

- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (1991): *La génesis del fuerismo. Prensa e ideas políticas en la crisis del Antiguo Régimen (País Vasco, 1750-1840)*. Siglo. Madrid.
- (1995): “Los primeros cafés en España (1758-1808): nueva sociabilidad urbana y lugares públicos de afrancesamiento”. A: Jean-René AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Servicio Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao, p. 65-82.
- (2006): “Cádiz y el primer liberalismo español. Sinopsis historiográfica y reflexiones sobre el bicentenario”. A: José ÁLVAREZ JUNCO i Javier MORENO LUZÓN (eds.): *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, p.23-58.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier; FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (2002): *Diccionario político y social del siglo XIX español*. Alianza. Madrid.
- FERRER, Antoni Lluç (1978): *La patrie imaginaire. La projection de “La patria”. de B. C. Aribau (1832) dans la mentalité catalane contemporaine*. Publications de l’Université de Provence. Aix de Provença.
- FERRER BENIMELI, José A. (1980): *Masonería española contemporánea*, Vol. 1. 1800-1868. Siglo Veintiuno. Madrid.
- (1987): “Implantación de las logias y distribución geográfica-histórica de la masonería española”. A: José A. FERRER BENIMELI (coord.): *La masonería en la España del siglo XIX. II Symposium de metodología aplicada a la historia de la masonería española*. Salamanca, 2-5 juliol de 1985. Consejería de Educación de Castilla y León. Valladolid, p. 57-216.
- FERRER I BOSCH, M. Antònia (1976): *La ciutat de Tarragona durant el trienni liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- FIGUEROLA, Jordi (1988): *Església i societat a principis del segle XIX. La societat osonenca i el bisbe Strauch durant la crisi de l’Antic Règim*. Eumo. Vic.
- FONTANA, Josep (1961): *La revolució de 1820 a Catalunya*. Dalmau. Barcelona.
- (1979): *La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833*. Crítica. Barcelona.
- (1988): *La fi de l’Antic Règim i la industrialització 1787-1868*. A: Pierre VILAR (dir.): *Història de Catalunya*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona.
- (2002): *La quiebra de la monarquía absoluta. La crisis del antiguo régimen*. Crítica. Barcelona (1a edició 1971).

- FONTANA, Josep (2003): *La revolució liberal a Catalunya*. Eumo. Pagès. Barcelona.
- (2005): *Aturar el temps. La segona Restauració espanyola 1823-1834*. Crítica. Barcelona.
- FRANCESCO, Antonino de (1995): “Cultura costituzionale e conflitto politico nell’età della Restaurazione”. A: F. BENIGNO i C. TORRISI. *Elite e potere in Sicilia dal Medioevo ad oggi*. Donzelli. Roma, p. 121-134.
- (1996): *Rivoluzione e costituzione saggi sul democratismo politico nell’Italia napoletana 1796-1821*. Nàpols.
- (1997): “Aux origines du mouvement démocratique italien: quelques perspectives de recherche d’après l’exemple de la période révolutionnaire, 1796-1801”. *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 314, p. 335-350.
- (1998): “La Constitución de Cádiz en Nápoles”. A: José M. IÑURRITEGUI i José M. PORTILLO VALDÉS. *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, p. 273-286.
- (1999): “L’ombra di Buonarroti, Giacobinismo e Rivoluzione francese nella storiografia italiana del dopoguerra”. *Storica*, núm. 15, p. 7-67.
- FRANCOVICH, C. (1986): “Prospettive politiche delle società segrete in Italia durante il periodo napoleonico e la Restaurazione”. *Rivista italiana di studi napoleonici*, núm. 2, p. 9-17.
- FUENTE, Vicente de la (1933): *Historia de las Sociedades Secretas antiguas y modernas de España*. Prensa Católica. Reimpressió facsímil Editorial Analecta. Barcelona.
- FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco (1987): “La conjuración republicana en Barcelona”. A: Alberto GIL NOVALES (ed.): *Homenaje al General Rafael del Riego. Ejército, pueblo y Constitución. Anejos Revista Trienio*. Madrid, p. 180-185.
- (1989): *José Marchena. Biografía política e intelectual*. Crítica. Barcelona.
- (1992): “Sátira y Revolución en la prensa del Trienio liberal”. *Trienio*, núm. 20, p. 83-100.
- (1994): “Estructura de la prensa española en el Trienio liberal: difusión y tendencias”. *Trienio*, núm. 24, p. 165-196.
- (1995): “Aproximación al vocabulario socio-político del primer liberalismo español (1792-1823)”. A: Jean-René AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Servicio Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao, p. 51-62.
- (2001): “De la sociabilidad censitaria a la sociabilidad popular en la España liberal”. A: Juan Francisco FUENTES i Lluís ROURA.

- Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida, p. 207-224.
- (2002a): “Imagen del exilio y del exiliado en la España del siglo XIX”. *Ayer*, núm. 47, p. 35-55.
 - (2002b): “La formación de la clase política del liberalismo español. Análisis de los cargos públicos del Trienio Liberal”. *Historia Constitucional*, núm. 3, p. 19-37.
 - (2003): “Procedencia y destino geográfico del exilio liberal español en la década ominosa”. A: *Segon Congrés Recerques: Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Universitat de Lleida. Lleida, p. 542-553.
 - (2004): “Flórez Estrada en el Trienio Liberal”. A: Joaquín VARELA SUANZES-CARPEGNA (coord.): *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo, p. 175-207.
- FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco; FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier (1997): *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Síntesis. Madrid.
- FUENTES ARAGONÉS, Juan Francisco; RUBIO, Dolores; ROJAS FRIEND, Antonio (1998): “Aproximación sociológica al exilio liberal español en la década ominosa (1823-1833)”. *Spagna Contemporanea*, núm. 13, p. 7-20.
- FUENTES GARCÍA, Antonio (1973): *Aproximación al Trienio constitucional en Barcelona (1820-1823)*. Tesis de licenciatura de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- Función con que los ciudadanos suscriptores al gabinete de lectura establecido en esta ciudad celebraron. La fiesta nacional del dos de mayo. Gratis para los Srs. Suscriptores al Eco de la ley*. En la imprenta de Rubió y Gaspar. Barcelona. 1822.
- FURET, François (1980): *Pensar la Revolución francesa*. Petrel. Barcelona.
- FUSTER SOBREPÈRE, Joan (2006): *Barcelona i l'Estat centralista: indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*. Eumo. Vic.
- GABRIELI, Giuseppe (1981): *Massoneria e Carboneria nel regno di Napoli*. Roma.
- Galerie Espagnole ou Notices Biographiques sur les membres des Cortès et du gouvernement; les généraux en chef et commandans de guerrillas, des armées constitutionnelles et de la foi. Et généralement tous les hommes qui ont marqué dans la péninsule, pendant de la guerre de l'indépendance ou depuis la révolution de 1820*. Chez bechet aine libraire. París. 1823.

- GALLI, Florent (1835): *Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823*. Imprenta de A. Bergnes. Barcelona.
- GALT, Anthony H. (1994): "The Good Cousins' Domain of Belonging: Tropes in Southern Italian Secret Society Symbol and Ritual, 1810-1821". *Man, New Series*, vol. 29, núm. 4, p. 785-807.
- GARCIA I BALANYÀ, Albert (1996): "Ordre industrial i transformació cultural a la Catalunya de mitjan segle XIX: a propòsit de Josep Anselm Clavé i l'associacionisme coral". *Recerques*, núm. 33, p. 103-134.
- GARCÍA LEÓN, José María (1989): "Las sociedades patrióticas gaditanas". *Trocadero*, núm. 1, p. 199-208.
- (1990): "Educación y enseñanza en Cádiz durante el Trienio Constitucional (1820-1823)". *Trocadero*, núm. 2, p. 251-262.
- (1999): *Cádiz en el trienio liberal (1820-1823)*. Fundación Municipal de Cultura de Cádiz. Cadis.
- GARCÍA ROVIRA, Anna Maria (1989): *La Revolució liberal a España: les classes populars*. Eumo. Vic.
- (1998a): "Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la Revolució Liberal: La Barcelona revolucionaria (1835-1837)". *Trienio*, núm. 32, p. 67-102.
- (1998b): "Radicalismo liberal, republicanismo y revolución (1835-1837)". *Ayer*, núm. 29, p. 63-90.
- (1999): "Los proyectos de España en la Revolución liberal. Federalistas y Centralistas ante la inserción de Cataluña en España (1835-1837)". *Hispania*, LIX/3, núm. 203, p. 1007-1031.
- (2000): "Eugenio de Avinareta e Ibargoyen (1792-1872). El paroxismo de la conspiración". A: Isabel BURDIEL i Manuel PÉREZ LEDESMA (coord.): *Liberales, agitadores y conspiradores*. Espasa. Madrid, p. 127-154.
- (2004): "Històries d'exili: els «pronunciaments insurreccionals» a la frontera catalana durant la dècada ominosa". A: Josep Fontana. *Història i projecte social. reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 1046-1057.
- (2006): "Republicanos en Cataluña. El nacimiento de la democracia (1832-1837)". A: Manuel SUÁREZ CORTINA. *La redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*. Universidad de Cantabria. Santander, p. 115-143.
- GARRIGA, Carlos (1997): "La enfermedad política de Cataluña: en torno a la Diputación de los colegios y gremios de Barcelona (1773-1775)". *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXVII-I, p. 721-748.

- GAYA I JOVER, Salvador (1820): *El Europeo a su amado hermano el Español-Americano, El coronel D. José de Rivadeneira y Texada*. Reimpreso con nuevas notas. Imprenta Constitucional de Joaquín Jordí, calle Libretería. Barcelona.
- GELABERTÓ I ORÚE, Joan Carles (1991): *La revolució liberal i la guerra civil a la marina de la Selva*. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró.
- GHANIME, Albert (2002): "Aproximació als periòdics i als periodistes de la Barcelona de 1820 a 1839". *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 5, p. 52-78.
- GIL NOVALES, Alberto (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid.
- (1976): *Rafael del Riego. La revolución de 1820, día a día*. Tecnos. Madrid.
- (1978): *Textos exaltados del Trienio Liberal*. Júcar. Madrid.
- (1980): *El Trienio Liberal*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- (1986): *El primer Ateneo (1820-1823)*. Ateneo de Madrid. Madrid.
- (1989) (ed): *Historia de la Revolución española y otros escritos de Juan Romero Alpuente*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- (1991): *Diccionario Biográfico del Trienio Liberal*. Tecnos. Madrid.
- (1997): "La guerra de 1823. Consideraciones historiográficas". A: Jean-René AYMES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Universidad del País Vasco. Bilbao, p. 63-75.
- (2005): *Diccionario biográfico aragonés 1808-1833*. Colección de Estudios Altoaragoneses. Osca.
- GONZÁLEZ BERNARDO DE QUIRÓS, Pilar (2007): *Civilidad y política en los orígenes de la nación argentina, sociabilidades en Buenos Aires 1829-1862*. FCE. Buenos Aires.
- GONZÁLEZ GARCÍA, Óscar (2006): "De las sociedades económicas de Amigos del País a las Sociedades patrióticas: León 1781-1823". *Estudios Humanísticos. Historia*, núm. 5, p. 239-261.
- GRAU, Ramon; LÓPEZ, Marina (1988): "L'Ajuntament de Barcelona sota Carles III (1759-1788). Un esquema històric". *Pedralbes*, núm. 8-II, p. 27-39.
- GUARDIA HERRERO, Carmen (2006): "Espacios de disidencia, opinión pública y derechos en España y América Latina". A: *Acción colectiva y clases acomodadas (Burguesía y clases medias)*. VIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea. Vitoria, p. 87-99.

- GUERCI, Luciano (1998): "Aspects du débat sur l'égalité durant le Triennio Républicain". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, p. 409-430.
- (1999a): "Per una riflessione sul dibattito politico nell'Italia del triennio repubblicano (1796-99)". *Storica*, núm. 14, p. 129-145.
- (1999b): *Istruire nelle verità repubblicane: la letteratura politica per il popolo nell'Italia in rivoluzione (1796-1799)*. Il Mulino. Milà.
- GUEREÑA, Jean Louis (1980): "Fuentes para la historia de la sociabilidad en la España Contemporánea". *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, p. 273-305.
- (1991): "Hacia una historia socio-cultural de las clases populares en España (1840-1920)". *Historia Social*, núm. 11, p. 149-151.
- (2003): "Espacios y formas de sociabilidad en la España Contemporánea". *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 409-414.
- GUEREÑA, Jean-Louis; BUSSY GENEVOIS, Danièle; RALLE, Michel (2000): "Fêtes, sociabilités, politique dans l'Espagne contemporaine". *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, p. 11-27.
- GUILHAUMOU, Jacques (1986): "Le congrès républicain des sociétés populaires des départements méridionaux de Marseille (octobre-novembre 1793): programme et mots d'ordre". A: *Existe-t-il un fédéralisme jacobin? Études sur la Révolution*, Actes del 111e Congrès National des Sociétés Savantes, Poitiers. Vol. I. CTHS. París.
- (1992): *Marseille républicaine (1791-1793)*. UPF. París.
- (1994): "Un argument en révolution, la souveraineté du peuple. L'expérimentation marseillaise". *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 298, p. 695-714.
- GUILLAMET, Jaume (2004): *Els orígens de la premsa a Catalunya, catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Arxiu Municipal de Barcelona. Barcelona.
- GUILLÉN GÓMEZ, Antonio (2000): *Una aproximación al trienio liberal en Almería: Milicia Nacional Voluntaria (1820-1823)*. Instituto de Estudios Almerienses. Diputación de Almería. Almería.
- GURVITCH, George (1963): *La vocation actuelle de la sociologie*. Presses Universitaires de France. París.
- HOFFMANN, León François (1964): *La Peste a Barcelona*. Département de Langues Romanes de l'Université de Princeton. Nova Jersey.
- ISABELLA, Maurizio (2009): *Risorgimento in Exile Italian: Émigrés and the Liberal International in the Post-Napoleonic Era*. Oxford University Press. Oxford. Nova York.

- JANKE, Peter (1974): *Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853)*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- JARDÍ, E. (1962): "Un profesor de derecho público: Fray Eudaldo Jaumeandreu". A: *Problemática de la Ciencia del Derecho. Libro homenaje al prof. J. M^a Pi Sunyer*. Barcelona.
- JAUME, Lucien (1990): *El Jacobinismo y el Estado Moderno*. Instituto España Espasa Calpe. Madrid.
- JIMÉNEZ LOZANO, José (1978): *Los cementerios civiles y la heterodoxia española*. Taurus. Madrid.
- JOURDAN, Annie (2004): *La Révolution, une exception française?* Flammarion. París.
- LAMBERT, Pierre-Arnaud (1995): *La Charbonnerie Française 1821-1823. Du secret en politique*. Presses Universitaires de Lyon. Lió.
- LA PARRA, Emilio (1998): "Los inicios del anticlericalismo español contemporáneo". A: Emilio la PARRA i Manuel SUÁREZ CORTINA (eds.): *El anticlericalismo español contemporáneo*. Biblioteca Nueva. Madrid, p. 17-68.
- (2007): *Los cien mil hijos de San Luís. El ocaso del primer impulso liberal en España*. Síntesis. Madrid.
- LARA, Isidoro (1996): *Jaén (1820-1823). La lucha por la libertad durante el trienio liberal*. Ayuntamiento de Jaén. Jaén.
- LATOCHÉ, Hyacinthe de; L'HÉRITIER, Louis-François (1966): *Dernières Lettres de deux Amants de Barcelona*. Notes de L. F. Hoffmann. París.
- LEUWERS, Hervé (2005): "Pratiques, réseaux et espaces de sociabilité au temps de la Révolution française". A: Jean-Clement MARTIN (dir.): *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Universitaires de Rennes. Rennes, p. 41-55.
- Lista de los hombres eminentes heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres y distinguidos que han contribuido a restablecer el sistema constitucional, o sea contestación al catálogo de héroes de la revolución*. Imprenta de la Compañía por su regente D. Juan José Sigüenza y Vera. Madrid. 1822.
- LLANOS ARAMBURU, Félix (1998): *El trienio liberal en Guipúzcoa (1820-1823)*. Universidad de Deusto. Sant Sebastià.
- LLIMARGAS, Jordi (1999): *Consens i coerció en l'exercici del poder a Catalunya. La junta provincial de 1794-1795*. Universitat Pompeu Fabra. Treball de recerca inèdit. Barcelona.
- (2005): "La Junta de la Província de 1794-1795: una assemblea representativa per a Catalunya". A: Jaume SOBREQÜÉS; Joseba

- AGUIRREAZKUENAGA; M. MORALES; Miquel URQUIJO; M. CISNEROS (coord.): *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*. Parlament de Catalunya. Barcelona, p. 645-661.
- LLORENS, Vicente (1968): *Liberales y Románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*. Castalia. València. (1a edició, 1954)
- LLUCH, Ernest (1976): *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Edicions 62. Barcelona.
- LÓPEZ, Pilar (1993): "L'evolució demogràfica". A: Jaume SOBREQUÈS (dir.): *Història de Barcelona*. Vol. 5. *El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, p. 110-166.
- LUIS, Jean-Philippe (1997): "Libéralisme et fontion publique: l'exemple du Trienio Liberal (1820-1823)". *Trienio*, núm. 30, p. 47-63.
- (2002): *L'Utopie Réactionnaire. Épuration et modernisation de l'état dans l'Espagne de la fin de l'ancien régime (1823-1834)*. Bibliothèque de la Casa de Velázquez. Madrid.
- MARTÍN, Luis P. (1993): "La Masonería y la conspiración liberal (1814-1834). Los límites de un mito histórico". *Trienio*, núm. 22, p. 73-90.
- (2000): "La Masonería un ejemplo de historia cultural". A: José A. FERRER BENIMELI (coord.): *La Masonería Española en el 2000. Una revisión histórica*. Vol. II. Gobierno de Aragón. Saragossa.
- (2003): "Las logias masonicas. Una sociabilidad pluriformal". *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 523-550.
- MARTÍNEZ DE PRESNO, Jorge Pablo (1995): *Revolució Liberal i Contrarrevolució a l'Anoia (1820-1823)*. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona.
- MARTÍNEZ DE VELASCO, Ángel (1972): *La formación de la Junta Central*. Universidad de Navarra. Pamplona.
- MATOS, Sérgio Campos (2006): "Iberismo e identidade nacional (1851-1910)". *Clío. Revista do Centro de Historia da Universidade de Lisboa*, núm. 14, p. 349-400.
- MENÉNDEZ, Alfonso (1991): "Victoria por los catalanes. Los motines de Barcelona de 1773". *Pedralbes*, núm. 11, p. 119-129.
- MERCADER, Joan (1957): *Els Capitans Generals al segle XVIII*. Teide. Barcelona.
- MERIGGI, Marco (1992): *Milano borghese. Circoli ed élites nell'Ottocento*. Marsilio. Venècia.
- MERIGGI, Marco (1999): "Nazione e religione, Meriggi legge Portillo". *Storica*, núm. 31, p. 199-204.

- MERIGGI, Marco (2002): *Gli Stati italiani prima dell'Unità. Una storia istituzionale*. Il Mulino. Bolonya.
- MESTRE, Jesús (1985): *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*. Tesis doctoral inédita. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- MIGUEL GONZÁLEZ, Román (2007): *La pasión republicana: culturas políticas republicanas y movilización popular en la España del siglo XIX*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- MILLÁN, Jesús; FRADERA, Josep M. (2000): *Las Burguesías europeas del siglo XIX: sociedad civil, política y cultura*. Biblioteca Nueva València. València. Madrid.
- MIRALLES RODÓ, Jesús (2000): *Barcelona 1814-1820. Els seus habitants davant d'un fet històric*. Tesis doctoral inédita. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- MOLAS RIBALTA, Pere (1970): *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Confederación Española de Cajas de Ahorro. Madrid.
- (2002): "Reflexions sobre la societat barcelonesa del segle XVIII". *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 7, p. 51-69.
- MOLINER PRADA, Antoni (1988): "El movimiento centralista catalán de 1843". *Trienio*, núm. 11, p. 25-109.
- (1989): *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona.
- (1997a): "Las juntas durante el trienio liberal". *Hispania*, LVII/1 núm. 195, p. 147-181.
- (1997b): *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Milenio. Lleida.
- (2004): "Crise de l'état et nouvelles autorités: les juntas lors de la guerre d'indépendance". *Annales historiques de la Révolution française*, núm. 2, p. 107-128.
- (2007): "El juntismo en la primera mitad del siglo XIX como instrumento de socialización política". A: *Sombras de mayo: mitos y memorias de la Guerra de la Independencia en España, 1808-1908*. Col·lecció "La Casa de Velázquez", 99, Madrid, p. 65-83.
- MONENTE ZABALZA, Adela (1997): "La conspiración de Lacy". *Hispania*, núm. 137, p. 601-621.
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi (1987): *L'obra educativa de la Junta de Comerç*. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Barcelona.
- MONTOLIU, Manuel de (1936): *Aribau i la Catalunya del seu temps*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

- MORALES MUÑOZ, Manuel (2005): "Cultura y sociabilidad política en el liberalismo radical". A: Diego CARO CANCELA (ed.): *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y sociabilidad*. Universidad de Cádiz. Cadis, p. 249-295.
- (2006): "Un espacio propio. Sociabilidad e identidad obrera en Andalucía". *Historia Social*, núm. 56, p. 53-69.
- MORÁN ORTÍ, Manuel (1989): "La cuestión de los refugiados extranjeros. Política española en el trienio liberal". *Hispania*, XLIX, núm. 173, p. 985-1016.
- (1990): "Los emigrados italianos de 1821 en la guerra de Cataluña". *Italica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*, núm. 18, p. 362-329.
- (1991): "Los piemonteses en el trienio constitucional español". *L'Émigration politique en Europe Aux XIXe et XXe siècles*. École Française de Rome. Roma, p. 217-234.
- MORANGE, Claude (1990): *Siete calas en la crisis del Antiguo Régimen y un panfleto clandestino de 1800*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant.
- (2001): "Opinión pública: cara y cruz del concepto del primer liberalismo español". A: Juan F. FUENTES, i Lluís ROURA. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida, p. 117-145.
- (2006): *Una conspiración fallida y una Constitución nonnata (1819)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- MORENO ALONSO, Manuel (1997): *La forja del liberalismo en España. Los amigos españoles de Lord Holland, 1793-1840*. Congreso de Diputados. Madrid.
- MOREU-REY, Enric (1967): *Revolució a Barcelona el 1789*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- MOSCATI, Ruggero (1938): *Guiglielmo Pepé*. Regio Istituto per la storia del risorgimento italiano. Roma.
- (1971): "Su la rivoluzione napoletana del 1820/1821". A: *Scritti in memoria di Leopoldo Cassese*. Nàpols, p. 29-43.
- MUGNAINI, Marco (1994): *Italia e Spagna nell'età contemporanea. Cultura, politica e diplomazia (1814-70)*. Alessandria.
- NARVÁEZ ALBA, María Virtudes (2006): "El café gaditano em la época de las Cortes". A: Marieta CANTOS CASENAVE (ed.): *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo 1750-1850, Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cadis.

- NAVARRO NAVARRO, Jesús (2006): "Sociabilidad e historiografía: trayectorias, perspectivas y retos". *Saitabi*, núm. 56, p. 99-119.
- NUTINI, Stefano (1989): "La società di pubblica istruzione di Milano". *Studi Storici*, fasc. 4, p. 891-916.
- (1999): "I soci dei club democratici milanesi nel Triennio: status, professione, formazione". *Società e storia*, núm. 85, p. 587-616.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria (ed.) (1981): *Successos a Barcelona (1822-1835)*. Curial. Barcelona.
- (1994): *Les bullangues de Barcelona. Durant la primera guerra carlina (1835-1837)*. El Mèdol. Tarragona. 2 v.
- ORONÓZ, Luis Gonzaga (1821): *Manifiesto que Fr Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández*. En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona.
- OSSORIO, Ángel (1931): *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. CIAP. Madrid. (Reedició a l'editorial Grijalbo. Barcelona, 1977)
- PAGÈS I PONS, Joan (1980): *Olot durant el trienni liberal (1820-1823)*. Olot.
- PALOMEQUE TORRES, Antonio (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- PEGENAUTE, Pedro (1974): *Represión política en el reinado de Fernando VII. Las Comisiones Militares (1824-1825)*. Universidad de Navarra. Pamplona.
- PÉREZ GARZÓN, J. Sisinio (1978): *Milicia Nacional burguesa. Prototipo madrileño*. CSIC. Instituto Jerónimo Zurita. Madrid.
- PÉREZ LEDESMA, Manuel (2004): "El lenguaje de la ciudadanía en la España contemporánea". *Historia Contemporánea*, núm. 28, p. 237-266.
- PÉREZ SAMPER, María de los Ángeles (2001): "Espacios y prácticas de sociabilidad en el siglo XVIII: tertulias, refrescos y cafés de Barcelona". *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 26, p. 11-55.
- PERMANYER, Lluís (1993): *Cites i testimonis sobre Barcelona*. La Campana. Barcelona.

- PEYROU, Florencia (2002): *El Republicanismo popular en España 1840-1843*. Universidad de Cádiz. Cadis.
- (2008): *Tribunos del pueblo. Demócratas y republicanos durante el reinado de Isabel II*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- PI DE CABANYES, Oriol (1972): “Dos textos inèdits sobre els rebomboris del pa de 1789: els manuscrits de Ramon Cornet i d'Ignasi Bruguera i Almirall”. *Miscellanea Barcinonensia*, núm. XXXI, p. 109-129.
- PORTILLO VALDÉS, José M^a (2000): *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M. (2000): *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*. Eumo. Vic.
- PUJOL, Albert (1820): *Catecisme polítich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitució Política de la Monarquia espanyola y obligaciones quels imposa*. Arreglat per lo P. A. P. A. En la Imprenta Nacional de Garriga, y Aguasvivas. Barcelona.
- (1821): *Las ventajas que resultan á la nación española de prohibir su constitución el ejercicio de cualquier otra religión que no sea la católica, apostólica, romana, y la obligación de todo español de aplicar su celo para conservarla*. Sermón en la iglesia de Santa Mónica de P. P. Agustinos descalzos el día 10 de Abril de 1821. Dijo... rector del colegio de los agustinos calzados, individuo correspondiente de las academias natutense de la historia, y de sagrados cánones, liturgia, historia y disciplina eclesiástica, socio de número de las ciencias naturales y artes, y de buenas letras de Barcelona, y secretario de la Junta Nacional de caridad de la misma etc. En la imprenta de Garriga y Aguasvivas. Barcelona.
- RAMISA, Maties (2002): “Guerra, economia i política a Catalunya a les acaballes de la guerra del francès”. A: *II Congrès Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Pagès. Lleida.
- (2008): *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida.
- RAO, Anna Maria (1995): “El jacobinismo italiano (1796-9)”. A: Lluís ROURA I AULINAS i Irene CASTELLS (ed.): *Revolución y Democracia, el jacobinismo europeo*. Orto. Madrid, p. 139-180.
- (1998): “Introduction. L'expérience révolutionnaire italienne”. *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, p. 387-407.
- (2002): *Napoli 1799 fra storia e storiografia: atti del convegno internazionale Napoli, 21-24 gennaio*. Vivarium. Nàpols.

- REICHART, Rolf E. (2002): *La Revolución Francesa y la cultura democrática. La sangre de la libertad*. Siglo veintiuno. Madrid.
- Relación de las causas que motivaron los sucesos del 24 de febrero y efectos que se siguieron. Inde datae leges; ne fortior omnia posset*. Imprenta de Estivill y compañía. Barcelona. 1822.
- RENOM I PULIT, Mercè (2009): *Conflictes socials i revolució: Sabadell, 1718-1823*. Eumo. Vic.
- REVUELTA GONZÁLEZ, Manuel (1973): *Política religiosa de los liberales en el siglo XIX. Trienio Constitucional*. CSIC. Escuela de Historia Moderna. Madrid.
- RIBADENEYRA Y TEXADA, José de (1820): *El Americano a sus amados hermanos los españoles europeos*. Imprenta Nacional del Gobierno político por Gaspar. Barcelona.
- RIENZO, Eugenio di (2000): "Neogiacobinismo e movimento democratico nelle rivoluzioni d'Italia (1796-1815)". *Studi Storici*, fasc. 2, p. 403-431.
- (2001a): "Arrivederci 1799". *L'Acropoli*, núm. 4, II, p. 384-402.
- (2001b): *L'aquila e il berretto frigio. Per una storia del movimento democratico in Francia da brumaio ai cento giorni*. ESI. Nàpols.
- RÍO, Ramón del (2004): "Espoz y Mina, el Maldito". A: *Josep Fontana. Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 1023-1032.
- RÍQUER I PERMANYER, Borja de (2000): *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*. Eumo. Vic.
- RISQUES CORBELLÀ, Manel (1995a): *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- (1995b): "Autoridad militar versus autoridad civil. Jefe político y orden público en el primer liberalismo. Cataluña 1812-1814 y 1820-1823". *Trienio*, núm. 26, p. 99-148.
- RIVERA GARCÍA, Antonio (2006): *Reacción y Revolución en la España liberal*. Biblioteca Nueva. Madrid.
- ROBRENYO, Josep (1855): "Numancia de Cataluña y Libre. Poble de Porrera". A: *Obras poéticas de José Robreño*. Imprenta de J. A. Oliveres. Barcelona, p. 121-143.
- ROCA VERNET, Jordi (2002): "Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona". *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, p. 185-215.
- (2006): "La sociabilidad del Trienio Liberal en Barcelona: foros de educación política y de adoctrinamiento constitucional". A: Marieta CANTOS CASENAVE (ed.): *Redes y espacios de opinión públi-*

- ca. *XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo, 1750-1850. Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz, p. 481-494.
- ROCA VERNET, Jordi (2007): "L'impacte dels projectes radicals del Trienni Liberal en l'exegesi exaltada de la Constitució de 1812". *Recerques*, núm. 52-53, p. 147-171.
- (2008): "La cultura constitucional del Trienni transformà el discurs sobre el ciutadà liberal". *Cercles*, núm. 11, p. 60-76.
- (2009a): "Pau Claris i la cultura constitucional catalana del Trienni Liberal (1820-1823)". *Manuscrits*, núm. 27, p. 161-186.
- (2009b): "La història en els discursos de nació del liberalisme exaltat del Trienni". *Afers*, núm. 60, p. 217-234.
- (2009c): "Emilia Duguermeur de Lacy, un liderazgo femenino en el liberalismo español". A: Irene CASTELLS, Glòria ESPIGADO i M. Cruz ROMEO (ed.): *Las heroínas de la guerra de la independencia*. Cátedra. Madrid, p. 367-393.
- (2011a): "¿Hubo republicanos en el Trienio Liberal? Historia, moral y federalismo en el discurso republicano del primer liberalismo". *Revista de Estudios Políticos y Constitucionales* (en premsa).
- (2011b): "Llinás y de Ortiz, Juan Antonio". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.
- (2011c): "Quintana i Ferrer, Genís". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.
- (2011d): "Salvató de Esteve, Ramon". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.
- (2011e): "Roviralta Isern, Josep". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.
- (2011f): "Elías i Busquets, Josep Ramon". A: *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1810-1854*. Cortes Generales. Madrid.
- RODRÍGUEZ, José (1820): *Sucinta narracion de la empresa trazada en Barcelona el año 1817, para dar libertad al escelentísimo señor capitán general D. Luis Lacy*. La da a luz el capitán agregado al regimiento de Cordova. D. José Rodríguez. En la imprenta de Juan Dorca. Barcelona.
- RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, Azucena (2001): "Sociedades populares y descentralización en la Revolución Francesa (1790-1793)". *Hispania*, LXI/2, núm. 208, p. 563-582.

- ROMEO MATEO, María Cruz (1990): "Teoría política y agitación social en los orígenes del liberalismo «exaltado»: la oposición al gobierno Bardají-Feliu, 1821-1822". A: *El Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*. Col·loqui internacional 4-6 de maig de 1989. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, p. 431-447.
- (1992): "Liberalismo y revolución en España: a propósito del trienio liberal". *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 15, p. 71-88.
- (1993): *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta. (1814-1833)*. Col·lecció "Ensayo e Investigación". Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant.
- (1995): "La sombra del pasado y la expectativa del futuro: jacobinos". A: Lluís ROURA i Irene CASTELLS (eds.): *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Ediciones del Orto. Madrid, p. 107-138.
- (2000a): "Historiografía «crítica» de la revolución francesa: política, cultura y lenguaje". A: Alice GÉRARD i María Cruz ROMEO MATEO. *La Revolución Francesa: historiografía y didáctica*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, p. 30-54.
- (2000b): "La Cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión". *Berceo*, núm. 139, p. 9-30.
- (2000c): "Juana María de Vega, condesa de Espoz y Mina (1805-1872). Por amor al esposo, por amor a la patria". A: Isabel BURDIEL i Manuel PÉREZ LEDESMA (coord.): *Liberales, agitadores y conspiradores. Biografías heterodoxas del siglo XIX*. Espasa Calpe. Madrid, p. 209-238.
- (2003): "Los mundos posibles del liberalismo progresista". A: Emilio la PARRA i Germán RAMÍREZ (eds.): *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Biblioteca Valenciana. València, p. 287-314.
- ROMERO MARÍN, Juanjo (2000): "Segmentación laboral y asociacionismo obrero, Barcelona 1820-1855". *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocol*, núm. 17, p. 243-289.
- (2005): *La construcción de la cultura del oficio durante la industrialización. Barcelona, 1814-1860*. Icària. Barcelona.
- ROSANVALLON, Pierre (1998): *Le Peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*. París.
- (2000): *La démocratie inachevée. Histoire de la souveraineté du peuple en France*. Foliohistoire. Gallimard. París.

- ROSANVALLON, Pierre (2004): *Les modèle politique français. La société contre le jacobins*. París.
- ROURA, Lluís (1993): *La guerra gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa (1793-1795)*. Curial. Barcelona.
- (2001): “Subjecció i militarització a la Catalunya del segle XVIII”. A: Joaquim ALBAREDA, Joan ARRIETA i Josep FONTANA, J. (ed.): *Del patriotisme al catalanisme*. Eumo. Vic, p. 289-315.
- (2003): “La Diputació de Catalunya de 1773”. *Pedralbes*, núm. 23. p. 237-261.
- (2006): *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Eumo. Vic.
- ROURA, Lluís (ed.) (2002): *Pedro de Lucuce. Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*. Eumo. Vic.
- RUEDA, Germán (1993): “Introducción la desamortización en la península Ibérica”. *Ayer*, núm. 9, p. 19-28.
- RUIZ, Josefina (1987): “Defensa y juntismo en la Barcelona de la Guerra Gran (1793-1795)”. *Trienio*, núm. 10, p. 27-44.
- RUIZ JIMÉNEZ, Marta (1999): *El liberalismo Comunero: una consideración especial de el Zurriago (1821-1823)*. Tesis sota direcció d'Alberto Gil Novales. Universidad Complutense de Madrid. Madrid.
- (2000a): “La Confederación de Comuneros Españoles en el Trienio Liberal (1820-1823)”. *Trienio*, núm. 35, p. 155-186.
- (2000b): “Fuentes documentales y bibliográficas para el estudio de la Confederación de Comuneros durante el Trienio Liberal”. A: José A. FERRER BENIMELI. *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica*. Vol. I. IX Symposium Internacional de Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Junta de Aragón. Saragossa, p. 41-50.
- (2005): “Medidas represivas a los integrantes de las sociedades secretas a partir de 1823”. *Trienio*, núm. 45, p. 69-93.
- (2007): *El liberalismo exaltado*. Fundamentos. Madrid.
- RUIZ TORRES, Pedro (1982): *Señores y propietarios. Cambio social en el Sur del País Valenciano (1650-1850)*. València.
- (1994): “Del antiguo al nuevo régimen: carácter de la transformación”. A: *Antiguo régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola. 1 Visiones generales*. Madrid, p. 159-192.

- RUIZ TORRES, Pedro (2004): "Contribuciones recientes al estudio del primer liberalismo en España". *Ayer*, núm. 55, p. 237-263.
- RÚJULA, Pedro (2000): *Constitución o Muerte. El trienio liberal y los levantamientos realistas en Aragón. (1820-1823)*. Rolde. Saragossa.
- SÁENZ-RICO URBINA, Alfredo (1973): *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, (1820-1823)*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- SAIZ GARCÍA, Jacinto (1976): "El trienio constitucional en Girona". Tesis inédita de licenciatura. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- SALA, Céline (2005): *Franç-maçonnerie et sociabilité en pays catalan au siècle des lumières: un particularisme de frontière*. Trabucaire. Canet de Rosselló.
- SÁNCHEZ, Alexandre (ed.) (1990): *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*. Altafulla. Barcelona.
- SÁNCHEZ I AGUSTÍ, Ferran (1987): *Notícia del còlera i d'altres epidèmies. Bandolers, reialistes i liberals a la Catalunya central (1820-1827)*. Diputació de Barcelona. Sallent.
- SÁNCHEZ I CARCELEN, Antoni (2006): *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*. Universitat de Lleida. Lleida.
- (2007): "La repercusión del régimen constitucional en la Iglesia de Lleida durante el trienio liberal". *Hispania Sacra*, núm. 119, p. 323-336.
- SÁNCHEZ GARCÍA, Raquel (2005): *Alcalá Galiano y el liberalismo español*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- (2006): "La revolución liberal en España. Un estado de la cuestión". A: Diego CARO CANCELA. *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y sociabilidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz, p. 11-62.
- SÁNCHEZ DE MADARIAGA, Elena (1999): "Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos". *Historia Social*, núm. 35, p. 23-42.
- SÁNCHEZ MANTERO, Rafael (1972): *Las Conspiraciones liberales en Francia (1815-1823)*. Publicaciones de la Universidad de Sevilla. Sevilla.
- (1975): *Liberales en el exilio. La emigración política en Francia en la crisis del Antiguo Régimen*. Rialp. Madrid.
- (1981): *Los cien mil hijos de San Luís y las relaciones franco-españolas*. Universidad de Sevilla. Sevilla.
- (2002): "Exilio liberal e intrigas políticas". *Ayer*, núm. 47, p. 17-32.
- SANTALÓ I PEIX, Josep (1997): "L'avalot de quintes de 1773, un exemple de resistència popular". A: Ramon ARNABAT (ed.): *Moviments*

- de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, p. 81-92.
- SARRIÓ I GUALDA, Josep (1991): *La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cádiz. (1812-1814 i 1820-1822)*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- (2000): *L'organització política del pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*. Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- SEOANE, María Cruz (1996): *Historia del periodismo en España*. Vol. 2. *El siglo XIX*. Alianza Universidad Textos. Madrid.
- SHUBERT, Adrián (2001): "En la vanguardia del ocio mercantilizado de masas: la corrida de toros en España, siglos XVIII i XIX". *Historia social*, núm. 41, p. 113-126.
- SOBERANAS, Amadeu J. (1982): "Aribau i el guiatge de Fèlix Torres Amat". *A: Commemoració de la Renaixença*. Fundació Jaume I. Barcelona, p. 27-40.
- SOLÀ I MONTSERRAT, Roser (2001): *Joan Vilaregut i Albafull. Industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona.
- SOLÀ I PARERA, Àngels (1974): "La desamortització del Trienni a Barcelona i el seu pla". *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*. Vol. IV, p. 365-394.
- (1976): "Notes per iniciar un estudi de la desvinculació". *A: Separata del llibre 1º Col·loqui d'Història Agrària*. Barcelona, p. 283-290.
- (1981): "Tres notes entorn les actituds i valors de l'alta burgesia barcelonina a mitjan segle XIX". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, núm. 3/4, p. 101-128.
- (1984): "Escoceses, yorkinos y carbonarios (La obra de O. De Attellis, marqués de Santangelo, Claudio Linati y Florencio Galli en México en 1826)". *Boletín Americanista*, núm. 34, XXVI, p. 209-244.
- SOLDEVILA, Ferran (1968): *Història dels catalans*. Vol. 5. *Segles XIX-XX*. Ariel. Barcelona.
- TARROW, Sidney (1997): *El poder en movimiento*. Alianza. Madrid.
- THOMPSON, Edward P. (1979): *Tradición, revuelta y conciencia de clase*. Crítica. Barcelona.
- (1995): *Costumbres en Común*. Crítica. Barcelona.
- THOMSON, James (1994): *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*. Edicions 62. Barcelona.

- TILLY, Charles (2007): *Violencia colectiva*. Hacer. Barcelona.
- TORRAS, Jaume (1976): *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*. Ariel. Barcelona.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria (2003): *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes del siglo XVIII*. Crítica. Barcelona.
- TORT MITJANS, Francesc (1978): *El Obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent*. Balmes. Barcelona.
- TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu (1993): "Elements de continuïtat política local a la Barcelona del primer terç del segle XIX". *Afers*, núm. 15, p. 163-174.
- (1995): "Els lligams polítics entre Barcelona i Sarrià al segle XIX: la connexió Vives". *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocols*, núm. 13, p. 253-278.
- (1996): "La oposición campo ciudad en Cataluña durante el trienio liberal". *Trienio*, núm. 28, p. 15-50.
- (1997): *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu; AYALA, Ferran (1995): "Aspectes del poder polític local a Barcelona del Trieni 1820-1823". *Gausac*, núm. 7, p. 39-43.
- VANNONI, Gianni (1985): *Le società segrete dal seicento al novecento: note e documenti*. Sansoni. Florència.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, Joaquín (1996): "La Monarquía Imposible: La Constitución de Cádiz durante el trienio". *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 66, p. 653-687.
- (coord.) (2004): *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta del Principado de Asturias. Oviedo.
- VAUCHELLE, Aline (1997): "La emigración a Francia del clero liberal español: 1823-1824". *Brocar*, núm. 21, p. 269-309.
- VICENS VIVES, Jaume (1958): *Industrials i polítics (segle XIX)*. Vicens Vives. Barcelona.
- VILANOVA, Josep (1822): *Auca de la Constitució*. Imprenta de Ignacio Estivill. Barcelona.
- VILAR, Juan Bautista (2006): *La España del exilio. Las emigraciones políticas españolas en los siglos XIX y XX*. Síntesis. Madrid.
- VILAR, Pierre (1973): "Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó". A: *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Curial. Barcelona.

- VILAR, Pierre (1982): "Ocupantes y ocupados: algunos aspectos de la ocupación y resistencia en España en 1794 y en tiempos de Napoleón" (el text original és el d'una conferència impartida a Brussel·les el 1968). A: *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*. Crítica. Barcelona
- VILLACORTA BAÑOS, Francisco (2003): "Los ateneos liberales: política, cultura y sociabilidad intelectual". *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 415-442.
- VILLAR, Paco (2008): *La ciutat dels cafès. Barcelona 1750-1880*. La Campana. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- VINAIXA MIRÓ, Joan R. (1998): *La postguerra del francès i la revolta realista de 1822 a l'Ebre*. Columna Tresmall. Barcelona.
- VOVELLE, Michel (1989): *La mentalidad revolucionaria*. Crítica. Barcelona.
- (1993): *La découverte de la politique: geopolitique de la révolution française*. La Découverte. París.
- ZAVALA, Iris M^a (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- (1980): "La prensa exaltada en el trienio constitucional: el Zurriago". A: *Románticos y socialistas*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- YAMAMICHI, Yoshiko (2002a): "Fiestas y celebraciones cívico-religiosas en la Barcelona Constitucional (1820-3)". *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*, núm. 15, p. 123-156.
- (2002b): "La cultura política del primer liberalismo español: Un acercamiento desde la prensa y otros medios de comunicación tipográficos en al Barcelona Constitucional (1820-1823)". *Comunicació del Congreso Internacional Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política y Economía*. Universidad de Salamanca. Salamanca. En format electrònic.

ANNEXOS

LLISTES I XARXES DE RELACIONS DELS CIUTADANS MÉS SIGNIFICATS POLÍTICAMENT A LA BARCELONA DEL TRIENNI LIBERAL

A1. Tertúlia Patriòtica de Lacy	381
A1.1 Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy	381
A1.2 Sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy (17/11/1822 - 10/1823).	386
A1.3 Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que eren membres de la MNV.	393
A2. Persones que participen en el poder polític municipal . .	396
A2.1 Electors parroquials	396
A2.2 Integrants dels ajuntaments constitucionals barcelo- nins del Trienni	398
A2.2.1 Ajuntament constitucional de 1820	398
A2.2.2 Ajuntament constitucional de 1821	399
A2.2.3 Ajuntament constitucional de 1822	400
A2.2.4 Ajuntament constitucional de 1823	402
A2.3 Comissaris de barri.	403
A2.4 Diputats del comú i síndics procuradors de l'Ajunta- ment de Barcelona entre 1785 i 1820	410
A2.5 Socis de la Junta Patriòtica de Lacy	412
A2.6 Comissionats dels barris per al repartiment de la con- tribució extraordinària de guerra	413

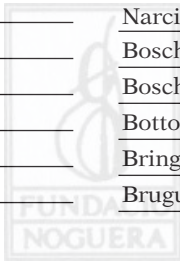

A3. Persones que participen en el poder polític provincial . .	414
A3.1 Electors parroquials de Barcelona que participaren en l'elecció dels diputats a Corts	414
A3.2 Diputacions provincials de Catalunya	422
A3.3 Diputacions provincials de Barcelona	423
A3.4 Nomenaments a jutges de fet	425
A4. Institucions liberals extraordinàries	431
A5. Institucions liberals revolucionàries	433
A6. Ciutadans amb activitat política liberal durant el Sexenni Absolutista (1814-1820).	439
A6.1 Testimonis i processats a la causa judicial de Lacy .	439
A6.2 Militars presos acusats de participar en la conspiració de Luis Lacy	440
A6.3 Participants en l'intent d'alliberar Lacy el maig de 1817.	441
A7. Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics . . .	442
A7.1 Cinquè batalló de la MNV.	444
A8. Tertúlia Patriòtica de Barcelona.	447
A9. Milicians opositors al coronel Costa, abril de 1821 . . .	448
A10. Socis de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres . . .	449
A11. Catedràtics de segona i tercera ensenyança de la Univer- sitat de Barcelona	451
A12. Societats secretes liberals	452
A12.1 Societat secreta de <i>l'anillo</i>	452
A12.2 Societat secreta dels comuns.	453
A12.3 Societat secreta dels paramaçons	455
A12.4 Societat secreta dels carbonaris	457
A13. Dones que cosien capots per a l'Exèrcit i la MNV . . .	458
A14. Quadre resum	461

A.1. Tertúlia Patriòtica de Lacy

A1.1 SOCIS DE LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY

Abellá, José		Aymerich, Ignacio	
Aguirre, F.		Badia, Esteban	
Aguirre, J.		Bahí y de Ribot, José	
Albará, Manuel		Balach, Gertrudis	
Albó, Mariano		Basora y Seguí, José	
Albrador, Pedro	Orador Secretari	Basora, Juan Francisco	Orador
Alcántara y Boria, Joaquín	Orador Redactor Secretari	Bastons, Luís	
Aldea, Tadeo		Batista, Antonio	
Alegret y Ferrer, José	Orador	Belasch, José	
Alfonso, Juan		Blanco, Francisco	
Alsina, José		Boixó, José	
Alsina, Mariano		Bonaplata y Corriol, Ramón	Orador
Álvarez, Manuel		Bonaplata, Gerónimo	
Amat, Jaime		Bonaplata, Joaquín	
Ametller, Juan de		Bosch y Espinosa, Narciso	
Andreu y Pich José		Bosch y Pausas, José	
Argelich, Juan		Bosch, Francisco	
Arnedo, F.		Botto, Juan	
Arocena, Ignacio		Bringues, Antonio	
		Bruguera, Tomas	

Bueno Socias, Miquel	
Buquet y Bosch, Rafael	
Busquets, Joaquín	
Cabanillas, Vicente	Orador
Cabrera, Francisco	
Calsapeu y Tané, Juan	
Calvet i Rubalcava, Francisco	
Camps, José	President Conservador de l'ordre
Canalejas, Salvador	Orador Con- servador de l'ordre interí
Canales, José	
Cancas, José Antonio	
Cano Caballero, Tomás	
Capaccio, Francisco	
Capdevila, Juan	
Capella y Borgas, Jaime	
Capella, Isabel	
Capellá, Juan	
Capella, Madrona	
Capmany, Salvador	
Carbó Jaime	
Carbonell, Francisco	Orador
Carbonell, Ramón	
Carrancá, Jaime	
Carrancá, José	
Carrera e Illa, Teresa	
Carreras y Ferrer, José	
Carreras y Mas, Pablo	
Carreras, Baudilio	Orador
Carreras, Manuel	
Casado, José Jorge	
Casagemas, Rafael	
Casajemas, José	
Casamada, Manuel	Orador
Casas, Nicolás	Orador Secretari

Castelldosrius, marquès de	President Conservador de l'orde
Castelldosrius, Marquesa de (F.J. Sentmenat-Oms)	
Castro, Miguel	
Coll, Isidro	
Comas, Francisco	
Comas, Juan	
Comelles, José	
Company, Francisco	
Corbera, Barón de	
Cortés, Antonio	
Cortés, Felipe	
Cortés, José	
Costa Mayor, F.	
Costa Menor, F.	
Costa, Ignacio	
Costa, Jaime	
Costa, José	
Cot, Magín	
Creus (germà de Pedro Creus)	
Creus, Pedro	
Cuadros, Juan	
Cubero, Bartolomé	
Cuello, Francisco de Paula	
Delgado, Antonio	
Deluaz	
Doménech, Jacinto Félix	Orador Secretari
Duguermer, Emilia (vídua de L. Lacy)	Presidenta
Dulachs y Colomer, Salvador	
Durment	
Elías, Antonio	
Esparró, José	
Espilar, Fidel	

Espina, Joaquín		Guardiola y Martí, Juan	
Esteve y Claramunt, Juan		Guardiola, José Francisco	
Estivill y Grao, S. S.		Guerrero, Diego	
Falcó, Vicente		Guillén de Mazón, Antonio	
Fernández de Herrán, Pedro		Guinart, Juan	Orador
Ferrer y Valls, Francisco	Orador	Guitarte, Félix	
Figueras, Francisco		Gustá, Francisco	
Fillol, José Ignacio		Haya, Eugenio de la	
Flich, Bartolomé		Henares, Antonio de	
Font, Ramon		Herns y Trías, Francisco	
Font, Salvador		Homs, José	
Fontanillas, José Antonio		Hormachea, Mariano	
Forcada y Moré, Francisco		Indar, Ramón	
Fornells, Pablo		Janer, Pablo	
Gabarró	Orador	Jaumar, José Antonio	Orador Secretari
Gaja, Ramon		Jorge, Domingo	
García de Madín, Fernando		José Antonio, Jaime	
García, José		Julià, Ramon	
Gardín, Lorenzo	Secretari	Lacort, José	
Gaspar, Tomás		Lago, N.	
Gastón, Celestino		Laygorri, N.	
Gayá y Jover, Salvador	Orador	León de Cifuentes, Antonio	
Gebhardt, Antonio		Leonard, Juan	
Gil, Antonio		Liendo, José	
Gironella y Aiguas, Antonio		Lladó, Bernardo	
Gispert, Francisco María de		Llanes, Pedro	
Gómez de Butrón, Fernando	Orador President Conservador de l'ordre	Llanes, Tomás de	
Gomis, Juan		Llauder, José	
Gonzalez de Reyeno, María		Llinás y de Ortiz Repiso, Juan Antonio	
Graell, Pablo		Llinás, Jose María	
Gran, Juan		Llobet, José	
Granados, F.		Llorellà, Miguel María	
Granados, Juan	President	Llorens, José	Orador
Grassot, José Antonio		Loigorry, Manuel	
Grau, Magín			

López Paredes, José	Orador Secretari Conservador de l'ordre	Moret, Domingo	
Magró, Manuel		Mota y Riera, Francisco	
Magro, Salvador		Mosterín, Francico (baró de Biure)	
March, Tomas		Murphy, Gerardo	
Mareca, Melchor		Nadal, Joaquín	
Margaria, Antonio		Nadal, Pablo	
Marimón, José Antonio		Naval, Eduardo	
Marín		Navarro de Boria, (senyora del secretari)	
Marsal, Juan		Oliver, Francisco Antonio de	
Martí y Torres, José		Otón, José	
Martínez, Antonio		Padrals, Antonio	
Martínez, Lucas		Paniagua, Salvador	Orador
Mas y Vila, Mariano		Pascual, Manuel M.	Secretari
Masanet, Juan		Pera, José Antonio de	
Mata, Magin		Pey, Pablo	Orador
Matas de Maresma, Francisco		Piza, Gabriel	
Maymó y Soriano, Juan Bautista	Orador	Poch, Juan	
Mayol y Florenza, José		Pons, José	
Medrano, Javier		Portanell, Pedro	
Miralles	Orador	Portell, José de	Orador Redactor
Mirambell, José Ignacio		Prats y Estrachs, Francisco	
Moliner, José	Orador	Púa, Gabriel	
Monfar, Jaime		Puente, Manuel de la	
Monmany, Antonio		Puig, Francisco	President
Monpelló		Puig, Jaime	
Monserdá, Bartolomé		Pujol, Miguel	
Montaña, Antonio		Quevedo, Juan	
Montells, Antonio		Quintana, Imirisalda	
Montells, Pedro		Rago, N.	
Montero y Vigodet, José María		Ramírez, Pedro	
Montserrat, Francisco		Raull, Francisco	Orador
Moore, Patricio	Orador	Renart y Arús, Francisco	
Morató		Rexach, Tomas	
Moreno Guerra, José	Orador	Reynés, C.	Orador
Moreno, Manuel		Rialp, Miguel de	
Morera, Francisco		Ribas, Manuel	

Ribot y Menós, Cayetano	Orador	Sanz, Francisco Xavier	
Ribot y Menós, Miguel		Sastre y Clausell, Joaquín	
Ribot y Tudó, Cayetano		Sastre y Torres, José	
Riera, Francisco		Saurí, Manuel	
Riera, Pedro		Serra y Ferrer, José	
Robledo, Ceferino	Orador	Serra y Franch, Francisco	
Roca	Orador	Serra, Bartolomé	
Roda, Pedro de		Serra, Joaquín	
Rodriguez, Vicente		Simó, Onofre	
Roger	Orador	Sobeñat, Sra. N.	
Romeu y Marsans, Pablo		Sobeñat, Vicente María	Secretari
Romo, José		Soler, Francisco	Orador
Roset, Juan		Soriano, Joaquín	
Roure, Pedro		Soto, Mariano	
Rovira Clavé, Joaquim		Subirachs y Ferrer, Francisco	
Rovira, Mariano		Surís, Raymundo	
Rovira, Pedro		T. J.	
Rovira, Teresa		Tàmaro, Domingo	
Roviralta, José		Tàmaro, Juan	
Rubió, José		Tàmaro, Teresa	
Ruiz Brabo, José		Terradas, Pablo	
Ruiz Brabo, Mateo		Terradas, Pedro	
Rull, Juan		Texidor, Salvador	
Saforcada, Ambrosio		Torà, Antonio	
Saforcada, Mariana		Torné, José	
Sagas, José		Torner, Buenaventura	Orador
Sainz de Andino, Pedro	Orador	Torrella, Feliu	
Sala y Avellá, Ramón		Torrens, Feliu	
Sala, Ramón María	Orador Conservador de l'ordre	Torrens, Manuel	
San Miguel, Luis de		Torres, Baltasar de	Orador
Sanjuán, Salvador		Torres, Joaquín María de	
Sans y de Gregorio, Buenaventura		Torres, José de	
Sans, Antonio		Torres, Ramón	
Sans, Ramón		Trías	Orador
		Tros de Butrón, Teresa	

Tudó, José María	Vila, Mariano
Tur y Boto, Juan	Vila, Ramón
Ulzurrun, Juan	Vilaregut, Juan Orador President
Umbert, Manuel	Villanueva, Joaquín Lorenzo
Urgell, Ramon	Villaronga, Francisco
Val, Antonio del	Villas, Joaquín
Vall, José	Viñals, Joaquín
Vall, Ramón	Xicota, Francisco
Valls, Pedro Nolasco	Ximénez de Bagües, Mariano
Via, Francisco	Yáñez y Girona, Agustín
Vidal, Ildefonso	Yáñez, Ramón
Viguer, Juan Orador	Zanolino, Antonio
Vila, Antonio Orador	Zaragoza, Francisco de
Vila, Domingo Maria	

FONTS DOCUMENTALS:

Diario de la ciudad de Barcelona núm. 163, 15 de novembre de 1822, p. 183-284.
Diario de la ciudad de Barcelona núm. 164, 16 de novembre de 1822, p. 292-293.
Indicador Catalán núm. 280, 16 de novembre de 1822, p. 4.
Indicador Catalán núm. 281, 17 de novembre de 1822, p. 3-4.
Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 307, 16 de novembre, p. 3-4.
Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 308, 17 de novembre, p. 3-4.
Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 309, 18 de novembre, p. 3-4.

A1.2 SESSIONS DE LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY (17/11/1822 – 10/1823)

Sessió: Junta preparatòria i sessió del 17 de novembre de 1822

Oradors: Francisco Besora, Jacinto Félix Doménech, José Antonio Jau-mar, José Moreno Guerra, Ramón María Sala, Juan Fiballer i Antonio Vila

Conservador de l'ordre: Fernando Gómez de Butrón

Redactor i secretari: Joaquín Alcántara y Boria

Fonts documentals: DcB núm. 163, 17/11/1822; DcB núm. 167, 19/11/1822; DcB núm. 168, 20/11/1822; DCB núm. 308, 17/11/1822; DCB núm. 309, 18/11/1822; DCB núm. 310, 19/11/1822; IC núm. 280 16/11/1822; IC núm. 281 17/11/1822; IC núm. 282 18/11/1822; IC núm. 283 19/11/1822

Sessió: 19 novembre de 1822

Oradors: Joaquín Alcántara y Boria, José Portell, Marin, Salvador Canalejas, Francisco Raull

Conservador de l'ordre: Pere Roda, per absència de Fernando Gómez de Butrón

Redactor i secretari: Joaquín Alcántara y Boria

Font documental: DCB núm. 312, 21/11/1822

Sessió: 22 de novembre de 1822

Oradors: Manuel Casamada, Nicolás Casas, José Moreno Guerra i José de Portell

Conservador de l'ordre: Fernando Gómez de Butrón

Redactor i secretari: Joaquín Alcántara y Boria

Fonts documentals: DCB núm. 315, 24/11/1822; DCB núm. 316, 25/11/1822

Sessió: 24 de novembre de 1822

Oradors: Portell, Antonio Torá, Miguel Ribot, el militar Monpelló, Moreno Guerra, i Durment

Conservador de l'ordre: Fernando Gómez de Butrón

Redactor i secretari: Alcántara Boria

Fonts documentals: DCB núm. 335, 01/12/1822

Sessió: 26 de novembre de 1822

Oradors: Jacinto Doménech, Mariano Vila, J. A. Jaumard, Monpello, Francisco Raull, Támara, Moreno Guerra

Conservador de l'ordre: Roda per absència de Fernando Gómez de Butrón

Secretari: Joaquín Alcántara y Boria

Font documental: DCB núm. 336, 02/12/1822; DCB núm. 337, 03/12/1822

Sessió: 29 de novembre de 1822

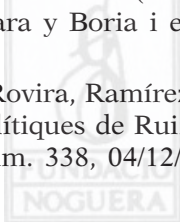
Orador: Carreras y Ferrer, Raull, Ribot, Canalejas, Támara, Robledo, Casas

Conservador de l'ordre: Joaquín Alcántara y Boria, i escollit substitut el marquès de Casteldosrius (escollits)

Secretaris: Joaquín Alcántara y Boria i escollit substitut Blanco, Deluaz (escollits)

Comissió: Raull, Sobeñat, Rovira, Ramírez, Albrador per investigar les responsabilitats polítiques de Ruiz Porras, Munárriz i Sancho

Font documental: DCB núm. 338, 04/12/1822

Sessió: 1 de desembre de 1822

Oradors: Jacinto Félix Doménech, José de Portell, Francisco Raull, Cayetano Ribot i Ramón María Sala

President: Marquès de Castellsosrius

Redactor: Joaquín de Alcántara y Boria

Comissió per explicar la Constitució: José Alegret y Ferrer, Jacinto Félix Doménech, Pablo Janer, José Antonio Jaumar, José de Portell i Miguel Ribot y Menós

Fonts documentals: DcB núm. 181, 3/12/1822

Sessió: 3 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Manuel Casamada, Jacinto Félix Doménech, José Antonio Jaumar, Francisco Raull, Cayetano Ribot i Ceperino Robledo

President: en absència del marquès de Castellsosrius, el secretari Alsina

Redactor: Joaquín Alcántara y Boria

Fonts documentals: DcB núm. 184, 6/12/1822

Sessió: 6 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, José Antonio Jaumar, José de Portell i Francisco Raull

Redactor (interí): José de Portell

Fonts documentals: DcB núm. 187, 9/12/1822

Sessió: 8 de desembre de 1822

Oradors: Pedro Albrador (Arango), José Alegret, Nicolás Casas, Jacinto Félix Doménech, Salvador Paniagua, José de Portell i Cayetano Ribot

Redactor: José de Portell

Fonts documentals: DcB núm. 189, 11/12/1822; DcB núm. 190, 12/12/1822

Sessió: 10 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, José de Portell, Cayetano Ribot, Roger (batalló de joves cos gimnàstic-militar) i Francisco Soler

President: Juan Vilaregut

Redactor: José de Portell

Fonts documentals: DcB núm. 191, 13/12/1822; DcB núm. 192, 14/12/1822

Sessió: 13 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Baudilio Carreras, Jacinto Félix Doménech, José de Portell, Cayetano Ribot, Ceferino Robledo, Francisco Soler, Juan Viguer i Juan Vilaregut

Fonts documentals: DcB núm. 193, 15/12/1822; DcB núm. 194, 16/12/1822; IC núm. 306, 15/12/1822

Sessió: 15 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, Miralles (batalló Joves-cos Gimnàstic-militar), José de Portell i Pedro Sainz de Andino (Pedro Álvarez de Andino)¹

President i conservador de l'ordre: Marquès de Castellsosrius

Nomenaments: president i conservador de l'ordre, José Camps; secretaris, Pedro Albrador i José López Paredes

Fonts documentals: DcB núm. 196, 18/12/1822; DcB núm. 197, 19/12/1822

Sessió: 17 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Baudilio Carreras, José Antonio Jaumar, Roger i Pedro Sainz de Andino

President: José Camps

Fonts documentals: DcB núm. 199, 21/12/1822

Sessió: 20 de desembre de 1822

Oradors: Baudilio Carreras, Cayetano Ribot, Ceferino Robledo, Francisco Soler, Baltasar de Torres i Trías (batalló de joves - cos gimnàstic-militar)

President: José Camps

Fonts documentals: DcB núm. 202, 24/12/1822

Sessió: 22 de desembre de 1822

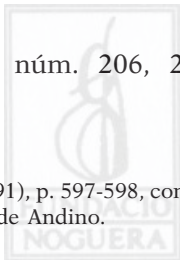
Oradors: Joaquín de Alcántara y Boria, Pedro Sainz de Andino, S. Canalejas, Baudilio Carreras, Jacinto Félix Doménech, Gabarró, Juan Guinart, Ceferino Robledo i Roger

President: José Camps

Secretari: Juan Guinart

Fonts documentals: DcB núm. 206, 28/12/1822; DcB núm. 207, 29/12/1822

1. GIL NOVALES, Alberto (1991), p. 597-598, considera que Pedro Álvarez de Andino és un pseudònim de Pedro Sainz de Andino.

Sessió: 24 de desembre de 1822

Oradors: José Alegret, S. Canalejas, Baudilio Carreras, Jacinto Félix Doménech, Cayetano Ribot i Pedro Sainz de Andino

President: José Camps

Secretari: Juan Guinart

Comissió per a l'elaboració del reglament: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech i Pedro Sainz de Andino

Fonts documentals: DcB núm. 208, 30/12/1822; DcB núm. 209, 31/12/1822

Sessió: 27 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, José López Paredes, José Moliner i Buenaventura Torner

President: José Camps

Ampliació comissió elaboració reglament: Joaquín Busquets, José Camps, Antonio Gironella i Antonio Vila

Fonts documentals: DcB núm. 7, 7/01/1823; DcB núm. 8, 8/01/1823

Sessió: 29 de desembre de 1822

Oradors: Jacinto Félix Doménech, Pablo Pey, Roca, Roger, Pedro Sainz de Andino i Francisco Soler

Fonts documentals: DcB núm. 11, 11/01/1823

Sessió: 3 de gener de 1823

Oradors: Ramón Bonaplata, S. Canalejas, José Llorens i José Moliner

Fonts documentals: DcB núm. 17, 17/01/1823

Sessió: 14 de gener de 1823

Oradors: José Alegret, S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, Francisco Ferrer y Valls, Salvador Gayá y Jover, Morató i Francisco Soler

Nomenaments: conservador de l'ordre, Ramón María Sala; secretaris, Vicente María Sobeñat i Lorenzo Gardín

Fonts documentals: DcB núm. 18, 18/01/1823

Sessió: 21 de gener de 1823

Oradors: Francisco Soler

Fonts documentals: DCB, núm. 23, 23/01/1823

Sessió: no s'esmenta el dia

Comissió per donar de menjar als pobres: Ramón María Sala, Francisco Soler i Juan Vilaregut

Fonts documentals: DcB núm. 45, 14/02/1823

Sessió: 21 de febrer del 1823

Oradors: Joaquín Lorenzo Villanueva

Fonts documentals: DCB, núm. 55, 24/02/1823

Sessió: 23 de febrer del 1823

Oradors: Juan Bautista Maymó y Soriano i Francisco Soler

Projecte batalló de Milicians: Bautista Maymó y Soriano i Francisco Soler

Fonts documentals: DcB núm. 94, 04/04/1823

Sessió: extraordinària del 26 de febrer de 1823

Oradors: Francisco Ferrer y Valls i Reynés

Conservador de l'ordre (interí): S. Canalejas

Secretari: Manuel Pascual

Fonts documentals: DcB núm. 62, 03/03/1823

Sessió: extraordinària del 19 de març de 1823

Fonts documentals: DCB núm. 80, 21/3/1823

Sessió: 13 d'abril de 1823

Oradors: Jacinto Félix Doménech

President: Juan Granados

Fonts documentals: DcB núm. 105, 15/04/1823

Sessió: 22 d'abril de 1822

Conservador de l'ordre: José López Paredes

Fonts documentals: DcB núm. 114, 24/04/1823; IC núm. 114, 24/04/1823

Sessió: extraordinària del 26 d'abril de 1823

Oradors: Fernando Gómez de Butrón

Fonts documentals: IC núm. 1195, 29/04/1823

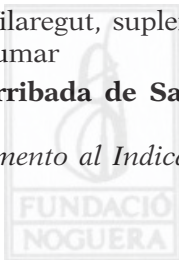
Sessió: 8 de juny de 1823

Conservador de l'ordre: Vilaregut, suplent

Secretaris: Doménech i Jaumar

Comissió per celebrar l'arribada de Sanmiguel: Vilaregut, Jaumar i Doménech

Fonts documentals: *Suplemento al Indicador Catalán*, 10/06/1823

Sessió: 13 de juny de 1823

Conservador de l'ordre: Antonio Vila

Secretaris: Nicolás Casas, Jacinto Félix Doménech i José Antonio Jaumar

Fonts documentals: DB núm. 170, 19/06/1823

Sessió: no s'esmenta el dia

Oradors: Francisco Carbonell i Francisco Soler

Fonts documentals: IC núm. 180, 29/06/1823

Sessió: no s'esmenta el dia

Oradors:

Fonts documentals: IC núm. 224, 13/08/1823

Sessió: extraordinària de 17 d'agost de 1823

Oradors: Patricio Moore

President: Vídua de Lacy

Fonts documentals: IC núm. 231, 19/08/1823

Sessió: 31 d'agost de 1823

Oradors: Ceferino Robledo

Fonts documentals: IC núm. 244, 1/9/1823; IC núm. 245, 2/9/1823

Sessió: no s'esmenta el dia

Oradors: Vicente Cabanillas

President: Francisco Puig

Fonts documentals: IC núm. 292, 19/10/1823

LLEGENDA DE LES FONTS DOCUMENTALS

AMAE: Archive du Ministère des Affaires Étrangères.

DB: *Diario de Barcelona*.

DcB: *Diario de la ciudad de Barcelona*.

DCB: *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*.

IC: *El Indicador Catalán*.

A1.3 SOCIS DE LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY QUE EREN MEMBRES DE LA MNV

Alsina, José	Primer regiment: Primer i segon batalló
Andreu y Pich, José	Primer regiment: Primer i segon batalló
Arocena, Ignacio	Primer regiment: Primer i segon batalló
Bosch y Pausas, José	Primer regiment: Primer i segon batalló
Cabrera, Francisco	Primer regiment: Primer i segon batalló
Carbonell, Francisco	Primer regiment: Primer i segon batalló
Carreras, Baudilio	Primer regiment: Primer i segon batalló
Costa, Ignacio	Primer regiment: Primer i segon batalló
Costa, José	Primer regiment: Primer i segon batalló
Cot, Magín	Primer regiment: Primer i segon batalló
Creus (germà de Pedro Creus)	Primer regiment: Primer i segon batalló
Falcó, Vicente	Primer regiment: Primer i segon batalló
Fernández de Herrán, Pedro	Primer regiment: Primer i segon batalló
Fillol, José Ignacio	Primer regiment: Primer i segon batalló
Forcada y Moré, Francisco	Primer regiment: Primer i segon batalló
Homs, José	Primer regiment: Primer i segon batalló
Llinás y de Ortiz Repiso, Juan Antonio	Primer regiment: Primer i segon batalló
Llobet, José	Primer regiment: Primer i segon batalló
Monserdá, Bartolomé	Primer regiment: Primer i segon batalló
Montells, Antonio	Primer regiment: Primer i segon batalló
Nadal, Joaquín	Primer regiment: Primer i segon batalló
Nadal, Pablo	Primer regiment: Primer i segon batalló
Pascual, Manuel M.	Primer regiment: Primer i segon batalló
Pey, Pablo	Primer regiment: Primer i segon batalló
Prat, Ramón	Primer regiment: Primer i segon batalló
Raull, Francisco	Primer regiment: Primer i segon batalló
Ribas, Manuel	Primer regiment: Primer i segon batalló
Rull, Juan	Primer regiment: Primer i segon batalló
Sala y Avellá, Ramón	Primer regiment: Primer i segon batalló
Saurí, Manuel	Primer regiment: Primer i segon batalló
Serra, Joaquín	Primer regiment: Primer i segon batalló
Támaro, Juan	Primer regiment: Primer i segon batalló
Torres, Ramón	Primer regiment: Primer i segon batalló
Vila, Ramón	Primer regiment: Primer i segon batalló
Corbera, Barón de	Tercer batalló
Costa Mayor, F.	Tercer batalló
Fontanillas, José Antonio	Tercer batalló
Gardín, Lorenzo	Tercer batalló

Gil, Antonio	Tercer batalló
Gironella y Aiguals, Antonio	Tercer batalló
Homs, José	Tercer batalló
Mata, Magin	Tercer batalló
Ribas, Manuel	Tercer batalló
Romeu y Marsans, Pablo	Tercer batalló
Urgell, Ramón	Tercer batalló
Capella y Borgas, Jaime	Quart batalló
Carreras, Manuel	Quart batalló
Font, Ramon	Quart batalló
Jaumar, José Antonio	Quart batalló
Padrals, Antonio	Quart batalló
Pons, José	Quart batalló
Rovira Clavé, Joaquín	Quart batalló
Rubió, José	Quart batalló
Sagas, José	Quart batalló
Sobeñat, Vicente María	Quart batalló
Soler, Francisco	Quart batalló
Soto, Mariano	Quart batalló
Subirachs y Ferrer, Francisco	Quart batalló
Vall, Ramón	Quart batalló
Bosch, Francisco	Cinquè batalló
Calvet i Rubalcava, Francisco	Cinquè batalló
Comellas, José	Cinquè batalló
Creus, Pedro	Cinquè batalló
Dulachs y Colomer, Salvador	Cinquè batalló
Gayá y Jover, Salvador	Cinquè batalló
Granados, Juan	Cinquè batalló
Homs, José	Cinquè batalló
Janer, Pablo	Cinquè batalló
Montero y Vigodet, José María	Cinquè batalló
Montserrat, Francisco	Cinquè batalló
Moreno, Manuel	Cinquè batalló
Mota y Riera, Francisco	Cinquè batalló
Portell, José de	Cinquè batalló
Riera, Francisco	Cinquè batalló
Riera, Pedro Màrtir	Cinquè batalló
Roure, Pedro	Cinquè batalló
Rovira, Pedro	Cinquè batalló
Torrens, Manuel	Cinquè batalló

Valls, Pedro Nolasco	Cinquè batalló
Puig, Francisco	Sisè batalló
Puig, Jaime	Sisè batalló
Ruiz, José	Sisè batalló
Sans y de Gregorio, Buenaventura	Sisè batalló
Julià, Ramon	Onzè batalló
Moret, Domingo	Batalló de joves
Tàmaro, Domingo	Batalló d'exempts
Viñals, Joaquín	Cos d'artilleria
García, José	Cos de cavalleria
Marimón, José Antonio	Cos de cavalleria

FONTS DOCUMENTALS:

DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II. Annex documental.

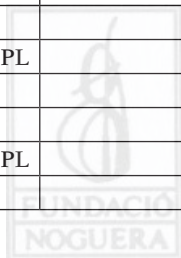

A.2. Persones que participen en el poder polític municipal

A2.1 ELECTORS PARROQUIALS

		Consistori municipal 1820	Consistori municipal 1821	Consistori municipal 1822
Anglasell, José		Març 1820		
Banús, Francisco		Març 1820		
Bofarull, Próspero		Març 1820		
Dou, Cayetano		Març 1820		
Martín Igual, Felipe		Març 1820		
Monistrol, marquès de		Març 1820		
Ros y Buscá, Francisco Tomás		Març 1820		
Altés y Gurena, Francisco		Desembre 1820	Desembre 1821	
Coroleu, José		Desembre 1820	Desembre 1821	
Argelich, Juan	TPL	Desembre 1820		
Aviñó, Cayetano		Desembre 1820		
Basora y Seguí, José	TPL	Desembre 1820		
Bolart, Juan		Desembre 1820		
Boxeda, José		Desembre 1820		
Codorniu, Pablo		Desembre 1820		
Espalter, Francisco		Desembre 1820		
Esteve y Marató, Mariano		Desembre 1820		
Foxart, José		Desembre 1820		
Galí, Juan Ignacio		Desembre 1820		
Galofré, José		Desembre 1820		
Grau, Francisco Pablo		Desembre 1820		
Larrad, Francisco de		Desembre 1820		
Naranja y Depares, Andrés		Desembre 1820		Desembre 1822
Obiols, Francisco		Desembre 1820		
Pallicer, Antonio		Desembre 1820		
Parallada, Francisco José		Desembre 1820		
Pujol, José Antonio		Desembre 1820		
Pujol, José		Desembre 1820		
Roig y Jacas, Juan		Desembre 1820		
Vergés, Nicolás		Desembre 1820		
Viguer, Pedro Antonio		Desembre 1820		
Gironella y Aiguals, Antonio	TPL	Desembre 1820		Desembre 1822
Asparó, Valentí				Desembre 1822
Baigés, José			Desembre 1821	Desembre 1822

		Consistori municipal 1820	Consistori municipal 1821	Consistori municipal 1822
Bosch, Juan				Desembre 1822
Buquet y Bosch, Rafael	TPL			Desembre 1822
Busquets, Joaquín	TPL			Desembre 1822
Alzamora, Jaime			Desembre 1821	
Artís, Francisco			Desembre 1821	
Ballesteros, José			Desembre 1821	
Barba, Tomás			Desembre 1821	
Bosch, Jaime			Desembre 1821	
Bracons, José			Desembre 1821	
Carretas, Rafael			Desembre 1821	
Claret, José			Desembre 1821	
Colombí, Benito			Desembre 1821	
Costa, José	TPL		Desembre 1821	
Depares, Luís			Desembre 1821	
Dotres, Juan			Desembre 1821	
Gaspar, Tomás	TPL		Desembre 1821	
Juliá, Vicente			Desembre 1821	
Llano y Chavárri, Ramón			Desembre 1821	
Mareca, Melchor	TPL		Desembre 1821	
Nadal, Juan			Desembre 1821	
Nadal, Mariano			Desembre 1821	
Permañer, Joaquín			Desembre 1821	
Plana, Juan			Desembre 1821	
Porta, Ignacio			Desembre 1821	
Sanjuán, Salvador	TPL		Desembre 1821	
Torras, Ramón	TPL		Desembre 1821	
Verdalet, Pablo Maria			Desembre 1821	
Vidal, Bruno			Desembre 1821	
Casajemas, José	TPL			Desembre 1822
Dauí, Juan				Desembre 1822
Escuder, José				Desembre 1822
Fabrés, Jaime				Desembre 1822
Gil, Antonio	TPL			Desembre 1822
Illas Domero, Felipe				Desembre 1822
Jordi, Joaquín				Desembre 1822
Margaria, Antonio	TPL			Desembre 1822
Mir, Mariano				Desembre 1822

		Consistori municipal 1820	Consistori municipal 1821	Consistori municipal 1822
Montero y Vigodet, José María	TPL			Desembre 1822
Mota y Riera, Francisco	TPL			Desembre 1822
Ortells, Manuel				Desembre 1822
Pérez de Meca, Francisco				Desembre 1822
Pons, Juan			Desembre 1821	Desembre 1822
Quintana, Ginés				Desembre 1822
Ribot y Tudó, Cayetano	TPL		Desembre 1821	Desembre 1822
Roviralta, Cayetano				Desembre 1822
Saforcada, Antonio				Desembre 1822
Sans, Ramón	TPL			Desembre 1822
Támaro, Juan	TPL		Desembre 1821	Desembre 1822
Valls, Juan				Desembre 1822
Vila, Domingo Maria	TPL			Desembre 1822
Yáñez y Girona, Agustín	TPL			Desembre 1822
Roura, Pedro	TPL			Desembre 1822

TPL - Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1820.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1821.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1822.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 51, 2 de maig de 1820, p. 4.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 52, 2 de maig de 1820, p. 4.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 273, 12 de desembre de 1820, p. 3.

Diario de Barcelona, núm. 123, 2 de maig de 1820, p. 1042-1043.

Diario de Barcelona, núm. 124, 3 de maig de 1820, p. 1058-1059.

Diario de Barcelona, núm. 125, 4 de maig de 1820, p. 1071-1072.

Diario de Barcelona, núm. 357, 18 de desembre de 1821, p. 2766.

A2.2 INTEGRANTS DELS AJUNTAMENTS CONSTITUCIONALS BARCELONINS DEL TRIENNI

A2.2.1 Ajuntament constitucional de 1820

Sans y Rius, Narciso de		Alcalde primer
Puig, Honorato de		Alcalde segon

Illas y Ferrer, Juan		Regidor
Reynals, Juan		Regidor
Ros, Juan		Regidor
Rovira, José		Regidor
Rovira, Juan		Regidor
Torre, marquès de la		Regidor
Casanovas, Ramón de		Regidor
Casas, Juan		Regidor
Dou, Eudaldo		Regidor
Fàbregas y Marimón, Pedro		Regidor
García, Juan		Regidor
Maresch y Ros, Ramón		Regidor
Mas, Pablo		Regidor
Mercader, Josef de		Regidor
Satorras, Antonio		Regidor
Sebríá, Joaquín		Regidor
Sierra, Valero		Regidor
Basora, Juan Francisco	TPL	Síndic
Casajemas, José	TPL	Síndic

TPL - Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

Diario de Barcelona, núm. 84, 24 de març de 1820, p. 674.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1820.

A2.2.2 Ajuntament constitucional de 1821

Cabanes y Escofet, José Mariano		Alcalde primer
Babot, Francisco de Sales		Alcalde segon
Alfarrás, marquès de		Alcalde tercer (1)
Dou, Cayetano de (†)		Alcalde quart (1)
Ferrer, Antonio Dionisio		Alcalde cinquè (1)
Amell y Torrens, Juan		Regidor (1)
Barnola, Juan (†)		Regidor
Barraquer, José Antonio (#)		Regidor
Casanova y Gayolá, Francisco (#)		Regidor
Casas y Vilarrubias, Juan		Regidor
Domenech de Mora y de Peguera, Joaquín de (marquès de Llió)		Regidor

Flaquer, Mariano (**)		Regidor (1)
Gil y Juliá, Juan (†)		Regidor
Gironella, marquès de		Regidor
Illas y Ferrer, Juan		Regidor
Olzina, Jerónimo		Regidor
Ortells y Pintó, Agustín		Regidor
Renart y Arús, Francisco	TPL	Regidor (1)
Reynals, Juan		Regidor
Roca y Pi, Vicente de (#)		Regidor (1)
Ros, Juan		Regidor
Rovira, José (†)		Regidor
Rovira, Juan		Regidor
Soler, Pablo		Regidor (1)
Torre, marquès de la		Regidor
Vedruna, Raimundo		Regidor
Basora, Juan Francisco	TPL	Síndic
Clarís, Pascual		Síndic
Ros y Buscá, Fco. Tomás		Síndic
Salvató, Ramón		Síndic (1)

TPL - Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

(1) Incorporació de nous membres a l'Ajuntament el 10 d'abril de 1821

(†) Mort per l'epidèmia de febre groga l'estiu de 1821

(#) Fuig durant l'epidèmia

(**) Substitueix Olzina per invalidació de la seva elecció

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1821.

A2.2.3 Ajuntament constitucional de 1822

Maresch y Colí, Ramón		Alcalde primer
Generés, José Antonio		Alcalde segon
Galí, Ignacio		Alcalde tercer
Milans y Durán, Francisco		Alcalde quart
Maldà, baró de		Alcalde cinquè
Amell y Torrens, Juan		Regidor
Ametller, Gabriel		Regidor
Argelich, Juan	TPL	Regidor (substitueix A. Gironella)

Artís, Francisco		Regidor (substitueix el marquès de Gironella)
Boixeda y Dam, José		Regidor (mort el 1822)
Costa, José	TPL	Regidor
Domenech de Mora y de Peguera, Joaquim de (marquès de Llió)		Regidor
Esteve y Claramunt, Jaime	TPL	Regidor
Flaquer, Mariano		Regidor (substitueix Olzina per invalidació de la seva elecció)
Galup, Cayetano		Regidor
Gironella, José Antonio	TPL	Regidor
Gironella, marquès de		Regidor (substitueix un dels tres regidors morts durant l'epidèmia)
Olzina, Jerónimo		Regidor
Ortells y Pintó, Agustín		Regidor
Petrus, Bruno		Regidor
Regés, Ignacio		Regidor (substitueix Francisco Serra y Franch)
Renart y Arús, Francisco	TPL	Regidor
Roca y Pi, Vicente de		Regidor
Sagarra, Juan		Regidor
Santanach, José		Regidor (substitueix un dels tres regidors morts durant l'epidèmia)
Serra y Franch, Francisco	TPL	Regidor
Soler, Pablo		Regidor
Urgell, Ramón	TPL	Regidor (substitueix José Boixeda y Dam)
Valentí, José		Regidor
Vilá y Gerona, José		Regidor
Ros y Buscá, Fco. Tomás		Síndic
Vila, Domingo María	TPL	Síndic
Elías, José		Síndic (substitueix un dels tres regidors morts per epidèmia i després nomenat síndic)
Banquells, Ramón		Síndic (substitueix J. F. Basora)

TPL - Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1822.

A2.2.4 *Ajuntament constitucional de 1823*

Sala, Ramón María	TPL	Alcalde primer
Cabanillas, Vicente	TPL	Alcalde primer (substitueix R. M. Sala)
Ferrer Vilajoana, Francisco		Alcalde segon
Sans y de Gregorio, Buenaventura	TPL	Alcalde segon (substitueix F. Ferrer Vilajoana)
Rodón, Antonio		Alcalde tercer
Yáñez y Girona, Agustín	TPL	Alcalde tercer (substitueix A. Rodón)
Gispert, Francisco María de	TPL	Alcalde quart
Raull, Francisco	TPL	Alcalde cinquè
Cortada y Amoreti, Antonio		Alcalde cinquè (substitueix F. Raull)
Ametller, Gabriel		Regidor
Argelich, Juan	TPL	Regidor
Bonaplata y Corriol, Ramón	TPL	Regidor
Costa, José	TPL	Regidor
Esteve y Claramunt, Jaime	TPL	Regidor
Fabrés, Jacinto		Regidor
Galup, Cayetano		Regidor
Gaspar, Tomás	TPL	Regidor
Janer, Pablo	TPL	Regidor
Margaría, Antonio	TPL	Regidor
Mota y Riera, Francisco	TPL	Regidor
Novellas, Juan		Regidor
Pallós, Melchor		Regidor
Petrus, Bruno		Regidor
Regés, Ignacio		Regidor
Rull, Juan	TPL	Regidor
Sagarra, Juan		Regidor
Urgell, Ramón	TPL	Regidor
Valentí, José		Regidor
Busquets, Joaquín	TPL	Síndic
Elías y Busquets, José Ramon		Síndic
Guardiola, José Francisco	TPL	Síndic
Llinás y de Ortiz Repiso, Juan Antonio	TPL	Síndic
Vila, Domingo María	TPL	Síndic

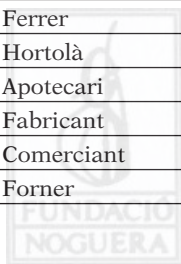
TPL - Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1823.

A2.3 COMISSARIS DE BARRI

Badía, Baudilio	Fonedor	1820	1821
Balaguer, Manuel	Corredor de canvis	1820	
Batlle y Vidal, Juan	Hisendat	1820	1821
Boixá, José	Corredor de canvis	TPL 1820	
Bolart, Antonio	Comerciant	1820	1821
Bonaplata y Corriol, Ramón	Fabricant	TPL 1820	
Bonaplata, Gabriel	Fabricant	1820	
Borja, Francisco	Tintorer	1820	1821
Borrás, José de	Noble	1820	
Borrás, Salvador	Cirurgià	1820	1821
Bosch, Jaime	Fabricant	1820	
Calvell, Pablo	Corder	1820	
Calveras, Francisco	Apotecari	1820	
Camps, Isidro	Comerciant	1820	
Canet, Manuel	Hisendat	1820	
Canna, Antonio	Fabricant d'instruments nàutics	1820	1821
Casas, Felipe	Hisendat	1820	
Castelló, Pablo	Corredor de canvis	1820	1821
Clascar, Ramón de	Noble	1820	
Coll, Ignacio Domingo	Fabricant	1820	
Columbí, Benito	Comerciant	1820	
Comellas, Manuel	Hisendat	1820	1821
Copóns, Francisco Antonio	Noble	1820	
Costa, Pedro Pablo	Mitjaire	1820	1821
Cruells, Juan	Advocat	1820	1821
Faralt, Cayetano	Maquinista	1820	1821
Feu y Colom, Juan	Comerciant	1820	1821
Font y Masiá, Buenaventura	Advocat	1820	
Font, Juan	Mitjaire	1820	1821
Fornells, Pablo	Fabricant	TPL 1820	
Fuster, Agustín	Hortolà	1820	
Galofré, José	Comerciant	1820	
Gamot, Juan	Ferrer	1820	
González, Bartolomé	Hortolà	1820	1821
González, Gerónimo	Apotecari	1820	1821
Janer de Gónima, Erasmo	Fabricant	1820	
Jou, Ferran	Comerciant	1820	1821
Juanich, Esteban	Forner	1820	1821

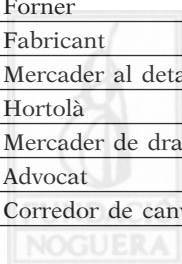

March y de Virgili, José	Advocat	1820	1821
Marrugat, Cayetano	Apotecari	1820	1821
Marrugat, Pedro Màrtir	Hisendat	1820	
Mas, Francisco	Fabricant de sabó	1820	
Mas, José	Mestre d'aixa	1820	1821
Mascaró, Felipe	Comerciant	1820	1821
Minguella, Francisco	Advocat	1820	
Molet, Salvador	Hisendat	1820	
Monjo, José	Comerciant	1820	1821
Montfort y Garriga, Antonio	Mitjaire	1820	1821
Naranja, Andrés	Calafatador	1820	
Navarro, Jaime	Velluter	1820	1821
Oms, Pedro	Mercader	1820	
Permañer, Juan	Fabricant de sabó	1820	
Piferrer, Juan Francisco	Impressor	1820	
Pou Plana, José Antonio	Advocat	1820	
Prat, Peregrino	Fabricant	1820	1821
Prats, Antonio	Teixidor de vels	1820	
Puig, Pedro	Fuster	1820	
Puigcarbó, Isidro	Galoner	1820	1821
Puigoriol, Jaime	Confiter	1820	1821
Pujol, Francisco	Blanquer	1820	1821
Rexach, Tomás	Comerciant	TPL 1820	1821
Ribas, José	Hisendat	1820	1821
Roca y Pi, Vicente Elías de	Hisendat	1820	
Roig y Jacas, Juan	Comerciant	1820	1821
Ros, Juan	Fabricant	1820	1821
Sáenz de Majarrez, José	Advocat	1820	1821
Sagarra, Benito	Noble	1820	
Sansalvador, José	Fabricant	1820	
Santamaría, Domingo	Comerciant	1820	
Serra, Joaquín	Comerciant	TPL 1820	
Serratos, Juan	Comerciant	1820	
Tarroja, José	Mercader	1820	1821
Tell, Pedro	Corredor de canvis	1820	1821
Torras, José	Revenedor	1820	1821
Torras, Pedro	Pedrer	1820	1821
Travería, Juan	Galoner	1820	1821
Tusquets, Antonio	Mercader	1820	
Vichetó, Vicente	Confiter	1820	

Vidal, Ignacio	Advocat	1820	1821
Villardaga, José	Comerciant	1820	
Volart, Juan	Comerciant	1820	
Depares, Luís	Comerciant	1820	1821
Olivé, José Antonio	Hisendat	1821	1822
Amadas, José	Comerciant	1821	
Angulo, Manuel de	Hisendat	1821	
Bahí y de Ribot, José	Causídic	TPL	1821
Bosch, Ramón	Botiguer	1821	
Botet, Martiniano	Comerciant	1821	
Boxeda, José	Comerciant	1821	
Camps, Emeterio	Fabricant	1821	
Casalprim, Pedro	Confiter	1821	
Catalá, Bernardino	Botiguer	1821	
Codorniu, Pablo	Hisendat	1821	
Comerma, Pablo	Adroguer	1821	
Curet y Mora, Pedro Jaime	Calafatador	1821	
Figarola, Manuel de	Hisendat	1821	
Freixas, José María	Hisendat	1821	
Galí, Ignacio	Advocat	1821	
Galí, Jacinto	Cerer	1821	
Gelabert, Juan	Fabricant de pintats	1821	
Ginesta Mayor, Francisco	Comerciant	1821	
Gomis, Pablo de	Comerciant	1821	
Gorgoll, Manuel de los Santos	Hisendat	1821	
Guix, Jaime	Botiguer	1821	
Ibern, Onofre	Hisendat	1821	
Martí, Antonio	Mestre de veles	1821	
Martorell, Bernardino	Fabricant	1821	
Mas y Font, Francisco	Escribà	1821	
Mayol, Pedro	Comerciant	1821	
Mota y Riera, Francisco	Sombrerer	TPL	1821
Nadal, José Antonio	Cordoner	1821	
Pascual, Salvador	Paperer	1821	
Piqué, Miguel	Hortolà	1821	
Puiggarí, Juan	Interventor del dipòsit al port	1821	
Riera, Felipe	Comerciant	1821	
Santomá, Benito	Advocat	1821	
Sentmenat, Pedro Carlos	Hisendat	1821	
Serrahima, José Antonio	Comerciant	1821	

Sivilla, Antonio	Teixidor de vels	1821	
Tudó, Jacinto de	Hisendat	1821	
Valentí, José	Fabricant de pintats	1821	
Vallés, Mariano	Hisendat	1821	
Vichetó, Vicente	Confiter	1821	
Vila, Agustín	Blanquer	1821	
Alta(i)mira, Jaime	Sabater	1822	1823
Arqués, Ignacio	Comerciant	1822	1823
Baltá, Francisco	Mercader de draps de lli	1822	1823
Bordas, Mauricio	Semoler	1822	1823
Bosch, Francisco	Fuster	TPL 1822	1823
Caballol, Juan	Comerciant	1822	1823
Carcer, José María	Hisendat	1822	1823
Casañas y Pascual, Cristóbal	Comerciant	1822	1823
Compte, Jacinto	Apotecari	1822	1823
Elías, Miguel	Comerciant	1822	1823
Fabrés, Cayetano	Comerciant	1822	1823
Fabrés, José	Sastre	1822	1823
Farando, Antonio	Hisendat	1822	1823
Farriols, Ignacio	Serraller	1822	1823
Feliu y Ribas, Luís	Mestre de veles	1822	1823
Gironés, Félix	Taverner	1822	1823
Inglés, Francisco	Fabricant de pintats	1822	1823
Jori, Juan Antonio	Hisendat	1822	1823
Molins, Clemente	Xocolater	1822	1823
Molins, Pedro Mártir	Hostaler	1822	1823
Padrís, Tomás	Traginer	1822	1823
Palau, Joaquín	Cerer	1822	1823
Perino, Francisco Andrés	Mercader al detall	1822	1823
Pujol, Joaquín	Mercader al detall	1822	1823
Saguí, José de	Militar retirat	1822	1823
Sallés, Juan	Comerciant	1822	1823
Ticó, Francisco	Fuster	1822	1823
Urgell, Jaime	Fabricant d'indianes	1822	1823
Vendrell, José	Confiter	1822	1823
Vidal, Tomás	Mercader de draps	1822	1823
Albán, Joaquín	Hisendat	1822	
Almirall, Miguel	Comerciant	1822	
Baró, Bernardo	Corredor de canvis	1822	
Batlle, José,	Hisendat	1822	

Baulenas, Alejo	Fabricant de teixits	1822
Botet, José	Pilot	1822
Casademunt, Antonio	Calafatador	1822
Casanovas, Pedro	Serraller	1822
Casanoves y Calvet, Francisco	Comerciant	1822
Casas, Jaime	Fabricant de sabó	1822
Castellar, Evaristo de	Advocat	1822
Castells, Antonio	Hisendat	1822
Cerdà y Casanovas, Jaime	Mercader al detall	1822
Crafi, Gaspar	Fabricant de pintats	1822
Depares, José	Semoler	1822
Elías, Juan	Hisendat	1822
Fatjó, Juan Pablo	Corredor de canvis	1822
Feliu y Tutsó, Luís	Mestre de veles	1822
Ferrer y Sans, Ramón	Pintor	1822
Forés, Peregrino	Torner	1822
Freginals, Pedro Jaime	Mercader al detall	1822
Gallardo, Matías	Mercader de draps	1822
Gerona, Ignacio	Comerciant	1822
Gualba, Francisco	Hisendat	1822
Guix y Monserdá, Jaime	Mercader de draps	1822
Jori, Jaime	Mercader al detall	1822
Llausana, Leodigario	Hortolà	1822
Mateu, José	Teixidor de vels	1822
Miró, José	Sabater	1822
Oliver, Juan	Confiter	1822
Olivo, Juan	Veterinari	1822
Oller, Antonio	Brodador	1822
Pallós, Mariano	Causídic	1822
Peyra, José	Metge	1822
Piguillem, Tomás	Comerciant	1822
Puigventós, Baudilio	Sastre	1822
Pujadas, Desidero	Fuster	1822
Pujol, Pablo	Forner	1822
Romá, Antonio	Fabricant	1822
Rovira y Clavé, Joaquín	Mercader al detall	TPL 1822
Sábat, Jaime	Hortolà	1822
Satre, Mariano	Mercader de draps	1822
Serra y Ginesta, Francisco	Advocat	1822
Serradell, Pedro	Corredor de canvis	1822

Solá, Felipe	Tintorer de draps	1822	
Solá, Juan	Tintorer	1822	
Terrés, Pedro	Fabricant de teixits	1822	
Valls, Juan (paleta)	Paleta	1822	
Vidal, Gerónimo	Paleta	1822	
Vilaró, Pablo	Causídic	1822	
Graells, Francisco	Mercader de draps de lli	1823	1822
Aimar, Francisco	Tintorer	1823	
Alabau, Joaquín	Hisendat	1823	
Badia, Esteban	Comerciant	TPL	1823
Balaguer, José	Galoner	1823	
Bargalló, Manuel	Fabricant	1823	
Barnés, Martín	Comerciant	1823	
Bermúdez, Pedro	Procurador	1823	
Bolart, José	Batedor d'or	1823	
Bori, Bernardo	Comerciant	1823	
Cabanes y Nadal, Pedro	Confiter	1823	
Cabús, Raimundo	Hisendat	1823	
Carreras, Jaime	Comerciant	1823	
Casas, Domingo	Comerciant	1823	
Castellvell, José	Semoler	1823	
Costa, Felipe	Cerer	1823	
Creu, Buenaventura	Comerciant	1823	
Damians, José	Mercer	1823	
Espígol, Ramón	Hisendat	1823	
Felio, Carlos	Mestre de veles	1823	
Font, Antonio	Hisendat	1823	
Forasté, Francisco	Hortolà	1823	
Formantí, Joaquín	Apotecari	1823	
Fuster, Narciso	Hortolà	1823	
Galtés, Ignacio	Xocolater	1823	
Gomis, José	Hisendat	1823	
Guardiola, Salvador	Comerciant	1823	
Jordá, José	Comerciant	1823	
Llansans, Leodegario	Hortolà	1823	
Llongueras, Salvador	Hisendat	1823	

Llorens, José	Fabricant	TPL	1823
Marsal, Antonio	Fabricant de filats		1823
Masferrer, Joaquín	Matalasser		1823
Masó, Diego	Botiguer		1823
Miró, José	Sabater		1823
Oliba, Pedro	Fuster		1823
Ortells, Manue	Confiter		1823
Pamias, Gaspar	Hisendat		1823
Parés, José	Fabricant		1823
Perellada, José Francisco	Comerciant		1823
Puiggarí, Ignacio	Hisendat		1823
Ragull, Narciso	Blanquer		1823
Riera, Salvador	Tintorer		1823
Romeu y Marsans, Pablo	Mestre de veles	TPL	1823
Ros, José	Plater		1823
Rubió, José	Llibrer i impressor	TPL	1823
Saforcada, Ambrosio	Comerciant	TPL	1823
Serradell, Pedro	Hisendat		1823
Torrents, Vicente	Botiguer de draps		1823
Umbert, Melchor	Corredor		1823
Valls, Joaquín	Comerciant		1823
Viñals y Arbós, José	Procurador i propietari		1823

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB. Ajuntament de Barcelona. Acords, 28 de desembre de 1820, p. 872-875.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 184, 3 de juliol de 1821, p. 3-4.

Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 117, 25 d'agost de 1822, p. 3-4.

Diario de Barcelona, núm. 2, 2 de gener de 1823, p. 12-13.

A2.4 DIPUTATS DEL COMÚ I SÍNDICS PROCURADORS DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA ENTRE 1785 I 1820

Albert y Condesa, F.							
Amat, Juan							
Anglí, Cayetano							
Arenas, Isidro							
Artís, Juan							
Bacardí, Baltasar de							
Baigés, José		1821	Elector parroquial a Corts				
Banus, Francisco		1820	Elector parroquial a l'Ajuntament				
Camps, Francisco							
Carrancá, José	TPL						
Carreras, Narciso							
Castells, Antonio		1822	Comissari de barri				
Coroleu, José		1820	Junta de Censura	1822	Jutge de fet	1820 1823	Elector parroquial a l'Ajuntament
Corominas, José		1822	Junta de Beneficència				
Estalella, Francisco							
Fradera, Tomás		1822	Junta de Beneficència				
Gariot, José							
Gelabert, José		1821	Comissari de barri	1822	Junta de Beneficència		
Giralt, Jaime							
Gironella, José							
Janer y de Gónima, Erasmo		1822	Societat Econòmica Amics del País	1823	Elector parroquial a Corts		
Llausas, Pedro		1822	Junta de Beneficència				

Magarola, Francisco							
Mas, Felipe		1821	Elector parroquial a Corts	1823	Elector parroquial a Corts		
Matas, Juan							
Merara, Antonio							
Mota y Riera, Francisco	TPL	1821	Comissari de barri	1823	Membre del consistori municipal		
Pelliser, Carlos							
Pla, Francisco							
Plandolit, Francisco							
Prats, Jaime							
Riera y Alzamora, J.							
Ros, Salvio							
Sala, Ramón María	TPL	1823	Alcalde				
Sanjuán, Salvador	TPL	1821/ 1822	Jutge de fet / Elector parroquial	1823	Membre de la Junta de Vigilància		
Saurí, José Antonio							
Solá, José							
Támaro, Antonio							
Vila, Onofre							

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

Diario de Barcelona, núm. 80, 20 de març de 1820, p. 637-638.

A2.5 SOCIS DE LA JUNTA PATRIÒTICA DE LACY

Bas, Magín	
Bonaplata y Corriol, Ramón	TPL
Bosch, Jaime	
Comón y de Escribá, Rafael	
Costa, José	TPL
Delom, Domingo	
Dou, Cayetano de	
Galcerán, Pablo	
Granados, Juan	TPL
Guardiola y Martí, Juan	TPL
Horst, baró de	
Jaumeandreu, Eudaldo	
Domènech de Mora y de Peguera, Joaquim de (marquès de Llió)	
Martorell, Buenaventura	
Masanés, José	
Morera, Antonio	
Mota y Riera, Francisco	TPL
Noguera, Pablo	
Plandolit, Miguel	
Prats, José Miguel de	
Puig, Antonio	
Puig, José	
Renin, Jaime	
Revelo, Cayetano	
Reynals, Juan	
Rull, Juan	TPL
Tortella, Fortián	
Vidal, Francisco de Paula	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB. 1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823.

A2.6 COMISSIONATS DELS BARRIS PER AL REPARTIMENT DE LA CONTRIBUCIÓ EXTRAORDINÀRIA DE GUERRA

Alañó, Vicente
Bosch, Jaime
Camps, Mariano
Cruells, Juan
Gil, Pedro
Guardiola, Salvador
Lanti, Alejandro
Mas, Francisco
Nadal, Mariano
Naranja, Andrés
Ortells, Agustín (president)
Padró, Pedro
Pou Plana, Francisco
Ribas, José
Ros, Salvador
Sandiumenge, Magín

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB. Actes de l'Ajuntament de Barcelona de 13 d'octubre de 1822.

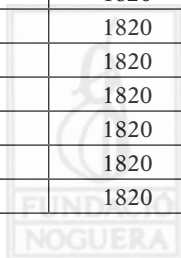

A3. Persones que participen en el poder polític provincial

A3.1 ELECTORS PARROQUIALS DE BARCELONA QUE PARTICIPAREN EN L'ELECCIÓ DELS DIPUTATS A CORTS

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Altes y Gurena, Francisco		1820	1821	
Amell Torrens, Juan		1820	1821	
Baigés, José		1820	1821	
Bosch, Jaime		1820	1821	
Bulbena, Antonio		1820	1821	
Camps, Emeterio		1820	1821	
Larrad, Francisco Maria de		1820	1821	
Maresch y Ros, Ramón		1820	1821	
Mas, Pablo		1820	1821	
Picañol, Sebastián		1820	1821	
Pons, Juan		1820	1821	
Pujol, José Antonio		1820	1821	
Roig y Jacas, Juan		1820	1821	
Salvató de Esteba, Ramón		1820	1821	
Sanjuán, Salvador	TPL	1820	1821	
Tramullas, Bruno		1820	1821	
Yáñez y Girona, Agustín	TPL	1820	1821	
Busquets, Joaquín	TPL	1820		1823
Coll, Domingo		1820		1823
Fontanillas, José Antonio	TPL	1820		1823
Guardiola y Martí, Juan	TPL	1820		1823
Vila, Domingo María	TPL	1820		1823
Volart, Antonio		1820		1823
Amell, Pablo		1820		
Anglasell, José		1820		
Atmeller, Gabriel		1820		
Bacigalupi, Serafín		1820		
Badía Esteban	TPL	1820		
Balaguer, José		1820		
Basora y Seguí, José	TPL	1820		
Batlle, Juan		1820		
Bigué, Pedro Antonio		1820		
Bofarull, Próspero de		1820		
Buxeda, José		1820		

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Cabañas, Francisco		1820		
Callís, Pedro		1820		
Camps, Isidro		1820		
Capella, Francisco		1820		
Carbonell, Pedro		1820		
Casanova, Ramón		1820		
Casas, Juan		1820		
Codorniu, Pablo		1820		
Colomer, José		1820		
Coma, Antonio		1820		
Comas, Rafael María		1820		
Coroleu, José		1820		
Corominas, Magín		1820		
Dalmases, José		1820		
Depares, Luís		1820		
Domínguez, Jaime		1820		
Dorca, Juan		1820		
Elías, José		1820		
Espalter y Tolrá, Francisco		1820		
Esteva, Mariano		1820		
Esteve, Jaime	TPL	1820		
Faral, Cayetano		1820		
Flaquer, Mariano		1820		
Fores y de Basart, Salvador		1820		
Foxar, José		1820		
Gelabert, Juan		1820		
Gibert, Félix		1820		
Gironella, Antonio	TPL	1820		
Grau, Magín	TPL	1820		
Illas, Juan		1820		
Lasala, Manuel		1820		
Llobet, Mariano		1820		
Maresch y Colí, Ramón		1820		
Martí y Estela, José		1820		
Martí y Vidal, Ignacio		1820		
Mascaró, Felipe		1820		
Merli, Ramón		1820		
Mila de la Roca, Antonio		1820		

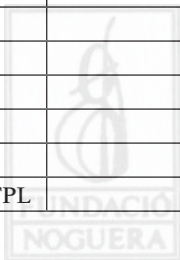
		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Moré, Jaime		1820		
Nogués, Esteban		1820		
Parròquia de Santa Maria, Perpetu de la		1820		
Parroquia del Pi, capellà de la		1820		
Pascual y Torres, Salvador		1820		
Peradaltas, Salvador		1820		
Pintó, Francisco		1820		
Plana, Juan		1820		
Plandolit, Benito		1820		
Plandolit, Narciso		1820		
Puig, Honorato		1820		
Quintana, Ginés		1820		
Remisa, Gaspar		1820		
Renart y Arús, Francisco	TPL	1820		
Ribas, Mariano		1820		
Rovira, José		1820		
Sala, Ramón María	TPL	1820		
Sarratacó, Pablo		1820		
Serra, Martín		1820		
Solá, Rafael		1820		
Torner, Manuel		1820		
Tusquets, Magín		1820		
Ubach, Antonio		1820		
Urgell, Ramón	TPL	1820		
Valentí, José		1820		
Vidal, Bartolomé		1820		
Botet Martinian			1821	1823
Buquet y Bosch, Rafael	TPL		1821	1823
Claret, José			1821	1823
Columbí, Benito			1821	1823
Franquesa, Ramón			1821	1823
González, Gerónimo			1821	1823
Grau, José Ignacio			1821	1823
Manejas, Juan			1821	1823
Mas, Felipe			1821	1823
Romeu y Marsans, Pablo	TPL		1821	1823
Vidal, Bruno			1821	1823

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Vidal, Ildefonso	TPL		1821	1823
Alzamora, Jaime			1821	
Andrés Benito, Rafael			1821	
Arocena, Ignacio	TPL		1821	
Artíz, Francisco			1821	
Banquells, Antonio Maria			1821	
Basas, José			1821	
Boigas, Jaime			1821	
Bonet, José			1821	
Borras, Salvador			1821	
Boscá, José			1821	
Bosch, Esteban			1821	
Bosch, Pedro			1821	
Bover, Francisco			1821	
Brosa, Antonio			1821	
Cabrera, Francisco	TPL		1821	
Calls, Benito			1821	
Canals, Francisco de Asís			1821	
Casanovas, José			1821	
Cortada, Sebastián			1821	
Costa, José	TPL		1821	
Cot, Magín	TPL		1821	
Depares, José			1821	
Dotres, Juan			1821	
Escoder, José			1821	
Esplugas, José			1821	
Falcó, Vicente	TPL		1821	
Flaquer, Onofra			1821	
Font, Francisco			1821	
Formentí, Joaquín			1821	
Galí, Ignacio			1821	
García de la Madrid, Miguel			1821	
Gaspar, Tomás	TPL		1821	
Gealba, Francisco			1821	
Geli, Carlos			1821	
Gorgoll, Miguel de los Santos			1821	
Joanich, Esteban			1821	
Jori, Juan			1821	

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Ligoña, Pedro			1821	
Llano y Chavarri, Ramón de			1821	
Domenech de Mora y de Peguera, Joaquín de (marquès de Llió)			1821	
Mareca, Melchor	TPL		1821	
Martí, Antonio			1821	
Martorell, Bonaventura			1821	
Mas, Fernando			1821	
Masip, Francisco			1821	
Matas de Maresma, Francisco	TPL		1821	
Nogués, Francisco			1821	
París, Joaquín			1821	
Permañer, Joaquín			1821	
Pey, Pablo	TPL		1821	
Planas, Fructuoso			1821	
Puig, Pedro			1821	
Rius, Jaime			1821	
Roquer, Francisco			1821	
Roquer, José			1821	
Ros, Salvador			1821	
Roset, Francisco			1821	
Támaro, Juan	TPL		1821	
Tap, José			1821	
Tell, Pedro			1821	
Torres, Pedro Pablo			1821	
Torres, Ramón	TPL		1821	
Urgell, Jaime			1821	
Urpia, José			1821	
Valls, Jaime			1821	
Vedruna, Raymundo de			1821	
Viguer, Juan	TPL		1821	
Viguer, Pedro Antonio			1821	
Albrador, Narciso				1823
Altés, Miguel				1823
Ardit, Simón				1823
Ausich, Antonio				1823
Bahí y de Ribot, José	TPL			1823
Barrera, Antonio				1823

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Bonaplata, José				1823
Bores, Joaquín				1823
Borrell, Mariano				1823
Botet, José				1823
Bray, Antonio				1823
Calafell, Juan				1823
Camarasa, Marcos				1823
Capaccio, Francisco	TPL			1823
Capella y Borgas, Jaime	TPL			1823
Casajemas, José	TPL			1823
Casalprim, Pedro				1823
Clavell, Jaime				1823
Compte, Francisco				1823
Cortés, José	TPL			1823
Cortés, Juan				1823
Costa y Galí, Ramón				1823
Cruillas, Felipe				1823
Drument, Juan				1823
Espiell, José				1823
Espina, Joaquín	TPL			1823
Figueras, Elías				1823
Flaquer, Mauricio				1823
Font, Ramon	TPL			1823
Foxar, Pablo				1823
Franquesa, Francisco				1823
Galada, Antonio				1823
Gayá y Jover, Salvador	TPL			1823
Generés, José Antonio				1823
Gibert, Manuel				1823
Gispert, José				1823
Guix, Jaime				1823
Henares, Antonio de	TPL			1823
Herreros, Antonio				1823
Illa, José				1823
Janer de Gónima, Erasmo				1823
Joy, Luis				1823
Juanich, Francisco				1823
Llanes, Tomás	TPL			1823

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Llimona y Martí, José				1823
Llorens, Hermenegildo				1823
López, Pablo				1823
Malgá, Antonio				1823
Manté, José Antonio				1823
Mataró, José				1823
Materger, Tomás				1823
Mayol, Ramón				1823
Miradillo, Florencio				1823
Molet, Joaquín				1823
Montada, Francisco				1823
Montero y Vigodet, José	TPL			1823
Murphi, Gerardo				1823
Nadal, Juan				1823
Nadal, Rafael				1823
Naval, Eduardo	TPL			1823
Oliveras, Francisco				1823
Ortega, J. M ^a				1823
Ortís, Juan				1823
Otón, José	TPL			1823
Padrós, Juan				1823
Pairachs, Salvador				1823
Pérez, Angel				1823
Pérez, Feliu				1823
Piferrer, Francisco				1823
Pinós, Segismundo				1823
Planas, Manuel				1823
Planas, Ramón				1823
Ponpido, Cosma				1823
Pons, Pablo				1823
Puigmartí, José				1823
Ragull, Narciso				1823
Rengifo, Mauricio				1823
Ribas, Francisco				1823
Ribot y Tudó, Cayetano	TPL			1823
Romá, Antonio				1823
Roquer, Luis				1823
Roure, Pedro	TPL			1823

		Legislatura 1820-1821	Legislatura 1822-1823	Legislatura 1824-1825
Roviralta, José	TPL			1823
Sáenz de Tejada, Gil				1823
Sans y de Gregorio, Buenaventura	TPL			1823
Serra, Joaquín	TPL			1823
Sessé, Vicente				1823
Soler y Galcerán, José				1823
Soler, Carlos				1823
Subirana, Miquel				1823
Tapias, Sixto				1823
Tellerís, José				1823
Torner, Buenaventura	TPL			1823
Tors, Raymundo				1823
Tous, Nicolás				1823
Vázquez, Joaquín				1823
Via, Lorenzo				1823
Vidal y Pigem, Ignacio				1823
Vidal, José Maria				1823
Volart, Juan				1823
Xicota, Francisco	TPL			1823
Yammar, Baudilio				1823
Yáñez, Ramón	TPL			1823
Zulueta, Antonio				1823

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, anys 1820, 1821 i 1823. *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm 280, 7 d'octubre de 1823, p. 3-4.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm 280 (281), 8 d'octubre de 1823, p. 4.

A3.2 DIPUTACIONS PROVINCIALS DE CATALUNYA

Batlle, Juan de		Junta Interina	
Buch, Antonio		Junta Interina	Secretari
Castellar, José		Junta Interina	Cap polític
Castellet, baró de		Junta Interina	
Erro, Juan de		Junta Interina	
Esteve y Morató, Mariano		Junta Interina	
Lasala, Manuel		Junta Interina	
Plandolit, Benito		Junta Interina	
Támaro, Antonio		Junta Interina	
Torres y Amat, Félix		Junta Interina	
Calvet y Rubalcaba, Francisco	TPL	Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Capdet, Francisco Miguel (1)		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Castellar, José		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	President
Castellet, baró de		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Claret, José		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Espiga, José		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	Vicepresident
Janer, Félix		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Jordana y de Oller, José A.		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	Secretari
Porret, José		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Quintana, Ginés (1)		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Segura, Valentín		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Selles, Ignacio Miguel		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Viñals, Salvador		Junta Provisional de la Província (5.04.1820)	
Castellet, baró de		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Cid, José María		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Figuerola, Carlos		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Genover, Juan		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Quintana, Ginés		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Rubinat, Benito		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Solá, Ignacio		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Torelló, Isidro		Diputació de Catalunya (3.05.1820)	
Alcoriza, Pedro		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	

Barba y Roca, Manuel		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	Substituí a Pedro Alcoriza
Borrás, Gaspar		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Felip, Pedro		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Lasala, Manuel		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Quintana, Jaime		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Rubinat, Benito		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Sanou, Luís		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Segura, Valentín		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	
Serrat, Jaime.		Diputació de Catalunya, 6.6.1820 – 28.02.1820	Substituí Gaspar Borrás

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

(1) Noves incorporacions a la Junta Provisional de la Província, aparegudes al *Diario de Barcelona*, núm. 103, 12 d'abril de 1820.

FONTS DOCUMENTALS

ADB. Ll. 62 exp. 1. p. 1-2. (Esborrany de les actes de la Junta provisional de Catalunya, 13 de març a 12 de juliol de 1820), Barcelona, 13 de març de 1820. La transcripció de les primeres dues pàgines de les actes està publicada a PALOMEQUE TORRES, Antonio (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Universitat de Barcelona. Barcelona, p. 9-10.

MOLINER PRADA, ANTONI (1997a), p. 147-181.

A3.3 DIPUTACIONS PROVINCIALS DE BARCELONA

Bagà, Ramón		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Castells, Ramón		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Felip, Pedro		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Malats, José		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Rubinat, Benito		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Segura, Valentín		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Trullol, Joan		Diputació Provisional (1.03-11.04.1822)	
Casajemas, José	TPL	Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Cortés, José	TPL	Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Elizalde, Bernardo		Diputació de Barcelona (15.05.1822)	Intendent
Gironella y Aiguals, Antonio	TPL	Diputació de Barcelona (15.05.1822)	

Llauder, José	TPL	Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Malats, Sebastián		Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Montañá, Antonio	TPL	Diputació de Barcelona (15.05.1822)	Suplent
Quintana, Ginés		Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Sagrera, Joaquín		Diputació de Barcelona (15.05.1822)	Suplent
Sancho, Vicente		Diputació de Barcelona (15.05.1822)	Cap polític i president
Serra y Franch, Francisco	TPL	Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Vilalta, José María		Diputació de Barcelona (15.05.1822)	
Camps, José	TPL	Diputació de Barcelona 1823	Intendent
Casajemas, José	TPL	Diputació de Barcelona 1823	
Cortés, José	TPL	Diputació de Barcelona 1823	
Gironella y Aiguals, Antonio	TPL	Diputació de Barcelona 1823	
Gómez de Butrón, Fernando	TPL	Diputació de Barcelona 1823	Cap polític
Llauder, José Francisco	TPL	Diputació de Barcelona 1823	
Roviralta, Cayetano		Diputació de Barcelona 1823	Vicepresident
Serra y Franch, Francisco	TPL	Diputació de Barcelona 1823	
Bagà, Ramón		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	
Castells, Ramón		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	
Felip, Pedro		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	
Malats, José		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	
Rubinat, Benito		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	
Segura, Valentín		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	
Trullol, Joan		Diputació Provisional (1.03 – 11.04. 1822)	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

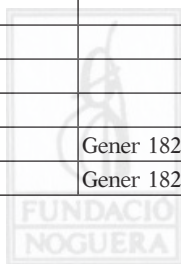
FONTS DOCUMENTALS:

ARNABAT MATA, Ramon (1999), p. 186-189.

DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997), vol. II. Annex documental.

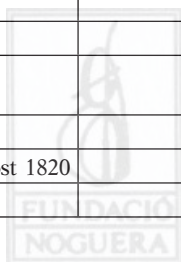
A3.4 NOMENAMENTS A JUTGES DE FET

Alá, Antonio					Gener 1822	
Albó, Mariano	TPL					Març 1823
Alcántara y Boria, Joaquín	TPL					Març 1823
Altés, Francisco		Agost 1820	Gener 1821			
Amell y Torrens, Juan					Gener 1822	
Ametller, Ignacio	TPL		Gener 1821		Gener 1822	
Ametller, Juan de					Gener 1822	
Anglasell, José			Gener 1821		Gener 1822	
Araño, Vicente				Abril 1821		
Ardévol, Jaime					Gener 1822	
Armada, Miguel					Gener 1822	
Arnedo, Manuel						Març 1823
Arocena, Ignacio	TPL				Gener 1822	Març 1823
Arqués, Segismundo				Abril 1821		
Bacardí, Ramón de				Abril 1821		
Bahí, Juan Francisco				Abril 1821		
Balcells, José Antonio					Gener 1822	
Baldrich y Arenas, José			Gener 1821			
Barbara, Juan					Gener 1822	
Basora y Seguí, José	TPL			Abril 1821		
Bassa, Pedro Nolasco				Abril 1821		
Bastons, Luis	TPL					Març 1823
Belloch, Luís						Març 1823
Berdalet, Pedro					Gener 1822	
Basora, Juan Francisco	TPL					Març 1823
Bobera, Pedro Juan			Gener 1821			
Bofarull, Próspero			Gener 1821			
Bofill, Feliciano					Gener 1822	Març 1823
Bosch y Pausas, José	TPL				Gener 1822	Març 1823
Bosch, Jaime			Gener 1821		Gener 1822	
Boxeda, Juan			Gener 1821			
Bray, Antonio						Març 1823
Brosa, Antonio						Març 1823
Brugera, Pedro					Gener 1822	
Bruguera, Tomás	TPL					Març 1823
Buch, Antonio			Gener 1821			
Busaña, Jaime			Gener 1821			

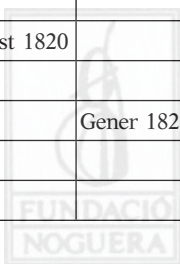
Busquets, Joaquín	TPL		Gener 1821			
Buquet y Bosch, Rafael	TPL					Març 1823
Cabanillas, Vicente	TPL	Agost 1820	Gener 1821			
Cabañas, Francisco					Gener 1822	
Cabrera, Francisco	TPL				Gener 1822	
Calera, Andrés						Març 1823
Calveras, José					Gener 1822	
Capmany, Salvador	TPL				Gener 1822	Març 1823
Carlos, Simón de					Gener 1822	
Casajemas, José	TPL		Gener 1821			
Casamada, Manuel	TPL				Gener 1822	
Casas y Vilarrubias, Juan					Gener 1822	
Castellar, Juan Evaristo de					Gener 1822	
Castillo del Torrente, marquès			Gener 1821			
Celler, Antonio					Gener 1822	
Clarís, Pascual					Gener 1822	
Codorniu, Pablo				Abril 1821		
Coll, Domingo				Abril 1821		
Coma, Antonio			Gener 1821		Gener 1822	
Comas, Pedro				Abril 1821		
Comas, Rafael Maria			Gener 1821		Gener 1822	
Compte, Joaquín					Gener 1822	
Coroleu, José		Agost 1820		Abril 1821	Gener 1822	
Corominas, Magín						Març 1823
Cubero, Bartolomé	TPL		Gener 1821		Gener 1822	Març 1823
Dalmases, Domingo				Abril 1821		
Delgado, José						Març 1823
Doménech, Baltasar			Gener 1821			
Domínguez, Jaime					Gener 1822	
Dotres, Juan Bautista					Gener 1822	
Dou, Cayetano de			Gener 1821			
Elías, José	TPL			Abril 1821		
Errando, Manuel						Març 1823
Espina, Joaquín	TPL					Març 1823
Esteva, Rafael				Abril 1821		
Fernández de Moratín, Leandro de			Gener 1821			
Ferrery Albareda, Bruno		Agost 1820	Gener 1821		Gener 1822	
Ferrery Albareda, Juan				Abril 1821		

Ferrer, Antonio			Gener 1821			
Ferrer, Simón					Gener 1822	
Ferret, Ceferino			Gener 1821			
Ferret, Monserrate			Gener 1821			
Fochs, Juan Gerardo				Abril 1821		
Foix, Juan Bautista					Gener 1822	
Foxá, Ramón						Març 1823
Gallarda, Isidro					Gener 1822	
Galofré, José			Gener 1821		Gener 1822	
García, José	TPL					Març 1823
Gastó, Pablo Félix					Gener 1822	
Gayolá, Ignacio de			Gener 1821			
Geronés, Esteban						Març 1823
Gironella y Aiguals, Antonio	TPL		Gener 1821			
Gómez, Esteban						Març 1823
Gresa, Bartolomé				Abril 1821	Gener 1822	
Guardia, Joaquín					Gener 1822	
Guardia, Juan				Abril 1821		
Guardiola, Juan	TPL				Gener 1822	
Hernández, Gabriel					Gener 1822	
Homs, Juan					Gener 1822	
Illas y Ferrer, Juan					Gener 1822	
Illas, Felix			Gener 1821		Gener 1822	Març 1823
Jaumeandreu, Eudaldo						Març 1823
Juanich, Francisco					Gener 1822	
Larios de Medrano, Juan					Gener 1822	
Larrad, Francisco María			Gener 1821			
Lasarte, Juan					Gener 1822	
Llanes, Pedro	TPL					Març 1823
Llano y Chávarri, Ramón					Gener 1822	
Doménech de Mora y de Peguera, Joaquín de (marquès de Llió)						Març 1823
López, Juan					Gener 1822	
Madriguera, Francisco Andrés				Abril 1821		
Manzanares, Salvador					Gener 1822	
Marcé, Cristóbal		Agost 1820				
Maresch y Ros, Ramón					Gener 1822	

Martorell, José			Gener 1821		Gener 1822	Març 1823
Mas y Fontané, Francisco				Abril 1821		
Maset y Bahí, Francisco			Gener 1821			
Maymó, Francisco			Gener 1821			
Mena, Ventura				Abril 1821		
Merlí, Ramón			Gener 1821			
Mir, Mariano						Març 1823
Moles, Tirso			Gener 1821			
Molins, José					Gener 1822	
Moncada, Jaime						Març 1823
Monistrol, marquès de				Abril 1821		
Montells, José Antonio						Març 1823
Montero y Vigodet, José María	TPL			Abril 1821		Març 1823
Moret, Domingo	TPL					Març 1823
Muns, Ramón			Gener 1821			
Olea y Carrasco, Francisco Javier			Gener 1821		Gener 1822	
Olzina, Gerónimo de				Abril 1821		
Oriol, Domingo		Agost 1820				
Ortega, José			Gener 1821		Gener 1822	
Pelegrí, José					Gener 1822	
Piguillem, Francisco			Gener 1821		Gener 1822	
Planas, Manuel					Gener 1822	
Plandolit, Benito de			Gener 1821		Gener 1822	
Plandolit, Miguel de				Abril 1821		
Pombo, Ignacio					Gener 1822	
Porrella, Manuel						Març 1823
Porta, Ignacio					Gener 1822	
Puig Luca, Antonio		Agost 1820	Gener 1821		Gener 1822	
Puig, Honorato de			Gener 1821			
Puig, Lorenzo						Març 1823
Pujol, Miguel	TPL					Març 1823
Ramírez, Pedro	TPL					Març 1823
Raull, Cayetano						Març 1823
Remisa, Gaspar			Gener 1821		Gener 1822	
Ribas, Francisco					Gener 1822	
Ribot, Juan					Gener 1822	
Riera, José				Abril 1821		
Riu, Macario						Març 1823

Rodríguez, Vicente	TPL					Març 1823
Roig y Jacas, Juan						Març 1823
Roncaly, Agustín						Març 1823
Ros, Juan					Gener 1822	
Roth, Juan Miguel						Març 1823
Rotten, Antonio					Gener 1822	
Roviralta, José	TPL					Març 1823
Rubiano, Andrés					Gener 1822	
Rufasta, Felipe					Gener 1822	
Ruiz, Joaquín					Gener 1822	
Sáenz de Manjarrés, José				Abril 1821		
Sainz de Andino, Pedro	TPL					Març 1823
Salvá, Francisco			Gener 1821			
Salvató, Ramón		Agost 1820	Gener 1821			
Sanjuán, Salvador	TPL		Gener 1821		Gener 1822	
Sans y Rius, Narciso			Gener 1821		Gener 1822	
Santa Coloma, comte de			Gener 1821			
Saravia, Francisco Javier					Gener 1822	
Satorras, Antonio			Gener 1821			
Sebría, Joaquín			Gener 1821			
Serra, Joaquín	TPL			Abril 1821		
Sobeñat, Vicente María	TPL					Març 1823
Soler, Pablo					Gener 1822	
Subirachs, Francisco	TPL				Gener 1822	
Tabernés, Manuel					Gener 1822	
Torra, marquès de					Gener 1822	
Torres, Ramón	TPL					Març 1823
Torrens y Miralda, Pablo			Gener 1821			
Torrens, Manuel	TPL					Març 1823
Torres y Amat, Félix		Agost 1820				
Tudó, José Maria	TPL					Març 1823
Urgell, Ramón	TPL		Gener 1821		Gener 1822	
Vedruna, Raymundo					Gener 1822	
Vidal y Pigem, Ignacio						Març 1823

Vidal, Bruno					Gener 1822	
Vieta, Pedro			Gener 1821		Gener 1822	
Viguer, Juan	TPL					Març 1823
Viguer, Pedro Antonio			Gener 1821			
Vila, Domingo María	TPL		Gener 1821			
Ximénez de Bagües, Mariano	TPL					Març 1823
Yáñez y Girona, Agustín	TPL		Gener 1821		Gener 1822	Març 1823
Yáñez, Ramón	TPL					Març 1823
Yriarte, Juan de			Gener 1821		Gener 1822	
Zara, Manuel					Gener 1822	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1820, p. 50.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1821, p. 4-6.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1821, p. 20-22.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1822.

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1823, p. 14-17.

ARNABAT MATA, Ramon (1999). Vol. II. Annex II. 5, p. 1761-1771.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 105, 17 d'abril de 1821, p. 3-4.

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 14, 14 de gener de 1821, p. 3.

Diario de Barcelona, núm. 18, 18 de gener de 1822, p. 153-156.

Diario de Barcelona, núm. 65, 6 de març de 1823, p. 581-582.

A4. Institucions liberals extraordinàries

Baigés, José		Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Bolart, Juan		Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Capaccio, Francisco	TPL	Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
García Piña, Luís		Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Gómez de Butrón, Fernando	TPL	Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	President
Lillo, Ambrosio Tomás		Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Montero y Vigodet, José M.	TPL	Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Sobeñat, Vicente María	TPL	Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Támaro, Juan	TPL	Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Torrens, Manuel	TPL	Junta de Vigilància (6.03.1823-9.05.1823)	Vocal
Albó, Mariano	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Ametller, Juan de	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Arnáiz, Manuel de		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Bray, Antonio		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Buytrago, N.		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Camps, José	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Casajemas, José	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Dalp, José		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Foxá, Ramón		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Galí, Ramón		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
García Piña, Luis		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Secretari primer
Gil, Pedro		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Janer, Pablo	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Luna, N.		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Meseguer, Tomás		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Montells, Pedro	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Montero y Vigodet, José María	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Mosterín, Francisco (baró de Biure)	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Murphy, Gerardo	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Navarro Pingarrón, Pedro		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Secretari segon
Ordobaz, Pablo		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Ortega, José María		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Pérez, Àngel		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Planas, Ramón		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Remisa, Gaspar		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Reynals, Juan		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Sáenz de Tejada, Gil		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Saforcada, Ambrosio	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Sanjuán, Salvador	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal

Sans, José Antonio		Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	President
Ximénez de Bagües, Mariano	TPL	Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona	Vocal
Barraquer, Ramón		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Vocal
Cano Caballero, Tomás	TPL	Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Fiscals
Delgado, José		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Vocal
Fernández, Enrique		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Fiscals
García Piña, Luis		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	President
Jorcano, Bonifacio		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Fiscals
Llorella, José María		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Fiscals
López, Pablo		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Vocal
Navarro Valvoa, Juan		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Suplent
Paniagua, Salvador	TPL	Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Vocal
Pérez de Meca, Francisco		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Vocal
Quintana, Ramón		Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Suplent
Ribas, Manuel	TPL	Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Suplent
Ximénez y Bagües, Mariano	TPL	Consell de guerra permanent (9.07.1823)	Vocal
Camps, José	TPL	Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	Intendent
Galí, Ramón		Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	Tinent coronel
Gómez de Butrón, Fernando	TPL	Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	Cap polític
Rotten, Antonio		Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	Comandant general
Dos comandants amb més temps a la guarnició de Barcelona		Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	
Dos representants de l'Ajuntament de Barcelona		Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	
Dos representants de la Diputació de Barcelona		Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	
Tres vocals particulars (un dels quals és un eclesiàstic)		Junta de recaptació i distribució d'impostos (Pla de la Diputació de juny de 1823)	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

- AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1823.
Diario de Barcelona, núm. 157, 6 de juny de 1823, p. 1395-1398.
Diario de Barcelona, núm. 69, 9 de març de 1823, p. 643-644.
DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II. Annex documental, p. 409-411.
El Indicador Catalán, núm. 135, 15 de maig de 1823, p. 2.
El Indicador Catalán, núm. 192, 10 de juliol de 1823, p. 2-3.

A5. Institucions liberals revolucionàries

Abadal, Antonio		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Avellá, Pedro José		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Cabanillas, Vicente	TPL	Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Casacagigal, marquès de		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Castellar y Lladó, José		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Dehesa, Juan de la		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Gayolá, Ignacio		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
López de Vinuesa, Juan		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Ruiz de Porras, Joaquín		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Sichar, Pablo		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Támaro, Antonio		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Torres y Amat, Félix		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Vedruna, Raimundo		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Villacampa Periel, Pedro		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Prohoms dels diferents gremis i col·legis		Comissió Provisional Governativa de Catalunya (11 març 1820)
Avellá, Pedro José		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Babot, Francisco de Sales		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Barba, Manuel		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Barnola, Juan		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Barraquer, José Antonio		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Basora, J. Francisco	TPL	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Borrás, Gaspar		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Buch, Antonio		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Cabanes y Escofet, José Mariano		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Casanova y Gayolá, Francisco		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Casas y Vilarrubias, Juan		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Elola y Acevedo, Antonio		Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821

Félix, Pedro	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Gil y Juliá, Juan	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Gironella, marquès de	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Illas y Ferrer, Juan	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Lasala, Manuel	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Llió, marquès de	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
López Vinuesa, Juan	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Moñino	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Munárriz, Juan	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Olzina, Jerónimo	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Ortells y Pintó, Agustín	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Quintana, Jaume	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Reynals, Juan. Regidor	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Ros y Buscá, Francisco Tomás	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Ros, Juan	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Rovira, José	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Rovira, Juan	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Rubinat, Benito	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Ruiz de Porras, Joaquín	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Sanón, Luis. Diputat provincial	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Torre, marquès de la	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Vedruna, Raimundo	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Vilá y de Gerona, José	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment d'Aragón	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment de Córdoba	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment d'Hostalric	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment de Murcia	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment de Pavía	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment d'Enginyers	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats regiment de Comptadoria	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Comissionats de la Milícia Nacional Voluntària	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Alguns ciutadans particulars	Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821
Aldecoa, Antonio	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri

Álvarez, Cayetano		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Amat, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Arocena, Ignacio	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Badel, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Baiges, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Ballvé, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Barcena, Francisco de la		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Besengues, Pedro		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Biaró, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Bordas, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Borrajo, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Bosch, Jaime		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Bosch, José	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Brosa, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Bruguera, Pedro		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Calvet y Rubalcava, Francisco	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Camps, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Cantó, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Carlos, Simón de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Castro Palomino, Nicolas de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Clapes, Isidro		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Claret, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Clutaro, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Colombrí, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Costa, Felipe	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Costa, Gerónimo		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Cuello, Francisco de Paula	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Doménech, Jacinto Félix	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Doménech, Jaime		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Echávarri, Juan Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Ferran, Adriano		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Ferrer, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
García Cónsul, Justo		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Garrumbe, Pedro		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Gastón, Celestino	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Gisbert, Víctor		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Guerrero, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Iboleón, José María		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Joaquín, Giol		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri

Kámer, Jorge		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Llano y Chávarri, Ramón de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Llió, marquès de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
López, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Manzanares, Salvador		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Martí, Joaquín		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Miralles y Catalán, Joaquín		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Moradillo, Florencio de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Nadal, José Ramón		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Naval, Eduardo	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Nicolau, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Pelegrí, Ramón		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Perales, Pascual		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Pérez, Miguel		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Portell, José de	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Puig, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Ramos, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Rebelo, Cayetano		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Rodés, Francisco Andrés		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Rolle, Juan		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Rolli, Juan		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Romá, José Francisco	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Rotten, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Ruiz de Porras, Joaquín		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Ruiz, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Samaniego y Padilla, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
San Martín, Manuel de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Saravia, Javier		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Schmit, Antonio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Solades, Manuel		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Tamaro, Juan	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Taverne, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Tegel, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Torments, José		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Vasco, Juan		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Vehils, Mariano		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Velarde, Julián		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Verdalet, Pablo María		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Vidal, Francisco de Paula		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Vidal, Ildefonso	TPL	Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri

Vidal, Liserio		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Vila, Francisco		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Vilaró, Bartolomé		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Yriarte, José María		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Yriarte, Juan de		Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el Ministeri
Aldecoa, Antonio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Álvarez, Cayetano		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Arocena, Ignacio	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Baigés, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Barcena, Francisco de la		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Bardel, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Batlle, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Berenguer, Pedro		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Bordas, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Borrajo, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Bosch y Pausas, José	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Bosch, Jaime		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Brosa, Antonio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Calvet y Rubalcava, Francisco	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Camps, Antonio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Cantón, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Carlos, Simón de		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Claret, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Clutaro, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Colombri, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Costa, Felipe	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Cuello, Francisco de Paula	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Doménech, Jacinto Félix	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Falcó, Vicente	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Ferran, Andriano		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Gastón, Celestino	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Grande, Gerónimo		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Iboleón, José María		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Llano y Chávarri, Ramón		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Llió, marquès de		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
López, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Manzanares, Salvador		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Martí, Joaquín		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821

Moreno, Manuel	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Nadal, José Ramón		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Nart, Antonio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Nicolau, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Olly, Juan		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
París, Miguel		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Perales, Pascual		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Puig, Antonio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Rodes, Francisco Andrés		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Romá, José	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
San Martín, Manuel de		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Sarabia, Javier		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Schmidt, Antonio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Solana, Manuel		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Tagell, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Támaro, Juan	TPL	Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Taverné, José		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Vidal, Licerio		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Vilaró, Bartolomé		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Viure, Francisco		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821
Yriarte, Juan de		Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre de 1821

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

Diario de Barcelona, núm. 157, 6 de juny de 1823, p. 1395-1398.

El Indicador Catalán núm. 135, 15 de maig de 1823, p. 2.

Diario de Barcelona, núm. 69, 9 de març de 1823, p. 643-644.

DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol. II. Annex documental, p. 409-411.

ADB. Ll. 67. Actes reservades. Sessió de la Junta General d'Autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

AMAE. Correspondance consulaire et commerciale, Barcelona, núm. 25, p. 7-8.

Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona, 3 de gener de 1822.

Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona, 5 de gener de 1822. Referència als esdeveniments del 30 i 31 de desembre de 1822.

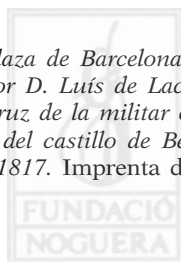
A6. Ciutadans amb activitat política liberal durant el Sexenni Absolutista (1814-1820)

A6.1 TESTIMONIS I PROCESSATS A LA CAUSA JUDICIAL DE LACY

Aguilar, Luís	López, Antonio
Aguirre, Mariano	Mancha, Francisco
Aira, Ángel	Matas, Miguel
Appentel, Francisco	Mauri, Teresa
Bacigalupi, Pablo Luís	Mellado, José
Bertichinger, Manuel	Miguel, Juan de
Blancher, Buenaventura	Milans y Mauri, Francisca
Cabrera, Domingo	Milans, Joaquina
Castellano, Manuel	Milans, Rafael
Cerezo, Lorenzo	Moreno, José
Comas, Vicente	Nandín, Gaspar
Cuero, Juan	Oliveres, Ignacio
Dexens, Jacinto	Pérez Gisbert, José
Díaz Morales, Francisco	Pérez, José Manuel
Duc, Pablo	Pertegás, José
Echauri, Andrés	Ponce, José
Escario, Ventura	Puyol, Jacinto
Mallo, Juan de	Quer, José
Feitzan, Antonio	Ramírez Pizarro, Juan
Fernández, Pedro	Riva, Antonio
Flugier, Gabriel	Robledo, Andrés
Frizzi, Cristóbal	Rubio, Diego
Gironda, Felipe	Ruiz, Vicente
Graupera, José	Sauri de la Torre, José
Herrero, José	Sort, José
Huertas, José	Subirá, Antonia
Jiménez, Benito	Subirá, Francisco
Llausas, Félix	Subirá, José
Llirio, Ramón	Subirá, María Rosa
Llorens, Salvador	Vieta, Pedro
López Denia, Isidro	

FONTS DOCUMENTALS:

Causa criminal formada en la plaza de Barcelona contra el héroe de la libertad española el excelentísimo señor D. Luís de Lacy, teniente general de los ejércitos nacionales, caballero gran cruz de la militar orden de S. Fernando, etc. Pasado por las armas en los fosos del castillo de Bellver de la isla de Mallorca en el aciago día de 5 de julio de 1817. Imprenta del Censor. Madrid.

A6.2 MILITARS PRESOS ACUSATS DE PARTICIPAR EN LA CONSPIRACIÓ DE LUIS LACY

Bacigalupi, Pablo
Benito, Manuel
Brun, Mateo
Casulá, Ramón
Cerezo, Lorenzo
Crozat, Juan
Delgado, José
Díaz Morales, Francisco
Echauri, Andrés
Espínola, José
Fluger, Gabriel
Frizzi, Cristóbal
Geli, Miguel
Gomila, Onofre
Guisado, Domingo
Lacy, Luís
Lluelles, Gregorio
López, Antonio
Mallo, Juan de
Mellado, José
Moreno, José
Moulin, Pedro
Oliver, Francisco Antonio de
Ortega, José María
Pérez Gisbert, José
Pérez, José Manuel
Puig, Ignacio
Revelo, Cayetano
Ri(v)bas, Antonio
Robledo, Andrés
Rubio, Diego
Ruiz de Porras, Joaquín
Ulzurrun, Juan
Vidal, José María

FONTS DOCUMENTALS:

Suplemento Diario Constitucional de Barcelona, núm. 39, 20 d'abril 1820, p. 11-12.

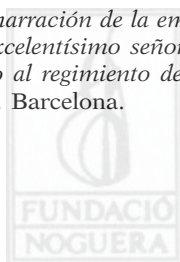
A6.3 PARTICIPANTS EN L'INTENT D'ALLIBERAR LACY EL MAIG DE 1817

Arnet, José	
Bartolí, José	
Canals, José	
Comas, Vicente	
Desayre	
Feliu	
Gayá, José	
Granados, Juan	
Lluelles, Gregorio	
Mancha, Francisco	
Milagro, Santiago	
Milans	
Molins y Martí, Juan	
Oliver, Francisco	TPL
Quer, José	
Reyes, Antonio de	
Rodón, Rafael	
Rodríguez, José	
Sabater	
Sans, José	
Suriach, Francisco	
Torrella, Fortián	
Velzunce	
Vidal	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

RODRÍGUEZ, José (1820): *Sucinta narración de la empresa trazada en Barcelona el año 1817, para dar libertad al excelentísimo señor capitán general D. Luís Lacy. La da a luz el capitán agregado al regimiento de Córdoba. D. José Rodríguez. En la imprenta de Juan Dorca. Barcelona.*

A7. Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics

			Perseguits (1814/1820)
Alcántara y Boria, Joaquín de	TPL		
Arnet, José			
Arocena, Ignacio	TPL		
Baeza, Marcelo			Sí
Bartolí, José			Sí
Bas, Magín			Sí
Bessières, Jorge			
Biosca, José			Sí
Blancher, N. J.			Sí
Blanco, Felipe			
Brotons, Francisco			
Calafau, Tomás			Sí
Casals, José			
Castellar, José de		President	
Crozat, Juan			Sí
Decref, José			Sí
Díaz Morales, Francisco			Sí
Didié, Melchor			Sí
Dorca, Juan			Sí
Dulachs y Colomer, Salvador	TPL		
Escalera, Fermín			Sí
Fidalgo, Francisco			Sí
Flórez de Estrada, Álvaro			Sí
Flórez de Estrada, Antonio			Sí
Frizzi, Cristóbal			Sí
García de la Madrid, Miguel			Sí
Granados, Juan	TPL		Sí
Grasot, José Antonio	TPL		
Gutiérrez de Terán, José María		President	Sí
Hermes y Trías, José			Sí
Larrard, Francisco			
Lescura, Atanasio			Sí
Lirio, Gregorio			
Llovella, Isidro			Sí
Lluelles, Gregorio			Sí
Llufrio, Juan María			Sí
Martínez, Lucas	TPL		

			Perseguits (1814/1820)
Milans del Bosch, Francisco		President	
Mota y Riera, Francisco	TPL		Sí
Mota, José			Sí
Moulin, Pedro			Sí
Navarro, José			
Oliver, Francisco Antonio de	TPL		Sí
Palleruelo, baró de			
Paricio, Jorge			
Pascual y Rubió, Santiago			Sí
Perena, Pedro			Sí
Pertierra, Francisco			Sí
Prieto, Andrés			
Pujol, Juan			Sí
Raull, Francisco	TPL		
Revelo, Cayetano			Sí
Reyes, Antonio de			Sí
Robledo, Andrés			Sí
Rodón, Rafael			Sí
Rodríguez, José			Sí
Romay, Ramón			Sí
Rull, Juan	TPL		Sí
Sáenz de Tejada, Gil			
Salomó, Nicolás			Sí
Salvá, Juan			Sí
Sánchez, Basilio			
Saura, Cirilo Antonio			Sí
Sieyes, Fidel			
Soler, Francisco	TPL		Sí
Surriach, Francisco			Sí
Valls, Antonio			
Vidal, Francisco de Paula			Sí
Villacampa Maza de Lizana, Pedro		President	Sí
Yriarte, Juan de			

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto, 24 de juny de 1820.

GIL NOVALES, Alberto (1975). Vol. I, p. 245-265.

ORONÓZ, Luis Gonzaga (1821): *Manifiesto que Fr Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández. En la imprenta constitucional de Joaquín Jordí. Barcelona.*

A7.1 CINQUÈ BATALLÓ DE LA MNV

Abadal, Pablo	
Alabau, Pablo	
Alabou, Joaquín	
Altafulla, Juan	
Amigó, Antonio	
Anglada, Pedro	
Arajol, Juan Francisco	
Astor, Antonio	
Bach, Bernardo	
Badía, Ignacio	
Balbé, Francisco	
Ballester, José	
Baperas, Pedro	
Barraquer, Manuel	
Basas, José	
Bastida, Antonio	
Belats, Esteban	
Berenguer y Rosals, Manuel	
Berenguer, Pedro	
Biaró, Francisco	
Bilbert, Antonio	
Biosca, Andrés	
Bis, Jerónimo	
Blanco, Felipe	
Blanco, Fernando	
Bohigas, Raimundo	
Bolart, José	
Bonada, Carlos	

Bordas, José	
Borés, Vicente María	
Borgues, Ginés	
Bori, Francisco	
Bosch, Francisco	TPL
Boxeras, Pedro	
Brosa, Antonio	
Brugarola, Juan	
Bruguerolas, Antonio	
Buxens, Rafael	
Caba, Antonio	
Calvet y Rubalcava, Francisco	TPL
Camp, Justo	
Canals, Bartolomé	
Capdevila, Francisco	
Casacuberta, Francisco	
Casanovas, Jacinto	
Casasampere, Raimundo	
Castellá, Gabriel	
Chiner Ruiz, Francisco	
Clos, Juan	
Clot, Ignacio	
Clot, José	
Cochillón, Diego	
Colombrí, Francisco	
Colomer, Juan	
Comellas, José	TPL
Conchelló, Andrés	

Conchelló, Diego	
Correchati, Cristóbal	
Creus, Pedro	TPL
Dasi, Juan	
Dasi, Juan Antonio	
Desvalls, Félix	
Devi, Melchor	
Dimas, Narciso	
Dulachs y Colomer, Salvador	TPL
Dutrem, Raimundo	
Escuder, Miguel	
Estaño, Roque	
Faig, Antonio	
Ferrer, Peregrino	
Flotats, Antonio	
Font, Miguel	
Fontanet, Luís	
Forés, Jaime	
Fornuella, Francisco	
Funtamet, Luís	
Fuster, Pedro	
Galcerán, José	
García, Jaime	
Gayá y Jover, Salvador	TPL
Genover, Juan	
Giralt, Pedro Juan	
Gorrichategui, Cristóbal	
Granados, Juan	TPL
Guía, Ramón	
Homs, José	TPL
Illa, José	
Isart, Juan	
Janer, Pablo	TPL
Jolis, José	
Llagostera, Jaime	
López, Francisco	
Lozano, Antonio	
Maltel, Olegario	
Marsans, Isidro	
Martínez, Fulgencio	

Martínez, José	
Mas, Fernando	
Masanet, Matías	
Mastra, Jaime	
Matamala, José	
Mercader, Raimundo	
Moleras, Miguel	
Molins, Bartolomé	
Molins, Isidro	
Monfar, Mariano	
Montero y Vigodet, José María	TPL
Montserrat, Francisco	TPL
Montserrat, José	
Moreno, Manuel	TPL
Mota y Riera, Francisco	TPL
Navarro, José	
Noé, Francisco	
Noé, José	
Olivella, Jacinto	
Pageras, Manuel	
Palau, Juan	
Pascual, Jacinto	
Pelachs, Esteban	
Peyol, Hipólito	
Pla y Traveria, José	
Planas y Compte, José Manuel	
Ponsa, Juan	
Ponsás, José	
Portell, José	TPL
Prieto, Andrés	
Pusalgas, Miguel	
Ramis, José	
Ramon y Mas, Bautista	
Ribas, Antonio	
Ribas, Joaquín	
Ribot y Martí, Agustín	
Ricart, Jerónimo	
Riera, Francisco	TPL
Riera, Juan	

Riera, Pedro Màrtir	TPL
Rius, Jaime	
Rius, Pablo	
Roble, Pedro	
Rodés, Narciso	
Romaguera, Francisco	
Ros, Pablo	
Roura, Jerónimo	
Roure, Pedro	TPL
Rovira, Pedro	TPL
Rovira, Sebastián	
Rubió, Félix	
Rusiñol, Francisco	
Saba, José	
Sagarra, Pedro	
Salvat, Ramón	
Sampere, José	
Samsó, José	
Sanmartín, Antonio	
Sans, Joaquín	
Seguí, Benito	
Semiach, Francisco	
Serra, Lorenzo	
Sieyes, Fidel	
Simó, José	

Solá, Ignacio	
Solá, Raimundo	
Soler, Isidro	
Soler, Onofre	
Soler, Plácido	
Tafarell, Agustín	
Tarrés, Valentín	
Teixidó, Juan	
Terras, Pablo	
Torrens, Manuel	TPL
Torruella, Fernando	
Treserras, Bernardino	
Trullás, Domingo	
Vallcorba, Miguel	
Vallés, Ramón	
Valls, Félix	
Valls, Pedro Nolasco	TPL
Vidal, Pedro	
Vigué, Jaime	
Vila, Manuel	
Vilaseca, Francisco	
Viñeta, José	
Vis, Jerónimo	
Viure, Francisco	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

DUEÑAS GARCÍA, Francisco (1997). Vol II. Annex documental.

A8. Tertúlia Patriòtica de Barcelona

Alcántara Boria, Joaquin	TPL
Aribau, Buenaventura Carlos	
Arocena, Ignacio	TPL
Borrajo, José	
Carlos, Simón	
Corbera, baró de	TPL
Ferrer, Gerónimo	
Fidalgo, Francisco	
Fiorilli, Bartolomeo	
Galindo, José	
Guillén de Mazón, Antonio	TPL
Llinás y de Ortiz Repiso, Juan Antonio	TPL
Locio	
López Paredes, Juan	TPL
Manzanares, Salvador	
Molins, José	
Moore, Patricio	TPL
Diaz Morales, Francisco	
Pelegrí, José	
Racell	
Raull, Francisco	TPL
Riego, Rafael	
Rius	
Romeu y Marsans, Pablo	TPL
Rotten, Antonio	
Saforcada, Ambrosio	TPL
Salvató, Ramon	
Támaro, Juan	TPL
Vila, Domingo Maria	TPL
Vila, Ramon	TPL

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, de gener a juny de 1822.

A9. Milicians opositors al coronel Costa, abril de 1821

Anglada, Cayetano	
Arimón, Joaquín	
Borés, Joaquín	
Cabeza, Magín	
Elías, José	
Esborna, Juan	
Escarrá, José	
Espalter, Francisco Manuel	
Estaper, Juan	
Fillol, Esteban	
Font, Mariano	
Gibert, Pedro	
Jaumar, Pablo	
Madriguera, Francisco	
Martí, Andrés	
Pouplana, Gaspar	
Regés, José	
Sans, Ramón	TPL
Tresserra, Bernardino	
Urregola, José	
Vila, Agustín	

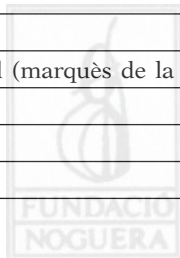
TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

AHCD. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 56, foli. 68-69. Còpia de diversos documents enviats a les Corts el 19 de maig de 1821.

A10. Socis de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres

Altés Gurena, Francisco	
Amat, Cayetano de	
Amblás, Miguel	
Aribau y Farriols, Buenaventura Carlos	
Arquer, Segismundo	
Ayguals de Izco, Wenceslao	
Bahí, Juan Francisco	
Barata, Antonio	
Bas, Narciso	
Bofarull y Mascaró, Próspero de	
Borgas, Joaquín	
Bruguera, Tomás	TPL
Cabanes y Escofet, José Mariano de	
Calva, Juan	
Casamada, Manuel	TPL
Casas, Salvador	
Cassey More, Guillermo	
Comerma y Bonet, Domingo	
Cuyás y Devesa, Miguel	
Doménech, Baltasar	
Dou y Tayadella, Cayetano de	
Ferrando, Pedro	
Ferrer, Raimundo	
Ferrer, Simón	
Fivaller, Agustín de	
Illas, Félix	
Jaumeandreu y Trité, Eudaldo	
Jaumeandreu, Agustín	
Larios de Medrano, Juan	
Lasala, Manuel	
Llaro y Vidal, Joaquín	
Llauder y Comín, Manuel (marquès de la Vall de Ribas)	
López Soler, Ramón	
Manzano, Julián	
Mariezcurrera, Nicolás	

Mena, Ventura de	
Mestres, José	
Monmany, Antonio	TPL
Muns y Serriñá, Ramón	
Ocaña, Francisco	
Oñate, Víctor de	
Pintó, Ramón	
Prat de Cervera, José M. de	
Prats y Martí, Buenaventura	
Puig y Lucá, Antonio	
Pujol, Alberto	
Quintana, Ginés	
Renart y Arús, Francisco	TPL
Rey y Esteve, Joaquín (baró de Mentuy)	
Ros, Juan	
Rubiano, Andrés	
Ruiz de Porras, Joaquín	
Sala, José	
Salat y Mora, José	
Salvató y de Esteve, Ramón	
Sans y de Barutell, Juan	
Santpons y Barba, Ignacio	
Subirats y Ferrer, Francisco	TPL
Torá, Félix	
Torrá, Ramón	
Torres Amat, Félix	
Vieta, Pedro	
Vila, Domingo María	TPL
Yáñez y Girona, Agustín	TPL

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

DIVERSOS AUTORS (1955): *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona.

A11. Catedràtics de segona i tercera ensenyança de la Universitat de Barcelona

Armet, Pedro Mártir			Segona ensenyança	Matemàtiques pures. Geografia i cronologia
Bahí, Juan		ABL	Segona ensenyança	Botànica i agricultura
Carbonell, Francisco	TPL		Segona ensenyança	Química
Casamada, Manuel	TPL	ABL	Segona ensenyança	Literatura i història
Gallarda, Isidro			Segona ensenyança	Matemàtiques pures
Jaumeandreu, Eudaldo		ABL	Segona ensenyança	Economia política i estadística
Moret, Domingo	TPL		Segona ensenyança	Lògica i gramàtica general
Puig, Lorenzo			Segona ensenyança	Moral i dret natural
Roig, Ramon			Segona ensenyança	Matemàtiques pures
Tudó, José María	TPL		Segona ensenyança	Dret públic i Constitució
Vidal y Pigem, Ignacio			Segona ensenyança	Moral i dret natural
Vieta, Pedro		ABL	Segona ensenyança	Física
Viguer, Juan	TPL		Segona ensenyança	Matemàtiques pures
Vila, Antonio	TPL		Segona ensenyança	Literatura i història
Yáñez y Girona, Agustín	TPL	ABL	Segona ensenyança	Mineralogia i geologia
Yáñez, Ramón	TPL		Segona ensenyança	Zoologia
Alba, Ángel			Tercera ensenyança	Teologia
Babot, Francisco de Sales			Tercera ensenyança	Secretari
Bertrán, Felipe			Tercera ensenyança	Jurisprudència civil
Bover, Antonio			Tercera ensenyança	Teologia: institucions dogmàtiques i morals
Estrada, Manuel			Tercera ensenyança	Teologia
Gresa, Bartolomé			Tercera ensenyança	Dret canònic
llas, Félix		ABL	Tercera ensenyança	Dret canònic
Llaró, Joaquín		ABL	Tercera ensenyança	Teologia
Manoco, Ramón			Tercera ensenyança	Dret canònic
Oriol, Domingo			Tercera ensenyança	Jurisprudència civil
Palaudaries, Joaquín de			Tercera ensenyança	Jurisprudència civil
Pujol, Alberto		ABL	Tercera ensenyança	Dret canònic
Sanponte, Ignacio		ABL	Tercera ensenyança	Jurisprudència civil
Sans y Barutell, Juan		ABL	Tercera ensenyança	Bibliotecari
Vila, Domingo Maria	TPL	ABL	Tercera ensenyança	Jurisprudència civil i principis legislació universal
Sobrerriba, Isidro			Tercera ensenyança	Jurisprudència civil
Torrà, Ramón		ABL	Tercera ensenyança	Historia i dret civil romà

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

ABL: Socis de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres

FONTS DOCUMENTALS:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, any 1822.

PALOMEQUE TORRES, Antonio (1970), p. 54-55.

Suplemento del Diario de Barcelona, 16 de febrer de 1822.

A12. Societats secretes liberals**A12.1 SOCIETAT SECRETA DE L'ANILLO**

Altés Gurena, Francisco	
Amat, Cayetano de	
Amblás, Miguel	
Aribau y Farriols, Buenaventura Carlos	
Arquer, Segismundo	
Ayguals de Izco, Wenceslao	
Bahí, Juan Francisco	
Barata, Antonio	
Bas, Narciso	
Bofarull y Mascaró, Próspero de	
Borgas, Joaquín	
Bruguera, Tomás	TPL
Cabanes y Escofet, José Mariano de	
Calva, Juan	
Casamada, Manuel	TPL
Casas, Salvador	
Cassey More, Guillermo	
Comerma y Bonet, Domingo	
Cuyás y Devesa, Miguel	
Doménech, Baltasar	
Dou y Tayadella, Cayetano de	
Ferrando, Pedro	
Ferrer, Raimundo	
Ferrer, Simón	
Fivaller, Agustín de	
Illas, Félix	
Jaumeandreu y Trité, Eudaldo	
Jaumeandreu, Agustín	
Larios de Medrano, Juan	
Lasala, Manuel	
Llaro y Vidal, Joaquín	
Llauder y Comín, Manuel (marquès de la Vall de Ribas)	

López Soler, Ramón	
Manzano, Julián	
Mariezcurrena, Nicolás	
Mena, Ventura de	
Mestres, José	
Monmany, Antonio	TPL
Muns y Serriñá, Ramón	
Ocaña, Francisco	
Oñate, Víctor de	
Pintó, Ramón	
Prat de Cervera, José M. de	
Prats y Martí, Buenaventura	
Puig y Lucá, Antonio	
Pujol, Alberto	
Quintana, Ginés	
Renart y Arús, Francisco	TPL
Rey y Esteve, Joaquín (baró de Mentuy)	
Ros, Juan	
Rubiano, Andrés	
Ruiz de Porras, Joaquín	
Sala, José	
Salat y Mora, José	
Salvató y de Esteve, Ramón	
Sans y de Barutell, Juan	
Santpons y Barba, Ignacio	
Subirats y Ferrer, Francisco	TPL
Torá, Félix	
Torrà, Ramón	
Torres Amat, Félix	
Vieta, Pedro	
Vila, Domingo María	TPL
Yáñez y Girona, Agustín	TPL

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

- Voz del Pueblo*, núm. 15, 19 de juliol de 1822, p. 12.
Voz del Pueblo, núm. 16, 23 de juliol de 1822, p. 5.
Voz del Pueblo, núm. 17, 26 de juliol de 1822, p. 9.
Voz del Pueblo, núm. 19, 2 d'agost de 1822, p. 14.
Voz del Pueblo, núm. 21, 9 d'agost de 1822, p. 21.
Voz del Pueblo, núm. 15, 19 de juliol de 1822, p. 8.
Voz del Pueblo, núm. 25, 23 d'agost de 1822, p. 13.
 APBC. Fons del baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 1 i 2.
La Vanguardia, núm. 20.690, 15 de juny de 1930, p. 9.

A12.2 SOCIETAT SECRETA DELS COMUNERS

Altés y Gurena, Francisco	
Arango, Manuel	
Casa y Más	
Casajemas, José	TPL
Casamada, Manuel	TPL
Cortés, José	TPL
Cubero, Bartolomé	TPL
Gironella y Aiguals, Antonio	TPL
Granados, Juan	TPL
Janer, germà de Pablo	
Janer, Pablo	TPL
Jaumar, José Antonio	TPL
Llió, marquès de	
Llobet, José	TPL
López Paredes, José	TPL
Pol, Pablo	
Ribot y Menós, Cayetano	TPL
Ribot y Menós Miguel	TPL
Roviralta, Cayetano	
Roviralta, José	TPL
Urgell, Ramón	TPL

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS

ANP

Série F7 Lligall 12005.

- Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 184. Perpignan, 7 février 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 8 mars 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 24 mars 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 1340. Perpignan, le 13 septembre 1824.

Série F7 Lligall 12008.

- Extrait du Rapport du préfet du DPO, en date du 18 mai 1826.
- Extrait du bulletin de police du DPO, en date du 19 juillet 1826.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 7 septembre 1824.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 18 septembre 1824. Au surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.
- Extrait de renseignement reçus de Catalogne, et communiqués au préfet du DPO, par le Prieur Mazón, 20 sept. 1824.
- Extrait d'une lettre écrite le 28 septembre 1824, au surintendant général de la Police d'Espagne à Madrid, et dont la minute dernière.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 23 novembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 5 décembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du Prieur Mazón, transmis a S. Exc. par le préfet du DPO, en date du 25 février 1826.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 17 février 1824. Au surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.

Série F7 Lligall 12014.

- Expedient Antonio Gironella. "Extrait du rapport du préfet du DPO, 11 mai 1825. Correspondance du Prieur Mazón".

Série F7 Lligall 12020.

- Expedient Ramón Urgell. "Cabinet du préfet de police, 29 mars 1825. Le Conseiller d'Etat préfet. A son Ex. le Ministre de l'Intérieur".

A12.3 SOCIETAT SECRETA DELS PARAMAÇONS

Albó, Mariano	TPL
Alcántara y Boria, Joaquín	TPL
Andreu y Pich, José	TPL
Ardévol, Jaime	
Baigés, José	
Basora, Juan Francisco	TPL
Bruguera, Tomás	TPL
Camps, José	TPL
Coll, Isidro	TPL
Galí, Ramón	
García, Ramón	
Llinás y de Ortiz Repiso, Juan Antonio	TPL
Montero y Vigodet, José María. Coronel	TPL
Montero, Luís Tinent coronel	
Moñino	
Moore, Patricio	TPL
Par, Coronel	
Perol de Otero, José. Coronel	
Planes y Compte, Manuel	
Poc, Juan	
Ramírez, Pedro	TPL
Sainz de Andino, Pedro (Andino)	TPL
Salvató, Ramón	
Sardá	
Schneidnagel, Joachim	
Sobeñat, Vicente María	TPL
Soro, Mariano	
Torner, Manuel	
Torrens, Manuel	TPL
Valls, Pedro Nolasco	TPL
Victorica, Miguel	
Vidal y Pigem, Ignacio	
Vidal, Ildefonso	TPL
Ximénez de Bagües, Mariano	TPL

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

ANP

Série F7 Lligall 6684.

- Notice sur les sociétés secrètes organisées en Espagne jusqu'en 1823, et sur celles de la Catalogne en particulier.

Série F7 Lligall 12005.

- Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 184. Perpignan, 7 février 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 8 mars 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 24 mars 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 1340. Perpignan, le 13 septembre 1824.

Série F7 Lligall 12008.

- Extrait du Rapport du préfet du DPO, en date du 18 mai 1826.
- Extrait du bulletin de la police du DPO, en date du 19 juillet 1826.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 7 septembre 1824.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 18 septembre 1824. Au surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.
- Extrait de renseignements reçus de Catalogne, et communiqués au préfet du DPO, par le Prieur Mazón, 20 septembre. 1824.
- Extrait d'une lettre écrite le 28 septembre 1824, au surintendant général de la Police d'Espagne à Madrid, et dont la minute dernière.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 23 novembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 5 décembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du Prieur Mazón, transmis a S. Exc. par le préfet du DPO, en date du 25 février 1826.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 17 février 1824. Au Surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.

Série F7 Lligall 12020.

- Expedient Schneidnagel, Joachim. "Ministère de l'Intérieur. Direction de la Police. Rapport. Paris, le 24 février 1825; DPO. Bureau de la Police, n. 1479 Perpignan, le 4 octobre 1824".

Série F7 Lligall 12028.

- Expedient Llinás, Juan Antonio.

A12.4 SOCIETAT SECRETA DELS CARBONARIS

Alcántara y Boria, Joaquín	TPL
Attelis, Orazio	
Fidalgo, Francisco	
López Paredes, José	TPL
Pacchiarotti, Giuseppe	
Polo, Tomás	
Sobeñat, Vicente Maria	TPL
Torrens, Manel	TPL
Vandoncourt, Guillermo	

TPL: Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

ARNABAT MATA, Ramon (2001), p. 139-144.

ZAVALA, Iris M^a (1971): Documento X “*Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular*”, p. 220-229.

A13. Dones que cosien capots per a l'Exèrcit i la MNV

Almirall, Ignacia		
Almirall, Paula		
Baquero, Senyores de		
Blanco, Gala	FML	
Bores, Lutgarda		
Botet y Conill, Rosa		
Botet, Francisca		
Botet, Paula		
Cagigul, Vicenta		
Camps, filla de Mariana Camps	FML	
Camps, Mariana	FML	
Cañellas y Cortada, Mariana		
Capella, filla de Madrona Capella		
Capella, Madrona		TPL
Capella, Isabel		TPL
Castelldosrius, marquesa de		TPL
Castelldosrius, marquesa (vídua)	FML	
Cifuentes, Rita de		
Cremadells, Juliana		
Cuyás y Bataller, Eulalia		
Cuyás, Carlota		
Demestre, Antonia		
Demestre, Francisca		
Demestre, Magina		
Doménech y Obrador, Antonia	FML	
Doménech, filla d'Isabel Doménech	FML	
Doménech, Isabel	FML	
Doménech, Manuela	FML	
Domínguez, filles de Juan Domínguez		
Dupré y Torné, Paula		
España, Eulalia		
España, Josefa		
Flotats y Nadal, Antonia	FML	
Flotats y Ribas, Magdalena	FML	
Foixá de Basols, Joaquina		

Font, Josefa		
Fuentes, Antonia		
G., les senyoretes de la casa de		
Gamir y Maladen, Mariana		
L., I		
Lacy, vídua de		TPL
Lopez de Gómez, María del Carmen		
Mareca, Concepción		
Mareca, Ignacia	FML	
Mareca, Martana	FML	
Mareca, Mónica	FML	
Menéndez, Mariana		
Montellanos, duquessa vídua de		
Mornau, germana primera		
Mornau, germana segona		
Mornau, germana tercera		
Moxó y Piñero, María de los Dolores de		
Nash, Manuela		
Nash, María del Carmen		
Nash, Rita		
Ochoa y Venero, Josefa		
Parrela y de Girona, Francisca de Paula		
Pedralves, Catalina		
Pedralves, Elena		
Pedralves, Josefa		
Piris, Manuela		
Rovira, Teresa		TPL
Ribalta y Alañó, Rosa		
Romá, María de los Dolores	FML	
Sáez de Payaruelo y Cuyás, Francisca de Paula		
Sala, Carlota	FML	
Sala, Eulalia	FML	
Serra, María	FML	
Soler, Bárbara	FML	
Soso, Manuela de		
Tolás, Antonia		
Traval, María Josefa		

Ubach, Raymunda		
Viguisa, Benita		
Z. y J. Sra.		
Zaragoza, María Dolores de	FML	
Dues ciutadanes anònimes		
Les oficiales de Manuela Piris		

FML: Familiars de socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

TPL: Sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

FONTS DOCUMENTALS:

El Indicador Catalán, núm. 271, 7 de novembre de 1822, p. 4.

El Indicador Catalán, núm. 281, 17 de novembre de 1822, p. 3.

Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 164, 16 de novembre de 1822, p. 292-293.

El Indicador Catalán, núm. 281, 16 de novembre de 1822, p. 3-4.

A14. Quadre resum

	<i>TPL</i>	<i>Total</i>	
A1. TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY (TPL)	342		
Dones	15		
Homes	327		
A1.3. Socis que eren membres de la Milícia Nacional Voluntària	89		
Socis al primer regiment	34		
Socis al tercer batalló	11		
Socis al quart batalló	14		
Socis al cinquè batalló	20		
Socis al sisè batalló	4		
Socis a l'onzè batalló	1		
Socis al cos d'artilleria	1		
Socis al cos de cavalleria	2		
Total de milicians socis TPL / Total de socis	89	327	27,22 %
A2. PERSONES QUE PARTICIPEN DEL PODER POLÍTIC MUNICIPAL			
A2.1. Electors parroquials (1820-1823)			
Electors març 1820	0	7	0,00 %
Electors desembre 1820	3	25	12,00 %
Electors desembre 1821	7	31	22,58 %
Electors desembre 1822	14	31	45,16 %
Total d'electors socis TPL / Total d'electors	21	86	24,42 %
A2.2. Membres de l'Ajuntament constitucional (1820-1823)			
Consistori del 1820	2	21	9,52 %
Consistori del 1821	2	30	6,67 %
Consistori del 1822	8	34	23,53 %
Consistori del 1823	20	33	60,61 %
Total consistori i socis TPL / Total de membres dels consistoris	32	92	34,78 %
A2.3 Comissaris de barri (1820-1823)			
Comissaris al 1820	5	82	6,10 %
Comissaris al 1821	3	82	3,66 %
Comissaris al 1822	3	82	3,66 %
Comissaris al 1823	6	82	7,32 %
Total comissaris i socis TPL / Total de comissaris de barris	14	256	5,47 %
A2.4. Diputats i síndics de l'Ajuntament de Barcelona (1785-1820)	4	39	10,26 %
A2.5. Junta Patriòtica de Lacy	6	28	21,43 %
A2.6. Junta Municipal de Beneficència de 1822	4	65	6,15 %
A2.7. Comissionats per repartiment de la contribució ext. guerra	0	16	0,00 %

A.3. PERSONES QUE PARTICIPEN DEL PODER POLÍTIC PROVINCIAL			
A3.1. Electors parroquials per a les Corts (1820-1823)			
Electors per a l'elecció a Corts 30 d'abril de 1820	14	98	14,29 %
Electors per a l'elecció a Corts 07 d'octubre de 1821	17	98	17,35 %
Electors per a l'elecció a Corts 05 d'octubre de 1823	28	122	22,95 %
Total d'electors socis TPL / Total d'electors a Corts del Trienni	50	282	17,73 %
A3.2. Diputacions provincials de Catalunya			
Junta interina	0	10	0,00 %
Junta provisional de la Província 5 d'abril de 1820	1	13	7,69 %
Diputació de Catalunya 3 de maig de 1820	0	8	0,00 %
Diputació de Catalunya 06/06/1820 - 28/02/1822	0	10	0,00 %
A3.3. Diputacions provincials de Barcelona			
Diputació provincial de Barcelona 01/03/1822-11/04/1822	0	7	0,00 %
Diputació de Barcelona del 15 de maig de 1822	6	12	50,00 %
Diputació de Barcelona del 1823	7	8	87,50 %
Total de socis TPL diputats provincials	14	75	18,67 %
A3.4. Nomenaments a jutges de fet			
Junta censura: agost 1820	1	9	11,11 %
Jutges de fet: gener 1821	10	56	17,86 %
Jutges de fet: abril 1821	4	27	14,81 %
Jutges de fet: gener 1822	12	85	14,12 %
Jutges de fet: març 1823	28	55	50,91 %
Total de jutges de fet socis TPL / núm. total de jutges	43	194	22,16 %
A4. A5. INSTITUCIONS LIBERALS EXTRAORDINÀRIES I REVOLUCIONÀRIES			
Junta de vigilància de 6 de març de 1823	6	10	60,00 %
Junta auxiliar de defensa de Barcelona	12	31	38,71 %
Consell de guerra permanent de 9 de juliol de 1823	4	14	28,57 %
Junta de recaptació d'impostos i retribució. Pla de la Diputació de juny 1823	2	8	25,00 %
Comissió grovisional Governativa de Catalunya de 11 de març de 1820	1	15	6,67 %
Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821	1	44	2,27 %
Signants del <i>Voto de Barcelona</i>	12	85	14,12 %
Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre 1821	11	54	20,37 %
A6. CIUTADANS POLÍTICAMENT ACTIUS DURANT EL SEXENNI (1814-1820)			
A6.3. Junta per l'alliberament de Luis Lacy	1	24	4,17 %

A7. SOCIETAT PATRIÒTICA BARCINONENSE DELS BONS AMICS	11	70	15,71 %
A7.1. Cinquè batalló de la Milícia Nacional Voluntària	29	184	15,76 %
A8. TERTÚLIA PATRIÒTICA DE BARCELONA	13	30	43,33 %
A9. OPOSITORS AL CORONEL COSTA DINS EL PRIMER REGIMENT	1	21	4,76 %
A10. SOCIS DE LA REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES	7	64	10,94 %
A11. CATEDRÀTICS DE 2A I 3A ENSENYANÇA DE LA UB	9	33	27,27 %
A12. SOCIETATS SECRETES REVOLUCIONÀRIES DEL TRIENNI			
A12.1. Societat secreta de <i>l'anillo</i>	5	54	9,26 %
A12.2. Societat secreta dels comuns	14	21	66,67 %
A12.3. Societat secreta dels paramaçons	17	34	50,00 %
A12.4. Societat secreta dels carbonaris	4	9	44,44 %
A13. DONES QUE COL·LABOREN EN LA LLUITA CONTRA ELS REIALISTETS			
A13.1. Dones que cusen capots per a l'Exèrcit gratuïtament	5	78	6,41 %

